

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

İSHAK BİN İSÂ BİN ET-TABBÂ' VE
RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİMESİ
(KÜTÜB-İ TİS'A ÇERÇEVESİNDE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Oghiz SULİMAN

GAZİANTEP
AGUSTOS 2017

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**İSHAK BİN İSÂ BİN ET-TABBÂ' VE RİVAYETLERİNİN
DEĞERLENDİRMESİ
(KÜTÜB-İ TİS'A ÇERÇEVESİNDE)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Oghiz SULIMAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recep TUZCU

GAZİANTEP
AGUSTOS 2017

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İSHAK B. İSA B. ET-TABBA' VE RİVÂYETLERİNİN
DEĞERLENDİRMESİ
(KÜTÜB-İ TİS'A ÇERÇEVESİNDE)

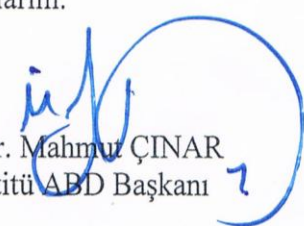
Oghiz SULIMAM

Tez Savunma Tarihi: 18.08. 2017

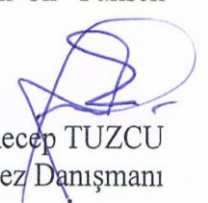
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Doç. Dr. Mahmut ÇINAR
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Recep TUZCU
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

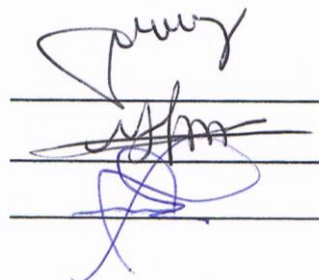
Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Muhammet YILMAZ

Doç. Dr. Hayri KAPLAN

Doç. Dr. Recep TUZCU

İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Oghiz SULIMAN

18.08.2017

ÖZET

İSHAK B. İSÂ B. ET-TABBÂ' VE RİVÂYETLERİNİN DEĞERLENDİRMESİ (KÜTÜB-İ TİSÂ' ÇERÇEVESİNDE)

SULIMAN, Oghiz

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslâm Bilimleri ABD

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recep TUZCU

Ağustos 2017, 398 sayfa

Bu araştırma, İshak b. İsâ b. Necîh el-Bağdâdî et-Tabbâ'a ve onun Kütüb Tis'a daki rivayetlerinin değerlendirmesidir. Bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, yöntemi, sınırı, kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. Tezin birinci bölümde İshak b. İsâ b. Necîh el-Bağdâdî et-Tabbâ'ın yaşadığı dönemi, hayatı, ilmi şahsiyeti, hocaları, öğrencileri, resmi görevi, eserleri, tarihçiliği ve hadisçiliği ele alınmıştır. Tezin ikinci bölümünde ise İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın Kütüb Tis'adaki rivayetlerinin tahrir ve değerlendirmesi yapılmıştır. Rivâyetlerin isnad ve metin tankidi yapılarak hadis ilmi açısından sıhhat değeri tesbit edilmiştir. Çalışmamız Kütüb-i Tis'a bağlamında olsa da öncesi ve sonrası hadis kaynaklarına bakılarak rivâyetlerin muhtava değerlendirmelerine işaret edilmiştir. Sonuçta araştırma sürecinde elde edilen bilgiler ve tesbitler özet olarak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İshak b. İsâ et-Tabbâ', Hadis, Tahrir, Tenkit, Tahlil

ABSTRACT

İSHAK B. İSÂ B. ET-TABBÂ' AND VALUE OF HIS REPORTS (IN THE FRAMEWORK OF THE NINE BOOKS)

SULIMAN, Oghiz

Consultant of Master's Letters and Fundamental Islamic Sciences:

Supervisor: Doç. Dr. RecepTuzcu

August 2017, Proofreading 398 pages

This study is assessing Isaac son's Issa son's Najeeh Al-Baghdadi Al-Tabbaa, and his reports contained in nine books. This research consists of introduction, two section and a conclusion. The introduction includes information on the subject of the study, and its importance, and its methodology, limits, and its references. In the first section of the study addressing the age in which Isaac Al-Tabbaa lived, his life, his scientific character, his teachers, his students, his official work, his books, and his specialization in Hadith. In the second section of the study was to takhrij reports of Isaac Al-Tabbaa contained in the nine canonic hadith books, evaluate and interpret. The reports were validated from a scientific perspective by reviewing the Sanad and Matn. Even though this study in the context of nine books, but reports' content evaluations in the recent and previous resources were referenced. In the end/conclusion, the information and findings obtained during the search were briefed.

Keywords: Isaac bin Issa Al-Tabbaa, Hadith, Interpretation" Takhrij", review, analysis

ÖNSÖZ

İshak b. İisâ b. Et-Tabbâ', İmam Malik'in öğrencisi, İmam Ahmed b. Hanbel'in hocasıdır. Bağdatta doğmuş, Medine'de eğitim almış Adana'da 40 yıldan fazla eğitim vermiştir. İshak b. İisâ b. et-Tabbâ', İmam Malik'in ravilerindedir. Fakat ona ait bu Muvatta nüshası kayıptır.

Klasik hadis âlimlerinin tahrir ettiği rivayetlerle İbn Tabba'ın bu nüshasında yer aldığını düşündüğümüz rivayetlerinin tespiti, Muvatta'ın Leys nüshası ile mukayesesi ve rivayet ilmi açısından değerlendirmesi henüz yapılmamıştır. Hadis ilmi açısından ikinci asır kaynağı olan Muvatta nüshası sahibi ve üçüncü asır rivayet kaynaklarında rivayetleri tahrir edilmiş önemli bir şahsiyettir. Çalışmada İshak b. İisâ b. Et-Tabbâ'ın kayıp Muvatta nüshasının inşa ve rivayetlerin hadîs ilmi açısından değerlendirmesi yapılmıştır.

Konumuzun araştırırken öncelikle hadis kaynaklarından faydalanmıştır. Rivayetlerin değerlendirilmesinde hadis metodolojisi kullanılmıştır. Hadislerin rivâyet kitaplarından tahriri ve tenkidi yapılmıştır. Bunun için de rical, hadis, hadis usulü, cerh ve tadil, şerh ve lugat kitaplarından faydalanılmıştır. İmam Malik'in Muvatta'ı Leys nüshasındaki rivayetlerle mukayese edilmiştir.

Tezin tespitinde, araştırma esnasında rehberliğinde, yazım aşamasında olgunlaşmasında ve katkılarından dolayı başta danışmanım Doç. Dr. Recep TUZCU'ya şükranlarımı arz ederim. Ayrıca tezimi okuyarak tashih eden jüri üyeleri Prof.Dr. Muhammet YILMAZ VE Doç. Dr. Hayri KAPLAN hocalarıma ve çalışmam esnasında bana yardım edenlere ve vakitlerinden feragat ederek, sabreden ve teşvik eden sevgili eşim İpek hanıma ve çocuklarıma teşekkür ederim.

Oghiz SULIMAN
Gaziantep 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR	xv
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. TEZİN KONUSU VE SINIRI.....	1
1.2. TEZİN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
1.3. TEZİN YÖNTEMİ	1
İKİNCİ BÖLÜM.....	3
İSHAK B. İSÂ ET-TABBÂ' (Ö. 215/831).....	3
2.1. HAYATI.....	3
2.1.1. Adı ve Nisbesi.....	3
2.1.2. Doğum Yeri ve Vefatı.....	4
2.2. İLMİ ŞAHSİYETİ.....	5
2.2.1. Hocaları.....	7
2.2.2. Öğrencileri	96
2.2.3. Resmi Görevi	125
2.2.4. Eserleri	126
2.2.5. Tarihçiliği.....	126
2.2.6. Hadisçiliği.....	134
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	139
İSHÂK B. İSÂ ET-TABBÂ'IN KÜTÜB-İ TİSÂ'DA TAHRİC EDİLEN RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	139
3.1. TEVHİD KİTABI.....	139
3.1.1. Allahın Yüceliği ve Yarattıklarının Ona Olan İhtiyacı.....	139
3.2. İMÂN KİTABI.....	140
3.2.1. Kaderin Varlığı ve Hakikati.....	140
3.2.2. Kader Kaza	141

3.2.3. Kâfirlikle İtham Etmek	144
3.3. İLİM KİTABI.....	146
3.3.1. Hadis Rivâyetinde İtina	146
3.3.2. Hadislerin Yazılması.....	148
3.4. KİTAP VE SÜNNETE SARILMA KİTABI	149
3.4.1. Hz. peygamber'tan (s.a.v) Sonra Yeni Bir Şey Ortaya Koyanlara Uyarı	149
3.5. TAHARET KİTABI.....	150
3.5.1. Köpeğin Artığı Olan Suyun Hükümü	150
3.5.2. Kedi Artığı Olan Suyun Hükümü	152
3.5.3. Ölü Hayvan Derisine Dair Hükümler	153
3.5.4. Mezi Hakkında Rivâyet	154
3.5.5. Tuvalet Adabı	155
3.5.6. Taharetlenme ve Adabı.....	156
3.5.7. Abdestin Fazileti	157
3.5.8. Abdest Alıp Mescidde Namaz Kılmak	158
3.5.9. Namazı Mescid'de Kılmanın Fazileti	159
3.5.10. Uykudan Uyanınca Elleri Yıkamak	159
3.5.11. Cünüpkken Abdest Alıp Yatmak ve Gecenin Sonunda Gusletmek	160
3.5.12. Dokunmaktan Dolayı Abdest.....	162
3.5.13. Yıkanırken Örtünmek	164
3.6. HAYIZ KİTABI	166
3.6.1. Hayızlı Eşle Birlikte Olmanın Adabı.....	166
3.6.2. Hayızlı Kişinin Kucağında Kur'an Okumak	167
3.6.3. Hayızlı Kadının Özür Kanına Dair Hükümler	168
3.7. NAMAZ KİTABI.....	170
3.7.1. Sabah ve İkinci Namazlarının Fazileti.....	170
3.7.2. Namazda ilk Safın ve Cemaate Devamın Önemi	171
3.7.3. Namazı Önemsemeyenler ve Geçiktirenler	172
3.7.4. Yönetimin Namaza Önem Vermesi Gerektiği.....	173
3.7.5. Cebrâil'in Namaz Vakî'lerini Öğretmesi.....	174
3.7.6. Öğle Namazının Vakti	175
3.7.7. İkinci Namazının Vakti ve Fazileti.....	177
3.7.8. Orta Namazı ve İkinci Namazını Korumak	179
3.7.9. Sabah Namazının Vakti	180
3.7.10. Namazın Bir Rekatına Yetişmek	181
3.7.11. Namaz kılınması Mekruh Olan Vakî'tler.....	183
3.7.12. İkinci ve Sabah Namazından Sonra Namaz	184

3.7.13. Nâfile Namazların Kazası	185
3.7.14. Mescidde İken Tükürmek ve Balgam Çıkarmak	187
3.7.15. Mescidlerde Yapılması Mubah Olan Şeyler	188
3.7.16. Setr-i Avret	189
3.7.17. Namaz Kıyafeti	190
3.7.18. Hz. Peygamber'in Günlük Hayatta Yapılmasını Yasakladığı Bazı Şeyler	191
3.7.19. Üzerinde Namaz Kılınan Eşyalar	192
3.7.20. Kiblenin Ka'beye Doğru Çevrilmesi (Tarihçesi).....	194
3.7.21. Binek Üzerinde Kible Durumu	195
3.7.22. Namz Kılana Selam Vermek	197
3.7.23. Ka'be'nin İçinde Namaz	199
3.7.24. Namaz Kılanın Önünden Geçmek	201
3.7.25. Namazı Huşu İçinde Kılmak.....	202
3.7.26. Besleme ve Fatiha Suresinin Kıraatı.....	203
3.7.27. Fatihadan Sonra Amin Demek.....	205
3.7.28. Namazda Yasak Olan Şeyler	207
3.7.29. Rükudan Sonra Okunan Dua	210
3.7.30. Secdeye İniş Şekli.....	211
3.7.31. Teşehhüd (Tahiyyat) ve Namazı Bozan ve Bozmayan Şeyler	212
3.7.32. Teşehhüdden Sonra Peygamber'e (s.a.v) ve Ailsine Dua Etmek (Tahiyyat).....	214
3.7.33. Namazdaki Giysi ve Fitnesi	215
3.7.34. Namazdaki Giysi ve Fitnesi	216
3.7.35. Gece Namazının Fazileti.....	219
3.7.36. Vitir Namazında Kıraat.....	220
3.7.38. Hayvan Üzerinde Vitir Namazını Kılmak	222
3.7.39. Ramazan Gecelerini İhya Teravih Namazı	222
3.7.40. Resulullah'ın (s.a.v) Ramazanda Kıldığı Namaz.....	224
3.7.41. İstihare Namazı	226
3.7.42. Yolculuk Adabı ve Çıkma Zamanı	227
3.7.43. Yolculuk Adabı ve Duaları	230
3.7.44. Yolculuk Adabı, Duaları.....	231
3.7.45. Yolcu Namazı	232
3.7.46. Cemaatle Namaz Kılmanın Fazileti.....	233
3.7.47. İmamın Namazı Uzatmaması.....	234
3.7.48. Hz. peygamber'in Minberi ve Cemaatten Daha Yüksekte Durması. ...	235
3.7.49. Cuma Gününü ve İçinde Olduğu Anın Fazileti	237

3.7.50. Cuma Namazı Öncesi Adab.....	239
3.7.51. Cuma Namazına Hazırlık.....	241
3.7.52. Cuma Namazına Erken Gelip Hutbeyi DinlemeninFazileti	242
3.7.53. Cuma Hutbesi	243
3.7.54. Güneş Tutulması (Küsûf) Namazı	245
3.7.55. Yağmur Duası (İstiskâ) Namazı	247
3.7.55. Yağmuru Allah'ın Yağdırdığına İnanmak	249
3.7.56. Savaşta Kılınan Korku Namazı.....	250
3.8 .CENAZE KİTABI.....	252
3.8.1. Ölüye Ağlama, Ağıt Yakma ve Yas	252
3.8.2. Ölü Adına Verilen Şeylerin Sevabı	253
3.8.3. Kabir Sorgusu ve Azabı.....	254
3.8.4. Kabire Selam.....	255
3.9. ZEKÂT KİTABI	257
3.9.1. Zekkât Memurunun Aldığı Hediye.....	257
3.9.2. Sadaka Yerine Geçen İşler.....	257
3.10. ORUÇ KİTABI	258
3.10.1. Orucun Fazileti	258
3.10.2. Oruçlular İçin Reyyan Kapısı	260
3.10.3. Rü'yet-i Hilâl (Ay'ın Gözlenmesi).....	261
3.10.4. İftarı Acele Yapmak Sünnettir.....	262
3.10.5. Sahur Yapmanın Fazileti	262
3.10.6. Oruçluya Mübah Olan Şeyler	263
3.10.7. Visâl Orucu	265
3.10.8. Hz. Peygamber'in (s.a.v) Şaban Ayında Çokça Oruç Tutması.	265
3.10.9. Kadir Gecesi ve Fazileti.....	268
3.11. HAC VE UMRE KİTABI	269
3.11.1. İhrama Giriş (Mikat) Yerleri.....	269
3.11.2. Haccı İfrad	272
3.11.3. İhramlıya Helal Haram Olan Şeyler	274
3.11.4. İhramlının Öldürebileceği Hayvanlar	275
3.11.5. Kudûm Tavafı, Remel.....	276
3.11.6. Sa'y Yapmaya Safâ Tepesinden Başlamak	277
3.11.7. Safâ ile Merve Arasında Sa'y	278
3.11.8. Safâ ile Merve Tepesinde Durup Dua Etmek	279
3.11.9. Traş Olma ve Saçları Kesmenî'n Kısaltmaya Üstünlüğü	281
3.11.10. Traş Olmanın, Saçları Kısaltmaya Üstünlüğü	282

3.12. KURBAN KİTABI.....	283
3.12.1. Kurbanlık Develere Binmek	283
3.12.2. Kurbanın Kesimi, Eti, Derisi ve Ücreti.....	283
3.12.3. Kurban Etlerinin Tüketiminde Zaman Sınırlaması.....	284
3.12.4. Akıka Kurbanının Kesilme Zamanı	285
3.12.5. Hz. peygamber’ın Taktığı Lakap ve Künyeler	286
3.13. CİHAD KİTABI.....	286
3.13.1. Cihadın Fazileti, Cihada Teşvikler ve Humus.....	286
3.13.2. Allah Yolunda Cihad	288
3.13.3. Savaştan Dönüş de Savaşmak Gibidir	289
3.13.4. Cihadın Farz Olması ve Cihada Teşvikler	290
3.13.5. Allah Yolunda Nöbet Tutmanın Fazileti	291
3.13.6. Allah Yolunda Cihad Edenlerin Fazileti.....	291
3.13.7. Deniz Savaşına Çıkanların Fazileti.....	292
3.13.8. Allah Yolunda Cihadda Samimiyet	293
3.13.9. Şehitlik ve Şehitlerin Faziletleri	294
3.13.10. Borçlu Olarak Allah Yolunda Şehid Olan	295
3.13.11. Komutana İtaatın Sınırları	295
3.13.12. Savaştan Kaçmak Nedeni	296
3.13.13. Ordu Dışında Müfrezeğe Nefel (Hisse Fazlası Ödül) Verilmesi.....	297
3.13.14. Ölen Düşmanın Şahsi Eşyaları Onu Öldüren Kişisindir	298
3.13.15. Hayber Savaşında Ganimetin Taksimi	299
3.13.16. Ganimette İhanet.....	300
3.13.17. Esir Ailenin Birarada Muamele Görmesi	301
3.13.18. Arapların Esâreti ve Esir Cariyelerle İlişki.....	301
3.13.19. At ve Deve Yarış Yapmanın Meşruluğu.....	302
3.13.20. Okçuluk, Ok Yapmanın Meşruluğu ve Ok Taliminin Sünnet Olması	303
3.13.21. Atlar ve At Besleyip Eğitmenî’n Fazileti	304
3.14. KÖLE AZADI KİTABI	304
3.14.1. Ölüm Sırasında Azat Etmek	304
3.14.2. Köle Olduğunu Gizleyerek Biat Etmek	304
3.14.3. Ortak Köleyi Azat Etmek	305
3.14.4. Azad Edilenin Velâyeti	305
3.14.5. Velâ Hakkı Azad Edene Aittir	307
3.14.6. Köle Satışında Şart Geçersizdir	308
3.15. YEMİN VE ADAKLAR KİTABI	308
3.15.1. Yalan Yere Yemin Etmenî’n Cezâsı.....	308

3.15.2. Adağın Kefareti, Yemin Kefareti Gibidir	309
3.15.3. Allah'a İtaat ve İsyân İçeren Adaklar	309
3.16. ZİKİRLER VE DUALER KİTABI.....	309
3.16.1. Zikrin Fazileti	309
3.16.2. Tehlîl'in "Lâ İlâhe İllallah" Demenî'n Fazileti	310
3.16.3. Sabah ve Akşam Yapılacak Dua ve İstiğâseler	311
3.16.4. Temenni ve Kader İlişkisi.....	311
3.16.5. Dua Edenin "Allahım! İstersen Beni Bağışla" Demesi	312
3.16.6. Duada Aceleci Olmak.....	312
3.16.7. Allah'a Sığınma Duaları	312
3.17. ALIŞVERİŞ VE TİCARET KİTABI.....	313
3.17.1. En Temiz Kazanç Kişinin El Emeğidir.....	313
3.17.2. Koyun Beslemenî'n Fazileti ve Bereketi	313
3.17.3. Yenmesi Yasaklanan Kazançlar	314
3.17.4. Hacamattan Elde Edilen Kazanç.....	314
3.17.5. Cahiliye'ye Ait Yasaklanan Alışveriş Türleri	315
3.17.6. Kaparonun Yasaklanması	316
3.17.7. Malın Teslim Almadan Saatılması	316
3.17.8. Yiyecek Maddelerini Yerinde Satmak.....	316
3.17.9. Teslim Alınmayan Malın Şatışı	317
3.17.10. Sımsarlık	318
3.17.11. Satıcıları Yolda Karşılama.....	319
3.17.12. Şartı Geçersiz Olan Satışın Geçerli Olması	320
3.17.13. Satışta Muhayyerlik	322
3.17.14. Kazancın Riski Üstlenen Kişiyeye Ait Olması.....	322
3.17.15. Varlıklı Olanın Borcu İhmal etmesinin yasaklanması.....	323
3.17.16. Yolun Genişliği.....	323
3.17.17. Hak Eden İşçinin Ücretini Zamanında Vermemenin Cezası	323
3.17.18. Hayvanların Verdiği Zarar.....	324
3.18. HEDİYE VE BAĞIŞ KİTABI	324
3.18.1. Kafirlerin Hediyesini Kabul Etmek	324
3.19. VASIYETLER KİTABI.....	325
3.19.1. Müslümanın Vasiyetini Yazması.....	325
3.20. FERÂİZ (MİRAS) KİTABI	325
3.20.1. Ninenin Payı	325
3.20.2. Resûlullah (s.a.v) Terkettiği Miras Sadakadır	326
3.21.DAVALAR VE HÜKÜMLER KİTABI.....	326

3.21.1. Şahitlik.....	326
3.22. ÖLDÜRME, YARALAMA VE DİYETLER KİTABI.....	327
3.22.1. Çoban Köpeği Veya Av Köpeğinin Beslenmesi.....	327
3.22.2. Caninin Diyeti ve Katilin Yakınlarının Diyet Ödemesi.....	327
3.23. HADLER (ŞERİ CEZALAR) KİTABI	328
3.23.1. Zina Eden Evli Kişinin Recmedilmesi (Taşlanması).....	328
2.24. NİKÂH KİTABI.....	329
3.24.1. Bakire ve Dulun Evliliği	329
3.24.2. Kızın Susması Kabuldür	329
3.24.3. Babasının Kızın İzni Olmadan Nikahın Geçersizliği	329
3.24.4. Kur'an Öğretiminin Mehir Sayılması	330
3.24.5. Nikâha Engel Olan Şeyler.....	331
3.24.6. Azilin Yasaklanması Ve Kerih Görülmesi	331
3.25.TALÂK (BOŞANMA) KİTABI	332
3.25.1. Liân (Lanetleşme).....	332
3.25.2. Zina İçin Dört Şahid Şartı.....	333
3.25.3. Kocası Ölen Adet Olan Kadının İddeti.....	333
3.25.4. Kocası Ölen Hamile Kadının İddeti.....	333
3.25.5. Üç Talâkla Boşanmış Kadının Hakları	334
3.26. YİYECEKLER KİTABI	335
3.26.1. Çok Yemenin Yerilmesi	335
3.27. İÇECEKLER KİTABI	336
3.27.1. Su İçme Sırası	336
3.27.2. Eğilip Su İçmek	336
3.27.3. Şıra ve Yapımına Dair Hükümler	337
3.28. TIP, EFSUN, NAZAR VE UĞUR KİTABI	338
3.28.1. Allah'ın İzzetine Sığınma Duası.....	338
3.28.2. Hastalık Bulaşması ve Uğursuzluk.....	338
3.28.3. Veba İle İlgili Konular	340
3.28.4. Bulaşıcı Hastalık Durumunda Hıfzussıha.....	340
3.29. RÜYA TABİRLERİ KİTABI	341
3.29.1. Rüyanın Nübüvvetin Bir Parçası Sayılması.....	341
3.30. GİYİM-KUŞAM VE SÜSLENME KİTABI	341
3.30.1. Ayakkabı İlgili Hususlar	341
3.30.2. Zâferan Sürünmenin Sünnet Olması.....	342
3.30.3. Resim Yasağı	342
3.31. EDEB KİTABI	343

3.31.1. Saçların Ağarmasının Fazileti.....	343
3.31.2. Saç Bakımı.....	343
3.31.3. Müslümanın Müslüman Üzerindeki Hakları	343
3.31.4. Aksırana ve Aksıranın Duası	344
3.32. SELÂM VE İZİN İSTEME KİTABI	344
3.32.1. Evin İçine Gizlice Bakmak	344
3.32.2. Tokalaşma.....	345
3.33. KUR'ÂN'IN TEFSİRİ KİTABI.....	345
3.33.1. Fâtır Sûresi (32)	345
3.33.2. İhlas Sûresi.....	346
3.34.SALİH AMELLERE TEŞVİK KİTABI	347
3.34.1. Allah'a Yaklaşmak	347
3.35. İYİLİK VE SOSYAL İLİŞKİLER KİTABI	347
3.35.1. Anne Babanın Dostlarına ve Akrabalara İyi Davranmak	347
3.35.2. Yetimin Sorumluluğu ve Bakımı ile İlgili Hususlar	347
3.36.GÜZEL AHLAK KİTABI	348
3.36.1. Canlılara Karşı Merhamet EtmenİN Fazileti	348
3.36.2. Hayâ Sahibi Olmaya Teşvikler	349
3.36.3. Büyüklere Saygı ve Küçüklere Sevgi	349
3.37. ZÜHD KİTABI	350
3.37.1. Dünyalıklara Karşı Resûlullah'ın Tutumu.....	350
3.38. SABIR VE FAZİLETİ KİTABI.....	350
3.38.1. Çocuk Ölümüne Sabır	350
3.39. SEVGİ VE ARKADAŞLIK KİTABI	351
3.39.1. Birbirlerini Allah İçin Sevenlerin Mükâfatı.....	351
3.40. EDEB, ÖGÜTLER VE HİKMETLER KİTABI.....	351
3.40.1. İnsanlar Helak oldu Sözü.....	351
3.41. BÜYÜK GÜNAHLAR KİTABI.....	352
3.41.1. Münafıklık Alemetleri	352
3.41.2. İnsanların en Şerlisi İki Yüzlü Olandır	352
3.41.3. Dargınlık, Düşmanlık ve Zarar Verme	353
3.42. DİLİN MUSİBETLERİ KİTABI	353
3.42.1. Suskunluk ve Gıybetle Engel Olmak.....	353
3.42.2. Hadis Uydurmanın Vebali	354
3.43. ÖVME VE YERME KİTABI	354
3.43.1. Çarşıların Yerilmesi.....	354
3.44. TEVBE KİTABI.....	355

3.44.1. Allah'ın Rahmedinden Ümidini Kesmemek.....	355
3.45.SİYER KİTABI.....	355
3.45.1. Kureyş Kâfirlerinin Resûlullah'a (s.a.v), Hicr'de Suikast Teşebbüsü..	355
3.45.2. Akabe Biatı	356
3.45.3. Hicretin Kıyamete Kadar Devam Etmesi	357
3.45.4. Medine Humması.....	358
3.45.5. Resûlullah'ın (s.a.v) Haram Ayda Gazveye Çıkması.....	358
3.45.6. Bedir Savaşı	359
3.45.7. Hayber'in Fethinden Sonra Gelenlere Ganimet.....	359
3.45.8. Mekke'nin Fethi.....	360
3.45.9. Resûlullah'ın (s.a.v) Heraklius'e Gönderdiği Mektup.....	360
3.45.10. Resûlullah'ın (s.a.v) Ahlâkı	362
3.45.11. Resûlullah'a (s.a.v) Has Özellikler	363
3.45.12. Resûlullah'a (s.a.v) Uykusu ve Yatağı	363
3.46. MENKEBELER KİTABI.....	364
3.46.1. Ensârın Fazileti	364
3.46.2. Sefîne Ebû Abdurrahmân.....	364
3.46.3. Abdullah b. Selâm.....	365
3.46.4. Amr b. el-Âs	365
3.46.5. Ebû Hureyre	366
3.47. YÖNETİCİLİK VE HİLÂFET KİTABI.....	366
3.47.1. Halifeye Biat Etmenîn Gerekliliği	366
3.47.2. Yönetimde Vahdet	367
3.47.3. Ebû Bekr'in Hilâfetine İşaret Eden Hadis	367
3.47.4. Ebû Bekr'e Biat Edilmesi	368
3.47.5. Abdullah b. Şeddâd'ın Hariciler Hakkında Rivâyeti	372
3.48. FAZİLETLER KİTABI.....	375
3.48.1. Hak Üzere Olan Bir Topluluğun Mevcudiyeti	375
3.48.2. İki Kutsal Mescidin Faziletleri	375
3.48.3. Medine'de Oturmanın Fazileti.....	376
3.48.4. Fetih edilen Topraklara Hicret yerine Medine'de İkamet	376
3.48.5. Medine'nin Vebâ ve Deccâl'e Karşı Korunmuşluğu.....	377
3.48.6. Mescid-i Nebevî.....	377
3.48.7. Mescidi Nebevi'nin Cennet Bahçelerinden Olması.....	378
3.48.8. Kubâ Mescidinin Fazileti.....	378
3.48.9. Hz. Peygamber'den Kuba'ya Vefa	379
3.48.10. Uhud dağının Fazileti.....	379

3.48.11. Şam'ın Fazileti.....	379
3.48.12. Şam'da Guta'nın Fazileti.....	380
3.48.13. Umân'ın Fazileti.....	380
3.49. KIYAMET KİTABI.....	381
3.49.1. Şefaât.....	381
DEĞERLENDİRME.....	381
SONUÇ.....	384
KAYNAKÇA.....	385

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo-1- Ibn Tabba'nın rivayetlerinin hocalarındaki dağılımı.....	381
Tablo-2- İmam Ahmed b. Hanbel'in İshak b. İsbâ et-Tabbâ'dan tahriri ettiği rivayetlerin Kütübü Tis'a da sayısal dağılımı.....	382
Tablo-3- Sıhhat açısından hadisleri yüzdilik dağılımı.....	382

KISALTMALAR

- b.** : Bin
bkz. : Bakınız
h. : Hicrî
m. : Miladî
No : Numara
s. : Sayfa
s.a.v. : Sallahu aleyhi vesellem
r.a. : Radıyallahu anh
r.anha : Radıyallahu anha
rh. : Rahimehullah
thk. : Tahkik yapan
t.y. : Tarih yok
y.y. : Yayın Yeri Yok

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. TEZİN KONUSU VE SINIRI

Hadis ilmi açısından ikinci asır kaynağı olan Muvatta nüshası sahibi ve üçüncü asır rivayet kaynaklarında birçok atıf yapılan İshak b. İsa b. et-Tabbâ'nın kayıp Muvatta nüshasını inşa ve hadis ilmi açısından değerlendirmesi önemlidir. Tezin konusu "İshak b. İsa b. et-Tabbâ" ve Rivayetlerinin Değerlendirmesi'dir. İlk bölümde İshak b. İsa'nın hayatı, hocaları, öğrencileri, ilmi şahsiyeti ve hadis ilmindeki yeri ele alınacaktır. İkinci bölümde ondan tahrir edilen rivayetlerin rivayet kitaplarından tahriri ve hadis ilmi açısından değerlendirilecektir. Sonuç kısmında bulgular İbn Tabba'nın hadis ilmine katkısı ve kendisinden nakledilen rivayetlerin hadis ilmi açısından değerleri üzerinden rivayetteki metodu tespit edilecektir.

İshak b. İsa b. Et-Tabbâ'nın hayatı, hadis ilmindeki yeri ve kaynakçada zikredilen rivayet kaynaklarında yer alan rivayetlerin tahrir ve tenkidi ile sınırlıdır.

1.2. TEZİN AMACI VE ÖNEMİ

İshak b. İsa b. Et-Tabbâ, İmam Malik'in Bağdat nüshası sahibidir. Ancak bu nüsha kayıptır. Hadis ilmi açısından birçok âlimin kendisine yolculuk ettiği İshak b. İsa et-Tabbâ'nın hayatı, hadis ilmindeki yerinin, eserlerinin ve özelde muhtemel Muvatta nüshasındaki rivayetlerinin hadis ilmi açısından tespiti önem arz etmektedir.

1.3. TEZİN YÖNTEMİ

Çalışma, ilk 6 ayda: Gaziantep, İstanbul, Ankara ve Kerkük kütüphaneleri taranarak materyal elde edilmiştir. İkinci 6 ayda: Toplanan materyalin incelemesini, okunması, tasnifi ve çalışmanın yazılması tamamlanacaktır.

Konumuzun araştırırken öncelikle İshak b. İsa b. et-Tabbâ'dan nakledilen rivayetlerin kaynaklarından tahriri ve tenkidi yapılacaktır. Rivayetlerin

değerlendirilmesinde hadis metodolojisi ve dolayısı ile rical, hadis, hadis usulü, cerh ve tadil, şerh ve lugat kitapları kullanılacaktır. Bu rivayetler İmam Malik'in Muvatta'ı Leys nüshası ile mukayeseli incelenecektir.

Rivayet kaynakları dipnotta kronolojik olarak verilecek kütüb-i tisa'da bab ve numaralarına Müslim'in Sahih'i ve İmam Malik'in Muvatta'da hadis numarasına yer verilecektir. Diğer kaynaklarda sadece cilt ve sahife numarası verilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM İSHAK B. İSÂ ET-TABBÂ' (Ö. 215/831)

2.1. HAYATI

2.1.1. Adı ve Nisbesi

Kaynaklarda el-Hâfız el-İmâm Ebû Yakûb, İshak b. İsâ b. Necîh el-Bağdâdî et-Tabbâ' isim künyesi ve nisbesi ile bilinmektedir. Bazı kaynakların doğum yeri ve büyüdüğü yer olan Bağdat'a nisbet ederek el-Bağdâdî olarak tanıttığı görülmektedir.¹ Ancak İshak b. İsâ, daha çok et-Tabbâ' nisbesiyle meşhur olmuştur. et-Tabbâ' kelimesi lügatta, kılıç veya çamurdan kavanoz yapan usta anlamına

¹ İBN SA'D, Muhammed b. Sa'd b. Meni' el-Haşimî (ö. 230/845), *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, (Thk.) Muhammed Abdulkadir 'Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.Baskı, Beyrut, 1410/1990, c.VII, 343; MÜSLİM b. el-Haccâc, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, (Thk.) Abdurrahîm Muhammed Ahmet el-Kaşkarî, İmâdetu'l-Bahsi'l-İlmî, Medine-i Münevvere, 1404/1984, c.II, 916; İBN EBÎ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebî Hâtım b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî (ö.327/938), *el-Cerh ve't-Ta'dil*, İhyâu't-Türasi'l-'Arabî, Beyrut, 1372/1952, c.II, 230; İBN HİBBÂN, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî (ö. 354/965), *es-Sikât*, GLC. Muhammed Abdulmuîd Han, Dâru'l-Ma'ârif el-Usmâniye, Hind, 1.Baskı, 1973-1393, c.VIII, 114; ed-DÂRAKUTNÎ, Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995), *Zikru Esmâi't-Tâbi'in Ve Men Ba'dehum Mimmen Sahhat Rivâyetühû İnde'l-Buhârî ve Müslim*, (Thk.) Buran ed-Danavî ve Kamal Yusuf el-Hût, Muessesetu'l-kütübi'l-Sekâfiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1985, c.II, 27; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Hâkim en-NÎSÂBÜRÎ (ö. 405/1014), *Tesmiyetu Men Ahrace Lehumu'l-Buhârî Ve Müslim Ve Mâ İnfirade Küllu Vâhidin Minhamâ*, (Thk.) Kemal Yusuf el-Hût, Muessesetu'l-kütüb's-Sekâfiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1985, c.I, 70; *Marifetu ulûmi'l-hadîs*, (Thk.) Muazzam Huseyin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2.Baskı, Beyrut, 1397/1977, c.I, 111; AHMED B. MENCÛYE, Ebû Bekr, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. İbrahim (ö.428/1037), *Ricâlu Sahîhi Müslim*, (Thk.) Abdullah el-Leysî, Daru'l-Marife, Beyrut, 1.Baskı, 1407/1987, c.I, 52; el-KAZVİNÎ, Ebû Ya'lâ el-Halîlî Halil b. Abdullah (ö. 446/1054), *el-İrşâd Fî Ma'rifeti 'Ulemâi'l-Hadîs*, (Thk.) D. Muhammed Sa'îd Ömer İdris, Mektebetu'r-Raşid, Riyad, 1.Baskı, 1409/1989, c.I, 244; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit (ö. 463/1071), *Târîhu Bağdâd*, (Thk.) D. Beşşâr Avvad Maruf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut, 1.Baskı, 1422/2002, c.VII, 345; EBU'L-FADL İYÂZ, b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149), *Tertibu'l-Medârik Ve Takrîbu'l-Mesâlik*, (Thk.) Abdülkadir es-Sahrav, Matbaatu Fudale el-Muhammediye, Fas, 1.Baskı, 1383-1404/1965-1983, c.III, 227; İBNU'L-CEVZÎ, Cemaleddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (ö. 597/1200), *el-Muntazam Fi Târîhi'l-Mulûk Ve'l-Umem*, (Thk.) Muhammed Abdülkadir 'Atâ, Beyrut, 1.Baskı, 1412/ 1992, c.X, 267; İbnu'l-'Adîm Ebu'l-Kâsim Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh b. Muhammed el-'Ukaylî el-Halebî, (588/1192), *Buğyetu't-Taleb Fi Târîhi Haleb*, (Thk.) D. Süheyil zekkar, Dâru'l-Fikr, Beyrut, c.III, 3, 1492; el-MİZZÎ, Yûsuf b. ez-Zekî Abdurrahmân Ebu'l-Haccâc Cemâlüddîn (ö. 742 /1341), *Tehzîbu'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, (Thk.) Beşşâr Avvad Ma'rûf, Müessesetu'r-risâle, 1.Baskı, Beyrut, 1980/1400, c.II, 462; ez-ZEHEBÎ, Hamd b. Ahmed Ebû Abdullah (ö. 748/1347), *el-Kâşif Fi Ma'rifeti Men Lehu Rivâyetun Fi'l-Kütübi's-Sitte*, (Thk.) Muhamed Avvâme el-Hatib, Dâru'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1.Baskı, Cidde 1413/ 1992, 1, 238.

gelmektedir. İshak b. İsa b. Necih el-Bağdâdi et-Tabbâ'nın küçük kardeşleri Muhammed ve Yusûf da hem Bağdâdi hem de uzun süre murabıt olarak yaşadıkları Adana'ya nispetle el-Ezenî nisbesiyle anılmışlardır.²

2.1.2. Doğum Yeri ve Vefatı

Biyografi, tabakat, siyer ve nesebe dair eserlerde tespit ettiğimize göre Muhaddis İshak b. İsa et-Tabbâ' 140/757 yılında dünyaya gelmiştir. Yeğeni Muhammed b. Yusuf et-Tabbâ'nın (ö. 276/890) ifade ettiğine göre İshak b. İsa, kardeşi Muhammed'den on yaş daha büyüktür. Kardeşi Muhammed b. İsa et-Tabbâ' 150/767 yılında dünyaya gelmiştir.³ Babalarının vefatından sonra kardeşlerinin eğitimiyle İshak b. İsa ilgilenmiştir. Yusuf b. İsa et-Tabbâ' adında ikinci bir kardeşi daha bulunmaktadır. Bu kardeşinin künyesi Ebu'l-Hasen'dir (ö. 210/826).⁴ Ebû Hâtim (ö. 327/938) şunları ifade etmiştir: "Muhammed b. İsa'yı (ö. 224/839) şöyle söylerken işitmiştim: Kardeşim -yani İshak b. İsa- Rey'e çıkıp gitmiş ve Cerîr'in kitaplarını yazmıştı. Yazdıklarını inceledim ve ezberledim. Cerîr Irak'a geldi. O hadisleri kendisinden talep etmeye başladım. 'Yanımıza neden gelmedin?' dedi. 'Fakirlikten' dedim. Merkebinin güzel ve elbiselerinin de bembeyaz olduğunu görüyorum.' dedi. 'Ödünçtür' dedim. Kardeşime 'Onun ezber kabiliyeti olan akıllı biri olduğunu görüyorum' dedi. O da (kardeşim) 'O yetimdir. Onu ben eğittim.' dedi. 'Onun sana teşekkürü nasıldır? Zira denildiğine göre yetim hemen hemen hiç teşekkür etmez.' dedi."⁵

el-Hatîb el-Bağdâdi (ö. 463/1071) İshak b. İsa'nın yaşamını nerede sürdürdüğü ve vefatı hakkında ömrünün sonlarında Ezene (Adana) şehrine

² es-SEM'ÂNÎ, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr (ö. 562/1166), *el-Ensâb*, (Thk.) Abdurrahmân b. Yahyâel-Yemânî, Daru'l-Ma'ârif el-USmaniyye, Haydarâbâd, Hindistan, 1.Baskı, 1382/1962, c.IX, 30; el-MURSÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmâil b. Seyyid, *el-Muhassas*, (Thk.) Hâil İbrahim Cefâl, Dâru İhyâu't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, 1.Baskı, 1417/1996, c.II, 17; el-AYNÎ, Bedruddîn, Mahmûd b. Ahmed (ö. 855/1451), *Me'ân'l-Ahyâr Fi Şerhi Esâmî Ricâli Me'âni'l-Âsâr*, (Thk.) Muhammed Hasen Muhammed, Dâru'l-Kütubi'l-'İlmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1427/2006, c.III, 469; İBN HACER, Şeyhulislâm Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Hacer (ö.852/1449), *el-Metâlibu'l-'Âliye Fi Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye*, (Thk.) Heyet (Sa'd b. Nâsır b. Abdilazîz eş-Şesrî editörlüğünde on yedi kişilik bir araştırmacı grup tarafından yapılmış ve basılmış tez çalışması.), Daru'l-Âsime, Riyad, 1.Baskı, 1419-1420/1998-1999, c.I, 264.

³ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, IX, s.64; ZEHEBÎ, Hamd b. Ahmed Ebû Abdillâh, *el-Kâşif fi ma'rifeti men leh u rivayeti n fi'l-kütubi's-sitte*, (Thk.) Muhamed Avvâme, Dâru'l-kible li's-Sakâfeti'l-İslâmiyye, 1. bs., Cidde, 1413/ 1992, I, s.,2 03, Bkz. TUZCU, Recep, *Adanalı Muhammed b. İsa b. Necih, et-Tabbâ' ve Hadis İlmindeki Yeri*, Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 24, Sayı.1, 1434/2013, s.2.

⁴ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 280.

⁵ İBN EBÎ HÂTİM, *el-CERH VE'T-TA'DÎL*, c.VIII, 39; ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İSLÂM VE VEFİYATU'L-MEŞÂHIRU VE'L-A'LÂM*, (Thk.) Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut, 1.Baskı, 1424/ 2003, c.V, 683.

taşındığını ve tarih vermeksizin vefatına kadar orada ikamet ettiğini söylemiştir. Aynı bilgiye İbn Sa'd (ö. 230/845), İbn el-Cevzî (ö. 597/1201) ve ez-Zehebî (ö. 748/1347) de yer vermişler ve (ö. 215/831) yılı rebiulevvel ayında vefat ettiği bilgisini ilave etmişlerdir. el-Hatîb "Allah daha iyi bilir ya en doğrusu budur."⁶ demiştir. Bunu Ebû Muhammed el-Yâfi'î (ö. 768/1367) ve İbn Hacer el-'Askalânî (ö. 852/1448) de dile getirmiştir. İshak b. İsâ'yı İbn Sa'd ve İbn 'Adîm (ö. ?) ve ayrıca İbnu'l-Esîr (ö. 630/1243) fakih lakabıyla zikretmişlerdir. ez-Zehebî onun vefat tarihine dair şunları ifade etmiştir: "O yılın -yani İbn et-Tabbâ'nın vefat ettiği yılın- başında el-Me'mûn Rumlarla savaşmak üzere sefere çıktı... Daha sonra Dâbık ve Antakya'ya yürüdü. Sonra da el-Massîsa'ya (Misis şehrine) girdi. Oradan Tarsus'a geçti. Daha sonra cemaziyelevvel ayının yarısında Rum topraklarına girdi. Kurra Kalesi'nde göğüs göğüse çarpışma oldu ve en nihayetinde kaleyi güç kullanarak fethedip yerle bir etti. Ardından Mâcide Kalesi'ni fethetti. Her iki kaleyi de eman ile teslim aldı. el-Me'mûn'un kardeşi Ebû İshak ise Mısır topraklarında düzeni sağlayıp dönmüş ve kardeşi el-Me'mûn ile Musul civarlarında bir araya gelmişti. el-Me'mûn sözü edilen bu savaştan sonra Şam'a geri döndü."⁷

2.2. İLMİ ŞAHSİYETİ

İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın hocası imam Mâlik'e yazdığı Mektuplardan birinin içeriğinde yer aldığına göre, Abdullah b. Ömer hadisi hakkında soru sormuştu. İmam Mâlik cevaben şunları yazmıştır: "Sana onu yazmamı istiyorsun. Ben ise senin sadece onu hıfzetmeni, ihtiyacını karşılamayı ve her türlü hayra yönlendirmeni istiyorum. Sen kardeşlerim içinde hıfzetmesini ve benimle arasında sevginin daim olmasını istediğim, vefa göstereceğini ve duyduğun sevgide istikamet

⁶ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.VII, 345.

⁷ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 114; İBN ZEBRÛ'R-REB'Î, Ebû Süleyman Muhammed b. Abdullah b. Ahmed (ö.379/989), *Târîhu Mevlidi'l-Ulemâ Ve Vefeyâtihim*, (Thk.) Abdullah Ahmed el-Hamed, Daru'l-'Âsime, er-riyad, 1.Baskı, 1410-1989, c.II, 479; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 52; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.VII, 345; el-YAHSUBÎ, *Tertibu'l-Medârik Ve Takrîbu'l-Mesâlik*, c.III, 227; İBNU'L-CEVZÎ, *el-Muntazam Fi Târîhi'l-Mulûk Ve'l-Umem*, c.X, 268; İBNU'L-ESÎR, Ali b. Ebi'l-Akrâm Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerim b. Abdilvâhid el-Cezerî eş-Şeybânî (ö. 630/1243), *el-Kâmil Fi't-Târîh*, (Thk.) Ömer Abdusselâm Tedmurî, Dâru'l-Kıtabî'l-'Arâbî, 1.Baskı, Beyrut, 1417/ 1997, c.V, 565; İbnu'l-'Adîm, *Buğyetu't-Taleb Fi Târîhi Haleb*, c.III, 1492; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, c.II, 464; ez-ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.I, 238; ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm*, c.V, 245- 273; Ebû Muhammed Abdullah b. Es'ad b. Ali b. Suleymân el-Yâfi'î (ö. 768/1367), *Mir'atu'l-cinân ve 'ibretu'l-yakazân fi ma'rifeti mâ yu'tebar min hâvâdisi'z-zemân*, (Thk. y), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1417/1997, c.II, 44; İBNU'L-'İMÂD Ebu'l-Feth 'Abdulhâ b. Ahmed b. Muhammed b. el- 'Akerî' el-Hanbelî (ö. 1089/1678), *Şezerâtu'z-Zeheb Fi Ahbâr Men Zeheb*, (Thk.) Mahmûd Arnâût, Dâru İbni Kesîr, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1986, c.III, 70; İBN HACER, *el-Metâlibu'l-'Âliye*, c.I, 264.

üzere olacağını ümit ettiğim kimselerdensin. Bildiğim hadis şudur: Abdullah b. Ömer'in azatlısı Nâfi'in bana tahdis ettiğine göre Abdullah b. Ömer pazarda iken küçük abdestini yapmış sonra abdest almış ve yüzünü, ellerini yıkayıp başını meshetmiştir. Sonra da mescide geri dönmüştür. Ardından cenaze namazı kıldırmak üzere çağrılınca su isteyip mestleri üzerine meshetmiştir. Sonra da cenaze namazını kılmıştır.”⁸

Bu mektup ve içindekiler bize İbnu't-Tabbâ'nın hadise, hadisin isnad ve metin açısından sıhhatinden emin olmaya verdiği önemi ve hadis ilmi konusundaki becerisini göstermektedir. Ayrıca hoca ile talebe arasındaki yakınlığın boyutlarına da işaret etmektedir. İmam Mâlik sözüyle onun sika olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda bu ifade hocanın talebesini ezberleme kabiliyeti bakımından tezkiye etmesi kabilindedir. İbnu't-Tabbâ bu mektuplardan ve yazılardan muazzam bir nasibe sahipti. Bu anlamda Ebû Nuaym el-Asbahânî (ö. 430/1038), Suleymân b. Ahmed yoluyla gelen rivayette şöyle söylediğini dile getirmiştir: “Behlûl b. İshâk b. Behlûl'un (ö. 298/911) Babam (ö. 252/866), İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın (ö. 215/830) Miskîn b. Bukeyr el-Harrânî'den (ö. 198/814) nakilliyle şöyle demiştir: Sufyân es-Sevrî'yi (ö. 161/778) şöyle söylerken işittim: Bize ilim öğretecek birini bulduğumuz sürece öğrenmeyi sürdürürüz.”⁹ Buradan hareketle İbnu't-Tabbâ'nın ilme ve ilim öğrenimine önem verdiği, ilim talebiyle sınırlı kalmayıp bildiklerini amele döktüğü, ilmin insanlar arasında yayılmasına çalıştığı ve davet ettiği görülmektedir.

İşlediği fiille Yüce Allah'tan başkasını murad eden kimsenin yerilmesi konusunda Süleyman b. Abdulcebbâr (ö. 251-260/865-874) İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın şunları söylediğini işitmiştir: Hammâd b. Seleme (ö. 167/783) şöyle dedi: “Allah'tan başkası için hadis talebinde bulunan kimse Allah'ın kurduğu tuzağa maruz kalır.”¹⁰

⁸ MÂLIK bin Enes bin İmam Mâlik bin Ebî Âmir b Amr, Ebu Abdillâh el-Asbahi el-Medenî (179/795), *Muvatta*, (Thk.) Muhammed Mustafa el-Azami, Messesetü Zaid b. Sülân, Ebu Dabî, 1. BASKI, 1425/2004, c.I, 53.

⁹ EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mihrân el-Asbahânî (ö. 430/1038), *Hilyetu'l-Evliyâ Ve Tâbâkâtu'l-Asfiyâ*, es-Se'ade, (Thk. y), Mısır, 1394/1974, c.VI, 363.

¹⁰ EBÛ NUAYM, *Hilyetu'l-Evliyâ*, c.VI, 251; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit (ö. 463/1071), *el-Câmi'u Li Ahlâki'r-Râvî Ve Âdâbi's-Sâmi'*, (Thk.) Mahmûd Tahhân, Mektebetu'l-Me'ârif, Riyâd, 1403/1983, c.I, 84; İBNU'S-SALÂH, Ebû 'Amr Takiyyuddîn Osmân b. Abdurrahman eş-Şehrezûrî eş-Şafî'î (ö.577/1181), *Mukaddimetu İbni's-Salâh*, (Thk.) Nureddîn Itr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1406/1986, c.I, 245; Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-NEVEVÎ (ö.676/1277), *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, (Thk.), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1. Baskı, 1431/2010, c.I, 24; el-MİZZÎ, Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf el-Kelbî (ö. 742/1342), *Tehzibu'l-Kemâl*, (Thk.) Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Muessesetu'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrut, 1400/1980, c.VII, 266; ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-*

İshak b. Behlûl şöyle söylemiştir: İshak b. et-Tabbâ' bana şunları dedi: Sufyân b. 'Uyeyne (ö. 198/814) bana şöyle söyledi: "Allah'ı bilen ilmi bilen; Allah'ı bilen ilmi bilmeyen; ilmi bilen Allah'ı bilmeyen." İshak'a "Benim bunu anlamamı sağla! Onu bana açıkla!" dedim. Şunları söyledi: "Allah'ı bilen ilmi bilen Hammâd b. Seleme'dir. Allah'ı bilen ilmi bilmeyen Ebu'l-Hâc el-'Âbid gibileridir. İlmi bilen Allah'ı bilmeyen de şu şu kişilerdir deyip bazı fıkıhçıları söyledi."¹¹

Hiç şüphe yok ki İbnu't-Tabbâ' yukarıdaki sözden kastedilen manaya işaret etmiş ve dil bilginlerinin, had cezaları ve feraiz konusunda sahip oldukları bilgilerin yanısıra Allah korkusuna da sahip olmaları gereğine dikkat çekmiştir. İlim adamlarında haşyetin ittifakla var olması gerektiğine, ilim adamlarının dışında kalan kimselerde ise –iki görüşten en sahih olana göre- bu haşyetin olmayabileceğine ve haşyete ehil olmayan kimselerde ilmin de bulunmayacağına işaret etmiştir. Bu ayrıca Allah'ın -azze ve celle- şu ayetinin tefsiridir: "Kulları içinde Allah'tan ilim sahibi olanlar hakkıyla haşyet duyarlar."¹²

2.2.1. Hocaları

İshak b. İsâ et-Tabbâ' Bağdat'ta başladığı tahsile Şam'a uğramış ve Medine-i Münevvere'de devam etmiştir. Biyografileri tarih, tabakat, cerh ve tadil kaynaklarında mezkûr bulunan sika ve sıdıkla meşhur olmuş çok sayıda hadis âliminin talebesi olmuştur.

Hocaları arasında hicret yurdu Medine-i Münevvere'nin imamı, Hicaz ve Irak'ta şöhret bulmuş olan, mezhebi dünyanın doğusuna ve batısına yayılmış bulunan, Hicret Diyarı'nın müftülüğünü yapmış, uzak beldelerden kendisinden ilim almak üzere yolculuklar yapılmış ve kendisinden daha yaşlı ilim önderlerinin bile ilminden istifade ettikleri Mâlik b. Enes ilk sıradadır.¹³ Uzun süre onun meclisinde kalmış ilmi ve fikri müktesebatının esasını ondan almıştır. Önme sırasında hocalarından ikincisi de Basra muhaddisi, sünnet ve hadis bilgini, zamanının fakihî

İslâm, c.IV, 342; *Tezkiratu'l-Huffâz*, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1419/1998, c.I, 151; *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1.Baskı, 1427/2006, c.VII, 108.

¹¹ İBN ADÎ, Ebû Ahmed Abdullah b. Abdullah b. Muhammed (ö. 365/ 974), *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, (Thk.) Adil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1418/ 1997, c.III, 40; ez-ZEHEBÎ, *Mizânu'l-İtidâl Fî Nakdi'r-Ricâl*, (Thk.) Ali Muhammed el-Becâvî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1.Baskı, 1382/1963, c.I, 592.

¹² Fâtır, 22/28.

¹³ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 465; eş-ŞEYBÂNÎ, Ebû 'Amr Halife b. Hayyât b. Halife el-Basrî, *Atabakât (Zekkâr)*, (Thk.) D. Suheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993, c.I, 479; BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Cu'fî (ö. 256/870), *et-Târihu'l-Evsat*, (Thk.) Mahmûd İbrahim Zâyid, Dâru'l-Va'y, Haleb, 1.Baskı, 1397/1977, c.II, 220.

Hammâd b. Zeyd'dir (ö. 179/796).¹⁴ İbnu't-Tabbâ' bu iki hocasından ilim tahsil etmek üzere seyahate çıkmıştır. O uzun müddet bu hocalarından ayrılmamış ve kendilerinden ilim almıştır. İbnu't-Tabbâ' Kufe mektebinden âlimlerden ilim tahsili ile de hem rey ehlinin ilmi hem de hadis ehlinin ilmi bir araya toplanmıştır. İbnu't-Tabbâ', İmam Malik b. Enes ve Hammâd b. Zeyd'in talebeleri arasından tebarüz ederek hadis ve hadis usulü bilginlerinden, fıkıh ve fıkıh usulü imamlarından biri haline gelmiştir. İbnu't-Tabbâ'ın ilmi bakış açısını derinlemesine incelediğimizde adı anılan iki hocasının ilmi bakış açılarına mutabık olduğunu görürüz.

İbnu't-Tabbâ'ın hocalarına ilişkin incelemelerimiz çerçevesinde gördüğümüz kadarıyla elli dörtten fazla hocası bulunmaktadır. Bu hocaların temel özelliği fıkıh, fıkıh usulü, hadis ve hadis usulü alanında uzman olmalarıdır. Hocalarının çoğunluğu İmam Mâlik'in talebelerindedir. İbnu't-Tabbâ'ın ilmi oturumlarının birçoğu bu iki hocasıyla olmuştur. Bu yüzden öncelikle adı geçen iki muhaddis hakkında kısaca bilgi vermek ve daha sonra da diğer hocaları hakkında kısa bilgiler ve rivayetlerini tahrir eden kaynaklara atıfla işaretle yetinmek istiyorum.

2.2.1.1. İmam Mâlik b. Enes b. Mâlik İbnu Ebî Âmir Ebû Abdullah el-Asbahî el-Yemenî el-Medenî (ö. 179/796)

Abdurrahmân b. Osmân b. Ubeydillâh et-Teymî el-Yemenî'ye kadar Kureyş'ten olan Teym b. Murra oğulları arasında sayılmaktadır. Künyesi Ebû Abdullah'tır.¹⁵ Hicretin 93.yılında Zü'l-Merve'de¹⁶ dünyaya gelmiştir. Babası ok yapım ustasıydı. İlimle meşguliyeti yoktu.¹⁷

Hicri ilk asrın sonunda doğan Mâlik b. Enes Medinenin yedi fakihinden ve ilmi miraslarından istifade etti. Onların yollarını takip etti. Şeriatı yayma uğrunda onların izlerinden gitti. Ümmetin büyük müçtehit âlimlerinden biri oldu. el-Kâsim b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk (ö. 35/105), Ebû Bekr b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm (ö. 23/94), Müminlerin Annesi Meymûne'nin (ra) azatlısı Suleymân b. Yesâr el-Hilâlî (ö. 24/100) ve diğer yedi fakihin öğrencilerinden biriydi. İmam Mâlik de işte bu verimli ilim ağacının usul ve furû bakımından bir uzantısıdır.

¹⁴ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 210; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A'Lâmi'n-Nubelâ*, c.VII, 113; ABDULKÂDİR b. Muhammed b. Nasrullâh el-Kuraşî el-Hanefî (ö. 775/1373), *el-Cevâhiru'l-Mudiyye Fi Tabakâti'l-Hanefiyye*, (Thk.) Humâm Abdurrâhîm Sa'id, Dâru'l-Furkân, Ürdün, 1.Baskı, 1404/1984, c.I, 225.

¹⁵ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.I, 433.

¹⁶ el-Medine'nin girişinde bir mekan..

¹⁷ MÂLIK B. ENES, *Muvatta*, c.I, 20.

Malikî mezhebinin sahibi, Hicret yurdu Medine-i Münevvere'nin imamı, sika, emniyet duyulan, sebt, vera sahibi, fakih, âlim ve hüccet sıfatlarının sahibidir. İmam Mâlik'i İbn Sa'd, altıncı; Halife b. el-Hayyât (ö. 240/854) ise sekizinci tabakada zikretmiştir. İmam Mâlik'in elinde ed-Dârakutnî (ö. 240/854) ve el-Hatîb el-Bağdâdî'nin ifadesine göre yaklaşık bin; Kadı İyaz'ın (ö. 544/1149) ifadesine göre üç bin talebe yetişmiştir. İshak b. İsâ et-Tabbâ' ve kardeşi Muhammed b. et-Tabbâ' da bu talebelerindedir. İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın hadislerinin birçoğu İmam Mâlik'ten rivayet edilmiştir ki bu hadislerin sayısı üç yüzü geçmektedir.

Hafız İbn Hacer Medine'deki fıkıh reisliğinin Mâlik b. Enes'te olduğunu dile getirmiştir.¹⁸ ayrıca şöyle söyler: "Hadisi ilk tedvin eden, yüz yılın başında Ömer b. Abdulaziz'in (ö. 110/728) emriyle İbn Şihâb ez-Zuhrî'dir (ö. 125/743). Daha sonra tedvin çoğalmıştır.¹⁹ Daha sonra -İbn Hacer'den daha önce aktarılmış olduğu üzere- tedvin merhalesini tasnif merhalesi takip eder. Konulara göre ilk tasnif yapan İmam Mâlik b. Enes veya Muhammed b. İshak b. Yesâr'dır (ö. 151/767).²⁰

İmam Mâlik, Harun er-Reşid'in halifeliği döneminde seksen beş yaşında iken hicri 14 Rebiulevvel 179 tarihinde sabahleyin vefat etmiş, el-Bakî' Kabristanı'na defnedilmiştir.²¹

İbnu't-Tabbâ'ın hocası İmam Mâlik b. Enes'ten hadis ve fıkıhla ilgili görüşlerinden mektuplaşma yöntemiyle istifade ettiği anlaşılmaktadır. İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın hocası İmam Mâlik b. Enes ile olan ilişkisi hocasından hadis alıp rivayet eden bir hoca-talebe ilişkiden daha ileri seviyededir. İshak b. İsâ et-Tabbâ', İmam

¹⁸ ŞÂFİ'Î, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbâs b. Osmân b. Şâfi'î el-Kurayşî el-Hâşimî (ö. 204/820), *er-Risâle*, (Thk.) Ahmed Şâkir, Mektebetu'l-Halebî, Mısır, 1.Baskı, 1358/1940, c.I, 7; el-KATTÂN, Mennâ' b. Halil (ö. 1420/1999), *Târîhu't-Teşrî'i'l-İslamî*. 5.Baskı, 1422/2001, c.I, 360.

¹⁹ es-SUYÛTÎ, Celâleddîn Abdurrahmân b. Kemâleddîn Ebû Bekr b. Muhammed (ö. 911/1505), *el-fiyyetu's-Suyûtî Fî 'İlmi'l-Hadis*, (Thk.) Ahmed Muhammed Şâkir, el-Mektebetu'l-'ilmîyye, Beyrut, c.I, 7.

²⁰ el-CÛZCÂNÎ, Ebû Osmân Sa'îd b. Mansûr b. Şu'be (ö. 227/841), *et-Tefsîr min Suneni Sa'îd b. Mansur*, (Thk.) D. Sa'd b. Abdullah b. Abdulaziz Âlî Humeyyid, Daru'l-Sumayi, Riyad, 1.Baskı, 1417/1997, c.I, 6; İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.II, 247; İBN ABDİLBER, Ebû 'Amr Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (ö. 463/1071), *Câmi'u Beyâni'l-'İlmi Ve Fadlihi*, (Thk.) Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyrî, Dâru İbni'l-Cevzi, Suudi Arabistan, 1.Baskı 1414/1994, c.I, 331.

²¹ İBN SA'D, *Et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.I, 443; el-MEDÎNÎ, *el-'İlel*, c.I, 37; HÂLİFE B. HAYYÂT, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, (Thk.) Ekram Ziyâ' el-Ömerî, Dâru'l-Kamar, Dimaşk, 2. Baskı, 1397/1976, c.I, 479; eş-ŞEYBÂNÎ, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel el-Mervezî (ö. 241/855), *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, (Thk.) Vasiyyullah b. Muhammed 'Abbâs, Daru'l-Hani, Riyad, 2.Baskı, 1422/2001, c.I, 482; el-FESEVÎ, *el-Ma'rife ve't-Târîh*, c.I, 170; EBÛ ZUR'Â Abdurrahmân b. 'Amr ed-Dimaşkî (ö. 280/893), *Târîhu Ebî Zur'a*, (Thk.) Şukrullah b. Nimetullah el-Kücânî, Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye, Dimaşk, 1403/1982, c.I, 276; et-TÂBERÎ, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Târîhu't-Tâberî* (veyâ *Târîhu'l-rusul ve'l-mulûk*), (Thk.), Dâru't-Turâs, Beyrut, 1.Baskı, 1387/1967, c.XI, 660.

Mâlik'in hiçbir dersini kaçırmamış ve ona bağlılık gösteren bir talebe olmuştur. Çünkü o hocasının hadislerle ve fıkıhla ilgili görüşlerine de sıkıca sarılmaktaydı. İmam Malik ve öğrencilerinin sünnete ittibalarındaki tutumunu Hatîb el-Bağdâdî dile getirdiği şu paragraflarda görülmesi mümkündür: “Muhammed b. Hâtim b. Bezî' (ö. 249/863) şöyle der: İshak b. et-Tabbâ'ı şöyle derken duydum: Bir adam Mâlik'e geldi ve bir mesele hakkında soru sordu. Bunun üzerine Mâlik Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu, dedi. Adam “Eğer öyleyse, senin görüşün nedir?” dedi. Mâlik “...Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap İsbet etmesinden sakınsınlar.”²² ayetini okudu.”²³ Hibetullâh el-Lâlekâî (ö. 418/1027) şu ilavede bulunmuştur: “Bunun üzerine Mâlik şöyle dedi: Bir diğerdinden daha tartışmacı olan bir adam her geldiğinde Cebrail'in Muhammed (s.a.v)'e indirmiş olduğu şeyi red mi edecektir?”²⁴

Bu sözleri İbn Abdilber (ö. 463/1071) ve el-Hatîb el-Bağdâdî, zikrettikleri Abdullah b. el-Mübârek'e ait şu ifadelerle açıklamamız mümkündür: “İstinat ettiğin şey rivayetle gelen eser olsun. Reyin de hadisin sana tefsir ettiği kısmını alalım!”²⁵

Yani İmam Mâlik din konusunda tartışmayı ayıplamakta ve adeta şunları söylemektedir: Herhangi bir muhaddisin veya fakihin sahih ve sarih olan hadise salt reye dayalı olarak muhalefet etmesi mümkün değildir. Kendi reyini Rabbinin vahyi veya Rasûlü'nün sünneti önüne geçirerek bu şekilde davranamaz. İshak b. İsbâ et-Tabbâ' da İmam Malik'in bu tutumunu benimsemiştir.²⁶

el-Hatîb el-Bağdâdî, Abdullah'tan (ö. 290/903) şöyle rivayet etmiştir: “Babamın (ö. 241/855) bana tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: İshak b. İsbâ et-Tabbâ'ın bize tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Mağrib halkından bir adam gördüm. Mâlik'e gelmiş ve şöyle demiştir: “Bizim o taraflarda heva heves çoğaldı. Ben kendi kendime, seni görürsem, neyi emredersen, ona sarılacağım, diye söz verdim.” Bunun üzerine Mâlik o adama İslam'ın şeriatlarını; zekâtı, namazı, orucu

²² Nur, 24/63.

²³ el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit (ö. 463/1071), *el-Fakîh ve'l-Mutefakkîh*, (Thk.) Ebû Abdurrahmân Adil b. Yûsuf el-Garazî, Dâru İbni'l-Cevzî, Suudi Arabistan, 1.Baskı, 1421/2000, c.I, 379.

²⁴ el-LALEKÂÎ, Hibetullah b. el-Hasen b. Mansûr Ebû'l-Kâsım (ö. 418/1027), *Şerhu Usûli İ'tikâdi Ehli's-Sünneti Ve'l-Cemâ'a*, (Thk.) Ahmed Sa'îd Hamdan, Dâru Taybe, Suudi Arabistan, 8.Baskı,1423/2003, c.I, 163.

²⁵ İBN ABDİLBER, *Câmi'u Beyâni'l-İlmi Ve Fadlihi*, 71, (c.II, 1050, Hn:2023); el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *el-Fakîh Ve'l-Mutefakkîh*, c.II, 346.

²⁶ İBN BATTA, Ebû Abdullah Ubeydullâh b. Muhammed b. Muhammed el-'Ukberî (ö. 387/997), *el-İbânetu'l-Kubrâ*, (Thk.) Rizâ Mutî, Dar'r-Raye, Riyad, 1.Baskı, 1415/ 1994, 2, (c.II, 507, Hn: 582).

ve haccı anlattı. Sonra şöyle dedi: Buna sarıl ve bu konuda kimseyle tartışma!”²⁷ İshak b. İisâ et-Tabbâ’, bu konuda ilmi ve ameli bir araya getirmenin lüzumuna işaret etmiştir ve İmam Mâlik’e kendisinden rivayet ettiği hadisin veya rivayetin lafızlarının anlamlarını sorduğunu görebilmekteyiz. Adeta İshak b. et-Tabbâ’ bize şunu söylemektedir: Ravi veya muhaddis ilmî derecesi bakımından ne kadar yüksek bir mertebeye erişmiş olsa da hocasının kensine imlâ ettiği hadis veya rivayetle ilgili ilme ve açıklamaya muhtaçtır. Bu tutum bir şeyi gösterecekse, öncelikle o kişinin hadis ve rivayeti nakletme konusundaki tevazuunu ve edebini gösterir.

Bu hususu İmam Ahmed’in *Musned*’de İshak b. İisâ et-Tabbâ’ dan tahrir ettiği es-Sakîfe hadisinde görmekteyiz. Bu hadiste İshak b. İisâ et-Tabbâ’ hocası İmam Mâlik’ten bazı kelimelerin manasını sormuştur (*sakkete’l-a’mâ*), gibi oda “Hangi vakitte çıkıp gittiğine aldırış etmez. Sıcağı, soğuğu da bilmez.” Cevabını vermiştir. İmam Mâlik hadise devam etmiş ve şu sözlere gelmiştir: “Ensardan biri ‘Ben ensarın *cuzeyluha’l-muhakkek*²⁸ ve *uzeykuha’l-muracceb*²⁹,’im dedi...” İshak b. İisâ et-Tabbâ’ “Mâlik’e “Ben *cuzeyluha’l-muhakkek* ve *uzeykuha’l-muracceb*’im sözlerinin manası nedir?” dedim. “Sanki ben *dâhiyetuhâ*³⁰,’yım diyor.” dedi.³¹ İshak b. İisâ et-Tabbâ’ hocası Malik’ten hadisin garaibini sorduğu görülmektedir. Bu hadis semai yanın da rivayetleri müzakere üzere okuduklarına işaret eder.

Abdullah, babası İbn Hanbel’den şöyle dediğini tahdis etmiştir: “Bize İshak b. İisâ et-Tabbâ’ şöyle demiştir: Mâlik b. Enes’i bıyıkları uzun görmüştüm.

²⁷ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *el-Fakih ve’l-Mutefakkih*, c.I, 555.

²⁸ Uyuz hastalığına yakalanmış devenin sürütünerek şifa bulduğu ağaç kökü anlamındadır.

²⁹ Hurma ağacından sarkan büyük salkımı korumak için konulan destek anlamına gelir.

³⁰ Ben bu işin uzmanıyım anlamındadır.

³¹ İMAM MÂLİK, *Muvatta*, c.II, 823; İBN HANBEL, Ahmed Ebû Abdullah eş-Şeybânî (ö. 240/855), *Müsned*, Thk. Şu’ayb el-Arnâ’ût, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı, 1421/2001, c.I, 449 (Hn: 391), 296, (Hn: 156), 327, (Hn: 197), 362, (Hn: 249), 378, (Hn: 276), 394, (Hn: 302), 414, (Hn: 331), 326, (Hn: 352); BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Cu’fî (ö. 256/870), *el-Câmi’u’s-Sahîhu’l-Muhtasar*, Thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır, Dâru Tavkı’n-Necât, 1422/2002, el-Mezâlim ve’l-Gasb, 20, (c.III, 132, Hn: 2462), Ehâdis el-Enbiyâ’, 47, (c.IV, 167, Hn: 3445), Menâki el-Ensâr, 46, (c.V, 67, Hn: 3928), el-Meğâzî, 11, (c.V, 86, Hn: 4021), el-Hudûd, 31, (c.VIII, 167-168, Hn: 6829-6830), el-İ’tisâm bi’l-Kitâb ve’s-Sünne, 16, (c.IX, 103, Hn: 7323); MÜSLİM Ebu’l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nisâbüri b. Haccac (ö.261/875), *el-Musnedu’s-Sahîhu’l-Muhtasar*, (Thk.) Muhammed Fuad Abdülbâkî, Dâru İhyâi’t-Turâs el-Arabi, Beyrut, 1691, (c.III, 1317); İBN MÂCE Ebû Abdulla Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/887), *Sünen İbn Mâce*, (Thk.) Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, Halep, 1371/1952, el-Hudûd, 9, (c.II, 853, Hn: 2553); EBÛ DÂVÛD, Suleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/899), *Sünen Ebî Davûd*, (Thk.) Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, el-Mektebetu’l-Asriyye, Beyrut, el-Hudûd, 23, (c.IV, 144, Hn: 4418); TİRMİZÎ, Ebû İisâ Muhammed b. İisâ b. Sevre b. Mûsâ b. ed-Dahhâk (ö. 279/892), *Sünen et-Tirmizî*, (Thk.) Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd Abdülbâkî ve İbrâhîm Atve, Mektebetü Mustafâ el-Bâbî, 2.Baskı, 1395/1975, el-Hudûd, 7, (c.IV, 38, Hn: 1431-1432); NESÂÎ, Ahmed b. Şu’ayb Ebû Abdurrahmân (ö. 303/915), *es-Sünenü’s-Suğra li’n-Nesâi*, (Thk.) Abdulfettah Ebû Gudde, Mektebetu’l-Matbuat el-İslamiyye, Halep, 1.Baskı, 1406/ 1986, ez-Zekat, 28, (c.V, 44-45, Hn: 2495-2497-2498).

Bunu ona sordum. Şöyle dedi: Zeyd b. Eslem'in (ö. 136/753) bana 'Âmir b. Abdullah b. ez-Zubeyr'den (ö. 121/739) tahdis ettiğine göre: "Ömer b. el-Hattâb kızdığı zaman bıyığını büker ve üflerdi."³²

Tahavi ve İbn Hacer hangi durumda bıyıkların uzatılacağı konusunda görüş bildirmektedirler.³³ İbn Tabb'a'nın hocası Mâlik'in sünnete ittibasında sahabe uygulamalarına verdiği değeri bir usul olarak benimsediğine işaret etmektedir.

Abdullah, babası İbn Hanbel'den şöyle dediğini tahdis etmiştir: Bize İshak et-Tabbâ'nın tahdis ettiğine göre şöyle söylemiştir: Mâlik b. Enes'e bazı Medinelilerin ruhsat tanıdığı şarkı hakkında soru sordum. "Bizde onu ancak fâsiklar yapar." dedi.³⁴ İshak b. İsa et-Tabbâ'nın hocası İmam Mâlik b. Enes'e sorduğu bu soru, değişik çevrelerde birçok kimsenin dilinde dolaşmaktadır.³⁵

³² Bu senette yer alan raviler sikadır. Ancak 'Âmir b. Abdullah b. ez-Zubeyr, Hz. Ömer'e yetişmemiştir. Dolayısıyla senedde kopukluk (inkitâ') bulunmaktadır. Hadisi et-Taberânî (ö. 360/970) *el-Mu'cemu'l-kebir*'de bu senedle rivayet etmiştir. İbn Sa'd, kopukluk olmaksızın sahih senedle bu hadisi tahrir etmiş ve "Bize Ma'an b. İsa'nın (ö. 198/814) haber verdiğine göre şöyle demiştir..." deyip hadisi zikretmiştir. Bu hadisi Ebû Nuaym, İbn Ebî 'Âsım (ö. 287/900) yoluyla rivayet etmiştir. el-Belâzurî (ö. 279/892) de rivayet etmiştir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.III, 248; el-BELÂZÜRÎ, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd (ö. 279/892), *Cumel min ensâb'l-esrâf*, (Thk.) Suheyl Zekkâr, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1.Baskı, 1417/1996, c.X,405; EBÛ NUAYM, *el-Asbahânî* (ö. 430/1039), *Ma'rifetu's-sahâbe*, (Thk.) Adil b. Yusuf el-Azazî, Daru'l-Vatan, Riyad, 1.Baskı, 1419/1998, c.I, 45, (Hn: 171)

³³ et-Tahâvî (ö. 321/933) de şöyle demiştir: İmam Mâlik'in, Ömer'in öfkelendiği zaman bıyıklarını bükmesi konusunda ileri sürdüğü delille ilgili olarak; birçok kimsenin de yaptığı gibi Ömer'in bükülebilecek uzunluğa gelinceye kadar bıyıklarını bırakması sonra tıraş etmesi mümkündür. Hafız İbn Hacer şunları dile getirmiştir: Bu İmam Mâlik'in bıyıklarını uzattığını göstermektedir. Takiyyuddîn b. Dakîk el-'İyd (ö. 702/1302) Hanefilerden birinin savaşta iken düşmanı korkutmak amacıyla bıyıkları bırakmakta bir sakınca bulunmadığını söylediğini aktarmıştır. Bkz. İBN HACER, Şeyhulislâm Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Hacer (ö.852/1449), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, (Thk.) Muhibbuddin el-Hatib, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379/1977, I, 428; et-TAHÂVÎ, *Muhtasaru İhtilâfi'l-Ulemâ'*, (Thk.) Abdullah Nezir Ahmed, Dâru'l-Beşair'l-İslamiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1417/1996, c.IV, 384.

³⁴ İBN HANBEL, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.II, 70, (Hn: 1581); İBNU'L-HÂC, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Abderî el-Fâsî (ö. 737/1336), *el-Medhal*, Daru't-Turas, Beyrut, c.III, 101; ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm*, c.IV,719; İBN-I KAYYIM-I CEVZİYYE, Muhammed b. Ebi Bekr Ebû Abdullah, Şemseddin (ö. 751/1350), *İğasetu'l-Lehfân Min Mesâyidiş-Şeytân*, (Thk.) Muhammed Aziz Şems, Dâru Alemi'l-Fevaidi, Mekke, 1.Baskı, 1432/2011, c.I, 04; ZEYNUDDİN el-BAĞDÂDÎ, Abdurrahman b. Ahmed b. Receb es-Selam ed-Dimaşkî el-Hanbelî (ö. 795/1393), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, (Thk.) Mahmûd b. Şa'bân ve Diğerleri, Mektebetu Tahkiki Daru'l-Harameyn, Kahire, 1.Baskı, 1417/1996, c.VIII,435.

³⁵ Sözü uzatmak endişesiyle görüşlerin neler olduğu konsuna değinmek istemiyorum. Ancak İbn Hazm el-Kurtubî'de (ö. 456/1064) bu konuda şunları söylemektedir: "Şarkı dinlemekle Allah'a karşı günah işleme niyeti olan kimse fâsıktır. Kaldı ki şarkı dışındaki herşey de böyledir. Allah azze ve celle'ye itaat için kuvvet kazanmak ve nefsinde iyiliğe yönelik bir dinçlik oluşturmak için şarkı dinleyerek kendini dinlendirmeyi hedefliyorsa, bu durumda itaat eden ve ihsan sahibi olan biridir. Yapmış olduğu bu fiil de haktandır. İtaati de günahı da hedeflemeyen kimsenin şarkı dinlemesi ise lağv (faydası da zararı da olmayan işler) kabilinden olup af kapsamındadır (mafuvun anhtır). Tıpkı insanın gezinti için bahçeye çıkmasına, etrafı seyretmek için evinin kapısında oturmasına, elbisesini laciverde, yeşile veya bir başka renke boyamasına, bacağına uzatmasına, toplamasına ve diğer fiillerine benzer. Böylelikle -Allah'a hamd olsun ki- onların ileri sürdükleri şeyler kesin olarak bâtil olmuştur. Sözü ettiğimizden başka bir şüpheleri bulunduğu bilgisine sahip değiliz." Bkz. İBN

Geçen satırlarda zikredilenlere binaen Müslümanın şarkı aletlerini kullanması ve şarkı dinlemesi mümkündür. Tabii bu, düğün, uzaktaki birinin gelmesi, bayram günleri gibi meşru sevincin duyulduğu yer ve zamanlarda, yabancı erkeklerin huzurunda kadın şarkıcı olmaması şartına bağlıdır. Bu konuda helal veya haram hükmüne varanın da, belli şartlara bağlı olarak gönlü mutmain kılacak orta yollu bir fetva verenin de akli ve nakli delilleri bulunmaktadır. İnsanın gönlünü Kur'an tilavetiyle doldurması uygun olandır. Ama günahlardan uzak türdeki şarkının dinlenmesinde de bir mani bulunmamaktadır. Bu mesele Müslümanlar arasında ihtilaf konusu olmamalıdır. Şayet tüm ümmetin üzerinde icma edeceği doğru olan tek bir görüş olsaydı, zaten önceki ilim adamları o görüş üzerinde hemfikir olurlardı. Ama Allah'ın hikmeti, insanlar ve tabiatları farklı farklı olduğundan ihtilaf edilmesini gerektirmiştir.

Sonuçta İshak b. İsa et-Tabb'a İmam Mâlik'ten sadece ilim değil uygulamada var olan toplumsal uygulamalardaki problemleri de sorgulayan bir zihni yapıya sahip olduğu ve uygulamalarında hocasını takip ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

2.2.1.2. Ebû İsmâîl el-Basri Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Ezdi'l-Cahdamî (ö.179/795)

Künyesi Ebû İsmâîl, lakabı el-Ezrak olup Basralıdır. Cerîr b. Hâzım ailesinin azatlısıdır. O, 98/717 yılında dünyaya gelmiştir.³⁶ Sa'îd'in kardeşidir. Dirhem'in dedesi Sicistân'da esir alınıp köle yapılmıştır. İbn Sa'd onu sekizinci tabakada sayar. İbn Sa'd, Hammâd b. Zeyd'in Hz. Osman'ı Hz. Ali'den daha faziletli görenlerden olduğunu, sika, sebt ve çok hadis rivayet eden biri olduğunu söylemiştir. el-'İclî de onu sika ve sebt bir ravi olarak değerlendirmiş dört bin hadisin ezberinde olduğunu söylemiştir. Tebe-i tâbiînin orta tabakasındandır. Abdurrahmân b. Mehdî "Sünneti Hammâd b. Zeyd'den daha iyi bilen bir adam

HAZM, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Sa'îd el-Endelüsî el-Kurtubî el-Zahirî (ö. 456/1064), *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, c.VII, 567.

³⁶ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 210-211; BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, (Thk.) Muhammed Abdulmu'îd Hân, Dâiratu'l-me'ârif el-'Usmaniyye Haydârâbâd, Dekkân, c.III, 25; MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.I, 54; YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târihu'l-İbnu Ma'in*, c.IV, 195; el-'İCLÎ, Ahmed b. Abdullah b. Sâlih Ebil-Hasen (ö.261/875), *Târihu's-Sikât*, Daru'l-Bâz, Mekke, 1.Baskı, 1405/1984, c.I, 130; el-'UKAYLÎ, Muhammed b. Ömer b. Mûsâ Ebû Ca'fer (ö. 322/934), *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, (Thk.) Dâru'l-Mektebeti'lilmiyye, 1.Baskı, Beyrut, 1984; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 155-156.

görmedim”³⁷ demiştir. İbn Ebî Hâtim, Hammâd b. Zeyd’in Basra’daki tenkitçi büyük ilim adamlarından biri olduğunu söylemiş ve İbn Hanbel’in şu sözünü dile getirmiştir: Hammâd b. Zeyd bize Abdulvâris’ten daha sevimlidir. O din ve İslam ehli Müslümanların imamlarındandır. Bana Hammâd b. Seleme’den daha sevimlidir. Vekî’in de şöyle söylediğini ifade etmiştir: Hammâd b. Zeyd, Hammâd b. Seleme’den daha hafızdır. Onu sadece Mis’ar’a benzetirdik.³⁸ İbn Hibbân onu sika raviler arasında zikretmiş ve âmâ olduğunu bildirmiştir. Hadislerinin tamamını ezberlerdi. Sadece ezberinden rivayette bulunurdu.”³⁹ demiştir. İshak b. et-Tabbâ’, Hammâd b. Zeyd’den daha akıllı birini görmediğini söylemiştir.⁴⁰ el-Kelâbâzî, Sâbit el-Bunânî, Eyyûb, Yunus, ‘Amr b. Dînâr’dan hadis dinlediğini; Abdurrahmân b. el-Mübârek, Suleymân b. Harb, Haccâc b. el-Menhel, Kuteybe b. Sa’îd ve daha başkalarının da ondan rivayette bulduklarını söylemiştir. Onun hadisleri Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tarafından tahrir edilmiştir. Hammâd b. Zeyd 10 Ramazan 179/795 tarihinde cuma günü seksen bir yaşında vefat etmiştir.⁴¹ Cenaze namazını o dönemde Müminlerin Emiri Harun Reşid’in Basra valisi olan İshak b. Suleymân b. Ali el-Hâşimî kıldırılmıştır. Bundan altı ay önce de İmam Mâlik vefat etmiştir.⁴²

İshak b. İsâ et-Tabbâ’ın hocası Hammâd b. Zeyd ile olan ilişkisi, diğer hocası İmam Mâlik b. Enes’ten daha aşağı değildir. İshak’ın ona öğrenciliği ve hadis usul iliminde görüşlerine işaret ettiği bazı örneklerle işaret edeceğiz:

İbnu’s-Salâh (ö. 643/1245) “*Maklûb Hadisin Bilinmesi*” ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir: “Maklûb, bir raviden rivayet edilerek meşhur olan, garib ve rağbet edilen bir hadis olmasını sağlamak üzere o ravi yerine bir başka ravinin koyulduğu hadisin benzeridir. Misâllerinden ve ayrıca mu’allel için de örnek olabilecek bir rivayet şudur: İshak b. İsâ et-Tabbâ’dan bize rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Cerîr b. Hâzım (ö. 170/786) Sâbit’ten (ö. 121/739), o da Enes’ten şöyle dediğini tahdis etmiştir: Rasûlullah (s.a.v) buyurdu ki: “Namaz için kamet

³⁷ EBÛ ABDURRAHMAN, Ahmed b. Şu’ayb b. Ali b. Sinân b. Bahr b. Dînâr (ö.303/915), *Mecmû’atu Rasâil Fî ‘Ulûmi’l-Hadîs*, (Thk.) Cemil Ali Hasen, Muessesetu’l-kütübi’s-Sekâfiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1985, c.I, 45.

³⁸ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.I, 176-177-178; c.III,138.

³⁹ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 217-218.

⁴⁰ ez-ZEHEBÎ, *Tezkiratu’l-Huffâz*, c.I,168.

⁴¹ BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Evsat*, c.II, 218; EL-FESEVÎ, Ebû Yûsuf Ya’kûb b. Sufyân b. Cuvvân (Cuvân) (ö.277/890), *el-Ma’rife ve’t-Târih*, (Thk.) Ekrem Dıyâ el-Ömerî, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı, 1401/1981, c.I, 170.

⁴² el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye ve’l-İşâd*, c.I, 199.

getirildiğinde beni görünceye dek kalkmayın!”⁴³ İshak b. İsa şöyle söylemiştir: “Hammâd b. Zeyd’e geldim ve ona bu hadisi sordum. ‘Ebu’n-Nadr’ın –yani Cerîr b. Hâzim’in- vehimde bulunduğunu söyledi. Biz hepimiz Sâbit el-Bunânî’nin meclisinde idik. Haccâc b. Ebî Osmân (ö. 143/760) da bizimle idi. Haccâc es-Savvâf –ibn Ebî Osmân- bizlere Yahyâ b. Ebî Kesîr’den (ö. 132/749), o da Abdullah b. Ebî Katâde’den (95/714), o da babasından (ö. 54/674) Rasûlullah (s.a.v)’ın şöyle buyurduğunu tahdis etti: “Namaz için kamet getirildiğinde beni görene dek kalkmayın!” Ebu’n-Nadr bize tahdis edenler arasında Enes’ten rivayet eden Sâbit’in de olduğunu zannetmiştir.⁴⁴

İshak b. İsa et-Tabbâ’ın hocasına yönelttiği yukarıdaki soru şayet bir şeye delalet etmekteyse, hadisi hocasından hem dirayeten hem de rivayeten aldığını gösterir. Şöyle ki hocası Cerîr b. Hâzim’in düşmüş olduğu vehmi hocası Hammâd b. Zeyd’in açıklaması ve ilmi ile açıklığa kavuşturmuştur. Bu durum İshak b. Tabb’a’ın hadisi sadece rivayet etmeyen dirayet yönü ile de araştıran biridir. Onun bu tutumunda Hammad’ın katkı sağladığı görülmektedir.

Diğer bir örnekte şudur. İbn Ebî Hâtim, şunları dile getirmiştir: “Bize Abdurrahmân’ın tahdis ettiğine göre: Bize babamın tahdis ettiğine göre: Bize İbnu’t-Tabbâ’ın tahdis ettiğine göre: Bize Hammâd b. Zeyd’in tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Zeyd b. Eslem hayatta iken Medine’ye geldim. Ubeydullah b. Ömer’i sordum. ‘İnsanlar onun hakkında konuşuyorlar’ dedim. Bunun üzerine ‘Onda bir beis görmüyorum. Yalnız Kur’ân’ı kendi reyîyle tefsir ediyor.’ dedi.”⁴⁵

Bu sözler bize Abdullah b. el-Mübârek’e ait olup İbn Abdilberr tarafından ve ayrıca el-Hatîb el-Bağdâdî tarafından yer verilen şu sözlerini hatırlatmaktadır: “İstinat ettiğin şey rivayetle gelen eser olsun. Reyin de hadisin sana tefsir ettiği kısmını alâsın!”⁴⁶ Bu sözle adeta şunu söylemek istemektedir: Hiçbir muhaddis veya fıkıhçı, sahih ve sarîh olan hadise salt reye dayanarak, kendi görüşünü Rabbinin vahyinin önüne ya da Peygamberinin sünneti önüne geçirerek muhalefet edemez. Zeyd b. Eslem, Ömer b. el-Hattâb’ın azatlısı Ebû Usâme olmasına rağmen sika bir ravidir. İmam es-Suyûtî, İmam ez-Zerkeşî’den naklederek zikretmiştir. Bu

⁴³ İBN HANBEL, c.XXXVII, 218, (Hn:22533).

⁴⁴ İBNU’S-SALÂH, *Mukaddimetu İbni’s-Salâh*, c.I, 102.

⁴⁵ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.III, 555.

⁴⁶ İBN ABDİLBER, *Camîu Beyani’l-İlmi ve Fadlihi*, c.II,1050, (Hn:2023); HATİB EL-BAĞDÂDÎ, *el-Fakih ve’-Mutefakkih*, c.II,346.

kaynaklar hakkında daha fazla bilgi almak isteyenler *el-İtkân*'a⁴⁷ ve bu alanla ilgili bilgiler içeren eserlere müracaat edebilirler. Bunu İbn Hanbel, Ebû Zur'a ve cerh ve tadil konusundaki daha başka büyük ilim adamları dile getirmişlerdir. Bizim yukarıdaki sözlerden tespitimiz de bu yöndedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İbn Ebî Hâtim, şunları söylemiştir: “Babam Muhammed b. İdrîs'in (ö. 277/890) bana tahdis ettiğine göre: İbnu't-Tabbâ', Hammâd b. Zeyd'in Şu'ayb b. el-Habhâb'dan (ö. 131/749) bize tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: eş-Şa'bî 'Âmir b. Şurâhîl (ö. 100/718) bize İbn Sîrîn'i, yani Muhammed b. Sîrîn el-Ensârî'yi (ö. 110/728) kastederek ‘Şu sağırdan sakın ayrılmayın!’ derdi.” Bunu İmam ez-Zehebî, İbn 'Avn'dan yani Abdullah b. 'Avn b. Ertabân el-Muzenî'den (ö. 150/767) rivayetle zikretmiştir.⁴⁸ Muhammed b. Sa'd, onu nitelerken şu ifadeleri kullanmıştır: “Sika, me'mûn, âlî, rafî', fakih, imam, çok bilgili, vera sahibi biriydi. Kulaklarında sağırlık vardı.”⁴⁹

Bu sözlerden hareketle İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın hadis konusunda sika olan raviler tarikinden gelen rivayetlere rağbet gösterdiğini anlamaktayız. Adeta hadisi almanın şartlarından birinin de ravinin güvenilir olması olduğunu söylemek istemektedir. Bu rivayetiyle de sanki şuna dikkat çekmek istemektedir: Hadis ilminde İbn Sîrîn'den, onun izini takip eden diğer şâhırlardan ve onların yollarını izleyen büyük ilim adamlarından ayrılmayın. Sünnete ittiba edin ictihaddan uzak durun anlayışı hâkimdir.

Diğer bir rivayette bu konuda şudur: Ebû Nuaym el-Asbahâhî, şunları dile getirmiştir: “Suleymân b. Ahmed'in –Ebu'l-Kâsim et-Taberânî- Tâlib b. Meserra el-Ednâ'nın (ö. 291/904), Muhammed b. İsâ b. et-Tabbâ', Kardeşim İshak b. İsâ'nın bana şöyle demiştir: Hammâd b. Zeyd'in yanında idim. Yanımızda Vehb b. Cerîr de vardı. Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) bir görüşünden söz ettik. Hammâd b. Zeyd şöyle söyledi: “Sus! İçinizden biri hâlâ kendi idrarında oynayıp dururken dostlarının meclisinde, bidatçilerin birinden söz eder ve en nihayetinde de dostlarının gözünden düşer.” Sonra Hammâd bize yönelip “Ebû Hanife'nin ne olduğu biliyor musunuz?

⁴⁷ es-SEMERKANDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâturidî (ö.333/944), *Te'vîlatu Ehli's-Sünne*, (Thk.) D.Mecdi Baslum, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1426/2005, c.I, 270; es-SUYÛTÎ, EBU'L-FADL, Abdurrahman b. Kemâleddîn Ebû Bekr b. Muhammed el-Huzayrî (ö.911/1505), *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, (Thk.) Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, el-Heye'l-Misriyye el-Ammeti li'l-Kitâb, Mısır, 1.Baskı, 1394/1974, c.IV, 270.

⁴⁸ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VII, 280; ez-ZEHEBÎ, *el-'İber Fî Haberi Men Ğaber*, (Thk.) Ebû Hacer Muhammed es-Sa'îd b. Besyunî Zağlul, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, c.I, 103.

⁴⁹ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 143.

Mürcielik konusunda tartışıldı. Can korkusu duyunca rey hakkında konuşmaya başladı. Rasûlullah (s.a.v)'in sünnetlerini iptal etmek için birbirine kıyas etti. Rasûlullah (s.a.v)'in sünnetleri kıyasa gelmez.”⁵⁰

Buhârî, Ebû Hanife ile ilgili olarak aynı anlayışı tekrar ettiği görülür “Mürciendedi. Onun hakkında, görüşleri hakkında ve hadisi hakkında sükût etmişlerdir.”⁵¹ Herkesin kendine göre bir bakış açısı bulunmaktadır. Buradan hareketle Buhârî'nin İmam Ebû Hanîfe hakkındaki sözlerinin başka bir sebebe değil sadece mezhebî ihtilafa dayandığı ortaya çıkmaktadır.⁵²

Vekî' el-Bağdâdî, (ö. 306/918) şunları söylemiştir: “Muhammed b. Mâhân es-Simsâr Rabî'a'nın (ö. 268/881) bana tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Bana 'Umeyr b. İbrahim el-‘Âbid Ebû Yahyâ'nın (ö. ?) tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Bize Abdullah b. Dâvûd'un (ö. 213/828) İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Hammâd b. Zeyd'in Eyyûb b. Ebî Temîme-'den (ö. 131/749), onun da Muhammed b. Sîrîn'den, onun da Şurayh'tan (ö. 78/697)⁵³ tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Ben ancak (rivayetle gelen) esere ihtiyaç duyarım. Sizden önce olduğunu gördüğüm bir şeyi size tahdis ederim.” Şurayh'ın sözlerinden şu anlamı çıkarmaktayız: İlim adamı, ilmî seviye bakımından hangi dereceye ulaşırsa ulaşınsın ilmin usulleri ve hakikatini, fıkıh denilen ve mutlak anlamda ilim denilen şeyleri

⁵⁰ EBÛ NUAYM, *Hilyetu'l-Evliyâ*, c.VI, 258.

⁵¹ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.VIII, 81.

⁵² Ebû Hanife nas ve sünnette delil yoksa kıyas mümkün olduğu sürece kıyas yapar sonra istihsana başvurur ve hangisi daha uygunsa ona yönelirdi. Bu metod hadis âlimleri nezdinde bilinen bir hadisedir. Sehl b. Muzâhim (ö. ?) “Ebû Hanîfe'nin (ra) bu ilmi, genelin ilmidir.” demiştir. Ebû Abdullah es-Saymerî (ö. 436/1044), Abdullah b. Yunus'a (ö. 227/842) uzanan isnadıyla şöyle dediğini zikretmiştir: “el-Hasen b. Sâlih'in (ö. 169/785) bize haber verdiğine göre şöyle demiştir: Ebû Hanîfe, hadisin nasih ve mensuhunu araştırmada çok sıkı davranırdı. Onun nazarında Hz. Peygamber (s.a.v)'den ve ashabından geldiği sabit olduğunda o hadise göre amel ederdi. Kûfe ehlinin hadisini ve yine Kûfe ehlinin fikhını bilirdi. Kendi beldesindeki insanların üzerinde buldukları hale sıkı sıkıya bağlıydı. Allah'ın Kitabı'nda da hadiste de nasih ve mensuh olduğunu söylerdi. Kendi belde halkına ulaşanlar içinde Rasûlullah (s.a.v)'in ruhunu teslim ettiği andaki en son fiilini hıfzetmişti.” Bkz. eş-ŞANKÎTÎ, Ahmed b. Mahmûd b. Abdulvahhâb, *el-Vasf el-Muntelib li-Şâri'il-Hukm*, İmadetu el-bahsi'l-'ilmî bi'l-câmi'ati'l-İslamiye, 1.Baskı, 1415/1994, c.I, 322; Ebû Hanife Ebû Zahra kitabından alıntı, 266; es-Saymarî Ebû Abdullah el-Huseyn b. Ali b. Muhammed b. Câfer(ö.436/1044), *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbihî*, Âlemu'l-Kutüb, Beyrut, 1.Baskı,1405/1985, c.I, 25.

⁵³ Şurayh b. el-Hâris b. Kays el-Kindî, Ebû Umeyye. Yemen asıllıdır .Allah Rasulü'nün döneminde doğmuşsa da onu görmemiştir Ömer ve Osmân dönemlerinde kadılık yapmış, Ömer, Ali, İbn-u Mesûd ve diğer sahâbeden ilim almıştır Ondan da eş-Şa'bi, İbn-u Sîrîn, İbrahim en-Nehaî ve diğerleri ilim rivayet etmişlerdir.78 hicri yılında vefat etmiştir. Sikadır. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 182; İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.III, 145; EL-BAĞDÂDÎ Vekî' Ebû Bekr Muhammed b. Halef (ö.306/918), *Ahbâru'l-Kudât*, (Thk.) Abdülazîz Mustafâ el-Murâğî, el-Mektebe et-Ticâriyeti'l-kubrâ, Mısır, 1.Baskı, 1366/1947, c.II, 204-211; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 217-218.

bilmek konusunda gayretini sürdürmelidir. İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın bu rivayetle muradı da bu yöndedir.

Adeta Müslümanlara 'Rivayet yoluyla gelen esere sarıldığın sürece yolunu şaşırırmazsın' tavsiyesinde bulunmaktadır. Öte yandan ilim adamları, tâbiînin sahabilere ait sözlerin hüccet olduğu görüşünde oldukları yönünde icma etmişlerdir. İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın bu rivayeti bize Sufyân es-Sevrî'nin bir adamdan, onun da Şurayh'tan yaptığı rivayeti hatırlatmaktadır. Bu rivayette Şurayh'a "Bu ilme nasıl eriştin?" denildiğinde şu cevabı vermiştir: "İlim adamlarıyla görüşmek suretiyle.. Onlardan alarak, onlara vererek.."⁵⁴ Allah teâlâ ayet-i kerimesinde şöyle buyurmuştur: "...Onların işleri, aralarında danışma iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da harcarlar."⁵⁵ Yukarıdaki satırlarda yaptığımız aktarımlara, yer verdiğimiz görüşlere ve ayet-i kerimeye göre tabiîn, kendilerinden varit olan hususlara ilişkin olarak sahabeye tabi olmak, onların sözlerine sarılmak konusunda icma etmişlerdir. Onlardan varit olanlar ışığında fetva verilmesi caizdir.

2.2.1.3. Ebû Seleme Hammâd b. Seleme b. Dînâr el-Basrî el-Hırakî (ö. 167/784)

Rabî'a b. Mâlik ailesinin azatlısıdır. Humeyd et-Tavîl'in kızkardeşinin oğludur. İmam, örnek bir şahsiyet ve şeyhülislamdır. Tebe-i tâbiûnun orta tabakasından sekizinci tabakadandır. Ebû Seleme et-Tebûzekî (ö. 223/838) Hammâd b. Seleme'nin yetmiş altı yaşında iken vefat ettiğini söylemiştir. İmam ez-Zehebî de buna göre Hammâd b. Seleme'nin Enes b. Mâlik henüz hayatta iken dünyaya gelmiş olduğunu ifade etmiştir. İbn Ebî Muleyke (ö. 117/735) – Hammâd'ın en büyük hocasıdır-, Enes b. Sîrîn (ö. 118/736), Muhammed b. Ziyâd el-Kuraşî (ö. 121-130/739-748) ve daha başka hocalardan hadis dinlemiştir. İbn Cureyc –Abdumelik b. Abdilazîz- (ö. 150/767), İbnu'l-Mübârek, Yahyâ el-Kattân (ö. 198/814) ve birçok kişi Hammâd'dan tahdiste bulunmuştur. *Hurûfu* 'Âsım b. Behdele'den (ö. 128/746) ve İbn Kesîr Abdullah ed-Dârî el-Mekkî'den (ö. 120/738) rivayet etmiştir. Kendisinden *hurûf* rivayetinde bulunanlar da şunlardır: Haramî b. 'Umâra (ö. 201/816) ve Ebû Seleme et-Tebûzekî. Vuheyb b. Hâlid (ö. 165/782) "Hammâd b. Seleme bizim efendimiz ve en bilgilimizdir" demiştir. İbn Sa'd, "Hammâd b. Seleme sika idi ve çok hadisi vardı. Münker hadis rivayet etmiş olabilir." demiştir. İbn Ebî Hâtim, Yahyâ b. Ma'in'in "Hammâd b. Seleme sikadır"

⁵⁴ el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, C.XII, 441.

⁵⁵ *Şûrâ*, 42/38.

dediğini zikretmiştir. Aynısını el-Curcânî (ö. 365/976) de dile getirmiştir. Ali b. el-Medîni (ö. 234/848) “Rical arasında o benim nazarımda hüccettir” demiştir. Hammâd b. Seleme, Sâbit el-Bunânî ve ‘Ammâr b. Ebî ‘Ammâr’ı (ö. 121-130/739-748) insanlar arasında en iyi bilen kişidir. Hammâd hakkında söz söyleyenler din konusunda onu itham etmişlerdir. Meselâ ez-Zehebî “İlmin deryalarından biridir. Rivayet ettiklerinin kapsamı konusunda kendisinin bazı vehimleri bulunmaktadır. O -inşallah- saduk ve hüccettir.” demiştir. ez-Zehebî buna ilaveten “Hadiste imam olmasının yanında Arapça alanında da büyük bir imam, fakih, fesahat sahibi, sünnette lider ve çeşitli tasnifleri bulunan bir kişidir” demiştir. Şihâb b. Mu’ammer el-Belcî (ö. 211-220/826-835) “Hammâd b. Seleme abdâldan sayılmaktadır” demiştir. Ebû Dâvûd “Hammâd b. Seleme’nin Kays b. Sa’d’ın kitabı dışında bir kitabı yoktu” demiştir. İbn Sa’d Hammâd b. Seleme’nin şunları söylediğini aktarmıştır: Ben daha delikanlıyken İyâs b. Mu’âviye (ö. 122/740) elimden tuttu ve ‘Kıssa anlatmadan ölmezsün. Bunu dayına da –yani Humejd et-Tavîl’e de söyledim.’ dedi. Hammâd kıssa anlatmadan ölmemiştir. Ebû Hâlid şöyle söylemiştir. “Hammâd’a ‘Peki sen kıssa anlattın mı?’ dedim. O da ‘Evet’ cevabını verdi. ez-Zehebî “Kıssa anlatan; vaaz ve nasihatte bulunan anlamındadır” demiştir. Hammâd b. Seleme’nin rivayetine yer verenler: Ahmed, muallak olarak Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce. Yûnus b. Muhammed el-Mueddib (ö. 208/823) Hammâd b. Seleme’nin camide namaz kılarken vefat ettiğini ifade etmiştir. Ebu’l-Hasen el-Medîni (ö. 224/839) “Hammâd b. Seleme hicri 167 yılında zilhicce ayında bir salı günü vefat etmiş ve cenazesini İshak b. Suleymân (ö. 200/815) kıldırıldı” demiştir. ez-Zehebî de vefat tarihinin bir çok kişi tarafından bu şekilde olduğunun belirtildiğini ifade etmiştir. Allah hepsine rahmet etsin.⁵⁶

Ebû Nuaym el-Esbahânî, kendilerine ibadete vermiş olan kimselerden söz ettiği bölümde şunları söylemiştir: “Babamın (ö. 365/976) bana tahdiste bulunduğu göre: Ahmed b. Muhammed b. el-Huseyn’in –sanırım bu şahıs mutasavvıf zahit Ebû Muhammed el-Cureyrî’dir- (ö. 311/923) Süleyman b. Abdilcebbâr’ın bize tahdis ettiğine göre şöyle söylemiştir: İshak b. İsa et-Tabbâ’ı

⁵⁶ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VII, 143; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.III, 142; el-CURCÂNÎ, Ebû Ahmed Abdullah b. Adi (ö.365/976), *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, (Thk.) Adil Ahmed Abdulmevcud, Dâru’l-kütubi’l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı,1418/1997, c.III, 38; el-HAMEVÎ, Ebû Abdullah Şehâbeddîn Yâkut b. Abdullah er-Rumî (ö.626/1229), *Mu’cemu’l-Udebâ Irşâdu’l-Erib Ilâ Ma’rifeti’l-Edîb*, (Thk.) İhsân Abbâs, Dâru’l-Ğarb el-İslamî, Beyrut, 1.Baskı, 1414/1993, c.III, 1201; ez-ZEHEBÎ, *el-Iber Fî Haberi Men Ğaber*, c.I, 191; *Târihu’l-İslâm ve Vefeyatu’l-Meşâhîr Ve’l-A’lâm*, (Thk.) Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Dâru’l-Ğarb el-İslamî, Beyrut, 1.Baskı, 1424/2003, c.IV, 324; *Siyeru A’Lâmi’n-Nubelâ*, c.VII, 448.

şöyle derken duymuştum: Hammâd b. Seleme'nin şöyle söylediğini işittim: "Allah'tan başkası için hadis talebinde bulunan kimse Allah'ın ona takdir ettiği sıkıntılarıyla karşılaşır."⁵⁷

el-Hatîb el-Bağdâdî de hadis talebesinin niyeti ile ilgili bölümde -ki hadis ilimlerinden biri de budur- benzer şekilde rivayet etmiştir. Ayrıca İbnu's-Salâh, ve el-Mizzî, Hammâd b. Seleme'nin biyografisi sırasında rivayet etmiştir. ez-Zehebî de zikretmiştir.

Bu rivayeti okuyup incelediğimizde ilim talebesinin hadis talebi ve hadisi ezberleyip nakledilmesinde İshak b. İsâ et-Tabbâ' bu adaba bağlı kalmıştır. Söz konusu adap kapsamına giren hususlardan biri de ilim talebesinin ilme veya hadis talebine ve ezberine başlamadan önce ilk olarak ihlas ve samimiyete sahip olması gerektiğidir. İkinci olarak da düzgün bir niyete sahip bulunmasıdır. Üçüncü olarak ilmi dünyalık maksatlara erişmek için araç haline getirmekten kaçınması gelir. İşte görüldüğü kadarıyla bu rivayetten kastedilen ve hedeflenen budur. İlim talebesinin bu sıfatlara sahip olması gerekir. Zikrettiklerimize ek olarak İshak b. İsâ et-Tabbâ' hocası Hammâd b. Seleme'den sadece bu rivayeti almamış ayrıca dirayet ilmini yani hadis ilimlerini ve hadisi ezberleyip aktarma yöntemlerini de almıştır.

2.2.1.4. Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Lehîa b. Ukbe el-Hadramî el-Mısırî (ö. 174/790).⁵⁸

İbn Rabîâ b. Sevbân el-E'dûlî. el-Ğâfikî olduğu da söylenmektedir. Künyesi Ebû Abdurrahmân olup Ebu'n-Nadr da denilmektedir. Mısır'da bulunmuş olup imam, büyük bir ilim adamı, fakih ve kadıdır.⁵⁹ Halife Ebû Cafer el-Mansûr tarafından Mısır'a tayin edilmiş olan ilk kadıdır. Aynı zamanda Ramazan ayında hilali gözlemek için çıkmış olan ilk kadı olma vasfına da sahiptir ki günümüzde de kadılar bunu sürdürmektedirler. İbn Sa'd, Abdullah b. Lehîa'yı tebe-i tâbiîn'in büyüklerinden beşinci tabakadan, Halife b. Hayyât'ı dördüncü tabakadan olarak zikretmiştir. Yahyâ b. Bukeyr (ö. 231/846) ve el-Mufaddal b. Gassân el-Ğallâbî (ö.

⁵⁷ EBÛ NUAYM, *Hilyetu'l-Evliyâ*, c.VI, 251; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *el-Câmi' Li-Ahlâki'r-Râvî Ve Âdâbi's-Sâmi'*, (Thk.) D.Muhammed et-Tahîn, Mektebetu'l-Ma'ârif, Riyad, 1403/1983, c.I, 84; İBNU'S-SALÂH, *Mukaddimetu İbni's-Salâh*, c.I, 245; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r- Ricâl*, c.VII, 253; ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm*, c.IV, 342; *Tezkiratu'l-huffâz*, c.I, 151; *Siyeru A'Lâmi'n-Nubelâ*, c.VII, 448.

⁵⁸ DALGIN, Nihat, "İbn Lehia" *DİA*, yıl: 1999, cilt: 20, sayfa: 158-159.

⁵⁹ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 358; YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târîh İbnu Ma'in*, c.IV, 448; HALÎFE, *Tabakât Halife b. Hayyât*, (Thk.) D.Suheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404/1993, c.I, 544; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Evsat*, c.II, 207; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.V, 128; MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.I, 519; ed-DÎNEVERÎ, *el-Me'ârif*, c.I, 505.

246/860), Abdullah b. Lehîa'nın hicri 96 yılında dünyaya geldiğini söylemişlerdir. Muhammed b. Sa'd ve Ebû Sa'îd b. Yûnus –Abdurrahmân b. Ahmed- (ö. 347/958) ise hicri 97 yılında dünyaya geldiğini belirtmişlerdir. Ahmed b. Sâlih –el-Mısri, yani Ebû Cafer b. et-Taberî- (ö. 248/862) “İnsanların söylediklerine göre el-Leys 93 senesinde; İbn Lehîa da el-Leys'ten yaklaşık iki sene sonra dünyaya gelmiştir.” demiştir. Abdullah b. Lehîa; -Ebû Hureyre'nin talebesi- Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec'den (ö. 117/735), Mûsâ b. Verdân'dan (ö. 117/735), 'Atâ b. Ebî Rabâh'tan (ö. 114/732) ve daha başka bir çok muhaddisten hadis dinlemiştir.

Kendisinden rivayette bulunanlar da şunlardır: Torunu Ahmed b. İsâ b. Abdullah (ö. ?), 'Amr b. el-Hâris (ö. 150/767); el-Evzâ'î –Abdurrahmân b. 'Amr- (ö. 157/774), Şu'be b. el-Haccâc- (ö. 160/777), es-Sevrî –buraya kadar sayılanlar Abdullah b. Lehîa'dan önce vefat etmişlerdir-, el-Leys b. Sa'd (ö. 175/791), Mâlik – ismini açıkça belirtmemiştir-, İbnu'l-Mübârek, İshak b. İsâ et-Tabbâ' ve daha başka birçok muhaddis onun öğrencisidir. En sonuncuları İbn Rumh'tur (ö. 242/856).

el-Mizzî (ö. 742/1341), İbn Hanbel'in onun hakkında şöyle söylediğini dile getirilmiştir: “Mısır'da hadisinin çokluğu, zabtı ve yetkinliği konusunda İbn Lehîa'ya denk kim vardır?” ez-Zehebî de bunu ifade etmiştir.⁶⁰ ve şunu ilave etmiştir: “Ahmed b. Sâlih; İbn Lehîa'nın *sahîhu'l-kitâb* ve ilim düşkünü biri olduğunu söylemiştir.” Ayrıca şöyle demiştir: “Zeyd b. el-Hubâb (ö. 230/845) şunu söylemiştir: Sufyân es-Sevrî, usul İbn Lehîa'da, furû bizde, demiştir.” Ahmed b. Sa'îd ed-Dârimî (ö. 253/867) Kuteybe b. Sa'd b. Cemîl'in (ö. 240/854) şöyle dediğini işittim: İbn Lehîa'nın ölümü üzerine gelmiştim. el-Leys'in “Ardından kendine denk birini bırakmadan gitti” dediğini duydum. Bu nedendir ki İmam ez-Zehebî İbn Lehîa'yı şu sözleriyle methetmiştir: “Hiç şüphe yok ki İbn Lehîa Mısır diyarının âlimidir. O ve el-Leys birlikte. Tıpkı o dönemde İmam Mâlik'in Medine'nin; el-Evzâ'î'nin Şam'ın Ma'mer b. Râşid el-Ezdî el-Huddânî'nin (ö. 154/771) Yemen'in; Şu'be ve es-Sevrî'nin Irak'ın; İbrahim b. Tahmân (ö. 167/783) Horasan'ın âlimi olmaları gibi. Fakat İbn Lehîa rivayet konusunda gevşek davranmış ve bazı münker rivayetlerde bulunmuştur. Bu nedenle ilim adamları

⁶⁰ el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XV, 494; ez-ZEHEBÎ, *Tezkiratu'l-Huffâz*, c.I, 175; *Siyeru A'Lâmi'n-Nubelâ*, (Thk.) Şu'ayb el-Arnâût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 3.Baskı,1405/1984, c.VII, 125; *Mizânü'l-İtidâl Fi Nakdi'r-Ricâl*, c.II, 477; ZEYNUDDÎN Abdurrahman b. Ahmed b. Receb b. el-Hasen el-Hanbelî (ö.795/1393), *Şerhu 'İleli't-Tirmizi*, (Thk.) D.Humâm Abdurrahîm Saîd, Mektebeü'l-Menâr, Ürdün, 1.Baskı, 1407/1987, c.I, 421.

nazarında hüccet alınabilecek mertebeden aşağıda kalmıştır.⁶¹ Ebu't-Tâhir b. es-Serh Ahmed b. 'Amr b. Abdullah-'in (ö. 250/864) şu sözleri dile getirilmiştir: "İbn Vehb'in (ö. 197/813) şöyle dediğini işitmişim: Bana -Allah'a yemin olsun ki-doğru sözlü ve iyilik sahibi Abdullah b. Lehîa tahdis etti." Ebu't-Tâhir, onun böyle yemin ettiğini hiç duymamışım, demiştir.⁶² İbn Sa'd bunu İbn 'Asâkir (ö. 571/1175) şöyle zikrettiğini söylemiştir: "Zayıf idi. Çok hadisi vardı. Daha başlarda kendisinden hadis dinlemiş olanlar sona doğru dinleyenlerden daha iyiydi. Mısırlılar ise onun hafıza bozukluğuna uğramadığını söylerler. Ama kendi hadisi olmayan şeyler ona okunduğunda sessiz kalırdı. Bu konuda ona bir şey söylendiğinde "Günahım ne ki? Bana bir kitap getirip okuyorlar ve kalkıyorlar. Bana sorsalardı benim hadisimden olmadığını kendilerine söyledim." demiştir."⁶³

ez-Zehebî şunları söylemiştir: "Sıhah sahipleri onun rivayetlerinden yüz çevirmişlerdir. Ebû Dâvûd, Tirmizî, el-Kazvînî, İbn Mâce ve Muhammed b. Yezîd (ö. 273/886) onun rivayetlerini tahrir etmişlerdir. İbn Vehb, el-Mukri' -Abdullah b. Yezîd el-Kuraşî- (ö. 213/828) ve eskilerin ondan yaptıkları rivayetler daha *ceyyiddir*. Hafızlardan biri onun hadisini rivayet eder ve *usul*⁶⁴ ile ilgili değil ama *şahidler* ve *itibarlar*⁶⁵ konusunda, züht ve *melâhim*⁶⁶ hakkında zikrederdi. Bazı kimsler İbn Lehîa'nın zayıflığı konusunda abartıya kaçmaktadırlar. Onun münker rivayetlerinden kaçınılır, onun rivayetleri tamamıyla heder edilmemelidir. Zira İbn Lehîa kendi zatında adildir."⁶⁷

⁶¹ ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm*, c.IV, 668; *Tezkiratu'l-huffâz*, c.I, 175; *Siyeru'alâmi'n-nubelâ*, c.VII, 126.

⁶² İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.V, 239; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, c.VII, 128.

⁶³ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII,358; İBN. ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.XXXII, 138.

⁶⁴ Zayıf olup zayıflığı ileri boyutlarda olmayan kişilerden gelen bazı rivayetler usul konusunda makbul görülmezken *şâhid* ve *mutâbi'* konusunda makbul olabilir. Nitekim benzer durum, *Sahîhayn*'da ve diğer hadis kitaplarında yer almaktadır. Bu nedenledir ki Dârakutnî bazı zayıf raviler hakkında "*itibar için uygundur*" ya da "*itibar elverişli değildir*" demektedir. Bkz. İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmâil İmâduddîn b. Ömer b. Kesir el-Dimaşkî (ö.774/1372), *el-Bâ'is'ul-Hasîs fî İhtisâri 'Ulûmi'l-Hadîs*, (Thk.) Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 2.Baskı, c.I, 59.

⁶⁵(Şahid), aynı hadîsi diğer bir sahâbîden lâfzan ve manen benzeyen - veya sâdece mânâ itibariyle benzeyen - bir metinle rivayet ederek muvafakat ettiği hadîstir. (İ'tibâr), rivayet edilen hadîsi, başka bir râvînin rivayet edip etmediğini araştırmak demektir. İbnü Hacer de şöyle demektedir: Ferd olduğu zannedilen bir hadîsin mütâbiî olup olmadığını anlamak için tarîklerini câmi'lerden, müsnedlerden ve cüz'lerden aramaya İtibâr denir. Bkz. İBN HACER, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed b. Ali el-'Askalânî (ö.852/1448), *Nuzhetu'n-Nazar Fî Tavdîhi Nuhbeti'l-Fiker Fî Mustalahi Ehli'l-Eser*, (Thk.) Nureddîn İtr, Matba'atu's-Sabâh, Dimaşk, 1.Baskı, 1421/2000, c.I, 75; Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 9. Baskı, 1437/2016, s. 291.

⁶⁶ Gazveleri anlatan rivayetler.

⁶⁷ ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, c.VII, 126.

İbn ‘Asâkir de şunları ifade etmiştir: “Osmân b. Ahmed b. es-Semmâk-’ın (ö. 344/955) bize haber verdiğine göre: Bize Hanbel b. İshâk’ın (ö. 273/886) haber verdiğine göre şöyle söylemiştir: Ebû Abdullah İbn Hanbel dedi ki: İbn Lehîa, kendis yazdıklarını okumak bakımından İbn Vehb’den daha iyidir.”⁶⁸

el-Mizzî ve ez-Zehebî’de böyle rivayet etmişlerdir. Ebû Zur’a (ö. 281/894) ve Ebû Hâtim durumunun muztarib olduğunu ve hadisinin *itibar* için yazılabileceğini söylemişlerdir.⁶⁹ ez-Zehebî, Ebû Hafs el-Fellâs ‘Amr b. Ali b. Bahr’ın (ö. 249/863) şöyle dediğini ifade etmiştir: “Kitapları yanmadan önce İbn Lehîa’dan yazmış olanların elinde olanlar daha sahihtir. İbnu’l-Mübârek ve el-Mukri’ –Abdullah b. Yezîd- gibi. O *za’ifu’l-hadîstir*. Nesâî sika olmadığını –yani zayıf olduğunu- söylemiştir. Abdurrahmân b. Hirâş⁷⁰ (ö. ?) da hadisinin yazılmayacağını belirtmiştir.”⁷¹ Ebû Zur’a ve İbn Ma’in -hadisiyle münferit kaldığında- kendisiyle ihticac edilmez, demişlerdir.⁷² ez-Zehebî, İbn Ma’in’in “Kavî değildir” dediğini zikretmiştir. Yani *lâ be’sে bihdîr* yani onun nazarında sikadır. Mu’âviye b. Sâlih b. Ebî ‘Ubeydullah (ö. 263/877) şöyle demiştir: Yahyâ’nın İbn Lehîa’nın zayıf olduğunu –yani sika olmadığını ve hadisinin yazılmayacağını- söylediğini işittim. İbn Ma’in “Kitapları yanmadan önce de yandıktan sonra da o zayıftır” demiştir.⁷³ Ebû Zur’a’ya “Peki ya eskilerin işittiği hadisler?” diye sorulduğunda “İlki de sonuncusu da aynıdır. İbn Vehb ve İbnu’l-Mübârek hariç. Çünkü bu ikisi onun *usulünü* araştıralar ve ondan yazarlardı.” demiştir.⁷⁴

Kısacası İbn Lehi’a’da rivayet hakkında alimler ihtilaf etmektedirler. Meselenin hakikatine ulaşabilmek ve söylenenlerden hareketle bir neticeye ulaşabilmek için eski ve yeni ilim adamlarının görüşlerini tahlil etmek suretiyle yapılacak özel bir araştırmaya ihtiyaç vardır. Ancak Abdullah b. Lehîa’nın talebesi olan İshak b. İsâ et-Tabbâ’ın, hocasının kitaplarının yanmasından önce nakilde bulunduğunu ve tercihi ehline bırakarak kitaplarının yanması konusunda bilgilere yer vermek istiyorum.

⁶⁸ İBN ‘ASÂKİR, *Târîh Dimeşk*, c.XXXII, 145; el-MİZZÎ, *Tehzibu’l-Kemâl Fî Esmâi’r-Ricâl*, c.XV, 495; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, c.VII, 128.

⁶⁹ ez-ZEHEBÎ, *Mizânu’l-İtidâl Fî Nakdi’r-Ricâl*, c.II, 477.

⁷⁰ Ben, bu yorumu yapan Talha oğlu tarafından gelmesini düşünüyorum.

⁷¹ ez-ZEHEBÎ, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, c.VII, 131.

⁷² İBNU’L-CEVZÎ, *ed-Du’afâ Ve’l-Metrûkân*, (Thk.) Abdullah el-Kâdî, Dâru’l-Kütubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1985, c.II, 136; ez-ZEHEBÎ, *Târîhu’l-İslâm*, c.IV, 668; *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, c.VII, 131; *Mizânu’l-İtidâl fî nakdi’r-ricâl*, c.II, 476.

⁷³ ez-ZEHEBÎ, *Mizânu’l-İtidâl fî nakdi’r-ricâl*, c.II, 476.

⁷⁴ ez-ZEHEBÎ, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, c.VII, 1131.

el-Curcânî, şöyle zikretmiştir: “İbn Hanbel şöyle dedi: İshak b. İsâ'nın bize tahdis ettiğine göre şöyle söylemiştir: İbn Lehîa'nın kitapları 169 senesinde yanmıştı. Ben kendisiyle 164 senesinde bir araya gelmişim...”⁷⁵ Bu rivayeti el-Mizzî de nakletmiştir. ez-Zehebî de bu rivayeti aktarmış ve şunu ilave etmiştir: “İshak b. İsâ şöyle dedi: Onun *usulleri* yanmamıştı. Sadece kendisinin okuttuklarının bir kısmı yanmıştı. –*Usul'le kasıt ana nüsha olup nüshaların yandığı anlaşılmaktadır.*–”⁷⁶ Buhârî, Yahyâ b. Bukeyr'in “İbn Lehîa'nın evi ve kitapları 170 senesinde yanmıştı.” dediğini zikretmiştir.⁷⁷ Bunu el-Mizzî,de nakletmiştir. İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın sözleri kitapların yandığına ve yananların *usul* değil sadece onlardan istinsah edilmiş kopyalar olduğuna delalet etmektedir. Bu husus onun hiçbir kitabının yanmadığını ifade eden Mısırlıların söyleminden farklıdır. Şu da bilinmelidir ki İshak b. İsâ et-Tabbâ', İbn Lehîa ile kitapların yanması hadisesinden dört yıl önce bir araya gelmiş ve vefatına kadar da talebeliğini yapmıştır. Dolayısıyla bu kadar uzun süre içinde Abdullah b. Lehîa'nın herhangi bir ilim meclisinde hadisenin nasıl gerçekleştiğinden ve kitaplarının yanması meselesinden bahsetmiş olması kaçınılmazdır. Bu nedenledir ki İbnu't-Tabbâ' bunları daha sonra sadece duymuş ve hocasına yöneltilen bu tenkitleri bertaraf etmektedir. Çünkü asıl nüshalar yanmamış istinsah edilen nüshalar yanmıştır. İkinci olarak kendisi bu yangından önce ona öğrencilik yapmış olmasıdır.

Abdullah b. Lehîa zatı itibariyle saduktur, yalanla itham edilmemiştir ve kasıtlı olarak yalana yönelmemiştir. Zayıflığı ve hafıza karışıklığı kitaplarının yanmasından sonra meydana gelmiştir. Ondaki bu hafıza karışıklığı, aklını yitirmiş olması ve ölümünden önce aklında değişiklikler olmasından ziyade böyle bir illete bağlanmaktadır. Ölümünden önce kendisinde her ne kadar böyle bir hafıza problemi meydana gelmişse de burada sözü edilen *ihtilatın* ıstılahi manasından çok ana nüshanın yanmış olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Bir ravi hakkında hüküm verebilmek için ilim ehlinin o kişinin durumu hakkındaki sözlerinin incelenmesi ve durumunun cerh ve tadil ölçülerine vurulması gerekmektedir. Hakkındaki yaralayıcı değerlendirmeleri alıp geri kalanları bırakmak İbn Lehîa hakkında insafsızlık olacaktır. İbnu'l-Mübârek, İbn Vehb gibi adı Abdullah olanların ondan yaptıkları rivayet sahih olup diğerlerinin rivayetinden

⁷⁵ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.V, 238.

⁷⁶ ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A'Lâmi'n-Nubelâ*, c.VII, 125-131.

⁷⁷ BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.V, 182; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XV, 496.

daha adildir. el-Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014) “Kasıtlı olarak yalana yönelmemiştir. Kitaplarının yanmasından sonra ezberinden tahdiste bulunmuş ve hata etmiştir”⁷⁸ sözleriyle İbn Lehîa hakkında insafli bir değerlendirmede bulunmuştur. Yani iki Abdullah ve İbn Tabb’a’ın, İbn Lehîa’dan yaptıkları rivayetlere itibar edilir. Nitekim Dârakutnî bunu ifade etmiş⁷⁹ ve Abdullah b. Yezîd el-Mukri’i de ilave etmiştir. Bu ravilerin rivayetlerinin yeğlenmesinin sebebi İbn Ebî Hâtim’e ait olup ez-Zehebî tarafından aktarılmış olan şu ifadelerde mevcuttur: “Ebû Zur’a’ya “Peki ya eskilerin işittiği hadisler?” diye sorulduğunda “İlki de sonuncusu da aynıdır. İbnu’l-Mübârek ve İbn Vehb hariç. Çünkü bu ikisi onun *usulünü* araştırarak yazarlardı. Geri kalanlar ise *şeyhten* –yani onun yazdıklarının kopyasından- alırlardı, demiştir. İbn Lehîa’nın zabtı iyi değildir. Hadisiyle ihticac edilen kimselerden değildi. Bunlar onun hakkında söylenmiş en güzel sözlerdendir.” İbn Ebî Hâtim de bunu zikretmiş ve şöyle söylemiştir: ‘Amr b. Ali el-Fellâs şöyle demiştir: “Abdullah b. Lehîa’nın kitapları yanmıştır. Bundan önce İbnu’l-Mübârek ve Abdullah b. Yezîd el-Mukri’ gibi ondan yazmış olanların yazdıkları kitaplarının yanmasından sonra yazarlarınkinden daha sahihtir. O *za’ifu’l-hadîstir*.”⁸⁰

İshak b. İsâ et-Tabbâ’ın ve diğer muhaddis imamların İbn Lehîa’dan yaptıkları rivayetlerde İbn Lehîanın kitabından tahdis ettiği sahih olanlara itibar edilir. Şeyh el-Mu’allimî –Abdurrahmân b. Yahyâ el-Yemânî’nin “o geneli itibariyle salihdir”⁸¹ sözüyle kastettiği de budur. Ebû Zur’a yukarıda geçen (Hadisiyle ihticac edilen kimselerden değildi) sözlerini “Yani zatı itibariyle saduk ve adildir. *Mutâbi* ve *şahid* olarak hadisine itibar edilir” ifadeleriyle bitirmiştir. İbnu’l-Fellâs da (O *za’ifu’l-hadîstir*) sözlerini “Yani o sikadır ama bazı sebeplerden dolayı hadisi zayıftır. *Mutâbi* ve *şahid* olarak hadisine itibar edilir” ifadeleriyle sona erdirmiştir. İbn Ebî Hâtim şu ifadeleri de bunu açıklamakta ve desteklemektedir: “Babama ve Ebû Zur’a’ya İbn Lehîa hakkında soru sordum “Onun durumu

⁷⁸ İBN HACER, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, Matbaâtu Dâirati’l-Ma’ârif en-Nizâmiyye, el-Hind, 1.Baskı, 1326/1908, c.V, 378; *Ref’ul-İsr’an kudâti Mısr*, (Thk.) D.Ali Muhammed Ümer, Mektebetu’l-Hancı, el-Kahire, 1.Baskı, 1418/1998, c.I, 195.

⁷⁹ DÂREKUTNÎ, Ebu’l-Huseyn Ali b. Ömer el-Bağdâdî (ö. 385/995), *ed-Du’afâ Ve’l-Metrûkûn*, (Thk.) Abdülkerîm Muhammed el-Kaşkarî, Mecelletu el-Câmi’ati’l-İslâmiyye, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1403/1982, c.II, 160.

⁸⁰ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.V, 147-148; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, c.VII,1131.

⁸¹ es-SUBEYHÎ, Ebû Enes İbrâhîm b. Sa’îd, *en-Nuketu’l-Ciyed El-Muntehabe Min Kelâm Şeyhi’n-Nukkâd*, Dâru Taybe, Riyad, 1 .Baskı, 1431/2010, c.I, 674.

muzdaribdir. Hadisi *itibar* için yazılır.” dedi. Babama “İbn Lehîa’dan rivayet edenler İbnu’l-Mübârek, Abdullah b. Vehb gibi kimseler olsalar ihticac edilir mi?” dedim “Hayır” dedi.”

Kanaatimizce, İbn Lehîa’nın kitaplarının *usul*ünden okuduklarını alan veya kitaplarının *usul*ünü araştıranların hadisi, sahih kitapların rivayetlerine muvafik ise, sahihtir. Bu durumda İbn Lehîa’nın hadisiyle neden ihticac edilmesin? Ama İbn Lehîa’nın hafızasından rivayet ettiği hadislerden ya da ana nüshasından nakletmediği veya kopyalarından tahdis ettikleri ise zayıftır. İbnu’s-Salâh ve el-Hafîb el-Bağdâdî de: “Mutesâhil ravilerden biri de Abdullah b. Lehîa el-Mısırî’dir. Saygın biri olmasına rağmen mutesâhil olması sebebiyle rivayetiyle ihticac edilmemiştir.”⁸² ifadeler de ondan nakledilen rivayetin ancak sahih şahid veya mutabaatı ile kabul edileceğine işaret etmektedir.

2.2.1.5. Cerîr b. Hâzim b. Zeyd b. Abdullah el-Ezdî, Ebu’n-Nadr el-Basrî (ö.170/786).

Cerîr b. Hâzim b. Zeyd b. Abdullah el-Ezdî. Daha sonra el-‘Atekî nisbesine sahiptir. el-Cehdamî nisbesine dahip olduğu da ifade edilmiştir. Künyesi Ebu’n-Nadr olup Basra’dandır. Vehb’in babası, Cerîr b. Zeyd’in de erkek kardeşinin oğludur.⁸³ Altıncı tabakadandır. Tabîînin küçükleriyle çağdaştır. Ebû Bekr b. Mencûye (ö. 428/1037) hicri 85 yılında dünyaya geldiğini söylemiştir.⁸⁴ Buhârî, Ebû Racâ –‘İmrân b. Milhân-’dan (ö. 105/723), İbn Sîrîn’den ve daha başka ilim adamlarından hadis dinlediğini ve kendisinden de es-Sevrî’nin, İbnu’l-Mübârek’in ve sair ilim ehlinin rivayette bulunduğunu söylemiştir. Dârakutnî de buna ilaveten şöyle demiştir: “Vehb b. Cerîr şöyle demiştir: Şu’be’yi şunları söylerken işittim: Basra’da iki kişiden, Hişâm ed-Destuvâî (ö. 154/771) ve Cerîr b. Hâzim’den daha hafız kimse görmedim.”⁸⁵

⁸² el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit (ö. 463/1071), *el-Kifâye Fî İlmi’r-Rivâye*, (Thk.) Ebû Abdullah es-Sevrakî, el-Mektebetu’l-İlmiyye, Medine-i Münevvere, c.I, 152; İBNU’S-SALÂH, *Mukaddimetu İbni’s-Salâh*, c.I, 209-210.

⁸³ BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Kebîr*, c.II, 213; el-‘UKAYLÎ, *ed-Du’afâ’u’l-Kebîr*, c.I, 198; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâ’i’r-Ricâl*, c.II, 344; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve’l-İrşâd*, c.I, 144; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 117; HATÎB el-BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit (ö. 463/1071), *es-Sâbık ve’l-lâhik*, (Thk.) Muhammed b. Matar ez-Zehrânî, Daru’s-Sumayi, er-Riya d, 2.Baskı, 1421/2000, c.I, 172-173.

⁸⁴ İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 117.

⁸⁵ BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Kebîr*, c.II, 214; DÂREKUTNÎ, *el-Mü’telif ve’l-Muhtelif*, (Thk.) Muvaffak b. Abdullah. Abdilkâdir, Dâru’l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1986, c.IV, 2222.

el-Hatîb el-Bağdâdî şunu ifade etmiştir: “Ondan tahdiste bulunanlar: Yezîd b. Ebî Habîb el-Mısırî (ö. 128/746), Şeybân b. Ferrûh el-Ubullî (ö. 236/850), Eyyûb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî (ö. 131/749), Hişâm b. Husâm el-Kurdûsî (ö. 147/764) ve daha başkaları...”⁸⁶

el-‘İclî (ö. 261/875) de Cerîr b. Hâzim’in Basralı, sika ve Ezd’den olduğunu söylemiştir.⁸⁷ İbn Ebî Hâtîm, şöyle rivayet etmiştir: “Bize Muhammed b. el-Huseyn b. Eşkâb’ın (ö. 261/875) tahdis ettiğine göre: Bize Kurâd –Abdurrahmân b. Ğazvân-’ın (ö. 187/803) tahdiste bulunduğuna göre şöyle demiştir: Şu’be –b. el-Haccâc-’yi “Cerîr b. Hâzim’den ayrılmayasın ve ondan (hadis) dinleyesin!” derken duymuştum.”⁸⁸

el-Curcânî, Osmân b. Sa’îd’in Yahyâ b. Ma’in’e (ö. ?) onun hadisi hakkında soru sorduğunu ve Yahyâ’nın da onun sika olduğunu söylediğini zikretmiştir. el-Curcânî “O Basralıların saygın kişilerinden ve yüksek makama sahip bulunanlarındandır” demiştir. Cerîr’in kendi hocalarından rivayet ederek aktardığı çok sayıda hadisi bulunmaktadır. Katâde –b. Di’âme b. Katâde-’den (ö. 60/680) yapmış olduğu rivayet dışında Cerîr’in hadisi *mustakim* ve *salih*dir. Katâde’den başka kimselerin yapmadığı rivayetleri yapmaktadır. Benim nazarımda Müslümanların sikalarındandır. İbnu’l-Medîni’den rivayet edildiğine göre “Katade, sıdk mahallindedir ancak zaman zaman hata etmektedir.” demiştir.⁸⁹ el-‘Ukaylî, Katade konusunda şu bilgileri kaydetmektedir: “Bize Abdullah b. İbn Hanbel’in tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Yahyâ b. Ma’in’e Cerîr b. Hâzim hakkında sordum şunları söyledi: O Katâde ile ilgili olarak zayıftır. Ondan münker hadisler rivayet etmiştir.” Ayrıca şöyle demiştir: Babamı şöyle söylerken duymuştum: Bize ‘Affân –b. Muslim b. Abdullah el-Bâhilî- (ö. 220/835) tahdis etti şöyle dedi: Cerîr b. Hâzim ve Hammâd b. Zeyd bir araya gelmişlerdi. Cerîr şöyle “Muhammed -b. Sîrîn-’i şöyle derken duydum: Şurayh –b. el-Hâris b. Kays el-Kindî-’ı (ö. 80/699) şöyle derken duydum” deyince Hammâd da ona “Ey Ebu’n-Nadr! Şurayh’tan (rivayetle) Muhammed (şöyle dedi)” demeye başladı.”⁹⁰ Çünkü Muhammed b. Sîrîn’in vefat tarihi 110/728’dir. Buhârî, şöyle demiştir “Bana Süleyman b. Harb (ö.

⁸⁶ HATÎB EL-BAĞDÂDÎ, *es-Sâbık ve’l-Lâhık*, c.I, 172-173.

⁸⁷ el-‘İCLÎ, *Târîhu’s-Sikât*, c.I, 96.

⁸⁸ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.I, 136.

⁸⁹ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.II, 345-351-352-355.

⁹⁰ el-‘UKAYLÎ, *ed-Du’afâ’u’l-Kebîr*, c.I, 198.

224/839) ve Muhammed b. Mahbûb (ö. 223/838) tahdis etmiş ve “Cerîr b. Hâzim 170 senesinin sonunda vefat etmiştir.” demişlerdir.”⁹¹

el-Kelâbâzî de aynı bilgiye yer vermiştir. Ayrıca ez-Zehebî şu eklemede bulunmuştur: “(Cerîr) Basra’nın fesahat sahibi şahsiyetlerinden ve muhaddislerindedir. Uzun süre yaşamıştır. Ömrünün sonlarında ihtilat etmiştir. Oğlu Vehb, ona mani olduğu için ihtilat ettikten sonra hiçbir şey rivayet etmemiştir. el-Hasen -el-Basrî-’den ve büyük zatlardan rivayette bulunmuştur. Mekke’de Ebu’t-Tufeyl –‘Âmir b. Vâsile-’in (ö. 110/728) cenazesine katılmıştır.

Öğrencilerinde Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce gibi muhaddisler rivayet etmiştir.

Abdullah babası İbn Hanbel’den İshak b. İsâ et-Tabbâ’nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Hammâd b. Zeyd’e Cerîr b. Hâzim’in Sâbit’ten onun da Enes’ten şu hadisi naklettim: Rasûlullah (s.a.v) buyurdu ki: “Namaz için kamet getirildiğinde beni görünceye dek kalkmayın!” Bu rivayeti Hammâd münker saydı ve şöyle dedi: Onu Haccâc es-Savvâf’tan işitmiştir ki o da Yahyâ’dan, o Abdullah b. Ebî Katâde’den, o Sâbit’in meclisinden babasından rivayet etmiştir. Yani Cerîr, Sâbit’ten işittiğini zannetmiştir. Hakkında konuştuğumuz bu hadis Hammâd’ın biyografisinde geçmişti.⁹² İbnu’l-Medîni’nin onun hakkında “Sıdk mahallindedir ancak zaman zaman hata etmektedir.” sözleriyle kastettiği budur.

2.2.1.6. Ebû Muhammed, Sufyân b. ‘Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî el-Kûfî (ö.198/813).

Müçtehit, imam, hafız, şeyhulislam, Harem muhaddisi gibi lakaplara sahiptir. Adı Sufyân b. ‘Uyeyne b. Ebî ‘İmrân’dır. Meymûn el-Hilâlî olarak da anılır. Ebû Muhammed künyesine sahip olup Kûfelidir. Mekke’ye yerleşmiştir. Muhammed b. Muzâhim’in (ed-Dahhâk b. Muzâhim’in kardeşi) azatlısıdır.⁹³ İbn Sa’d ve Yahyâ b. Ma’in hicri 107 yılında dünyaya geldiğini söylerler. Buhârî de aynı bilgiyi aktarmıştır.⁹⁴ İbn Hanbel, ed-Dineverî (ö. 276/889), İbn Ebî Hayseme ve et-Taberî (ö. 310/922) bu bilgiye yer vermişlerdir. İbn Sa’d, onun tefsir sahibi

⁹¹ BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Evsat*, c.II,181; *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.II, 214; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye ve’l-İrşâd*, c.I, 145.

⁹² İBNU’S-SALÂH, *Mukaddimetu İbni’s-Salâh*, c.I, 102.

⁹³ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VI, 41; MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.I, 135; BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.IV, 94; ed-DÎNEVERÎ, *el-Me’ârif*, c.I, 506.

⁹⁴ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VI, 41; İBN HANBEL, *el-’İlel Ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, c.II, 324; BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.IV, 94; İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.I, 268; et-TABERÂNÎ, *el-Muntehab Min Zeyli’l-Muzeyyel*, Müessesetü’l-Alemî, Beyrut, c.I, 145.

olduğunu ve ondan Sa'îd b. Abdurrahmân el-Mahzûmî'nin (ö. 249/863) rivayet ettiğini, küçüklüğünden itibaren ilim talebinde bulunduğunu ve tebe-i tâbiînin orta yaşlılarından beşinci tabakadan olduğunu söylemiştir. İlmî daha on beş yaşında iken hocası Abdulkerîm Ebû Umeyye'den (ö. 126/744) almıştır. Yemen'e Ma'mer –b. Râşid-'in yanına gitmiş ve ondan rivayette bulunmuştur.⁹⁵ Yahyâ b. Ma'in, şunları dile getirmiştir: ez-Zuhrî'nin zamanında henüz yaşı küçük bir çocuktur. ez-Zuhrî'den, Kesîr b. Kesîr b. el-Muttalib'den (ö. 121-130/739-748), Mus'ab b. Muhammed'den (ö. ?), Abdurrahmân b. 'Âmir'den (ö. ?), Verdân er-Rûmî el-Mekkî'den (ö. ?), Suleymân el-Ahvel b. Ebî Muslim'den (ö. 123/741), Suleymân b. Suhaym'den (ö. 141-150/758-767), Muhammed b. Muslim et-Tâifî'den (ö. 177/793) -Sufyân, Muhammed b. Muslim'den daha *esbet* ve daha *evsaktır*- ve 'Amr b. Dînâr'dan yaptığı rivayette insanların en *esbetidir*- ve daha başkalarından rivayette bulunmuştur. İbn Hanbel, bu bilgilere yer vermiştir. Buhârî, Sufyân'dan rivayette bulunanları şöyle zikretmiştir: Hemmâm b. Yahyâ (ö. 164/781), İbnü'l-Mübârek –Abdullah-, Vekî' b. el-Cerrâh (ö. 196/812), Sufyân'dan önce vefat etmiştir ve daha birçok kimse rivayet etmiştir.⁹⁶ İbn Sa'd şunları dile getirmiştir: “Sika, sebt, hadisi çok ve hüccet idi. el-‘İclî onu sika raviler arasında zikretmiştir.”⁹⁷ Yusuf el-Fesevî (ö. 277/890) de şöyle demiştir: “Hadis konusunda tasnif yapmakla meşhur olmuştur. Onun hadisine ait bazı varaklar bize ulaşmıştır. Ya'kûb b. el-Fesevî doksan yerde onu anmıştır.”⁹⁸ İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahmân b. Mehdî'nin Sufyân b. 'Uyeyne için Hicaz'ın hadisleri konusunda en bilgili insanlardandır, dediğini söylemiştir. eş-Şâfiî (ö. 327/939) de hadisi ondan daha güzel tefsir eden birini görmediğini ifade etmiştir. İbn Hanbel ise “Sünen konusunda ondan daha bilgili birini görmedim” demiştir.⁹⁹ İbn Hacer'e göre Sufyân b. 'Uyeyne'nin bulunduğu mertebe; sika, hafız, fakih, imam, hüccet şeklindedir. Ancak ömrünün sonlarında hafızasında değişiklikler meydana gelmiştir. Tedlis de yapmıştır ama sekizinci tabakadaki sika ravilerden yapmıştır.¹⁰⁰

İbn Sa'd şöyle rivayet etmiştir: “Sufyân'ın erkek kardeşinin babasının oğlu olan el-Hasen b. 'İmrân b. 'Uyeyne b. Ebî 'İmrân'ın (ö. ?) haber verdiğine göre

⁹⁵ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 41.

⁹⁶ YAHYÂ B. MA'İN, *Târih İbnu Ma'in*, c.I, 119; c.III, 11-72-78-79-106-108-116-117; İBN HANBEL, *el-İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.I, 27; BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.IV, 94.

⁹⁷ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 41; el-'İCLÎ, *Târihu's-Sikât*, c.I, 194.

⁹⁸ *el-Ma'rifetü ve't-Târih*, c.I, 47.

⁹⁹ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.I, 32-33.

¹⁰⁰ İBN HACER, Şeyhulislâm Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Hacer (ö.852/1449), *Takribu't-Tehzîb*, (Thk.) Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, Suriye, 1.Baskı, 1406/1986, c.I, 245.

şöyle demiştir: 197 senesinde yaptığı son hacda amcam Sufyân ile birlikteydim. Cem'de (Müzdelife'de) bulunduğumuz sırada namaz kıldı ve yatağına yattı sonra “Yetmiş yıl buraya geldim ve her yıl “Allah’ım! Bunu buyara son gelişim kılma!” dedim. Bu dileğimi çokça istemiş olmaktan ötürü Allah’tan hayâ ettim.” dedi. Daha sonra geri döndü ve aynı senede, 1 Receb 198’de cumartesi günü vefat etti. el-Hacûn’da defnedildi. Vefat ettiğinde doksan bir yaşındaydı. Halîfe b. Hayyât’la aynı yıl içerisinde Sufyân’ın da vefat ettiğini söylemiştir.” Aynı bilgiye İbn Hanbel, es-Sicistânî (ö. 275/889), ed-Dîneverî, el-Fesevî ve et-Taberî de işâret etmiştir.”¹⁰¹ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun rivayetlerini tahrir etmişlerdir.

İbn ‘Adiy el-Curcânî rivayet ettiğine ve İmam ez-Zehebî ilmin Allah korkusunu gerektirmesi, haşyetin Allah’ı, O’nun celal ve azametini bilmenin gereği olduğu ile ilgili bölümde naklettiğine göre İshak b. Behlûl (ö. 252/866) şöyle demiştir: “İshak b. et-Tabbâ’ bana şöyle demiştir: Sufyân b. ‘Uyeyne bana şöyle demiştir...”¹⁰²

İbnu’t-Tabbâ’ın ilmi şahsiyeti konusunda dile getirdiklerimize ilave olarak Mecdî Hilâl, ilmin gayesi hakkında bölümde İshak b. İsâ İbn Tabba şunları dile getirmektedir: “Allah’a itaat etmek, haşyet içerisinde olmak, ona muhabbet beslemek ve ona kavuşma özlemi duymaktır. Bu ve benzeri manaların hayata geçirilebilmesi marifetullah kapısından geçmeden mümkün değildir. Marifetullah yoluyla öğrenmekteyiz ki ilmin gayesi; kişiyi çeşitli manalarıyla Allah’a kul olmayı gerçekleştirme hedefine vardırarak olan hakikatlerin tanınmaya çalışılmasıdır... Bu sebeplerdir ki her iki bilgiyi (yani Allah’ı bilmeyi ve ahkâmını bilmeyi) bir araya getirebilmiş olanlar ilim adamları kervanında öncülük hakkını elde etmişlerdir. Bunun hemen arkasında ise hükümlerini bilmeksizin sadece Allah’ı bilenler gelmektedir. Ahkâmı bilip de Allah hakkında hakiki bir ilme sahip bulunmayanlarca temsil olunan üçüncü sınıf ise, sahip oldukları ilmi kendi heva ve heveslerine boyun eğdirdiklerinden, insanların memnuniyetlerine göre

¹⁰¹ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VI, 41-42; *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, c.I, 468; İBN HANBEL, *El-’İlel Ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, c.II, 324; EBÛ DÂVÛD, Suleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö.275/889), *Su’âlât Ebî ‘Ubeydi’l-Âcurrî Ebâ Dâvûd es-Secistânî fi’l-cerh ve’t-ta’dil*, (Thk.) Muhammed Alî Kâsim el-Ömerî, İmâdetu el-Ba’si’l-ilmî, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1403/1983, c.I, 63; ed-DÎNEVERÎ, el-Me’ârif, c.I, 506; el-FESEVÎ, *el-Ma’rif ve’t-Târîh*, c.I, 185; et-TABERÂNÎ, *el-Muntehab Min Zeyli’l-Muzeyyel*, c.I, 145; et-TABERÎ, Ebû Ca’fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd (ö. 310/922), *Târîhu’t-Taberî*, Daru’t-Turas, Beyrut, c.XI, 66.

¹⁰² İbn Adî, *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.III, 40; ez-ZEHEBÎ, *Mizânu’l-İtidâl Fî Nakdi’r-Ricâl*, c.I, 592.

şekillendirdiklerinden yerilmeyi hak etmektedir. Dolayısıyla onların içinde buldukları böyle bir tutum -Allah sakındırsın- helake sebep olacaktır.”¹⁰³ İshak b. İsâ et-Tabbâ’ da Sufyân b. ‘Uyeyne’nin sözlerine dair rivayetinde böyle bir manaya dikkat çekmiştir.

Fakat burada şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır: Ebû Hanîfe ve talebesinin ilmi bilip Allah’ı bilmemeleri aklen olabilecek bir şey midir? Bu sözleri açıklayıp Ebû Yusuf’u ve hocası Ebû Hanîfe’yi (Allah ikisine de rahmet etsin) yeren kişi muhtemelen el-Hatîb el-Bağdâdî tarafından zikredilmiş Sufyân b. ‘Uyeyne’nin şu sözlerini işitmemiştir: “Bizim zamanımızda Mekke’ye Ebû Hanîfe’den daha fazla namaz kılan bir adam gelmemiştir.” Ayrıca Ali b. el-Medî’nin “Sufyân b. ‘Uyeyne’den ‘Ebû Hanife hakkında kişilik sahibi, mert biriydi ve namazını hayatının en başından beri kılardı.’ derken duydum” demektedir. Esed b. ‘Amr’ın (ö. ?) “Ebû Hanîfe, hakkında sabah namazını kırk yıl boyunca yatsı namazının abdestiyle kılmıştır. Gece boyu tek rekatte Kur’an’ın tamamını okurdu. Geceleyin ağlaması o kadar duyulurdu ki komşuları haline acırlardı. Vefat ettiği yerde Kur’an’ı yedi bin defa hatmetmiştir.” sözlerini de duymamıştır.¹⁰⁴

Kanaatimce Ebû Hanîfe’ye bu övgülü sözler de onun durumu hakkında bilgisi olmayanların karalamaları da uygun değildir. Hadis âlimlerinin ekserisi tarafından Ebû Hanîfe’nin hadis alanında zayıf olduğu iddiası dile getirilmektedir. İlim meclisinde İmam Muhammed ve İmam Yûsuf gibi öğrencileri olan imam’ın bu konuda hadisleri bilmediği Müsned olmadan çok amelde selefîn fakihlerinin amele delil aldıkları rivayetleri esas alarak Kufe umumu belvâ olarak sabit olan sünnetlere aykırı rivayetleri reddetmesiyle bu eleştirilere maruz kaldığı söylenebilir.

2.2.1.7. Abdulazîz b. Abdullah b. Ebî Seleme Ebû Abdullah el-Mâcişûn el-Medenî (ö.164/780).

Künyesi Ebû Abdullah olup Ebu’l-Esbağ da denilmektedir. el-Hudeyr ailesinin mevlasıdır.¹⁰⁵ İbn Sa’d’ın verdiği bilgilere göre Tebe-i tâbiîn

¹⁰³ HİLÂLÎ MECDÎ, *et-Tevâzunu’t-Terbevî Ve Ehemmiyetuhû Li’kulli Muslim*, Daru’s-Sirâc, Mısır, 1.Baskı, 1430/2009, c.I, 15.

¹⁰⁴ el-HATİB EL-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.IV, 428.

¹⁰⁵ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.V, 485; BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.VI, 13; MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.I, 476; EBÛ ZUR’A, Ubeydullah b. Abdilkerîm b. Yezîd er-Râzî (ö. 264/878), *ed-Du’afâ’*, (Thk.) Sâ’dî b. Mehdî el-Hâşimî, İmâdetü el-Ba’sî’l-İlmî, Medîne-i Münevvere, 2.Baskı, 1402/1982, c.III, 903; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.V, 386; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 110; İBN MENDE, el-İsfehânî, *Feth-ul-Bâb Fi’l-Kunâ Ve’l-Elkâb*, c.I, 97; İBN MENCÛYE, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 117; EBÛ NUÂYM, *Târîhu Asbahân*, (Thk.)

büyüklerinden olup yedinci tabakadandır.¹⁰⁶ Buhârî ve Müslim, Abdulazîz b. Abdullah'ın ez-Zuhrî'den, Sa'd b. İbrahim (ö. 125/743) ve amcası Ya'kûb b. Ebî Seleme'den (ö. 120/738) hadis dinlediğini söylemiştir. el-Leys b. Sa'd ve Vekî' b. el-Cerrâh da ondan rivayette bulunmuşlardır. Bu bilgiyi İbn Hibbân zikretmiştir. İbn Ebî Hâtim de buna ilave olarak İbnu'l-Munkedir (ö. 130/748) ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin (ö. 204/819) ve daha başkalarının da ondan rivayet ettiğini söylemiştir.¹⁰⁷ İbn Sa'd, el-Macişunu sika ve çok hadis rivayet eden biri olduğunu ifade etmiştir. el-Hatîb el-Bağdâdî, naklettiğine göre Medinelilere göre Bağdatlılar ondan daha çok rivayette bulunmuşlardır. Ebû Zur'a onun sika olduğunu belirtir. İbn Ebî Hâtim de Yahyâ b. Ma'in onun hakkında sika dediğini nakletmiştir. Dârakutnî de Buhârî ve Müslim'in sikalardan yaptığı rivayet sahih olan kimseler arasında onu saydıklarını ifade etmişlerdir.¹⁰⁸ İbn Hibbân onun Medine halkının fakih olduğunu, Haremeyn'de fakihlerinin mezheplerini hıfzedenlerden, görüşlerini savunanlardan ve usullerine göre ferî meseleleri tespit edenlerden biri olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹ İbn Sa'd, Abdulazîz b. Abdullah'ın Bağdat'ta 164 senesinde el-Mehdî'nin halifelîği döneminde vefat ettiğini, cenaze namazını el-Mehdî'nin kıldırıldığını ve Kurayş Kabristanı'na defnedildiğini söylemiştir.¹¹⁰ Aynı bilgiye Ebû Zur'a, ed-Dîneverî ve İbn Mencûye eserlerinde de yer vermişlerdir. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun rivayetlerini tahrir etmişlerdir.

İmam ez-Zehebî o Abdullah İbn Mes'ûd (ö. 32/652) vasıtasıyla Hz. Peygamber (s.a.v)'in bir hadisini rivayet etti. Bu hadiste "Allah yarattıklarına temessül eder sonra onlara kendi suretinde gelir." ifadesi yer almaktadır. ez-Zehebî rivayet hakkında şunları söylemektedir: "Ebû Hüreyre –ed-Devsî el-Yemânî'nin (ö. 57/677) ve Ebû Sa'îd –el-Hudrî'nin (ö. 63/683) hadisinde de bu bilgi mahfuzdur. Abdulaziz b. el-Mâcişûh İshak b. et-Tabbâ'nın ondan naklettikleri içinde

Seyyid Kısraevî Hasen, *Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye*, Beyrut, 1.Baskı, 1410/1990, c.II, 88; el-HATİB EL-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XII, 194.

¹⁰⁶ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 485.

¹⁰⁷ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.VI, 13; MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.I, 476; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.V, 386.

¹⁰⁸ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 485; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.III, 903; ed-DÂREKUTNÎ, *Zikru Esmâi't-Tâbi'in Ve Men Ba'dehum*, c.I, 227; el-HATİB EL-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XII, 194.

¹⁰⁹ İBN EBÎ HÂTİM, *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr Ve A'lâmi Fukahâi'l-Aktâr*, (Thk.) Merzûk Ali İbrahim, Daru'l-Veva, el-Mansûre, 1.Baskı, 1411/1991, c.I, 224.

¹¹⁰ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 485; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.III, 903; ed-DÎNEVERÎ, *el-Me'ârif*, c.I, 462; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 428.

yer aldığına göre kendisine “Allah bu sıfatta görülmekten çok daha yüce ve muazzamdır.” dediğinde “Ey ahmak! Allah azameti konusunda bir değişikliğe uğramaz. Ama senin gözlerin var ya, İşte Allah onları değiştirir ki sen onu onun dilediği keyfiyette göresin.” demiştir.”¹¹¹

Rivayette, Allah teâlâ'nın gelme sıfatı konusu sarihtir. İbnu'l-Mâcişûn ile muhatabı arasında bu ihtilaf konusu olmamıştır. İhtilaf sadece suretin değişmesi konusunda vaki olmuştur. Buna göre İbnu'l-Mâcişûn, Allah teâlâ için tek bir suretin bulunduğunu belirtip diğer sureti âdemoğlunun görme gücündeki değişikliğe bağlamıştır. Bu rivayet bağlamında selefin itikadi konularda ahad haberlerle ihticac ettiğine işaret etmektedir.

2.2.1.8. Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem el-Kuraşî el-'Adevî el-Medenî (ö.182/798).

Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem el-Kuraşî el-'Adevî. Mensubu olduğu kabilenin mevlasıdır. Medine'de ikamet etmiş olup el-Medenî nisbesi de bulunmaktadır. Ömer b. el-Hattâb'ın azatlısıdır. Abdullah b. Zeyd'in de kardeşidir. Medineli tâbiünden olup altıncı tabakadandır. Babasından –Zeyd b. Eslem- rivayette bulunmuştur. Kendisinden rivayette bulunanlar ise Iraklılar ve Medinelilerden olup şunlardır: Abdullah b. Vehb (ö. 125/743), Abdullah b. Nâfi' (ö. 154/771) –Kureyşli olabilir.¹¹² İbn Sa'd “Çok hadis rivayet eden (da'îf cidden) oldukça zayıf bir ravidir” demiştir.

İbn Hanbelde, Abdurrahmân b. Zeyd'i zayıf bir ravi olarak değerlendirmiştir. Ayrıca zikredildiğine göre ed-Derâverdî, Ma'n b. İsâ ve Medinelilerin geneli bu zattan hadis almak isteyen kimselere şunu söylerlerdi: “Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'e gitme! O ne dediğini bilmez. Ama –kardeşi- Abdullah b. Zeyd'den (ö. 164/781) de ayrılma!”¹¹³ Ali b. el-Medînî de onu oldukça zayıf bir ravi olarak değerlendirmiştir.¹¹⁴ Buhârî de bu bilgiye yer vermiştir. el-Fesevî, zikrettiğine göre İbn Hanbel şöyle söylemiştir: “Zeyd b. Eslem'in oğulları

¹¹¹ ez-ZEHEBÎ, *Muhtasar El-'Uluvv Li'l-'Aliyi'l-'Azîm*, (Thk.) Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 2.Baskı, 1412/1991, c.I, 111.

¹¹² İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 484; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.V, 284; el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.II,331; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.V, 234; İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-Du'afâ' Ve'l-Metrûkîn*, c.II, 57; İBN ADİY el-Kâmil Fî Du'afâ'i'r-Ricâl, c.V,441; İBNI MENDE EL-İSFEHÂNÎ, *Fethul-Bâb Fi'l-Künâ Ve'l-Elkâb*, c.I, 333.

¹¹³ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 484; İBN HANBEL, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.II, 135-189.

¹¹⁴ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Evsat*, c.II, 229; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.V, 284.

üç tanedir: Usâme (el-Mansûr'un halifeliği döneminde vefat etmiştir) ve Abdurrahmân birbirine yakındır; Abdullah ise sikadır.”¹¹⁵

İbn Ebî Hayseme de bunu Yahyâ b. Ma'in'den rivayet etmiştir.¹¹⁶ Tirmizî¹¹⁷, Nesâî ve eş-Şâfi'î'de¹¹⁸ zayıf bir ravi olarak değerlendirmiştir. el-'Ukaylî'de zikrettiğine göre Abdullah babası Ahmed'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:“Münker bir hadis, “Bize iki ölü ve iki kan helal edildi” hadisini rivayet etti.”

el-'Ukaylî ayrıca Yahyâ b. Ma'in'in onun hakkında “leyse bi şey” dediğini zikretmiştir.¹¹⁹ İbn Ebî Hâtîm, bu ravinin *kaviyyu'l-hadis* olmadığını, kendi zatı itibarıyla salih ama hadis konusunda zayıf (vâhî) olduğunu dile getirmiştir. Ebû Zur'a da zayıf olarak değerlendirmiştir.¹²⁰ İbn Hibbân, şunları dile getirmiştir:“Bilmeden haberlerde kalb yapan kimselerdendi. O kadar ki rivayetleri arasında mürselleri merfu yapması, mevkufuları Müsned kılması çokça görülmüştür. Bu nedenle terk edilmeyi hak etmiştir.”¹²¹

İbnu'l-Beyyi' –Ebû Abdullah el-Hâkim- (ö. 405/1014) şunları söylemiştir: “Babasından –Zeyd b. Eslem- uydurmuş hadisler rivayet etmiştir ki bu sanatın erbabı olan kişilerce bunlar incelendiğinde, bu rivayetlerden dolayı kendisine güvenilemeyeceği açıkça görülür.”¹²²

İbn Sa'd bu ravinin Medine'de Harun Reşid'in hilafeti sırasında vefat ettiğini söylemiştir. Buhârî'de, “İbrahim b. Hamza'nın (ö. 230/845) bana tahdis ettiğine göre 182 senesinde vefat etmiştir.” demiştir.

İbn Ebû Hayseme, ez-Zubeyr b. Bekkâr'dan (ö. 256/870) rivayetle ve İbn Hibbân, aynı bilgiye yer vermiştir.¹²³ Tirmizî ve İbn Mâce bu raviye ait rivayetlere yer vermişlerdir.

Abdullah'ın babası İbn Hanbel'den rivayet ettiğine göre şöyle demiştir: “Babamın bana İshak b. İsâ'nın –yani et-Tabbâ'nın- bana tahdis ettiğine göre:

¹¹⁵ el-FESEVÎ, *el-Ma'rif ve't-Târîh*, c.I, 430.

¹¹⁶ İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.II, 339.

¹¹⁷ TİRMİZÎ, *el-İlelu'l-Kebîr*, (Thk.) D. Subhî es-SÂMERRÂÎ, 'Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, 1.Baskı, 1409/1988, c.I, 84.

¹¹⁸ İBNU'L-CEVZÎ, *ed-Du'afâ Ve'l-Metrûkîn*, c.I,66.

¹¹⁹ el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.II, 331.

¹²⁰ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.V, 234-235; İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-Du'afâ' Ve'l-Metrûkîn*, c.II, 57.

¹²¹ İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-Du'afâ' Ve'l-Metrûkîn*, c.II, 57.

¹²² en-NEVEVÎ, *el-Medhal ila's-Sahîh*, (Thk.) D. Rabi Hadî Ömer, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı ,1404/1983, c. c.I, 154.

¹²³ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'lKubrâ*, c.V, 485; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Evsat*, c.II, 181; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.V,285; İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.II, 358

Abdullah –b. Zeyd b. Eslem-'in babası vasıtasıyla İbn Ömer'den tahdis ettiğine göre o şöyle demiştir: “Ölü hayvanlardan bize iki ölü ve kandan da iki kan helal edilmiştir. Ölü hayvanlardan çekirge ve balık; kandan da dalak ve karaciğer.” İshak şöyle demiştir: Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'i kardeşi Usâme b. Zeyd'den, onun da babasından, onun da İbn Ömer'den o hadisi rivayet ederken işitmişim. Sonra bu hadisi babasından, onun da İbn Ömer'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.v)'den rivayet ederken işittim.”¹²⁴

İbn Mâce de bu hadisi Ahmed Surayc –b. en-Nu'mân b. Mervân- (ö. 217/832) ve Ebû Mus'ab –Ahmed b. Ebî Bekr- (ö. 152/769) iki farklı tarikle Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem, Abdullah b. Ömer'den Rasûlullah (s.a.v)'in şöyle dediğini tahdis etti...” demişlerdir. Her iki tarik de merfu olarak tahrir edilmiştir.¹²⁵

İbn Hacer bu hadisi zikrettikten sonra şunları yorumu dile getirmiştir: “... Rivayet mevkuf tarikiyle daha sahihtir. el-Beyhakî –Ebû Bekr Ahmed b. el-Hassân- (ö. 458/1066) de mevkuf olmasını tercih etmiştir. Ancak el-Beyhâkî rivayetin merfu hükmünde olduğunu söylemiştir.”¹²⁶

en-Nevevî hadisi Ömer (ra)'den sahih olduğunu dile getirmiş ve şöyle demiştir: “Hadisin bu ifade tarzı Hz. Peygamber (s.a.v)'den merfu olmasını gerektirmektedir.”¹²⁷ Binaenaleyh hadisin sıhhati konusunda zikrettiğimiz görüşlerden hareketle hadisin hasen olduğunu anlamaktayız. Fakat hadisin isnadı, Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'in zayıf olmasından ötürü zayıftır. Geri kalan ravileri ise sikadır. Allah daha iyi bilir.

el-Hatîb el-Bağdâdî, şöyle rivayet etmiştir: “Ebû ‘Amr Abdulvâhid b. Muhammed b. Abdullah b. Mehdî'nin (ö. 410/1019) bize haber verdiği göre: Muhammed b. Ahmed b. Ya'kûb b. Şeybe'nin (331/943), Dedesi (ö. 262/876)'den vasıtasıyla İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan, o da Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'in babasından, o da dedesi Eslem –el-Kuraşî el-'Adevî- (ö. 80/699) şöyle demiştir: “Ömer b. el-Hattâb (ö. 23/644) ile birlikte Şam'a yola çıkmıştık. Bir gece uyandık bir de baksak bizim hayvanlarımızı yüklemiş. Kendi hayvanını yüklerken bir yandan da şöyle diyordu:

Bırakma geceyi tasalandırmasın seni,

¹²⁴ İBN HANBEL, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.I, 480.

¹²⁵ İBN HANBEL, c.X, 15, (Hn:5723); İBN MÂCE, *es-Sayd*, 9, (c.II, 1073, Hn:3218), *el-Atime*, 31, (c.II, 1102, Hn:3314).

¹²⁶ İBN HACER, *Fethu'l-Bârî*, c.IX, 621.

¹²⁷ en-NEVEVÎ, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, c.IX, 31.

Haydi, sar sarığı, giydir ona gömleği,
Ortağı olasin Râfi'in ve Eslem'in,
Hizmet et ki insanlara, hizmet göresin.

(Eslem) şöyle söyledi: “Ey Müminlerin Emiri! Allah sana merhametiyle muamele etsin! Bizi uyandırsaydın, biz yapardık.”¹²⁸

ed-Dîneverî bu rivayete tevazu ile ilgili bölümde, Ebû Nuaym , el-Hatîb el-Bağdâdî, el-Kurtubî –Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed- (ö. 520/1126), İbn ‘Asâkir, İbnu'l-Esîr ve ez-Zehebî de eserlerinde yer vermişlerdir. Rivayetin medarı Abdrrahmân b. Zeyd b. Eslem olup zayıf bir ravidir. Rivayetin geri kalan ravileri el-Hatîb nezdinde sikadır. Sonuç olarak bu rivayet, zayıf olmaktadır.¹²⁹

2.2.1.9. Ebû Muhammed Abdullah b. Vehb b. Muslim el-Fihri el-Mısrî (ö. 197/813).

Abdullah b. Vehb b. Muslim el-Kuraşî. Mensup olduğu kabilenin mevlasıdır. el-Fihri ve el-Mısrî nisbesine de sahiptir. Künyesi Ebû Muhammed olup fakihdir. İbn Yûnus es-Sadeî tarihle ilgili eserinde şöyle söylemiştir: “Babam (ö. 302/914) dedemden (ö. 264/878) rivayetle Abdullah b. Vehb'i şöyle derken işitmiştir: “125 yılında dünyaya geldim ve on yedi yaşında iken ilim talebinde bulundum.” Ayrıca İbn Vehb'in kakkında fıkıh, rivayet ve ibadeti kendisinde topladı ve çok sayıda tasnifi var demiştir. Onu kadılık makamına getirmek istemişler ama o ortadan kaybolmuştur. Tabîinin küçüklerinden altıncı tabakadandır.¹³⁰ İmam Mâlik'in ashabındandır. Buhârî, onun hakkında şöyle demiştir: “Humeyd b. Hâni'den (ö. 142/759), Hayve b. Şurayh'tan (ö. 158/775), İbn

¹²⁸ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.VII, 345, (Hn:2151).

¹²⁹ ed-DİNÜRÎ, *Uyûnu'l-Ahbâr*, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1418/1997, c.I, 375; en-NEHREVÂNÎ, Ebu'l-Farac el-Mu'âfi b. Zekeriyâ b. Yahyâ el-Cerîrî (ö. 390/1000), *el-Celîsu's-Sâlih El-Kâfi Ve'l-Enîs En-Nâsîh Eş-Şâfi*, (Thk.) Abdülkerîm Sâmi'l-Cündî, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1426/2005, c.I, 574; EBÛ NUAYM, el-Asbahânî, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, c.I, 257, (Hn: 873); İBN RUŞD el-Kurtubî Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed (ö. 520/1126), *el-Beyân ve't-Tahsil*, (Thk.) Muhammed Hâccî, Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 2.Baskı, 1408/1988, c.XVIII, 567; İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimâşk*, c.XIII, 348; İBNU'L-ESÎR, Ali b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdilvâhid el-Cezerî (ö. 630/1243), *Usdu'l-Ğâbe*, (Thk.) Âdil Ahmed Abdulmevcud, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1415/1994, c.I, 213; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A'Lâmi'n-Nubelâ*, c.V, 48.

¹³⁰ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 359; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.V, 218; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.III, 897; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.V, 189; EBÛ SA'İD, Abdurrahman b. Ahmed b. Yûnus b. Abdilâlâ es-Sadeî el-Mısrî (ö. 347/958), *Târîhu İbn Yûnus es-Sadeî*, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1421/2000, c.I, 289; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 346; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.V, 336; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye ve'l-İrşâd*, c.I, 432; İBN MENCÛYE, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 396; el-HALÎLÎ, *el-İrşâd Fî Ma'rifeti 'Ulemâi'l-Hadîs*, c.I, 399.

Cureyc –Abdumelik-’den (ö. 150/767), es-Sevrî –Sufyân-’dan ve daha başkalarından hadis dinlemiştir. Kendisinden hadis dinleyenler de şunlardır: İsmail b. Ebî Evs (ö. 226/841), el-Leys b. Sa’d, Esbağ b. el-Ferec (ö. 225/840), Ahmed b. Sâlih (ö. 248/862) ve daha başkaları. İbn Sa’d, çok bilgili sika biri olduğunu ve tedliste bulunduğunu söylemiştir. el-İclî de sika olarak değerlendirmiştir. Onun hakkında Ebû Zur’a, “Mısır’da İbn Vehb’in hadislerinden seksen bin kadar hadisi inceledim, ona ait olup aslı olmayan bir hadis gördüğümü bilmiyorum. O sikadır.” demiştir. Ayrıca şöyle söylemiştir: “İbn Bukeyr –Yahyâ b. Abdullah-’i (ö. 231/846) şöyle derken işittim: İbn Vehb, İbnu’l-Kâsim’den daha fakihtir.”¹³¹

İbn Ebî Hâtim, Hârûn ez-Zuhrî’nin (ö. 232/847) şöyle dediğini dile getirmiştir: “İnsanlar Medine’de bir konuda Mâlik’te farklı düşünüp ihtilaf ederler ve o mesele hakkında kendisine sormak için İbn Vehb’in gelmesini beklerlerdi.” Ayrıca İbn Hanbel’in şu sözlerine de yer vermiştir: “Abdullah b. Vehb’in hadisi sahihtir. Hadis rivayetinde *Semâ*’ı, kıraat ‘arz metodundan ayrı tutar. Onun hadisi ne kadar sahih ve ne kadar sabittir. Hadisi almada kusur olmamış mıdır? Denildiğinde; İbn Hanbel, şöyle söylemiştir: “Hadis almada kusur ederdi. Ama onun hadisini ve hocalarından rivayet ettiklerini incelediğinde sahih olduğunu görürsün.” İbn Ma’in’in onu sika olarak değerlendirmekte ve şöyle söylemektedir: “İbn Hatim, babama İbn Vehb hakkında ne dersin?” dedim. “Hadisi sâlih ve saduk biridir” dedi. İbn ‘Adî, Yahyâ b. Ma’in’e onun hakkında “Senin nazarında o nasıldır?” diye sorulduğunda “Saduk biri olduğunu umuyorum” dediğini zikretmiştir. İbn ‘Adî “O sika olan insanlardandır. Hicaz’ın, Mısır’ın ve civar beldelerin hadisi İbn Vehb rivayeti etrafında döner. Onların musnedlerini ve maktularını derlemiştir... Sika ravilerden biri ondan tahdiste bulunduğu takdirde ona ait tek bir münker hadis bilmem.” sözleriyle onu methetmiştir.¹³² Ebû Ya’lâ el-Kazvîni (ö. 446/1054) onu hafız, imam, fakih olduğunu, el-Leys’in ashabının en önünde yer aldığı konusunda ilim ehlinin hem fikir olduğunu ve ayrıca Mâlik’in ashabının da en önünde yer aldığını, Mâlik’ten hadis dinleyenler arasında ondan daha kıdemli ve daha saygın biri bulunmadığını ifade etmiştir.¹³³ Buhârî, şöyle demiştir: “Ahmed b. Sâlih, (İbn Vehb’in) 26 Şaban 197 tarihinde pazar günü vefat

¹³¹ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VII, 359; el-İCLÎ, *Târîhu’s-Sikât*, c.I, 283; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ*, c.III, 897.

¹³² İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.V, 189; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.V, 338-341.

¹³³ el-HALÎLÎ, *el-İrşâd Fî Ma’rifeti ‘Ulemâi’l-Hadis*, c.I, 399.

ettiğini söylemiştir.” Ebû Zur’a, İbn Yûnus, İbn Hibbân, İbn ‘Adiy ve el-Kelâbâzî, aynı bilgiye yer vermişlerdir.¹³⁴ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce ondan gelen rivayetlere yer vermişlerdir.

İshak b. İsâ et-Tabbâ’ şöyle demiştir: “İbn Vehb’i yıkadıklarında kendisinde bir nemlilik olduğunu gördüler. Cenaze namazını Mısır valisi ‘Abbâd kıldırılmıştır... Çok değerli, muazzam faydalar içeren çok sayıda eser telif etmiştir. O eserlerden bazıları şunlardır: Mâlik’in huzurundaki *semâ*’ları –otuz kitap-, *el-Muvatta’u’l-kebîr*, *el-Câmi’u’l-kebîr*, *Kitâbu’l-Ahvâl* –bazıları bunu *el-Câmi*’e ilave ederler-, *Kitâbu tefsîri’l-Muvatta’* ve daha başka kitaplar.¹³⁵

2.2.1.10. Ebû Yahyâ Ma’n b. İsâ b. Yahyâ b. Dînâr el-Kazzâz el-Eşca’ (ö. 198/814).

Ma’n b. İsâ b. Yahyâ b. Dînâr el-Eşca’î. Mensubu olduğu kabilenin mevlasıdır. Ebû Yahyâ künyesine sahip olup Medinelidir. İpek dokuma ve satış işiyle meşgul olduğundan el-Kazzâz diye anılır.¹³⁶ İbn Sa’d, verdiği bilgiye göre yedinci tabakadan olup, tebe-i tâbiînden ilim almıştır.¹³⁷ ez-Zehebî’nin kaydettiğine göre hicri 130 senesinden sonra dünyaya gelmiştir.¹³⁸ Buhârî bu ravinin Mâlik b. Enes’ten, İbn Ebî Zi’b –Muhammed b. Abdurrahmân b. el-Muğîra-’den (ö. 158/775) hadis dinlediğini söylemiştir. Ebû Sa’îd el-Berâzî’î (ö. 434/1043) şu ilavede bulunmuştur: Mu’âviye b. Sâlih’ten (ö. 158/775), Mahrame b. Bukeyr’dan (ö. 159/776), Muhammed b. Hilâl’dan (ö. 162/779) de rivayette bulunmuştur. Ondan rivayette bulunmuş olanlar şunlardır: İbn Hanbel, Ali b. el-Medînî, Yahyâ b. Ma’in, el-Humeydî –Abdullah b. ez-Zubeyr- (ö. 219/834), Muhammed b. Abdullah b. Numeyr (ö. 234/848), İbrahim el-Munzir (ö. 236/850), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (Abdullah b. Muhammed b. İbrahim- (ö. 235/859), İshak b. İsâ b. et-Tabbâ’, İshak b. Mûsâ el-Ensârî (ö. 244/858) ve daha başkaları.¹³⁹ İbn Sa’d, sika, çok hadis

¹³⁴ BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.V, 218; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ’*, c.III, 897; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 346. İBN ADIY, *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.V, 339.

¹³⁵ el-YAHSUBÎ, *Tertibu’l-Medârik Ve Takrîbu’l-Mesâlik*, c.III, 242.

¹³⁶ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.V, 503; BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Evsat*, c.II, 285; *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.VII, 390; el-KAYRAVÂNÎ, Ebû Sa’îd el-Berâzîî Half b. Ebi’l-Kâsim Muhammed Ezdî (ö. 372/982), *et-Tehzîb Fî İhtisâri’l-Mudevvene*, (Thk.) D. Muhammed el-Emîn, Dâru’l-Duhûs Li’d-Dirâsâti’l-İslâmiyye Ve İhyâi’t-turâs, Dubai, 1.Baskı, 1423/2002, c.I, 50; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye ve’l-İrşâd*, c.II, 711; İBN MENCÛYE, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.II, 252; el-YAHSUBÎ, *Tertibu’l-Medârik Ve Takrîbu’l-Mesâlik*, c.III, 150; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A’Lâmi’n-Nubelâ*, c.VIII, 65.

¹³⁷ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.V, 503.

¹³⁸ ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A’Lâmi’n-Nubelâ*, c.VIII, 65.

¹³⁹ BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.VII, 390; EBÛ SA’İD EL-BERÂZÎÎ, *et-Tehzîb fî İhtisâri’l-Mudevvene*, c.I, 50.

rivayeti olan, sebt ve me'mûn bir ravi olduğunu söylemiştir. el-Berâzi'î (ö. 372/982), şöyle rivayet etmiştir: “İbn Ebî Hâtim Babam dedi ki: “Mâlik'in ashabi içinde en *esbet* ve en *evsak* olan Ma'n b. İsa'dır. Ma'n sikadır ve Buhârî ile Müslim ondan tahrircde bulunmuşlardır.” el-Humeydî'nin eş-Şâfi'î'ye söylediği şu sözünü de rivayet etmiştir: “Bana senin gözlerinin bir benzerini görmediği birinin, Ma'n b. İsa'nın tahdis ettiğine göre..” Ayrıca Ali b. el-Medîni'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “O bize Mâlik'ten işittiği kırk bin mesele tahrirc etmiştir.”¹⁴⁰ İbn Sa'd, Buhârî ve el-Berâzi'î, Ma'n'ın Medine'de 198 yılı şevval ayında vefat ettiğini söylemişlerdir.¹⁴¹ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâi ve İbn Mâce onun rivayetlerini tahrirc etmişlerdir.

2.2.1.11. Ebû Abdullah el-Yemâmî Muhammed b. Câbir b. Seyyâr b. Talk el-Hanefî el-Kûfî (ö. 170/786).

Ebû Abdullah el-Yemâmî Muhammed b. Câbir b. Seyyâr b. Talk es-Suhaymî el-Hanefî. Eyyûb b. Câbir'in kardeşi olup Kûfe asıllıdır. Gözleri âmâ idi.¹⁴² Yemâme'deki fakihlerden ve muhaddislerdendir. Tebe-i tâbiînin büyüklerinden, yedinci tabakadandır. İbn Sa'd, belirttiğine göre ‘Umeyr b. Sa'îd'den (ö. 107/725) hadis dinlemiştir.¹⁴³ İbn Ma'in, şöyle demiştir: “Yahyâ'yı Muhammed b. Câbir'in âmâ olduğunu söylerken işittim. Yahyâ'ya “Âmâ olduğun için mi hadisi böyle?” dedim. “Hayır. Ama o âmâ olunca hafızası karışmaya başladı.” dedi. Bir defasında da onun hakkında “*leyse bi şey*” demiştir. Ebû Cuneyd de ondan –Yahyâ b. Ma'in- benzer şekilde rivayet etmiştir.¹⁴⁴ Abdullah, babası İbn Hanbel'den rivayet ettiğine göre onun Hammâd –b. Ebî Suleymân-'dan (ö. 120/738), onun da İbrahim –en-Neha'î-'den (ö. 96/715), onun da ‘Alkame –b. Kays b. Abdullah-'den (ö. 60/680), onun da Abdullah –b. Mes'ûd-'dan elleri kaldırmakla ilgili hadisini zikredince şöyle demiştir: “Muhammed İbn Câbir'in bu hadisi cidden

¹⁴⁰ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 503; EBÛ SA'İD EL-BERÂZİ'Î, *et-Tehzîb fî İhtisâri'l-Mudevvene*, c.I, 51.

¹⁴¹ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 503; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.VII, 391; EBÛ SA'İD EL-BERÂZİ'Î, *et-Tehzîb fî İhtisâri'l-Mudevvene*, c.I, 51.

¹⁴² İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 709; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.I, 53; el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I,401; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.III, 964; İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.I, 344; en-NESÂÎ, *ed-Du'afâ' Ve'l-Metrûkûn*, (Thk.) Mahmûd İbrahim Zaid, Daru'l-Va'y, Haleb, 1.Baskı, 1396/1976, c.I, 92; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VII, 219; İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-Du'afâ' Ve'l-Metrûkûn*, c.II, 270; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.VII, 330; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XXIV, 564; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A'Lâmi'n-Nubelâ*, c.VII, 270.

¹⁴³ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 709; el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.IV, 41.

¹⁴⁴ YAHYÂ B. MA'İN, *Târîh İbnu Ma'in*, c.III, 54, c.IV, 91; *Su'alat İbn Cuneyd*, (Thk.) Ahmed Muhammed Nur, Mektebetu'd-Dar, Medine-i Münevvere, 1.Baskı, 1408/1988, c.I, 383.

münker bir hadistir. Yahyâ b. Ma'în'e onun hakkında sorduğumda onu zemmetti ve "Ondan ancak ondan daha şerli biri tahdis bulunur" dedi." İbn Hanbel şöyle demiştir: "Bize Mûsâ b. Dâvûd –ed-Dabbî-'un (ö. 217/832) tahdis ettiğine göre: Bize Muhammed b. Câbir, 'Umeyr b. Sa'id'e sormuş o da ona tahdiste bulunmuştur. Yine ondan gelen bir rivayete göre Abdullah b. el-Mübârek ve Abdurrahmân b. Mehdî ondan rivayette bulunmuşlar daha sonra onu terk etmişlerdir. O münker hadisler rivayet ederdi. O rivayetleri *semâ'i* ile tanınan biridir. Kitaplarında rivayetlere eklemeler gördüklerini söylerler. Hammâd'dan gelen hadisinde *ızdırab* bulunmaktadır.¹⁴⁵ Buhârî, Hammâd b. Ebî Suleymân'dan, Kays b. Talk'tan (ö. 121-130/739-748) rivayette bulunduğunu söylemiş ve *leyse bi'l-kavî* değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁴⁶ el-Mizzî ondan rivayette bulunmuş olanları şu şekilde sayar: İshak b. Ebî İsrâîl (ö. 245/859), İshak b. İsâ b. et-Tabbâ', İsmail b. Hakîm Saâhib ez-Ziyâdî (ö. 191-200/807-815), Eyyûb b. Temîme es-Sahtiyânî (ö. 131/749) –bu ravi ondan daha büyüktür-, kardeşi Eyyûb b. Câbir el-Hanefî (ö. 171-180/787-796) ve daha başkaları.¹⁴⁷ el-İclî ve Nesâî, onu zayıf olarak değerlendirmişlerdir.¹⁴⁸ İbn Ebî Hâtîm, şöyle demiştir: Babamın ve Ebû Zur'a'nın Muhammed b. Câbir'in aslen Yemâmeli olduğunu, ondan bir şeyler yazanların Yemâme'de ve Mekke'de yazdıklarını, saduk bir ravi olduğunu ancak bazı hadislerinde *ihtilat* bulunduğunu fakat hadislerinin asıllarının sahih olduğunu söylerlerken işittim. Ebû Zur'a, ilim ehli nazarında Muhammed b. Câbir'in *sâkitu'l-hadîs* olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtîm onun hakkında "Ömrünün sonunda onun kitapları kaybolmuş ve hafızası da kötüleşmiştir. Ona telkinde bulunulur Abdurrahmân b. Mehdî de ondan tahdis ederdi. Daha sonra İbn Mehdî de münker hadisler rivayet ettiğinden onu terk etmiştir. Hocalarından *semâ'* metodu ile rivayet etmiştir. Ancak Hammâd'dan gelen hadislerinde *ızdırab* vardır. Kendisinden sika raviler rivayette bulunmuştur. 'Amr b. el-Fellâs "Saduk, vehmi çok, metrûku'l-hadîs" değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Ebî Hâtîm, Ebu'l-Velîd et-Tayâlisî'den nakilde bulunurken: "Biz kendisinden tahdiste bulunmaktan imtina etmekle İbn Câbir'e haksızlık ediyoruz." demiştir.¹⁴⁹ Münekkit muhadislerin raviyi bir yerde cerh ederken diğer yerde sika olarak değerlendirmeleri rivayetlerinde

¹⁴⁵ İBN HANBEL, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.I, 373-374, c.II, 211-347, c.III, 60-61.

¹⁴⁶ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.I, 53.

¹⁴⁷ el-MIZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XXIV, 564.

¹⁴⁸ el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 401; en-NESÂÎ, *ed-Du'afâ Ve'l-Metrûkûn*, c.I, 92.

¹⁴⁹ EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.III, 964-968; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VII, 219.

ızdırab ve münkerlik olması ile ilgilidir. Hafıza karışıklığı yaşamadan önceki haline göre sika; hafıza karışıklığı yaşamasından sonraki haline göre de cerh ederek değerlendiriyor olabilirler. el-Fesevî, onun hakkında şunları söylemiştir: “Ebu’l-Velîd dedi ki: İbnu’l-Mübârek, Muhammed b. Câbir’den rivayetle bana dört hadis ifade etti. Ona geldim ve sordum. Bana o hadisleri İbnu’l-Mübârek’in bana ifade ettiğinden farklı kişilerden tahdiste bulundu. İbnu’l-Mübârek’e geri gidip haber verdim. Bunun üzerine “Leyse bi şey. O hadislerde yanlışmış.” dedi. (Ebu’l-Velîd) “Ben de onu sildim.” dedi.”¹⁵⁰

el-Yemâmî’nin cerh edilmesiyle ilgili zikrettiklerimizin tamamını el-‘Ukaylî, dile getirmiştir. Ayrıca Osmân b. Sa’îd’in –muhtemelen İbn Kesîr b. Dînâr el-Kuraşî’nin- (ö. 209/824) şu sözlerini de ilave etmiştir: “Ya hyâ’ya “Muhammed b. Câbir el-Yemâmî’nin durumu nedir?” diye sordum. “Leyse bi şey” dedi.”¹⁵¹

İbn ‘Adiy el-Curcânî, şöyle demiştir: “Muhammed b. Câbir’in bu zikrettiklerim dışında İshak b. Ebî İsrail’de Muhammed b. Câbir’den rivayetle salih hadislerin olduğu bir kitap vardır. İshak, Muhammed b. Câbir’i ondan daha efdal ve daha evsak olan hocalardan üstün görürdü. Muhammed b. Câbir’den –daha önce de dile getirdiğim gibi- Eyyûb –b. Câbir el-Hanefî-, İbn ‘Avn –Abdullah- (ö. 150/767), Hişâm b. Hassân (ö. 147/764), es-Sevrî –Sufyân-, Şu’be –b. el-Haccâc-, İbn ‘Uyeyne ve daha başka büyük zatlar rivayette bulunmuştur. Muhammed b. Câbir böyle bir konumda olmuş olsaydı, kendilerinden daha aşağıda olduğu bu kimseler ondan hadis rivayet etmezlerdir. Bazı hadislerde muhalefet etmiştir. Onun hakkında konuşanlar konuşmakla birlikte hadisini de yazmışlardır.”¹⁵²

ez-Zehebî, Muhammed b. Câbir’in 170’li yıllarda vefat ettiğini söylemiştir. Salâhuddîn es-Safedî (ö. 764/1362) de 177’de vefat ettiğini ifade etmiştir.¹⁵³ Ebû Dâvûd ve İbn Mâce onun rivayetlerine yer vermişlerdir.

Ebû Zur’a, İbn Hibbân, zikrettiğine ve ez-Zehebî de naklettiğine göre Muhammed b. İsa b. et-Tabbâ’ şöyle demiştir: Kardeşim –yani İshak b. İsa- bana şöyle dedi: Bir gün Muhammed b. Câbir ile Şerîk’in Ebû İshak’tan rivayetini müzakere etmiştik. Abim şöyle dedi: “Onun iki satır arasına *lahik* taze bir yazı

¹⁵⁰ el-FESEVÎ, *el-Ma’rife ve’t-Târih*, c.II,121.

¹⁵¹ el-‘UKAYLÎ, *ed-Du’afâ’u’l-Kebîr*, c.IV,41.

¹⁵² İBN ADÎ *Yel-Kâmil Fî Du’afâ’i’r-Ricâl*, c.VII, 342.

¹⁵³ ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A’Lâmi’n-Nubelâ*, c.VII, 270; SAFEDÎ, Salahuddin Halil b. Aybek (ö. 764/1362), *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*, (Thk.) Ahmed el-Arnâût, Dâru İhyâi’t-Turâs, Beyrut, 1420/2000, c.II, 209.

iliştirmiş olduğunu gördüm.” İbn Hibbân’daki ifade “taze bir yazıyı” şeklindedir.¹⁵⁴ Yani Muhammed b. Câbir, kitaplarına kendi hadisinden olmayan şeyleri ilişitirir ve müzahere edilip tahdis edilen şeyleri kendisi duymuş gibi *serikat* ederdi. Kanaatimce İshak b. İsâ et-Tabbâ’ bu rivayetiyle hocası Muhammed b. Câbir’in cerh edilmesinin sebebini aydınlatmış olmaktadır. Bu *cerh-i mufesser* olarak adlandırılan şeydir. Bu bir şeye delalet edecekse, İbnu’t-Tabbâ’ın cerh ve tadil ilmi konusundaki bilgisini göstermektedir. Ayrıca Muhammed b. Câbir, kitapları gitmiş İbn Lehîa gibi hafızası kötüleştirmiş ve çokça hafıza karışıklığı yaşamış saduk bir ravidir. Gözleri kör olunca telkinde bulunmaya başlamıştır. Ebû Hâtim onu İbn Lehîa’ya tercih etmektedir. Tercihle zahir olan İbn Ebî Hâtim ve Ebû Zur’a’nın şu sözleridir: “Yemâme ve Mekke’de ondan hadis yazmış olanlar saduktur.” Doğruyu Allah daha iyi bilir.

2.2.1.12. Ebû Abdullah el-Kâsim b. Ma’n b. Abdurrahmân el-Mes’ûdî el-Kûfî (ö. 175 / 791).

el-Kâsim b. Ma’n b. Abdurrahmân b. Abdullah b. Mes’ûd el-Hezelî el-Mes’ûdî. Ebû Abdullah el-Kûfî el-Kâdî. Ebû ‘Ubeyde b. Ma’n’ın kardeşidir.¹⁵⁵ İbn Sa’d onu tebe-i tâbiînin büyüklerinden altıncı tabakada zikretmiştir. ez-Zehebî, hicri 100 senesinden sonra dünyaya geldiğini söylemiştir.¹⁵⁶ Buhârî, İbn Cureyc – Abdilmelik b. Abdilaziz-’den hadis dinlediğini; ondan ise Mâlik b. İsmail’in (ö. ?)¹⁵⁷ hadis rivayet ettiğini söylemiştir. İbn Ebî Hayseme, bu ravinin Ebû Hanife’nin ashabından olduğunu söylemiştir.¹⁵⁸ İbn Ebî Hâtim de bu ravinin rivayette bulunduğu kişileri şöyle saymıştır: “Babamdan el-Kâsim b. Ma’n’dan rivayette bulunanlar; Âsım el-Ahvel –b. Suleymân- (ö. 140/575), el-A’meş –Suleymân b. Mehrân- (ö. 147/764), İsmail b. Ebî Hâlid (ö. 146/763). Ondandır rivayette bulunanlar:

¹⁵⁴ EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ’*, c.II, 475; İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine’l-Muhaddisîn Ve’d-Du’afâ’ Ve’l-Metrûkîn*, c.II, 270; ez-ZEHEBÎ, *Mizânü’l-İtidâl Fî Nakdi’r-Ricâl*, c.III, 496.

¹⁵⁵ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VI, 358; YAHYÂ B. MA’İN, *Târih İbnu Ma’in*, c.III, 304; BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Kebîr*, c.VII, 170; VEKÎ’ EL-BAĞDÂDÎ, *Ahbâru’l-Kudât*, c.III, 175; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.VII, 120; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 339; *Meşâhiru’l-Ulemâi’l-Emsâr*, c.I, 268; ŞEHÂBEDDİN el-HAMEVÎ, *Mu’cemu’l-Udebâ*, c.V, 1231; el-MİZZÎ, *Tehzîbu’l-Kemâl*, c.XXIII, 452; ez-ZEHEBÎ, *Târihu’l-İslâm*, c.IV, 708; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, c.VII, 239.

¹⁵⁶ ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, c.VII, 239.

¹⁵⁷ BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Kebîr*, c.VII, 170.

¹⁵⁸ İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târihu’l-Kebîr*, c.II, 949.

Ebû Nuaym -el-Fadl b. Dukeyn- (ö. 218/833), Mu'âfâ b. Suleymân (ö. 234/848), el-Heyssem b. Yemân (ö. ?)'dır, derken işittim."¹⁵⁹

İbn Sa'd, "O sika, hadis, fıkıh, şiir âlimi ve fadâil ve megazi konusunda bilgili biridir. Onun için zamanının Şa'bîsi denilirdi. Eli açıktı." demiştir. Aynı şeyleri el-Hâkim de Mes'ûd b. Ali es-Seczerî (439/1047) ile ilgili *Su'âlât*'ta dile getirmiştir.¹⁶⁰ İmam Ahmed, söylediğine ve İbn Şâhîn aktardığına göre *mestur sikadır*. İbn Mehdî -Abdurrahmân-'in ondan rivayet ettiğine göre *leyse bi şeydir*. Ma'n b. Abdurrahmân'ın (ö. 121-130/739-748) babası Müslümanları en hayırlılarından... Kadılık yapmasında ötürü ücret almazdı. Akıl sahibi biriydi. Şiiri de vardı.¹⁶¹ el-'İclî, şöyle demiştir: "Babam Abdullah'ın bana tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: el-Kâsim b. Ma'n Kûfe'deki evinde insanlar arasında kadılık yaparken komutan Mûsâ b. İsâ¹⁶² (ö. 187/803) ve kardeşleri geldi. el-Kâsim "Onun neyi var?" dedi. (Hizmetçisi) "Kardeşleriyle arasında anlaşmazlık var." dedi. "Hem de o yüksek makamdayken! Bir ihtiyacı olan var mı, seslen!" dedi. En nihayetinde hiç kimse kalmayınca komutanı ve kardeşlerini huzuruna aldı." Anlatan şöyle devam etti: "Mûsâ içeri girdi kollarını sallaya sallaya yürüyüp el-Kâsim'in yan tarafına oturdu. O da "Hayır, davalılarıyla beraber, hizmetçi! Dizlerini eşit seviyeye getir!" dedi. Onları önüne oturttu. Mûsâ "Beni çok öfkeliendirdi ama sonra sadece Allah'ın rızasını istediğini anladım ve onu sevdim." demiştir."¹⁶³

İbn Hayyân Vekî', Mûsâ b. el-Mehdî'nin (ö. 170/786) onu azlettiğini söylemiştir. Abdullah b. Ebî Ya'kûb el-Kâtib'in (ö. ?) "Edebiyatın tüm alanlarında en fazla becerisi olan insanlardandır. Kişilik sahibi, mert biriydi..." dediğini dile getirmiş ve: "Hadis konusunda hadis ehliyle, rey konusunda rey ehliyle, şiir konusunda şiir ehliyle, tarih konusunda tarihçilerle, kelam konusunda kelamcılarla münazarada bulunurdu..." demiştir. el-Fadl, er-Reşîd'e Hire'ye geldiği zaman "Ey Müminlerin Emiri! Kırk gün önce geldin. Bu şehrin eşrafından ve kadılarından olup da bu kadı -yani el-Kâsim b. Ma'n- haricinde kapına gelip gitmeyen kimse kalmadı." dedi. Bunun üzerine er-Raşîd "Bilmiyorum ne istiyorsun? Onu azletmemi

¹⁵⁹ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.VII, 121.

¹⁶⁰ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 358; en-NEVEVÎ, *Silsiletu's-su'âlâtî'l-hadîsiyye*, (Thk.) Muvaffak b. Abdullah b. Addilkâdir, Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 1.Baskı, 1408/1988, c.I, 168.

¹⁶¹ İBN HANBEL, *el-'İlîl Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.I, 328, c.II, 507 ; İBN ŞÂHİN, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osmân b. Ahmed el-Bağdâdî (ö. 385/995), *Târîhu Esmâi's-Sikât*, (Thk.) D. Subhî es-Sâmerî, Dâru's-Selâfiyye, el-Kuveyt, 1.Baskı, 1404/1984, c.I, 190.

¹⁶² Hârûn Raşîd döneminde: Mevsim, Mekke, Medine, Yemen, Kufe, Dimaşk ve Mısır emirliğini yapan komutanın biridir.

¹⁶³ el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 387.

mi istiyorsun? Vallahi azletmeyeceğim..” dedi. el-Kisâ’î’nin¹⁶⁴ (ö. 189/805) onun hakkındaki övgülü sözlerini de şöyle dile getirmiştir: “Başkasında bir araya gelmemiş üç şeyin el-Kâsim’da olduğunu görmekteyiz: Duyduğunu ezberlemek, anlayıp kavradığı şeyin bilgisine sahip olmak ve edâ ettiği şeyler konusunda doğruluk ve dürstlük.”¹⁶⁵ İbn Ebî Hâtim, İbn Hanbel’in el-Kâsim’in Hârun’un halifelîği zamanında Kûfe kadısı iken vefat ettiğini söylediği bilgisine yer vermiştir.¹⁶⁶ İbn Hibbân da aynı bilgiye yer verip “Cerîr b. Abdilhamîd’den (ö. 188/804) az sonra (vefat ettiği)” ifadesini eklemiştir. Şihâbuddîn el-Hamevî (ö. 626/1229) ve ez-Zehebî hicri 175 yılında vefat ettiğini söylemişlerdir. er-Raşîd’in görevlileriyle Rakka’ya doğru yola çıkmış ve Re’suayn’da vefat etmiştir. el-Merzubânî –Muhammed b. ‘İmrân b. Mûsâ b. Sa’îd- (ö. 378/988) bu bilgiyi teyit ederek “en sahih budur” demiştir. *Kitâbu’n-nevâdir* ve *Kitâbu ğarîbi’l-musannef*’in ona ait olduğu belirtilmekte ve ayrıca nahivle ilgili bir kitabıyla daha başka eserlerinin olduğu ifade edilmektedir.¹⁶⁷ Ebû Dâvûd ve Nesâî onun rivayetlerini tahrir etmişlerdir.

2.2.1.13. Eyyûb b. Sâbit el-Mekkî (ö. ?).

Eyyûb b. Sâbit el-Mekkî. Şeybeoğullarının mevlasıdır. Tebe-i tâbiînin büyüklerinden yedinci tabakadandır.¹⁶⁸ Buhârî, ‘Atâ b. Ebî Rabâh’dan (ö. 114/732) ve Hâlid b. Keysân’dan (ö. ?) hadis dinlediğini söylemiştir. İbn Hibbân, Vasfiyye bnt. Bahra’dan (ö. ?) da hadis dinlemiş olduğu bilgisini ilave etmiştir. Ondan rivayette bulunanlar ise şunlardır: Abdulmelik b. ‘Amr (ö. 204/819), Hâşimoğullarının mevlası Ebû Sa’îd –Abdurrahmân b. Abdullah b. ‘Ubeyd el-Basrî- (ö. 197/813) ve Ebû Huzeyfe –Mûsâ b. Mes’ûd- (ö. 220/835).¹⁶⁹ İbn Ebî Hâtim, şöyle demiştir: “Babama onun hakkında sorduğumda “Onun hadisi *lâ yutemed* (güvenilmez) demiştir.” Bu bilgiyi İbnu’l-Cevzî de nakletmiştir.¹⁷⁰ el-Mizzî

¹⁶⁴ Ebu’l-Hasan el-Kisâî, Alî b. Hamza b. Abdullah b. Bahmân b. Feyrûz en-Kûfî (ö. 189/805). Dil, gramer ve kiraat imâmı. Ayrıca yedi ünlü kiraatta meşhûr olan kâriyelerden biridir.

¹⁶⁵ Vekî’ el-BAĞDÂDÎ, *Ahbâru’l-kudât*, c.III, 175-176-180-181.

¹⁶⁶ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.VII, 121; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 339; *Meşâhiru’l-Ulemâi’l-Emsâr*, c.I, 268.

¹⁶⁷ el-HAMEVÎ, Şehâbeddîn, *Mu’cemu’l-udebâ*, c.V, 1231; ez-ZEHEBÎ, *Târîhu’l-İslâm*, c.IV, 708.

¹⁶⁸ BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.I, 410; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.II, 242; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 60; İBNU’L-CEVZÎ, *ed-Du’afâ Ve’l-Metrûkân*, c.I, 129; el-MİZZÎ, *Tehzîbu’l-Kemâl Fî Esmâi’r-Ricâl*, c.III, 464; ez-ZEHEBÎ, *el-Muġnî fi’d-Du’afâ*, (Thk.) D.Nureddin İtr, c.I, 95; *Mizânü’l-i’tidâl fî nakdi’r-ricâl*, c.III, 496.

¹⁶⁹ BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.I, 410; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 60.

¹⁷⁰ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.II, 242; İBNU’L-CEVZÎ, *ed-Du’afâ Ve’l-Metrûkân*, c.I, 129.

ve Buhârî’de ondan tahrircde bulunduğunu söylemiştir.¹⁷¹ ‘Alâuddîn (ö. 762/13060) ve el-Hâkim bu ravinin hadisini tahrirc ettiğini bildirmiştir. Ebû Hâtim el-Bustî, sikalar zümresinde saymıştır.¹⁷² İbn Hacer, şöyle demiştir: “Eyyûb b. Sâbit’in Ummu Dâvûd –b. Sâlih b. Dînâr et-Temmâr el-Medenî-’dan (ö. ?), onun da Âişe’den (ö. 57/677) ve (Eyyûb’dan) Yûnus b. Muhammed el-Mueddeb’in rivayeti meçhuldür. Derim ki: Sanırım o *et-Tehzîb*’de hal tercemesi verilmiş olan el-Mekkî’dir. Binaenaleyh meçhul değil, maruftur.”

Kitabın muhakkiki de “Bu şahıs maruf olan el-Mekkî ise o “*leyyinu’l-hadîstir*” demiştir.¹⁷³ Bu ravinin vefatına dair kaynaklarda bilgi tespit edemedim.

Abdulkerîm el-Kazvînî (ö. 623/1226), rivayet etmiş ve şunları söylemiştir: “Ahmed b. Muhammed b. Muslim’in (ö. ?) bize haber verdiği göre: Selmân b. Tevbe’nin (ö. 262/876) bize tahdiste bulunduğuna göre: İshak b. İsâ et-Tabbâ’in bize tahdiste bulunduğuna göre: Eyyûb b. Sâbit’in Hâlid b. Keysân’dan, onun da İbn Ömer’den -(ra)umâ- bize tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v)’i şöyle derken işittim: “Kim içkiden dolayı sarhoş olana dek içki içerse, Allah onun amelini kırk sabah kabul etmez. Ondan dolayı ölürse, Allah onu cehenneme koyar.”¹⁷⁴

Hadisini lafzı İbn Ömer’den -(ra)- olup namazın kabul olunmayacağını anlatmaktadır. İmam Ahmed, *Musned*’de Adburrazzâk –b. Hemmâm- (ö. 211/826) tarikinden “Ma’mer –b Râşid-’in bize tahdis ettiğine göre” diyerek tahrirc etmiştir. Tirmizî de Kuteybe –b. Sa’îd b. Cemîl- tarikinden “Cerîr b. Abdilhamîd’in (ö. 188/804) bize tahdis ettiğine göre” diyerek tahrirc etmiştir. Her ikisi de ‘Atâ b. es-Sâib’den (ö. 136/753), o da Abdullah b. ‘Ubeyd b. ‘Umeyr’den (ö. 113/7331), o da babasından (ö. 68/687) rivayet etmiştir. Lafzı şöyledir: “Kim içki içerse, hiçbir namazı kırk sabah kabul olunmaz. Tövbe ederse, Allah onun tövbesini kabul eder. Tekrar işlerse, Allah onun kırk sabah hiçbir namazını kabul etmez. Tövbe ederse, Allah onun tövbesini kabul eder. Tekrar işlerse, Allah onun kırk sabah hiçbir namazını kabul etmez. Tövbe ederse, Allah onun tövbesini kabul eder. Dördüncü kez tekrar işlerse, Allah onun kırk sabah hiçbir namazını kabul etmez. Tövbe etse

¹⁷¹ el-MİZZÎ, *Tehzîbu’l-Kemâl Fî Esmâi’r-Ricâl*, c.III, 464.

¹⁷² Ebû Abdullah Alâuddîn Moğultay b. Kılıç b. Abdullah el-Bekcerî el-Hukrî (ö. 762/1360), *İkmâlu Tehzîbi’l-Kemâl fî esmâir-ricâl*, (Thk.) Ebû Abdurrahmân ‘Âdil b. Muhammed, el-Faruk el-Hadîse, Mısır, 1.Baskı, 1422/2001, c.II, 328.

¹⁷³ İBN HACER el-Askalânî, *Ta’cîlu’l-menfa’a bi-zevâidi ricâli’l-Eimmeti’l-erba’a*, (Thk.) D.İkrâmullah İmdâdu’l-Hak, Dâru’l-Beşâir, Beyrut, 1.Baskı, 1417/1996, c.I, 330.

¹⁷⁴ İBN HANBEL, c.VIII, 514 (Hn: 4917); TİRMİZÎ, el-Eşribe 1, (c.IV, 290, Hn: 1862); Nesâî, el-Eşribe 45, (c.VIII, 316, Hn: 5669).

de, Allah onun tövbesini kabul etmez ve *habâl* (ölümcül zehir, irin) nehrinden ona içirir.” Nesâî de Ebû Bekr b. Ali (ö. 292/905) tarikinden tahric etmiş ve şöyle demiştir: “Bize Cureyc b. Yunus’un (ö. 235/849) tahdis ettiğine göre: Bize Yahyâ b. Abdilmelik’in (ö. 181/797) el-‘Alâ b. el-Museyyeb’den (ö. 141-150/758-767), onun da Fudayl -b. ‘Amr el-Fukaymî-’den (ö. 110/728), onun da Mucâhid -b. Cebr-’den (ö. 101/719) rivayetle tahdis ettiğine göre lafzı şöyledir: “Kim içki içer de sarhoş olmazsa, karnında veya damarlarında o içkiden bir şey olduğu sürece hiçbir namazı kabul olunmaz ve ölürse kâfir olarak ölür. Sarhoş olursa, kırk gece hiçbir namazı kabul olunmaz ve o sebeple ölürse, kâfir olarak ölür.” Hâlid b.Keysân, ‘Ubeyd b. ‘Umeyr ve Mucâhid; bu üç kişinin İbn Ömer’den -(ra)umâ- rivayetine göre şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v) buyurdu ki: ... (Aynı hadisi söylemiştir). el-Kazvîni’nin rivayet ettiği hadisin isnadı, Eyyûb b. Sâbit’in zayıf olmasından dolayı zayıftır. Fakat hadisin *mutabî* ve *şahidleri* bulunmaktadır. Bu nedenle İmam Tirmizî hadisi “Bu hadis hasendir” sözleriyle hasen olarak değerlendirmiştir. Bu hadisin bir benzeri de Hz. Peygamber (s.a.v)’den Abdullah b. ‘Amr (ö. 43/663) ve İbn Abbâs yoluyla gelmiştir.

2.2.1.14. Ebû Mu’âviye, İbn Ebî Hâzim Huşeym b. Beşîr b. el-Kâsim b. Dînâr es-Sulemî el-Vâsitî (ö. 183/799).

Huşeym b. Beşîr b. el-Kâsim b. Dînâr es-Sulemî Ebû Mu’âviye, İbn Ebî Hâzim. Adının Ebû Mu’âviye b. Beşîr b. Ebî Hâzim olduğu da ifade edilmiştir. Vâsitlidir. Aslen Buharalı olduğu da söylenmiştir.¹⁷⁵ Tebe-i tâbiînin büyüklerinden yedinci tabakadandır. İbn Sa’d’ın *et-Tabakât* adlı eserinde belirttiğine göre “Bize Sa’îd b. Huşeym’in (ö. ?) haber verdiğine göre şöyle demiştir: Babam 105 senesinin başında dünyaya gelmiştir.” Buhârî, İbn Hanbel’den rivayetle bu ravinin 104 senesinde doğduğunu zikretmiştir. Bu bilgiye el-Fesevî, Ebu’l-Hasan Bahşel (ö. 292/905) ve İbn Hibbân’de yer vermiştir.¹⁷⁶ Buhârî bu ravinin Yûnus b. ‘Ubeyd’den (ö. 139/756), Mansûr b. Zâzân’dan (ö. 129/747) hadis dinlediğini söylemiştir.

¹⁷⁵ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VII, 272; BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Evsat*, c.II, 229; BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Kebîr*, c.V, 284. Ebu’l-Hasen er-Rezzâz Eslem b. Sehl b. Eslem el-Vâsit Bahşel (ö. 292/905), *Târihu Vâsit*, c.I, 137; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.IX, 115; İBN HİBBÂN, *Meşâhîru Ulemâi’l-Emsâr*, (Thk.) Merzûk Ali İbrâhîm, Dâru’l-Vefâ, Mısır, 1.Baskı, 1411/1991, c.I, 280; İBN ADİY el-Kâmil *Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.VIII, 451; el-Halîlî, *el-İrşâd Fî Ma’rifeti ‘Ulemâi’l-Hadîs*, c.I, 196; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.XVI, 130.

¹⁷⁶ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VII, 272; BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Evsat*, c.II, 232; BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Kebîr*, c.VIII, 242; el-Fesevî, *el-Ma’rifet ve’t-Târih*, c.I, 174; Ebu’l-Hasen Bahşel, *Târihu Vâsit*, c.I, 137; İBN HİBBÂN, *Meşâhîru Ulemâi’l-Emsâr*, c.I, 280.

Kendisinden rivayette bulunanlar da şunlardır: Şu'be b. el-Haccâc ve İbnu'l-Mübârek.¹⁷⁷ İbn Sa'd, bu raviyi Vâsit fakihleri ve muhaddislerinden olarak zikretmiştir. Sika, çok hadis rivayet eden, sebt bir ravi olup çok tedliste bulunurdu. Hadisinde *ahberanâ* dedikleri hüccettir; böyle demedikleri *leyse bi şeydir*. el-İclî, sika ve tedlis özelliğine şunu ilave etmiştir: “Hadis hafızlarından sayılırdı.”¹⁷⁸ Ebû Zur'a, İbn Ebî Hâtim'de rivayet ettiğine ve el-Mizzî'de naklettiğine göre “Ebû Zur'a'ya Cerîr ve Huşeym hakkında soru sorduğunda “Huşeyn daha hafızdır” demiştir.¹⁷⁹ Bahşel, Nasr b. Bessâm'ın (ö. ?) şöyle dediğini zikretmiştir: “Ma'rûf el-Kerhî'ye gelmiştik. Onu şöyle derken işitmiştik: Rüyamda Rasûlullah (s.a.v)'i gördüm Allah ümmetim adına Huşeym'i hayırla mükâfatlandırırsın!” diyordu.” Bahşel, Sa'îd b. Mansûr'dan (ö. 227/842) şöyle dediğini tahdis etmiştir: “Rüyamda Rasûlullah (s.a.v)'i gördüm. Ona “Huşeym'in mi yoksa Ebû Yusuf'un mu yanından ayrılmayayım?” dedim. “Huşeym'den ayrılma!” dedi.”¹⁸⁰

İbn Ebî Hâtim, Abdurrahmân b. Mehdî'nin “Huşeym'den daha hafız birini görmedim” dediğini dile getirmiştir. Huşeym'de herhangi bir şey karşısından başka kimsede olmayan hafıza gücü vardı. Onun hakkında babama sorduğumda, sika olduğunu söyledi.¹⁸¹ İbn Hibbân, “Hocalarının çoğu eserlere itina gösteren, haberleri toplayan kimselerdir. Öyle ki o da hıfzetmiş, tasnifte bulunmuş, müzakere etmiş, tahdis etmiş, yaymış ve yaygınlaştırmıştır.” demiştir.¹⁸² el-Curcânî, es-Sevrî'nin “Huşeym'den yazmazlardı” dediğini zikretmiştir.¹⁸³ Ebû Ya'lâ el-Halîlî, onun “Hafız, mutkin olduğunu ez-Zuhrî'den az rivayette bulunduğunu ve sahifesinin kaybolduğunu” söylemiştir.. Sahifesini almış ve Dicle'ye atmıştır. ez-Zuhrî'den olan rivayetlerini hafızasından yapıyordu. Tedliste bulunurdu.¹⁸⁴ Yukarıda yer verilen cerh ve tadil değerlendirmeleriyle biyografisinden söz edilen Huşeym b. Beşîr hakkında söylenenleri el-Hatîb el-Bağdâdî'de zikretmiştir.¹⁸⁵ İbn Sa'd ve Buhârî bu ravinin Bağdat'ta Hârûn Reşid'in hilafeti zamanından 183 yılı

¹⁷⁷ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Evsat*, c.II, 229; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.VIII, 242.

¹⁷⁸ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 272; el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 460.

¹⁷⁹ EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.III, 948; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.IX, 116; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXX, 283.

¹⁸⁰ Ebu'l-Hasen Bahşel, *Târîhu Vâsit*, c.I, 137-138.

¹⁸¹ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.IX, 115.

¹⁸² İBN HİBBÂN, *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr*, c.I, 280.

¹⁸³ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.VIII, 451.

¹⁸⁴ el-HALÎLÎ, *el-İrşâd Fî Ma'rifeti 'Ulemâi'l-Hadîs*, c.I, 196.

¹⁸⁵ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XVI, 130.

şaban ayında 79 yaşında vefat ettiğini söylemişlerdir.¹⁸⁶ Bu bilgiye Bahşel, İbn Hibbân, Ebû Süleymân er-Rab'î (ö. 379/989), eserlerinde yer vermişlerdir. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce bu ravinin rivayetlerini tahrir etmişlerdir.

2.2.1.15. Ebû Abdurrahmân el-Mervezî, Abdullah b. Mübârek b. Vâdih el-Hanzalî et-Temîmî (ö. 181/797).

Abdullah b. Mübârek b. Vâdih el-Hanzalî et-Temîmî. Mensubu olduğu kabilenin mevlasıdır. Ebû Abdurrahmân künyesine sahip olup Horasan'da Merv'dendir. Büyük ilim adamlarından, imamlardan ve İslam'ın hafızlarından biridir. Önder, zahit ve mücahittir.¹⁸⁷ İbn Sa'd onu sekizinci tabakadan olarak zikretmiştir. Hicri 118 senesinde Merv şehrinde dünyaya gelmiştir.¹⁸⁸ Buhârî, ed-Dîneverî ve İbn Hibbân, aynı bilgiyi zikretmiştir. İbn 'Asâkir, şöyle demiştir: el-Evzâ'î –Abdurrahmân b. 'Amr-'den, Sa'id b. Abdilazîz'den (ö. 167/783), Ebû Abdi Rabbi'z-zâhid'den (ö. 112/730), Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir'den (ö. 151/768) ve daha başkalarından hadis dinlemiştir. Ondan hadis dinlemiş olanlar da şunlardır: Abdullah b. Vehb, es-Sevrî, Yahyâ b. Sa'id el-Kattân, İbn Mehdî ve daha başka çok sayıda imam. İbn Sa'd'ın dediğine göre ilim tahsil etmiş, çok sayıda rivayette bulunmuş, çeşitli ilmi konularda birçok kitap tasnif etmiştir. Çok sayıda insan ondan bu bilgileri alıp rivayet etmiş ve onlardan da daha başka kimseler alıp yazmışlardır. Zühd hakkında ve cihada teşvik konusunda şiir söylemiştir. Irak'a, Hicaz'a, Şam'a, Mısır'a ve Yemen'e gitmiş ilim (hadis) sema yöntemiyle almıştır. Sika, me'mûn, imam, hüccet ve çok hadis rivayet etmiş biridir. İbn Cunejd *Su'âlât* adlı eserinde şöyle demiştir: “Yahyâ b. Ma'in'in şöyle dediğini işitmiştim: Abdullah b. el-Mübârek akıllı, temkinli ve sika biriydi. Âlim ve *sahîhu'l-hadîs* idi. Tahdis ettiği kitapları yirmi bin veya yirmi bir bin kadardı.¹⁸⁹ el-'İclî, “Hadisinde sika, sebt,

¹⁸⁶ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 272; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.VIII, 242; İBN HİBBÂN, *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr*, c.I, 280; Ebû Süleyman er-Rab'î, *Târîhu Mevlidi'l-Ulemâ*, c.I, 412; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XVI, 130.

¹⁸⁷ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 263; İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.XXXII, 396; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.V, 212; el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 275; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.I, 42; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 7; *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr*, c.I, 309.

¹⁸⁸ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.II, 263; İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.XXXII, 400; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.V, 212; ed-Dîneverî, *el-Me'ârif*, c.I, 515; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 7; *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr*, c.I, 309.

¹⁸⁹ YAHYÂ B. MA'İN, *Su'âlât İbnu'l-Cunejd li Ebî Zekerıyyâ Yahyâ b. Ma'in*, (Thk.) Ahmed Muhammed Nur, Mektebetu'd-Dâr, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1408/1988, c.I, 368.

salih bir adamdır. Şiir söylerdi. İlmi derleyip toplardı.” demiştir.¹⁹⁰ Ebû Zur’a onu sika olarak değerlendirmiş “Hayır hasletlerini bir araya toplamış sika, sebt, fakih biridir” demiştir.¹⁹¹ Ebû Dâvûd, sika olarak değerlendirmiştir.¹⁹² İbn Ebî Hâtim, “Babamın Ali b. el-Medînî’den rivayetle böyle söylediğini duydum.” demiştir. İshak b. Muhammed b. İbrahim el-Mervezî’nin şöyle dediğini zikretmiştir: “Sufyân b. ‘Uyeyne’ye İbnu’l-Mübârek’in vefat haberi verilince ‘Fakih, âlim, âbid, zâhid, şeyh, cesur ve şair bir zattı...’ demiştir.” Şöyle söylemiştir: “Onu –yani İbnu’t-Tabbâ’ı- Abdurrahmân b. Mehdî’den şöyle dediğini tahdis ederken işittim: İmamlar dört tanedir: Sufyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd ve İbnu’l-Mübârek.”¹⁹³ İbn Sa’d, İbnu’l-Mübârek’in 181 senesinde savaştan dönerken Heyt’te 63 yaşındayken vefat ettiğini söylemiştir. Bu bilgiye Ali el-Medînî, İbn Hanbel, eserlerinde yer vermişlerdir. Ondan da Buhârî nakletmiştir. Ayrıca Ebû Zur’a, Ebû Dâvûd, ed-Dîneverî, İbn Tayfûr (ö. 280/893) ve İbn Hibbân’da yer vermişlerdir.¹⁹⁴ el-Fesevî’nin söylediğine göre İbnu’l-Mübârek’in tarih kitabı bulunmaktadır ve hadisle ilgili tasnifte bulunmuştur. *Musned*’inin bir kısmı zamanımıza ulaşmış olup ez-Zahiriye Kütüphanesi’nde elyazması olarak mevcuttur. Ayrıca eserlerinden *Kitâbu’z-zuhd ve’r-rakâik* ve *Kitâbu’l-cihâd* basılmıştır. Ya’kûb –el-Fesevî- ondan rivayetle kırk kadar nassa yer vermiştir. Nasların büyük bölümünü hocası Abdullah b. Osmân el-Ezdî (‘Abdân) (ö. 221/836) vasıtasıyla irad etmiştir.¹⁹⁵ el-Curcânî *el-Kâmil*’de el-Mekkî’nin (ö. ?) şöyle söylemekte olduğunu zikretmiştir: “İbnu Cureyc, Abdullah b. el-Mübârek’in cenazesine katılmıştı. ‘Allah yanında olsun! Hala maşuksun!’ demişti.”¹⁹⁶ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmişlerdir. İbnu’l-Mübârek’in menkıbelerine ve şemailine dair haberler burada sayılamayacak kadar meşhur ve çok sayıdadır.

el-Curcânî’nin zikrettiğine göre İshak b. et-Tabbâ’ şöyle demiştir: “İbnu’l-Mübârek şöyle söylemiştir: Bir adamı ilim talep ederken gördüğün zaman bil ki o

¹⁹⁰ el-İCLÎ, *Târîhu’s-Sikât*, c.I, 275.

¹⁹¹ EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ*, c.I, 42.

¹⁹² EBÛ DÂVÛD el-Ezdî, *Su’âlât Ebî ‘Ubeydi’l-Âcurrî Ebâ Dâvûd*, c.I, 69.

¹⁹³ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.I, 262-265-275.

¹⁹⁴ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VII, 263; el-Medînî, *el-İlel*, c.I, 40; İBN HANBEL, *el-İlel Ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, c.I, 328, c.I, 39; BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.V, 212; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ*, c.I, 42; EBÛ DÂVÛD el-Ezdî, *Su’âlât Ebî ‘Ubeydi’l-Âcurrî Ebâ Dâvûd*, c.I, 69; ed-Dîneverî, *el-Me’ârif*, c.I, 462; EBU’L-FADL, Ahmed b. Ebî Tâhir b. Tayfûr (ö. 280/893), *Kitabu Bağdâd*, (Thk.) İzzet el-Attar el-Huseyni, Mektebetu’l-Hancî, Kahire, 3.Baskı, 1423/2002, c.I, 86; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 7; İBN HİBBÂN, *Meşâhîru Ulemâi’l-Emsâr*, c.I, 309.

¹⁹⁵ el-Fesevî, *el-Ma’rife ve’t-Târih*, c.I, 46.

¹⁹⁶ İBN ADİY *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.I, 190.

lider olmak istiyordur. Arapçayı tahsil ederken gördüğünde bil ki o başkalarına öğretmek istiyordur. Silah toplarken gördüğünde bil ki savaşıacaktır.”¹⁹⁷

Bu söz şu anlama gelmektedir: İlim talebinde bulunan kimse bir gayeye erişmek istiyordur. Bu talep ciddiyet ve çalışkanlık ister. Ciddiyet gösterip çalışan da gayeye erişir. Kitapların anası Arap dili olduğuna göre ilim talebesinin Arapçayı tahsil etmesi gerekmektedir ki bu yolla gayesini elde edebilsin. Bu gaye Allah’ı razı etmek ve peygamberinin sünnetine sıkı sıkı sarılmaktır. İbnu’l-Mübârek’in “Silah toplarken gördüğünde bil ki savaşıacaktır.” sözleri ise..Malumdur ki savaşmak isteyen kimsenin öncelikle silah toplaması ve bundan sonra savaşa meydanına çıkıp savaşması gerekir. İbnu’l-Mübârek’in bu sözleri bir şeye delalet etmekteyse, ilim talebesinin herşeyden önce ilimle silahlanması gerektiğine ve bundan sonra uygun gördüğü şerî ilimleri ve nebevî hadisleri tahlil edebileceğine delalet etmektedir. Aksi halde hiçbir şahsın ilim olmaksızın metinleri tenkit veya tahlil etmesi caiz değildir.

el-Beyhakî, Abdullah b. el-Hâfız tarikinden İshak b. İsâ et-Tabbâ’a varan bir isnadla onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Abdullah b. el-Mübârek şunları söylemiştir: Mâlik b. Enes’in yanındaydım. O bize tahdiste bulunuyordu. Bir akrep geldi ve onu on altı defa soktu. Mâlik renkten renge giriyor, sabretmeye çalışıyor ama Rasûlullah (s.a.v)’in hadisini kesmiyordu. O ilim meclisi sona erince “Ey Ebû Abdullah! Sende bir tuhafılık gördüm.” dedim. “Evet” dedi, “Rasûlullah (s.a.v)’in hadisine saygıdan dolayı sabrettim.”¹⁹⁸ Bu hadisi İbn ‘Asâkir tarihinde rivayet etmiştir. İlim adamları da kitaplarında nakletmişlerdir. Bu ilim adamlarından bazıları şunlardır: Ebu’l-Fadl ‘İyâz el-Yahsubî (544/1149), Burhânuddîn el-Ya’merî (ö. 799/1397), Celâleddîn es-Suyûtî, Muhammed b. Yusuf eş-Şâmî (ö. 942/1535), Şemsuddîn es-Sefîrî (ö. 956/1549), Şemsuddîn es-Sehâvî (ö. 623/1226) ve daha başkaları.

Bu hadis Rasûlullah (s.a.v)’in hadisine, sünnetlerine kendi ilim meclislerinde selefî gösterdiği tazime ve saygıya delalet etmektedir. İmam Mâlik, kendisini akrep on altı kez sokmuş olmasına rağmen ve bunun verdiği acıyla, zehrin etkisiyle renkten renge girmesine rağmen Rasûlullah (s.a.v)’in hadisini yine de kesmiyor. Bunun nedeni hadisi tamamlama çabası ve ona olan saygıya dikkat

¹⁹⁷ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.I, 191.

¹⁹⁸ Ebû Bekir el-BEYHAKÎ, *el-Medhal İla’s-Suneni’l-Kubrâ*, (Thk.) Muhammed Ziyâu’r-Rahmân el-A’zamî, Dâru’l-Hulefâ, Kuveyt, 1.Baskı, 1404/ 1983, el-Hades, 24, (c.I, 394, Hn: 698); İBN ‘ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.XXXVI, 313, (Hn: 7351).

gösterme gayretidir. Bu hadis İmam Mâlik b. Enes'in menkıbeleri hakkındadır. Bu babla ilgili olarak Hammâd b. Yezîd (ö. 179/795) şöyle söylemiştir: “Rasûlullah (s.a.v)'in hadislerine hürmet göstermek Allah'ın Kitabı'na hürmet göstermeye benzer.”¹⁹⁹ Bu sözleriyle Hammâd hadislerin hakkını öğrenmek, hürmet göstermek ve ittibasını farzıyeti hususunu murad etmiştir. el-Beyhakî de böyle tefsir etmiştir. el-Beyhakî hadisi Ebû Abdurrahmân es-Sulemî tarikinden rivayet etmiştir. İsnadın medarı Suleymân b. Harb'dır. “Hammâd b. Zeyd'i şöyle derken işitim: ...” deyip hadisi söylemiştir. İbn Hacer de “el-Beyhakî'nin rivayet ettiği içinde Hâlid b. Yezîd diyor ki ...” demiştir. es-Suyûtî de bu hadisi tahrir etmiştir. Muhtemelen o kişi Hammâd b. Yezîd'dir.

2.2.1.16. Ebu'l-Heysem, Hâlid b. İlyâs (İyâs) b. Sahr b. Ebi'l-Cehm 'Ubeyd b. Huzeyfe b. Ğânim b. 'Âmir el-Kuraşî el-'Adevî el-Medenî (ö. 161-170/788-786).

Hâlid b. İlyâs –İyâs da denilmektedir- Ebu'l-Heysem künyesine sahip olup Medinelidir.²⁰⁰ İbn Sa'd, söylediğine göre Medineli tabînden olup beşinci tabakadandır. el-Mizzî, ifade ettiğine göre bu ravi Ebân b. Sâlih'ten (ö. 111/729), İbrahim b. 'Ubeyd b. Rufâ'a ez-Zurakî el-Ensârî'den (ö. ?), İsmail b. 'Amr b. Sa'id b. el-'Âs el-Umevî'den (ö. 130/748'den sonra), Rabî'a b. Ebî Abdurrahmân'dan (ö. 136/753), el-Makburî –Sa'id b. Ebî Sa'id'den (ö. 120/738) ve daha başka kimselerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden rivayette bulunanlar da şunlardır: Ahmed b. Abdullah b. Yûnus (ö. 227/842), İshak b. İsa b. et-Tabbâ', İsmail b. Cafer (ö. 180/796)²⁰¹ ve daha başkaları. Buhârî, “Yahyâ b. Abdurrahmân'dan (ö. 104/722) rivayeti *leyse bi şey*” demiştir.²⁰² Ebû Zur'a onu zayıf ravilerin isimleriyle ve haklarında söz söylediği muhaddislerle birlikte zikretmiştir.²⁰³ Kerdûş et-Tûsî (ö. 312/92) ve el-Beğavî (ö. 516/1122) söylediğine ve el-Mizzî de naklettiğine göre bu

¹⁹⁹ Ebû Bekir el-BEYHAKÎ, *el-Medhal İla's-Suneni'l-Kubrâ*, c.I, 391, (Hn: 690); İBN HACER el-'Askalânî, *et-Telhisu'l-Habîr Fi Tahrîci Ehâdisi'r-Râfi'i'l-Kebîr*, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1419/1989, c.I, 14; Celâleddîn es-SUYÛTÎ, *Miftahu'l-Cenne Fi'l-İhticâc Bi's-Sunne*, el-Câmi'atu'l-İslâmiyye, Medîne-i Münevvere, 3.Baskı, 1409/1989, c.I, 52.

²⁰⁰ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 459; BUHÂRÎ, *ed-Du'afâu's-Sağîr*, (Thk.) Mahmûd İbrahim Zâyid, Dâru'l-Va'y, Halep, 1.Baskı, 1396/1976, c.I, 39; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.II, 613; et-TABERÂNÎ, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, c.XXIII, 259; İBNI MENDE el-İsfehânî, *Mârifetu's-Sahâbe*, (Thk.) Amir Hasen Sabrî, Matbuat Cami'atu el-İmarati'l-Arabiyye, el-İmarat, 1.Baskı, 1426/2005, c.I, 485; ez-ZEHEBÎ, *Târihu'l-İslâm*, c.IV, 352; İBNU'L-ESİR, el-Cezerî, *Usdu'l-Ğâbe*, c.II, 115; ez-ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.I, 362; *el-Muğnî fi'd-Du'afâ*, c.I, 201; Ebu'l-a'lâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekfurî, *Tuhfetu'l-ahvezî*, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, c.II, 146.

²⁰¹ el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.VIII, 29-30; ez-ZEHEBÎ, *Târihu'l-İslâm*, c.IV, 352.

²⁰² BUHÂRÎ, *ed-Du'afâu's-Sağîr*, c.I, 39

²⁰³ EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.II, 613.

ravi hadisçiler nezdinde zayıftır.²⁰⁴ İbn Mende (ö. 395/1005) de dediğine ve İbnu'l-Esîr naklettiğine göre Ebû İshak es-Sebî'î (ö. 129/747) Ebu'l-Heyssem'den rivayette bulunmuştur. İbn 'Ukde –Ahmed b. Muhammed b. Sa'îd- (ö. 332/944) de zikrettiğine göre *la yu'rafu lehu'l-hadîstir*.²⁰⁵ Ebû Nuaym el-Asbahânî, Yahyâ b. Ma'in'den "*leyse bi şey, lâ yuktebu hadîsuh*" dediğini rivayet etmiştir.²⁰⁶ ez-Zehebî, zikrettiğine göre "onu zayıf olarak değerlendirmişlerdir" demiştir.²⁰⁷ Ebû Hâtim'de şu sözlerini nakletmiştir: "*Munkeru'l-hadîs, zayıftır. Yuktebu hadîsuhû zahfen* (rivayet ettiği hadis zoraki alınabilir)." Nesâî'nin de "*metrûk*" dediğini aktarmıştır. Ebû Zur'a'nın da şu sözlerine yer vermiştir: "Ebû Nuaym'ı "Onun hadisi iki kuruş etmez" derken işittim." İbn 'Adî'in de "Onun hadislerinin tamamı *ferddir*. Zayıf olmasına rağmen hadisleri yazılır." dediğine yer vermiştir. Buna rağmen Hz. Peygamber (s.a.v)'in mescidinde otuz yıl kadar imamlık yapmıştır. Bu bilgiye Ebû Dâvûd yer vermiş, ez-Zehebî de nakletmiştir. Bedruddîn el-'Aynî (ö. 855/1451) '*Umdetu'l-kârî*'de "Buhârî, Nesâî, Ahmed ve İbn Ma'in onu zayıf mı saymışlardır?" demiş, ardından şunları söylemiştir: "Derim ki: Tirmizî, zayıf olmasıyla birlikte hadislerinin yazılabileceğini söylemiştir. Zikrettiğimiz üzere sahabilerden yapılan rivayet onu takviye etmektedir."²⁰⁸ Tarih ve tabakat kaynaklarında bu ravinin doğumuna ve vefatına ilişkin bilgi tespit edebilmiş değilim. Tirmizî ve İbn Mâce onun rivayetlerini tahric etmiştir.

et-Taberânî, Vuheyb el-Mu'allim el-Bağdâdî'den (ö. 287/900) şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bize el-Heyssem b. Hâlid'in (ö. ?) tahdis ettiğine göre: Bize İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın tahdis ettiğine göre: Bize Hâlid b. İlyâs'ın Yahyâ b. Abdurrahmân'dan, onun Seleme b. Abdurrahmân'dan (ö. 143/760) onun da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den rivayetle tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v)'i şöyle derken işittim: "Kim kardeşinin bir ayıp halini görür de örterse, cennete

²⁰⁴ Ebû Ali Karduş, el-Hasen b. Ali b. Nasr et-Tûsî (ö. 312/924), *Muhtasaru't-Tûsî ale Câmi'i't-Tirmizî*, (Thk.) Enîs b. Ahmed el-Endelüsî, Mektebetu'l-Ğurabâ el-Eserîyye, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1415/1994, c.II, 160; Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed İbnu'l-Ferrâ' el-Beğavî (ö. 516/ 1122), *Şerhu's-Sünne*, (Thk.) Şu'ayb el-Arnâût, el-Mektebetu'l-İslamî, Beyrut, 2.Baskı, 1403/1983, c.III, 166; el-MİZZÎ, *Tuhfetu'l-Eşrâf Bi Ma'rifeti'l-Atrâf*, (Thk.) Abdussamed Şerafuddîn, el-Mektebetu'l-İslamî, Beyrut, 2.Baskı, 1403/1983, c.X, 115.

²⁰⁵ İBN MENDE, el-İsfehânî, *Mârifetu's-Sahâbe*, c.I, 485; İBNU'L-ESÎR, el-Cezerî, *Usdu'l-Ğâbe*, c.II, 115.

²⁰⁶ EBÛ NUAYM, el-Asbahânî, *el-Musnedu'l-Mustahrac 'Alâ Sahîhi'l-İmâm Müslim*, (Thk.) Muhammed Hasen Muhammed, Dâru'l-kütubi'l-İlmîyye, Beyrut, 1 .Baskı, 1417/1996, c.I, 64.

²⁰⁷ ez-ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.I, 362; ez-ZEHEBÎ, *el-Muğnî fi'd-Du'afâ'*, c.I, 201; *Târîhu'l-İslâm*, c.IV, 352.

²⁰⁸ el-'AYNÎ, Bedruddîn (ö. 855/1451) '*Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arâbî, Beyrut, c.V, 202.

girer.” (et-Taberânî) Bu hadisin Ebû Sa’îd’den bu isnattan başkasıyla rivayet olunmadığını ve Hâlid b. İlyâs’ın bu rivayette tek kaldığını söylemiştir.

Hadisi ‘Abd b. Humeyd (ö. 249/863), el-Harâitî (ö. 327/939), et-Taberânî ve Ebu’ş-Şeyh el-Asbahânî mutabii tariklerle tahrir etmişlerdir.²⁰⁹

“Kim ... görürse” ifadesi Abd b. Humeyd, el-Harâitî ve Ebu’ş-Şeyh el-Asbahânî’de “Kişi görmez ki” şeklinde; et-Taberânî’de “Bir mümin görmez ki” ve “Hiçbir Müslüman kişi görmez ki” şeklindedir. “Cennete girer” ifadesi de Abd b. Humeyd’in *Musned*’inde “illa cennete sokulur” şeklinde; el-Harâitî’de “illa cennete girer” şeklinde; et-Taberânî’de “Allah onu illa cennete sokar” şeklindedir ve ikincide de “o sebeple” ifadesini eklemiştir. el-Asbahânî’de de böyledir.

Bu hadis hata işlemiş kişinin hatasının örtülmesi, ifşa edilmemesi hakkındadır. et-Taberânî, bu hadisin Ebû Sa’îd’den bu isnattan başkasıyla rivayet olunmadığını, Muallâ ve Hâlid b. İlyâs’ın her ikisinin de bu rivayette tek kaldığını söylemiştir. İlim adamlarının Hâlid b. İlyâs’ı zayıf olması üzerinde hem fikir olmaları ve ravinin bu hadis konusunda tek kalmışlığı hadisi zayıf kılmaktadır.

İbn Hanbel, Müslim ve İbn Mâce ile Tirmizî’de Ebû Hüreyre’den, Hz. Peygamber (s.a.v)’den tahrir ettikleri rivayete göre şöyle buyurmuştur: “... Kim bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun ayıbını dünyada ve ahirette örter...”²¹⁰ Fraklı tariklerden İbn Hanbel’in *Musned*’de, Müslim’in *Sahîh*’te Ebû Hüreyre’den tahrirle, Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Bir kul bir diğer kulan ayıbını dünyada örterse Allah da kıyamet gününde onun ayıbını illa ki örter.”²¹¹ Diğer bir tarikten Müslim, Ebû Hüreyre’den, tahrir ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Allah bir kulan dünyada iken ayıbını örterse, Allah onun ayıbını kıyamet gününde de illa ki örter.”²¹²

²⁰⁹ Ebû Muhammed Abdulhamîd b. Humeyd b. Nasr el-Kissî (el-Kişşî) (ö. 249/863), *el-Muntahab min müsnedi ‘Abd b. Humeyd*, (Thk.) D.Subhî Bedri es-Samerrâî, Mektebetu’s-Sunne, el-Kahire, 1.Baskı, 1408/1988, c.I, 279, (Hn: 885); Ebû Bekr Muhammed b. Câfer b. Muhammed es-Sâmerrî el-Harâitî (ö. 327/939), *Mekârimu’l-ahlâk ve me’âliihâ ve mahmûdu tarâikihâ*, (Thk.) Eymen Abdulcebâr, Dâru’l-Âfâk el-Arabiyye, Kâhire, 1.Baskı, 1419/1999, c.I, 144, (Hn: 417); et-TABERÂNÎ, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, c.II, 131, (Hn: 1480), c.IX, 170, (Hn: 9442); Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Câfer Ebu’ş-Şeyh (ö.369/979), *et-Tevbîh ve’t-tenbîh*, (Thk.) Meccî es-Seyyid İbrâhîm, Mektebetu’l-Furkân, Kâhire, c.I, 60, (Hn: 117-118).

²¹⁰ İBN HANBEL, c.XII, 393, (Hn: 7427); MÜSLİM, *ez-Zir ve’d-Dua* 2699, (c.IV, 2074); İBN MÂCE, *el-Îmân ve Fedâil es-Sahabeti ve’l-İlim*, 17, (c.I, 82, Hn: 225), *el-Hudûd*, 5, (c.II, 850, Hn: 2544); TİRMİZÎ, *el-Kirâat*, 12, (c.V,195, Hn: 2945).

²¹¹ İBN HANBEL, c.XV, 18, (Hn: 9045), c.XV, 140, (Hn: 9248); MÜSLİM, *el-Bir ve’s-Sileti ve’l-Âdâb* 2590, (c.IV, 2002).

²¹² MÜSLİM, *el-Bir ve’s-Sileti ve’l-Âdâb* 2590, (c.IV, 2002).

es-Suyûtî, Müslim üzerine yaptığı şerhte “Allah da kıyamet gününde onun ayıbını illa ki örter.” sözü ile ilgili olarak şunları söylemiştir: “Bundan murad edilen, o kişinin günahlarının o mekânda bulunanlar içinde ifşa edilmeyip örtülmesidir. O günahlardan dolayı hesaba çekilmemesi ve bu günahların zikredilmemesi murad edildiği de ifade edilmiştir. Kadı İyaz’ın söylediği de bu şekilde olup birinci açıklama daha zahirdir.”²¹³ Buhârî, rivayet ettiği hadis Safvân b. Muhriz el-Mâzinî’den (ö. 174/790) şöyle gelmiştir: “Ben İbn Ömer (ra)umâ ile onun elinden tutmuş vaziyette yürürken birden bir adam ortaya çıktı ve “Rasûlullah (s.a.v)’in *necvâ* (Allah’ın kıyamette müminlerle konuşması) hakkında neler söylediğini işittin?” dedi. O da şunları söyledi: “Rasûlullah (s.a.v)’i şöyle derken duydum: “Allah mümini yaklaştırır, üzerine örtüsünü koyar ve onu örter. Ardından ‘Şu günahı biliyor musun? Şu günahı biliyor musun?’ der. Kul da ‘Evet, ya Rabbi!’ der. En nihayetinde kul günahlarını itiraf edip helak olduğunu kendi içinde gördüğünde (Allah) “O günahları dünyada iken örtmüştüm. Ben bugün de onları bağışlıyorum.” der ve kulun hasenat kitabı kendisine verilir...”²¹⁴ Hâlid b. İlyâs’ın hadisi mutabî tariklerle hasenlik derecesine ulaşmaktadır.

2.2.1.17. Ebû Muhammed, Yahyâ b. Selîm el-Kuraşî et-Tâifî el-Hazzâ el-Harrâz (ö. 195/810).

Yahyâ b. Selîm el-Kuraşî et-Tâifî. Künyesi Ebû Muhammed olup Ebû Zekeriyâ da denilmektedir. el-Hazzâ (ayakkabıcı) ve el-Harrâz (deri dikiş ustası) mesleklerini yapmıştır. Mekke’ye yerleşmiştir.²¹⁵ İbn Sa’d, belirttiğine göre tâbiünden olup beşinci tabakadan, fakihlerden ve muhaddislerdendir. Ayrıca İbn Sa’d, bu ravinin İsmail b. Kesîr’den (ö. ?), Abdullah b. Osmân b. Huseym’den (ö. 132/750) rivayette bulunduğunu, sika ve çok hadis rivayet eden biri olduğunu söylemiştir. İbn Sa’d’ın söylediklerine ilave olarak Buhârî de İsmail b. Umeyye’den (ö. 144/761) ve es-Sevrî’den rivayette bulunduğunu söylemiştir. Kendisinden rivayette bulunanlar ise İbnu’l-Mübârek ve Vekî b. el-Cerrâh’tır. İbn Ma’in

²¹³ es-SUYÛTÎ, *ed-Dibâc fî şerhi Müslim b. Haccâc*, (Thk.) Ebû İshâk el-Hivînî’l-Eserî, Dâru İbn ‘Affân, Suudi Arabistan, 1.Baskı, 1416/1996, c.V, 524; EBU’L-FADL, İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî es-Sebtî, *İkmâlu’l-Mu’lim Bi Fevâidi Müslim*, (Thk.) D. Yahyâ İsmâil, Dâru’l-vefâ, Mısır, 1.Baskı, 1419/1998, c.VIII, 61.

²¹⁴ BUHÂRÎ, *el-Mezâlim ve’l-Gasb*, 3, (c.III, 128, Hn: 2441).

²¹⁵ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VI, 56; BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.VIII, 279; MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.I, 476; el-’UKAYLÎ, *ed-Du’afâ’u’l-Kebîr*, c.IV, 405; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.IX, 156; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 615; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.IX, 62; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve’l-İrşâd*, c.II, 794; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.II,338; el-HALÎLÎ, *el-İrşâd Fî Ma’rifeti ‘Ulemâi’l-Hadîs*, c.I, 385.

tarihinde Abbâs ed-Dârimî rivayetiyle bu raviyi sika olarak değerlendirmiştir.²¹⁶ Abdullah, şunları söylemiştir: “Babama Yahyâ b. Suleym hakkında sorduğumda şöyle dedi: Böyle böyle vallahi. Onun hadisinde bir şey vardır. Sanki onu övgüyle anmadı. Bir defasında da “İbn Huseym hadisinde itkan sahibidir” demiştir.²¹⁷ İbn Ebî Hâtim ve el-‘Ukaylî, Abdullah b. Ahmed’den bu şekilde rivayet etmiştir. el-‘Ukaylî, Abdullah’tan rivayetle şunu eklemiştir: “Babamı şöyle söylerken işitmişim: Yahyâ b. Suleym’in ‘Ubeydullah –b. Ömer b. Hafs-’dan (ö. 141/758) münker hadisler rivayet ettiğine denk geldim ve onu terk ettim. Ondan bir hadis haricinde başka bir şey almadım. el-Curcânî, Ahmed’in şöyle söylediğini dile getirmiştir: “Ondan bir şey yazmışım. Sonra onun hadiste hata ettiğini gördüm ve terk ettim.” Ebû Dâvûd es-Sicistânî’nin dediğine göre “Ahmed’in Yahyâ b. Suleym *muzdaribu’l-hadîstir.*” dediğini duydum.²¹⁸ el-‘İclî, bu ravinin sika olduğunu söylemiştir.²¹⁹ Tirmizî, onun hakkında “Ubeydullah’tan, vehimde bulunduğu hadisleri rivayet eder” demiştir.²²⁰ Nesâî, “*leyse bi kavî*” demiştir.²²¹ İbn Ebî Hâtim, el-‘Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî’nin rivayetini zikretmiştir ki şunları söylemiştir: “Yahyâ b. Ma’în’e onun hakkında sordum “Sikadır” dedi.” Ayrıca şunu söylemiştir: “Onunla ilgili soruya babamın şu cevabı verdiğini duydum: “Sıdk mahallinde bir şeyhtir. Hadisi yazılacak ve ihticac edilecek hafız değildir.”²²² el-Curcânî, zikrettiğine göre İbn Hanbel onun hakkında “Sika” derdi. Yahyâ’nın onunla ilgili olarak “*leyse bihî be’s*” dediğini duydum. Ayrıca Osmân b. Sa’îd’in onun için “sika” dediğini zikretmiştir.²²³ İbn Şâhîn, “*Câizu’l-hadîs* idi ve salih, sika bir adamdı” demiştir.²²⁴ Dârakutnî, bu ravinin adına da yer vermiştir.²²⁵ Ebû Ya’lâ el-Kazvînî, “Bazı hadislerde hata etmiştir” demiştir.²²⁶ İbn Sa’d Mekke’ye yerleştiğini

²¹⁶ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VI, 56; YAHYÂ B. MA’İN, *Târih İbnu Ma’în(Dâremî)*, c.I, 226; BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Evsat*, c.II, 285; *et-Târihu’l-Kebîr*, c.VIII, 279.

²¹⁷ İBN HANBEL, *el-’İlel Ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, c.II, 480; el-’UKAYLÎ, *ed-Du’afâ’u’l-Kebîr*, c.IV,405; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.IX, 156; İBN ADİY *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.IX, 62.

²¹⁸ İBN HANBEL, *Su’âlâtu Ebî Dâvûd li’l-İmâm İbn Hanbel fi cerhi’r-Ruvât ve ta’dilihim*, (Thk.) D. Ziyâd Muhammed Mansûr, Mektebetu’l-’ulûm ve’l-hikem, Medîne-i Münevvere, 1414/1993, c.I, 236.

²¹⁹ el-’İCLÎ, *Târihu’s-Sikât*, c.I, 473.

²²⁰ TİRMİZÎ, *el-’İlelu’t-Tirmizî el-kebîr*, (Thk.) Subhî es-SÂMERRÂÎ, ‘*Âlemu’l-Kütüb*, Beyrut, 1.Baskı, 1409/1988, c.I, 192. en-Nesâî, *ed-Du’afâ Ve’l-Metrûkûn*, c.I, 108.

²²¹ NESÂÎ, *ed-Du’afâ Ve’l-Metrûkûn*, c.I, 108.

²²² İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.IX, 156.

²²³ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.IX, 62.

²²⁴ İBN ŞÂHİN, *Târihu Esmâi’s-Sikât*, c.I, 259-261.

²²⁵ DÂREKUTNÎ, *Zikru Esmâi’t-Tâbi’in Ve Men Bâ’dehum Min Men Sahhat Rivâyetuhû ‘Inde’l-Buhârî Ve Müslim*, c.I, 403.

²²⁶ el-HALÎLÎ, *el-İrşâd Fî Ma’rifeti ‘Ulemâi’l-Hadîs*, c.I, 385.

ve orada vefat ettiğini söylemiştir. Buhârî, şöyle demiştir: “İbn ebî Beraze’nin (ö. ?) bana tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Yahyâ b. Suleym, 195 senesinde vefat etmiştir. O Taif’te ikamet eden Mekkî’dir. Orada nispet edilir.” el-Kelâbâzî de bu bilgiyi aktarmıştır. İbn Hibbân, “Harun’un valiliğinin son zamanlarında vefat etmiştir” demiştir.²²⁷ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun hadislerini tahric etmişlerdir. Bu raviye ait olup ikinci bölümde zikredeceğimiz ve tahricini yapacağımız bir hadis bulunmaktadır. Saduk ve sika bir ravi olup ömrünün sonlarına doğru hafızasında kötüleşme olup karıştırmaya başlamıştır. Allah doğruyu en iyi bilendir.

2.2.1.18. Ebû Vekî’ el-Cerrâh b. Melîh b. ‘Adiy b. Feras b. Sufyân b. el-Hâris er-Ruâsî el-Kûfî (ö. 177/793).

İbn ‘Ubeyd b. Ruâs b. Kilâb b. ‘Âmir b. Rabî’a b. Sa’asa’a. Kûfeli olup Ebû Vekî’ künyesine sahiptir. Vekî b. el-Cerrâh’ın babasıdır. Harun Reşid’in halifeliliği döneminde Bağdat’ta beytülmalde (hazineden) sorumlu idi. Aslen Rey şehrendendir.²²⁸ İbn Sa’d, söylediğine göre tebe-i tâbîinden altıncı tabakadandır. İbn Sa’d, hadiste zorlu ve kaçman biri olduğunu söylemiştir. Vekî’in dediğine göre “Suğd”da dünyaya gelmiştir. el-Hatîb el-Bağdâdî, zikrettiğine göre bazı cerh ve tadil alimleri onu zayıf olarak değerlendirmelerinden dolayı hadiste zayıf bir ravidir. Mesela Dârakutnî “*leyse bi şey ve kesîru’l-vehm*” olduğunu söylemiştir. Münekkit muhaddislerin büyük çoğunluğu sika dedikleri için de el-Hatîb el-Bağdâdî de sika olarak değerlendirmiştir.²²⁹ Buhârî, ondan rivayet edenleri, ravinin kendi oğlu ve Vekî’ b. el-Cerrâh olarak şöyle saymıştır. Müslim, şu eklemede bulunmuştur: “Bu ravi Ebû İshak ‘Amr b. Abdullah b. ‘Ubeyd-’tan (ö. 129/747) ve el-A’meş –Suleyman b. Mehrân-’den hadis dinlemiştir. Kendisinden de Muhammed b. Yusuf –b. Vâkîd ed-Dabbî- (ö. 212/827) rivayette bulunmuştur.²³⁰ ed-Dûrî, şunları söylemiştir: “Yahyâ’ya onun hakkında sordum “Sikadır” dedi.”²³¹ İbn

²²⁷ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VI, 56; BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Evsat*, c.II, 278; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 615; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve’l-İrşâd*, c.II, 794.

²²⁸ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VI, 357; BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.VIII, 10; MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.II, 867; İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine’l-Muhaddisîn Ve’d-Du’afâ’ Ve’l-Metrûkîn*, c.I, 219; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâ’r-Ricâl*, c.II, 410; İBN ŞÂHİN, *Târîhu Esmâ’i’s-Sikât*, c.I, 56; İBN MENCÜYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 128; HATİB el-BAĞDÂDÎ, *el-Muttefik ve’l-mufterik*, (Thk.) Muhammed Sâdik Aydın, Dâru’l-Kâdiriyye, Dımaşk, 1.Baskı, 1417/1997, c.I, 629; *Târîhu Bağdâd*, c.VIII, 182.

²²⁹ el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.VIII, 182.

²³⁰ BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.VIII, 10; MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.XIII, 182.

²³¹ YAHYÂ B. MA’ÎN, *Târîhu İbnu Ma’în (Duri)*, c.III, 267, c.IV, 474; YAHYÂ B. MA’ÎN, *Su’âlât İbnu’l-Cuneyd li Ebî Zekeriyâ*, c.I, 391.

Cuneyd'de onun hakkında benzer rivayette bulunmuştur. el'İclî, onun hakkında “*Lâ be'se bih* ve oğlu ondan *enbeldir* (saygındır)” ifadelerini kullanmıştır.²³² el-Curcânî, cerh ve tadil âlimlerinin görüşlerine dayanarak sika olarak değerlendirmiştir. Ahmed b. Sa'd b. Ebî Meryem (ö. 253/867) şöyle demiştir: “Yahyâ b. Ma'in'e onun hakkında soru sorduğumda ‘Sikadır. *Lâ be'se bihtir* ve hadisi yazılabilir’ demiştir. Ayrıca (el-Curcânî) onun salih hadisleri, müstakim (düzgün) rivayetleri bulunduğunu ve hadisinin *lâ be'se bih* olduğunu söylemiştir. “O saduktur. Hadisinde münker bir şey bulamadım ki burada zikredeyim. Ondan rivayet edenlerin geneli sika kimselerdir.” demiştir.²³³ Ayrıca İbn Şâhîn, Ebû Dâvûd, Ebû Yusuf el-Fesevî, sika olarak değerlendirmişlerdir. Tirmizî'de saduk olduğunu söylemiştir.²³⁴ İbn Hibbân, şöyle söylemiştir: “İsnadları kalb eder, mürselleri merfu yapardı. Yahyâ b. Ma'in'in ileri sürdüğüne göre hadis uydururan biriydi.”²³⁵ Suleymân er-Rab'î, 177 yılında vefat ettiğini söylemiştir. el-Hatîb el-Bağdâdî, Halife b. Hayyât'ın 175 senesinden sonra vefat etti sözünü, dile getirmiştir. İbn Kâni'nin söylediğine göre 176 senesinde vefat etmiştir.²³⁶ Buhârî *el-Edebu'l-mufred*'de, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmişlerdir. Vehimde bulunan ve bazılarınca *leyyin* olarak değerlendirilen saduk, mevsum olan bu ravi Yahyâ b. Ma'in'in dediği gibi ‘*Leyse bihî be'stir*, hadisi yazılabilir, hadisiyle ihticac edilebilir’. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

el-Hatîb el-Bağdâdî, şöyle rivayet etmiştir: “Onun hadisini bana Muhammed b. Abdilmelik el-Kuraşî, el-'Abbâs Ahmed b. Muhammed b. el-Huseyn er-Râzî'nin (ö. 399/1009), Abdullah b. Muhammed b. Tarhân'ın (ö. ?), Bişr b. Yesâr Ebû Abdullah el-Cellâb'ın (ö. ?), Muhammed b. İsmail'in (ö. 264/878), İshak b. İsa et-Tabbâ, Ebû Vekî' el-Cerrâh b. Melîh'in Ebû Abdurrahmân –el-Kâsim b. el-Velîd el-Hemedânî- (ö. 141/758), eş-Şa'bi –'Âmir b. Şurâhîl- (ö. 100/718), en-Nu'mân b. Beşîr (ö. 65/685) isnadıyla Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Cemaat rahmettir. Tefrika azaptır.”²³⁷

²³² el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 95.

²³³ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.II, 410-413; İBN ŞÂHİN, *Târîhu Esmâi's-Sikât*, c.I, 56; EBÛ DÂVÛD el-Ezdî, *Su'âlât Ebi 'Ubeydi'l-Âcurrî Ebâ Dâvûd*, c.I,134; el-Fesevî, *el-Ma'rife ve't-Târîh*, c.III, 131.

²³⁴ TİRMİZÎ, *el-İlelu't-Tirmizî el-Kebîr*, c.I, 394.

²³⁵ İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-Du'afâ' Ve'l-Metrûkîn*, c.I, 219.

²³⁶ Ebû Süleyman er-Rab'î, *Târîhu Mevlidi'l-Ulemâ*, c.I, 403; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.VIII, 182.

²³⁷ HATÎB, el-BAĞDÂDÎ, *Telhîsu'l-Muteşâbih Fi'r-Resm*, (Thk.) Sukeyne eş-Şehâbî, Tallas l'd-Dirasat, Dimaşk, 1.Baskı, 1406/1985, c.I, 406.

Hadisi Ahmed, Yahyâ b. ‘Abdiveyh (ö. 229/844), Mansûr b. Ebî Muzâhim (ö. 235/849) tarikiyle de tahrir etmiştir. İbn Ebî ‘Âsım (ö. 287/900), Yûnus b. Muhammed tarikinden; el-Bezzâr (ö. 292/905), Mûsâ b. İsmail (ö. 223/838) tarikinden; el-Kudâ’î (ö. 454/1062), Mansûr b. Ebî Muzâhim (ö. 235/849), İshak b. İsâ et-Tabbâ’ ve Yûnus b. Muhammed tarikinden; el-Beyhakî, Mûsâ b. İsmail, İshak b. İsâ et-Tabbâ’ ve Mansûr b. Ebî Muzâhim tarikinden; İbn Batta, Mansûr b. Ebî Muzâhim tarikinden tahrir etmiştir. Hepsi de Ebû Vekî’, Abdurrahmân eş-Şâmî’den rivayetle bize tahdis etti veya bize haber verdi, demişlerdir. el-Asbahânî, Sevvâr b. Mus’ab’ın (ö. 171/787) Abdulhamîd (ö. ?) rivayetiyle gelen tarikten tahrir etmiştir. Abdurrahmân eş-Şâmî ve Abdulhamîd’den her birinin eş-Şa’bî’den, onun da en-Nu’mân b. Beşîr’den rivayetine göre “Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur” deyip yukarıdaki hadisi zikretmiştir.²³⁸ Kimisi hadisi muhtasar olarak zikretmiş, kimisi de tamamını zikretmiştir.

Bu hadisin aslı İmam Ahmed’in *Musned*’indeki şu rivayettir: “Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez. İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükretmez. Allah’ın nimetinden bahsetmek şükürdür. Nimeti terk etmek nankörlüktür. Cemaat rahmet; tefrika ise azaptır.” el-Bezzâr “Bu hadisin bu lafızla, bu vecih ve bu isnattan başka bir tarikle rivayet edilmekte olduğu bilgisine sahip değiliz. Bu hadisi eş-Şa’bî’den rivayet eden Abdurrahmân’ı ismen belirten birini duymadım.” demiştir. Hadisin kaynağına dipnotta işaret etmiştik. “İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükretmez” ifadesi *sahîh li-gayrihî*dir. Hadisin isnadı, içinde Ebû Abdurrahmân bulundauğundan dolayı zayıftır ki o raviyi tanımıyoruz. Ebû Vekî’ ondan rivayet etmekle tek kalmıştır. İsnadın geri kalan ricali sikadır.

el-Asbahânî, kendi tarikinden rivayetindeki isnatta Sevvâr b. Mus’ab’ın Abdulhamîd’den rivayeti ile ilgili olarak Buhârî onun hakkında *munkeru’l-hadîs*

²³⁸ İBN HANBEL, c.XXX, 390-392, (Hn: 18449-18450), c.XXXII, 95-96, (Hn: 19350-19351); eş-ŞEYBÂNÎ, Ebû Bekr Ahmed b. ‘Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled (ö. 287 / 900), *es-Sünne*, (Thk.) Muhammed Nasiruddîn el-Elbânî, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut, 1.Baskı, 1400/1980, c.I, 44, (Hn: 93), c.II, 435, (Hn: 895); el-BEZZÂR, Ebû Bekr Ahmed bin ‘Amr el-’Itkî (ö. 292/905), *Müsnedu’l-Bezzâr (el-Bahru’z-zehhâr)*, (Thk.) Mahfuzu’r-Rahman Zeynü’llah, Mektebetu’l-’ulûm ve’l-Hikem, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1408-1430/1988-2009, c.XIII, 226, (Hn: 3282); EBU’Ş-ŞEYH, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca’fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî (ö. 369/979), *Kitâbu’l-Emsâl Fi’l-Hadîsi’n-Nebevî*, (Thk.) Abdulâlî Abdulhamîd Hâmid, Dâru’s-Selef, Bombay, 2.Baskı, 1408/1987, c.I, 148, (Hn: 111); el-KUDÂ’Î, Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Ca’fer (ö. 454/1062), *Müsnedu’ş-Şihâb*, (Thk.) Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 2.Baskı, 1407/1986, c.I, 43, (Hn: 15), 61, (Hn: 44-45), 239, (Hn: 377); BEYHAKÎ, *Şu’abu’l-îmân*, (Thk.) Abdulâlî Abdulhamîd Hâmid, Mektebetu’e-Raşîd, Riyad, 1.Baskı, 1423/2003, c.VI, 242, (Hn: 40105), c.XI, 377, (Hn: 8698); İBN BATTÂ, Ebû Abdullah Ubeydullah b. Muhammed b. Hamden el-’Ukberî (ö. 387/997), *el-İbânetü-l-Kubrâ*, (Thk.) Ridâ Mutî, Dâru’r-Râye, Riyad, 2.Baskı, 1415/1994, c.I, 287, (Hn: 117).

demmiştir. Nesâî ve diğeri ise *metruk* olduğunu söylemişlerdir. Ebû Dâvûd *leyse bi sika* demmiştir.²³⁹ “İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükretmez” ifadesinin İmam Ahmed, Ebû Hüreyre’den aynı lafızla gelmiş bir şahidi mevcuttur. Bu şahidin isnadı sahih, ricali sikadır.²⁴⁰ Bir de Ebû Sa’îd el-Hudrî hadisinden olarak “azze ve celle” ifadesi içermeyen bir şahidi mevcuttur.²⁴¹ Hadis *sahih li-gayrihî*dir. Buna göre söz konusu hadis hasenlik derecesine çıkmaktadır.

2.2.1.19. Ebû Ma’şer Necîh b. Abdurrahmân es-Sindî el-Medenî (ö. 170/787).

Ebû Ma’şer künyesine sahip olup Medine’denidir. Haşimoğullarının mevlasıdır. İsmi Abdurrahmân b. el-Velîd b. Hilâl olduğu da ifade edilmiştir. Aslen Hımyer’den, Hanzala b. Mâlik’in çocuklarındandır. Muhammed b. Ebî Ma’şer el-Medenî’nin babasıdır.²⁴² İbn Sa’d, onun altıncı tabakadan, Medineli tâbiinden olduğunu, çok hadis rivayetinde bulunduğunu ve zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Ebî Hâtim, bu ravinin Muhammed b. Ka’b’dan (ö. 120/738), Nâfi’ –Ebû Abdullah el-Medenî’den (ö. 117/735), Sa’îd el-Mekburî’den, Mûsâ b. Yesâr’dan (ö. 111-120/729-738) ve Muhammed b. Kays’tan (ö. 121-130/739-748) rivayette bulunduğunu söylemiştir. Kendisinden rivayette bulunanlar da şunlardır: el-Leys b. Sa’d, Huşeym –b. Beşîr b. el-Kâsim- (ö. 183/799), Yezîd b. Hârûn, Vekî’ –b. el-Cerrâh-, Ebû Nuaym –el-Fadl b. Dukeyn, Ebû Ğassân –Mâlik b. İsmail b. Dirhem- (ö. 217/832). el-Hatîb el-Bağdâdî, “Ondan rivayette bulunanlardan biri de İshak b. İsâ et-Tabbâ’dır. Meğazi konusunda en bilgili kişilerdendi.” el-Hatîb el-Bağdâdî ayrıca Ahmed b. Zuheyr –Ebû Hayseme-’in şöyle dediğini zikretmiştir: “Muhammed b. Bekkâr –b. er-Reyyân el-Hâşimî-’ı (ö. 238/852) “Ebû Ma’şer ölümünden önce çok değişmişti –yani ömrünün sonlarında hafızası karışmıştı-.” derken işitmiştim. Ayrıca şöyle demmiştir: Yahyâ b. Ma’in’in bir defasında “*leyse bi şey*” derken, bir defasında da “*leyse hadîsuhû bi şey*” derken duymuştum. –Yani ona göre bu ravi zayıftır.- Yine el-Hatîb el-Bağdâdî’nin zikrettiğine göre Muhammed b. Osmân b. Ebî Şeybe şöyle demmiştir: Ali el-Medîni’ye o ravi hakkında soru sordum; “O zayıf zayıf bir şeyh idi. Birinden salih hadisler; birinden münker hadisler rivayet

²³⁹ İBN ADİY, *el-Kâmil Fi Du’afâi’r-Ricâl*, c.IV, 531.

²⁴⁰ İBN HANBEL, c.XII, 472, (Hn: 7504).

²⁴¹ A.g.e., c.XVII, 380, (Hn: 11280).

²⁴² el-VÂKIDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *el-Meğâzî*, (Thk.) Marsidin Cons, Daru’l-Elmi, Beyrut, 3.Baskı, 1409/1989, c.I, 28; İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.V, 488; el-’UKAYLÎ, *ed-Du’afâ’u’l-Kebîr*, c.IV, 308; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.VIII,493; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ’*, c.III, 969; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XV, 591; İBNU’L-CEVZÎ, *ed-Du’afâ Ve’l-Metrûkûn*, c.III, 157.

ederdi.” dedi. Ebû Zur’a’nın tarihinde zikrettiğine göre ‘Amr b. ‘Avn el-Vâsitî (ö. 225/840), Huşeym –b. Beşîr-’den rivayetle “Ebû Ma’şer’den daha akıllı bir Medineli görmedim.” demiştir. İbn Ebî Hâtim de ve el-Harâitî benzer rivayette bulunmuştur. Muhammed b. İdrîs –Ebû Hâtim er-Râzî- şöyle demiştir: “Ebû Nuaym –el-Fadl b. Dukeyn-’ı “Ebû Ma’şer akıllı, hafız biriydi” derken iştmişim.”²⁴³ Abdullah, babası İmam Ahmed’den tahdiste bulunarak onun şöyle dediğini söylemiştir: “O ravi saduktur. Ama *lâ yukîmu’l-isnâd* (isnadı düzgün değildir).”²⁴⁴ İbn Ebî Hâtim’in dediğine göre “Babama ve Ebû Zur’a’ya bu ravi hakkında soru sorulduğunda “Saduktur” demişlerdir. Ebû Zur’a “O hadis konusunda saduktur, *leyse bi kavîdir*” demiştir.²⁴⁵ el-‘Ukaylî, bu bilgiye yer vermiş ve şöyle demiştir: “Ubeydullah b. Sa’id (ö. 241/855), İbn Mehdî –Abdurrahmân-’yi şöyle söylerken duymuştum: Ebû Ma’şer *ya’rif ve yunkir* idi.” Buhârî “Ebû Ma’şer *munkuru’l-hadîstir*” demiştir.²⁴⁶ Ebû Nuaym –el-Fadl b. Dukeyn-’a onun hakkında “Sika mıdır?” diye sorduklarında “Salihtir *şeyyiu’l-hadîstir*. Sıdk mahallindedir (*mahalluhu’s-sıdk*).” demiştir.²⁴⁷ İbn el-Cevzî, şunları söylemiştir: “İbn Numeyr – Muhammed b. Abdullah- (ö. 243/557) “İsnadları hıfz ederdi” demiştir.” Buhârî’ye ilaveten Yahyâ, Nesâî ve Dârakutnî bu raviyi zayıf olarak değerlendirmişlerdir.²⁴⁸ el-‘Ukaylî’nin dediğine göre “Muhammed b. Bekkâr, Ebû Ma’şer’in 176 senesinde vefat ettiğini ve bundan önce (hafızasında) değişiklikler olduğunu söylemiştir.” İbn Ebî Hâtim de Bağdat’ta 170 senesinide vefat ettiğini söylemiştir. Aynısını Ebû Zur’a ve el-Hatîb el-Bağdâdî de dile getirmiştir. el-Hatîb el-Bağdâdî ayrıca şu ilavede bulunmuştur: “el-Mehdî onu Rasûlullah (s.a.v)’in şehri Medine’den Bağdat’a getirtmişti. Harun Reşid’in halifeliği döneminde vefat edene dek orada kalmıştır.”²⁴⁹ Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun rivayetlerini tahrir etmişlerdir. Yukarıda dile getirdiklerimiz ışığında isnadları hıfz eden, emin, saduk bir ravi olduğunu ama ömrünün sonlarına doğru yaşlılık sebebiyle hafızasında karşılıklıklar oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle isnadı düzgün değildi. Buna

²⁴³ EBÛ ZUR’A, *Târîhu Ebî Zur’a*, c.I, 582; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.VIII, 494; İBNU’L-HARRÂT, Ebû Muhammed Abdulhak b. Abdurrahmân b. Abdullah el-Ezdî el-İşbîlî (ö. 581/1185), *el-Ahkâmu’s-Şerî’ati’l-Kubrâ*, (Thk.) Ebû Abdullâh Huseyn b. Ukâşe, Mektebetu’r-Ruşd, Riyad, 1.Baskı, 1422/2001, c.I, 346; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XV, 591.

²⁴⁴ İBN HANBEL, *el-’İlel Ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, c.I, 412.

²⁴⁵ EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ’*, c.III, 969.

²⁴⁶ el-’UKAYLÎ, *ed-Du’afâ’u’l-Kebîr*, c.IV,308.

²⁴⁷ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.VIII,495.

²⁴⁸ İBNU’L-CEVZÎ, *ed-Du’afâ’ Ve’l-Metrûkûn*, c.III,157.

²⁴⁹ el-’UKAYLÎ, *ed-Du’afâ’u’l-Kebîr*, c.IV,308; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.VIII, 494; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ’*, c.III, 969; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XV, 591.

rağmen sika raviler ondan rivayette bulunmuşlar ve zayıf olmasına rağmen hadisi allınıp yazılmıştır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Hz. Osmân b. 'Affân'ın katledilmesi hakkında bu ravinin İbn Hanbel'in *Musned*'inde tahrir edilmiş bir rivayeti bulunmaktadır. Bu araştırmamızı ikinci bölümünde o rivayete değineceğiz.

2.2.1.20. Ebû Abdullah, Şerîk b. Abdullah b. Ebî Şerîk en-Neha'î el-Kûfi el-Kâdî (ö. 177/793).

Künyesi Ebû Abdullah olup Kûfelidir. Kadılık yapmıştır. Ömer b. Abdilazîz dönemine yetişmiştir.²⁵⁰ Tebe-i tâbi'inden olup altıncı tabakadandır. Horasan topraklarında Buhârâ'da dünyaya gelmiştir. Bu bilgileri İbn Sa'd ve Buhârî'de vermiştir. Yahyâ b. Ma'in'in tarihinde söylediğine göre "Vekî' –b. el-Cerrâh- Şerîk b. Abdullah'ın Kuteybe b. Muslim'in (ö. 96/715) katli zamanında dünyaya geldiği söylemiştir." el-Fesevî de, onun doğumunun 95 yılında olduğunu ifade etmiştir. el-'Ukaylî de Mu'âviye b. Sâlih –el-Eş'arî olabilir-'in (ö. 263/877) Ahmed rivayetini tahdis ederek aynı bilgiyi dile getirmiştir. İbn Sa'd, Ebû Cafer el-Mansûr –Harun Reşid-'un (ö. 193/809) onu Kûfe kadılığı görevine getirdiğini ve Ebû Cafer'in vefatına dek o görevde kaldığını ve el-Mehdî yönetime geldiğinde de onun kadılık görevini ikrar ettiğini, daha sonra da azlettiğini söylemiştir. İbn Sa'd "Şerîk sika, me'mûn, çok hadis rivayet eden ve çok hata eden biriydi" demiştir.²⁵¹ Abdullah da babası İbn Hanbel'den tahdis ederek "Hasen b. Sâlih (ö. 169/785) hadis konusunda Şerîk b. Abdullah'tan daha *esbettir*" demiştir.²⁵² Buhârî, "(Şerîk) İshak el-Hemedânî –'Amr b. Abdullah b. 'Ubeyd-'den (ö. 129/747), Seleme b. Kuheyl'den (ö. 121/739) hadis dinlemiştir." demiştir.²⁵³ İbn Ebî Hâtîm, Şerîk'in hadis dinlediği hocalarına Ali b. el-Akmer'i (ö. 111-120/729-738), Zebîd el-Yâmî'yi (ö. 122/740), Ebû Sahra'yı (ö. 127/745) ve el-A'meş –Suleymân b. Mehrân-'i ilave olarak zikretmiştir. Şerîk'ten rivayette bulunanlar ise şunlardır: Abdurrahmân b. Mehdî, İbnu'l-Mübârek, Vekî' –b. el-Cerrâh-, Ebû Nuaym –

²⁵⁰ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 355; HALÎFE B. HAYYÂT, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, c.I, 288; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.IV, 237; MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.I,476; MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.I, 482; ed-DÎNEVERÎ, *el-Me'ârif*, c.I, 508; Vekî' el-Bağdâdî, *Ahbâru'l-kudât*, c.III,149; el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.II, 193; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.IV, 365; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 444; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.V, 11.

²⁵¹ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 355-356; YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târîh İbnu Ma'in(Durî)*, c.IV, 369; el-FESEVÎ, *el-Ma'rife ve't-târîh*, c.I, 168; Vekî' el-Bağdâdî, *Ahbâru'l-kudât*, c.II, 149; el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.II, 193.

²⁵² İBN HANBEL, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.II, 374.

²⁵³ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.IV, 237.

Abdurrahmân b. Hâni'- (ö. 211/826). (İbn Ebî Hâtim) bunlardan bir kısmını babamdan, bir kısmını benden öncekilerden işittim. Anltıldığına göre Abdullah b. el-Mübârek'in de yanında bulunduğu sırada Hadîc b. Mu'âviye (ö. 171/787) şöyle demektedir: “Şerîk Kûfelilerin hadisini Sufyân es-Sevrî'den daha iyi bilmektedir.” Zikredildiğine göre Yahyâ b. Ma'in şöyle demiştir: “Şerîk bana Ebû İshak'tan veya İsrail'den daha sevimlidir. O Ebu'l-Ehvas'tan daha eski ve daha bilgilidir.”²⁵⁴ el-Cûzcânî, onun hakkında “Hafızası kötü, *muzdaribu'l-hadîs, mâildir*” demiştir.²⁵⁵ el-İclî, onun sika olduğunu söylemiştir.²⁵⁶ İbn Ebî Hâtim'in dediğine göre “Ebû Zur'a'ya ‘Şerîk'in hadisiyle ihticac edilir mi?’ dedim. ‘Hatası çok idi. Hadis sahibi idi ve zaman zaman yanılırdı.’ dedi.”²⁵⁷ el-'Ukaylî, dediğine göre Yahyâ şöyle demiştir: “Kûfe'de onun yanına geldim. Bana imla ettirdi. Bir de baktım ki o *lâ yedrî*.” İmam Ahmed'in onun hakkındaki şu sözlerini de zikretmiştir: “Benim nezdimde akıl sahibi, saduk, muhaddis biriydi. Şüphe ve bidat sahiplerine karşı katıydı. Ebû İshak –el-Hemedânî-'tan hadis dinleme hususunda Zuheyr'den ve İsrâîl'den kıdemliydi. İsrâîl ondan daha *esbet* idi. Hadisiyle ihticacda bulunulur.” Muhammed Yahyâ b. Sa'id el-Kattân'ın (ö. 233/848) de şu sözlerine yer vermiştir: “Babam şöyle demiştir: Şerîk'in *usûlünü* (esas hadis kitaplarını) inceledim. Bir de baktım hata onun *usulünde* mevcut.”²⁵⁸ İbn Hibbân, dediğine göre Şerîk, ömrünün sonlarında rivayetlerinde hata etmeye başlamış, hafızasında karışıklıklar olmuştur. Vâsıt'ta ondan hadis dinlemiş olan, mesela Yezîd b. Hârûn ve İshak el-Ezrak (ö. 217/832) gibi eskilerin rivayetlerinde karşılıklık yoktur. Ama sonrakilerin Kûfe'deki iken dinlediklerinde çokça vehim bulunur.”²⁵⁹ el-Curcânî, bu zikrettiklerimize ilave olarak İbnu'l-Mübârek'e ulaşan isnadıyla “Şerîk'in hadisi *leyse bi şey*” demiştir.²⁶⁰ İbn Sa'd'ın dediğine göre Şerîk Kûfe'de 177 yılında zilkade ayının başında cumartesi günü vefat etmiştir. Müminlerin Emiri Hârûn cenaze namazını kıldırmak üzere Hire'den gelmiş ve namazın Kûfe valisi Mûsâ b. İsâ tarafından kıldırılmış olduğunu görünce köprüden dönmüştü. el-Hayyât da aynı bilgiyi zikretmiş ancak 178 yılında vefat ettiğini söylemiştir. Buhârî, Lerîk'in 177 senesinde vefat ettiğini

²⁵⁴ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.IV, 365-366-367.

²⁵⁵ Ebû İshâk İbrâhîm b. Ya'kûb b. İshâk es-Sa'dî el-Cûzcânî (ö. 259/873), *Ahvâlu'r-ricâl*, (Thk.) Abdalalîm Abdulazîm el-Bestevî, Hadîs Ekâdimî, Pakistân, c.I, 150.

²⁵⁶ el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 217.

²⁵⁷ EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.III, 810.

²⁵⁸ el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.II, 193-194.

²⁵⁹ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 444.

²⁶⁰ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.V, 11.

dile getirmiştir. Ebû Zur'a, ed-Dîneverî, el-fesevî'de ²⁶¹ ve daha başka imamlar da bu bilgiyi ifade etmişlerdir. Buhârî muallak olarak, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun rivayetlerini tahrir etmişlerdir. Kanaatimce Şerîk b. Abdullah'ın saduk olduğu netleşmiştir. Yahyâ b. Ma'în onu sika olarak değerlendirmiştir. Ömrünün sonlarına doğru hafızasında değişmeler olduğundan çokça hata yapmaktaydı. Bu nedenle bazı ilim adamları onu zayıf bir ravi olarak değerlendirmişlerdir. Onun hadislerini eskilerin bizzat kendisinden Vâsıt'ta veya hafızasında ihtilat olmadan önce Kûfe'de dinlemiş olmaları bizim onun hadisiyle – eğer hadis sahihse- ihticac etmesine mani değildir. Sonraki gelenlerin de Kûfe'de iken ondan dinledikleri hadisler sahih hadislere muvafık ise, ona göre değerlendirilir. Değilse, birçok vehmi içinde barındırdığı için bu tür hadislere itibar edilmez. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

Abdullah b. el-Hâkim, şöyle demiştir: “Ya'kûb b. Şeybe'nin bana tahdis ettiğine göre: İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın bana Şerîk'ten, onun da Abdullah b. Muhammed 'Akîl'den, onun da Rubeyyi' bnt. Mu'avviz b. 'Afrâ'dan (ö. 71-80/690-699) rivayetle tahdis ettiğine göre Rubeyyi' şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v)'e bir kap yaş hurma ve acur (veya tüylü küçük salatalık) getirdim. Bana avucunun dolusunca altın verdi ve “Bunları takı olarak kullan!” dedi.”²⁶²

Hadisi İshak b. Râhûye (ö. 238/852), Ebu'l-Velîd et-Tayâlisî tarikinden; Ahmed, Vekî' b. el-Cerrâh ve Ebû Seleme el-Huzâ'î –Mansûr b. Seleme b. Abdilazîz- (ö. 210/825) tarikinden; et-Taberânî, Ebu'l-Velîd et-Tayâlisî, Muhammed b. İsâ et-Tabbâ', Zekeriyâ b. Yahyâ Zahmeveyh (ö. 235/849) tarikinden; el-Beyhakî, Yahyâ b. Yahyâ (ö. ?) tarikinden; Tirmizî, Ali b. Hucr tarikinden; Ebu's-Şeyh el-Asbahânî, 'Avn b. Sellâm (ö. 230/845) tarikinden; Ebû Nuaym el-Asbahânî, 'Ubeyd b. Zur'a (ö. ?) tarikinden tahrir etmişlerdir. Hepsisi de “Bize Şerîk'in Abdullah b. Muhammed b. 'Akîl'den rivayetle tahdis ettiğine göre...” demişlerdir. et-Taberânî, Tirmizî, İbrahim b. Muhtâr (ö. 182/798) tarikinden Muhammed b. İshak'tan, onun da Ebû 'Ubeyde b. Muhammed b. 'Ammâr b. Yâsir'den (ö. 111-120/729-738) rivayetle tahrir etmiştir. Abdullah b. Muhammed b. 'Akîl ve Ebû 'Ubeyde b. Muhammed b. 'Ammâr b. Yâsir'in her biri er-Rubeyyi'

²⁶¹ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 356; HALÎFE B. HAYYÂT, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, c.I, 288; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.IV, 237; *Târîhu'l-êvsat*, c.II, 213; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.III, 810; ed-DÎNEVERÎ, *el-Me'ârif*, c.I, 509; el-FESEVÎ, *el-Ma'rîfe ve't-târîh*, c.I, 168.

²⁶² Ebû Abdullah Muhammed b. Alî İbni'l-Hasen b. Bişr el-Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932), *el-Menhiyyât*, (Thk.) Muhammed Osmân el-Haşî, Mektebetu'l-Kur'ân, Kâhire, 1406/1986, c.I, 207.

bnt. Mu'avviz b. 'Afrâ'dan "Hz. Peygamber (s.a.v)'e geldim" dediğini ve hadisi zikrettiğini rivayet etmiştir.²⁶³

"Rasûlullah (s.a.v)'e yaş hurma ve acurdan (veya tüylü küçük salatalık) bir kap getirdim." ifadeleri Tirmizî'nin bir tarikten tahrir ettiğine muvafıktır. İshak'ta "yaş hurmadan bir sâ"; İmam Ahmed'in bir tarikinde "içinde yaş hurma olan bir kap", bir diğer tarikinde "Rasûlullah'a hediye ettim" şeklindedir. Ebu's-Şeyh ve Ebû Nuaym el-Asbahânî'de de böyledir. et-Taberânî'de ve Tirmizî'nin bir tarikinde "Mu'avviz b. 'Afrâ üzerinde tüylü küçük salatalık bulunan yaş hurmadan bir kapla Rasûlullah'a gönderdi" şeklinde; el-Beyhakî'de ise "bir kap yaş hurma ile" şeklindedir.

"Bana avucunun dolusunca altın verdi ve "Bunları takı olarak kullan!" dedi." ifadeleri İshak'ta "Avucuma takılar veya altın koydu ve "Takı olarak kullan!" dedi" şeklinde; İmam Ahmed'de "Elime bir şey koydu ve "Bunu takı olarak kullan! Bunu takın!" şeklinde, bir tarikte de "Bana iki avcu dolusunca takı –veya altın, dedi- verdi ve "Bunu takı olarak kullan!" dedi." şeklindedir. Tirmizî'de de ifade bu şekilde olup "ve "Bunu takı olarak kullan!" dedi." kısmı yoktur. Bir diğer tarikte de "Takı ve altın" şeklinde her ikisi birliktedir. et-Taberânî ve Tirmizî'de bir tarikte "Rasûlullah (s.a.v) salatalığı severdi. Bahreyn'den iyi mallar gelmişti. Elini onlardan doldurdu ve bana verdi." şeklinde; el-Beyhakî'de "Avucuma takı veya altın verdi" şeklinde; Ebu's-Şeyh'te ise "Bana altın verdi ve "Bunu takı olarak kullan!" dedi." şeklindedir. Ebû Nuaym el-İsfahânî'de de bu şekildedir.

Hadisin isnadı Şerîk'in zayıf olmasından dolayı zayıftır. İbn 'Akîl – Abdullah b. Muhammed- saduktur fakat *leyyiu'l-hadîstir*. Ömrünün sonlarında hafızasında değişiklikler olduğu söylenmektedir. Hadisin geri kalan ricali Buhârî ve Müslim'in sika ricalidir.

İbn Ebî Usâme el-Bağdâdî (ö. 282/895), rivayet ettiğine göre şöyle demiştir: "İshak –b. et-Tabbâ'- bize Şerîk'ten, o da Ebu'l-Yakzân –Osmân b. 'Umeyr-'dan (ö. 150/767), o da 'Adiy b. Sâbit'ten (ö. 116/734), o da babasından –

²⁶³ Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî (ö. 238/853), *Müsned İbn Râhûye*, (Thk.) Abdulgâfur b. Abdulhak el-Beluşi, Mektebetu'l-îmân, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1412/1991, c.V, 144, (Hn: 2267); İBN HANBEL, c.XLIV, 569 (Hn: 27020), 571, (Hn: 27023); et-TABERÂNÎ, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, c.XXIV, 273-274, (Hn: 694-697), el-BEYHAKÎ, *Şu'abu'l-îmân*, c.VIII, 111, (Hn: 5567); et-TİRMİZÎ, *eş-Şemâilu'l-Muhammediyye*, c.I, 167-168, (Hn: 203-204), 295, (Hn: 357); Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî (ö. 369/979), *Ahlâku'n-nebî ve âdâbuh*, (Thk.) Sâlih b. Muhammed el-Vinyân, Dâru'l-MÜSLİM, Riyad, 1.Baskı, 1419/1998, c.III, 351, (Hn: 677); EBÛ NUAYM, *el-Asbahânî, Ma'rifetu's-sahâbe*, c.VI, 3332, (Hn: 7640).

Sâbit b. el-Muğîra b. el-Hatîm; İbn Kays el-Ensârî olduğu da söylenmiştir ve *mechûlu'l-hâldir*- (ö. Muâviye dönemi), o da dedesinden (ö. ?) rivayetle şöyle dediğini tahdis etmiştir: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “İstihâze kanı gören kadın âdet günlerini bekler sonra yıkanır, her namaz için abdest alıp öyle namaz kılar.”²⁶⁴

Hadisi İbn Ebî Şeybe, Dârimî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî, et-Tahâvî ve el-Beyhakî, farklı tariklerle tahrir etmişlerdir. Bu isnadın ardından yukarıdaki hadise yer vermişlerdir.²⁶⁵

“İstihâze kanı gören kadın âdet günlerini bekler” ifadesi İbn Ebî Şeybe’de, İbn Mâce’de ve Ebû Dâvûd’da “İstihâze kanı gören kadın namazı bırakır” şeklindedir Tirmizî’de “İstihâze kanı gören kadın” ifadesi yoktur. Dârimî’de “Her aydaki hayız günlerinde” şeklindedir. Et-Tahâvî’de “her ayda” ifadesi yoktur. el-Beyhakî’de “hayız zamanında” şeklindedir.

“Sonra yıkanır, her namaz için abdest alıp öyle namaz kılar.” ifadesi İbn Ebî Şeybe’de, İbn Mâce’de ve Osmân tarikinden Ebû Dâvûd’da ve et-Tahâvî’de “oruç tutar ve namaz kılar” şeklindedir. Dârimî’de “yıkanır, namaz kılar, oruç tutar ve her namazda abdest alır” şeklindedir.

Tirmizî, “Şerîk’in Ebu’l-Yakzân’dan rivayetle tek kaldığı bir hadistir. demiştir. Muhammed’e bu hadis hakkında sorulmuş: ‘Adiy b. Sâbit babasından, o da dedesinden rivayetle.. ‘Adî’in dedesinin ismi nedir? Muhammed onun ismini bilmemiştir. Muhammed’e Yahyâ b. Ma’in’in “Onun ismi Dînâr’dır” sözü söylenince, aldırış etmedi.”²⁶⁶

İbnu’l-Mulakkın Sirâcuddîn, dediğine göre “Sözü geçen Ebu’l-Yakzân’ın ... ismi Osmân b. ‘Umeyr el-Kûfi’dir... Birçok kişi onun zayıf olarak değerlendirmiştir. İmam Ahmed onun hakkında *da’ifu’l-hadîstir* demiştir. Yahyâ

²⁶⁴ Ebû Muhammed el-Hâris b. Muhammed b. Dâhir el-Bağdâdî’l-Hasîp (ö. 282/895), *Buğyetu’l-bâhis ‘an zevâidi Musnedi’l-Hâris*, (Thk.) Huseyn Ahmed Sâlihi’l-Bâkirî, Merkezû Hizmeti’s-Sünne, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1413/1992, c.I, 235, (Hn: 104).

²⁶⁵ Ebû Bekr İBN EBÎ ŞEYBE Abdullah b. Muhammed b. İbrâhîm el-Absî (ö. 235/849), *Müsnedu İbn Ebî Şeybe*, (Thk.) Adil b. Yusuf el-İzâzî, Dâru’l-Vatan, Riyad, 1.Baskı, 1418/1997, c.II, 299, (Hn: 798); Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân (ö.255/869), *Sünen ed-Dârimî*, Thk. Huseyin Selim Esed ed-Dârânî, Daru’l-Muğni, Suudi Arabistan, 1.Baskı 1412/2000, et-Tahâre, 83, (c.I, 608, Hn:820); İBN MÂCE, et-Tahâre ve Sünenuha, 115, (c.I, 204, Hn: 625); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 112, (c.I, 80, Hn: 297); TİRMİZÎ, et-Tahâre, 94, (c.I, 220, Hn: 126); Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî (ö. 321/933), *Şerhu Me’âni’l-âsâr*, (Thk.) Muhammed Zühreir en-Neccâr, Dâru’l-ütubi’l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1414/1994, c.I, 102, (Hn: 639-640-641); BEYHAKÎ, Ebû Bekr, Ahmed b. el-Huseyin b. Ali b. Mûsâ (ö. 458/1066), es-Sünenu’l-Kubrâ, Thk. Muhammed b. Abdilkâdir ‘Atâ, Dâru’l-kütubi’l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1424/2003, c.I, 511, (Hn: 1633-1634).

²⁶⁶ TİRMİZÎ, *Sünen*, c.I, 187.

şeyse bi şey demiştir. Nesâî *leyse bi kavî* ifadesini kullanmıştır. Dârakutnî zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân “Ne dediğini bilmeyecek kadar hafızası karışmıştır. Onunla ihticac caiz değildir.” demiştir. Ebû Hâtim *da’ifu’l-hadîs munkar* demiştir. Şu’be ona rıza göstermezdi... Hiç şüphe yok ki Ebû Dâvûd *Sunen*’de “Bu sahhih olmayan zayıf bir hadistir” demiştir.²⁶⁷

Kanaatimce hadisin isnadı zayıftır fakat şahidleri ile birlikte sahihtir. Doğruyu Allah daha iyi bilir.

2.2.1.21. Ebû Hâlid, Anbese b. Abdulvâhid b. Umeyye b. Abdullah Sa’îd b. el-‘Âs el-Kûfî (ö. 181/797).

Anbese b. Abdulvâhid b. Umeyye b. Abdullah Sa’îd b. el-‘Âs el-Kuraşî el-Umevî. Kûfeli olup Ebû Hâlid künyesine sahipti. Bir gözü görmezdi. Muhammed b. Abdilvâhid’in dedesidir.²⁶⁸ İbn Sa’d, söylediğine göre tebe-i tâbi’inin orta yaşlılarından sekizinci tabakadandır. Müslim, bu ravinin Beyân b. Bişr’den (ö. 131-140/749-757), Abdulmelik b. ‘Umeyr’den (ö. 136/753) hadis dinlediğini söylemiştir. İbn Ebî Hâtim, buna ‘Avf –b. Ebî Cemîle el-‘Abdî-’ı (ö. 146/763) ve Sa’îd el-Cerîrî’yi (ö. 144/761) de ilave etmiştir. Kendisinden rivayette bulunmuş olanlar da şunlardır: Mansûr b. Ebî Muzâhim, Muhammed b. Bekkâr b. er-Reyyân, İbrahim b. Mûsâ er-Râzî (ö. 220/835), İbrahim b. Mehdî (ö. 224/839).²⁶⁹ Yahyâ b. Ma’in tarihinde bu raviyi sika olarak değerlendirmiştir. bu bilgiyi İbn Cunejd, İbn Ebî Hâtim, İbn ‘Adiy el-Curcânî, el-Hatîb el-Bağdâdî Yahyâ b. Ma’in’e ulaşan iki senedle bir grup ilim adamından nakletmiştir.²⁷⁰ Ebû Zur’a bu ravi hakkında *lâ be’se bih* demiştir. İbn Ebî Hâtim ve İmam Ahmed aynı şeyi ifade etmiştir.²⁷¹ ez-Zehebî, sika olduğunu ve *ebdâldan* sayıldığını söylemiştir. Ayrıca ez-Zehebî’nin söylediğine göre 181 senesinde vefat etmiştir.²⁷²

²⁶⁷ Ebû Hafs Sirâceddîn Ömer b. Ali b. Ahmed İbnu’l-Mulakkın (ö. 408/1017), *el-Bedru’l-munîr fi tahrîci’l-ehâdis ve’l-âsâri’l-vâki’ati fi’ş-Şerhi’l-kebîr*, (Thk.) Mustafâ Ebu’l-Ğayd, Dâru’l-Hicra, Riyad, 1.Baskı, 1425/2004, c.III, 130.

²⁶⁸ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VII, 236; BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Kebîr*, c.VII, 38; MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.I, 281; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ*, c.III, 919; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.VI, 401; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 289; İBN MENDE, *el-İsfchânî, Fethu’l-Bâb Fi’l-Kunâ Ve’l-Elkâb*, c.I, 288; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.XV, 220.

²⁶⁹ MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.I, 281; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.VI, 401.

²⁷⁰ YAHYÂ B. MA’İN, *Târih İbnu Ma’in*, c.I, 111; YAHYÂ B. MA’İN, *Su’âlât İbnu’l-Cunejd li Ebî Zekeriyâ*, c.I, 365; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.VI, 401; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.VI, 466; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.XV, 220.

²⁷¹ EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ*, c.III, 919; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.VI, 401.

²⁷² ez-ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.II, 100; *Târihu’l-İslâm*, c.IV, 937.

Buhârî muallak olarak ve Ebû Dâvûd bu ravinin hadislerini tahrir etmişlerdir. Kanaatimce bu ravi sika olduğuna göre hadisleri yazılır ve ihticac edilir.

el-'Ukaylî, rivayetine göre şöyle demiştir: "Muhammed b. İsmail, İshak b. İsâ et-Tabbâ, 'Anbese b. Abdilvâhid, el-Haccâc b. Dînâr'ın (ö. 150/767'den önce) Ebû Ğâlib –el-Basrî Hazevver-'den (ö. 121-130/739-748), onun da Ebû Umâme – Sadâ b. 'Aclân b. Vehb-'den (ö. 86/705) isnadıyla bize tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v) "Üzerinde buldukları hidayetden sonra hiçbir kavim dalalete düşmemiştir ki çekişme onlara verilmesin." buyurmuş sonra da "Bizim ilahlarımız mı hayırlı, yoksa o mu? dediler. Bunu sana ancak çekişmek için söylediler. Doğrusu onlar kavgacı bir toplumdur."²⁷³ ayetini okumuştur." (el-'Ukaylî) Muhammed b. İsmail'in İshâk b. İsâ'dan naklettiği rivayetin Mutâbi'i olmadığını ve bu tarik dışında tanınmayan bir hadistir"²⁷⁴ demiştir.

Hadisi İmam Ahmed, İbn Mâce, Tirmizî, el-Âcurrî, İbn Ebi'l-'Âsım, et-Taberânî, Ebû Bekr er-Rûyânî Abdolvâhid b. Ziyâd (ö. 177/793), el-Hâkim, el-Beyhakî, el-Lâlekâî, el-Hatîb el-Bağdâdî, İbn Batta ve İbn Abdilber'de mutabii tariklerle tahrir etmişlerdir.²⁷⁵

Tirmizî "Bu, hasen sahih bir hadistir. Biz onu sadece Haccâc b. Dînâr tarihiyle biliyoruz ve Haccâc sikadır, *mukâribu'l-hadistir*" demiştir. el-Hâkim *el-Mustedrek*'te "Bu, isnadı sahih bir hadistir" demiştir. Kanaatimce hadis çeşitli tarikleri ve şahidleriyle birlikte hasendir. Ebû Ğâlib –el-Basrî- Asbahân'a yerleşmiştir. Mutâbi ve şahidlerde kendisine itibar edilir. Onun berisindekiler ise *lâ be'se bihtir*.²⁷⁶

²⁷³ 43. *Zuhruf*, 58.

²⁷⁴ el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.I, 286.

²⁷⁵ İBN HANBEL, c.XXXVI, 493 (Hn: 22164), c.XXXVI, 540, (Hn: 22204); İBN MÂCE, el-İmân ve Fadâil es-Sahâbe, 7, (c.I, 19, Hn: 48); TİRMİZÎ, Tefsîru'l-Kur'ân, 44, (c.VI, 378, Hn: 3253); Ebû Bekr eş-Şeybânî, *es-Sünne*, c.I, 47, (Hn: 101); EBÛ YA'LÂ, el-Mûsulî, Ahmed b. Ali b. Musennâ b. Yahyâ b. Hilâl et-Temîmî (ö. 307 /919), *el-Mu'cem*, (Thk.) İrşâdu'l-Hak el-Eserî, İdâretu'l-'ulûm el-Eserîyye, Feysal Ebad, 1.Baskı, 1407/1986, c.I, 134, (Hn: 144); Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî (ö. 307/919), *Müsned*, (Thk.) Eymen Ali Ebû Yemânî, Muessesetu Kurtuba, Kâhire, 1.Baskı, 1416/1995, c.II, 274; Ebû Bekr Muhammed b. el-Huseyn b. Abdullah el-Âcurrî el-Bağdâdî (ö. 360/971), *eş-Şerî'a*, (Thk.) Abdullah b. Ömer ed-Dimici, Daru'l-Vetan, Riyad, 2.Baskı, 1420/1999, c.I, 429-430, (Hn: 109-110), 470, (Hn: 145); et-TABERÂNÎ, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, c.VIII, 277, (Hn: 8067); el-HÂKİM, *el-Mustedrek 'ala's-Sahîhayn*, (Thk.y), Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1411/1990, c.II, 486, (Hn: 3674); el-LALEKÂÎ, *Şerhu Usûli İ'tikâdi Ehli's-Sünneti Ve'l-Cemâ'a*, c.I, 128, (Hn: 177); BEYHAKÎ, *Şu'abu'l-îmân*, c.XI, 19, (Hn: 8080); İBN ABDİLBER, *Câmi'u beyâni'l-'ilmi ve fadlihi*, c.II, 948, (Hn:1811); İBN BATTÂ, *el-İbânetu'l-Kubrâ*, c.II, 485-486-487-488, (Hn: 526-527-528-529-530), 491, (Hn: 534), 613, (Hn: 796); el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *el-Fakîh ve'l-mutefakkîh*, c.I, 552, (Hn: 552-553).

²⁷⁶ TİRMİZÎ, Tefsîru'l-Kur'ân, 44, (c.VI, 378, Hn: 3253).

2.2.1.22. Ebû Bekr Şu'be b. 'Ayyâş b. Sâlim el-Esedî el-Kûfî el- el-Kârî el-Hannât (ö. 193/809).

Ebû Bekr b. 'Ayyâş b. Sâlim el-Esedî el-Kûfî el- el-Mukri' el- Hannât. En sahih görüşe göre ismi künyesidir. Vâsıl b. Hayyân el-Ahden el-Esedî'nin azatlısıdır.²⁷⁷ Ebû Yusuf el-Fesevî, dediğine göre Ebû Bekr b. 'Ayyâş 96 yılında dünyaya gelmiştir. Ebû Zur'a da "Bana ulaştığına göre o 95 senesinde doğmuştur" demiştir. İbn Hibbân da *es-Sikât*'da böyle söylemiştir.²⁷⁸ İbn Sa'd, dediğine göre yedinci tabakadandır. İbn Sa'd ayrıca şunu da ilave etmiştir: "O bundan önceki tabakadandır. Ama uzun ömür yaşayıp kalmış ve kendisinden rivayetle hadiseler yazılmıştır. Abid kimselerdendi. Sika, hadisi ve ilmi bilen biriydi. Ancak *kesîru'l-galat* idi."²⁷⁹ ed-Dûrî'nin dediğine göre "Yahyâ b. Ma'în'e 'Ebû Bekr b. 'Ayyâş mı daha *esbet*, Ebu'l-Ahves mi?' diye sorulduğunda 'Ebu'l-Ahves' demiştir. Zannedersem o (Ebu'l-Ahves) Sellân b. Suleym'dir (ö. 179/795).²⁸⁰ İmam Ahmed, "Sikadır. Galat işleyebilir." demiştir.²⁸¹ Buhârî, Osmân b. Zâide er-Râzî'nin (ö. 181-190/797-806) Sufyân'a Ebû Bekr b. 'Ayyâş hakkında soru sorduğunu, onun da cevap olarak 'Tefsir istersen, ondadır.' dediğini zikretmiştir. İbn Ebî Hâtim "Üç kişiden hadisi yazarsan, senin aleyhine bir şey yoktur: Zâide b. Kudâme'den (ö. 160/777), Ebû Bekr b. 'Ayyâş'tan ve İbn 'Uyeyne'den.." demiştir. İbnü'l-Mübârek'in onu övgüyle andığını, İmam Ahmed'in 'Saduk, sika, Kur'an ve hayır sahibi biridir' dediğini de zikretmiştir. (İbn Ebî Hâtim'in) dediğine göre "Babama Şerîk ve onun hakkında soru sorulup 'Hangisi daha hfızdır?' denildi. 'Hfız bakımından ikisi de eşittir. Ancak Ebû Bekr yazı bakımından daha sahihtir.' demiştir. Babama 'Peki ya Ebû Bekr b. 'Ayyâş ve Abdullah b. Bişr er-Rakkî (ö. ?) ?' diye sordum. 'Ebû Bekr ondan daha *evsak* ve daha *ahfaz*.' dedi. Buhârî, bu ravinin Ebû Husayn –Osmân b. 'Âsım-'dan (ö. 127/745), Hubeyb b. Ebî Sâbit'ten (ö. 119/737) hadis dinlediğini söylemiştir. Müslim de *el-Kunâ*'da Ebû Bekr'den rivayette bulunan ravileri şöyle saymıştır: İbn Mehdî –Abdurrahmân-, Ebû Nuaym

²⁷⁷ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 330; BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.IX, 14; el-'İCLÎ, *Târihu's-Sikât*, c.I, 492; MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.I, 126; el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.II, 188; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.IX, 348; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 668.

²⁷⁸ ed-DÎNEVERÎ, *el-Me'ârif*, c.I, 509; el-FESEVÎ, *el-Ma'rife ve't-târih*, c.I, 150; EBÛ ZUR'A, *Târihu Ebî Zur'a*, c.I, 302; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 670.

²⁷⁹ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 330.

²⁸⁰ YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târih İbnu Ma'în(Durî)*, c.I, 369.

²⁸¹ İBN HANBEL, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.II, 480.

–el-Fadl b. Dukeyn.²⁸² el-‘İclî ve Ebû Dâvûd sika olarak değerlendirmiştir.²⁸³ el-‘Ukaylî, dediğine göre Yahyâ b. Sa’îd, kendi yanında Ebû Bekr b. ‘Ayyâş anıldığında yüzünü buruşturup öteye çevirirdi. Abdurrahmân ondan tahdiste bulunurdu. Yahyâ ‘Ebû Bekr b. ‘Ayyâş karşımda olsa, ona hiçbir şey sormam. İsrâîl –b. Mûsâ el-Basrî- (ö. 141-150/758-767) Bekr b. ‘Ayyâş’tan üsttedir.’ derdi.²⁸⁴ İbn Hibbân, dediğine göre “İbn ‘Ayyâş itkan sahibi hafızlardandı... Yahyâ el-Kattân ve Ali b. el-Medîni onun hakkında olumsuz görüş beyan ederlerdi. Bunun nedeni yaşının ilerlemiş olması ve hafızasında kötüleşmeler meydana gelmesidir. Rivayet ettiğinde vehimde bulunurdu. Hata ve vehim, insanoğlunun paçasını kurratamadığı iki şeydir. Hatası çoğalıp doğrularına baskın duruma gelecek olsa da rivayetlerinden kaçınmayı hak etmez. Vehim halinde vehimde bulunurken, hata halinde hata işlerken adaleti ve *semâ*’ının sıhhati öne geçmişken hadisinin terk edilmesini hak etmez... Doğrusu hata işlediğinin bilindiği şey ne ise ondan kaçınmak ve sika ravilere muvafık veya muhalif olsa da rivayet ettiği şeylerle ihticacda bulunmaktır. Çünkü ehl-i adalet zümresine dâhildir ve adaleti sahih olanlar, cerh sebeplerinden biriyle adaletin zail olması haricinde *kadhî* da *cerhi* de hak etmezler. Adaleti sahih olup hatası ortaya çıkan her sika muhaddis hakkındaki hüküm budur.²⁸⁵ İbn Sa’d’ın dediğine göre ravi, Müminlerin Emiri Harun Reşid’in Tus şehrinde vefat ettiği ay içerisinde 193 senesinin cemaziyelevvel ayında Kûfe’de vefat etmiştir. Aynı bilgiye Halife b. Hayyât tarihinde; Buhârî, ed-Dîneverî, el-Fesevî, Ebû Zur’a ve İbn Hibbân aynı bilgiye eserlerinde yer vermişlerdir.²⁸⁶ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce bu ravinin hadislerini tahrir etmişlerdir. Kanaatimce imamların bu raviyi adil ve sika olarak değerlendirmelerinden, hadisiyle ihticac edilebileceği kanaatlerinden sonra bir şey söylemek yersiz olacaktır. Adaleti sahih olan her sika muhaddis hakkındaki hüküm budur.

Ebû Nuaym el-Asbahânî şöyle tahrir etmiştir: “Ebû Bekr b. Hallâd’ın (ö. 359/970) el-Hâris b. Ebî Usâme’nin (ö. 282/895) İshak b. İsa et-Tabbâ, Ebû Bekr b. ‘Ayyâş’ın bize Ebû Husayn’dan, onun da Sâlim b. Ebi’l-Ca’d’dan (ö. 97/716),

²⁸² BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.III, 432, c.IX, 14; MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.I, 126; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.IX, 349-350.

²⁸³ el-‘İCLÎ, *Târîhu’s-Sikât*, c.I, 492; EBÛ DÂVÛD el-Ezdî, *Su’âlât Ebi’Ubeydi’l-Âcurrî Ebâ Dâvûd*, c.I, 151.

²⁸⁴ el-‘UKAYLÎ, *ed-Du’afâ’u’l-Kebîr*, c.II, 188.

²⁸⁵ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 669.

²⁸⁶ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VI, 330; HALÎFE B. HAYYÂT, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, c.I, 466; BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.IX, 14; ed-Dîneverî, *el-Me’ârif*, c.I, 509; el-FESEVÎ, *el-Ma’rife ve’t-târîh*, c.I, 182; EBÛ ZUR’A, *Târîhu Ebi’Zur’a*, c.I, 302; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 670.

onun da Ebû Hüreyre'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.v)'den rivayetle tahdis ettiğine göre şöyle buyurmuştur: “Sadaka zengine ve bedenen sağlıklı kuvvetli kimseye helal değildir.”²⁸⁷

Hadisi İmam Ahmed, İbn Mâce, Nesâî, İbnu'l-Cârûd, İbn Hibbân, Dârakutnî, el-Beyhakî, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, İbn Ebî Şeybe ve Yahyâ b. Ma'în, İbn Huzeyme el-Hâkim ve et-Taberânî de rivâyeti farklı tariklerle nakletmişlerdir.²⁸⁸

Bu isnadın ricali sika ravilerdir. Ravilerden sadece Sâlim b. Ebi'l-Ca'd sahabeden çokça *mursel* yapan biridir. Bu rivayeti de Ebû Hüreyre'den işittiğini ifade eden ıstılah nakletmemiştir. Ancak rivayetin farklı tariklerle *mutâbi*' vardır.

2.2.1.23. Ebû Muhammed el-Medenî, Abdullah b. Zeyd b. Eslem el-Kuraşî el-Adevî (ö.182/798).

Ömer ailesinin mevlasıdır. Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'in kardeşidir.²⁸⁹ İbn Sa'd, belirttiğine göre tâbîinden olup altıncı tabakadandır. Buhârî, bu ravinin, kendi babasından –yani Zeyd b. Eslem'den- hadis dinlediğini söylemiştir. Ondan hadis dinlemiş olanlar ise İbnu'l-Mübârek, el-Velîd b. Muslim (ö. 194/810) ve Kuteybe –b.Sa'id-'dir.²⁹⁰ İbn Sa'd'ın dediğine göre Eslem'in (ö. 80/699) çocuklarının hadis konusunda en *esbeti* idi. İmam Ahmed de böyle söylemiş ve bir başka mecliste onu –oğlu Abdullah'ın kendisinden rivayetine göre- sika olarak değerlendirmiştir. İbnu'l-Fesevî de aynı şekilde değerlendirmiştir. İbn Ebî Hâtim de

²⁸⁷ EBÛ NUAYM, el-Asbahânî, *Hilyetu'l-evliyâ*, c.VI, 251.

²⁸⁸ İBN HANBEL, c.XIV, 483 (Hn: 8908), c.XV, 26, (Hn: 9061); İBN MÂCE, ez-Zekat, 26, (c.I, 589, Hn: 1839); NESÂÎ, ez-Zekat, 90, (c.V, 99, Hn: 2597); en-NÎSÂBÛRÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Alî b. el-Cârûd (ö. 307/919-20), *el-Muntekâ*, (Thk.) Abdullah Ömer el-Bârudi, Müessesetü el-Kitâbi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1408/1988, c.I, 99, (Hn: 364); el-BEYHAKÎ, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, c.III, 79, (Hn: 2389); EBÛ YA'LÂ, el-Mûsulî, *el-Mu'cem*, c.I, 134, (Hn: 144); İBN HUZEYME, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk (ö. 311/923), *Sahîhu İbni Huzeyme*, (Thk.) D.Muhammed Mustafâ el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 2.Baskı, 1412/1992, c.IV, 78, (Hn: 2387); İBN HİBBÂN, *Sahîhu İbni Hibbân*, c.VIII, 84, (Hn: 3290); et-TABERÂNÎ, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, c.VIII, 27, (Hn: 7859); ed-Dârakutnî, *es-Sunen*, (Thk.) Şu'ayb el-Arnâût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı, 1424/2004, c.III, 21-22, (Hn: 1989-1990); el-HÂKİM, *el-Mustedrek 'ala's-Sahîhayn*, c.I, 565, (Hn: 1477); el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, c.II, 65, (Hn: 885); el-BEYHAKÎ, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, c.XII, 21, (Hn: 13160-13161); Ebû Ya'lâ el-Mûsulî, *Müsned*, c.XI, 62, (Hn: 6199), c.XI, 286, (Hn: 6401); Ebû Bekr İBN EBÎ ŞEYBE, *Müsnedu İbn Ebî Şeybe*, c.II, 424, (Hn: 10664), c.VII, 323, (Hn: 36507); YAHYÂ B. MA'İN b. 'Avn b. Ziyâd b. Bistâm b. Abdurrahman el-Gatafânî, el-Mürrî, el-Bağdâdî' (ö. 233/847), *el-Cuz'u's-Sânî Min Hadîsi Yahyâ b. Ma'în el-Fevâid*, (Thk.) Hâlid b. Abdullah es-Seyyid, Mektebetu'r-Ruşd, Riyad, 1.Baskı, 1419/1998, c.I, 124, (Hn: 33).

²⁸⁹ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 483; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.V, 94; el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.II, 255; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.V, 59; İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-Du'afâ' Ve'l-Metrûkîn*, c.II, 10; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.V, 306; İBNU'L-CEVZÎ, *ed-Du'afâ Ve'l-Metrûkân*, c.II, 123; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XX, 280.

²⁹⁰ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.V, 94.

bu bilgiyi aktarmış ve Abdurrahmân b. Mehdî'nin ondan tahdiste bulunduğu bilgisini eklemiştir. Aynı bilgiyi İbn Şâhîn nakletmiştir. el-Curcânî, Hâlid b. Haddâş'ın (ö. 224/839) “Bana Ma'n el-Kazzâz –b. İsa- ‘Ondan yaz. O sikadır.’ dedi.” sözlerini zikrederek sika olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁹¹ Nesâî, “*leyse bi'l-kavî*” demiştir.²⁹² el-'Ukaylî de Yahyâ b. Ma'în'in onun zayıf olduğu; Usâme (ö. el-Mansûr'un halifeliği döneminde), Abdullah ve Abdurrahmân (ö. 182/798) kardeşlerin hadislerinin bir şey olmadığı (*leyse bi şey*) yönündeki sözünü zikrederek zayıf olarak değerlendirmede bulunmuştur. Bu bilgiyi İbn 'Adiy, aktarmış ve hadisi yazılır şeklindeki değerlendirmesini ilave etmiştir. Ebû Yusuf el-Kulûsî'nin (ö. 271/884) şu sözlerini de dile getirmiştir: “Ali b. el-Medî'nin ‘Zeyd b. Eslem'in evladı arasında sika kimse yoktur.’ dediğini işittim.” Öte yandan da Buhârî'nin Ali b. el-Medî'nî'den tahdis ederek söylediği şu sözleri de zikretmiştir: “Onun iki kardeşi, Usâme ve Abdullah hakkında sika olduğunu söylenmiştir.” İbn 'Adiy “Zikrettiğim dışında ona ait hadis çok değildir, azdır.” demiştir. Zayıf olmakla birlikte birçok kişinin sika olarak değerlendirmesine dayanarak hadisi yazılır.²⁹³ İbn Hibbân, dediğine göre çok hatası, fahiş vehmi olan, salih bir şeyh olup bu alanda yolun başında olanların bile uydurma olduğuna tanıklık edecekleri şeyleri sika ravilerden rivayetle getirirdi.²⁹⁴ Dârakutnî, üzerine taliklerinde “Münker hadis rivayet etmiştir” demiştir.²⁹⁵ el-Kayserânî (ö. 507/1113), zayıf olarak değerlendirmiştir.²⁹⁶ İbn Sa'd bu ravinin el-Mehdî'nin halifeliğinin başlarında Medine'de vefat ettiğini söylemiştir. İbn Sa'd, Onun da 182 senesinde vefat ettiğini ifade etmiştir.²⁹⁷ Buhârî, Tirmizî ve Nesâî bu raviye ait hadisleri tahrir etmişlerdir.

İbn Ma'în “Zayıftır, hadisi yazılır” demiş ve tenkitçilerden bir grup da bu ravinin zayıf olarak değerlendirilmesi konusunda ona muvafakat etmişlerdir. Öte yandan İbn Hanbel sika olarak değerlendirmiştir. Hafız İbn Hacer ise “Saduk, *fîhi*

²⁹¹ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 483; İBN HANBEL, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.I, 344, c.II, 136, 473, c.III, 271; el-FESEVÎ, *el-Ma'rife ve't-târîh*, c.I, 429; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.V, 59; İBN ŞÂHÎN, *Târîhu Esmâi's-Sikât*, c.I, 130-131.

²⁹² NESÂÎ, *ed-Du'afâ Ve'l-Metrûkân*, c.I, 63.

²⁹³ el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.II, 255; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.V, 306-307-308.

²⁹⁴ İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-Du'afâ' Ve'l-Metrûkîn*, c.II, 10.

²⁹⁵ DÂREKUTNÎ, *Ta'likâtu'd-Dârakutnî Ala'l-Mecruhûn Li Ibn Hibbân*, (Thk.) Halîl b. Muhammed el-'Arabî, el-Fârûku'l-Hadîse, Kâhire, 1.Baskı, 1414/1994, c.I, 142.

²⁹⁶ İBNU'L-KAYSERÂNÎ, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Alî b. Ahmed el-Makdisî eş-Şeybânî (ö. 507/1113), *Zahîratu'l-Huffâz*, (Thk.) Abdurrahmân el-Firivâî, Dâru's-Selef, Riyad, 1.Baskı, 1416/1996, c.I, 422.

²⁹⁷ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 483; İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-Du'afâ' Ve'l-Metrûkîn*, c.II, 10.

lîn” –yani *hasenu’l-hadîs-* olarak nitelendirmiştir. Ma’n b. İsâ’nın “*leyse bi’l-kavî*” ifadesi zayıftı ve hadisi yazılır manasındadır. Abdullah, babası İbn Hanbel’den şöyle rivayet etmiştir: “Babamın İshak b. İsâ et-Tabbâ, Abdullah b. Zeyd b. Eslem’in bize babasından, onun da Şamlılardan bir adamdan rivayetle tahdis ettiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Üç şey vardır ki oruçlunun orucunu bozmaz: Kusmak, ihtilam olmak ve hacamat yaptırmak.”²⁹⁸

Rivayetin isnadındaki yer alan raviler sikadır. Ancak Abdullah b. Zeyd hakkında ihtilaf bulunmaktadır. Babası Zeyd b. Eslem sika, âlim ve fakihtir ancak o irsalde bulunurdu. Tirmizî “O hadiste ‘Ebû Sa’îd’den rivayeti yoktur’ demiştir. Tirmizî’nin Ebû Sa’îd el-Hudrî hadisinden merfu olarak naklettiği rivayet ise şöyledir: “Üç şey oruçlunun orucunu bozmaz: Hacamat, kusmak ve ihtilam olmak.”²⁹⁹ Onun isnadında Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem vardır ki zayıf olduğu konusunda icma edilmiştir.

Kanaatimizce hadisin isnadı *mutâbi*’ ve *şahid*leriyle hasen olup Abdullah b. Zeyd b. Eslem dışındaki ricali sika ve saduk ravilerdendir. Abdullah b. Zeyd b. Eslem ise makbul rivayeti mürseldir.

2.2.1.24. İbn Damra, Enes b. ‘Iyâd el-Leysî el-Medenî (ö. 200/815).

Enes b. ‘Iyâd b. Damra. Enes b. ‘Iyâd b. Ca’debe de veya Enes b. ‘Iyâd b. Abdurrahmân el-Leysî diye bilinir. Künyesi Ebû Damra olup Medinelidir.³⁰⁰ Ebû Zur’a, “Bana Abdurrahmân b. İbrahim’in (ö. 245/859) tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Onu “104 senesinde dünyaya geldim” derken işittim.” demiştir. Bu bilgiyi İbn Hibbân, er-Rab’î ve İbn Mencûye nakletmiştir.³⁰¹ İbn Sa’d, ifadesine göre tebe-i tâbi’înin orta yaşlılarından olup yedinci tabakadandır. el-Kelâbâzî, Nasr b. Seyyâr’ın (ö. 131/749) valiliği zamanında onunun Belh şehrine geldiğini söylemiştir. Buhârî, bu ravinin Rabî’a b. Ebî Abdurrahmân’dan (ö. 136/753) ve Şerîk b. Ebî Nemr’den (ö. 140/757) hadis dinlediği ifade etmiştir. Müslim de buna ilave olarak Hâzim –Seleme b. Dînâr-’den (ö. el-Mansûr’un halifeliliği döneminde) ve Cafer b.

²⁹⁸ İBN HANBEL, *el-’İlel Ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, c.I, 344.

²⁹⁹ TİRMİZÎ, *es-Savm*, 24, (c.III, 88, Hn: 719).

³⁰⁰ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.V, 502; HALÎFE, *Tabakât Halife b. Hayyât*, c.I, 583; BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.II, 33; MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.I, 454; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ*, c.II, 848; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.II, 289; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 76; İBN MENDE, *el-İsfehânî, Fethu’l-Bâb Fi’l-Kunâ Ve’l-Elkâb*, c.I, 446; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye ve’l-İrşâd*, c.I, 88; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 67.

³⁰¹ EBÛ ZUR’A, *Târîhu Ebî Zur’a*, c.I, 277; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 76; Ebû Süleyman er-Rab’î, *Târîhu Mevlidi’l-Ulemâ*, c.I, 250; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 67.

Muhammed'den (ö. 148/765) hadis dinlediği bilgisini vermiştir. İbn Ebî Hâtîm, bu raviden hadis dinlemiş olanları şu şekilde saymıştır: el-Humeydî –Abdullah b. Ebû Zur'a-Zubeyr-, Yahyâ b. Bukeyr, İbn Numeyr –Muhammed b. Abdullah-dir.

el-Hatîb el-Bağdâdî, İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın ondan rivayette bulunduğunu söylemiştir.³⁰² İbn Sa'd sika ve çok hadis rivayet eden biri olarak değerlendirmiştir. Aynı şekilde İbn Ma'in de tarihinde; Ali b. el-Medîni, İbn Ebî Hayseme Yahyâ b. Ma'in'den rivayette ve İbn 'Adiy, sika olarak değerlendirmiştir. Aynı bilgiyi İbn Şâhîn nakletmiştir.³⁰³ Ebû Zur'a, “*lâ be'se bih*” demiştir.³⁰⁴ Buhârî, “Abdurrahmân b. Şeybe (ö. 221-230/836-845) bana tahdis ettiğini şöyle söylemiştir: Ebû Damra 200 senesinde vefat etmiştir. Aynı bilgiyi Ebû Zur'a ve el-Kelâbâzî nakletmiştir. el-Kelâbâzî “Ebû İsâ da aynısı söyledi” demiştir. İbn Mencûye de aynısını ifade etmiş ve “180 yılında vefat etti” diye ilave etmiştir. Bunu İbn Hibbân da söylemiştir.³⁰⁵ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce bu ravinin hadislerini tahrir etmişlerdir. Kanaatimce ravi sika olup hadisiyle ihticac edilir. İmam Ahmed'in *Mussned*'inde İbnu't-Tabbâ'dan gelen ve bu raviye ait olan bir hadis mevcuttur ki bu çalışmamızın ikinci bölümünde ele alıp tahririne ve tahliline değineceğiz.

2.2.1.25. Ebu'l-Eşheb el-'Utâridî, Câfer b. Hayyân es-Sa'dî el-Basrî el-Harrâz (ö. 165/781).

Câfer b. Hayyân es-Sa'dî. Ebu'l-Eşheb el-'Utâridî. Basralı olup ipekçilikçe meşgul olmuş ve âmâdır.³⁰⁶ İbn Sa'd, belirttiğine göre tâbiünden beşinci tabakadandır. el-'İclî ve Ebû Zur'a, sika olarak değerlendirmiştir.³⁰⁷ Halîfe b.

³⁰² BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.II, 33; *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.I, 454; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.II, 289; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.VII, 345.

³⁰³ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 502; YAHYÂ B. MA'İN, *Târihu Ibnu Ma'in (Duri)*, c.III, 158; İBNU'L-MEDÎNÎ, *Ebu'l-Hasen Alî b. Abdullah b. Câfer es-Sa'dî*, (ö. 234/848), *Su'âlât İbn Ebî Şeybe li-Alî İbnu'l-Medîni*, (Thk.) Muvaffak Abdullah Abdülkâdir, Mektebetu'l-Me'ârif, Riyad, 1.Baskı, 1404/1984, c.I, 118; İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.II, 363; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.I, 281; İBN ŞÂHÎN, *Târihu Esmâi's-Sikât*, c.I, 43.

³⁰⁴ EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.II, 848.

³⁰⁵ BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Evsat*, c.II, 288; *et-Târihu'l-Kebîr*, c.II, 33; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.II, 848; EBÛ ZUR'A, *Târihu Ebî Zur'a*, c.I, 277; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 76; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve'l-İrşâd*, c.I, 88; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 67.

³⁰⁶ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 203; HALÎFE, *Tabakât Halîfe b. Hayyât*, c.I, 383; BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.II, 189; MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.I, 101; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.III, 854; ed-DİNEVERÎ, *el-Me'ârif*, c.I, 478; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.II, 476; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 139; *Meşâhiru'l-ulemâi'l-emsâr*, c.I, 250; İBNI MENDE, *el-İsfehâni*, *Fethu'l-Bâb Fî'l-Kunâ Ve'l-Elkâb*, c.I, 93; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 121; Hatîb, *el-Bağdâdî*, *Telhîsu'l-muteşâbih fi'r-resm*, c.I, 236.

³⁰⁷ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 203; el-'İCLÎ, *Târihu's-Sikât*, c.I, 268; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.III, 854.

Hayyât, ravinin 70 senesinden dünyaya geldiğini söylemiştir. Bu bilgiyi ed-Dîneverî, Ebû Hâtim –Muhammed b. İdrîs-’den tahdis ederek, o da el-Esma’î –Abdumelik b. Kurayb-’den (ö. 216/831), o da Ebu’l-Eşheb’den rivayetle şöyle dediğini söylemiştir: Ben el-Cufra savaşının olduğu 70 yılında dünyaya geldim.” Bu bilgiyi İbn Hibbân ve İbn Mencûye zikretmiştir.³⁰⁸ Buhârî’nin ravilerden Ebû Racâ el-‘Utârîdî –İmrân b. Milhân-’den (ö. 105/723) ve el-Hasen –el-Basrî-’den hadis dinlemiş; kendisinden de Yahyâ el-Kattân ve daha başkaları rivayette bulunmuştur. (Buhârî) onu hep âmâ gördüğünü söylemiştir.³⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, zikrettiğine göre Şu’be’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ebu’l-Eşheb bizim nezdimizde ‘Avf el-A’râbî –b. Ebî Cemîle el-‘Abdî-’den daha üstündür.” Abdullah b. İbn Hanbel hakkında zikredildiğine göre Ebu’l-Eşheb’in saduk ve sika ravilerden olduğunu söylemiştir. Yahyâ b. Ma’în’in de onun hakkında sika dediği ifade edilmiştir. İbn Ebî Hâtim “Onun hakkında babama sordum. Sika olduğunu ve kendisi için Sellâm b. Miskîn’e (ö. 167/763) göre daha sevimli olduğunu söyledi.” demiştir.³¹⁰ İbn Sa’d ravinin Basra’da 165 senesinde el-Mehdî’nin halifeliği döneminde vefat ettiğini söylemiştir. Bu bilgiyi Buhârî de vermiş ve şu eklemeyi yapmıştır: “Şaban ayının son gününde.. Muhammed b. Mahbûb’u (ö. 223/838) şöyle söylerken işittim.” Ebû Zur’a, ed-Dîneverî, İbn Hibbân ve İbn Mencûye’de bu bilgiyi aktarmışlardır. el-Hayyât, 162 senesinde vefat etmiş olduğunu söylemiştir.³¹¹ Bu ravinin hadislerini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir. Cerh ve tadîl âlimlerinin de dediği gibi ravi sika ve saduk olup hadisiyle ihticac edilir.

2.2.1.26. Ebû Zeyd, Hammâd b. Delîl el-Medâinî el-Kûfî (ö. 191-200/807-816).

Hammâd b. Delîl el-Medâinî el-Kûfî. Künyesi Ebû Zeyd’dir. Hârûn Reşid zamanında el-Medâin kadılığı yapmıştır.³¹² İbn Mende, ona künyeyi Suleymân b. Dâvûd el-Mubârakî’nin verdiğini söylemiştir.³¹³ Tebe-i tâbînin küçüklerinden dokuzuncu tabakadandır. İbn Ebî Hâtim, dediğine göre Fudayl b. Merzûk’tan (ö.

³⁰⁸ HALÎFE B. HAYYÂT, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, c.I, 266; ed-DÎNEVERÎ, *el-Me’ârif*, c.I, 478; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 139.

³⁰⁹ BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.II, 189.

³¹⁰ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.I, 136, c.II, 476-477.

³¹¹ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VII, 203; HALÎFE, *Tabakât Halîfe b. Hayyât*, c.I, 383; BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.I, 189; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ’*, c.III, 854; ed-DÎNEVERÎ, *el-Me’ârif*, c.I, 478; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 139.

³¹² VEKÎ’ EL-BAĞDÂDÎ, *Ahbâru’l-Kudât*, c.III, 304; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.III, 136; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 139; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâ’r-Ricâl*, c.III, 29; İBN ŞÂHİN, *Târîhu Esmâ’i’s-Sikât*, c.I, 66; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.IX, 9; İBNU’L-CEVZÎ, *ed-Du’afâ’ Ve’l-Metrûkûn*, c.I, 233.

³¹³ İBN MENDE, *el-İsfehânî, Fethu’l-Bâb Fî’l-Kunâ Ve’l-Elkâb*, c.I, 334.

160/777) ve Şu'be'den rivayette bulunmuş; kendisinden de Mu'emmél b. İsmail (ö. 206/821), el-Humeydî –Abdullah b. Ebû Zur'a-Zubeyr- Abdulazîz b. Ebî Osmân (ö. 191-200/807-816), Yezîd b. Abdilazîz et-Tayâlisî (ö. 221-230/836-845) rivayette bulunmuştur.³¹⁴

İbn Ma'în, “*leyse bihî be's*, sikadır” demiştir. Bu bilgiyi İbn Ebî Hâtim ve İbn Şâhîn nakletmiştir. İbn Şâhîn şöyle demiştir: “el-Medâin'in kadısı idi. Daha sonra oradan kaçtı. Sika kimselerdendir. Sonra onu Mekke'de buğday satarken gördüm.”³¹⁵ İbn 'Adiy el-Curcânî, “onun rivayeti azdır” demiştir.³¹⁶ el-Hatîb el-Bağdâdî de fikhî Ebû Hanîfe'den aldığını ve onun ashabından olduğunu, gözlerinin görmediğini söylemiştir. Ayrıca İbn Hanbel'in şu sözlerini zikretmiştir: “el-Medâin kadısı idi. Rey sahibi idi. Hadis sahibi değildi. Ondan iki hadis dinledim.” Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as'ın onun hakkında “*leyse bi şey*” dediğini nakletmiştir.³¹⁷ İbnü'l-Cevzî, el-Ezdî'den onun hakkında zayıf değerlendirmesinde bulunduğunu rivayet etmiştir.³¹⁸ Bu ravinin hadislerini Ebû Dâvûd tahrir etmiştir. Kanatımca ravi saduk ve sika olup âmâ olduğu için hıfzı kötü olabilir. Bu nedenle el-Ezdî zayıf olarak değerlendirmiştir.

2.2.1.27. el-Kâsim b. Abdullah b. Ömer b. Hafs b. 'Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-'Adevî el-Ömerî el-Medenî (ö. 150/767).

el-Kâsim b. Abdullah b. Ömer b. Hafs b. 'Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-'Adevî el-Ömerî el-Medenî. 'Ubeydullah b. Ömer'in erkek kardeşinin oğludur.³¹⁹ İbn Sa'd, belirttiğine göre Medinelilerden olup altıncı tabakadandır. İbn Ebî Hâtim, bu ravinin Muhammed b. el-Munkedir ve Abdullah b. Dînâr'dan (ö. 127/745) rivayette bulunduğunu; kendisinden ise İbn Vehb –Abdullah-, Kuteybe b. Sa'îd ve Ali b. Hafs el-Medâinî'nin (ö. 201-210/816-825) rivayette bulunduğunu dile getirmiştir. Ayrıca İmam Ahmed'in “Medinelidir. Kezzâbdır. Hadis uydururdu.

³¹⁴ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.III, 136.

³¹⁵ YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târih İbnu Ma'în (Durî)*, c.IV, 376-381-407; *Su'âlât İbnu'l-Cuneyd li Ebî Zekeriyâ*, c.I, 344; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.III, 137; İBN ŞÂHÎN, *Târîhu Esmâi's-Sikât*, c.I, 66.

³¹⁶ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.III, 30.

³¹⁷ el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.IX, 9.

³¹⁸ İBNU'L-CEVZÎ, *ed-Du'afâ Ve'l-Metrûkûn*, c.I, 233

³¹⁹ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 491; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Evsat*, c.II, 143; *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.VII, 164; el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.III, 472; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VII, 111; İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-Du'afâ' Ve'l-Metrûkîn*, c.II, 212; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.VII, 149; en-NEVEVÎ, *el-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*, c.II, 53; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXIII, 375; İBN HACER, *Takrîbu't-Tehzîb*, c.VIII, 320.

İnsanlar onun hadisini terk etmişlerdir.” dediğini; Ebû Zur’a’nın da “Zayıftır. *Lâ yusâvî şey’en. Metrûku’l-hadîs, munkeru’l-hadîs*” değerlendirmesinde bulunduğunu zikretmiştir.³²⁰ İbn Ma’in, “*leyse bi şey*” demiştir. Bunu Ebû Nu’aym’de nakletmiş ve “Bu Ali el-Medîni de söyledi” demiştir.³²¹ Abdullah, şunları söylemiştir: “Babamı şöyle derken işittim: el-Kâsim b. Abdullah el-Ömerî benim nazarımda yalan söylerdi. Kardeşi kendisinden rivayet yapılan kimselerden değildir.” Bu bilgiyi Buhârî, aktarmış ve “Abdullah b. Muhammed b. ‘Ukayl rivayette bulunur. Onun hakkında sükût etmişlerdir.” demiştir. Bu bilgiyi el-‘Ukaylî aktarmış ve “Ahmed bir defasında “*leyse bi şey*” demiştir” şeklinde eklemeye bulunmuştur.³²² el-‘İclî, *metrûku’l-hadîs* olduğunu söylemiştir.³²³ İbn Ebi’l-Hayseme, şunları söylemiştir: “Yahyâ b. Ma’in’i şöyle derken duydum: el-Kâsim b. Abdullah b. Ömer’in hadisi yazılmaz.”³²⁴ İbn Hibbân, bu raviden eş-Şâfi’î’nin rivayette bulunduğunu hafızasının kötü (*radî’u’l-hıfz*), vehminin çok olduğunu senedleri *kalb* edip en nihayetinde de *mamûle* benzeyen bir şey ortaya çıkaran kimselerden olduğunu söylemiştir.³²⁵ İbn ‘Adiy el-Curcânî, “Rivayetlerinin tamamı üzerinde *mutâbi*’i olmayan rivayetlerdendir.” demiştir.³²⁶ el-Mizzî, Ebû ‘Ubeyd el-Âcurrî’nin Ebû Dâvûd’dan rivayete “Onun tek bir hadisi kesinlikle yazmadım, böyle bir şeyi istemedim de” dediğini zikretmiştir.³²⁷ İbn Hacer el-‘Askalânî, onu zayıf olarak değerlendirmiştir. Buhârî bu ravinin 150 ila 160 senesi arasında vefat edenlerden biri olduğunu zikremiştir.³²⁸ Bu ravinin hadisini İbn Mâce tahrir etmiştir. Kanaatimce bu ravi *metrûku’l-hadîs* tir. Yalanla itham edilmiştir. Hadisi yazılmaz ve hadisiyle ihticac edilmez.

2.2.1.28. İbn Ebî ‘Adî, Muhammed b. İbrâhîm Ebû ‘Amr es-Sullemî el-Basrî el-Kusmelî (ö. 194/810).

İsmi İbrahim olduğu da söylenmiştir- es-Sullemî. Mensubu olduğu kabilenin mevlasıdır. Künyesi Ebû ‘Amr olup Basralıdır. el-Kusmelî denilmektedir.

³²⁰ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.VII, 111-112.

³²¹ YAHYÂ B. MA’İN, *Târih İbnu Ma’in (Durî)*, c.III, 160; *Su’âlât İbnu’l-Cuneyd li Ebî Zekeriyâ*, c.I, 354; EBÛ NUAYM, el-Asbahânî, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mihrân (ö. 430/1039), *ed-Du’afâ*, (Thk.) Fârûk Hammâde, Dâru’s-Sekâfe, 1.Baskı, 1405/1985, c.I, 131.

³²² İBN HANBEL, *el-İlel Ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, c.III, 186; BUHÂRÎ, *et-Târihu’l-Evsat*, c.II, 143; *et-Târihu’l-Kebîr*, c.VII, 164; el-‘UKAYLÎ, *ed-Du’afâ’u’l-Kebîr*, c.III, 472.

³²³ el-‘İCLÎ, *Târihu’s-Sikât*, c.I, 268.

³²⁴ İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târihu’l-Kebîr*, c.II, 892.

³²⁵ İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine’l-Muhaddisin Ve’d-Du’afâ’ Ve’l-Metrûkîn*, c.II, 212.

³²⁶ İBN ADİY, *el-Kâmil Fi Du’afâ’i’r-Ricâl*, c.VII, 151.

³²⁷ el-MİZZÎ, *Tehzibu’l-Kemâl Fi Esmâ’i’r-Ricâl*, c.XXIII, 378.

³²⁸ İBN HACER, *Takrîbu’t-Tehzîb*, c.VIII, 321.

Dedesine nispet edilmiş olabilir.³²⁹ İbn Sa'd, ifadelerine göre tebe-i tâbîinden olup altıncı tabakadandır. İbn Sa'd sika olarak değerlendirmiştir.³³⁰ Buhârî, bu ravinin İbn 'Avn –Abdullah-'dan, Şu'be –b. el-Haccâc-'den ve Muhammed b. İshak'tan hadis dinlediğini; kendisinden de 'Amr b. Ali'nin tahdiste bulunduğunu söylemiştir. İbn Ebî Hâtim de şu ilavede bulunmuştur: Dâvûd b. Ebî Hind'den (ö. 140/757) ve Muhammed b. 'Amr'dan (ö. 145/762) rivayette bulunmuş; kendisinden de Muhammed b. Ebî Şeybe'nin iki oğlu Osmân ve Abdullah ile Muhammed b. Beşşâr rivayette bulunmuştur... Ayrıca (İbn Ebî Hâtim) şunu da söylemiştir: "Abdurrahmân b. Mehdî onu zikretti ve güzel bir şekilde övgüyle andı." Ayrıca "Mu'âz b. Mu'âz'ın (ö. 196/812) da onu güzel bir şekilde övgüyle andığımı duydum. Babam'dan onun sika olduğunu söylediğini duydum." demiştir. Benzer şekilde el-Mizzî, ez-Zehebî ve geri kalan kitaplarında sika olarak değerlendirmiştir.³³¹ İbn Sa'd 194 senesinde Muhammed b. Hârûn halifeliği zamanında Basra'da vefat ettiğini söylemiştir. Aynı bilgiyi Hayyât, Buhârî, el-Ezdî, İbn Hibbân zikretmiştir. (İbn Hibbân) rabiulahirin bitimine on gün kala pazartesi günü (vefat ettiğini) söylemiştir. el-Mizzî de aynı bilgiyi vermiştir.³³² Bu ravinin hadislerini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir. Ravi sika olup cerh ve tadil alanındaki ilim adamlarınca övgüyle anılmıştır. Kendisiyle ve hadisiyle ihticac edilir.

2.2.1.29. Ebû Muhammed, Mahled Huseyn el-Ezdî el-Basrî el-Masîsî el-Mehlebî (ö. 191/807).

Mahled b. Huseyn el-Ezdî el-Mehlebî. Künyesi Ebû Muhammed olup Basralıdır daha sonra el-Masîsî nisbesini anılmıştır.³³³ İbn Sa'd, dediğine göre tebe-i tâbîinden olup sekizinci tabakadan sınır boylarındandı. Ayrıca İbn Sa'd onun Hişâm

³²⁹ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 214; HALÎFE, *Tabakât Halîfe b. Hayyât*, c.I, 389; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.I, 23; MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.I, 570; EBÛ DÂVÛD el-Ezdî, *Su'âlât Ebî 'Ubeydi'l-Âcurrî Ebâ Dâvûd*, c.I, 68; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VII, 186; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâ'r-Ricâl*, c.XXIV, 321; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 440.

³³⁰ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 214.

³³¹ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.I, 23; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VII, 186; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâ'r-Ricâl*, c.XXIV, 321; ez-ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.II, 100.

³³² İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 214; HALÎFE, *Tabakât Halîfe b. Hayyât*, c.I, 389; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.I, 23; EBÛ DÂVÛD el-Ezdî, *Su'âlât Ebî 'Ubeydi'l-Âcurrî Ebâ Dâvûd*, c.I, 68; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâ'r-Ricâl*, c.XXIV, 321; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 440.

³³³ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 339; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.VII, 437; el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 422; MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.II, 739; İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.III, 258; İBNU'L-CEVZÎ, *Cemâleddîn, Sıfatu's-safve*, (Thk.) Ahmed b. Alî, *Dâru'l-Hadîs, Kâhire*, 1.Baskı, 1421/2000, c.II, 410.

b. Hassân'ın (ö. 147/764) hanımının oğlu olduğunu ve Hişâm'ın ravisi olduğunu söylemiştir. Sika ve erdemli biri olduğunu da belirtmiştir.³³⁴ İbn Ma'în tarihinde "Güzel görünümü olan saygın bir adamdı" demiştir.³³⁵ Buhârî, bu ravinin Hişâm b. Hassân'dan ve Mûsâ b. 'Ukbe'den (ö. 141/758) rivayette bulunduğunu; kendisinden de Abdullah b. el-Mübârek'in ve el-Haccâc b. Muhammed'in (ö. 206/821) rivayette bulunduğunu söylemiştir.³³⁶ el-'İclî, sika, salih bir adam, ve akıl sahibi adamlardan biri olarak değerlendirmiştir.³³⁷ İbn Sa'd Misis şehrine yerleştiğini ve Harun Reşid'in halifeliği döneminde 191 yılında aynı şehirde vefat ettiğini söylemiştir. Aynı bilgiyi İmam Ahmed ve el-Fesevî dile getirmiştir. Buhârî, 196 senesinde vefat ettiğini söylemiştir.³³⁸ Bu ravinin hadislerini Müslim ve Nesâî tahrir etmiştir. Ravi sika, erdemli ve saygın zatlardan olup kendi zamanın en akllı kişilerinden biridir. Bu nedenle kendisiyle ve hadisiyle ihticac edilir.

Abdullah şöyle rivayet etmiştir: "Babamın –İbn Hanbel- bana tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Bize İshak b. İsâ, Mahled b. Huseyn'in Hişâm b. Hassân'dan, onun da Hafsa –bnt Sîrîn-'dan (ö. 100/718) rivayetle tahdis ettiğine göre: (Hafsa) şöyle demiştir: "Ebu'l-Âliye niceleri bizi ziyaret etmiş ve ailesine dönmeden odamızda bir ay kalmıştır."³³⁹ Bu hadis, ravilerinin hepsi sika olduğundan sahihtir. Hafsa'nın daha genç olması Ebu'l-Âliye'nin –ki o Rafî' b. Mehrân'dır (ö. 90/709)- Hafsa'nın kardeşi Muhammed b. Sîrîn el-Ensârî'den (ö. 110/728) ayrılmadığı bilgisini pekiştirmektedir. O büyük ilim adamlarından ve Muhammed b. Sîrîn'in talebelerindedir.

2.2.1.30. el-Munkedir b. Muhammed b. el-Munkedir el-Kuraşî et-Temîmî (ö. 180/796).

el-Munkedir b. Muhammed b. el-Munkedir b. Abdullah b. el-Hudeyr b. Abdiluzzâ b. 'Âmir b. el-Hâris b. Hârise b. Sa'd b. Teym b. Murra el-Kuraşî el-Medenî.³⁴⁰ İbn Sa'd, ifadelerine göre Medineli olup tâbiînden olup altıncı

³³⁴ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 339.

³³⁵ YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târih İbnu Ma'în (İbn Mühriz)*, c.I, 119.

³³⁶ BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.VII, 437.

³³⁷ el-'İCLÎ, *Târihu's-Sikât*, c.I, 422.

³³⁸ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 339; İBN HANBEL, *el-'İllet Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.III, 489; BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Evsat*, c.II, 278; *et-Târihu'l-Kebîr*, c.VII, 437; el-FESEVÎ, *el-Ma'rife ve't-Târih*, c.I, 181.

³³⁹ İBN HANBEL, *el-'İllet Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.I, 481.

³⁴⁰ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 476; el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.IV, 254; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VIII, 406; İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-*

tabakadandır. İbn Ebî Hâtim, bu ravinin kendi babasından rivayet ettiğini; kendisinden de Muhammed b. Talha et-Teymî'nin (ö. 180/796), Ma'n b. İsbân, Ebû İshak et-Tâlekânî'nin (ö. 215/830), Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî'nin, Ömer b. Hârûn el-Belhî'nin (ö. 180/796) ve daha başkalarının rivayette bulduklarını söylemiştir. İbn Hanbel'in de onun hakkında sika değerlendirmesinde bulunduğunu; el-'Abbâs ed-Dûrî'nin de "Yahyâ b. Ma'in'e onun hakkında sordum '*leyse bi şey*' dedi" ifadesini zikretmiştir. Ayrıca (İbn Ebî Hâtim) "Babama onun hakkında sorduğumda 'Salih bir adamdı. Hadisi doğrultamazdı. Hatası çoktu. Babasının hadisinin hafızı değildi.' demiştir." ifadelerini zikretmiştir. Ebû Zur'a'nın soru sorulduğunda onun hakkında *leyse bi kavî* dediğini ifade etmiştir.³⁴¹ el-'İclî, onu zayıf olarak değerlendirmiştir.³⁴² İbn Ebî Hayseme de şunları söylemiştir: "Yahyâ b. Ma'in'in onun hakkında *leyse bi şey* derken duydum. Bir defasında da 'Doğru adamdır, *leyse bihi be's.*' dediğini duydum. Bir keresinde Yahyâ'ya onun hakkında soru sorulmuştu '*da'ifu'l-hadîs*' demişti.³⁴³ el-'Ukaylî, zikrettiğine göre Sufyân b. 'Uyeyne 'el-Munkedir yanımıza geldi. Onu denedim ve ondan hadis yazmadım.' demiş sonra da 'Biz onun herhangi bir tarikten rivayet ettiği şey konusunda daha kuvvetli hıfz sahibiyiz' demiştir. Zikrettiğine göre Yahyâ b. Ma'in onun hakkında *leyse bi şey* demiştir. Aynı bilgiyi İbn Şâhîn'de nakletmiştir.³⁴⁴ İbn Hibbân, bu ravinin Allah'ın kendini ibadete adanmış en hayırlı kullarından olduğunu, ibadetin onu hıfza riayet etmekten ve itkan sahibi olmak için tekrarlamaktan alıkoyduğunu söylemiştir. Bu nedenle babasından rivayete, vehim ürünü olarak aslı olmayan şeyler getirirdi. Rivayetinde bu durum ortaya çıkınca onun haberleriyle ihticac etmek bâtil hale gelmiştir.³⁴⁵ İbn 'Adiy ve Nesâî'den rivayete *leyse bi'l-kavî* dediğini söylemiştir. Onun hakkında İbn 'Adiy şöyle demiştir: "İbn Kadîd'in – muhtemelen İbrahim Yezîd'dir- (ö. ?) bize 'Ubeydullah b. Abdullah b. el-Munkedir b. Muhammed'den (ö. 241-250/855-864), onun da babasından (ö. ?), onun da dedesinden, onun da sahabilerden ve daha başkalarından rivayete tahdis ettiği bu nüshanın tamamı *mahfuz* değildir."³⁴⁶ Ebû Ya'lâ el-Kazvînî, "Hadis konusunda o

Du'afâ' Ve'l-Metrûkîn, c.III, 23; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.VIII, 213; İBNU'L-CEVZÎ, *ed-Du'afâ Ve'l-Metrûkîn*, c.III, 141.

³⁴¹ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VIII, 406.

³⁴² el-'İCLÎ, *Ma'rifetu's-Sikât*, (Thk.) Abdulfâlim Abdulazîm el-Bestevî, Mektebetu'd-Dâr, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1405/1985, c.II, 300.

³⁴³ İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.III, 258.

³⁴⁴ el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.IV, 254; İBN ŞÂHÎN, *Târîhu Esmâi's-Sikât*, c.I, 176.

³⁴⁵ İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-Du'afâ' Ve'l-Metrûkîn*, c.III, 24.

³⁴⁶ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.VIII, 213-214.

kavî değildir ve hıfzına rıza göstermemişlerdir” demiştir... İbnu'l-Munkedir'den münker bir hadis rivayet edildiği zaman ondan rivayet eden zayıf raviye hamledilir.³⁴⁷ İbnu'l-Cevzî, el-Ezdî'den rivayetle onun hadisin yazılmayacağını söylemiştir.³⁴⁸ İbn Hibbân, el-Munkedir b. Muhammed'in 180 senesinde vefat ettiğini ifade etmiştir.³⁴⁹ Bu ravinin hadislerini Buhârî *el-Edebu'l-mufred*'de ve Tirmizî tahrir etmiştir. İbn 'Adiy el-Curcânî, onun bir hadisi Müminlerin Annesi 'Âişe'den gelen isnadla tahrir etmiştir. Bu rivayette Hz. 'Âişe “Hz. Peygamber (s.a.v) ifrad haccı yaptı.”³⁵⁰ demiştir. İbnu'l-Cevzî, onun tarikinden Câbir b. Abdullah'tan (ö. 70/689) rivayetle gelen isnadıyla Rasûlullah (s.a.v)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Her iyilik bir sadakadır. Kardeşini güzel yüzle karşılayan da, kendi kovandan onun kabına su boşaltman da iyilik kapsamındadır.”³⁵¹

2.2.1.31. Ebû Muhammed, Abdurrahmân b. Ebi'l-Mevâl Zeyd el-Medenî (ö. 175/791).

Künyesi Ebû Muhammed olup Medinelidir. Ali ailesinin mevlasıdır. Tebe-i tâbiînin büyüklerinden altıncı tabakadandır.³⁵² 175 senesinde vefat etmiştir.³⁵³ Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce bu ravinin hadislerini tahrir etmişlerdir. Saduktur. Hata edebilmektedir. Bazı ilim adamları sika olarak değerlendirmiştir.³⁵⁴

İmam Ahmed'in *Musned*'de onun tarikinden gelen ve İbnu't-Tabbâ'nın ve Hâşimoğullarının mevlası Ebû Sa'îd –Abdurrahmân b. Abdullah-'in (ö. 197/813) tahdis ederek tahrir ettiği bir hadis bulunmaktadır. Hadisin lafzı İshak'a aittir. Hadis onun isnadıyla Câbir b. Abdullah'a ulaşmaktadır.

2.2.1.32. Ebû Yahyâ el-Medenî, Fuleyh b. Suleymân b. Ebi'l-Muğîra el-Eslemî el-Huzâ'î (ö. 168/784).

Eslem'den olduğu da söylenmektedir. Künyesi Ebû Yahyâ olup Medinelidir. Adının Abdulmelik olduğu Fuleyh'in ise lakabı olduğu da ifade

³⁴⁷ el-HALÎLÎ, *el-İrşâd Fî Ma'rîfeti 'Ulemâi'l-Hadîs*, c.I, 244.

³⁴⁸ İBNU'L-CEVZÎ, *ed-Du'afâ Ve'l-Metrûkûn*, c.III, 141.

³⁴⁹ İBN HİBBÂN, *el-Mecruhûn Mine'l-Muhaddisîn Ve'd-Du'afâ' Ve'l-Metrûkîn*, c.III, 24.

³⁵⁰ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du'afâ'r-Ricâl*, c.VIII, 214.

³⁵¹ İBNU'L-CEVZÎ, *el-Bîr ve's-sıla*, (Thk.) Âdil Abdulmevcûd, Müessesetü el-Kutübi's-Sekafiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1413/ 1993, c.I, 235.

³⁵² İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 485.

³⁵³ EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.III, 902.

³⁵⁴ EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.III, 902; el-HATÎB el-BAGDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XI, 492.

edilmektedir. Tebe-i tâbiînin büyüklerinden olup altıncı tabakadandır.³⁵⁵ 168 senesinde vefat etmiştir.³⁵⁶ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce bu ravinin hadislerini tahrir etmişlerdir. Saduk ve hatası çoktur. İbn Ma'în "Fuleyh salih biridir, *leyse bi hadîsihî zâke'l-câiz* (hadisi caiz değildir)" demiştir. Bir defasında da zayıf olarak değerlendirmiştir. Ebû Hâtim ise *leyse bi kavî* demiştir.³⁵⁷

2.2.1.33. Ebû Abdullah el-Muezzin, Muhammed b. 'Ammâr b. Hafs b. Ömer b. Sa'd el-Medenî (ö. 171-180/788-796).

el-Karaz Medinelidir. Müezzin olup künyesi Ebû Abdullah'dır. Lakabı Keşâkeş'tir. Ensarın mevlasıdır. 'Ammâr b. Yâsir'in azatlısı olduğu da söylenmektedir. Tebe-i tâbiînin ilklerinden ve onlardan sonra gelen Medinelilerden olup altıncı tabakadandır. Vefatı hakkında bilgi mevcut değildir. Buhârî vefatının 170 ila 180 senesi arasında olduğunu zikretmiştir.³⁵⁸ Bu ravinin hadislerini Tirmizî tahrir etmiştir. *Lâ be'se bih* bir ravi olup hadisleri yazılır demiştir.³⁵⁹ İbnu'l-Medîni onu sika olarak değerlendirmiştir.³⁶⁰ İbnu't-Tabbâ'nın ondan rivayet etmiş olduğu bir hadis tespit edemedim. Muhtemelen İbnu't-Tabbâ'nın tabakasında yaşamıştır. el-Mizzî, hocası olarak zikretmiştir.

2.2.1.34. Ebû Safvân el-Medenî, 'Attâf b. Hâlid b. Abdullah b. el-'Âs el-Kuraşî el-Mahzûmî (ö. 179/795'ten önce).

'Attâf b. Hâlid b. Abdullah b. el-'Âs el-Kuraşî el-Mahzûmî. Künyesi Ebû Safvân olup Medinelidir. Abdullah b. Hâlid ve el-Misver b. Hâlid'in kardeşidir. 91 senesinde dünyaya gelmiştir.³⁶¹ Tâbiînden altıncı tabakadan olup 179 yılından önce vefat etmiştir. Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî ondan hadislerini tahrir etmişlerdir. Saduk olup vehimde bulunur. İbn Ma'în *sâlihu'l-hadîs* demiş ve sika olarak değerlendirmiştir.³⁶² İmam Ahmed *leyse bihî be's* demiştir.³⁶³ İmam Ahmed

³⁵⁵ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 485.

³⁵⁶ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 280.

³⁵⁷ el-BÂCÎ, Ebu'l-Velîd Suleymân b. Halef b. Sa'd Eyyûb el-İmam Mâlikî (ö. 474/1081), *et-Tâ'dîl ve't-Tecrîh*, (Thk.) Ebû Lubâbe Huseyin, Dâru'l-Livâ', Riyad, 1.Baskı, 1406/1986, c.III, 1054.

³⁵⁸ BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Evsat*, c.II, 201; *et-Târihu'l-Kebîr*, c.VII, 164.

³⁵⁹ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VIII, 43.

³⁶⁰ el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXVI, 165.

³⁶¹ Ebû Bekr Muhammed b. Abdülğani b. Şuc'a Muînuddîn el-Bağdâdî (ö. 629/1232), *et-Takyîd li-mârifeti ruvâti's-sünen ve'l-mesânîd*, (Thk.) Kemâl Yusuf Hut, Dâru'l-kütubi'l-İlmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1408/1988, c.I, 435.

³⁶² YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târih İbnu Ma'în (Durî)*, c.III, 158.

³⁶³ İBN HANBEL, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.II, 39.

onun tarikinden olarak ve İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın ondan tahdiste bulunduğu bir hadisi Seleme b. el-Ekeva'a (ö. 74/693) isnadıyla tahrir etmiştir.³⁶⁴

2.2.1.35. Ebû Abdullah el-Medenî, Mucemmi' b. Ya'kûb b. Mucemmi' b. Yezîd b. Cârîye el-Ensârî (ö. 160/776).

Künyesi Ebû Abdullah –veya Ebû Abdurrahmân olduğu da ifade edilmiş olup el-Medenî el-Kubâî nisbesine sahiptir. Kendisinden önce zikredilen şahsın torunudur. Medineli tâbiînden olup altıncı tabakadandır.³⁶⁵ el-Mehdî'nin halifeliğinin ilk başlarında Medine'de 160 senesinde vefat etmiştir. Ebû Dâvûd ve Nesâî onun hadislerini tahrir etmiştir. Saduk mertebesindedir. İbn Sa'd ve cerh ve tadîl eder ve onu sika olarak değerlendirmiştir. İmam Ahmed, İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın ondan tahdis ettiği bir hadisi, Mucemmi' b. Cârîye el-Ensârî'ye (ö. Mu'âviye'nin halifeliği dönemi) –Kur'an'ı okumuş olan kurradan biridir- ulaşan isnadıyla tahrir etmiştir.³⁶⁶

2.2.1.36. Ebû Muhammed el-Medenî, Abdullah b. Ca'fer b. Abdurrahmân b. el-Misver b. Mahrame (ö. 170/786).

İbn Nevfel b. Uheyb el-Kuraşî Ebû Zur'a-Zuhrî el-Mahramî. Künyesi Ebû Muhammed olup Medinelidir. Medineli tâbiînden olup altıncı tabakadandır. Harun Reşid'in halifelik görevine geldiği 170 senesinde vefat etmiştir.³⁶⁷ Buhârî muallak olarak, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmiştir. İbn Sa'd çok hadis rivayet eden salih biri olduğunu söylemiştir. el-'İclî sika olarak değerlendirmiştir.³⁶⁸ İmam Ahmed'in *Musned*'inde ona ait bir hadis mevcuttur. İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın ondan tahdisi ile Hz. 'Âişe'ye uzanan isnadla rivayeti tahrir etmiştir.³⁶⁹ Bu araştırmamızın ikinci bölümünde yeri geldiğinde bu hadisi tarikleriyle birlikte ele alınacaktır.

İbnu't-Tabbâ'ın 179/795 yılından önce 187/803 Tarihine Kadar Mekke'de ilim meclislerine katıldığı hocaları şunlardır:

³⁶⁴ İBN HANBEL, XXVII, 50, (Hn: 16520).

³⁶⁵ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c. V, 479.

³⁶⁶ el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XXVII, 251.

³⁶⁷ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 473-475.

³⁶⁸ el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 252.

³⁶⁹ İBN HANBEL, c.XXXX, 507, (Hn: 24450).

2.2.1.37. Ebû Hâlid el-Zencî, Muslim b. Hâlid b. Sa'îd b. Curce el-Kuraşî el-Mahzûmî el-Mekkî (ö. 180/796).

Muslim b. Hâlid b. Sa'îd b. Curce el-Kuraşî el-Mahzûmî. Mensubu olduğu kabilenin mevlasıdır. Ebû Hâlid künyesine sahip olup Mekkelidir. el-Zencî olarak bilinir. Abdullah b. Sufyân b. Abdullah'ın azatlısıdır. Aslen Şamlıdır. Tebe-i tâbiünden beşinci tabakadandır. Harun Reşid'in halifeliği döneminde 180 senesinde vefat etmiştir.³⁷⁰ Ebû Dâvûd ve İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmiştir. Çok hadis rivayet eden, hadiste galatı ve hatası çok olan bir raviydi... Dâvûd el-'Attâr (ö. 174/790) hadis konusunda ondan daha üstündür. Yahyâ b. Ma'in sika olduğunu söylemiştir. Ali b. el-Medîni ise 'Bizce zayıf, *leyse bi'l-kavî*' demiştir. Buhârî, İbn Cureyc –Abdumelik b Abdilazîz- ve Hişâm b. 'Urve'den (ö. 145/762) rivayetle *munkeru'l-hadîs* olduğunu söylemiştir.³⁷¹

2.2.1.38. Ebû Alî ez-Zâhid, Fudayl b. İyâd b. Mes'ûd b. Bişr et-Temîmî el-Yerbûî el-Horâsânî el-Mekkî (ö. 180/796).

Künyesi Ebû Alî ez-Zâhid'dir. Aslen Horasanlı olup Mekke'ye yerleşmiştir. Horasan'da Ebiverd kasabasında dünyaya gelmiştir. Tebe-i tâbiünden olup beşinci tabakadandır.³⁷² İbn Sa'd, dediğine göre Harun Reşid'in halifeliği döneminde 187 senesinin başında Mekke'de vefat etmiştir. Aynı bilgileri İmam Ahmed ve Buhârî vermiştir.³⁷³ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, ve Nesâî onun hadislerini tahrir etmiştir. el-'İclî sika olarak değerlendirip "Sika, kendini ibadete vermiş, salih bir adamdır" demiştir. Sufyân b. 'Uyeyne ve Ebû Zur'a da aynı değerlendirmede bulunmuştur. İbn Ebî Hâtim saduk olduğunu söylemiştir. İbn Şâhîn sika ve saduk olduğu değerlendirmesinde bulunmuş fakat *leyse bi hucceh* demiştir.³⁷⁴

İbnu't-Tabbâ'ın 150/767 yılından önce 176/889 Tarihine Kadar Kufe'de ilim meclislerine katıldığı hocaları şunlardır:

³⁷⁰ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 42.

³⁷¹ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 42; YAHYÂ B. MA'İN, *Târih İbnu Ma'in(Durî)*, c.III, 60; ALÎ İBNU'L-MEDİNÎ, *Su'âlât İbn Ebî Şeybe li-Alî İbni'l-Medîni*, c.I, 114; BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.VII, 260.

³⁷² İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 43.

³⁷³ İBN HANBEL, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.I, 48; BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.VII, 123.

³⁷⁴ el-'İCLÎ, *Târihu's-Sikât*, c.I, 384; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.VII, 73; İBN ŞÂHİN, *Târihu Esmâi's-Sikât*, c.I, 185.

2.2.1.39. Ebû Ömer el-Kûfî, Hafs b. Ğıyâs b. Talk b. Mu'âviye b. Mâlik b. el-Hâris en-Neha'î (ö. 195/810).

Künyesi Ebû Ömer olup Kûfelidir. Kûfe kadılığı yapmış ve ayrıca Bağdat kadılığı görevine gelmiştir. İbn Sa'd Hişâm b. Abdilmelik'in halifeliği döneminde 117 yılında dünyaya gelmiş olduğunu söyler. Tebe-i tâbiînin orta yaşlılarından olup yedinci tabakadandır. Muhammed b. Harun'un halifeliği zamanında 174 senesinin zilhicce ayında vefat etmiştir. Sika, me'mûn, sebt idi; ancak tedlis yapardı.³⁷⁵ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmiştir. Ya'kûb b. Şeybe dedesinden (ö. ?) tahdiste bulunarak "Kitabından tahdis ettiği zaman sebtir. Hafızasından biraz sakınılır." demiştir.³⁷⁶

İmam Ahmed, İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın ondan Ebû Mûsâ el-Eş'arî – Abdullah b. Kays-'ye (ö. 50/670) ulaşan isnadla tahrir etmiştir.³⁷⁷

el-Hâkim, ona ait bir hadisi onun tarikinden olarak tahrir etmiş ve şöyle demiştir: Ebû Cafer Abdullah b. İsmail b. İbrahim b. el-Mansûr (ö. 350/961) Müminlerin Emiri el-Mansûr'un evinde imlâ ettirerek Muhammed b. Yusuf b. İsâ b. et-Tabbâ, Bana amcam İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın Hafs b. Ğıyâs'ın Cafer b. Muhammed'den (ö. 148/765), onun da babasından (ö. 100/718), Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Rasûlullah (s.a.v) yağmur duasında bulundu ve kuraklık dönüp gitsin diye ridasının tersini çevirdi."³⁷⁸

Hadisi el-Hâkim, az önce beyan ettiğimiz gibi bilinen isnadıyla tahrir etmiştir el-Beyhakî de el-Hâkim'den tahrir etmiştir. Dârakutnî, Muhammed b. Ahmed b. Ebi's-Selc (ö. 322/934) tarikinden şöyle dediğini tahrir etmiştir: Dedemin (ö. 257/871), İshak et-Tabbâ'tan, onun da Hafs b. Ğıyâs'tan, Cafer b. Muhammed, onun da babası vasıtasıyla tahdis ettiğine göre şöyle demiştir... Bunun ardından hadisi Câbir'i zikretmeksizin mürsel olarak vermiştir.³⁷⁹ el-Beyhakî de aynı tarikle tahrir etmiştir. el-Hâkim "Bu, isnadı sahih bir hadistir. (Buhârî ve Müslim) tahrir etmemişlerdir." demiştir.³⁸⁰ Kanaatimizce isnadı hasendir. İshak b. İsâ saduk, geri kalan raviler sikadır.

³⁷⁵ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 362.

³⁷⁶ el-HATİB el-BAGDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.IX, 68.

³⁷⁷ İBN HANBEL, XXXII, 407, (Hn: 19635).

³⁷⁸ el-HÂKİM, *el-Mustedrek 'ala's-Sahîhayn*, c.I, 473, (Hn: 3674).

³⁷⁹ DÂRAKUTNÎ, Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (Ö. 385/995), *es-Sünen*, Thk. Şu'ayb el-Arnâût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, I.Baskı, 1424/2004c.II, 421, (Hn: 1798).

³⁸⁰ BEYHAKÎ, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, c.II, 489, (Hn: 6418-6419).

2.2.1.40. Ebu'l-Hakem el-Kûfî, el-Hasen b. el-Hakem en-Neha'î (ö. 141-149/758 - 766).

Künyesi Ebu'l-Hakem (*Tehzîb* adlı iki eserde Ebu'l-Hasen) olup Kûfelidir.³⁸¹ Tâbiînden altıncı tabakadandır. Bazı müellifler tâbiînin son dönemlerine ulaştığını söylemişlerdir. 140 senesi civarında vefat etmiştir.³⁸² Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmiştir. İmam Ahmed ve Yahyâ b. Ma'în sika olarak değerlendirmiştir. Ebû Hâtim *sâlihu'l-hadîs* demiştir.³⁸³

İbnu't-Tabbâ' ondan tahdis ettiği bir hadis İbnu's-Sunnî'nin *Amelu'l-yevm ve'l-leyle* isimli eserinde yer almaktadır. Şöyle demiştir: Ömer b. Sehl'in (ö. 211-220/826-835) bana tahdis ettiğine göre: Abdullah b. el-Fadl'ın (ö. 121-130/739-748) İshak b. el-Behlûl'un (ö. 252/866) İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın bize el-Hasen b. el-Hakem'den, onun da İsâ b. Meymûn'dan (ö. 161-170/778-786)³⁸⁴, onun da el-Kâsim b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk'tan (ö. 106/724), onun da Hz. 'Âişe'den –(ra)â- rivayetle tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.v) girmek istediği bir araziye vardığında ‘Allah’ım! Senden bu arazinin hayrını ve bu arazide topladığın şeylerin hayrını dilerim. Bu arazinin şerrinden ve bu arazide topladığın şeylerin şerrinden sana sığınırım. O arazinin korunmuşluğunu bize bahşet! O arazinin onulmaz hastalıklardan bizi muhafaza et! Oranın halkına bizi sevdire! Oranın halkının salih kişilerini de bize sevdire!’ derdi.”³⁸⁵

³⁸¹ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.II, 291.

³⁸² ALÂUDDİN MOĞULTAY, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi'l-ricâl*, c.I, 61.

³⁸³ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.III, 7.

³⁸⁴ Kanaatimce hadisin tüm ricali, İsâ b. Meymûn haricinde sikadır. İsâ b. Meymûn'da bir zayıflık durumu söz konusudur ama hadisin İbn Ömer –(ra)umâ- hadisinden bir şahidi mevcuttur. İbn Ömer şöyle demiştir: “Rasûlullah (sav) ile birlikte yolculuk yaptık. Girmek istediği yerleşim yeri gördüğü zaman şöyle derdi: Allah'ım orayı bizim için mübarek kıl! –Üç defa-. Allah'ım! Oranın ürünlerinden bize bahşet! Oranın onulmaz hastalıklarını bizden uzak et! Bizi oranın halkına sevdire! Ora halkının salih kişilerini de bize sevdire!” Hadisi et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*'ta Mubârek b. Hassân'ın (ö. 151-160/768-777) Nâfi –Ebû Abdullah el-Medenî-'den, onun da İbn Ömer'den rivayetle gelen tarikinden tahrir etmiştir. (et-Taberânî) şöyle demiştir: “Bu hadisi Mubârek b. Hassân'dan İsmail b. Subeyh'ten (ö. 217/832) başkası rivayet etmemiştir.” Hadisi dua konusunda da “Oranın onulmaz hastalıklarını bizden uzak et!” kısmı olmaksızın tahrir etmiştir. Kanaatimce o ravi saduk ve sikadır. İlet hocası Mubârek'tedir. İbn Ma'în onu sika olarak değerlendirmiştir. Bunu Buhârî de zikretmiş ve hakkında herhangi bir cerh değerlendirmesi dile getirmemiştir. Hafız İbn Hacer onun *leyyinu'l-hadîs* olduğunu; Nesâî *leyse bi'l-kavî* olduğunu ve Ebû Dâvûd da *munkeru'l-hadîs* olduğunu söylemiştir. Bkz.ez-ZEHEBÎ, *Mizânu'l-I'tidâl Fi Nakdi'r-Ricâl*, c.III, 430

³⁸⁵ İBN SÜNNÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dîneverî (ö. 364/975), *Amelu'l-Yevm Ve'l-Leyle*, (Thk.) Kevser el-Burnî, Dâru'l-Kible, Beyrut, c.I, 474.

Hadis sahabilerden gelen diğer tariklerden sahih olmuştur. Çünkü el-Heysemî (ö. 807/1404) ve et-Taberânî rivayet isnadının *ceyyid* olduğunu söylemiştir.³⁸⁶

2.2.1.41. Ebû Leylâ el-Kûfî, Abdullah b. Meysera el-Hârisî el-Vâsitî (ö. ?).

Künyesi Ebû Leylâ olup Kûfelidir. Vâsitli olduğu da söylenilmektedir. Tâbiînden altıncı tabakadandır. İbn Ma'în onun *da'ifu'l-hadîs* olduğunu söylemiş ve *leyse bi sika* demiştir.³⁸⁷ Ebû Zur'a *vâhi'l-hadîs* olarak değerlendirmiştir.³⁸⁸ İbn Tabba'ın ondan rivayetini Nesâî *Musnedu Ali'*de ve İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmişlerdir.

2.2.1.42. Ebû Mu'âviye el-Kûfî, Muhammed b. Hâzim et-Temîmî es-Sa'dî (ö. 195/810).

Muhammed b. Hâzim et-Temîmî es-Sa'dî. Künyesi Ebû Mu'âviyedir. Gözleri âmâdır. Kûfe şehrinden olup Sa'd b. Zeyd Menât b. Meryem oğullarının mevlasıdır. Buhârî 113 senesinde dünyaya geldiğini söylemiştir. Tebe-i tâbiînden sekizinci tabakadandır. 195 senesinde vefat etmiştir.³⁸⁹ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmiştir. Sikadır ve el-A'meş'in hadislerinin en iyi hafızıdır. Hastalandığından ve hasstalığı sebebiyle unuttuğundan dolayı başkalarının hadislerinde vehimde bulunabiliyordu. Mürcie olmakla itham edilmiştir.³⁹⁰ Dârimî *Musned'*inde ona ait bir hadisi onun tarikinden olarak ve İshak b. İsa et-Tabbâ'ın ondan İbn Ömer'e ulaşan isnadla mevkuf olarak tahdis etmesiyle tahrir etmiştir. Bu araştırmamızın ikinci bölümünde yeri geldiğinde bu hadisi tarikleriyle birlikte ele alarak inşaallah tahririni yapacak ve hükmünü beyan edeceğiz.

İbnu't-Tabbâ'ın 167/783 yılından önce 180/796 Yılına Kadar Basrada ilim meclislerine katıldığı hocaları şunlardır:

2.2.1.43. Ebû Mâlik el-Basrî, el-Mufaddal b. Fudâle b. Ebî Umeyye el-Kuraşî (ö. ?).

³⁸⁶ el-HEYSEMÎ, Ebu'l-Hasen Nureddîn Alî b. Ebî Bekr b. Suleymân (ö. 807/1404), *Mecme'u'z-Zevâid Ve Menbe'u'l-Fevâid*, (Thk.) Husâmeddîn el-Kudsî, Mektebu'l-Kudsî, Kâhire, 1414/1994, c.X, 134.

³⁸⁷ YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târih İbnu Ma'în(Durî)*, c.III, 264-390.

³⁸⁸ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.V, 178.

³⁸⁹ BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.I, 74.

³⁹⁰ el-'İCLÎ, *Târihu's-Sikât*, c.I, 403.

el-Mufaddal b. Fudâle b. Ebî Umeyye el-Kuraşî. Künyesi Ebû Mâlik olup Basralıdır. el-Mübârek b. Fudâle'nin kardeşidir. Zeyd b. el-Hattâb'ın azatlısıdır. Ömer b. el-Hattâb'ın azatlısı olduğu da söylenmiştir. Tâbiînden altıncı tabakadandır. Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmiştir. İbn Ma'în onun hakkında *racul sâdk* demiştir.³⁹¹ İbn Ebî Hâtîm de hadisinin yazılacağını ifade etmiştir.³⁹² Nesâî ise *leyse bi'l-kavî* değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁹³

2.2.1.44. Ebû Hilâl el-Basrî, Muhammed b. Selîm er-Râsibî (ö. 165/781).

Muhammed b. Selîm. Künyesi Ebû Hilâl olup Basralıdır ve er-Râsibî'dendir nisbesi bulunmaktadır. Sâme b. Luey oğullarının mevlasıdır. Râsiboğullarından olmamakla birlikte aralarında ikamet ettiği için onlara nispet edilmiştir. İbn Sa'd'ın belirttiğine göre tâbiînden beşinci tabakadandır. el-Mehdî'nin halifelîği zamanında 165 senesinde vefat etmiştir.³⁹⁴ Buhârî “Muhammed b. Mahbûb'un bana dediğine göre o, 167 senesinin zilhicce ayında vefat etmiştir.” demiştir.³⁹⁵ Onun hadislerini Buhârî muallak olarak, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir. İbn Sa'd onda zayıflık bulunduğunu ifade etmiş; Yahyâ b. Ma'în *leyse bihî be's* demiş ve Katâde –bi Di'âme-’den rivayetinde zayıflık bulunduğunu söylemiştir.³⁹⁶ Nesâî de *leyse bi'l-kavî* demiştir.³⁹⁷

İbn Ebî Usâme el-Hâris'in (ö. 282/895) *Musned*'inde onun tarikinden tahrir ettiği bir hadis bulunmaktadır. Şunları söylemiştir: “İshak b. İsa b. Necî et-Tabbâ, Ebû Hilâl er-Râsibî Muhammed b. Suleym'in bize Ğâlib el-Kattân'dan (ö. 141/758), onun da Ebu'l-Muhezzim'den (ö. 120/738) rivayetle tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Ebû Hüreyre'nın yanında idim. Bir adam alacaklısıyla birlikte ona geldi ve ‘Allah seni ıslah etsin! Benim bana borcu olan bu olan adam üzerinde hakkım var.’ dedi. Ravi şöyle söyledi: Bunun üzerine Ebû Hüreyre diğer adama ‘Ne dersin?’ dedi. O adam da ‘Doğru söyledi.’ dedi. Ebû Hüreyre ‘O halde ona borcunu öde!’ dedi. Adam ‘Allah seni ıslah etsin! Ben fakir bir adamım.’ dedi. Ravi şöyle dedi: Ebû Hüreyre o adamın alacaklısına ‘Ne dersin?’ dedi. Adam ‘Doğru söyledi.’ dedi. Ebû Hüreyre ‘Ne istiyorsun?’ diye sordu. Adam ‘Onu benim için hapsed!’ dedi. Ebû Hüreyre ‘Biliyor musun? Ona ait olup senin alabileceğin, onun kazanıp

³⁹¹ YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târih İbnu Ma'în (Durî)*, c.IV, 439.

³⁹² İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.VIII, 317.

³⁹³ NESÂÎ, *ed-Du'afâ Ve'l-Metrûkân*, c.I, 96.

³⁹⁴ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 205.

³⁹⁵ BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.I, 105.

³⁹⁶ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.VII, 273-274.

³⁹⁷ NESÂÎ, *ed-Du'afâ Ve'l-Metrûkân*, c.I, 90.

sana borcunu ödeyebileceği malı var mı?’ dedi. Adam ‘Hayır’ dedi. Ebû Hüreyre ‘Peki ne istersin?’ dedi. Adam ‘Onu hapsed!’ dedi. Ebû Hüreyre ‘Allah’ın lütfundan arayıp sana borcunu ödesin ve ailesi için de rızık aramasın diye onu senin için hapsedmeyeceğim.’ dedi. Ğâlib şöyle dedi: el-Hasen b. Ebi’l-Hasen –Yesâr el-Basrî-’nin (ö. 110/728) onun benzerine hükmettiğine şahit oldum.”³⁹⁸

hadis bir sahabiye ait ve mevkuftur. Bundan dolayı Ebu’l-Muhezzim’i zayıf olarak değerlendirmişlerdir. İbn Sa’d, Şu’be’nin onu zayıf olarak değerlendirdiğini söylemiştir. Yahyâ b. Ma’in de onun hakkında *leyse bi şey* demiştir. Nesâî *metrûku’l-hadîs* olduğunu söylemiştir.³⁹⁹

2.2.1.45. Ebû Sehl el-Basrî, Kesîr b. Ziyâd el-Berasânî el-Ezdî el-İtkî (ö. ?).

Belh’e yerleşmiştir. Tâbiînin küçüklerine çağdaş olup altıncı tabakadandır. Onun hadislerini Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce tahrir etmiştir. Tirmizî, Yahyâ b. Ma’in ve İbn Ebî Hâtim onu sika olarak değerlendirmiştir.⁴⁰⁰ İbn Ebi’l-Âsım onun bir hadisini *el-Âdâd ve’l-mesânî*’de tahrir etmiş ve şöyle demiştir: “İsâ b. Yûnus et-Tarasûsî’nin (ö. ?) İshak b. İsâ et-Tabbâ’ın bize Kesîr b. Ebî Sehl’den, onun da ‘Amr b. Ya’lâ’dan (ö. ?), onun da Talk’tan (meçhuldür), onun da babasından (ö. ?), onun da dedesinden (ö. ?) rivayetle tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte bir boğazda idik. Gökten yağmur yağmış; altımızda ıslaklık olmuştu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) deve üzerinde, biz de arkasında olduğumuz halde bize ima ile namaz kıldırdı.”⁴⁰¹

Kanaatimce sened, Talk’ın meçhul bir ravi olmasından dolayı zayıftır. Mutâbi olduğu takdirde hadis hasen olarak değerlendirilir. Hadisin iki sahabî’den Câbir b. Abdullah ile Ali b. Şeybân b. Muhriz’den (ö. ?) rivayetle gelen şahidleri ve *etrâfi* mevcuttur.

2.2.1.46. Ebû ‘Ubeyde et-Tennurî el-Basrî, Abdulvâris b. Sa’îd b. Zekvân et-Temîmî el-‘Anberî (ö. 180/796).

el-‘Anberî. Mensubu olduğu kabilenin mevlasıdır. Künyesi Ebû ‘Ubeydedir. Basralı olup et-Tennurî nisbesine de sahiptir. Abdussamed b.

³⁹⁸ İBNU EBÎ USÂME, *Buğyetu’l-Bâhis*, c.I, 508, (Hn: 448).

³⁹⁹ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VII, 177; EBÛ DÂVÛD el-Ezdî, *Su’âlât Ebi ‘Ubeydi’l-Âcurrî Ebâ Dâvûd*, c.I, 402; en-NESÂÎ, *ed-Du’afâ Ve’l-Metrûkûn*, c.I, 110.

⁴⁰⁰ TİRMİZÎ, *el-İlelu’l-kebir*, c.I, 59.

⁴⁰¹ Ebû Bekr İbni Ebî Âsım, Ahmed b. ‘Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî (ö. 287/900), *el-Âhâd ve’l-Mesânî*, (Thk.) Bâsim Ahmed el-Cuvâbra, Dâru’r-Râye, el-Riyâd, 1.Baskı, 1411/1991, c.V, 219; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.VII, 151.

Abdolvâris'in babasıdır. İbn Sa'd'ın belirttiğine göre tebe-i tâbiînin orta yaşlı olanlarından yedinci tabakadandır. Harun Reşid'in halifeliği zamanında 1 Muharrem 180 tarihinde vefat etmiştir.⁴⁰² Onun hadislerini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir. İbn Sa'd "Sika hüccet idi" demiştir. el-İclî sika olarak değerlendirmiştir. Kader görüşüne sahip idi ama buna çağrı yapmazdı. Ebû Zur'a da sika olduğunu söylemiştir.⁴⁰³

İbn Sa'd, rivayetine göre şöyle demiştir: "İshak b. İsa'nın bize haber verdiği göre: Abdolvâris b. Sa'îd'in bize haber verdiği göre: Ebû 'Âsım'ın (ö. ?) bize Enes -b. Mâlik'ten rivayetle haber verdiği göre şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v) bir şey içerken üç defa nefes alır ve 'O daha afiyetli, daha kolay içimli ve daha şifalıdır' derdi.⁴⁰⁴ Enes 'Ben de bir şey içerken üç defa nefes alıyorum' demiştir."⁴⁰⁵

bu isnadın ricalinin tamamı sikadır. Ebû 'Âsım -ki o Sumâme el-Basrî'dir- ilim adamları nazarında saduk ve makbul bir ravi olup bu isnadın *medarıdır*. Hadisi İmam Ahmed, Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Tirmizî, farklı tariklerle tahrir etmişlerdir. Bazıları hadisi muhtasar olarak verirken bazıları da hadisin tamamını zikretmişlerdir. Sadece İmam Mâlik hadisi tahrir etmemiştir. Nesâî de *el-Kubrâ*'da tahrir etmiştir. Hadis sahih olduğu için konuyu daha genişletmemek maksadıyla tahrirde sadece kütüb-i tis'a ile sınırlı kaldım.

İbnu't-Tabbâ'ın 182/798 yılından önce 183/799 Yılına Kadar Hims ve Dımaşk'te ilim meclislerine katıldığı hocaları şunlardır:

2.2.1.47. Ebû 'Utbe el-Himsî, İsmâîl b. 'Ayyâş b. Suleym el-'Ansî (ö. 181/797).

Ebû 'Utbe künyesine sahip olup Humus'tandır. Tebe-i tâbiînin orta yaşlılarından yedinci tabakadandır. Buhârî, onun 181 hicri yılın da vefat ettiğini söylemiştir.⁴⁰⁶ Buhârî, namaz da elleri kaldırmayla ilgili cüzde, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce ona ait hadisleri tahrir etmiştir. İbn Ma'in sika olduğunu

⁴⁰² İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 212.

⁴⁰³ el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 314; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.III, 905.

⁴⁰⁴ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.I, 292.

⁴⁰⁵ İBN HANBEL, c.XIX, 181 (Hn: 12133), c.XIX, 224, (Hn: 12186), c.XIX, 230, (Hn: 12193), c.XIX, 307, (Hn: 12295), c.XX, 262, (Hn: 12923-12924), c.XX, 429, (Hn: 13207), c.XXI, 230, (Hn: 13635); DÂRİMÎ, *es-Salat*, 27, (c.II, 1347, Hn:1266); BUHÂRÎ, *el-Eşribe*, 26, (c.VII, 112, Hn: 5631); MÜSLİM, *el-Eşribe* 2028, (c.III, 1602); İBN MÂCE, *el-Eşribe*, 3416, 18 (c.II, 1131, Hn: 3416); EBÛ DÂVÛD, *el-Eşribe*, 19, (c.III, 338, Hn: 3727); TİRMİZÎ, *el-Eşribe*, 13, (c.IV, 302, Hn: 1884).

⁴⁰⁶ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Evsat*, c.II, 226; *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.I, 369.

söylemiştir.⁴⁰⁷ İmam Ahmed “O, Şamlılar içinde Medinelilerden ve diğerlerinden yaptığı rivayetlere nispetle daha iyi bir hale sahiptir” demiştir.⁴⁰⁸

İmam Ahmed’in *Musned*’inde onun tarikinden gelmiş bir hadis, İbnu’t-Tabbâ’ın ve Ebu’l-Yemân –b. Nâfi’ el-Behrânî-’in (ö. 222/837) ondan tahdis etmesiyle mevcuttur. Lafız, Rasûlullah (s.a.v)’in azatlısı olan Sevbân’a (ö. 54/674) ulaşan isnadıyla İshak’a aittir. Bu araştırmamızın ikinci bölümünde yeri geldiğinde bu hadisi tarikleriyle birlikte ele alarak inşaallah tahririni yapacak ve hükmünü beyan edeceğiz.

2.2.1.48. Ebû Abdurrahmân ed-Dımaşkî, el-Kâdî Yahyâ b. Hamza b. el-Kâdî Vâkıd el-Hadramî el-‘Ansî (ö. 183/799).

Künyesi Ebû Abdurrahmân olup Dimaşk şehrinde doğmuştur. el-Betelhî künyesine de sahiptir ve kadılık yapmıştır. Dimaşk yakınlarındaki Beyt Lehyâ köyündendir. İbn Sa’d, dediğine göre tebe-i tâbiînden beşinci tabakadandır. Harun Reşid’in halifeliği döneminde 183 senesinde vefat etmiştir.⁴⁰⁹ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce ona ait hadisleri tahrir etmiştir. İbn Sa’d çok hadis rivayet eden ve hadisi salih olan biri olduğunu söylemiştir. Yahyâ b. Ma’in sika olarak değerlendirmiş ve kader(in meşiet kısmı) konusunda farklı görüşlere sahip olduğunu söylemiştir. el-‘İclî de aynı şekilde sika olarak değerlendirmiştir. İmam Ahmed *leyse bihi be’s* demiştir.⁴¹⁰ Ona ait olup İmam Ahmed’in *Musned*’ta İbnu’t-Tabbâ’ın tahdisi ile ve ‘Umeyr b. Hânî’e (ö. 132/750), ‘Ukbe -b. ‘Âmir-’ye, Ebu’d-Derdâ’ya (ö. 32/653) ve Mâlik b. Hasel oğullarından bir adama –Huveytî b. Abdiluzzâ- (ö. 54/674) ulaşan isnadıyla tahrir ettiği hadisler bulunmaktadır. Bu araştırmamızın ikinci bölümünde yeri geldiğinde bu hadisi tarikleriyle birlikte ele alarak inşaallah tahririni yapacak ve hükmünü beyan edeceğiz.

el-Beyhakî, onun tarikinden tahrir etmiş ve şöyle demiştir: “Ebû Tâhir’in bize haber verdiği göre: Ebû Bekr el-Kattân’ın bize haber verdiği göre: Ebu’l-Ezher, İshak b. İsa’nın Yahyâ b. Hamza’nın bize Muhammed b. el-Velîd ez-Zubeydî’den (ö. 146/763), onun da ez-Zuhrî –Muhammed b. Muslim-’den, onun da Sâlih b. Beşîr b. Fudeyk’ten (ö. ?), onun da Hz. Peygamber (s.a.v)’de rivayetle tahdis ettiği göre: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Ey Fudeyk! Namazı

⁴⁰⁷ YAHYÂ B. MA’ÎN, *Târih İbnu Ma’in(Durî)*, c.IV, 411.

⁴⁰⁸ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.VII, 186.

⁴⁰⁹ İBN SA’D, *et-Tabakâtu ’l-Kubrâ*, c.VII, 325.

⁴¹⁰ YAHYÂ B. MA’ÎN, *Târih İbnu Ma’in(Durî)*, c.IV, 441; İBN HANBEL, *el-’İlclî Ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, c.II, 39; el-’İCLÎ, *Târihu’s-Sikât*, c.I, 470.

düzgünce kıl! Zekâtı ver! Kötülüğü terk et! Kavminin arazisinden dilediğin yerde ikamet et!”⁴¹¹

Hadisi et-Tahâvî, et-Taberânî, Ebû Nu’aym el-Asbahânî, İbn Hibbân ve İbn Kânî’de farklı tariklerle tahrir etmişlerdir.⁴¹²

İbnu’t-Tabbâ‘ın 177/793 yılından önce Bağdad ve İlçesi Medâinde ilim meclislerine katıldığı hocaları şunlardır:

2.2.1.49. Ebû Suleymân el-Medâinî, Selâm b. Selem et-Temîmî es-Sa’dî et-Tavîl (ö. 177/793).

Ebû Suleymân künyesine sahiptir. Adının Selâm b. Suleym ya da Selâm b. Suleymân şeklinde olduğu da ifade edilmiştir. Ancak ilk söylenen doğrusudur. Ebû Eyyûb da denir. Medâin’denir. Selâm et-Tavîl adıyla da bilinir. Tebe-i tâbiînin büyüklerinden yedinci tabakadandır. 177 senesine yakın bir zamanda vefat etmiştir.⁴¹³ Onun hadislerini İbn Mâce tahrir etmiştir. Yahyâ b. Ma’in “Zayıftır. Hadisi yazılmaz... *Leyse bi şey*” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Buhârî, Zeyd el-‘Amiyy –b. el-Huvârâ-’dan (ö. 131-140/749-757) rivayetle “Onun hakkında konuşurlardı... onu terk etmişlerdir” demiştir. İmam Ahmed *munkeru’l-hadîs* olduğunu söylemiştir. Nesâî *metrûku’l-hadîstir*, demiştir. İbn ‘Adiy “Selâm’a ait benim zikrettiklerim dışında salih hadisler bulunmaktadır. Onun rivayette bulunduğu zayıf ve sika ravilerden yaptığı rivayetlere hiçkimse *mutâbi* olmamaktadır. Onun hakkında İbnu’t-Tabbâ’ “Selam et-Tavîl bize tahdis emiştir. O sika idi.” demiştir.⁴¹⁴

2.2.1.50. Ebû Sehl, Nasr b. Bâb el-Hurâsânî (ö. Bağdat’ta Mehdî Asker zamanında).

⁴¹¹ BEYHAKÎ, *es-Sünenü’l-Kubrâ*, c.IX, 29, (Hn: 17773-17774).

⁴¹² TAHÂVÎ, Ahmed b. Muhammed b. Selâme (ö. 321/933), *Şerhu Muşkili’l-Âsâr*, (Thk.) Şu’ayb el-Arnâût, Müessesetürrisâle, Beyrut, 1.Baskı, 1415/1995, c.IV, 2296, (Hn: 5671); İBN HİBBÂN, *Sahîhu İbni Hibbân*, c.XI, 202, (Hn: 4861); et-TABERÂNÎ, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, c.III, 6, (Hn: 2298); *Musnedü’ş-Şâmiyyîn*, (Thk.) Hamdi Abdulhamîd es-Selefî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı, 1405/1985, c.III, 62, (Hn: 1807); EBÛ UBEYD el-Kâsim b. Sellâm b. Abdullah el-Hiravî el-Bağdâdî (ö.224/839), *el-Emvâl*, (Thk.) Halil Muhammed Harras, Dârü’l-Fikr, Beyrut, c.I, 278, (Hn:535); İBN KÂNÎ’, Ebû’l-Huseyn Abdülbâkî, b. Merzûk b. Vâsik el-Medenî (ö. 351/962), *Mu’cemu’s-Sahâbe*, (Thk.) Salâh b. Sâlim el-Mısrâtî, Mektebetu el-Gurabâi’l-Eseriyye, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1418/1997, c.II, 331; EBÛ NUAYM, el-Asbahânî, *Ma’rifetu’s-sahâbe*, c.I, 406, (Hn: 1213-1214), c.IV, 2296, (Hn: 5670-5671).

⁴¹³ el-MİZZÎ, *Tehzîbu’l-Kemâl Fî Esmâi’r-Ricâl*, c.XII, 281.

⁴¹⁴ BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Evsat*, c.II, 214; *ed-Du’afâu’s-Sağîr*, c.I, 55; NESÂÎ, *ed-Du’afâ Ve’l-Metrûkûn*, c.I, 64; İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.IV, 306; ALÂUDDÎN MOĞULTAY, *İkmâlu Tehzîbi’l-Kemâl Fî Esmâi’l-Ricâl*, c.VI, 166.

Nasr b. Bâb. İsmiinin Nasr b. Sâbit olduğu da ifade edilmiştir. Ancak doğrusu ilk söylenendir. Horasanlıdır. Ebû Sehl künyesine sahiptir. Bağdat'a gelip yerleşmiş ve orada vefat etmiş olan fakihlerden ve muhaddislerden olup sekizinci tabakadandır. Dâvûd b. Ebî Hind'den, 'Avf b. el-A'râbî'den, el-Haccâc b. Arta'e'den (ö. 145/762) ve daha başkalarından hadis dinlemiştir. Bağdat'taki ilim adamları da ondan hadis dinlemiş ve rivayette bulunmuşlardır. Daha sonra İbrahim es-Sâîğ'den (ö. ?) tahdiste bulunmuştur. Bunun ardından onu itham etmişler ve hadisini terk etmişlerdir. Asker el-Mehdî zamanında Bağdat'ta vefat etmiştir.⁴¹⁵

el-Asbahânî, onun tarikinden rivayet ettiği bir hadis bulunmaktadır. Şöyle demiştir: "Ebû Ali Ahmed b. Ömer'in (ö. 394/1004) Abdullah b. Muhammed b. Ziyâd en-Neysâbûrî'nin (ö. 324/936) Yusuf b. Sa'id'in (ö. 271/884) İshak b. İsâ'nın Nasr b. Bâb'ın bize el-Haccâc b. Arta'e'den, onun da Ebû İshak'tan (ö. 129/747), onun da 'Âsım b. Damra'dan (ö. 74/693), onun da Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayetiyle tahdis ettiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Bela sözün vekili kılınmıştır."⁴¹⁶

Hadisi ebû Yusuf, Bekî' b. el-Cerrâh, İbn Ebî Şeybe, İmam Ahmed, İbnu'l-Ca'd ve el-'Ukaylî, farklı tariklerle tahrir etmişlerdir.⁴¹⁷

Nasr b. Bâb'ın bazı ilim adamları Nasr b. Sâbit olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat Yahyâ b. Ma'in bunu "Ebû Sehl el-Hurasânî başka bir adamdır"⁴¹⁸ diyerek reddetmiştir. Bir grup ilim adamı onu terk etmiştir. Buhârî "Onu yalancılıkla itham ederlerdi" demiştir. İbn Hibbân, onunla ihticac edilmeyeceğini söylemiştir. İbn Hanbelde "Onda herhangi bir beis yoktu. Ancak

⁴¹⁵ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 248; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VIII, 469.

⁴¹⁶ EBÛ NUAYM, *el-İsfahânî, Târîhu Asbahân (Ahbâru Asbahân)*, (Thk.) Seyyid Kisravî Hasen, Dâru'l-kütubi'l-İlmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1410/1990, c.I, 197.

⁴¹⁷ Ebû Yûsuf Ya'kub b. İbrâhîm b. Habîb el-Ensârî (ö. 182/798), *el-Âsâr*, (Thk.) Ebu'l-Vefâ, Dâru'l-kütubi'l-İlmîyye, Beyrut, c.I, 197, (Hn: 889); ALÎ B. CA'D b. 'Ubeyd el-Cevherî el-Bağdâdî (ö. 320/845), *Müsnedu İbni'l-Ca'd*, (Thk.) Âmir Ahmed Haydar, Muessesetu Nâdir, Beyrut, 1.Baskı, 1310/1990, c.I, 290, (Hn: 1963); İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekr, *el-Musannef Fi'l-Ehâdis Ve'l-Âsâr*, (Thk.) Kemâl Yusuf el-Hût, Mektebetu'r-Rud, Riyad, 1.Baskı, 1409/1988, c.V, 231, (Hn: 25547); el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.IV, 302; VEKÎ' B. EL-CERRÂH, Ebû Sufyân b. Melîh b. Adiy b. Fers b. Sufyân b. el-Hâris b. 'Amr b. Ubeyd b. Ruâs er-Ruâsî (ö. 197/812), *ez-Zühd*, (Thk.) Abdurrahmân el-Firîvâî, Mektebetu'd-Dar, el-Medine, 1.Baskı, 1404/1984, c.I, 587-588, (Hn: 311-312); İBN HANBEL, *ez-Zühd*, (Thk.) Muhammed Abdusselâm Şâhîn, Dâru'l-kütubi'l-İlmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1420/1999, c.I, 134, (Hn: 895); EBU'S-SIRRÎ, Hennâd b. es-Sirrî b. Musab b. Ebî Bekr b. Şibr b. Sa'fuk b. 'Amr b. Zîrâre b. Ades b. Zeyd et-Timîmî el-Kûfî (ö. 243/857), *ez-Zühd*, (Thk.) Abdurrahmân el-Firîvâî, Dâru'l-Hulefâ li'l-Kitâbi'l-İslâmî, el-Kuveyt, 1.Baskı, 1406/1985, c.II, 570.

⁴¹⁸ AHMED B. MERVÂN, Ebû Bekr ed-Dinurî el-Malikî (ö. 333/944), *el-Mucalese ve Cevâhiru'l-İlm*, (Thk.) Ebû 'Ubeyde Meşhûr b. Hasen, Cem'iyetu't-terbiyeti'l-İslâmîyye, Bahreyn, 1419/1998, c.III, 255.

İbrahim es-Sâîğ'den tahdiste bulununca ona *inkârda* bulundular (hoş karşılamadılar).” demiştir.⁴¹⁹ Nitekim İbn Sa'd, bunları dile getirmiştir.

İbnu't-Tabbâ'ın 175/791 yılından önce Mısır'da ilim meclislerine katıldığı hocası:

2.2.1.51. Ebu'l-Hâris el-Mısırî, el-Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî (ö.165/781).

Künyesi Ebu'l-Hâris olup Mısırlıdır. Abdurrahmân b. Hâlid b. Musâfir'in azatlısıdır. el-Velîd b. Abdilmelik'in halifeliği zamanında 94 veya 93 senesinde dünyaya gelmiştir. Tebe-i tâbiînin büyüklerinden beşinci tabakadandır. el-Mehdî'nin halifeliği zamanında 15 Şaban 165 tarihinde cuma günü vefat etmiştir. Bu bilgileri İbn Sa'd aktarmıştır.⁴²⁰ Vefatının 175 senesinde olduğu da ifade edilmiştir. Onun hadislerini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir. İbn Sa'd sika, çok hadis rivayeti olan ve hadisi sahih olan bir ravi olduğunu ifade etmiştir. el-'İclî de sika olarak değerlendirmiştir. Ebû Zur'a saduk olduğunu söylemiştir.

İmam Ahmed'in *Musned*'inde onun tarikinden tahrir ettiği hadisler bulunmaktadır. İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın ondan tahdis etmesi ve birçok sahabiye ulaşan isnadıyla Hz. Peygamber (s.a.v)'e *mevsûl* olarak İmam Ahmed tahrir etmiştir. Bu sahabilerden bazıları şunlardır: Temîm b. Evse d-Dârî (ö. 40/660), Abdullah b. 'Amr b. el-'Âs (ö. Taif'teki Leyâlî el-Harra olayında), Enes b. Mâlik, Ebû Sa'îd el-Hudrî, Abdullah b. Ömer. Bu hadislerden bir kısmı aralarında İbn Ömer ve Enes b. Mâlik gibi kişilerin bulunduğu bazı sahabilere *mevkuftur*. Çalışmamızın ikinci bölümünde yeri geldiğinde bu hadislerin tahririni yapmaya çalışacağız.

İbn Batta, onun tarikinden olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir: “Ebû Bekr Muhammed b. el-Huseyn'in (ö. ?) bana haber verdiği göre şöyle demiştir: Ebû Muhammed el-Hasen b. 'Aleveyh el-Kattân'ın (ö. 298/910) 'Âsım b. Ali'nin (ö. ?) el-Kâflâî'nin (ö. 325/937) es-Sâğânî'nin İshak b. İsâ'nın el-Leys b. Sa'd'ın bize yezîd b. Ebî Habîb'den (ö. 128/746), onun da Bukeyr b. Abdullah b. el-Eşec'den (ö. 120/738) rivayetle tahdis ettiğine göre: Ömer b. el-Hattâb (ra) şöyle

⁴¹⁹ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.VIII, 106; ez-ZEHABÎ, *Mizânu'l-İtidâl Fi Nakdi'r-Ricâl*, c.IV, 250.

⁴²⁰ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 358; el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 399; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.III, 926.

demiştir: “Bazı insanlar sizinle Kur’an’ın müteşabihi üzerinden tartışırlar. Siz onlara sünnetlerle karşı koyunuz. Zira sünnetlerin ashabı olanlar Allah azze ve celle’nin Kitabı’nı daha iyi bilirler.”⁴²¹

Hadisi Dârimî ve el-Âcurrî, el-Hatîb el-Bağdâdî, İbn Batta, el-Âcurrî, el-Lâlekâî, İbn Abdilberr’de farklı tarihlerle tahrir etmişlerdir.⁴²²

Hadisin hükmüyle ilgili olarak: Dârimî’nin tahrir ettiği hadisin isnadı, Abdullah b. Sâlih’in zayıf olmasından dolayı zayıftır. İsnattaki ricalin geri kalanı sikadır. İbn Abdilberr “Benim nazarımda Ömer hakkındaki eserlerin tamamının sahih *müttefik* olması muhtemeldir.” demiştir.

Kanaatimce Bukeyr b. Abdullah’ın Ömer (ra)’tan rivayeti –Allah daha iyi bilir- mürseldir. Ancak Buhârî bu esere işaretle bulunmuştur. Ayrıca İbn Ebî Hâtim de Ömer b. Abdullah b. el-Eşec’in biyografisinde onu sarih olarak ve mürsel yaptığını belirterek zikretmiştir.⁴²³ Bu ravinin Bukeyr olduğu varsayılsa, yine de mürseldir. Çünkü Bukeyr de kardeşi de Ömer b. el-Hattâb’a yetişememiştir.

İbnu’t-Tabbâ’ın 198/813 yılından önce Urfa’nın ilçesi olan Harran’da ilim meclislerine katıldığı hocasıya:

2.2.1.52. Ebû Abdurrahmân el-Harrânî, Miskîn b. Bukeyr el-Hazzâ (ö.165/781).

Künyesi Ebû Abdurrahmân olup Harran’dandır. ez-Zehabi’nin dediğine göre tebe-i tâbiînin küçüklerinden, dokuzuncu tabakadandır. 198 senesinde vefat etmiştir.⁴²⁴ Onun hadislerini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî tahrir etmiştir. el-‘Ukaylî kendisini övgüyle anmış ve Yahyâ b. Ma’in de hasen olarak değerlendirmiştir. İbn Ebî Hâtim “Babama onun hakkında sorduğumda ‘*Lâ be’se bihi*. *Sahîhu’l-hadîs* ve hadis hafızı idi’ dedi” demiştir. İbn Şâhîn sika olarak değerlendirmiştir. el-Kelâbâzî’nin zikrettiğine göre Buhârî’nin; İbn Mencûye’nin zikrettiğine göre de Müslim’in ricalindedir.⁴²⁵

⁴²¹ İBN BATTÂ, *el-İbânetu’l-Kubrâ*, c.I, 351, (Hn: 229).

⁴²² DÂRİMÎ, *el-Mukaddime*, 17, (c.I, 240, Hn:121); el-Acurrî, *eş-Şerî’a*, c.I, 408, (Hm: 93), 419, (Hm: 101-102), 485, (Hm: 154), c.III, 1200, (Hm: 772); el-LALEKÂÎ, *Şerhu Usûli I’tikâdi Ehli’s-Sünneti Ve’l-Cemâ’a*, c.I, 139, (Hn: 202); İBN ABDİLBERR, *Câmi’u beyâni’l-’ilmi ve fadlihi*, c.II, 1010, (Hn:1927); İBN BATTÂ, *el-İbânetu’l-Kubrâ*, c.I, 250-251, (Hn: 83-84), c.II, 610, (Hn: 790); el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *el-Fakîh ve’l-mutefakkîh*, c.I, 559.

⁴²³ BUHÂRÎ, *et-Târîhu’l-Kebîr*, c.VI, 142; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.VI, 118.

⁴²⁴ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 194; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, c.IX, 209.

⁴²⁵ el-‘UKAYLÎ, *ed-Du’afâ’u’l-Kebîr*, c.VI, 221; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.VIII, 329; İBN ŞÂHİN, *Târîhu Esmâi’s-Sikât*, c.I, 230; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve’l-İrşâd*, c.II, 741; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 236.

İlimle ve ilim öğrenimiyle ilgili ona ait bir hadis bulunmaktadır ki bu hadisi ondan İbnu't-Tabbâ' tahdis etmiştir. İbn 'Adiy el-Curcânî şöyle der: “es-Sevrî'yi şöyle derken işittim: “Bize öğreten birini bulduğumuz sürece ilim öğrenmeye devam ederiz.”⁴²⁶ Bu hadis bir şeye delalet etmekteyse, Sufyân es-Sevrî'nin ömrünü ilim ve hadis talebinde harcadığına delalet etmektedir. Çünkü o, kendi zamanındayken ilmin yavaş yavaş yok olup gitmekte ve ortadan kalkmakta olduğunu görmekteydi. Bu nedenle de Allah'tan kendisine kâfi gelmesini dileyerek kendini tamamen ilme vermişti. “Ben altmış yıldan bu yana bu hadisteyim” demiştir.⁴²⁷ işte İbnu't-Tabbâ'nın o zatlardan aldığı miras budur. İlim talebesinin hadis talebi konusunda kendisinde teşvik oluşturması gerekir. Çünkü Allah'a selim kalple gelenden başka malın ve evlatların fayda vermediği kıyamet gününde ilim talebesi hadisten sorumludur.

Bu raviye ait olup el-Hâkim'in *el-Mustedrek*'te onun tarikinden tahrir ettiği bir hadis bulunmaktadır. İbnu't-Tabbâ' bu hadisi o raviden tahdis etmiştir. el-Hâkim'in Câbir b. Abdullah (ra)umâ'ya ulaşan isnadıyla mevkuף olarak tahrir ettiği bu hadiste Câbir –(ra)- şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.v) yirmi bir gazve yapmıştır. Ben ise onunla beraber on dokuz gazveye şahit oldum. Rasûlullah (s.a.v)'in yaptığı son gazve Tebuk'tur.”⁴²⁸ Muvatta dışında kütüb-i tis'a sahipleri bu hadisi tahrir etmiştir. Bu araştırmamızın ikinci bölümünde yeri geldiğinde bu hadisi tarikleriyle birlikte ele alarak inşaallah tahririni yapacak ve hükmünü beyan edeceğiz.

İbnu't-Tabbâ'nın son hocasıysa ilim meclislerine katıldığı ve meçhul olan şudur:

2.2.1.53. Muhammed b. Sâlih es-Sekafî (ö.?).

el-A'meş'ten ve daha başkalarından tahdiste bulunmuştur. Durumu meçhuldür.⁴²⁹ el-Bezzâr'ın *Musned*'de İbnu't-Tabbâ'nın ondan tahdis etmesiyle onun tarikinden rivayet ettiği bir hadis bulunmaktadır. Bu hadis Abdullah b. Mes'ûd (ra)'a isnad edilir. Hadisi İmam Ahmed *Musned*'de bir başka tarikten tahrir etmiştir.

⁴²⁶ İBN ADİY, *el-Kâmil Fi Du'afâi'r-Ricâl*, c.I, 169.

⁴²⁷ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.I, 59.

⁴²⁸ el-HÂKİM, *el-Mustedrek 'ala's-Sahihayn*, c.II, 654, (Hn: 6404).

⁴²⁹ ez-ZEHEBÎ, *el-Muğni fi'd-Du'afâ'*, c.II, 592; *Mizânul-İtidâl Fi Nakdi'r-Ricâl*, c.III, 581; İBN HACER el-Askalânî, *Lisânu'l-mizân*, (Thk.) Abdulfettah Ebû Gudde, Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1.Baskı, Beyrut, 1423/2002, c.VII, 200.

Böylece İshak b. İsa et-Tabbâ'nın genel olarak hocalarının biyogarifelerine dair bilgilerin sonuna gelmiş bulunmaktayız. İshak İbnu't-Tabbâ'nın hocaları hakkında verilen kronoloji genel olarak onun tahsil hayatında kimlerle hangi zaman diliminde karşılaştığını yaklaşık olarak ortaya koymaktadır. Irakta yaşadığı dönem öğrencilik dönemi olup ilmi şahsiyetnin oluşumunda etkili olmuştur. Bu hocaları; Hammâd b. Zeyd, Hammâd b. Seleme, Muhammed b. Câbir, el-Cerrâh b. Melîh, Şerîk b. Abdullah, Anbese b. Abdülvahid, Ebû Bekr Şu'be b. Ayyâş, Hafs b. Ğiyâs, Muhammed b. Selîm, Abdolvâris b. Saîd, Nasr b. Bâb el-Hurâsânî'dir. Medine'de İmam Mâlik b. Enes, Abdülaziz el-Macişun, Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem, Hâlid b. İlyâs, Abdullah b. Zeyd, el-Munkedir b. Muhammed, el-Hasen ibnu'l-Hakem. Mekke'de Sufyân bin Uyeyne, Eyyub b. Sabit, Abdullah b. Mubarek, Yahây b. Selîm. Mısırda: el-Leys b. Sa'dın ve öğrencileridir. Fakih muhaddis olmalarıdır. Adana'da yaşadığı dönemde Hârranlı Miskîn b. Bükeyr, Dimaşklı el-Kâdî Yahyâ b. Hamza ve Massîsa'da İsmâil b. Ayyâş el-Massîsî gibi âlimlerin görüşlerinden etkilendiği ve hadis rivayetleri olduğu görülmektedir. Bu durum, onun Adana ve çevresinde yaşayan âlimlerden istifade ettiğini ve ilmi faaliyetlerine katıldığını ortaya koymaktadır.

2.2.2. Öğrencileri

İshak İbnu't-Tabbâ' Adana'da farklı bölgelerden gelen birçok öğrenci yetiştirmiştir. Nitekim İbn Hanbel ve Taberânî ondan birçok rivayeti olan muhaddisler olmak ders halkasına katılan birçok öğrencisi bulunmaktadır. Tespit edebildiğimiz yirmi dokuz öğrenci hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

2.2.2.1. Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî el-Bağdâdî (ö. 241/855)

Hanbelî mezhebinin imamı, muhaddis, fakih Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî İshak' b. İsa'dan en çok rivayeti bulunan öğrencisidir. Merv şehrinden olup daha sonra Bağdâdî nisbesine sahiptir.⁴³⁰ Sâlih b. Ahmed şöyle demiştir: "Babam bana 'Bağdat'ta 164 senesinin başında

⁴³⁰ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 253; İBN HANBEL, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.I, 45; İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.V, 252; el-MERVEZÎ (ö. 265/879), eş-ŞEYBÂNÎ, Ebu'l-Fadl, Sâlih b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel *Sîretu'l-İmâm Ibn Hanbel*, (Thk.) D. Fu'ad Abdülmunim Ahmed, Dâru'd-Da've, İskenderiye, 2.Baskı, 1404/1984, c.I, 30; el-HALÎLÎ, *el-İrşâd Fî Ma'rifeti 'Ulemâi'l-Hadîs*, c.II, 597.

rebiulevvel ayında doğdumu söyledi” demiştir.⁴³¹ İbn Sa’d, söylediklerine göre tebe-i tâbîinden ilim alanların büyüklerinden sekizinci tabakadandır.⁴³² *el-İlel* adlı eserin muhakkiki Vasiyyullah b. Muhammed’in İmam Ahmed’in biyografisi hakkında söylediklerine göre İbn Hanbel, on altı yaşında iken hadis talebinde bulunmuş... 187 yılında Sufyân b. ‘Uyeyne’nin yanına ilim için gitmiştir... Daha sonra Kûfe, Basra, Mekke, Medine, Yemen, Şam ve Cezire’ye ilim yolculuklarında bulunmuştur. Her beldenin ilim meclislerinden ve âlimlerden istifade ederek duyduklarını yazmıştır... *Musned*’de 280 küsur hocadan rivayette bulunmuştur. Bu hocalardan biri de İshak b. İsâ et-Tabbâ’dır. Abdullah b. Ahmed de şöyle demiştir: Babam Tûs’a ve Yemen’e yayan olarak gitmiştir. Abdurrezzâk –b. Hemmâm b. Nâfi’ el-Hımyerî-’ın (ö. 211/826) ilk meclisinde rivayetlerinden yetmiş hadisi ezber olarak almıştır. Muhtemeldir ki maddi imkânsızlıklar ona mani olmuş, çok arzulu olmasına rağmen ilim yolculuklarını geçim sıkıntısı yüzünden yapamamıştır. Bu nedenle kendisi ‘Elli dirhemim olsaydı, Rey’de bulunan Cerîr b. Abdilhamîd er-Râzî’nin yanına giderdim. Arrkadaşlarımızdan bazıları gitmişlerdi. Ama bende imkân olmadığı için gidemedim.’ demiştir. Yazîd b. Hârûn’dan rivayette bulunmuştur. Bu ilmi yolculukları sebebiyle büyük bir birikime sahip olmuş, çok sayıda hadis ve eser toplamıştır. Ebû Zur’a, -İbn Hanbel’in- oğlu Abdullah’a şunları söylemiştir: “Senin baban bir milyon hadisi ezbere bilir. Ona ‘Sana bunu bilmeyi sağlayan nedir?’ diye sorulduğunda ‘Onları fıkıh bablarına göre alıp müzakere ettim’ demiştir. Ayrıca Ali b. el-Cehm b. Bedr’den (ö. 249/863) de rivayette bulunmuştur. Görüldüğü kadarıyla İmam Ahmed, tahdiste bulunmaya ve fetva vermeye ancak kırk yaşından sonra başlamıştır. Bundan önce ise çokça rihlelerde bulunup hocalarla görüşmek suretiyle kendisini tamamen ilim talebine, hocalardan ilim almaya ve ilim toplamaya vermiştir. İbnu’l-Cevzî’nin el-Haccâc b. eş-Şâ’ir’den rivayetle söylemiş olduğu sözlerden anladığımız da budur. Buna göre İbn Hanbel’e gelip de 203 senesinde –yani henüz otuz dokuz yaşındayken- kendisine tahdiste bulunmasını istediğinde tahdiste bulunmayı reddetmiştir. Bunun üzerine o da Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi’ el-Hımyerî’nin yanına gitmiş sonra 204 senesinde geri dönmüştür. İmam Ahmed tahdiste bulunmaya başlamıştır. İnsanlar ona gelip gitmeye başlamışlardır. O zaman İmam Ahmed’in yaşı kırk idi. İmamlar onu övgüyle anmışlardır ki bunlardan biri de şu sözleri söylemiş olan İmam eş-

⁴³¹ İBN HANBEL, *el-İlel Ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, c.II, 72.

⁴³² İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VII, 253.

Şâfî'dir: "Bağdat'ta üç tuhaflık gördüm..." Daha sonra şöyle devam etmiştir: "Saçlarına aklar düşmüş bir genç gördüm –İbn Hanbel'i kastederek-; 'Bize tahdis ettiğine göre' dediği zaman insanların hepsi 'Doğru söyledi' diyorlardı." Ali b. el-Medîni "İbn Hanbelbizim efendimizdir." der ve ona çokça izzeti ikramda bulunurdu. Hadis ilminde el-Medîni böyle bir konumda olmasına rağmen böyle diyordu. Öyleki Buhârî onun hakkında "Kendimi Ali b. el-Medîni yanında o kadar küçük görürdüm ki.." demiştir.

"Ashabımız arasında Ebû Abdullah İbn Hanbel'den daha hafız biri yoktur. Bana ulaştığına göre hakkında bizde bir numunesi bulunduğu halde ve ancak kitaptan tahdiste bulunmaktadır."

Ebû Abdisselâm b. Selâm da şunları söylemiştir: "İlim şu dört kişiye ulaşmıştır: İbn Hanbel'e ki o en fakihleridir; İbn Ebî Şeybe'ye ki o en hafızlarıdır; Ali el-Medîni'ye ki o en bilgilileridir; Yahyâ b. Ma'in'e ki o ilmi en iyi yazanlarıdır."

Yahyâ b. Ma'in de şöyle söylemiştir: "İnsanların sikaları veya hadis ashabi dört kişidir: Vekî' –b. el-Cerrâh-, Ya'lâ b. 'Ubeyd –b. Ebû Umeyye-, el-Ka'nebî – Abdullah b. Mesleme- ve İbn Hanbel." Nesâi de şunları dile getirmiştir: "İbn Hanbel, Hz. Peygamber (s.a.v)'in ifadesiyle "İsrail oğullarında olan şey ümmetim içinde olacaktır. Öyle ki testere başının tam ortasına konulacak ama bu onu dininden döndürmeyecektir." İbn Hanbelbu konuma sahip olmasaydı, bu hal kıyamete dek üzerimizde bir kara leke olarak kalırdı."

Ebû Zur'a da şöyle söylemiştir: "İlim, zühd, fıkıh, bilgi ve her türlü hayır konusunda gözlerim İbn Hanbelgibisini görmedi."⁴³³

İmam Ahmed'in akranlarından, kendisine yaşça yakın olan imamlardan gelen övgülere dair daha fazla bilgi almak isteyenler İbnu'l-Cevzî'nin İmam Ahmed'in menkıberleriyle ilgili *el-İlel*'de on üçüncü bölümde söylediklerine bakabilirler. Onun hakkında söylenenler İmam Ahmed'in büyüklüğü yanında

⁴³³ İBN HANBEL, *el-İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.I, 48-49-53-54; EBU'L-FADL, *Sîretü'l-İmâm İbn Hanbel*, c.I, 31; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I, 293, c.II, 69; EBÜ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.I, 42; İBN ADİY, *el-Kâmil Fi Du'afâi'r-Ricâl*, c.I, 213; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.VI, 90, c.XV, 647; İbn Ebî Ya'lâ Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Muhammed b. el-Huseyn el-Bağdâdî (ö. 526/1131), *Tabakâtu'l-Hanâbile*, (Thk.) Muhammed Hâmid el-Fıkî, Daru'l-Marife, Beyrut, c.I, 17, 392; İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.V, 272-278-279-288-293; İBNU'L-CEVZÎ, *el-Muntazam Fi Târîhi'l-Mulûk Ve'l-Umem*, c.XI, 272; ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm*, c.V, 1013-1031; *Siyeru'l-âlemi'n-nubelâ*, c.XI, 187.

insanların ona duydukları sevgiyi de göstermektedir.⁴³⁴ İbn Sa'd, söylediği gibi sika, saduk ve çokça hadis rivayet eden biridir. Benzer şekilde el-İclî de onu övgüyle anmıştır. el-Halîlî, şunları söylemiştir: “İmam Ahmed, akranları içinde en fakih, en fazla vera özelliğine sahip, zorunlu olmadıkça muhaddisler hakkında konuşmaktan en fazla kaçınan biridir.”⁴³⁵

İbn Sa'd, dediğine göre cuma günü, günün ortasında vefat etmiş, ikindiden sonra defnedilmiştir. Bağdat halkından ve daha başka kimselerden çok sayıda insan cenazesine katılmıştır.⁴³⁶ Aynı bilgileri İbn 'Asâkir nakletmiştir. el-Halîlî'nin ilave olarak yer verdiği ve sonraki ilim adamlarının kitaplarında zikrettiğine göre İmam Ahmed'in vefatı receb ayında gerçekleşmiştir. Buhârî, İmam Ahmed'in Bağdat'ta 241 senesinde vefat ettiğini söylemiştir. Ebû Zur'a da ve Ebû Yusuf el-Fesevî'de eserlerinde aynı bilgiye yer vermiştir. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce ona ait rivayetleri tahrir etmiştir. İmam Ahmed hocası İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan bazı hadisler tahrir etmiştir ki ikinci bölümde yeri geldiğinde bu hadislerin tahririne yer vermeye inşaallah gayret edeceğiz.

İmam Ahmed'in kitaplarında, özellikle de *Musned*'inde değişik yerlerde İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan rivayet etmiş olduğu hadisler yanında İbnü'Tabbâ'dan tahdis ettiği ve tarihle, hadis ilimleriyle ilgili bilgiler veren rivayetler de bulunmaktadır. Tarihle ilgili bilgiler ifade eden rivayetlere yeri geldiğinde değineceğiz. Hadis ilimleriyle ilgili olan hadislerden bir kısmı ise şunlardır:

Mâlik b. Enes'in rivayetlerle ilgili hıfzı, zabtı ve itkanı hakkında ise; İbn Abdilberr el-Kurtubî, şöyle rivayet etmiştir: “Ebû Bişr ed-Dûlâbî'nin zikrettiğine göre: Abdullah b. İbn Hanbel'in bize babasından, onun da İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan tahdis ettiğine göre: Mâlik b. Enes'in bize tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: İbn Şihâb –Muhammed b. Muslim ez-Zuhrî- ile katırının üzerinde iken bir gün cenazelere ait mahalde karşılaştım. Uzunca bir hadis hakkında ona soru sordum. O hadisi ezberlemedim.” Devamla şöyle dedi: “Katırının geminden tuttum ve ‘Ey Ebû

⁴³⁴ İBNU'L-CEVZÎ, *Menâkibu'l-İmâm Ahmed*, (Thk.) Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hecar, Mısır, 2.Baskı, 1409/1988, c.I, 143.

⁴³⁵ el-HALÎLÎ, *el-İrşâd Fî Ma'rîfeti 'Ulemâi'l-Hadis*, c.II, 597.

⁴³⁶ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 253; İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimâşk*, c.V, 260; el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 49; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Evsat*, c.I, 375; *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.II, 5; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.II, 903.

Bekr, tekrarla onu bana!’ dedim. Kabul etmedi. ‘Sen onun kendine tekrarlanmasını istemez miydin?’ dedim. Bunun üzerine tekrarladı.”⁴³⁷

Zilhiccenin ilk on gününde amel işlemeye rağbet uyandırmak konusunda ise; Ebû ‘Avâne, Abdullah b. İbn Hanbel şöyle demiştir: Babamın bana tahdis ettiğine göre: İshak b. İsâ, Ebû İshak el-Ferâzî’nin (ö. 185/810) bize el-A’meş – Suleymân-’ten, onun da Ebû Vâil –Şakîk b. Seleme-’den (ö. Ömer b. Abdilazîz’in halifeliği döneminde), onun da Abdullah b. Mes’ûd’dan rivayetiyle Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “İçinde işlenen amel işlenen bu on günden Allah’a daha sevimli bir gün grubu yoktur.”⁴³⁸ Hadis sahih, sabit ve muttefekun aleyhidir. Birkaç sahabî Rasûlullah (s.a.v)’den rivayet etmiştir. Benzeri bir değerlendirme de İbn Cemî’ es-Saydâvî’ye aittir.

Mehir hakkında ki rivayetle konusunda; İbn Ebî Usâme, rivayet ettiğine göre İshak b. İsâ’nın ve Muhammed b. Sâbık’ın (ö. 213/828) tahdiste bulunarak şöyle demişlerdir: “Şerîk b. Abdullah-’in (ö. 177/793) bize Ebû Hârûn el-‘Abdî’den (ö. 134/751), onun da Ebû Sa’îd el-Hudrî’den rivayetle tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v) buyurdu ki: “Adamin kendi malından az ya da çok olsun, dilediği şey karşılığında evlenmesinde, şahit tuttuğu zaman bir günah yoktur.”⁴³⁹ Ancak bu hadisin hükmü zayıftır.

⁴³⁷ İBN ABDİLBER, *el-İntikâ’ Fî Fadâili’s-Selâseti’l-Eimmeti El-Fukahâ*, Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, Beyrut, t.y, c.I, 18; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *el-Câmi’u Li Ahlâki’r-Râvî Ve Adâbi’s-Sâmi*, c.I, 234, (Hn: 460).

⁴³⁸ el-İSFERÂYİNÎ, Ebû ‘Avâne, Ya’kûb b. İshâk b. İbrahim b. Yezid (ö. 316/928), *Mustahrecu Ebî ‘Avâne*, (Thk.) Eymen b. ‘Arif ed-Dımaşkı, Dâru’l-M’arife, Beyrut, 1.Baskı, 1419/1998, c.II, 247, (Hn: 3027); et-TABERÂNÎ, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, c.II, 210, (Hn: 1756); et-TABERÂNÎ, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, c.X, 199, (Hn: 10455); EBÛ NUAYM, *el-Asbahânî, Hilyetu’l-Evliyâ*, c.VI, 116, c.VIII, 259; Ebu’l-Huseyn Muhammed b. Ahmed b. Abdurrahmân b. Yahyâ b. Cumeyi el-Ğassânî es-Saydâvî (ö. 402/1011), *Mu’cemu’s-Şuyûh*, (Thk.) Ömer Abdusselâm Tedmurî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı, 1405/1985, c.I, 321.

⁴³⁹ İBN EBÎ USÂME, *Buğyetu’l-Bâhis*, c.I, 544, (Hn: 486-487); et-TABERÂNÎ, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, c.I, 219, (Hn: 719); *Musnedu’s-Şâmiyyîn*, c.I, 226, (Hn: 404); ed-Dârakutnî, *es-Sunen*, c.IV, 356, (Hn: 3596-3597-3598-3599); el-BİCLÎ, Ebu’l-Kâsim Temmâm b. Muhammed b. Abdullah b. Ca’fer b. Abdullah İbnu’l-Cuneyd (ö. 414/1023), *el-Fevâid*, (Thk.)Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Mektebetu’r-Ruşd, Riyad, 1.Baskı, 1412/1991, c.I, 276, (Hn: 684); el-BEYHAKÎ, *Sunenu’l-kubrâ*,VII, 391, (Hn: 14381); İBN EBÎ ŞEYBE, *el-Musannef Fi’l-Ehâdîsi Ve’l-Esâr*, c.III, 493, (Hn: 16379); İBN HACER, *el-Metâlibu’l-‘Âliye fî Zevâidi’l-Mesânidi’s-Semâniye*, c.VIII, 101, (Hn: 1567).

2.2.2.2. Ebû Ca'fer el-Esamm, Ahmed b. Menî' b. Abdurrahmân el-Beğavî el-Bağdâdî (ö. 244/858).

Künyesi Ebû Ca'fer el-Beğavî, lakabı el-Es'am'dır. Bağdat'a yerleşmiştir. İshak b. İbrahim b. Abdurrahmân el-Beğavî'nin amcasının oğludur.⁴⁴⁰ el-Hatîb el-Bağdâdî, 160 senesinde dünyaya geldiğini söylemiştir.⁴⁴¹ Tebe-i tâbiînden ilim alanlardan olup dokuzuncu tabakadandır. İbn Ebî Hâtim, şöyle demiştir: "Huşeym – b. Beşîr-'den, Muhammed b. Yezîd el-Vâsîfî'den (ö. 190/806), Ebû Tumeyle – Yahyâ b. Vâdîh-'dan (ö. ?), Abdulkuddûs b. Bekr b. Huneys'ten (ö. 181-190/797-806) ve Muhammed b. Muyesser'den (ö. ?) rivayet etmiştir." İbn Ebî Hâtim ayrıca şunları söylemiştir: "Babamı ve Ebû Zur'a'yı bunları söylerken ve 'Ondan yazdık' derken duydum. İkisi de ondan rivayette bulunmuştur." İbn Ebî Hâtim "Babama onun hakkında soru sorulunca 'Saduktur' dedi." demiştir.⁴⁴² Onu Ebu'l-Velîd el-Endelusî (ö. 474/1081) zikretmiş ve Nesâî'nin "Bağdatlıdır. *Lâ be'se bihtir.*" dediğini eklemiştir.⁴⁴³ el-Hatîb el-Bağdâdî, şunu dile getirmiştir: "Ebû Ali Sâlih b. Muhammed el-Bağdâdî'ye (ö. 293/906) Ahmed b. Menî' hakkında sorulmuştu. "Sikadır" dedi." Ebu'l-Hasîb Abdullah el-Kâdî (ö. ?) de sika olarak değerlendirmiştir.⁴⁴⁴ Buhârî, 26 Şevval 244 tarihinde pazar günü vefat ettiğini söylemiştir.⁴⁴⁵ Aynı bilgiyi Ebû Zur'a ve İbn Hibbân'da zikretmiştir. er-Rab'î de bunu ifade etmiştir. Bu ravinin hadislerini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, es-Sâğânî tahrir etmiştir.⁴⁴⁶

2.2.2.3. Ebu'l-Ezher en-Nîsâburî, Ahmed b. el-Ezher b. Menî' b. Selîb b. İbrâhîm el-'Abdî (ö. 263/877).

el-'Abdî, Mensup olduğu kabilenin mevlasıdır. Nîsâburlu olup Ebu'l-Ezher künyesine sahiptir.⁴⁴⁷ Tebe-i tâbiînden ilim alanların orta yaşlılarından onuncu tabakadandır. İbn Ebî Hâtim, şunları söylemiştir: "Mervân b. Muhammed

⁴⁴⁰ MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.I, 181; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I, 293, c.II, 77; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 22; İBN MENDE, *el-İsfehânî, Fethu'l-Bâb Fi'l-Kunâ Ve'l-Elkâb*, c.I, 188.

⁴⁴¹ el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.VI, 377.

⁴⁴² İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I, 293, c.II, 77-78.

⁴⁴³ Ebu'l-Velîd el-Endelusî, *et-Tâ'dîl ve't-tecrîh*, c.I, 322.

⁴⁴⁴ el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.VI, 377.

⁴⁴⁵ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Evsat*, c.II, 379; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.I, 89; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 22; Ebû Süleyman er-Rab'î, *Târîhu Mevlidi'l-Ulemâ*, c.II, 536.

⁴⁴⁶ el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.VI, 377.

⁴⁴⁷ EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.I, 85; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.II, 41; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 43; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.V, 66; İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimâşk*, c.LXXI, 26.

et-Tatarî'den (ö. 210/825), Muhammed Bilâl el-Basrî'den (ö. 211-220/826-835), Muhammed b. Suleymân b. Ebî Dâvûd el-Harrânî'den (ö. 213/828) ve daha başka kimselerden rivayette bulunmuştur. Babam ondan rivayette bulunmuş ve *ketebe ileyhi*. Onun hakkında babama sorulduğunda “Saduktur” demiştir.” Nesâî *Tesmiyetu meşâyihih*'te onun hakkında *lâ be'se bih* demiştir.⁴⁴⁸ İbn 'Adiy, “Ebu'l-Ezher, insanlar nezdinde sıdk ehlinin bir benzeridir. Ondan sika olan kimseler rivayette bulunmuşlardır.” demiştir.⁴⁴⁹ el-Hatîb el-Bağdâdî, Muhammed b. Yahyâ'nın “Ebu'l-Ezher sıdk ve emanet ehлиндendir. Ondan alıp yazmayı uygun görüyoruz” dediğini zikretmiştir.⁴⁵⁰ Ebû Zur'a 263 senesinde vefat ettiğini söylemiştir.⁴⁵¹ Aynı bilgiye el-Hatîb el-Bağdâdî de yer vermiştir. Onun hadislerini Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir. Kanaatimce bu ravi saduk hafızdır fakat yaşı ilerleyince yazdıkları hafızasından daha *esbet* olmuştur.

el-Beyhakî, İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın hocası Yahyâ b. Hamza'dan tarikiyle “Fîtneden korkmayan kimse için şirk diyarında ikamet ruhsatı” babında bir rivayeti tahrir etmiştir.⁴⁵²

2.2.2.4. Ebû İshâk, İsmâîl b. Ebi'l-Hâris Esed b. Şâhîn el-Bağdâdî (ö. 258/872).

İsmâîl b. Ebi'l-Hâris, Esed b. Şâhîn el-Bağdâdî. Künyesi Ebû İshâk'tır.⁴⁵³ Tebe-i tâbiînden ilim alanların orta yaşlılarından onuncu tabakadandır. İbn Ebî Hâtîm, el-Hasen b. Ebî Mûsâ el-Eşyeb'den (ö. 209/824), Ebu'n-Nadr Hâşim b. el-Kâsim'den (ö. 207/822), Ravh b. 'Ubâde'den (ö. 205/820), Şebâbe –b. Sevvâr-'den (ö. 204/819), Yezîd b. Hârûn'dan ve daha başkalarından rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Ebî Hâtîm “Babamla birlikte ondan hadis yazdım. O sika saduktur” demiştir. Bu bilgiyi el-Hatîb el-Bağdâdî nakletmiş ve el-Hasen b. Muhammed b. Şu'be'nin (ö. 313/925) onun hakkında “Şeyhtir, salihdir.” dediğini; Muhammed b. Mahled'in (ö. 331/943) “Ebû İshak Müslümanların en hayırlılarından” dediğini; Ebu'l-Hasen Dârakutnî'nin “Ebû İshak Bağdatlı, sika, saduk, vera sahibi erdemli biridir” dediğini ilave etmiştir.⁴⁵⁴ el-Hatîb el-Bağdâdî bu ravinin 258 senesi

⁴⁴⁸ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihih* 'n-Nesâî, (Thk.) eş-Şerîf Hatem b. Arifi'l-Avnî, Dâru Alemlî'l-Fevâid, Mekke, 1.Baskı, 1423/2002, c.I, 79; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.II, 41.

⁴⁴⁹ İBN ADÎ, *el-Kâmil Fî Du'afâi'r-Ricâl*, c.I, 318.

⁴⁵⁰ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.V, 66.

⁴⁵¹ EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.I, 85; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.V, 66.

⁴⁵² el-BEYHAKÎ, *es-Sünenü'l-Kübra*, IX, 29, (Hn: 1773-1774).

⁴⁵³ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.II, 161; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 105; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.VII, 261.

⁴⁵⁴ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.II, 161; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.VII, 261.

cemaziyelevvel ayında cuma günü vefat ettiğini söylemiştir. İbn Mahled'den rivayetle bir başkası ise Cemaziyelevvel ayının 15.gecesi vefat ettiğini söylemiştir. Ebû Dâvûd ve İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmiştir. Ayrıca Ebu'l-Hâris, İbn Tabab'dan rivayet etmesi el-Lâlekâî, Ebu'l-Abbâs es-Sirâc ve İbn Batta eserlerinde de rivâyeti geçmektedir ⁴⁵⁵.

2.2.2.5. Ebû Hâşim el-Hımsî, İsmâîl b. el-Mutevekkil eş-Şâmî (ö. 251-260/865-874).

Humuslu olup Ebû Hâşim künyesine sahiptir.⁴⁵⁶ Tebe-i tâbiînden ilim adamların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. el-Hasen b. Rabî' el-Bûrânî el-Kûfî'den (ö. 220/835), Ebu'l-Muğîra Abdulkuddûs b. el-Haccâc el-Hûlânî el-Hımsî'den (ö. 212/827) rivayette bulunmuştur. Nesâî -salih olduğunu söylemiştir⁴⁵⁷ , İbrahim b. Muhammed İbnu'l-Hasen b. Mettuveyh el-Asbahânî (ö. 302/914) ve Ebu'l-Hasen Ahmed b. 'Umeyr b. Yusuf b. Cevsâ ed-Dimaşkî (ö. 320/932) onun hadislerini tahrir etmişlerdir. el-Mizzî "Ona ait kendisinden yapılan bir rivayete *el-Kunâ* dışında vakıf olamadım." demiştir.⁴⁵⁸ ez-Zehebî, 251 ila 261 yılları arasında vefat ettiğini söylemiştir.⁴⁵⁹

et-Taberânî, bu ravi tarikinden olarak gelen bir hadisi, Allah teâlâ'nın "İlimden size ancak çok az verilmiştir" ayeti hakkındaki bap içerisinde rivayet etmiştir. Şöyle demiştir: "Muhammed b. Cerîr et-Taberî el-Fakîh, İsmail b. el-Mutevekkil el-Hımsî'nin İshak b. İsâ et-Tabbâ, el-Kâsim b. Ma'n'ın (ö. 175/791) bize el-A'meş -Suleymân'dan, onun da İbrahim -en-Neha'î'den, onun da 'Alkame -b. Kays en-Neha'î'den, onun da İbn Mes'ûd'dan rivayetle tahdis ettiğine göre İbn Mes'ûd şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v) ile beraberdim. Ona bir Yahudi geldi ve "Ey Ebu'l-Kâsim! Ruh nedir?" dedi. Bunun üzerine Allah azze ve celle "**Ruh hakkında sana sorarlar. De ki; ruh rabbimin emrindedir**".⁴⁶⁰ et-

⁴⁵⁵ el-LALEKÂÎ, *Şerhu Usûli İ'tikâdi Ehli's-Sünneti Ve'l-Cemâ'a*, c.I, 62, (Hn: 15); es-SİRÂC, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. İshâk (ö. 313/925), *Hadis es-Sirâc*, (Thk.) Ebû Abdilleh Huseyin b. Ukâşe, el-Fârûk el-Hadise, 1. Baskı, 1425/2004, II, 34, (Hn: 113); İBN BATTÂ, *el-İbânetu'l-Kubrâ*, c.I, 320, (Hn: 160),

⁴⁵⁶ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî'n-Nesâî*, c.I, 84; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.III, 184. ez-ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, 1, 249.

⁴⁵⁷ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî'n-Nesâî*, c.I, 84.

⁴⁵⁸ İBN HACER, *Tehzîbu't-Tehzîb*, c.I, 327.

⁴⁵⁹ ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm*, c.VI, 54.

⁴⁶⁰ el-İsra, 17/85.

Taberânî “Bu hadisi, el-Kâsim b. Ma’n’dan İshak’tan başkası rivayet etmemiştir.” demiştir.⁴⁶¹

2.2.2.6. Ebû Alî, el-Hasen b. Alî b. Muhammed el-Huzelî el-Hallâl el-Hulvânî er-Rayhânî (ö. 242/856).

Künyesi Ebû Alî’dir. Ebû Muhammed olduğu da söylenmiştir. Hulvânî olup er-Rayhânî nisbesi de bulunmaktadır. Mekke’ye yerleşmiştir.⁴⁶² Tebe-i tâbiünden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. el-Kelâbâzî, “Abdussamed b. Abdilvâris’ten hadis dinlemiş; ondan da Buhârî hac bahsinde rivayette bulunmuştur.” demiştir.

el-Hatîb el-Bağdâdî ise buna ilave olarak “Yezîd b. Hârûn’dan, Abdurrezzâk b. Hemmâm’dan, Abdullah b. Numeyr’dan, Muhammed b. İsâ et-Tabbâ’dan ve diğer bazı imamlardan hadis dinlemiştir.” demiştir. Kendisinden rivayette bulunanlar ise Muhammed b. Ebî ‘Attâb el-A’yun (ö. 240/854), Muhammed b. İsmail el-Buhârî, Müslim b. el-Haccâc ve daha başkalarıdır. (el-Kelâbâzî) sika ve hafız olduğunu söylemiştir. İbn Hanbel’in oğlu Abdullah’ın bu ravi hakkında: “Babama onunla ilgili soru sordum. ‘Hadis talebiyle ilgili olarak onu tanımam. Hadis talep ederken onu görmedim.’ dedi.” demiştir. “Bu ravinin Yezîd b. Hârûn’dan ayrılmadığı söyleniyor.” dedim. Bunun üzerine (babam) “Buraya sadace bana selam vermek üzere gelmiş olduğundan başka bir konuda onu tanımam.” demiştir. Babam onu iyi anmadı.” Daha sonra şöyle demiştir: “Ondan rivayetle bana, kerih gördüğüm bazı şeyler geliyor. Ama onun bunları basite aldığını görmedim.” Bir defasında da babam şöyle demiştir: “Cihad ehli kimseler onu kendisinden razı olmaz bir vaziyette zikretmişlerdir.” Yahut buna benzer manada bir söz söylemiştir. Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş’as’ın “el-Hasen el-Hulvânî rical tenkidî yapmazdı” demiş sonra “O rical Âlimiydi. İlmini kullanmazdı.” dediğini zikretmiştir. Ya’kûb b. Şeybe’nin “Sika, sebt ve mutkin idi” dediğini; Nesâî’nin de sika olarak değerlendirdiğini söylemiştir.⁴⁶³ es-Sicistânî de ell-Âcurrî’ye verdiği

⁴⁶¹ İBN HANBEL, c.VI, 214, (Hn: 3688), c.VII, 13, (Hn: 3898), c.VII, 280, (Hn: 4248); BUHÂRÎ, Tefsîr el-Kur’ân, 195, (c.VI, 87, Hn: 4721), el-İ’tisâm bi’l-Kitâb ve’s-Sünne, 3, (c.IX, 96, Hn: 7297), et-Tevhîd, 28, (c.IX, 135, Hn: 7456) 29, (c.IX, 136, Hn: 7462); MÜSLİM, Sifetü’l-Kiyâme ve’l-Cenneti ve’n-Nâr 2794, (c.IV, 2152); et-TİRMİZÎ, Tefsîru’l-Kur’ân, 18, (c.V, 304, Hn: 3141).

⁴⁶² İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.III, 21; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve’l-İrşâd*, c.I, 159; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.VIII, 351; EBU’L-VELÎD el-Endelusî, *et-Ta’dil Ve’t-Tecrîh*, c.II, 481; İBN ‘ASÂKİR, *Târihu Dimâşk*, c.XIII, 327.

⁴⁶³ el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve’l-İrşâd*, c.I, 160; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.VIII, 351.

cevaplarında sika olarak değerlendirmiştir. İbn Ebî Hâtim, saduk olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁴ el-Âcurrî, Mekke’de 242 senesinde vefat ettiğini dile getirmiştir. Aynı bilgiye Buhârî de yer vermiş ve vefatının zilhicce ayında gerçekleştiği bilgisini de ilave etmiştir.⁴⁶⁵ Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd’a ilave olarak bu ravinin hadislerini Tirmizî ve İbn Mâce de tahrir etmiştir.

2.2.2.7. Ebû Alî el-Bestâmî, el- Huseyn b. İsâ b. Hamrân et-Tâî el-Hurâsânî ed-Dâmeğânî (ö. 247/861).

Nîsâbur sakinlerindedir. Orada vefat etmiştir.⁴⁶⁶ Tebe-i tâbiînden ilim adamların büyüklerinden onuncu tabakadandır. İbn Ebî Hâtim, Ebû Damra Enes b. İyâz’dan (ö. 200/816); İbn Ebî Fudeyk –İsmail b. Muhammed-’ten (ö. 200/816); Zeyd b. el-Habbâb’dan, Ebû Usâmme –Hammâd-’den (ö. 201/817) rivayette bulunduğunu söylemiştir. Ayrıca babasının ondan rivayet ettiğini de ifade etmiştir. İbn Ebî Hâtim “Onun hakkında babama soru sorulduğunda ‘Saduk’ olduğunu söylemiştir.” demiştir. Bu bilgiyi Müslim de zikretmiş ve sika olarak değerlendirmiştir. Ebû Abdullah en-Neysâbûrî, bu ravinin büyük muhaddislerden olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶⁷ er-Rab’î onu 247 senesinde Neysâbur’da vefat edenlerle birlikte zikretmiştir. el-Kelâbâzî de aynısını Buhârî’den rivayet ederek dile getirmiştir.⁴⁶⁸ Bu ravinin hadislerini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî tahrir etmiştir.

2.2.2.8. Ebu’l-Farac, el-Heysen b. Hâlid (ö. ?).

el-Heysen b. Hâlid. Ebu’l-Ferec künyesine sahiptir. Tebe-i tâbiînden ilim alan orta yaşlılardan on birinci tabakadandır. el-Mizzî şunları söylemiştir: “İshak b. İsâ et-Tabbâ’dan, Abdulazîz b. Ebî Ravvâd’dan (ö. 206/821) rivayette bulunmuştur. Ondandır rivayette bulunanlar ise Ebû Bekr Vuheyb b. Abdullah Muhammed b. Razîn el-Mu’allim el-Bağdâdî el-Mueddib.”⁴⁶⁹

⁴⁶⁴ EBÛ DÂVÛD el-Ezdî, *Su’âlât Ebî ‘Ubeydi’l-Âcurrî Ebâ Dâvûd*, c.I, 69; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.III, 21.

⁴⁶⁵ EBÛ DÂVÛD el-Ezdî, *Su’âlât Ebî ‘Ubeydi’l-Âcurrî Ebâ Dâvûd*, c.I, 69; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve’l-İrşâd*, c.I, 160.

⁴⁶⁶ MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.I, 86; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve’l-İrşâd*, c.I, 173; en-NÎSÂBÛRÎ, *Telhîsu Târîhi Nîsâbûr*, Ahmed el-Halîfe, Kitaphâne İbn Sînâ, Tahrân, c.XXI, 210; İbn Mencûye, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 117.

⁴⁶⁷ MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.I, 86; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.III, 60; en-NÎSÂBÛRÎ, *Telhîsu Târîhi Nîsâbûr*, c.XXI, 210.

⁴⁶⁸ EBÛ SÜLEYMAN ER-RAB’Î, *Târîhu Mevlidî’l-Ulemâ*, c.II, 544; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve’l-İrşâd*, c.I, 174.

⁴⁶⁹ el-MİZZÎ, *Tehzîbu’l-Kemâl Fî Esmâi’r-Ricâl*, c.XXX, 381.

İbn Hacer el-'Askalânî, “Onun Misisli olduğunu sanıyorum” demiş ve *lâ be'se bih* olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁰

Tespitlerimize göre kütüb-i sitte sahiplerinden hiçbiri onun hadislerini tahrir etmemiştir. İmamlar nezdinde meçhuldür. et-Taberânî, kişinin Müslüman kardeşinin ayıp halini örtmesinin müstehablığına ve kazanacağı sevaba dair konu içinde bu ravinin tarikinden gelen bir hadisi tahrir etmiştir.⁴⁷¹

2.2.2.9. Ebû ‘Âsım en-Nesâî, Huşeyş b. Efram b. el-Esved el-Hâfız (ö. 253/867).

Ebû ‘Âsım en-Nesâî el-Hâfız. Sünnete dair ve bidat ve heva ehli kismelere reddiyeye dair bir eser olan *el-İstikâme* adlı kitabın müellifidir. Tebe-i tâbiünden ilim alan orta yaşlılardan on birinci tabakadandır.⁴⁷² Nesâî, sika olarak değerlendirmiştir. Ebû Yûnus es-Sadeî de tarihinde sika olarak değerlendirmiş ve “Mısır’a gelmiştir. Orada Abdurrezzâk b. Hemmâm’dan, Basra ve Bağdat’ın şeyhlerinden tahdiste bulunmuştur” demiştir. el-Mizzî, İbrahim b. el-Hakem b. Ebân el-‘Adenî (ö. 201-210/816-825), Ezher b. Sa’d es-Semmân el-Basrî (ö. 203/818), İshak b. İsâ et-Tabbâ’, İshak b. Mansûr el-Selûlî (ö. 204/819) ve daha başkalarından rivayette bulunduğunu söylemiştir. Kendisinden rivayette bulunanlar ise Ebû Dâvûd, Nesâî, Ebû Bekr Ahmed b. Abdilvâris b. Cerîr el-‘Assâl el-Mısırî (ö. 321/933), İshak b. İsmail b. er-Ramlî (ö. 288/901) ve çok sayıda imam.⁴⁷³ es-Sadeî Mısır’ın denize kıyı köylerinden birinde 253 senesinde ramazan ayı içinde vefat ettiğini söylemiştir. ez-Zehebî de aynı bilgiye yer vermiştir.⁴⁷⁴

2.2.2.10. Ebû Hayseme en-Nesâî, Zuheyr b. Harb b. Şeddâd el-Harşî (ö. 234/848).

Ebû Hayseme en-Nesâî. el-Harîş b. Ka’b b. ‘Âmir b. Sa’sa’a oğullarının mevlasıdır.⁴⁷⁵ Tebe-i tâbiünden ilim alanların büyüklerinden sekizinci tabakadandır. Bağdat’a gelip oraya yerleşen ve orada vefat eden fakihlerden, muhaddislerdendir.

⁴⁷⁰ İBN HACER, *Tehzîbu't-Tehzîb*, c.II, 96.

⁴⁷¹ et-TABERÂNÎ, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, c.II, 131, (Hn: 1480), c.IX, 170, (Hn: 9442).

⁴⁷² DÂREKUTNÎ, *el-Mü'telif ve'l-Muhtelif*, c.IV, 2222; ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm*, c.VI, 78.

⁴⁷³ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî'n-Nesâî*, c.I, 74; EBÛ YÛNUS es-SADEFÎ, *Târîhu İbn Yûnus es-Sadeî*, c.II, 74.

⁴⁷⁴ EBÛ YÛNUS es-SADEFÎ, *Târîhu İbn Yûnus es-Sadeî*, c.II, 74; ez-ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, 1, 372; *Târîhu'l-İslâm*, c.VI, 78.

⁴⁷⁵ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 253; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.III, 429; MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.I, 290; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.III, 591; İBN MENDE, *el-İsfehânî*, *Fethu'l-Bâb Fi'l-Kunâ Ve'l-Elkâb*, c.I, 298; el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve'l-İrşâd*, c.I, 273; İBN MENCÛYEH, *Ricâtu Sahîhi Müslim*, c.I, 224; HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *es-Sâbık ve'l-lâhuk*, c.I, 201.

Bu bilgileri veren İbn Sa'd, şunları söylemiştir: “Bu ravi Cerîr b. Abdilhamîd'den, Huşeym –b. Beşîr-'den, Sufyân b. ‘Uyeyne'den, İbn ‘Aliyye –İsmail b. İbrahim'den (ö. 193/809), Abdullah b. Vehb'den, el-Velîd b. Müslim'den ve daha başka Kûfelilerden, Basralılardan ve Hicazlılardan rivayette bulunmuştur. Musned tasnifinde bulunmuş olup tasnif ettiği kitaplar mevcuttur. Sika ve sebtir. İbn Ebî Hâtîm, dile getirdiğine göre Yahyâ b. Ma'în onun bir kabileye tek başına yeterli geleceğini söylemiştir. İbn Ebî Hâtîm, babasının onun hakkında “saduk” dediğini tahdis etmiştir. İbn Hibbân ve İbn Mencûye de “İbn Hanbel ve Yahyâ'nın akranlarından itkan ve zabt sahibi biriydi” demişlerdir.⁴⁷⁶ İbn Sa'd, Bağdat'ta 234 senesi şaban ayında vefat ettiğini ve cenazesine çok kişinin katıldığını söylemiştir. Aynı bilgiyi Ebû Zur'a da ve er-Rab'î, oğlu Ahmed'den rivayetle ve ayrıca el-Kelâbâzî, dile getirmiştir. Buhârî, Ebû Bekr'in “Şabanın üçünde” dediğini söylemiştir.⁴⁷⁷

Bu ravinin hadislerini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir. Müslim, onun tarikinden gelen bir hadisi Zeyd b. Sâbit'ten (ö. 45/665) rivayetle tahrir etmiştir. Bu hadise göre “Rasûlullah (s.a.v) mescidde hacamat yaptırmıştır.”⁴⁷⁸ İbn Lehîa'nın ileri derecede yanlış anlamış olduğunu ortaya koymaktadır. Bu hadisi, İmam Ahmed hocası İshak b. İsâ et-Tabbâ' tarikiyle tahrir etmiştir.⁴⁷⁹ Müslim de, adamın birini zina halinde görmesi durumunda dört şahit getirmesi konusunda, Abdullah b. Selâm (ra)'ın faziletleri ve dullara, yoksullara ve yetimlere iyilikte bulunmak konusunda bu ravinin hadisini tahrir etmiştir.⁴⁸⁰

2.2.2.11. Ebû Muhammed el-Mervezî, Zuheyr b. Muhammed b. Kumeyr b. Şûbe (ö. 258/872).

Künyesi Ebû Muhammed'dir. Ebû Abdurrahmân olduğu da ifade edilmiştir. Bağdat'ta yerleşmiştir.⁴⁸¹ Tebe-i tâbiînden ilim alanların orta

⁴⁷⁶ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 253; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.III, 591; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 257; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 224.

⁴⁷⁷ İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 253; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Evsat*, c.II, 362; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.I, 103; Ebû Süleyman er-Rab'î, *Târîhu Mevlidi'l-Ulemâ*, c.II, 515.

⁴⁷⁸ MÜSLİM, *et-Temyîz*, (Thk.) Muhammed Mustafâ el-A'zamî, Mektebetu'l-Kevser, es-Sûdiye, 3.Baskı, 1410/1989, c.I, 187, (Hn: 55).

⁴⁷⁹ İBN HANBEL, c.XXXV, 484, (H: 21608).

⁴⁸⁰ MÜSLİM, *Sahîh*, et-Talâk 1498, (c.II, 1135).

⁴⁸¹ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.III, 591; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 257; DÂREKUTNÎ, *el-Mü'telif ve'l-Muhtelif*, c.IV, 1877; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*,

yaşlılarından on birinci tabakadandır. İbn Ebî Hâtim, dediğine göre İbn Hanbel'in arkadaşıdır ve Abdurrezzâk –b. Hemmâm-’tan ve el-Huseyn b. Muhammed el-Mervezî’den (ö. 213/828) rivayette bulunmuştur. İbn Ebî Hâtim “Ona yetiştim ama kendisinden hadis yazmadım. Saduk idi. Biz 255 senesinde Bağdat’a geldik. O ise Tarsus’a gitmişti.” demiştir. İbn Hibbân bu raviyi sikalar arasında zikretmiştir. İbnu’l-‘Adîm, Muhammed b. İshak es-Serrâc’ın (ö. 313/925) onun hakkında *me'mûn* sika dediğini zikretmiştir. el-Hatîb el-Bağdâdî, İbn Ebî Hâtim’in söylediklerine ilave olarak “Ubeydullah b. Mûsâ e-‘Absî’den (ö. 213/828), el-Hasen b. Mûsâ el-Eşyeb’den, Ya’lâ b. ‘Ubeyd’den ve daha başkalarından hadis dinlemiş; kendisinden ise Abdullah b. İbn Hanbel’in, Mûsâ b. Hârûn’un (ö. 294/907) ve daha birçok kişinin rivayette bulunmuştur. Sika, dürüst, vera sahibi ve zahit idi. Ömrünün sonlarında Bağdat’tan taşındı ve Tarsus’a gitti. Ölünceye dek de oradan ayrılmadı.” demiştir.⁴⁸² İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Kâsım Ahmed b. Menî’den (ö. 317/929) rivayete onun “Ebû Abdullah İbn Hanbel’den sonra Zuheyr b. Kumeyr’den daha zahit birini görmedim.” dediğini dile getirmiştir. el-Hatîb el-Bağdâdî’nin dediğinin aynısını söyleyerek 257 senesinde -258 senesi de denilmiştir- vefat ettiği bilgisini ilave etmiştir. Ebu'l-Hasen el-Munâdî (ö. 336/947) Bâbu Harb Mezarlığı’na defnedildiğini söylemiştir.⁴⁸³ Vefat tarihi konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kanaatimce ilk tarih doğrudur. İbn Mâce İbn Tabba vasıtasıyla bu ravinin hadislerini tahric etmiştir.

2.2.2.12. Ebû Dâvûd el-Bağdâdî, İbn Tevbe Suleymân (Selmân) en-Nehrevânî (ö. 262/876).

Suleymân –Selmân da denilmiştir. Ebû Dâvûd künyesine sahip olup Bağdâtlıdır. İbn Hacer, ifadelerine göre tebe-i tâbiünden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır.⁴⁸⁴ el-Mizzî, “Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî’den (ö. 246/860), İbn Hanbel’den, İshak b. İsâ et-Tabbâ’dan, Hacîn b. el-Musennâ’dan (ö. 205/820) ve daha başka kimselerden rivayette bulunmuştur. Kedisinden ise İbn Mâce, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Yezîd Ebû Zur’a-

c.IX, 511; İBNU’L-CEVZÎ, Cemâleddîn, *Sıfatı’s-safve*, c.II, 510; İbnu’l-‘Adîm, *Buğyetu’t-Taleb Fî Târîhi Haleb*, c.IX, 3886.

⁴⁸² İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.III, 591; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.IX, 511; İBNU’L-‘ADÎM, *Buğyetu’t-Taleb Fî Târîhi Haleb*, c.IX, 3887.

⁴⁸³ İBNU’L-CEVZÎ, Cemâleddîn, *Sıfatı’s-Safve*, c.II, 510.

⁴⁸⁴ IBN HACER, *Takrîbu’t-Tehzîb*, c.I, 350.

Za'ferânî (ö. 325/937), Abdurrahmân b. Ebî Hâtim er-Râzî ve daha birçok kişi rivayette bulunmuştur.” demiştir.⁴⁸⁵ İbn Ebî Hâtim ve aynı şekilde İbn Hacer “Saduk idi” demişlerdir.⁴⁸⁶ el-Hatîb el-Bağdâdî, Dârakutnî'nin sika olarak değerlendirdiğini söylemiştir. Ayrıca Muhammed b. Mahled'in “261 senesi safer ayında vefat etmiştir” sözünü zikretmiştir. İbn Hacer ise “262 senesinde vefat etmiştir” demiştir.⁴⁸⁷ İbn Tabba'dan rivayetini tespit edemedik.

2.2.2.13. Ebû Eyyûb el-Bağdâdî, Suleymân b. Abdilcebbar b. Zurayk el-Hayyât (ö. 251-260/865-874).

Künyesi Ebû Eyyûb olup Bağdâdîdir. Samerrâ'ya yerleşmiştir.⁴⁸⁸ Tebe-i tâbiünden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. İbn Ebî Hâtim, söylediğine göre Sa'îd b. 'Âmir'den (ö. 208/823), Osmân b. Ömer'den (ö. 209/824), Hâlid b. Mahled'den (ö. 213/828) ve 'Affân -b. Muslim b. Abdullah el-Bâhilî'dan rivayette bulunmuştur. İbn Ebî Hâtim “Samerrâ'da babam ondan hadis yazmıştır.” demiş ve ayrıca “Babamın el-Haccâc b. eş-Şâ'ir –b. Yusuf b. Haccâc es-Sekafî-'in (ö. 259/873) ‘Onu abartılı bir şekilde överken ve hayırla yâd ederken duydum’ dediğini işitmişim.” demiştir. Ayrıca “Onun hakkında soru sorulduğunda babam saduk olduğunu söylemiştir” demiştir. İbn Hibbân da bu raviyi zikretmiştir.⁴⁸⁹

el-Hatîb el-Bağdâdî, İbn Ebî Hâtim'in dile getirdiklerine ek olarak “Yûnus b. Muhammed'den, İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan, Ömer b. Hafs b. Ğıyâs'tan (ö. 222/837), Ali b. Kâdim'den (ö. 213/828), Huseyn b. Muhammed el-Mervezî'den (ö. 213/828) rivayette bulunmuş; kendisinden de Abdullah b. Muhammed b. Nâciye (ö. 301/914), Ahmed b. Abdullah b. Şâbûr (ö. ?), Kâsim b. Zekeriyâ el-Mutarriz (ö. 305/917) ve daha başkaları rivayette bulunmuştur.” demiştir.⁴⁹⁰ ez-Zehebî bu raviden söz etmiş ve 261 ila 265 seneleri arasında vefat ettiğini söylemiştir.⁴⁹¹ Ebû Nuaym el-Asbahânî, Allah yolunda ilim talebinde bulunma konusunda İbn Tabba'ın Hammâd b. Seleme vasıtasıyla hadisini tahrir etmiştir.⁴⁹²

⁴⁸⁵ el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XI, 376.

⁴⁸⁶ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.IV, 104; İBN HACER, *Takrîbu't-Tehzîb*, c.I, 350.

⁴⁸⁷ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.X, 286; İBN HACER, *Takrîbu't-Tehzîb*, c.VIII, 320.

⁴⁸⁸ İBN MENDE, *el-İsfehânî, Fethu'l-Bâb Fî'l-Kunâ Ve'l-Elkâb*, c.I, 68; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.X, 70.

⁴⁸⁹ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.IV, 130; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 280.

⁴⁹⁰ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.X, 70.

⁴⁹¹ ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm*, c.VI, 94.

⁴⁹² EBÛ NUAYM, *el-Asbahânî, Hilyetu'l-Evliyâ Ve Tâbâkâtu'l-Asfiyâ*, c.VI, 363.

2.2.2.14. Ebu'l-Fadl el-Bağdâdî, 'Abbâs b. Muhammed b. Hâtem b. Vâkıd ed-Dûrî (ö. 271/884).

Künyesi Ebu'l-Fadl'dır ve Bağdâtlıdır. Hâşimoğullarının mevlasıdır. Aslen Hârizmlidir.⁴⁹³ İbn Hanbel'in oğlu Abdullah'ın ondan tahdis ederek söylediğine göre 185 senesinde dünyaya gelmiştir. Tebe-i tâbiünden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. İbn Ebî Hâtim, şunları dile getirmiştir: “Osmân b. Ömer'den, Yahyâ b. Ebî Bukeyr'den, Yûnus b. Muhammed el-Mueddeb'den rivayette bulunmuştur... Ben babamla birlikte ondan hadis dinledim. Saduktur. Babama onun hakkında sorulduğunda saduk olduğunu söylemiştir.”⁴⁹⁴

el-Hatîb el-Bağdâdî, İbn Ebî Hâtim'in söylediklerine ilaveten “Ondan Ya'kûb b. Sufyân (ö. 277/890), Abdullah b. İbn Hanbel, Cafer el-Firyâbî (ö. 301/914), Ebû Abdurrahmân en-Nesâî ve daha başkaları rivayette bulunmuştur.” demiştir. Ayrıca ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Ya'kûb'un da şöyle dediğini zikretmiştir: “Hocalarım arasında 'Abbâs ed-Dûrî'den hadis bakımından daha güzelini görmedim.” Yahyâ b. Ma'în de ilim meclislerinde tahdis etmek konusunda onu kendisine tercih etmiş ve onun için “Dostumuz veya arkadaşımız” demiştir.⁴⁹⁵

İbn Hibbân da onu zikrederek “15 Safer 271 senesinde Salı günü Bağdat'ta 88 yaşında vefat etmiştir” demiştir.⁴⁹⁶ Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmişlerdir.

İbn Sem'ûn el-Vâiz, vedalaşan yolcu ile ilgili konuda⁴⁹⁷ ve İmam Ahmed aynı hadisi İbn Tabba' vasıtası tahrir etmiştir. Bu çalışmamızın ikinci bölümünde yeri geldiğinde bu hadisin tahriri hakkında bilgi vereceğiz.

Ayrıca İmam Ahmed onun bir hadisi, “Mutarrif b. eş-Şihhîr – rahimehullâh- ile ilgili haberler” konusu içinde tahrir etmiştir. Şöyledir: “Abdullah'ın dediğine göre: Babamın bana tahdis ettiğine göre: İshak b. İsâ'nın Suleymân b. el-Muğîra'yı (ö. 165/782) Sâbit –el-Bunânî-'ten, onun da Mutarrif b. Abdullah –eş-Şihhîr-'tan (ö. 95/714) rivayetle tahdis ederken duydum. Mutarrif şöyle dedi: “Kardeşlerimle bir araya gelip görüşmem aile efradıyla bir araya gelip

⁴⁹³ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, c.VI, 216; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 513; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XIV, 30.

⁴⁹⁴ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, c.VI, 216.

⁴⁹⁵ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XIV, 30.

⁴⁹⁶ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 513; Ebû Süleyman er-Rab'î, *Târîhu Mevlidi'l-Ulemâ*, c.II, 589; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XIV, 30.

⁴⁹⁷ İbn Sebûn el-Vâ'iz, Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed b. İsmâîl b. Anbes el-Bağdâdî (ö. 387/997), *Emelî İbn Sebûn*, (Thk.) 'Âmir Hasen Sabrî, Dâru'l-Beşâir el-İslamiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1423/2002, c.I, 94, (Hn: 15).

görüşmeme göre bana daha sevimlidir. Aile efradım “Baba! Baba!” derlerken kardeşlerim ise Allah’a içinde hayır olduğunu ümit ettiğim dualar yaparlar.”⁴⁹⁸ Hadisi İmam ‘Asâkir, ‘Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî’den bu isnadle rivayet etmiştir.

2.2.2.15. Ebû Muhammed es-Semerkandî el-Hâfız, Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fadl b. Behrâm ed-Dâremî et-Temîmî (ö. 255/869).

Ebû Muhammed künyesine sahip olup Semerkanlı hafızdır. Dârim b. Mâlik b. Hanzala oğullarındandır.⁴⁹⁹ Ebû Ya’kûb İshak b. İbrahim el-Verrâk “Onun İbnu’l-Mübârek’in vefat ettiği yıl olan 281’de dünyaya geldim, dediğini duydum” demiştir.⁵⁰⁰ Tebe-i tâbiünden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. İbn Ebî Hâtim, şunları söylemiştir: “Yahyâ b. Hassâ et-Tenîsî’den, Mervân et-Tâtârî’den, ‘Ubeydullah b. Abdilmecîd el-Hanefî’den, Ebu’l-Muğîra’dan Ahmed b. İshak el-Hadramî’den rivayette bulunmuş; kendisinden ise babam ve Ebû Zur’a rivayette bulunup Rey şehrinde ondan hadis yazmışlardır.” demiştir. Yine İbn Ebî Hâtim “Babama onun hakkında sorulduğunda sika saduktur, dedi” demiştir.⁵⁰¹ İbn Hibbân da *es-Sikât*’ta “İtkan ve dinde vera sahibi olan hafızlardandı. Hıfzeden, derleyen, fıkıh sahibi olan, tasnifte bulunan, tahdis eden, beldesinde sünneti belirgin hale getirip insanları ona davet eden, sünnetin haremını savunup sünnete muhalefet edenlere karşı mücadelede bulunan kimselerdendi” demiştir.⁵⁰²

el-Hatîb el-Bağdâdî de benzer nitelikleri zikredip sika ve saduk oluşuna ilave olarak şunları ifade etmiştir: “Yezîd b. Hârûn’dan, ‘Ubeydullah b. Mûsâ’dan, Muhammed b. Yusuf el-Firyâbî’den ve daha başka imamlardan rivayette bulunmuş olup kendisinden de Bendâr b. Beşşâr, Muhammed b. Yahyâ el-Zuhlî, Racâ b. Muraccâ el-Hâfız, Müslim b. el-Haccâc, Ebû İsâ et-Tirmizî ve daha birçok kişi rivayette bulunmuştur.” Abdullah, babasının bu ravi hakkında sika ve daha fazlası dediğini ve överek hayırla andığını söylemiştir. Racâ el-Hâfız “Rasûlullah (s.a.v)’in hadisini Abdullah b. Abdurrahmân’dan daha iyi bilen birini bilmiyorum” demiştir. Ebû Ya’kûb İshak b. İbrahim el-Verrâk tahdiste bulunmuş ve şöyle demiştir: “Abdussamed, yani İbn Suleymân el-A’rec el-Belhî’nin bana haber verdiğine göre

⁴⁹⁸ İBN HANBEL, *ez-Zühed*, c.I, 196, (Hn: 1352); İBN ‘ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, LVIII, 327.

⁴⁹⁹ EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ*, c.I, 111; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.VI, 99; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XI, 209; İBN ‘ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, XXIX, 310; İBNU’L-CEVZÎ, *el-Muntazam Fi Târîhi’l-Mulûk Ve’l-Umem*, c.X, 144.

⁵⁰⁰ el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XI, 209.

⁵⁰¹ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.VI, 99.

⁵⁰² İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 364.

şöyle demiştir: İbn Hanbel'e el-Himmânî hakkında sordum. 'Abdullah b. Abdurrahmân es-Semerkindî'nin sözünden dolayı onu terk ettik. Çünkü o (es-Semerkindî) imamdır.'⁵⁰³

Ebû Zur'a bu ravinin 255 senesinde vefat ettiğini söylemiştir. İbn Hibbân da aynı bilgiyi aktarmış ve "Terviye günü ikindiden sonra vefat etmiş, arefe günü günü de defnedilmiştir. O gün günlerden cuma idi. Cenaze namazını Ahmed b. Yahyâ b. Esed Suleymân kıldırıştır." el-Hatîb el-Bağdâdî de "(Vefat ettiğinde) 75 yaşında idi" bilgisini ilave etmiştir.⁵⁰⁴

Tirmizî, onun tarikinden "Sabah namazını kılincaya kadar namaz kılmanın veya gece ortasında dua etmenin mubahlığı" babında ve "Huzeyfe b. el-Yemân'ın - (ra)- menkıbeleri" babında bu raviden hadis tahririnde bulunmuştur. İmam Ahmed ve diğer imamlar da kitaplarında birinci tahrir etmişlerdir. Her iki hadisin tahririne bu çalışmamızın ikinci bölümünde değineceğiz.

2.2.2.16. Ebû Hâmid el-Masîsî, Abdullah b. Muhammed b. Temîm b. Ebî Ömer (ö.261-270/875-883).

Ebû Hâmid künyesine sahip olup Misis şehridendir. Hâşimoğullarının mevlasıdır. Tebe-i tâbiünden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. Nesâî onu hocaları arasında zikretmiş ve sika olduğunu söylemiştir.⁵⁰⁵ İbn Mende de zikretmiş ve Yahyâ b. Sa'îd el-'Attâr'dan (ö. 291-200/904-816) tahdiste bulunduğunu söylemiştir.⁵⁰⁶ el-Mizzî de ondan söz etmiş ve İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan, Haccâc b. Muhammed el-A'ver'den (ö. 206/821), Halef b. Temîm el-Masîsî'den (ö. 206/821) ve daha başka kimselerden rivayette bulunduğunu söylemiştir. Ayrıca ondan da Nesâî, Ahmed b. Hârûn b. Ravh el-Berdîcî el-Hâfiz (ö. 301/914), Hâcib b. Ebî Bekr -b. Erkîn et-Turkî- (ö. 306/918) ve daha başka imamlar rivayette bulunmuştur. İbn Hibbân onu zikretmiştir.⁵⁰⁷ ez-Zehebî de zikretmiş ve "261 ila 270 seneleri arasında vefat etmiştir" demiştir.

⁵⁰³ el-HATÎB el-BAGDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XI, 209.

⁵⁰⁴ EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.I, 111; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 364; el-HATÎB el-BAGDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XI, 209.

⁵⁰⁵ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî'n-Nesâî*, c.I, 90.

⁵⁰⁶ İBN MENDE, *el-İsfehânî, Fethu'l-Bâb Fi'l-Kunâ Ve'l-Elkâb*, c.I, 272.

⁵⁰⁷ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 513.

2.2.2.17. Ebu'l-Kâsim el-Bağdâdî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Selâm b. Nâsîh et-Tarsûsî (ö. 231/846).

Ebu'l-Kâsim künyesine sahip olup Bağdatlıdır ve et-Tarsûsî nisbesi de bulunmaktadır. Hâşimoğullarının mevlasıdır. Dedesine nispet edilmekte olup Tarsus'a yerleşmiştir. Tebe-i tâbiînden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. Nesâî onu hocaları arasında zikretmiş ve *lâ be'se bih* demiştir.⁵⁰⁸ İbn Ebî Hâtîm de onun hakkında şunları söylemiştir: “Feyyâd er-Rakkî'den (ö. 191-200/807-816), Muhammed b. Rabî'a'dan (ö. 190/806'dan sonra), Mubeşşir el-Halebî'den (ö. 200/816), Ebû Usâme –Hammâd b. Usâme-'den, İshak el-Ezrak'tan, Mus'ab b. el-Mikdâm'dan (ö. 203/819), Abdulhamîd el-Himmânî'den (ö. 202/818) rivayette bulunmuştur. Kendisinden ise Tarsus'ta babam ikinci rihlesinde hadis dinlemiştir.” Yine İbn Ebî Hâtîm şöyle söylemiştir: “Babama onun hakkında sorulduğunda ‘Şeyhtir’ demiştir.”⁵⁰⁹

İbn Hibbân, onu zikretmiş ve “Belki muhalefet etmiştir” demiştir.⁵¹⁰ ez-Zehebî, ondan söz edip “Muhaddis hafızdır. Hadisi bize *‘âlî* olarak vaki oldu.” demiştir.⁵¹¹ el-Mizzî, onu zikredip “İbrahim b. Bekr eş-Şeybânî'den (ö. 201-210/816-825), Ahmed b. Muhammed b. Şebbûye el-Mervezî'den (ö. 230/845), İshak b. İbrahim el-Huneynî'den (ö. 216/831), İshak b. Suleymân er-Râzî'den, İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan ve daha birçok kimseden rivayette bulunmuştur. Kendisinden rivayette bulunanlar ise şunlardır: Ebû Dâvûd, Nesâî, İbrahim b. İshak b. Ömer (ö. ?) ve daha başka imamlar. Yukarıda zikrettiklerimiz Nesâî, İbn Ebî Hâtîm ve İbn Hibbân'ın sözlerinden nakledilmiştir. ez-Zehebî, bu ravinin vefatının 253 senesinde olduğunu ifade etmiştir.

Cemâleddîn ez-Zeyle'î ez-Zemahşerî, hadislerini tahrir konusundaki çalışmasında Mahmûd b. Lebîd'den (ö. 96/715) rivayetle bir hadis zikretmiştir. Ravi şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v) buyurdu ki: “Sizin hakkınızda en korktuğum şey küçük şirkidir.”⁵¹² Dârakutnî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Selâm (ö. 231/846) hadisi olarak amelin Allah için ihlasla yapılması ve riyanın terk edilmesi hakkındaki

⁵⁰⁸ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî 'n-Nesâî*, c.I, 69.

⁵⁰⁹ İBN EBİ HÂTİM, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, c.V, 283.

⁵¹⁰ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 383.

⁵¹¹ ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm*, c.V, 1168.

⁵¹² ez-ZEYLA'Î, Ebû Muhammed Cemâleddîn Abdullah b. Yusuf b. Muhammed (ö. 762/1361), *Tahrîcu'l-Ehâdis Ve'l-Âsâr El-Vâkiati Fî Tefsîri'l-Keşşâf*, (Thk.) Abdullah b. Abdurrahmân b. Sa'd, Dâru İbn Huzeyme, Riyad, 1.Baskı, 1414/1993, c.II, 315.

bölümde rivayet etmiştir. İmam Ahmed de bu ravi tarikinden tahrir etmiştir. Bu çalışmamızın ikinci bölümünde bu hadisin tahririne yer vereceğiz.

2.2.2.18. Ebû Muhammed el-Masîsî, ‘Abde b. Suleymân el-Mervezî (ö. 231/140/846-854).

‘Abde b. Suleymân el-Mervezî. Künyesi Ebû Muhammed’dir. Ebû ‘Amr olduğu da ifade edilmiştir. Misis şehrendendir. Tebe-i tâbiünden ilim alanların büyüklerinden onuncu tabakadandır.⁵¹³ İbn Ebî Hâtim onun hakkında İbnu’l-Mübârek’in arkadaşı olduğunu söylemiştir. Ayrıca şunları dile getirmiştir: “İbnu’l-Mübârek’ten, Ebû İshak el-Ferâzî’den, Mahled b. el-Huseyn’den (ö. 191/807), Mus’ab b. Mâhân’dan (ö. 180/796), el-Fadl b. Mûsâ es-Sînânî’den (ö. 192/808) rivayette bulunmuştur. Kendisinden de babam hadis dinlemiş ve ondan rivayette bulunmuştur.” Yine İbn Ebî Hâtim’in dediğine göre “Babama onun hakkında sorulmuş ve “Saduktur” cevabını vermişti.”⁵¹⁴

İbn Hibbân, onu zikretmiş ve “Künyesi Ebû Abdurrahmân olup *mustakîmu’l-hadîstir*” demiştir.⁵¹⁵ Dâraikutnî de ez-Zehebî de onu sika olarak değerlendirmiştir.⁵¹⁶ el-Mizzî, İbn Ebî Hâtim’in zikrettiklerine ilave olarak şunları söylemiştir: “Bu ravi Âdem b. Ebî İyâs’tan (ö. 221/836), Belh kadısı Ebû Ali İshak b. İbrahim es-Semerkindî’den (ö. 201-210/816-825), İshak b. Hakîm’den (ö. ?), İshak b. İsâ et-Tabbâ’dan, Temîm Ebû Sâlih el-Cedy’den (ö. ?), el-Haccâc b. Osmân et-Tarsûsî’den (ö. ?) ve daha başkalarından rivayette bulunmuştur. Kendisinden rivayet edenler ise şunlardır: Ebû Dâvûd, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. el-Kâsim et-Tarsûsî (ö. ?), Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hânî’ el-Esram (ö. 273/886) ve daha birçok kişi..”⁵¹⁷ ez-Zehebî, vefatının 231 ila 240 yılları arasında olduğunu söylemiştir.⁵¹⁸

el-Beyhakî, ‘Abde b. Suleymân tarikinden, Zeyd b. Eslem’e ve onun eserlerine ait bir hadis rivayet etmiştir. Şöyle demiştir: “Ebû Sa’îd b. Ebî ‘Amr – Muhammed b. Mûsâ- (ö. 421/1030), Ebû Abdullah es-Saffâr (ö. 339/950), Ebû Bekr b. Ebi’d-Dunyâ’nın (ö. 281/894), Muhammed b. İdrîs’in (ö. 277/890), ‘Abde b.

⁵¹³ HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *el-Muttefik ve’l-mufterik*, c.III, 1566.

⁵¹⁴ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.VI, 89-90.

⁵¹⁵ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 437.

⁵¹⁶ es-SÜLEMÎ, Ebû Abdurrahmân Muhammed İbnu’l-Huseyn b. Muhammed b. Mûsâ en-Neysâburî (ö. 412/1021), *Su’âlât es-Sulemî li’d-Dâraikutnî*, (Thk.) Sa’d b. Abdullah el-Hamîd, 1.Baskı, 1427/2006, c.I, 260; ez-ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, 1, 677.

⁵¹⁷ el-MİZZÎ, *Tehzibu’l-Kemâl Fi Esmâi’r-Ricâl*, c.XVIII, 534.

⁵¹⁸ ez-ZEHEBÎ, *Târîhu’l-İslâm*, c.V, 882.

Suleymân'ın İshak b. İsa'dan Yezîd b. Zuray (ö. 182/798) vasıtasıyla Zeyd b. Eslem'in şöyle dediğini nakletti: "İki haslet vardır ki; kim onurun bunlardan başkasında olduğunu sana haber verirse, inanma ona! Allah'a itaat etmekle kendi nefsinin onurlandırman ve Allah'a karşı işlenen günahlardan kaçınarak kendi nefsinin onurlandırman."⁵¹⁹

Bu hadis, tövbenin, tövbe etmeden önceki şartlarına delalet etmektedir. Öncelikle emredilen her konuda Yaratan'a itaat, ikinci olarak da günah işlemekten uzak durmak gelir. Bunun akabinde Allah kulun tövbesini kabul eder. İshak b. İsa et-Tabbâ'nın değerli hocalarından yapmış olduğu rivayetleri incelediğimizde o zatların itaate sıkı sıkıya bağlı kaldıklarını ve günahlardan da olabildiğince uzak durduklarını görürüz. İbnu't-Tabbâ' da onların yolunu ve izlerini takip etmiştir. Onların Allah'a olan itaatleri daim oldukça, Muhammedî sünnete bağlılıkları sürdükçe Allah da onlara yardım etmiştir.

2.2.2.18. İbnu Ebi'l-Medâ', Alî b. Muhammed b. Alî el-Masîsî el-Kâdî (ö. 251-260/865-874).

Misilsiz olup kadılık yapmıştır. Ahmed b. Abdullah b. Ali b. Ebi'l-Medâ'ın amcasının oğludur. Tebe-i tâbiînden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. Nesâî onu hocaları arasında saymış ve sika olduğunu söylemiştir.⁵²⁰ İbn Hibbân, zikretmiş ve şöyle demiştir: "Vâsî'ta geldi ve orada tahdiste bulundu. Ebu'l-Yemân'dan ve daha başka kimselerden rivayet etmiştir. Ondan da Muhammed b. el-Munzir b. Sa'îd (ö. 303/915) ve başkaları tahdiste bulunmuştur."⁵²¹ İbn Kılıç Moğultay (ö. 762/1361), onu sika olarak değerlendirmiştir.⁵²² ez-Zehebî vefatının 251 ila 260 yılları arasında olduğunu söylemiştir.⁵²³

2.2.2.19. Ebû Abdullah el-Basrî, Muhammed b. İsmâîl b. 'Uleyye b. İbrâhîm b. Muksim el-Esedî ed-Dımaşkî el-Kâdî (ö. 264/878).

Künyesi Ebû Abdullah'tır veya Ebû Bekr olduğu da ifade edilmiştir. Basralıdır. ed-Dımaşkî nisbesi de bulunmaktadır. Kadılık yapmıştır. Tebe-i tâbiînden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. Nesâî onu

⁵¹⁹ BEYHAKI, *Şu'abu'l-îmân*, c.IX, 393, (Hn: 6851); İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.XIX, 289.

⁵²⁰ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî'n-Nesâî*, c.I, 58.

⁵²¹ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 477.

⁵²² ALÂUDDÎN MOĞULTAY, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl Fî Esmâi'l-Ricâl*, c.IX, 373.

⁵²³ ez-ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm*, c.VI, 129.

hocaları arasında saymış ve sika olduğunu söylemiştir.⁵²⁴ İbn Hibbân da “Ebû ‘Âsım –ed-Dahhâk b. Mahled-’dan ve Iraklılardan rivayette bulunur. Ahmed b. ‘Umeyr b. Cevsâ’ Yağrub (ö. 320/932) ondan tahdiste bulunmuştur.” demiştir.⁵²⁵ Dârakutnî, onu sika olarak değerlendirmiştir.⁵²⁶ İbn ‘Asâkir, Ebu’l-‘Abbâs Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Mellâs’ın (ö. 328/940) “Sika ve hadisine rıza gösterilen Kadı Muhammed b. İsmail b. ‘Uleyye’nin bize tahdis ettiğine göre...” dediğini zikretmiştir.” İbn ‘Asâkir onun biyografisine dair bilgiler içinde “Dimaşk’ta el-Mutevekkil’in baş kadısı olan Başkadı Cafer b. Abdilkvâhid el-Hâşimî’ye (ö. 257/871) niyabeden kadılık görevi yapmıştır. Abdurrahmân b. Mehdî’den, Ebû ‘Âmir el-‘Akdî’den, Yezîd b. Hârûn’dan... İshak b. İsâ et-Tabbâ’dan ve daha başka imamlardan rivayette bulunmuştur.” Yine İbn ‘Asâkir, Ebu’l-‘Abbâs Muhammed b. Cafer ve daha başkalarından tahdis ederek bu ravinin 264 senesinde vefat ettiğini söylemiştir.⁵²⁷

Nesâî, onun Abdullah b. Mes’ûd’dan rivayetle gelen hadisini feraizi öğretme emriyle ilgili konu içinde tahrir etmiştir. Dârimî ve diğer imamlar da bu hadisi tahrir etmiştir. el-‘Ukaylî de bu ravinin Ebû Umâme’den rivayetle gelen hadisini bidatlerden ve tartışmaktan kaçınma babı içinde tahrir etmiştir.⁵²⁸ Yine Nesâî, ilmin hıfzedilmesi konusunda Ebû Hüreyre’den gelen bir rivayetini tahrir etmiştir. Bu çalışmamızın ikinci bölümünde bu hadislerin hem metinlerine, hem de tahrirlerine yer vereceğiz. el-Hatîb el-Bağdâdî de onun tarikinden gelen biri hadisi cemaatten ayrı düşen kimseler hakkındaki bap içerisinde en-Nu’mân b. Beşîr’den rivayetle tahrir etmiştir. Bu rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Cemaat rahmet; tefrika azaptır.”⁵²⁹

2.2.2.20. Ebû Bekr Muhammed b. Yûsuf b. İsâ et-Tabbâ’ el-Bağdâdî (ö. 276/889).

Muhaddistir. İshak b. İsâ et-Tabbâ’ın kardeşidir. İbn Hibbân, ondan söz etmiş ve şunları söylemiştir: “Ebû Nuaym –el-Fadl b. Dukeyn-’dan ve Iraklılardan rivayette bulunmuş, serhat şehrinde ikamet etmiştir. Ali b. İbrahim b. el-Kâsim el-

⁵²⁴ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî ‘n-Nesâî*, c.I, 58.

⁵²⁵ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 109.

⁵²⁶ es-SULEMÎ, *Su’aâlât es-Sulemî li’l-Dârakutnî*, c.I, 275.

⁵²⁷ İBN ‘ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.LII, 46-47-48.

⁵²⁸ el-‘UKAYLÎ, *ed-Du’afâ ‘u’l-Kebîr*, c.I, 286. (مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أَتَوْا الْجَدَلَ)

⁵²⁹ EBÛ VEKÎ’ EL-CERRÂH, s.43.

Beledî (ö. 301-310/914-922) ondan bize tahdiste bulunmuştur.”⁵³⁰ Dârakutnî, saduk olduğunu söylemiştir.⁵³¹ el-Hatîb el-Bağdâdî de ondan söz etmiş ve “Yezîd b. Hârûn’dan, Muhammed b. Mus’ab el-Karkasânî’den (ö. 208/823), Muhammed b. Kesîr el-Massîsî’den (ö. 200/816) ve daha başkalarından hadis dinlemiştir... Kendisinden de Muhammed b Muhammed el-Bâğendî (ö. 312/924), Kadî el-Mehâmilî (ö. 330/942), Muhammed b. Mahled ve daha başka imamlar rivayette bulunmuşlardır. Sika idi ve Surra-men-ra’â⁵³², da ikamet ediyordu. Bağdat’ta tahdiste bulunmuştur.” Belirttiğine göre Muhammed b. el-‘Abbâs “Ben dinlerken İbnu’l-Munâdî’ye kıraat edildi.” demiştir. (el-Hatîb el-Bağdâdî) “Ebu’l-‘Abbâs İbnu’t-Tabbâ’, Surra-men-ra’â’da 276 yılının muharrem ayının başından birkaç gün geçince vefat etmiştir.” demiştir. Aynı bilgiyi Muhammed b. Mahled ve Muhammed b. Muhammed el-Bâğendî de dile getirmiştir.⁵³³

el-Hâkim, onun hadisini onun tarikinden olarak amcası İshak b. İsâ et-Tabbâ’ rivayetiyle ridanın ters yüz edilerek çevrilmesinin manası hakkında söylenenler babı içinde Câbir’den –(ra)- rivayetle tahrir etmiştir. Bu hadisi Hafs b. Ğiyâs’ın biyografisinden söz ederken tahrir etmiştik. Dileyen oraya müracaat edebilir.⁵³⁴

2.2.2.21. Ebû Abdullah en-Neysâbûrî, Muhammed b. Râfi’ b. Ebî Zeyd Sâbûr el-Kuşeyrî (ö. 245/859).

el-Kuşeyrî, mensubu olduğu kabilenin mevlasıdır. Künyesi Ebû Abdullah olup Nîsâburludur. Zahittir. Tebe-i tâbiînden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. Müslim, ondan söz etmiş ve “İbn Ebî Fudeyk –İsmail b. Muhammed-’ten, en-Nadr b. Şumeyl’den (ö. 204/819), Abdurrezzâk –b. Hemmâm-’tan ve Safvân b. İsâ’dan (ö. 200/816) hadis dinlemiştir.”⁵³⁵ demiştir. Nesâî de onu hocaları içinde saymış ve sika *me’mûn* olduğunu söylemiştir.⁵³⁶ Ebû Zur’a, ondan söz etmiş ve şeyhtir, demiştir.⁵³⁷ İbn Ebî Hâtim, Müslim’in zikrettiklerine ilave olarak şunları söylemiştir: “Zeyd b. Habbâb’dan, Abdullah b. Nâfi’ es-Sâiğ’den (ö. 206/821), Abdullah Keysân’dan (ö. 201-210/816-825), İbrahim b. Ömer es-

⁵³⁰ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 139.

⁵³¹ es-SULEMÎ, *Su’ââlât es-Sulemî li’l-Dârakutnî*, c.I, 142.

⁵³² Irak’ın batısındaki bir kent.

⁵³³ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.IV, 623.

⁵³⁴ el-HAKİM, *el-Müstedrak Ala’s-Sahihayn*, c.I, 473, (Hn: 3674)

⁵³⁵ MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.I, 505.

⁵³⁶ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî’n-Nesâî*, c.I, 49.

⁵³⁷ EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ*, c.I, 130, c.III,928.

San'ânî'den (ö. ?) rivayette bulunmuş; kendisinden de Ebû Zur'a, Ahmed b. Seleme en-Neysâbûrî (ö. 286/899) rivayette bulunmuştur.⁵³⁸ İbn Hibbân, onu zikretmiş ve sika, erdemli biri olduğunu söylemiştir.⁵³⁹ Buhârî de ondan söz edip 245 senesinde vefat ettiğini söylemiştir. Ebû Zur'a ve İbn Hibbân da aynı bilgiye yer vermişlerdir.⁵⁴⁰ Müslim, ve İbn Hueyme Muhammed b. Râfi''in İbnTabba'da hadislerini tahrir etmiştir.⁵⁴¹

2.2.2.22. Ebû Bekr el-Ğazzâl, Muhammed b. Abdilmelik b. Zencuveyh el-Bağdâdî (ö. 258/872).

Künyesi Ebû Bekr olup ipi dokumacılığı yapmıştır. Tebe-i tâbiünden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. Nesâî onu hocaları arasında zikretmiş ve sika olduğunu söylemiştir.⁵⁴² İbn Ebî Hâtim de şunları dile getirmiştir: “Abdurrezzâk –b. Hemmâm-'tan, el-Hasen b. Mûsâ el-Eşyeb'den, Cafer b. 'Avn'dan, Yezîd b. Hârûn'dan, Cafer el-Firyâbî'den, 'İsâm b. Hâlid'den (ö. 214/829), Esed b. Mûsâ'dan (ö. 212/827), Talk b. es-Semh'den (ö. 211/826) rivayette bulunmuştur. Kendisinden de babam ve ben hadis dinledik. Saduktur.”⁵⁴³

İbn Hibbân da ondan söz etmiş ve aslı Horasan'lıdır. İbn Hanbel'in ilim meclislerine katılırdı” demiştir.⁵⁴⁴ el-Hatîb el-Bağdâdî, el-Hasîb b. Abdullah'ın (ö. 416/1025) şöyle dediğini dile getirmiştir: “Abdulkerîm –b. en-Nesâî (ö. 344/955) bana *munâvelede* bulundu ve kendi yazısıyla benim için yazdı. Babamın “Muhammed b. Abdilmelik b. Zencûye Bağdatlıdır, sikadır.” dediğini duydum. Ayrıca el-Beğavî'nin şöyle söylediğini de dile getirmiştir: “Ebû Bekr b. Zencûye 258 yılı cumâdâ ayında vefat etmiştir. O *sahihtir*.”⁵⁴⁵ İbnu'l-Cevzî de onu sika olarak değerlendirmiştir.⁵⁴⁶ Ancak İshak b. İs'a'dan rivayet tahriri kayklarda yer almamıştır.

⁵³⁸ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, c.VII, 254.

⁵³⁹ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 102.

⁵⁴⁰ BUHÂRÎ, *et-Târihu 'l-Evsat*, c.II, 383; *et-Târihu 'l-Kebîr*, c.I, 81; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.I, 130, c.III, 928; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 102.

⁵⁴¹ MÜSLİM, *es-Siyâm* 1111, (c.II, 782), *el-Eşribe* 2063, (c.III, 1632); İBN HUZEYME, *Sahihi*, *el-Vudû'*, 130, (c.I, 81, Hn: 157).

⁵⁴² NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî 'n-Nesâî*, c.I, 98.

⁵⁴³ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, c.VIII, 5.

⁵⁴⁴ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 130-131.

⁵⁴⁵ el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.III, 598.

⁵⁴⁶ İBNU'L-CEVZÎ, *el-Muntazam Fi Târihi 'l-Mulûk Ve 'l-Umem*, c.XII, 146-147.

2.2.2.23. İbnu Ebî Ömer, Muhammed b. Ömer (ö. ?).

Muhammed b. Ömer b. Ebî Ömer el-Mukri' tebe-i tâbiünden ilim alan küçük yaştaki ravilerden olup on ikinci tabakadandır. İbn Hibbân onu zikretmiş ve “el-Hasen’de rivayet eden ve Sa’îd b. Ebî Hilâl’in de kendisinden rivayette bulunduğu bir şeyhtir.” demiştir.⁵⁴⁷ el-Mizzî, “İshak b. İsâ et-Tabbâ’dan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de İbn Mâce bir tane hadis rivayet etmiştir. Bu hadisten başka onun İbn Tabba’dan rivayetini tespit edemedim. Korkarım ki o, Muhammed b. Ebî Ömer ed-Dûrî el-Mukri’dir. Babasının adı Hafs b. Ömer b. Abdilazîz’dir. Abdurrahmân b. Ebî Hâtim’in ve daha başkalarının kitabında zikredilmiştir.”⁵⁴⁸ İbn Hacer de ondan söz edip meçhul olduğunu söylemiştir. *et-Takrîb*’de de “Bilinmiyor. Muhtemelen o, on ikinci tabakadan Muhammed b. Ebî Ömer ed-Dûrî’dir.” demiştir.⁵⁴⁹ İbn Mâce oruç kitabında, bayramın iki ayı hakkında gelen rivayetlere ilişkin bap içerisinde Ebû Hüreyre’den rivayetle yer vermiştir.⁵⁵⁰

2.2.2.24. Ebû Abdullah en-Neysâbûrî, Muhammed b. Yahyâ b. Abdullah b. Hâlid b. Fâris b. Zueyb ez-Zuhelî (ö. 258/872).

Künyesi Ebû Abdullah olup Nîsâburludur. İmam ve hafızdır. 172 senesinde dünyaya gelmiştir. Tebe-i tâbiünden ilim alanların orta yaşlılarından on birinci tabakadandır. Müslim, ondan söz etmiş ve “İbn Mehdî –Abdurrahmân-’den ve Abdurrezzâk –b. Hemmâm-’tan hadis dinlemiştir.” demiştir.⁵⁵¹ İbn Hibbân da ondan söz etmiş ve: “Yezîd b. Hârûn’dan, Ebû ‘Âsım –ed-Dahhâk b. Mahled-’dan rivayet etmiştir. Kendisinden de çok sayıda kimse rivayet etmiştir. Hadisleri derleyen, sürekli hadisler üzerinde duran, sünneti öne çıkaran ve sünnete muhalefet gösterenlere önem vermeyen itkan sahibi kişilerdendi” demiştir.⁵⁵²

İbn ‘Adiy şöyle demiştir: “İbnu’ş-Şarkî’yi (ö. 325/937) şöyle derken işittim: Memleketimde ben hadis yazarken bana “Irak’a neden gitmiyorsun?” denildi. Ben de “Hadisin toplandığı üç depo da bizdeyken Irak’ta ne yapayım?” dedim. –Muhammed b. Yahyâ ez-Zuhelî’yi de o kişi içinde saymıştır.- Onlar bizim Irak’a gitmemize ihtiyaç bırakmamışlardır.”⁵⁵³ el-Kelâbâzî de onu zikretmiş ve şunları söylemiştir: “Muhammed b. Mûsâ b. A’yun’dan (ö. 223/838), Muhammed

⁵⁴⁷ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 439.

⁵⁴⁸ el-MİZZÎ, *Tehzîbu’l-Kemâl Fî Esmâi’r-Ricâl*, c.XVI, 176.

⁵⁴⁹ İBN HACER el-Askalânî, *Lisânu’l-Mizân*, c.VII, 415; İBN HACER, *Takrîbu’t-Tehzîb*, c.I, 498.

⁵⁵⁰ İBN MÂCE, *Sünen*, es-Siyâm, 9, (c.I, 531, Hn: 1660).

⁵⁵¹ MÜSLİM, *Kitâbu’l-Kunâ Ve’l-Esmâ*, c.I, 510.

⁵⁵² İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 115.

⁵⁵³ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.I,318.

b. Vehb b. ‘Atıyye’den (ö. 221-230/836-845), ‘Amr b. Ebî Seleme –et-Tenîsî-’den (ö. 213/828) ve daha başkalarından hadis dinlemiştir. Ondan da Muhammed b. İsmail el-Buhârî rivayette bulunmuştur... Muhammed b. Yahyâ ondan sonra vefat etmiştir.”⁵⁵⁴

Abdullah el-Hâkim ondan söz etmiş ve “Kendi döneminde hadis ehlinin tartışmasız imamıdır.” demiştir.⁵⁵⁵ Abdurrahmân es-Sulemî onun hakkında Dârakutnî’ye soru sorduğunda “Kendi ilminin selefî ilmine göre yetersiz kaldığını öğrenmek isteyen, onun bir incelesin.” demiştir.⁵⁵⁶ el-Hatîb el-Bağdâdî şunları söylemiştir: “İraklılardan, Hicazlılardan, Şamlılardan, Mısırlılardan ve Cezirelilerden hadis dinlemiştir. Arif imamlardan, itkan sahibi hafızlardan ve memûn sikalardan biriydi. ez-Zuhrî’nin hadisini tasnif ve *tecvîd* etmiştir. Bağdat’a gelmiş, Bağdat’taki şeyhlerin meclislerine katılmıştır. İbn Hanbelonu övgüyle anardı. Etrafa onun faziletlerini yayardı. Sa’îd b. Ebî Meryem el-Mısırî (ö. 224/839), el-Leys b. Sa’d’ın kâtibi Ebû Sâlih –Abdullah b. Sâlih (ö. 222/837), Abdullah b. Muhammed en-Nufeylî gibi –bunların tamamı onun hocalarındandır- büyük zatlardan bir grup ondan tahdiste bulunmuştur... Onlardan sonra gelenler ise.. Muhammed b. Sehl b. ‘Asker’in (ö. 251/865) şöyle dediğini zikretmiştir: “İbn Hanbel’in yanında idik. Muhammed b. Yahyâ, yani ez-Zuhelî girdi. Ahmed ona doğru ayağa kalktı. İnsanlar bu durumu tuhaf karşıladılar. Daha sonra oğullarına ve ashabına “Ebû Abdullah’a gidin ve ondan hadis yazın!” dedi... Yine anlattığına göre Ebû Bekr en-Neysâbûrî şöyle demektedir: Muhammed b. Yahyâ’yı şöyle söylerken işittim: “Ali b. el-Medîni ‘Sen ez-Zuhrî’nin varisisin.’ dedi.” Ali b. el-Medîni’nin şöyle dediğini söylemiştir: “Muhammed b. Yahyâ’nın ez-Zuhrî’ni hadisini derlemiş olması bize yeter.” Abdurrahmân b. Ebî Hâtim de şöyle diyordu: “Babamı ‘Muhammed b. Yahyâ ez-Zuhelî kendi zamanındakilerin imamıdır.’ derken işittim.” Nesâî de imlâ yoluyla şöyle demiştir: “Muhammed b. Yahyâ b. Abdullah en-Neysâbûrî sika memûndur.”⁵⁵⁷ Kendi zamanının ilim adamları da sonra gelen âlimler de onu işte bu ifadelerle övmüşlerdir. Böylelikle bu ravi hadiste hüccet derecesine çıkmaktadır.

⁵⁵⁴ el-KELÂBÂZÎ, *el-Hidâye Ve’l-İrşâd*, c.II, 687.

⁵⁵⁵ en-NÎSÂBÛRÎ, *Telhîsu Târîhi Nisâbûr*, c.I, 33.

⁵⁵⁶ es-SULEMÎ, *Su’ââlât es-Sulemî li’l-Dârakutnî*, c.I, 302.

⁵⁵⁷ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.IV, 656.

Ebû Zur'a, 258 senesinde vefat ettiğini söylemiştir. İbn Hibbân ise 257 yılında vefat ettiğini ifade etmiştir.⁵⁵⁸ En doğrusu ilk tarihtir ki el-Hatîb el-Bağdâdî de bunu dile getirmiştir. İbn Cârûd ve İbn Huzeyme Onun İshâk b. İsâ et-Tabbâ'dan rivayetlerini tahrir etmiştir:

İbn Cârûd ise ona ait hadise, *garar* satışı vb. gibi yasaklanmış olan satış işlemleri babında İbn Ömer'den –(ra)umâ- rivayetle yer vermiştir. Ayrıca bu ravinin hadisini İbn Huzeyme *et-Tevhid*'de imamın bir toplulu ziyaret etmesi durumunda onlara imamlık yapması babında Mahmûd b. er-Rabî' el-Ensârî'den (ö. 99/718) rivayetle tahrir etmiştir. İmam Ahmed nezdinde de birkaç tarikten gelmiş bulunmakta. İbn Huzeyme de namazın bineğe binmiş olarak ve yaya olarak kılınmasının müstehab olduğu konusunda İbn Ömer'den rivayetle bu ravinin bir hadisi tahrir edilmiştir. et-Tûsî Kurdûş da bu ravinin hadisini, kişinin oturarak nafîle kılması babında Hz. Peygamber (s.a.v)'in hanımı Hafsa'dan (ö. 45/665) rivayetle tahrir etmiştir.⁵⁵⁹

İbn Huzeyme şunları söylemiştir: Muhammed b. Yahyâ'yı İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan aktararak anlatırken işittim: Şöyle demiştir: Mâlik dedi ki: *Cubâr*, kendisi için diyet olmayan şeydir. *Cubâr*; hiçbir şey gerekmeyen –yani herhangi tazmin ödemek icap etmeyen-, heder olan anlamındadır. İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın hocası Mâlik'e *cubâr*ın anlamını danışması bize ilimden belli bir nasibi elde edince bu kadarıyla yetinerek artık hocasına ihtiyaç duymayan, onunla ilişkisini koparan, kendi kendiyile iktifa eden ve içinde bulunduğu durumun da tehlikeli bir hata olduğunun farkında olmayan kimseleri hatırlatmaktadır. İnsanlar böyle bir tutumu sürdürecektir olsalar din adına ne ilme, ne fikha sahip olmayan, sadece nefsinin heva ve heveslerini bilen bir nesil ortaya çıkacaktır. Kültürlü insanlardan ve genç kesimden birçok kimse şu cihazlarla yetinip hocalara ihtiyaç duymaz hale gelmişler ve onları reel durumu anlamamakla itham etmeye başlamışlardır... Buna benzer tarzda heva ve heves peşine düşen kişilerde gözükken özellikler sayılabilir.⁵⁶⁰

⁵⁵⁸ EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.I, 138; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 115.

⁵⁵⁹ İBN EL-CÂRÛD, *el-Muntekâ*, c.I, 151, (Hn: 591)

⁵⁶⁰ İBN EL-CÂRÛD, *et-Tevhid ve İsbât Sifâti'r-Rab Azze ve Celle*, (Thk.) Abdülazîz b. İbrâhîm, Mektebetü'r-Rüşd, er-Riyâd, 5.Baskı, 1414/1994, c.II, 783, (Hn: ?).

2.2.2.25. Ebû Ahmed el-Harrânî, el-Muğîre b. Abdurrahmân b. ‘Avn b. Habîb b. er-Rayyân el-Esedî (ö. 243/857).

el-Esedî (Esedu Huzeyme). Künyesi Ebû Ahmed olup Harrânlıdır. Huraym b. Fâtik el-Esedî'nin azatlısıdır. Tebe-i tâbînden ilim alanların büyüklerinden onuncu tabakadandır. Nesâî onu kendi hocaları arasında saymış ve sika olduğunu söylemiştir.⁵⁶¹ İbn Ebî Hâtim, dediğine göre “Miskîn b. Bukeyr'den, Muhammed b. Mus'ab el-Karkasânî'den, Ebû Usâme Zeyd b. Ali er-Rakkî'den (ö. ?), Yahyâ b. es-Seken'den (ö. 202/817) rivayette bulunmuştur. Ondan İbrahim b. Yusuf el-Hisincânî (ö. 301/914) rivayette bulunmuştur.”⁵⁶² İbn Mende, “Ona künyesini el-Huseyn b. Ebî Ma'şer (ö. 275/888) vermiştir.” demiştir.⁵⁶³ el-Hatîb el-Bağdâdî de “Ebû ‘Urûbe (ö. 318/930) 25 cemaziyelahir 243 tarihinde cuma gecesinde vefat ettiği söylenmiştir.” demektedir.⁵⁶⁴

Nesâî, onun hadisini yöneticinin kendi hükmüne başvurdukları takdirde ehl-i kitaba had cezası uygulaması babı içerisinde İshak b. İsâ vasıtasıyla İbn Ömer'den rivayetle tahric etmiştir. Bu hadise göre “Hz. Peygamber (s.a.v) bir Yahudi erkeği ve bir Yahudi kadını recm etmiştir.”⁵⁶⁵

2.2.2.26. Ebû Mûsâ el-Bezzâz el-Hâfız, Hârûn b. Abdullah b. Mervân el-Hammâl el-Bağdâdî (ö. 243/857).

Künyesi Ebû Mûsâ olup kumaş işiyle meşgul olmuş ve hafızdır. el-Hammâl olarak da bilinir. Mûsâ b. Hârûn'un babasıdır. Tebe-i tâbînden ilim alanların büyüklerinden onuncu tabakadandır. Müslim, ondan söz ederken Seyyâr b. Hâtim'den (ö. 200/816) hadis dinlediğini söylemiştir.⁵⁶⁶ Nesâî onu kendi hocaları arasında saymış ve sika olduğunu söylemiştir.⁵⁶⁷ İbn Ebî Hâtim, dediğine göre: “Sufyân b. ‘Uyeyne'den, Abdullah b. Numeyr'den, Ebû Usâme –Hammâd b. Usâme-'den, İbn Ebî Fudeyk –İsmail b. Muhammed-'ten, Abdussamed b. Abdilvâris'ten hadis rivayetinde bulunmuştur. Ondan da Ebû Zur'a rivayet etmiştir.” İbn Ebî Hâtim “Babamın onun hakkında bunu söylediğini ve saduktur dediğini duydum.” demiştir.⁵⁶⁸ el-Halîlî, “Ahmed'in, Yahyâ'nın ve İbnu'l-

⁵⁶¹ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî 'n-Nesâî*, c.I, 72.

⁵⁶² İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, c.VIII, 226.

⁵⁶³ İBN MENDE, *el-İsfehânî, Feth-ul-bâb Fi'l-Kunâ Ve'l-Elkâb*, c.I, 58.

⁵⁶⁴ HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *el-Muttefik ve'l-Mufterik*, c.III, 1935.

⁵⁶⁵ NESÂÎ, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, c.VI, 442, (Hn: 7179).

⁵⁶⁶ MÜSLİM, *Kitâbu'l-Kunâ Ve'l-Esmâ*, c.II, 767.

⁵⁶⁷ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî 'n-Nesâî*, c.I, 59.

⁵⁶⁸ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, c.IX, 92.

Medîni'nin ilim ve hafızlıkta akranıdır. İlminin ve hıfzının çokluğundan ötürü el-Hammâl diye isimlendirilmiştir.” demiştir.⁵⁶⁹ el-Hatîb el-Bağdâdî de söylediğine göre sika, hafız ve arif biridir.⁵⁷⁰ Buhârî, 18 Şevval 243 tarihinde Salı günü vefat ettiğini söylemiştir. Aynı bilgiye İbn Hibbân'da ve el-Hatîb el-Bağdâdî'de eserlerinde yer vermişlerdir.⁵⁷¹ Onun hadisini Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir.

Ebû Ahmed el-Hâkim el-Kerâbîsî (ö. 378/988), ona ait bir hadisi Medine'de ikamet etmeye ve sıkıntılara sabır göstermeye teşvik konusunda İshâk b. İsa vasıtasıyla Abdullah b. Ömer'den rivayetle tahrir etmiştir. “Azatlı bir cariyesi yanına geliip selam verdi. Ardından da “Gitmek istesem, ey Ebû Abdurrahmân (ne dersin?).. Üzemizde zamanın şartları çetinleşti.” dedi. Bunun üzerine İbn Ömer şunları söyledi: “Otur, küçük kız! Ben Rasûlullah (s.a.v)'i şöyle derken işittim: “Onun (Medine'nin) sıkıntılara sabır gösteren kimsenin ben muhakkak kıyamet gününde şefaâtçisi veya şahidi olurum.”⁵⁷²

2.2.2.27. el-Heysen b. Hâlid b. Yezîd el-Kuraşî el-Herevî el-Masîsî (ö. ?).

Osmân b. 'Affân ailesinin mevlasıdır. Aslen Herat şehrinde dir. Bağdat'ta bulunmuştur. Tebe-i tâbiînden ilim alanların orta yaşlı olanlarından on birinci tabakadandır. el-Hatîb el-Bağdâdî, şunları söylemiştir: “Hâni' b. Yahyâ'dan (ö. ?), Haccâc b. Muhammed el-A'ver'den (ö. 206/821), Muhammed b. İsa et-Tabbâ'dan, Abdullah b. Abdurrahmân el-Vâkî'î'den (ö. ?), Mûsâ b. Muhammed el-Makdisî'den (ö. 221-230/836-845) hadis rivayetinde bulunmuştur. Kendisinden rivayet edenler ise şunlardır: Muhammed b. Muhammed el-Bâğendî, Yahyâ b. Sa'id (ö. 319/931), Sâlih b. Ebî Mukâtil (ö. 316/928), Kadî el-Mehâmîlîdir. el-Mizzî, bu ravilerden söz etmiş ve içlerinde İshâk b. İsa et-Tabbâ' de bulunduğu ve kendilerinden rivayet yaptığı muhaddislerden bazılarını ve kendisinden rivayette bulunan bazı muhaddisleri zikretmiştir.⁵⁷³ İbn Hacer, ez-Zehebî, kendi el yazısından okuduğuna göre Dârakutnî'nin onu zayıf olarak değerlendirdiğini söylemiştir.⁵⁷⁴

⁵⁶⁹ el-HALÎLÎ, *el-İrşâd Fî Ma'rifeti 'Ulemâi'l-Hadîs*, c.II, 599.

⁵⁷⁰ el-HATÎB el-BAGDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XVI, 31.

⁵⁷¹ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Evsat*, c.II, 378; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 239; el-HATÎB el-BAGDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, c.XVI, 31.

⁵⁷² el-KARÂBÎSÎ, Ebû Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. İshâk en-Neysâbûrî (ö. 378/988), *Avâliye İmam Mâlik*, (Thk.) Muhammed el-Hâc Nâsır, Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 2.Baskı, 1419/1998, c.I, 194, (Hn: 190).

⁵⁷³ el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXX, 380.

⁵⁷⁴ İBN HACER, *Tehzîbu't-Tehzîb*, c.XI, 96.

Tespit edebildiğim kadarıyla kütüb-i sitte müelliflerinden hiçbiri bu raviden hadis tahririnde bulunmamıştır. et-Taberânî avreti örtmek babında ona ait bir hadisi İshak b. İisâ et-Tabbâ vasıtasıyla Ebû Sa'îd el-Hudrî'den rivayetle tahrir etmiştir.⁵⁷⁵

2.2.2.28. Ebû Ya'kûb el-Masîsî, Yûsuf b. Sa'îd b. Muslim el-Antâkî (ö. 271/884).

Künyesi Ebû Ya'kûb olup Masîsa şehridendir. Antakya'ya yerleşmiştir. Tebe-i tâbiünden ilim alanların orta yaşlı olanlarından on birinci tabakadandır. Ebû Zur'a, saduk sika olduğunu ve İshak b. Bişr el-Bezzâr'dan (ö. ?), İsmail b. Abdülhamîd el-İclî'den (ö. 221-230/836-845), Eş'as b. Hilâl'den (ö. ?) ve daha başka imamlardan rivayette bulunduğunu söylemiştir. Nesâî onu kendi hocaları arasında saymış ve hafız sika olduğunu söylemiştir.⁵⁷⁶ İbn Ebî Hâtîm de şunları söylemiştir: “Ben Misis şehrine girmedim ve ondan hadis alıp yazmadım. Sonra babam ve Ebû Zur'a onun bazı hadislerini *ketebe ileyne*. O saduk, sikadır.”⁵⁷⁷ Dârakutnî, “Hocalarımızdan bir grup bize ondan tahdiste bulunmuşlardır.” demiştir.⁵⁷⁸ İbn 'Asâkir, şu bilgileri vermiştir: “Abdurrahmân en-Nesâî, Fakih Ebû Bekr b. Ziyâd en-Neysâbûrî Ebû 'Avâne el-İsferâyînî ve daha başkaları ondan rivayette bulunmuşlardır.”⁵⁷⁹ Onun hakkında bizim dile getirdiğimiz t'adilden söz etmişlerdir. İbn Hibbân, 265 senesinde vefat ettiğini söylemiştir. el-Mizzî de Ebu'l-Huseyn b. Kâni'in (ö. 351/962) ve Ebu'l-Kâsim b. Mende'nin (ö. 470/1077) sözünü zikretmiştir ki bu iki ilim adamı “Sahih olana göre 271 senesinde vefat etmiştir.”⁵⁸⁰

Dârakutnî, ona ait bir hadisi İshâk b. İisâ vasıtasıyla Kur'an secdeleri babında tahrir etmiş ve şöyle demiştir: “Ebû Bekr en-Neysâbûrî'nin (ö. 324/936) Yusuf b. Sa'îd b. Müslim, İshak b. İisâ, İbn Lehîa (ö. 174/790), el-A'rec – Abdurrahmân b. Hurmuz-'dan (ö. 117/735), es-Sâib b. Yezîd'den (ö. 91/710) isnadıyla Osmân b. 'Affân (ö. 35/655) minberde Sâd Sûresi'ni okumuş, inip secde yapmıştır.”⁵⁸¹

el-Beyhakî, bu hadisi tahrir etmiş ve “Ebû Bekr'in bize haber verdiğiğine göre: Ali'nin (?) bize haber verdiğiğine göre” deyip aynı isnadla hadisi vermiştir.⁵⁸²

⁵⁷⁵ et-TABERÂNÎ, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, c.II, 131, (Hn: 1480), c.IX, 170, (Hn: 9442);

⁵⁷⁶ NESÂÎ, *Tesmiyetu Meşâyihî'n-Nesâî*, c.I, 66.

⁵⁷⁷ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.IX, 224.

⁵⁷⁸ DÂREKUTNÎ, *el-Mü'telif ve'l-Muhtelif*, c.IV, 2002.

⁵⁷⁹ İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimâşk*, c.LXXIV, 240.

⁵⁸⁰ el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XVI, 176.

⁵⁸¹ DÂRAKUTNÎ, *es-Sünen*, c.II, 269, (Hn: 1518).

⁵⁸² BEYHAKÎ, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, c.II, 453, (Hn: 3745).

el-Curcânî tarihinde, cemaatin cenazenin arkasında nasıl safa duracağıyla ilgili konuda: Fakih Ebû Nuaym Abdulmelik b. Muhammed b. ‘Adî (ö. 322/934), Yusuf b. Sa’îd b. Müslim, İshak b. İisâ, İbn Lehîa, Suleymân b. Abdurrahmân (ö. 322/934), İbn Mu’âviye’nin azatlısı el-Kâsim’dan (ö. 212/730), Ebû Umâme –Sadâ b. ‘Aclân b. Vehb-’den isnadıyla tahdis ettiğine göre: “Rasûlullah (s.a.v) beraberindeki yedi kişi ile bir cenazenin namazını kılmıştı. Üç kişiden bir saf, iki kişiden bir saf ve diğer iki kişiden de bir saf oluşturdu.” tahrir etmiştir. ⁵⁸³

Ebû Nuaym el-Asbahânî, Yusuf b. Sa’îd b. Müslim, İshak b. İisâ vasıtasıyla Abdullah b. Mes’ûd’dan tahrir ettiği rivayet şu şekildedir: “Rasûlullah (s.a.v) “Bela sözün vekili kılınmıştır.” duyurmuştur. ⁵⁸⁴

el-Beyhakî de, Yusuf b. Sa’îd b. Müslim, İshak b. İisâ vasıtasıyla bir hadisi âlime ve ilme saygı duymak konusunda Abdullah b. el-Mübârek’in hadisi olarak tahrir etmiştir. ⁵⁸⁵

2.2.3. Resmi Görevi

İshak İbnu’t-Tabbâ’, kardeşleri Muhammed ve Yûsuf ile Adana’ya 176/792 yılında murabıt olarak atandı. O, vefat ettiği 215/830 yılına kadar otuz dokuz yıl boyunca Adana’da yaşamış, murabıtlık görevi yanında hadis dersleri verdiği için el-Ezenî nisbesi ile tanınmıştır.

Ebu’n-Nu’mân el-Antâkî (ö. ?) ve daha başkaları Ezene’nin 141 veya 142 senesinde kurulduğunu söylerler. Horasanlı askerler Yahyâ b. el-Becelî (ö. 173/798’den sonra) ve Şamlı askerler İbn Mâlik b. Edhem el-Bâhilî (ö. ?) ile birlikte Ezene’de karargâh kurmuşlardır. Her iki orduya Salih b. Ali (ö. ?) komuta etmiştir.

Dediklerine göre 165 senesinde gelindiğinde el-Mehdî oğlu Hârûn Reşid’i Şam topraklarına doğru savaşa gönderdi... Misîs şehrini ve camisini restore etti. Şehrin erzakını arttırdı, halkını güçlendirdi ve Seyhan Nehri üzerindeki Ezene köprüsü yanına bir saray inşa etti. el-Mansûr Sâlih b. Ali’yi rum toprakları üzerine savaş için göndermişti... O sarayın inşası sağlam bir şekilde yapılmamıştı. Er-Reşîd orayı yıktı sonra tekrar inşa etti. Daha sonra 194 yılına gelindiğinde Ebû Suleym

⁵⁸³ et-TABERÂNÎ, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, c.VIII, 190; el-CURCÂNÎ, Ebu’l-Kasım, Hamza b. Yusuf b. İbrahim es-Sehmî el-Kuraşî (ö. 427/1036), *Târîhu Curcân*, (Thk.) Muhammed Abdülhamid Han, ‘Âlemu’l-Kütüb, Beyrut, 4.Baskı, 1407/1987, c.I, 250, (Hn: 401); Ebu’l-Hasen el-HEYSEMÎ, *Mecme’u’z-Zevâid Ve Menbe’u’l-Fevâid*, c.III, 32, (Hn: 4155).

⁵⁸⁴ EBÛ NUÂYM el-Asbahânî, *Târîh Asbahân*, c.I, 197.

⁵⁸⁵ EL-BEYHAKÎ, *el-Medhal İle’s-Süneni’l-Kübrâ*, c.I, 394, (Hn: 698); İBN ASÂKİR, *Târîh Dimeşk*, c.XXXVI, 313, (Hn: 7351).

Ferac el-Hâdim (ö. ?) Ezne'nin inşasını sağlam bir şekilde yapar. Korunaklı hale getirir. Horasan halkından ve daha başka bölgelerden insanların daha fazla gelir vaadiyle ve Muhammed b. er-Raşîd'in (ö. 232/847) emriyle oraya gelmeleri teşvik edilir. Bu arada Seyhan sarayını da restore etmiştir.⁵⁸⁶

Zirâ bazı bu konuda şöyle demektedir: “Harun Reşîd'in Sügür bölgesine tayin ettiği Tarsus ve Aynuzarb'ı imar eden Ebû Süleym Ferec el-Hadim et-Türkî, Adana'yı 194/809 yılında tekrar imar etti ve kalesini kuvvetlendirdi. Daha sonrada Muhammedu'l-Emin b. Reşid emriyle, Horasanlı insanlar Adana'da görevlendirildi.”⁵⁸⁷

Abbasî devletinin sünnetin yaygınlaştırılmasında verdiği destek sayesinde âlimler ilmi faaliyetlerinde huzurlu ve rahat bir ortam bulmuştur. Abdullah İbnu'l-Mübârek⁵⁸⁸ ve İbnu't-Tabbâ' kardeşler gibi âlimlerin çalışmaları, İslâm kültürü ve medeniyetini bu bölgede hâkim kıldığı söylenebilir. İbnu't-Tabbâ' kardeşler, uzun süre Adana merkezli, Tarsus, Misis ve çevresinde fikhu'l-hadîs ilmini yaymışlardır. Rihle denilen ilmi yolculuğu döneminde Adana'da yaşayan İbnu't-Tabbâ'a birçok muhaddis uğramış ilim almıştır.⁵⁸⁹

2.2.4. Eserleri

Rical kitapları İshak İbnu't-Tabbâ'a ait birçok eserin olduğundan bahsetmesne rağmen maalesef bunlardan hiç biri günümüze ulaşmamış ve hakklarında fazla bilgi yoktur. İmam Malik'in Bağdat nüshasının ona ait olduğu ifade edilir. Târîhu İbnu't-Tabbâ' ve fıkıh bablarına göre tasnif ettiği anlaşılan Musannef veya Muvatta türüne ait olduğunu tahmin ettiğimiz ancak adını tam tespit edemediğimiz bir eserin varlığından bahsedilmektedir. Fakat maalesef söz konusu iki eseri de günümüze ya ulaşmamış ya da kayıptır.

2.2.5. Tarihçiliği

Tarih kitaplarında yapmış olduğumuz incelemelerde tespit ettiğimize göre İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın, Hz. Ömer'in halifeliği döneminden başlayarak tarih

⁵⁸⁶ KUDÂME B. CA'FER, Ebu'l-Farec b. Kudâme b. Ziyâd el-Bağdâdî (ö. 337/949), *el-Harâc ve Sinâatu'l-Kitâbe*, (Thk. Yok), Dâru'r-Raşîd, Bağdat, 1. Baskı, 1401 /1981, 1, 309.

⁵⁸⁷ el-BELÂZÜRÎ, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd (ö. 279/892), *Futûhu'l-Buldân*, Dâru'l-Hilâl, Beyrut, 1409/1988, c.I, 169.

⁵⁸⁸ Abdullah b. Mubarek'in bölgedeki faaliyetleri hakkında geniş bilgi için. Bkz. YILMAZ Muhammed, “Tarsus'a Gelen İlk Türk Hadis Alimi Abdullah b. el-Mubarek”, Çukurova Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, 11/1.

⁵⁸⁹ Bkz. TUZCU, Recep, *Adanalı Muhammed b. İsâ b. Necîh, et-Tabbâ' ve Hadis İlmindeki Yeri*, Makâle, s.9.

konusunda bazı rivayetleri bulunmaktadır. Tarihe kayıtlar konusunda en fazla rivayettebulunduğu hocası Ebû Ma'ser'dir.

İshak b. İisâ et-Tabbâ'nın bu rivayetleri içeren kendisine ait bir nüshası mevcut olması bir ihtimldir. Ama ne yazık ki bu nüsha ya günümüze ulaşmamış ya da ulaşıp daha sonra kaybolmuştur. Bu rivayetlerin ekserisi İbn 'Asâkir, bir kısmı da Ebû Yusuf el-Fesevî, el-Hatîb el-Bağdâdî, el-Beğavî, Ebû Nu'aym el-Asbahânî ve İbn 'Adîm'de zikredilmiştir. Önemine binaen bu rivayetlere yer vermek istiyoruz.

Ebû Yusuf el-Fesevî –Ya'kûb b. Yusuf- (ö. 277/890) şöyle rivayet etmiştir: “Seleme –b. Şebîb en-Neysâbûrî-'nin (ö. 200/816) bana, İbn Hanbel'den, onun da İshak b. İisâ'dan, onun da Ebû Ma'ser'den rivayetine göre o şöyle demiştir: “Daha sonra 16 senesinde Umvâs⁵⁹⁰ ve el-Câbiye⁵⁹¹ daha sonra da 17 senesinde Serg⁵⁹² daha sonra 18 senesinde er-Ramâde'nin⁵⁹³ (fethi gerçekleşmiştir). O yıl içinde 'Umvâs vebası'⁵⁹⁴ olmuştur.”⁵⁹⁵

Hicri 61 yılı olayları hakkında da Ebû Ma'ser'e ulaşarak onun tarikinden gelen rivayetlerde şöyle demiştir: “el-Huseyn b. Ali, 61 senesi muharrem ayının başından on gece geçtikten sonra katledilmiştir.”⁵⁹⁶ Hadisi el-Hatîb el-Bağdâdî, İbn 'Asâkir ve İbnu'l-'Adîm rivayet etmiştir. Aynı konuyla ilgili 'Amr b. Ali'den gelen rivayet mevcuttur. Kanatımca Hişâm b. el-Kelbî haricinde tarihçilerin ekserisi Hz. Huseyn'in katlinin 61 yılı muharrem ayında gerçekleştiği üzerinde hemfikirdir. Hişâm b. el-Kelbî ise bu olayın 62 senesinde olduğunu ifade etmiştir. Ebu'l-Esved ve İisâ b. Abdullah ise “el-Huseyn 60 senesinde katledilmiştir.” demişlerdir. el-Hatîb el-Bağdâdî ise “Olayın 61 senesinde gerçekleştiğini söyleyenlerinki daha sahihtir.” demiştir. İbn 'Asâkir de bu şekilde nakletmiştir.

⁵⁹⁰ Kudüs yolu üzerinde Rala'dan 6 mil uzaklıkta küçük bir kasabadır.

⁵⁹¹ *el-Câbiye*: Suriye'de tarihi bir yer olup günümüzde Tel Cabiye olarak bilinmektedir. Horan ovasında bulunan Neva şehrinin batısına düşmektedir. Gassânîler el-Câbiye şehrini Suriye'nin güneyinde kendilerine ait bir başkent yapmışlardır. Hz. Ömer, Yermuk Savaşı'ndan sonra bu şehirde bir toplantı düzenlemiştir.

⁵⁹² Şam yolu üzerinde Tebük Vadisi'nde bulunan bir köy.

⁵⁹³ Yemen'de bulunan bir köydür.

⁵⁹⁴ Ömer b. el-Hattab Kudüs'ü hicri 18 yılında fethettikten sonraki günlerde büyük bir hastalık salgını başgösterdi ve sahabiler de dâhil olmak üzere müslümanlardan birçok kişi hayatını kaybetti.

⁵⁹⁵ el-FESEVÎ, *el-Ma'rife ve't-Târih*, c.III, 306; İBN 'ASÂKİR, *Târihu Dimaşk*, c.II, 168, c.XLIV, 392.

⁵⁹⁶ el-FESEVÎ, *el-Ma'rife ve't-Târih*, c.III, 324; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.I, 475; İBN 'ASÂKİR, *Târihu Dimaşk*, c.XIV, 250; İBNU'L-'ADÎM, *Buğyetu't-Taleb Fî Târîhi Haleb*, c.VI, 2664.

Ensardan olup Bedir Savaşı'na katılanların (Allah hepsinden razı olsun) isimlerinin tespiti konusunda el-Beğavî, İbrahim b. Hâni'den (ö. 265/879) şu rivayette bulunmuştur: İbn Hanbel'in, İshak b. İsâ'dan, o da Ebû Ma'ser'den rivayetle "Bedir'e katılanlar içinde -Rasûlullah (s.a.v)'in azatlısı- Şakrân da vardı. O gün henüz köle idi ve kendisine herhangi bir şey taksim edilmemişti." Ebu'l-Kâsim "ez-Zuhrî'nin kitabında da İbn İshak'ın kitabında da Şakran'ın adı Bedir'e katılanların arasında yoktur." demiştir.⁵⁹⁷ İbn 'Asâkir de böyle nakletmiştir. Ayrıca Ebû Mu'ammer (ö. 236/850) tarikinden rivayet ettiğine şöyle demiştir: "Ali, 40 senesinin ramazan ayında, cuma günü ramazanın 17.gecesinde katledilmiştir. Halifeliğinin süresi beş yıldan üç ay eksik idi."⁵⁹⁸ İbn 'Asâkir da bu şekilde rivayet etmiştir. Ebû Nuaym da rivayet etmiş ve şunları söylemiştir: "Ebû Ma'ser, Muhammed b. İshak'a yaptığı rivayet konusunda muhalefet etmiş ve "Onun –yani el-Hâris b. Evs'in (ö. 13/634) erkek evladı kalmamıştır!" demiştir. Ahmed b. Cafer b. Hamdân'ın (ö. 368/979) Abdullah b. İbn Hanbel, babamın bana tahdis ettiğine göre: İshak b. İsâ'nın bize Ebû Ma'ser'den rivayetle tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: "el-Hâris b. Evs b. Râfi' b. İmri'i'l-Kays b. Zeyd b. Abdileşhel de.." 'Urve "el-Hâris b. Eşyem" demiştir.⁵⁹⁹ Daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyen *Usudu'l-ğâbe* adlı esere müracaat edebilir.⁶⁰⁰

Bedir Savaşı'na katılanların veya Uhud Savaşı'nda şehit düşenlerin isimlerinin tespiti konusunda et-Taberânî, Abdullah b. İbn Hanbel'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Babamın bana tahdis ettiğine göre: İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın bize Ebû Ma'ser'den tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: "Hâtıb b. Ebî Belta'a'nın azatlısı Sa'd b. Havlî. O Mezhic'li bir adamdı."⁶⁰¹ İbn Hişâm "Hâtıb'ın azatlısı olan Sa'd Kelb'li bir adamdı." demiştir. Başkaları da böyle söylemiştir. Hem onun ve hem de azat eden Hâtıb b. Ebî Belta'a'nın Bedir Savaşı'na katıldıkları ve o gün şehit olduğu konusunda ise ihtilaf etmemişlerdir. Ömer b. el-Hattâb Sa'd'ın oğlu Abdullah'a (ö. ?) da Ensarla birlikte tahsîsât ayırmıştı. Ondan İsmail b. Ebî Hâlid (ö. 164/781) rivayette bulunmuştur. Denildiğine göre o Uhud Savaşı'nda

⁵⁹⁷ EBU'L-KÂSİM Abdullah b. Muhammed b. Abdulazîz b. el-Merzubân b. Sâbûr b. Şahneşâh el-Bağavî (ö. 317/929), *Mu'cemu's-Sahâbe*, (Thk.) Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Cekenî, Mektebetu Dâru'l-Beyân, el-Kuveyt, 1.Baskı, 1421/2000, c.III, 311-312; İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimâşk*, c.II, 168, c.IV, 271.

⁵⁹⁸ EBU'L-KÂSİM EL-BAĞAVÎ, *Mu'cemu's-Sahâbe*, c.IV, 367-368, (Hn: 1826); İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimâşk*, c.XLII, 584.

⁵⁹⁹ EBÛ NUAYM, el-Asbahânî, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, c.II, 752, (Hn: 2006).

⁶⁰⁰ İBNU'L-ESÎR, el-Cezerî, *Usdu'l-Ğâbe*, c.I, 587, (No: 845).

⁶⁰¹ et-TABERÂNÎ, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, c.X, 199, (Hn: 5506).

öldürülmüştür. Fakat Uhud Savaşı'nda öldürülmüş olsa İsmail'in ondan rivayeti mürsel olur. Ayrıca Câbir b. Abdullah (ö. 70/689) da ondan rivayette bulunmuştur.⁶⁰²

İbnu'z-Zubeyr'in öldürülmesi konusunda Ebû Nu'aym, Ahmed b. Cafer b. Hamdân'dan rivayet edip şöyle demiştir: “Abdullah b. İbn Hanbel, Babamın bana tahdis ettiğine göre: İshak b. İsâ'nın bize Ebû Ma'ser'den rivayetle tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: “Sonra İbnu'z-Zubeyr 73 senesinin cemaziyelevvel ayının 17'sinde salı günü öldürülmüştür.”⁶⁰³ İbn 'Asâkir de şöyle rivayet etmiştir: “Abdullah b. ez-Zubeyr, insanlar kendisine biat etmeden önce 63 senesinde insanlara haccı ilan etti. Daha sonra İbnu'z-Zubeyr'e 64 yılında biat edildi. İbnu'z-Zubeyr 64 senesinden 71 senesine kadar peşpeşe sekiz hac yapmıştı. Sonra öldürüldü...”⁶⁰⁴

el-Fihl⁶⁰⁵ adıyla anılan savaş hakkında İbn 'Asâkir, Ya'kûb -b. Muhammed b. İsâ-'dan şöyle rivayet etmiştir: “Seleme -b. Şebîb en-Neysâbûrî-'nin İbn Hanbel'den, onun da İshak b. İsâ'dan, onun da Ebû Ma'ser'den rivayetiyle bize tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: “Fihl (Savaşı) Ömer'in göreve başlamasının üzerinden altı ay geçince olmuştu.”⁶⁰⁶

Olaylar şöyle cereyan etmişti: Müslümanlar Bîsân'da⁶⁰⁷ sıkıntıyla karşılaşarak kurtulduktan sonra Fihl'de bulunan Rumların üzerine yürüdüler. Çarpıştılar, Rumlar hezimete uğradılar ve Müslümanlar Fihl'e girdiler. Kenardaki Rumlar Dimâşk'a katıldılar. Fihl savaşı 13 yılını zilkade ayında gerçekleşmişti. Bu konuyla ilgili Muhammed b. İshak ve daha başkaları tarikinden gelen rivayetler de bulunmaktadır. Bu savaş gerçekleşmiştir ve kaynaklarda da mevcuttur. İslam fetihleri hakkında Ebû Yusuf el-Fesevî, Ya'kûb -b. Muhammed b. İsâ-'dan tahdiste bulunarak şöyle rivayet etmiştir: Seleme -b. Şebîb en-Neysâbûrî-'nin İbn Hanbel'den, onun da İshak b. İsâ'dan, onun da Ebû Ma'ser'den rivayetiyle bize

⁶⁰² İBN ABDİLBER, *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, (Thk.) Ali Muhammed el-Bîcâvî, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1.Baskı, 1412/1992, c.II, 586.

⁶⁰³ EBÛ NUAYM, *el-Asbahânî, Ma'rifetu's-sahâbe*, c.III, 1648, (Hn: 4134).

⁶⁰⁴ İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimâşk*, XXVIII, 212.

⁶⁰⁵ Hz. Ömer devrinde yapılan (Fihl) Savaşı'nda müslümanlar Bizans kuvvetlerine büyük zayıf verdirdiler. Dolayısıyla o savaşa Fihl Savaşı denildi.

⁶⁰⁶ İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimâşk*, c.II, 100.

⁶⁰⁷ Ürdün Nehri Vadisi ile Cezrîl Vadisi'nin kesiştiği noktada, coğrafi konumu nedeniyle tarihte önemli bir rol oynamış olan ve İsrail'in kuzey kesiminde yer alan bir şehirdir.

tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: “Dimaşk’ın fethedilmesi 14 senesinin receb ayında olmuştur. Yermuk da 15 senesinin receb ayında fethedilmiştir.”⁶⁰⁸

İbn ‘Asâkir da aynı isnadla rivayet etmiştir. İbrahim b. el-Velîd b. Abdilmelik (ö. 121-130/739-748) ve ona biat edilmesi hakkında İbn ‘Asâkir, Ebu’l-Muzaffer b. el-Kuşeyrî’den (ö. 532/1138) şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Ebû Bekr el-Beyhakî’nin (ö. 458/1066) bize haber verdiğiğine göre: Muhammed b. Abdullah el-Hâfız’ın (*el-Mustedrek* sahibi) bize haber verdiğiğine göre: Muhammed b. el-Muemmil’in (ö. 350/961) el-Fadl b. Muhammed’in (ö. 282/895) İbn Hanbel, İshak b. İsâ’nın bize Ebû Ma’şer’den rivayetle tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: “Sonra İbrahim’e –es-Semerkindî ‘İbrahim b. el-Velîd’e’ demiştir- biat edildi. 124 senesini kastetmektedir. Yetmiş gece görevde kaldıktan sonra görevden alınmıştır.”⁶⁰⁹ Tarih kitaplarında kaydedilmiş olan bu şekildedir.

Hicri 137 senesinin olayları hakkında Ebû Yusuf el-Fesevî, Seleme –b. Şebîb en-Neysâbü’rî-’den tahdis ederek şöyle dediğini rivayet etmiştir: İbn Hanbel’in, İshak b. İsâ’dan, onun da Ebû Ma’şer’den rivayetiyle “İsmail b. Ali, 134 senesinde hac yapmıştır.”⁶¹⁰ İbn ‘Asâkir de böyle rivayet etmiştir.

Cemel vakası ve meydana geldiği yıl hakkında İbn ‘Asâkir, Ummu’l-Behâ Fâtıma bnt. Muhammed’den (ö. 539/1144) şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Ebû Tâhir –Ahmed- b. Mahmûd’un (ö. 455/1063) bize haber verdiğiğine göre: Ebû Bekr –Muhammed b. İbrahim- b. el-Mukri’in (ö. 381/991) bize haber verdiğiğine göre: Muhammed b. Cafer’in –sanırım Ebû Hâşim el-Verakânî’dir- (ö. 228/843) ‘Ubeydullah b. Sa’d’ın (ö. 260/874) İbn Hanbel, İshak b. İsâ’nın, Ebû Ma’şer’den rivayetle bize tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: “Cemel vakası 36 senesinde idi.”⁶¹¹

Ebu’l-‘Abbâs Abdullah b. Ali’nin (ö. 147/764) Irak’taki hilafet süresiyle alakalı olarak İbn ‘Asâkir, Ahmed’den, o da İshak b. İsâ et-Tabbâ’dan, o da Ebû Ma’şer’den şöyle rivayet etmiştir: “Onun halifeliği 4 yıl 10 ay idi.” İbnu’l-Efkânî (?) rivayetinde ise “on ay” yerine “on gün” ifadesi vardır. İbn Hanbel, İshak b. İsâ’nın Ebû Ma’şer’den rivayetle bize tahdis ettiğine göre “Ebu’l-‘Abbâs 132 senesinin rebiulevvel ayında halifelik makamına geçmiştir.”⁶¹²

⁶⁰⁸ el-FESEVÎ, *el-Ma’rifê ve’t-Târih*, c.III, 297; İBN ‘ASÂKİR, *Târihu Dimâşk*, c.II, 111.

⁶⁰⁹ İBN ‘ASÂKİR, *Târihu Dimâşk*, c.VII, 251.

⁶¹⁰ el-FESEVÎ, *el-Ma’rifê ve’t-Târih*, c.I, 118; İBN ‘ASÂKİR, *Târihu Dimâşk*, c.IX, 25.

⁶¹¹ İBN ‘ASÂKİR, *Târihu Dimâşk*, c.XXV, 122.

⁶¹² İBN ‘ASÂKİR, *Târihu Dimâşk*, c.XXXII, 283.

Ebû Cafer Abdullah b. Muhammed'in (ö. 158/775) halifelik görevine gelmesi konusunda İbn 'Asâkir, Ebu'l-Muzaffer b. el-Kuşeyrî'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ebû Bekr el-Hâfız'ın bize haber verdiğine göre: Ebû Bekr Muhammed b. el-Muemmil'in bize haber verdiğine göre: el-Fadl b. Muhammed el-Beyhakî'nin İbn Hanbel, İshak b. İsâ'nın bize Ebû Ma'ser'den rivayetle tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: "Ebû Cafer Abdullah b. Muhammed halifelik görevine başlamış ve 158 senesinde hacca gitmiş terviye gününden bir gün önce vefat etmiştir. Halifeliğinin süresi 22 yıldan üç gün eksiktir."⁶¹³ Ebû Yusuf el-Fesevî, Seleme –b. Şebîb en-Neysâbûrî-'den tahdis ederek şöyle dediğini bu isnadla rivayet etmiş ve şunu eklemiştir: "İnsanlar Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbâs'a biat etmişlerdir." İbn 'Asâkir de rivayet etmiş ve Muhammed b. Abdullah'ın biat senesine vefat senesini de ekleyerek şöyle demiştir: "169 senesinde muharrem ayında vefat etmiştir. Halifeliği 10 sene 45 gece sürmüştür."⁶¹⁴

Suffîn Savaşı'nın meydana geldiği sene hakkında ise İbn 'Asâkir, Ummu'l-Behâ Fâtıma bnt. Muhammed'den kendisine şöyle haber verdiğini rivayet etmiştir: "Ahmed- b. Mahmûd, Ebû Bekr b. el-Mukri, Muhammed b. Cafer, 'Ubeydullah b. Sa'd, İbn Hanbel, İshak b. İsâ isnadıyla Ebû Ma'ser'den rivayetle bize tahdis ettiğine göre ve ayrıca Ebû Muhammed el-Ekfânî'nin (ö. 524/1130), Abdulazîz el-Kettânî (ö. 466/1074), Ebu'l-Meymûn –Abdurrahmân b. Abdullah- (ö. 347/958), Ebû Zur'a'dan rivayetle iki tarikle nakledilmiştir. Ebû Zur'a ve Ebû Ma'ser'in her ikisi de şöyle demiştir: "Sıffîn 37 senesinin rebiulevvel ayındaydı."⁶¹⁵

Ömer b. Abdilazîz'in (ö. 101/719) halifelik makamına geçmesi hakkında İbn 'Asâkir, Ebu'l-Muzaffer el-Kuşeyrî'nin kendisine şöyle haber verdiğini rivayet etmiştir: Ebû Bekr el-Beyhakî'nin bize haber verdiğine göre: Muhammed b. Abdullah el-Hâfız, Ebû Bekr b. el-Muemmil, el-Fadl b. Muhammed, İbn Hanbel, İshak b. İsâ isnadıyla Ebû Ma'ser göre şöyle demiştir: "Sonra Ömer b. Abdilazîz halifelik makamına 99 senesinde geçmiştir ve vefat etmiştir." İbn 'Asâkir el-Kuşeyrî "Perşembe gününde" şeklinde ilavede bulunmuştur. Bunun *mahfuz* olduğu görüşünde değilim. Her ikisi de "101 senesinin receb ayınının bitimine beş gece

⁶¹³ İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.XXXII, 346.

⁶¹⁴ el-FESEVÎ, *el-Ma'rife ve't-Târih*, c.I, 144; İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.LIII, 111.

⁶¹⁵ İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.XXXVIII, 78.

kala vefat etmiştir. Halifeliği iki yıl beş buçuk ay sürmüştür.” demişlerdir.⁶¹⁶ Bu rivayetin farklı tariklerden şahidleri de mevcuttur.

Şam halkının Mervan el-Hakem’e (ö. 65/685) biat etmesi konusunda İbn ‘Asâkir, Ebu’l-Muzaffer el-Kuşeyrî’den tahdiste bulunarak şöyle rivayet etmiştir: Ebû Bekr el-Beyhakî, Muhammed b. Abdullah el-Hâfız, Muhammed b. el-Muemmil, el-Fadl b. Muhammed, İbn Hanbel, İshak b. İsâ isnadıyla Ebû Ma’şer şöyle demiştir: “Sonra Şam halkı Mervan b. el-Hakem’e 64 senesinde biat etti. Mervan biattan sonra dokuz ay daha yaşadı ve vefat etti.”⁶¹⁷ Ebu’l-Fadl ez-Zuhrî (ö. ?) tarikinden ise şöyle demiştir: “İbn Hanbel’in bize haber verdiğine göre: İshak b. İsâ, Ebû Ma’şer’den rivayetle “Mervan b. el-Hakem 64 senesinde vefat etmiştir.” Bu iki rivayet dışında, Mervân’ın halifeliği ve vefat ettiği gün hakkında daha başka çok sayıda rivayetler bulunmaktadır.

Mervân b. Muhammed’e (ö. 132/750) biat edilmesi ve katledilmesi konusunda İbn ‘Asâkir, Ebu’l-Muzaffer es-Sûfi’den tahdis ederek şöyle rivayet etmiştir: Ebû Bekr el-Hâfız’ın bize haber verdiğine göre: Muhammed b. Abdullah’ın bize haber verdiğine göre: Muhammed b. el-Muemmil, el-Fadl b. Muhammed, İbn Hanbel, İshak b. İsâ’nın bize Ebû Ma’şer’den rivayetle tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: “Sonra Mervan b. Muhammed’e 127 senesinin rebiulevvel ayında biaat edilmiş ve Mervan 132 senesinin zilhicce ayında katledilmiştir.”⁶¹⁸

Mu’âviye’ye (ö. 60/680) biat edilmesi ile ilgili olarak İbn ‘Asâkir el-Beyhakî’den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Muhammed b. Abdullah el-Hâfız’ın bize haber verdiğine göre: Muhammed b. el-Muemmil, el-Fadl b. Muhammed, İbn Hanbel, İshak b. İsâ, Ebû Ma’şer’den rivayetle.. Ayrıca es-Semerkandî (ö. 536/1142) İbn Hanbel’e ulaşan isnadıyla şu ilavede bulunmuştur: ‘Âsım b. Ali’nin (ö. 221/836) Ebû Ma’şer’in bize tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: “Mu’âviye Kûfe’ye girdi ve Ezrah’ta kendisine biat edildi. el-Hasen b. Ali, 41 senesinin cemazielevvel ayında biat etti.”⁶¹⁹ İbn ‘Asâkir şöyle demiştir: Ebu’l-Kâsim -es-Semerkandî-’in ve aynı şekilde Ebu’l-Fadl -Ya’kûb b. İshak-’ın (ö. 332/944) bize haber verdiğine göre: Ebu’l-Hasen -b. Bîşrân- (ö. 415/1024), Osmân b. Ahmed ed-Dekkâk- (ö. 344/955), Hanbel -b. İshak’ın- (ö. 273/886) ‘Âsım b. Ali, Ebû

⁶¹⁶ İBN ‘ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.XLV, 266.

⁶¹⁷ İBN ‘ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, LVII, 276-278.

⁶¹⁸ İBN ‘ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, LVII, 327.

⁶¹⁹ İBN ‘ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, LIX, 148-237.

Ma'şer'den bize tahdis ettiğine göre.. Ayrıca Ebû Abdullah'ın bana tahdis ettiğine göre: İshak b. İsâ'nın bize Ebû Ma'şer'den rivayetle tahdis ettiğine göre.. Ayrıca Ebu'l-Muzaffer es-Sûfi'nin ve Ebû Bekr el-Beyhakî'nin bize haber verdiğine göre: Muhammed b. Abdullah el-Hâfız, Muhammed b. Abdullah el-Hâfız, Ebû Bekr Muhammed b. el-Muemmil, el-Fadl b. Muhammed, İbn Hanbel, İshak b. İsâ vasıtasıyla Ebû Ma'şer demiştir: “Mu'âviye 60 senesinin receb ayında vefat etmiştir. Halifeliği 19 sene 3 ay sürmüştür.”

el-Velîd b. Abdilmelik'in (ö. 96/715) halifelik görevine gelmesi hakkında İbn 'Asâkir Abdullah b. İbn Hanbel'in şöyle dediğini zikretmiştir: İshak b. İsâ, Ebû Ma'şer'den rivayetle bize tahdis ettiğine göre şöyle demiştir: “el-Velîd b. Abdilmelik 86 senesinin şevval ayının başlangıcından geçen on gecede Perşembe günü halifelik görevine gelmiştir.” İbn İshak –b. Yesâr- şöyle demiştir: “14 Cemaziyelahir 96 tarihinde cumartesi gününde vefat etmiştir. Bu tarih Abdilmelik'in vefatının üzerinden geçen 9 yıl, 7 ay ve 26.güne denk gelmektedir.”⁶²⁰

el-Velîd b. Yezîd'in (ö. 126/744) halifeliği hakkında ise İbn 'Asâkir, el-Hattâbî –İsmail b. Ali-'nin (ö. 350/961) şöyle dediğini zikretmiştir: Abdullah b. İbn Hanbelona tahdis etmiş ve şöyle demiştir: “Babamın İshak b. İsâ vasıtasıyla Ebû Ma'şer'den rivayetle şöyle demiştir: “el-Velîd b. Yezîd, 125 yılı rebiulevvel ayında halifelik makamına gelmiştir. Halifelik görevine gelmesi babasının Hişâm b. Abdilmelik'ten sonra görevi ona devretmesiyle olmuştur.” Ebû Ma'şer şöyle demiştir: “el-Velîd b. Yezîd 126 senesi cemaziyelahir ayının bitimine kalan son iki gecede katledilmiştir.”⁶²¹

Yezîd b. Abdilmelik'in (ö. 105/723) halifelik görevine gelmesi ile alakalı olarak İbn 'Asâkir'in Ebu'l-Muzaffer b. el-Kuşeyrî'den kendisine şöyle haber verdiğini rivayet etmiştir: Ebû Bekr el-Beyhakî el-Hâfız, Muhammed b. Abdullah el-Hâfız, Ebû Bekr Muhammed el-Muemmil, el-Fadl b. Muhammed, İbn Hanbel, İshak b. İsâ vasıtasıyla Ebû Ma'şer'den rivayetle şöyle demiştir: “Yezîd b. Abdilmelik 101 senesinde halifelik görevine gelmiş ve 105 senesinde şaban ayının bitimine beş gece kala vefat etmiştir. Halifeliği 4 sene 1 ay sürmüştür.”⁶²²

⁶²⁰ İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.LXIII, 175.

⁶²¹ İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.LXIII, 321.

⁶²² İBN 'ASÂKİR, *Târîhu Dimaşk*, c.LXV, 311.

İshâk b. İsâ'nın Ebû Maşer'den tarih konusunda nakilleri kendisine ait bir tarih kitabının varlığına işaret etmektedir. Rivayet ilminde rivayeti tespit ve değerlendirmede tarih bilgisinin önemi bilinen bir husuttur. Bu yönünün rivayetleri tespit ve değerlendirmede İshâk b. İsâ'ya katkısı kuşkusuzdur.

2.2.6. Hadisçiliği

Buhârî, el-Aynî, İbnu't-Tabba' hakkında hadis ilminde meşhur bir muhaddis olduğunu ifade etmektedirler. el-Hakim en-Neysâburî, onu müdellis olmadığını üçüncü tabakadan Bağdatlı bir ravi olarak zikretmektedir.⁶²³ Buhârî ve Müslim'de onun rivayetlerini zikretmiş⁶²⁴, İbn Hibân Sikatına almış⁶²⁵, Ebû Zur'a⁶²⁶ ve Dârekutnî onun hakkında tabiin ve sonrasında sika raviler arasında zikretmiştir.⁶²⁷ Sâlih b. Muhammed ise onun ravi olarak: "hadiste hâfız, zararı yok (rivayetleri nakledilebilir), saduk" olduğunu haber vermektedir.⁶²⁸ Ebû Hâtim'e göre Muhammed İbnu't-Tabbâ' kardeşi, İshâk İbnu't-Tabbâ'dan daha üstündür.⁶²⁹ Ebû Ya'lâ el-Kazvinî o ve kardeşi hakkında hadis âlimlerinin ittifakıyla sika ve İmam Malik'in öğrencisi olduklarını ifade ettiklerini bildirmektedir.⁶³⁰ İbn Hacer ve Zehebi de onun sika olduğu ve Abdürrezzâk tabakasından bir ravi olarak yer vermektedir.⁶³¹ Zehebî onun Muallâ b. Mansûr'la İmam Mâlik'ten rivayetlerinde Muallâ'nın ondan daha sebt olduğunu ifade etmektedir.⁶³² İshâk sika olmakla birlikte daha sikaların olması onun hadis ilminde yerinden bir şey kaybettirmez. Selahaddin b. Abdullah es-Safedî ondan Müslim, Tirmizi, Nesâî ve İbn Mâce

⁶²³ DÂREKUTNÎ, *Zikru Esmâi't-Tâbi'in Ve Men Ba'dehum*, c.II, 27; el-HÂKİM, *Tesmiyetü men ahrace lehumu'l-Buhârî ve Müslim*, c.I,70; *Marifetu ulumi'l-hadîs*, (Thk.) es-Seyyid Muâzzâm Huseyin, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 2.Baskı, 1397/1977, c.I, 111; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 52.

⁶²⁴ BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebir*, c.I, 399; el-AYNÎ, *Me'âni'l-Ahyâr*, c.I, 52.

⁶²⁵ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 114.

⁶²⁶ er-RÂZİYÂNÎ, Ahmed b. Abdurrahîm b. el-Huseyn b. Abdurrahmân el-Kürdî el-Mısırî (ö. 826/1422), *el-Mudellisün*, (Thk.) D. Rif'at Fevzî Abdulmuttalib, Daru'l-vefâ, Mısır, 1.Baskı, 1415/1995, c.I, 111.

⁶²⁷ DÂREKUTNÎ, *Zikru esmâi't-tâbi'in ve men ba'dehum*, c.II, 27; el-HÂKİM, *Tesmiyetü men ahrace lehumu'l-Buhârî ve Müslim*, c.I,70; *Marifetu ulumi'l-hadîs*, (Thk.) es-Seyyid Muâzzâm Huseyin, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 2.Baskı, 1397/1977, c.I, 111; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 52.

⁶²⁸ el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.VII, 345.

⁶²⁹ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.II, 231; A.g.e., c.VIII, 38; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, c.VIII, 439.

⁶³⁰ el-HALÎLÎ, *el-İrşâd Fî Ma'rifeti 'Ulemâi'l-Hadîs*, c.I, 244; İbnu'l-'Adîm, *Buğyetu't-Taleb Fî Târihi Haleb*, c.III, 1494; İBN HACER, *Takribu't-Tehzîb*, c.I, 102.

⁶³¹ ez-ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.I, 238; *el-Muin fî tabakâti'l-muhaddisîn*, c.I, 72; *Târihu'l-İslâm*, c.IV, 342.

⁶³² ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A'Lâmi'n-Nubelâ*, c.VIII, 427; ABDULKÂDIR EL-HANEFÎ, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fî tabakâti'l-Hanefiyye*, c.II, 178.

rivayette bulunduğuna ve İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Hâkim, Ebû Ali et-Tusî'nin rivayetlerini tahrir ettiğine işaret eder.⁶³³

Ayrıca münekkid muhaddis İbn Hanbel onun en önemli öğrencisi olup ondan bir hayli rivayeti vardır. Öğrencisi İbn Hanbel, İmam Malik b. Enes'in hadislerini en iyi bilen kişinin İshak b. İsâ İbnu't-Tabbâ'a olduğunu haber vermektedir.⁶³⁴

İbnu't-Tabbâ' cerh ta'dîl ve metin tenkidine ait önemli görüşleri genellikle hocalarına isnad ederek nakletmektedir. Bu durum onun kendi dönemine ait usûle dair görüşlerden etkilendiğini göstermektedir. Bununla birlikte hadis usûlüne dair görüşleri muhaddisin taşıması gereken şartlar, hadis rivayetinde izlemesi gereken tutum, mana ile rivayet, metin ve rical tenkidi hakkındaki görüşleri de daha sonraki kitaplarda yer almaktadır. Mesela hadise dair görüşlerini öğrencilerinden Abdullah b. Abdurrahmân, Muhammed b. Yahyâ, ve İbn Hanbel vasıtasıyla daha sonraki kaynaklara intikal etmiştir.

İbnu't-Tabbâ' isnad ve metin tenkidine dair önemli görüşlere sahip olsa da, o da kendini münekkid muhaddislerin eleştirilerinden kurtaramamıştır. Ebû Hâtim'e göre Muhammed İbnu't-Tabbâ' kardeşi, İshâk İbnu't-Tabbâ'dan daha üstündür. Fakat bu tenkid İshak b. et-Tabbâ'nın sikalığını kaldıramaz daha da güçlendirir. Hocası İmam Malik'in " فإني ممن أحب حفظه من إخواني وبقاء الود بيني وبينه " (Ben seni kardeşlerim arasında hafızasını en çok sevdiğim kişisin. Bu sevgi senin araranda devam edecek)⁶³⁵ ifadesi İshak b. İsâ hakkında yeterli bir tezkiyedir. Buhârî, İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın *meşhûru'l-hadîs* olduğunu söylemiştir. el-'Aynî de (ö. 855/1451) aynı bilgiye yer vermiştir.⁶³⁶ Sâlih b. Muhammed el-Hâfız (ö. 291/904) onun *lâ be'se bihdîr*, saduk olduğunu söylemiştir.⁶³⁷ İbn Ebî Hâtim de "Babamın Muhammed'in kardeşi bana kendisinden daha sevimlidir. O saduktur." –bir diğer rivayette de "İshak daha saygın, Muhammed daha itkan sahibidir"- dediğini duydum." demiştir.⁶³⁸ İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ta zikretmiştir.⁶³⁹ Dârakutnî de tâbiînin ve onlardan sonra gelip Buhârî ve Müslim'deki sikalardan rivayetleri sahih olan kimselerin isimleriyle birlikte zikretmiştir. İbn Mencûye de aynı şekilde

⁶³³ ALÂUDDÎN MOĞULTAY, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi'l-ricâl*, c.II, 107.

⁶³⁴ İMAM MÂLİK, *Muvatta*, c.I, 53.

⁶³⁵ İMAM MÂLİK, *Muvatta*, c.I, 53.

⁶³⁶ BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.I, 399; el-AYNÎ, *Me'âni'l-ahyâr*, c.I,52.

⁶³⁷ el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.VII, 345.

⁶³⁸ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.II, 231; A.g.e., c.VIII, 38; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, c.VIII, 439.

⁶³⁹ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VIII, 114.

davranmıştır. İbnu't-Tabbâ' hiç kuşkusuz Müslim'in ricalindendir. Ebû Abdullah el-Hâkim en-Neysâbûrî, ona işarette bulunmuş ve Müslim'in tek başına kendilerinden tahricde bulunduğu kişileri sayarken İbnu't-Tabbâ'dan da söz etmiştir. İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın Bağdatlı olduğunu, üçüncü tabakadan olduğunu ve ne onun hakkında, ne de bulunduğu tabadaker hakkında *tedlis* yaptıklarından söz edilmediğini belirtmiştir.⁶⁴⁰ Aynı şekilde onu İbnu'l-'Irâkî Ebû Zur'a⁶⁴¹, Ebû Muhammed Sâlih es-Sem'ûnî (ö. 1338/1919)⁶⁴² de zikretmiştir. Ebû Ya'lâ el-Kazvînî de hem onu hem de kardeşi Muhammed zikredip "İkisi üzerinde de ittifak edilmiştir, sikadılar ve Mâlik'ten rivayette bulunmuşlardır." demiştir. Benzer değerlendirmeleri İbn 'Adîm el-'Ukaylî de yapmış ve yine el-Hatîb el-Bağdâdî'den tahdiste bulunarak Abdulmu'min b. Halef en-Nesefî'nin (ö. 346/957) şöyle dediğini zikretmiştir: "Ebû Ali Sâlih b. Muhammed'e İbnu't-Tabbâ' İshak b. İsâ hakkında soru sordum. "*lâ be'se bihdir, saduktur*" dedi."⁶⁴³ İshak b. İsâ et-Tabbâ'ın İbn Hacer nazarında sahip olduğu mertebe de benzer şekildedir. ez-Zehebî, onu sika olarak değerlendirmiş ve onu Abdurrezâk ile 'Affân'ın tabakasından olarak zikretmiştir.⁶⁴⁴ Ebu'l-'Alî de dokuzuncu tabakadan saduk olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴⁵ Yahyâ da şöyle demiştir: "Muallâ b. Mansûr er-Râzi (ö. 211/826) ve İshak b. İsâ et-Tabbâ' Mâlik'ten rivayete gelen bir hadis konusunda ihtilaf ettikleri takdirde söz Muallâ'ya aittir. Muallâ ondan daha *esbet* ve ondan daha hayırlıdır."⁶⁴⁶ Bu değerlendirme onda var olan sebat özelliğini ortadan kaldırmamaktadır. Fakat sebat özelliği bakımından ikisi arasında derece farkı bulunduğu işaret etmektedir. Onu Salâhuddîn b. Abdullah es-Safedî de sika olarak değerlendirmiş ve sonrasında

⁶⁴⁰ DÂREKUTNÎ, *Zikru esmâi't-tâbi'in ve men ba'dehum*, c.II, 27; el-HÂKİM, *Tesmiyetü men ahrace lehumu'l-Buhârî ve Müslim*, c.I,70; *Marifetu ulumi'l-hadîs*, (Thk.) es-Seyyid Muâzzâm Huseyin, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 2.Baskı, 1397/1977, c.I, 111; İBN MENCÛYEH, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, c.I, 52.

⁶⁴¹ er-RÂZİYÂNÎ, Ahmed b. Abdurrahîm b. el-Huseyn b. Abdurrahmân el-Kürdî el-Mısırî (ö. 826/1422), *el-Mudellisûn*, (Thk.) D. Rif'at Fevzî Abdulmuttalib, Daru'l-vefâ, Mısır, 1.Baskı, 1415/1995, c.I, 111.

⁶⁴² es-SEM'ÛNÎ, Ebû Muhammed Tâhir b. Sâlih b. Ahmed b. Muhib *el-Cezâirî* (ö. 1338/1919), *Tevcihu'n-Nazar İlâ Usûli'l-Eser*, (Thk.) Abdulfettâh Ebû Gudde, Mektebetu'l-Matbuât el-İslâmiyye, Hâleb, 1.Baskı, 1416/1995, c.I, 433.

⁶⁴³ el-HALÎLÎ, *el-İrşâd Fî Ma'rifeti 'Ulemâi'l-Hadîs*, c.I, 244; İbnu'l-'Adîm, *Buğyetu't-Taleb Fî Târîhi Haleb*, c.III, 1494; İBN HACER, *Takrîbu't-Tehzîb*, c.I, 102.

⁶⁴⁴ ez-ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.I, 238; *el-Muin Fî Tabakâti'l-Muhaddisîn*, c.I, 72; *Târîhu'l-İslâm*, c.IV, 342.

⁶⁴⁵ MUBAREKFÛRÎ, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, c.VI, 209.

⁶⁴⁶ ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A'Lâmi'n-Nubelâ*, c.VIII, 427; ABDULKÂDIR EL-HANEFÎ, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye Fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, c.II, 178.

“Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce onun hadislerini tahrir etmiştir.” demiştir.⁶⁴⁷ İbn Hanbelde onun hadislerini tahrir etmiştir.

Abdullah b. Abdurrahmân (ö. 255/869), İshak b. İsâ et-Tabbâ'a Rasûlullah (s.a.v)'in “Sizin üzerinize birini halife olarak bırakırsam ve ona isyan ederseniz azap olunursunuz. Fakat Huzeyfe size neyi anlatırsa, onu tasdik edin! Abdullah size neyi okutursa, onu okuyun!”⁶⁴⁸ hadisinin ravisi hakkında soru sormuş ve “O ravinin Ebû Vâil olduğunu söylüyorlar. Öyle mi?” demişti. İshak b. İsâ et-Tabbâ' da ona şu cevabı verdi: “Hayır. İnşallah Zâzân'dan rivayetledir.” Yani mesele onların dedikleri gibi değildir. Bilakis bu hadis Huzeyfe'den Zâzân'ın rivayetiyle sahihtir. Bu durum, İbnu't-Tabbâ'ın isnadın ricali konusunda sahip olduğu ilme ve kendisine itimad edildiğine delalet etmektedir.

İshak b. İsâ et-Tabbâ'a göre “Cerîr b. Hâzim'in bize Sâbit'ten, onun da Enes'ten rivayetle tahdis ettiğine göre Enes Rasûlullah (s.a.v)'in: “Namaz için kamet getirildiğinde beni görünceye dek ayağa kalkmayın!”. rivayeti “*Maklûb*” olmakla *mu'allel*'dir. İshâk bi İsâ “rivayet” hakkında maklup olduğunu söylemektedir.⁶⁴⁹,

İshak b. İsâ et-Tabbâ muhaddisin semâî kıraat metoduna tercih eden kişiden rivayet etmek hakkında şöyle demektedir: “İmam Mâlik'i kendisi huzurunda hadis okunurken görmemden sonra kıraati hiçbir şey saymıyorum.”⁶⁵⁰ el-Mervezî şöyle demiştir: “Yahyâ b. Yahyâ'dan da buna yakın bir şey rivayet edilmiştir.”⁶⁵¹ Bu bir şeye delalet edecekse eğer, İshak b. İsâ et-Tabbâ' nazarında hadis tahammülünün şartlarına delalet eder. Yani hadisin kişiye imlâ ettirilmesi,

⁶⁴⁷ es-SAFEDÎ, Aybek , *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c.VIII, 273.

⁶⁴⁸ et-TİRMİZÎ, *Sünen*, el-Menâkib, 39, (c.V, 675, Hn: 3812).

⁶⁴⁹ İBN HANBEL, c.XXXVII, 218, (Hn:22533), c.XXXVII, 274, (Hn:22581). c.XXXVII, 278, (Hn:22587), c.XXXVII, 284, (Hn:22596), c.XXXVII, 301, (Hn:22613), c.XXXVII,, 307, (Hn:22622), c.XXXVII, 314, (Hn:22633) c.XXXVII, 319, (Hn:22641), c.XXXVII, 324, (Hn:22649); DÂRİMÎ, es-Salat, 47, (c.II, 803, Hn:1296), 63, (c.II, 818, Hn:1297), (c.II, 8119, Hn: 1330); BUHÂRÎ, el-Ezân, 22,(c.I, 130, Hn:637), 23, (c.I, 130, Hn:638), 95, (cI, 152, Hn: 759 - 762), 106-108, (cI, 155-156, Hn: 776 - 778 - 779), el-Cum'a, 16, (cII, 8, Hn: 909); MÜSLİM, es-Salat 604, c.I, 422), el-Mesâcid 604, (c.I, 422); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salat ve's-Sünnetü fiha, 5, (c.I, 268, Hn: 819), 8, (c.I, 271, Hn: 829); EBÛ DÂVÛD, es-Salat, 47, (c.I, 148, Hn:539), İstiftâh es-Salat, 14, (c.I, 212, Hn: 798 - 799 - 800); TİRMİZÎ, el-Cum'a, 21, (c.II, 394-395, Hn: 517), es-Sefer, 26, (c.II, 487, Hn: 592); NESÂÎ, el-Ezân, 38, (c.II, 31, Hn:687), el-İmâme, 13, (c.II, 81, Hn: 790), el-İftitâh, 56-57-58-59, (cII, 164, Hn: 974 - 975 - 976 - 977 - 978), .

⁶⁵⁰ el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *el-Kifâye Fi İlmi'r-Rivâye*, c.I, 272; İBNU'S-SALÂH, *Mukaddimetu İbni's-Salâh*, c.I, 132; Abdullah ez-ZERKEŞÎ, Ebû Abdullah Bedruddîn Muhammed b. Abdullah b. Bahâdır b. (ö.794/1392), *en-Nuket alâ İbni's-Salâh*, (Thk.) Zeynü'l-Abidin b. Muhammed, Edvâu's-Selef, er-Riyâd, 1.Baskı, 1419/1998, c.III, 372.

⁶⁵¹ es-SEM'ÂNÎ, Ebû Sa'd Abdulkerim b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî (ö. 562/1166), *Edebu'l-Imlâ Ve'l-Istimlâ*, (Thk.) Maks Faysfayler, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1401/1981, c.I, 8

kişinin onu dinlemek ve okumakla beraber, hocası olan muhaddisin lafzından yazmasıdır. Onun nazarında en sahih olan budur. İshak b. İsbâ et-Tabbâ'a, Malik b. Enes'ten: "İbn Ömer'in Nâfi'e; Abdullah b. Abbâs'ın İkrime'ye bunlar gibi benim hakkımda yalan söyleme!" dediği sana ulaştı mı?" diye sordum. O, "Hayır. Ama bana Sa'îd b. el-Museyyeb'in (ö. 70/689) azatlısı Burde'nin rivayeti ulaşmıştır." dedi.⁶⁵²

İbu't-Tabbâ'ın İbn Ömer tarafından 'İkrime'nin İbn 'Abbâs'a isnadla, yalan söyleyip söylemediğinin tespiti konusunda hocası Mâlik b. Enes'e danışması cerh tail açısından önemlidir. Bu 'İkrime hakkında yalancılık ithamının sıhhatinden emin olma çabasına ya da 'İkrime'nin içtihatla vardığı görüşünde hata ettiğine delalet eder. İkrime'nin haricilerin görüşünü benimsediği ve bu nedenle yalancılıkla itham edildiği, ama onun Haricilerin görüşünü benimsediği sabit olmamıştır. Yalnızca bazı meselelerde herhangi bir kastı olmaksızın haricilerin görüşüne muvafık olarak düşünüyordu.

⁶⁵² İBN 'ASÂKİR, *Târihu Dimâşk*, c.XI, 108; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XX, 280; ez-ZEHEBÎ, *Siyeru A'Lâmi'n-Nubelâ*, c.V, 23; ez-ZERKEŞÎ, *en-Nuket alâ İbni's-Salâh*, c.III, 341.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSHÂK B. İSÂ ET-TABBÂ'IN KÜTÜB-İ TİSÂ'DA TAHRİC EDİLEN RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. TEVHÎD KİTABI

3.1.1. Allahın Yüceliği ve Yarattıklarının Ona Olan İhtiyacı

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a (ö. 215/830), İmam Mâlik (ö. 179/795), Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim (ö. 126/744)⁶⁵³, Tavus b. Keysan el-Yemânî (ö. 106/724)⁶⁵⁴, Abdullah b. Abbâs (ö. 68/688)⁶⁵⁵ bildiriyor: Hz. peygamber (s.a.v) gece vakti namaza kalktığı zaman şöyle derdi: “Allahım! Hamd ancak sanadır. Göklerin ve yerin nuru sensin. Hamd ancak sanadır. Sen gökleri ve yeri ayakta tutarsın. Hamd sana mahsustur. Göklerin, yerin ve içindekilerin Rabbi sensin. Sen Hak'sın, sözün haktır, vadin haktır, sana kavuşmak haktır, cennet haktır, cehennem haktır, kıyamet haktır. Allahım! Ancak sana teslim oldum ve sadece sana iman ettim. Sana dayanıp sana yöneldim. Sana dayanarak (düşmanlarla) mücadele ediyor ve senin rızan doğrultusunda hükmediyorum. İşlediğim ve işleyeceğim, gizli açık bütün günahlarımı affet. Senden başka ilah yoktur”⁶⁵⁶.

Bu rivâyet İmam Müslimin tahrir şartlarına göre sahihtir. İbn Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî, İmam-ı Mâlik'in tahriri ettiği isnadla rivâyeti

⁶⁵³ Ahmad b. Hanbel der ki: Hadiste, Ebu'z-Zubeyr'den etkinleniyorum. İbn Sa'd'e göre dördüncü tabakadandır. Ya'la b. Ata' der ki: En iyi akıllı yetişkin ve Hâfızası güçlü insandır. Nesâî, Sika, Ebû Hâtim ise, Onunla ihticac edilmez demektirler. Bkz. HÂLİD ER-RABBÂT, Seyyid İzzet İd, *el-Câmi' li-Ulûm el-İmâm Ahmed*, Dâr el-Felâh, Mısır, 1. Baskı, 1430/2009, c.XIX, 29; *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXVI, 406.

⁶⁵⁴ Amr b. Dînâr, Tavus'un hakkında: Tavus gibi hiç bir insan göremedim demektir. Kays b. Sa'd ise, Tavus bizim için Basra'daki İbn Sîrîn gibidir temekte. Süfyân es-Sevrî ise, Tavus Teşeyyu' fikresini taşımaktadır. Yani Şiilik taşlamak ve Ardınca ve peşinden gitmek demektir. Bkz. ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhiru ve'l-a'lâm*, c.III, 65.

⁶⁵⁵ Sahâbî ve Kur'an-ı Kerîm'in tercümânı. bkz. ZEHEBÎ, *Siyeru Alemu'n-nübelâ*, c.III, 331.

⁶⁵⁶ İMAM MÂLİK, el-Kur'an 34, (c.I, 215); İBN HANBEL, c.IV, 440 (Hn: 2710), c.V, 25, (Hn: 2812), c.V, 364, (Hn: 3368), c.V, 426, (Hn: 3468); DÂRİMÎ, es-Salat, 169, (c.II, 932, Hn: 1527); BUHÂRÎ, et-Teheccüd, 1, (c.II, 48, Hn: 1120), ed-Deavât, 10, (c.VIII, 70, Hn: 6317), et-Tevhîd, 8, (c.IX, 117, Hn: 7385), 24, (c.IX, 132, Hn: 7442), 35, (c.IX, 144, Hn: 7499); MÜSLİM, Salâtü'l-Musâfirin ve Kas'riha 769, (c.I, 532); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salâ ve's-Sünnetü fiha, 180, (c.I, 430, Hn: 1355); EBÛ DÂVÛD, İstiftâh es-Salat, 6, (c.I, 205, Hn: 771); TİRMİZÎ, ed-Deavât, 29, (c.V, 481 Hn: 3418); NESÂÎ, Kiyâm el-Leyl ve Tetavvu' bi'n-Nehâr, 9, (c.III, 209, Hn: 1619).

nakletmişlerdir. İbn Hanbel'in Müsnedinde bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında iki tarikle nakledilmektedir. Bunlar birincisi Abdurrahmân, Mâlik ve Süfyân b. Uyeyne, Süleyman İbn Ebî Müslim el-Ahvel tarikiyle nakledilmektedir. İkincisi Buhârî, Dârimî, İbn Mâce ve Nesâî, Süfyân b. Uyeyne, Süleyman İbn Ebî Müslim el-Ahvel tarikiyle nakletmişlerdir. Buhârî, Ayrıca İbn Cüreyc, Süleyman İbn Ebî Müslim el-Ahvel tarikiyle nakledilmektedir. İsnad, Tavus el-Yemânî, Abdullah b. Abbâs'a kadar ulaşıyor. Tirmizî, hadis hakkında şöyle demektedir: Hasenun Sahîhun. Ayrıca İbn Abbâs'tan başka sahabîlerden rivâyet etmişlerdir⁶⁵⁷.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince İmam-ı Mâlik'in tahriri ettiği isnadla rivâyet edenler: Ahmed b. Aanbel, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî, rivâyetlerinde: (أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) lafzı geçmektedir. Süfyân b. Uyeyne, Süleyman İbn Ebî Müslim tarikleriyle rivâyet edenler ise: İbn Hanbel, Dârimî, Buhârî ve İbn Mâce, rivâyetlerinde: (أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) sözü geçmiştir. Ayrıca: (أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، (وَمُحَمَّدٌ حَقٌّ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ) = (Muhammed haktır, Peygamberler haktırlar) ve (وَأَنْتَ الْمُوَجِّزُ = (İlerleten sen, geriletene de sensin), sözcükleri geçmiştir. Öte yandan İbn Cüreyc, tarikiyle rivâyet edenler ise, İbn Hanbel ve el-Buhârî rivâyetlerinde sadece: (أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) cümlesi geçmektedir. Halbuki (Kayyâm) veyahut (Kayyim) sözcükleri aynı anlama işâret etmektedir⁶⁵⁸. Dolayısıyla İbn Abbâs'tan başka sahabî tarikiyle rivâyet edilmesi ve metin açısından tahlilini yaparken hiç bir tearuz görülmemesi hadis sıhhatine delalet eder.

3.2. İMÂN KİTABI

3.2.1. Kaderin Varlığı ve Hakikati

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ziyâd b. Sa'd (ö. ?) ⁶⁵⁹, Amr b. Müslim el-Cenedi (ö. 121-130/739-748)⁶⁶⁰, Tavus b. Keysan el-Yemânî der ki: Hz. peygamber'in (s.a.v) ashabından her şeyin kadere göre

⁶⁵⁷TİRMİZÎ, *Sünen*, ed-Deavat, 29, (c.V, 481).

⁶⁵⁸el-KASTALÂNÎ, Şihâbe'd-Dîn, Ahmed b. Muhammed İbn Ebî Bekr (ö. 923/1517), *Irşâd Es-Sâri Li-Şarh Sahih El-Buhârî*, (Thk.) Muhammed Fuâd Abdülbâkkî, el-Emîriyye, 7. Baskı, 1323/1905, c.X, 408.

⁶⁵⁹ El-İclî, Ebû Zura, Ebû Hâtim ve Yahyâ b. Maîn dediklerine göre Mekki'dir sikadır. Müslim'in ricâlındendir. bkz. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 168; İBN MENCUYEH, *Ricâl Sahih Müslim*, c.I, 220; EBU'L-VELÎD, Süleymân b. Halef b. Sa'd el-Endelüsî (ö. 474/1081), *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh li-Men Harrace lehu'l-Buhârî fi's-Sahih*, (Thk.) D. Ebû Lübâbe Hüseyin, Dâr'l-Livâ', er-Riyâz, 1. Baskı, 1406/1986, c.II, 588.

⁶⁶⁰ İbn Hanbel, Zayıftır ve Leyse huve bizâke (bu konuda zayıftır) demektedir. Yahyâ b. Maîn ise, Leyse bihi be'sun (onda bir beis yok) demekte. Abbâs ed-Dûrî ve Nesâî ise, Leyse bi-kaviyy (kavî değildir) demektedirler. Lakin İbn Hibbân Onu *Sikâsında* zikertmiştir. bkz. HÂLİD ER-RABBÂT, *el-Câmi' li-Ulûm el-İmâm Ahmed*, c.XVIII, 391; el-MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXII, 244; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 217.

olduğunu söyleyen sahabilere yetiştim. Abdullah b. Amr'dan işittiğime göre Hz. peygamber da (s.a.v): “*kişinin aciz veya zeki olması da dahil her şey kadere göre olur*”⁶⁶¹.

Amr b. Müslim el-Cenedi tenkide uğramış olsa da İshâk b. İsâ ve Amr b. Müslim el-Cenedi, İmam-ı Müslim'in ricâlidir. Rivâyet, Müslimin şartlarına göre sahihtir. İsnad da bulunan diğer ricâl Buhârî ve Müslim'in ravileridir ve sikadrlar. Rivayet, İbn Hanbel, İshâk b. İsâ vasıtasıyla ve Müslim, Abdüla'lâ ve Kuteybe'nin tarihleriyle İmam-ı Mâlik'in tahriri ettiği isnadla rivâyet edilmiş olup fert hadistir. Müslimin şartlarına göre sahihtir. Rivayet isnadı açısından hasen seviyesindedir. Sonuçta hadis alimlerinin tahrir yöntemleri açısından rivayet, hasen ile sahih arasında bir dereceye sahiptir.

3.2.2. Kader Kaza

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik, Zeyd b. Ebî Üneyse (ö. 125/743)⁶⁶², Abdülhamid b. Abdurrahmân b. Zeyd b. Hattab (ö. Hişâm'ın hilafetinde vefat etti ?)⁶⁶³, Müslim b. Yesâr el-Cühenî⁶⁶⁴ şöyle haber verdi: “Ömer b.Hattâb'a (ö. 23/643)⁶⁶⁵ **“Çünkü Rabbin Âdem oğlunun sırtından zürriyetlerini aldı”**⁶⁶⁶ ayeti soruldu. Ömer dedi ki: Hz. Peygamber'e bu ayet soruldu bunun üzerine O şöyle dedi: “*Allah, Âdem'i yarattı sonra onun sırtını sağ eliyle mesh etti. Ondandır zürriyetini çıkardı. O şöyle buyurdu: “Onları cennet için yarattım ve cennet ehlinin amelini yaparlar. Sonra tekrar Âdem'in sırtını sıvazladı ve zürriyetini çıkardı ve şöyle buyurdu: Bunları cehennem için yarattım ve onlar cehennem ehlinin amelini yaparlar. Adam dedi ki: Ey Allah'ın elçisi o zaman amelin anlamı ne? Hz.*

⁶⁶¹ İMAM MÂLİK, el-Kadar 4, (c.II, 899); İBN HANBEL, c.X, 133 (Hn: 5893); MÜSLİM, el-Kadar 2655, (c.IV, 2045).

⁶⁶² İbn Hanbel, Zeyd b. Ebî Üneys hakkında hadislerinde bazı münkerler bulunduğunu ifade etmektedir. Yahya b. Maîn ve İbn Sa'd sika demektirler. Nesâi onun hakkında zararı yok dedi. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.VII, 334; el-MİZZÎ, c.X, 21; ZEHEBÎ, *Zikru Esmâu Men Tüküllime fihi ve huve Mevsuk*, (Thk.) Muhammed Şekur b. Mahmud el-Hâcî, Mektebetü'l-Menâr, Zerkâ, 1406/1986, c.I, 82; *Siyeru Alemu'n-nübelâ*, c.VI, 88-89.

⁶⁶³ Ömer b. Abdilaziz'in zekât memurudur. el-İclî, en-Nesâi, İbn Hirâş, sika. İbn Ebî Dâvûd buna ilaveten sika ve hadiste imamdır demektir. İbn Hibban sikatında zikretmektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.I, 119; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, c.XVI, 450.

⁶⁶⁴ Müslim b. Yesâr, tabiin orta tabakasındandır. İbn Hibban sikatında zikretmiştir. Bkz. BUHÂRÎ, *Târihu'l-Kebir*, (Thk.), Muhammed Abdulmîdhan, Haydarabâd, Dekan, ts, c.VII, 276; el-MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, c.XXVII, 557; ZEHEBÎ, *Siyeru Alemu'n-nübelâ*, c.IV, 514; *Mizânu'l-İ'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, c.IV, 108; İBN HACER, Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448), *Lisânu'l-Mizân*, c.IX, 422.

⁶⁶⁵ Sünnete sahib çıkan ve Dünyaya adâleti yayılan meşhûr sahâbî hulefâ-yi râşidin'in ikincisi olarak kaynaklarda tanılmaktadır.

⁶⁶⁶ A'râf, 7/172.

Peygamber Allah cc. kulu, cennet için yaratmışsa ona cennet ehlinin amelini ölünceye kadar yaptırır ve onunla onu cennetine koyar. Allah, kulunu cehennem için yaratmışsa; ona cehennem ehlinin amelini ölünceye kadar yaptırır ve cehennemine koyar”⁶⁶⁷.

İbn Hanbel, Ebû Dâvûd ve Tirmizî, İmam-ı Mâlik’in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel’in Müsnedinde bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında iki tarikle nakledilmektedir. Bunlar Ravh b. Ubade, Mâlik ve Musâ b. Zübeyir, Mâlik tarikleridir. İbn Hanbel ve Tirmizî ravilerden Müslim b. Yesâr el-Cühenî’nin zayıf ve dolayısıyla rivâyetin zayıflığına hükmetmektedirler.⁶⁶⁸ Tirmizî buna ilaveten rivâyetin munkatı olduğunu ve Müslim b. Yesâr el-Cühenî ile Hz. Ömer arasında bir ravi olduğunu ifade etmektedir.⁶⁶⁹ İbn Kesîr de, bu bilgileri Tirmizî’ye isnat etmekte ve isnad konusunda Ebû Hâtim ve Ebû Zur’a’nın da aynı düşündüğünü belirtmektedir. Bunlara ilaveten Ebû Hâtim isnadda Müslim b. Yesâr el-Cühenî ile Hz. Ömer arasındaki Nuaym b. Rabia’nın İmam Mâlik tarafından hali meçhul olduğu için bilerek düşürüldüğünü ifade etmektedir. Çünkü sözkonusu ravi sadece bu rivâyetle bilinmektedir. Aynı şekilde İmam Mâlik’in hali meçhul ravilerin düşürerek tedlis yaptığı bilinmektedir. İmam Mâlik bir çok merfu rivâyetleri irsal ederek ve muttasıl olan isnadları munkatı’ olarak nakletmektedir.⁶⁷⁰ İbn Abdilber, hadîs hakkında isnadı tam değildir. Çünkü Müslim ve Nuaym b. Rebia hadîs rivâyetinde maruf değillerdir. Ancak bu rivâyetin anlamı Hz. Peygamber’den bir çok tarikle sahih ve sâbit olarak bize ulaşmıştır. Bu sebeble rivâyet sahih li gayrihidir, demektir.⁶⁷¹

Buhârî, Müslim b. Yesâr’ın Nuaym vasıtasıyla Hz. Ömer’den ve öğrencisi Abdülhamid b. Abdurrahmân b. Zeyd kendisinden naklettiğini haber vererek muttasıl bir isnadla nakletmektedir. Rivâyette Müslim, Nuaym b. Rabia el-Evdî’ye (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ) ayetini sordum. Nuaym Ömer’in yanındayken bu ayet Hz. Ömer’e soruldu ve o şu cevabı Verdi: Ben Hz. Peygamber’in yanındaydım bir adam bu ayeti sordu. O Şöyle buyurdu: “Allah Âdemi yarattı ve

⁶⁶⁷İMAM MÂLİK, Kader 2, (c.I, 898); İBN HANBEL, c.I, 399, (Hn: 311); EBÛ DÂVÛD; es-Sünne, 17, (c.IV, 226, Hn: 4703); TİRMİZÎ, Tefsîrul-Kurân, 8, (c.V, 266, Hn: 3075).

⁶⁶⁸İBN HANBEL, c.I, 399 (Hn: 311).

⁶⁶⁹TİRMİZÎ, Tefsîrul-Kurân, 8, (c.V, 116, Hn: 3075).

⁶⁷⁰İBN KESİR, İsmâil b. Ömer el-Kuraşî el-Basrî (ö.774/1373), *Tefsiru'l-Kurâni'l-Azîm*, (Thk.) Sami b. Selâme, DâruTaybe, Riyâd, 2. Baskı, 1420/1999, c.III, 503.

⁶⁷¹İBN ABDILBER, Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed el-Kurtubî (ö. 463/1071), *et-Temhîd lima fî el-Muvatta min'el-meâni ve'l-Esânîd*, (Thk.) Mustafa b. Ahmed el-Alevîvd, Vuzaratu Umumu'l-Evkâf ve's-Şuunu'l-İslâmiyye, Mağrib, 1387/1967, c.VI, 3.

sağ eliyle onun zürriyetini aldı ve bunlar cennetlikler,onları cennetiçin yarattım. Ona uygun amelleri yaparlar dedi. Diğerlerini (zürriyetini) aldı ve bunlar cehennemliklerdir. Onları onun için yarattım onlara ona uygun amel ederler” dedi. Ömer senin bu konuda görüşün nedir? Her şey kaderde sona erdi. Yoksa kaderi takdir devam mı etmektedir. Hz. Peygamber “sona ermiştir” dedi. Ömer o halde niçin yoruluruz?. Hz. Peygamber elini kaldırıp Ömer’in omuzuna vurdu. Sora “Ey Hattab oğlu her takdir olunan gelecektir. Kul cennet için yaratılmış olursa o ölünceye kadar cennet ehlinin amelini işler. Cennete girer. Kul cehennem için yaratılmış ise cehennem ehlinin amelini işler ölünceye kadar bazı cehennem ehlinin amelini işler ve cehenneme girer” dedi.⁶⁷² Buhârî’nin rivâyete koyduğu bu şerhi Zehebî’nin de teyit ettiği görülür.⁶⁷³

İbn Hibbân her ne kadar Müslim b. Yesâr’a sika dese de rivâyeti Buhârî’nin zikr ettiği isnadla muttasıl olarak nakletmektedir. Bu durum ilk dönem ulemasının rivâyet lafızlarına yükledikleri anlamla Müslim b. Yesârın Hz. Ömer’den nakli müenen olmasıyla isnadda inkıta işaret ettikleri ve bu sebeple isnadda işaret edilen yerde zayıf ravileri isnad da zikr etmemeleri sebebiyle bir eleştiriye maruz kalmadıkları söylenebilir. Ancak özellikle üçüncü asırda oluşan isnada dayanan usulu hadîs açısından bu yapılan tedlis kabul edilmektedir. Tedlis yapan ravinin bir tür yalancı olmasıyla rivâyetleri alınmaz. Burada alimlerimizin rivâyeti kabul yönteminin ve değerlendirmesinin asırlar arasında farklılıkların varlığına işaret eden bir husuttur. Üçüncü hicri asır hadis alimleri isnadında bu inkıta’a ragmen rivâyeti delil almaları ve Müsned olarak nakletmelerinde, dönemlerinde yaşanan mihne olayı ve Mu’tezile ile tartışmalarında kader konusunda kendi görüşlerine rivâyeti delil aldıklarında şüphe yoktur. Bu açıdan rivâyetin anlaşılmasında ve tespitinde bu durumun gözden uzak tutulmaması gerekir.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince İmam Mâlik ve Tirmizî ayetin tamamını zikretmekteyken İbn Hanbel ve Ebû Dâvûd ayetin tarafını zikretmekle yetinmiştir. Rivâyetin metni lafzen ve metnen neredeyse aynıdır. İlk lafzatullahtan sonra İbn Hanbel “cellecelalühu” ifadesini zikretmemekte, Mâlik ise zikretmektedir. Ayrıca Ahmed Hanbel’in “فَيُدْخِلُهُ بِهِ النَّارَ” (Allah) onun ameliyle cehenneme koyar” şeklinde ifadesi Tirmizî “فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ النَّارَ” “Allah onu cehenneme koyar” şeklinde nakletmektedir. Buhârî’nin *Tarihu’l Kebir*’inde rivâyet daha

⁶⁷² BUHÂRÎ, *et-Tarihul-Kebîr*, c.VIII, 96.

⁶⁷³ ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.II, 261.

mufassal fakat aynı anlamda nakledildiğine yukarda işaret etmiştik. el-Bacî rivâyette geçen el ifadesinin sıfat olduğunu yoksa insanların organına teşbihinin Allah misli olmadığına dair ayetin delil olduğunu; Ehli Sünnetin ifade ettiğini haber vermektedir. Bu durum rivâyetin Mu'tezile ve Ehli Sünnet arasında tartışmalara konu olduğunu göstermektedir. İbn Arabî Âdem'in sırtını sıvazlaması konusunda kulun Allah'ın yüce kudretini sırtında taşımasına işaret olarak yorumlamaktadır. Zürkânî Müsedded b. Müserhed'in *Müsned*'inde bu hadisi rivâyetinde soruyu Hz. Peygamber'e soran meçhul kişinin Imrân b. Husayn olması ihtimali vardır. Müslim, bu kişiyi Süraka b. Mâlik olarak nakletmektedir.⁶⁷⁴

Sonuç olarak rivâyet ilk kaynak İmam Mâlik'ten munkatı olarak nakledilmiştir. Daha sonarki klasik kaynaklarda (Kütüb-i Tîsâ'da) bu dönemin isnada dayanan usul ve rivâyete yöneltile eleştirilere ragmen mihne olaylarında hadîs ehlinin kader konusundaki görüşüne delil olduğu için aynı minvalde nakledile gelmiştir. İsnadında tenkide uğramış zayıf ravilerin yanında meçhulül hal olmasıyla düşürülen ravi sebebiyle hadîs usulü açısından *zayıftır*. Rivayetin dönemin fikri zemininde Ehli sünnete delil olamasıyla da rivâyet metnin de bazı ravi tasarruflarının olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. İtikadi hüküm bildiren bu rivâyet inanç konusunda delil olamaz nitelikte ve zayıftır.

3.2.3. Kâfirlikle İtham Etmek

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Dînâr (ö. 127/745)⁶⁷⁵, Abdullah b. Ömer (ö. 74/693)⁶⁷⁶ der ki: Hz. peygamber (s.a.v):

⁶⁷⁴ZÜRKÂNÎ, Muhammed b. Abdilbâkî b. Yusuf (ö. 1122/1710), *Şerhu'z-Zürkânî alâ el-Muvatta İmam İmam Mâlik*, (Thk.) Taha Abdurrauf Sa'd, Mektebe es-Sakafeed-Diniyye, Kahire, 1. Baskı, 1424/2003, c.IV, 384-386.

⁶⁷⁵İbn Sa'd, dördüncü tabakadan olduğunu, Ayrıca sika ve hadisi yaygın olarak bilinen bir ravi olarak zikretmektedir. Aynı zamanda İbn Maîn, 'İclî, İbn Ebî Hatim ve İbn Şâhîn, sika olarak görmektedirler. Fesevî ise onu, sâdik ve dindâr şeklinde vafsetmektedir. İbn Hibbân ise, mutkîn demektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, V, 410; Ebû Zekeriyya YAHYÂ B. MAÎN b. el-Beğdâdî (ö. 233/848), *Târîh b. Maîn rivâyeti Osmân el-Dârimî*, (Thk.) Ahmed Muhammed Nûr, Dâr'l-Me'mûn li-Turâs, Dimaşk, t.y, c.I, 150; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, I, 254; el-FESEVÎ, Ebû Yûsuf Ya'kub b. Süfyân (ö. 277/891), *el-Ma'rife ve't-Târîh*, (Thk.) Ekram Diyâ' el-Ömerî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2. Baskı, 1401/1981, c.I, 425; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Tâdil*, c.V, 46; İBN HİBBÂN, *Meşâhîr Ulemâ' el-Emsâr ve E'lâm Fukahâ' el-Ektâr*, c.I, 129; EBÛ HAFS Ömer b. Ahmed b. Şâhîn el-Bağdâdî (ö. 385/995), *Târîh Esmâ' es-Sikât*, (Thk.) D. Subhî es-Sâmarrâî, Dâr's-Selefiyye, el-Kuveyt, 1. Baskı, 1404/1984, c.I, 124.

⁶⁷⁶Kaynaklarda bulunan Abdullah b. Ömer, İkinci halife Hz. Ömer'in (r.a.) oğlu ve mü'minlerin annesi Hz. Hafsa'nın ana-baba bir kardeşi, fâkih ve muhaddis sahâbî. Ebû Abdurrahmân künyesi ile tanınan Abdullah'ın annesi Zeynep bnti Maz'un el-Cümeyhî'dir.

“Herhangi bir kimse (müslüman) kardeşine: «Ey kâfir!» derse, ikisinden biri muhakkak küfre döner” buyurdu ⁶⁷⁷.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabbâ’dan; Buhârî, İsmâîl b. Uleyye’den; Tirmizî, Kuteybe b. Saîd’ten; hocaları İmam-ı Mâlik’in tahric ettiği isnadla rivâyet etmişlerdir. İbn Hanbel’in *Müsned*’inde bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında Muhammed b. Ca’fer, Haccâc b. Muhammed el-Masîsî, Muemmil b. İsmâîl vasıtalarıyla; Müslim ise, Yahyâ b. Yahyâ vasıtasıyla Abdullah b. Dînâr’a ulaşarak rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Vekî’ b. el-Carrah, Ya’lâ b. Ubeyd, Abdullah b. Nümeyr Hammâd b. Üsâme ve Affân b. Müslim’den. Ebû Dâvûd ise, Osmân İbn Ebî Şeybe’den, Müslim ise, Abdullah b. Nümeyr’den. Hepsi Ebû Abdulah Nâfi’ el-Medenî’ye isnadları ulaşarak son iki tarikile Abdullah b. Dînâr ve Nâfi’ el-Medenî, hocaları Abdullah b. Ömer’den Müsned olarak rivâyeti nakletmişlerdir.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince bu hadis başka tarikile Buhârî, Ebû Hureyre’ye aynı anlamda (muallak) ⁶⁷⁸ şekilde de rivâyet etmiştir ⁶⁷⁹. Lakin bu muallak hadis el-Hâris İbn Ebî Üsâme, en-Nadr b. Muhammed el-Yemânî’nin, İkrime b. Ammâr’dan rivâyetinde isnadın muttasıl olmaması sebebiyle sahîhun li-gayrihi derecesindedir ⁶⁸⁰.

İmam-ı Mâlik’in tahric ettiği isnadla rivâyet eden İbn Hanbel, Buhârî, Müslim, Tirmizî, rivâyetlerinde “أَيُّمَا رَجُلٍ” veyahut “مَنْ” = (قَالَ لِأَخِيهِ يَا كَافِرٌ فَقَدْ بَاءَ بِهَا مِنْ) = (أَخَذَهُمَا) cümlesi geçmiştir. Diğer muhtelif tariklerle Ebû Abdullah Nâfi’ el-Medenî’den muttasıl olarak rivâyet edenler ise İbn Hanbel, Müslim ve Ebû Dâvûd’dur.

Rivâyet metni "أَيُّمَا رَجُلٍ كَفَّرَ رَجُلًا، فَإِنْ كَانَ كَمَا قَالَ وَإِلَّا فَقَدْ بَاءَ بِالْكَفْرِ" "Herhangi bir kimse (müslüman) kardeşine: «Sen kâfirsın» derse, dediği gibi Kâfirse ne ala aksi takdirde muhakkak küfür kendisine döner”veyahut “فَأَخَذَهُمَا كَافِرٌ” “ikisinden biri muhakkak küfre döner.” ⁶⁸¹

⁶⁷⁷İMAM MÂLİK, el-Kelâm 1, (c.II, 984); İBN HANBEL, c.VIII, 314, (Hn: 4687), c.VIII, 367, (4745), c.IX, 73, (Hn: 5035), c.IX, 98, (Hn: 5077), c.IX, 200, (Hn: 5259-5260), c.X, 84, (Hn: 5824), c.X, 147, (Hn: 5914), c.X, 158, (Hn: 5933), c.X, 380, (Hn: 6280); BUHÂRÎ, el-Edeb, 73, (c.VIII, 26, Hn: 6104); MÜSLİM, el-İmân 60 (c.I, 79); EBÛ DÂVÛD, 16, (c.IV, 221, Hn: 4687); et-TİRMİZÎ, Ebvâb el-İmân, 16, (c.V, 22, Hn: 2637).

⁶⁷⁸ Senedinin müellif tarafı, bir veya birkaç râvîsi atlanmış gibi eksik olan hadîstir.

⁶⁷⁹BUHÂRÎ, el-Edeb, 73, (c.VIII, 26, Hn: 6103).

⁶⁸⁰el-AYNÎ, *Umdetü'l-Kârî*, c.XXII, 158.

⁶⁸¹İBN HANBEL, c.IX, 200, (Hn: 5260).

İdā قَالَ الرَّجُلُ لِصَاحِبِهِ: يَا كَافِرُ، فَإِنَّهَا تَجِبُ عَلَيَّ أَحَدِهِمَا، فَإِنْ كَانَ الَّذِي قِيلَ لَهُ “*Diğer tarik de* “*Herhangi bir kimse (müslüman) arkadaşına “Ey Kâfir” derse, ikisinden biri muhakkak küfre döner. Eğer o kimse dediği gibi ise ne ala. Aksi takdirde sözü kendi aleyhine döner*” “*مَنْ كَفَرَ أَخَاهُ*” = “kim kardeşini küfürle itham ederse” veyahut “*Herhangi bir kimse (müslüman) kardeşini küfürle itham ederse ikisinden biri muhakkak küfre döner.*⁶⁸²

“*Herhangi bir (müslüman) kimse (müslüman) kardeşini küfürle itham ederse, Eğer o kimse dediği gibi ise ne ala. Aksi takdirde sözü kendi aleyhine döner*”.⁶⁸³

Metin tahlilinde de görüldüğü gibi muhaddisler rivayeti farklı lafızlarla aynı anlamda rivâyet etmişlerdir. Tirmizî, hadisin sıhhati hakkında *hasenun sahih* demektedir⁶⁸⁴. Ayrıca Buharî ve Müslim’in tahrir şartlarına göre de⁶⁸⁵ *sahihtir*.

3.3. İLİM KİTABI

3.3.1. Hadis Rivâyetinde İtina

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Süreyc b. en-Numân (ö. 217/832)⁶⁸⁶ ve Hüseyin b. İbrâhîm (ö. 216/831)⁶⁸⁷, Abdurrahmân İbn Ebi’z-Zinâd’dan (ö. 174/791)⁶⁸⁸, Babasından Abdullah b. Zekvân (ö. 130/748)⁶⁸⁹, Âmir b. Sa’d - İbn

⁶⁸²MÜSLİM, el-İmân 60 (c.I, 79).

⁶⁸³EBÛ DÂVÛD, 16, (c.IV, 221, Hn: 4687).

⁶⁸⁴TİRMİZÎ, İmân, 16, (c.V, 22).

⁶⁸⁵FUÂD B. ABDÛLBÂKÎ, Muhammed b. Sâlih b. Muhammed (ö. 1388/1969), *el-Lü’lü’ ve’l-Mercân fima İttefak Aleyhi eş-Şeyhân*, Dâr’l-Hadis, el-Kâhire, 1407/1986, c.I, 13, (Hn: 39).

⁶⁸⁶Yahyâ b. Maîn, Ebû Dâvûd, el-Cevzî, el-İclî ve İbn Sa’d yanlarında Sika demektirler. Nesâî ise hakkında Leyse bihi be’sun (onda bir beis yok) demekte. Zehebî, O, muhaddislerin eşrafi diye bir lafz kullanmakta. Darekutnî ise, hakkında sikatun Me’mûnun (sikadır ve ona itimad edilir). Ancak bazı hadislerde küçük kusurları olduğunu ifade etmektedir. Bkz. EL-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târih Bağdâd*, X, 300; Cemâleddîn Ebu’l-Farac el-Cevzî (ö. 597/1201), *el-Muntezam fi Târih el-Ümem ve’l-Mulûk*, (Thk.) Mustafâ Abdülkâdir Ata, Dâr’l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrût, 1. Baskı, 1417/1996, c.XI, 6; MİZZÎ, *Tehzîbü’l-Kemâl Fi Esmâi’r-Ricâl*, c.X, 220; ZEHEBÎ, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, X, 220; *Târih el-İslâm ve Vefiyât el-Meşâhîr ve’l-A’lâm*, c.V, 317; Komisyon, *Mevsûatu Ekvâl Ebi’l-Hasan ed-Dârekutnî fi Ricâl el-Hadisi ve ilelihi*, Âlem el-Kütüb, Beyrût, 1. Baskı, 1422/2001, c.I, 277.

⁶⁸⁷İbn Sa’d’de göre Kuran okuyucu, âbid ve tercih edilen bir kimsedir. Ona, Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. İdrîs, Ebû Üsâme ve diğer Ehli Küfe hürmet ederler ve hadis meclislerine girerlerdi. İbn Maîn, el-İclî ve İbn Ebî Hatim, Onun hakkında sika demektirler. İbn Hanbel, Ondan iyi ve Muhammed b. el-Herevî, Ondan daha Mutkîn göremedim demektirler. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakatü’l-Kübrâ*, c.VI, 396; İbn Maîn, *Târih*, c.I, 98; el-İCLÎ, *Târih es-Sikât*, c.I, 120; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, II, 56; Ebu’l-Velîd Süleymân b. Halel el-Endelüsî (ö. 474/1081), *et-Ta’dîl ve’t-Tercîh li-Men Harrace lehu el-Buhârî fi Câmi’ es-Sahîh*, (Thk.) Ebû Lübâbe Hüseyin, Dâru’l-Livâ, er-Riyâd, 1. Baskı, 1406/1986, c.II, 496; MİZZÎ, *Tehzîbü’l-Kemâl Fi Esmâi’r-Ricâl*, c.VI, 451; *Târih el-İslâm ve Vefiyât el-Meşâhîr ve’l-A’lâm*, c.V, 53.

⁶⁸⁸İbn Sa’d ve Ali b. el-Medîni onun hakkında şu bilgileri vermektedir: “Çok hadis rivayeti yanında onun zayıf olduğunu ifade etmektedirler. Keza Nesâî, İbn Maîn ve İbn Hanbel, Onu, zayıf görmektedirler. Buna ilaveten İbn Hibbân’ın dediğine göre İbn Hanbel, Onun hakkında muzdaribu’l-

Ebî Vakkâs'ın - (104/723), bildirdiğine göre Osmân b. Affân şöyle demiştir: “Hz. peygamber'tan (s.a.v) hadis rivâyet etmeme engel olan şey, ashâbı arasında sözlerini iyice aklında tutanlardan biri olamamam endişesidir. Ancak şehadet ederim ki Hz. peygamber'in (s.a.v): «Söylemediğim bir şeyi benim adıma söyleyen kişi, cehennemdeki yerine de hazırlansın» buyurduğunu işittim.”⁶⁹⁰

Tahricine gelince İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Süreyc b. en-Numân ve Hüseyin b. İbrâhîm, hocaları Abdurrahmân İbn Ebi'z-Zinâd vasıtasıyla, Babası Abdullah b. Zekvân'dan, Âmir b. Sa'd İbn Ebî Vakkâs'tan; Yine İbn Hanbel, Abdülkerîm b. Abdülmecîd Ebû Bekr el-Hanefî tarikiyle, Abdülhamîd b. Ca'fer'den, Babası Ca'fer b. Abdullah b. el-Hakem'den, Mahmud b. Lebîd'den; İkiisi Âmir b. Sa'd ve Mahmud b. Lebîd, hocaları Osmân b. Affân isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Abdurrahmân İbn Ebi'z-Zinâd'da, müphemlik sebebiyle hadis hasendir. Ancak başka sahâbeler tarafından nakledilen sahih ve sâbit hadislerde aynı anlamda mutabaatı sebebiyle sıhhat dercesine yükselir. En meşhûr hadislerde bu konuda ise İbn Hanbel *Müsnedinde*,

---

hadîs (hadîsi muzdaribtir) demektedir. Öte yandan İbn Maîn, Lâ yuhteccu bi-Hadisihi (onun hadisi delil alınmaz) ifadesini kullanmaktadır. İbn Hibbâ ise, O, hafızası kötü ve çok hataya yapması sebebiyle tek başına rivayetleri sabit değildir. Onun maklub rivayetleri vardır. Onun için tek başına rivâyet ederse lâ yuhteccu bihi (onunla delil alınmaz), eğer sahih ve sâbit hadislerle uygun ise sâdik mertebesini kazanmış olur ve ona itimad edilir. İbn Hacer ise rütbesi sikadır demektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, V, 486; Ebu'l-Hasan Ali b. Abdilleh es-Sa'dî (ö. 1404/1984), *Suâlât Muhammed b. Osmân İbn Ebi Şibe li-Ali b. el-Medîni*, (Thk.) Muvefak Abdullah Abdülkâdir, Mektebetü'l-Meârif, er-Riyâd, 1. Baskı, 1404/1984, c.I, 131. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 292; Ebû Abdurrahmân Ahmed b.Şuayb en-Nesâî (ö. 303/916), *ed-Duaîfâ' ve'l-Metrûkûn*, (Thk.) Mahmud İbrâhîm Zayid, Dâru'l-Vaî, Haleb, 1. Baskı, 1396/1976, c.I, 68; Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr el-Ukaylî el-Mekkî (ö. 322/934), *ed-Duefâ'el-Kebîr*, (Thk.) Abdülm'uti Emîn Kalaçî, Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrût, 1. Baskı; 1404/1984, c.II, 240; İBN EBÎ HATİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.V, 252; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân ed-Dârimî el-Bustî (ö. 354/965), *el-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Duaîfâ' ve'l-Metrûkîn*, (Thk.) Mahmud İbrâhîm Zâyid, Dâru'l-Vaî, Haleb, 1. Baskı, 1396/1976, c.II, 56.

⁶⁸⁹ İbn Sa'd'a göre Abdullah b. Zekvân sika ve hmeşhur bir muhadistir, İclî ise, O, Tâbiindendir sikadır demektedir. İbn Hanbel, Müminlerin Emîrî hadiste ve hadisine güvenilir ifadesini kullanmıştır. İbn Hibbân ise, O, Medîne'nin fakihlerindendir, üstelik âbiddir. İbn Maîn ve İbn Şâhîn yanında o sikadır. Ebû Hatim, O, Sikadır, Sâlihu'l-hadis (hadis rivâyetine sâlihtir), fakihtir, sünnet uygun yaşayan ve hüccet bir muhaddistir. Buhârî ise, O, Ezân konusunda rivâyetleri Münkendir demektedir. Ancak bu konuda rivâyetleri atılmaz. İtibâr için yazılır. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.I, 318; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 254; İBN EBÎ HATİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.V, 49; İBN HİBBÂN, *Meşâhîr Ulemâ' el-Emsâr ve E'lâm Fukahâ' el-Ektâr*, c.I, 215; Ebû Ahmed b. Adiy el-Cürçânî (ö. 365/976), *el-Kâmil fî Duaîfâ' er-Ricâl*, (Thk.) Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed, Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrût, 1. Baskı, 1418/1997, c.V, 209-211; İBN ŞÂHİN, *Târîh Esmâ' es-Sikât*, c.I, 126; EBU'L-VELİD el-Endelüsî, *et-Ta'dîl ve't-Tercîh*, c.II, 818; el-ĞASSÂNÎ, Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed (ö. 498/1105), *Elkâb es-Sahâbe ve't-Tâbiîn fî el-Müsnedeyn es-Sahîhayn*, (Thk.) Muhammed Zinhum Muhammed ve Mahmud Nassâr, Dâru'l-Fadîle, el-Kâhire, t.y, I, 58.

⁶⁹⁰ İBN HANBEL, c.I, 512, (Hn: 469), c.I, 533, (Hn: 507).

Dârimî *Süneninde*, Buhârî ve Müslim *Sahihlerinde* Ebû Hureyre isnadiyla nakledilmektedir. Bu hadisler, birçok tariklerle rivâyet edilmiş ve mutevâtirdir. (مَنْ (كَذَّبَ عَلَيَّ مُتَعَدًّا فَلْيَبْرَأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ) = “Her kim benim adıma kasten yalan söyleirse cehennemdeki yerine de hazırlansın”⁶⁹¹ diye bu şekilde rivâyet edilmiştir. Ebû Hureyre dışında bazı sahâbeler de bunu rivâyet etmişlerdir. Ali el-Kârî, bu konuda şöyle ifade etmektedir: Ma’nâda mutevâtir rivâyet edilen Hz. Peygamber’den (s.a.v), Ebû Hureyre’nin isnadiyla nakledilmektedir⁶⁹². Hâfiz Süyûtî, bu hadis, yüzden fazla sahabîden rivâyet edilmiştir, demektedir. İbn el-Cevzî, naklettiğine göre Muhammed el-İsferâyînî’den: “Bu dünyada şu hadis gibi hiç bir hadis yayılmamıştır. Cennetle Müjdelenen Sahâbîler de onu rivâyet etmişlerdir⁶⁹³.

3.3.2. Hadislerin Yazılması

İbn Hanbel, İshâk b. İshâ et-Tabb’a, Abdurrahmân b. Zeyd (ö. 182/798)⁶⁹⁴, Babası Zeyd b. Eslem (ö. 136/753)⁶⁹⁵, Atâ b. Yesâr (ö. 94/713)⁶⁹⁶, Ebû Hureyre der ki: Oturmuş Hz. Peygamber’tan (s.a.v) işittiğimiz şeyleri yazıyorduk. Yanımıza çıktığında: “*Ne yazıyorsunuz?*” diye sordu. “Senden işittiğimiz şeyleri yazıyoruz” dedik. Allah Resûlü (s.a.v): “*Allah’ın Kitab’ının yanında başka bir kitap mı?*” diye çıkışınca, biz: “Sadece senden işittiğimiz şeyleri yazıyoruz” dedik. Hz. Peygamber (s.a.v): “*Yazacaksınız Allah’ın Kitab’ını yazın! Allah’ın Kitab’ını bu tür şeylerden temizleyin! Allah’ın Kitab’ından başka bir kitap mı? Allah’ın Kitab’ını bu tür şeylerden arındırın!*” buyurdu. Bunun üzerine yazdıklarımızı bir yerde toplayıp ateşle yaktık. Sonra: “Ey Allah’ın Resûlü! Sözlerini başkalarına aktarabilir miyiz?” diye sorduğumuzda, Allah Resûlü (s.a.v): “*Evet, aktarabilirsiniz. Bir sakıncası olmaz, ama benim adıma bilerek yalan söyleyen kişi cehennem ateşindeki yerine de hazırlansın*” buyurdu. Biz: “Ey Allah’ın Resûlü! İsrail oğullarının kıssalarını

⁶⁹¹ İBN HANBEL, c.XV, 204, (Hn: 9350); BUHÂRÎ, el-İlim, 37, (c.I, 33, Hn: 110); MÜSLİM, Mukaddime 3, (c.I, 10); DÂRİMÎ, el-Mukaddime, 50, (c.I, 476, Hn: 613).

⁶⁹² Ali b. Sultân Muhammed Ebu’l-Hasan el-Mülle el-Kârî (ö. 1014/1606), *el-Esrâr el-Merfûa fi’l-Ehbâr el-Mevdûa*, (Thk.) Muhammed es-Sabbâğ, Dâru’l-Emâne ve Müessesetü’r-Risâle, Beyrût, t.y, IV, 4.

⁶⁹³ ALİ el-KÂRÎ, *el-Esrâr el-Merfûa fi’l-Ehbâr el-Mevdûa*, c.IV, 34.

⁶⁹⁴ Ravinin hakkında bilgi almak için, c.I, 27.

⁶⁹⁵ Mizzî: O, Fakîh’in birisi demekte. Muhammed b. İclân ise: Zeyd b. Eslem Heybetli idi. İmam Mâlik bildiriyor: Onun Resûlullah’ın mescidinde ilim meclisine devam etti. Attaf b. Hâlid: Onun rivayeti gerçekten hadistir demektir. Buna ilaveten İbn Hanbel, Ebû Zura, Ebû Hâtım, İbn Sa’d, Nesâî ve İbn Hirâş, Onun hakkında sika demektirler. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakatü’l-Kübrâ*, c.IX, 216; MİZZÎ, *Tehzîbü’l-Kemâl Fi Esmâi’r-Ricâl*, c.X, 17.

⁶⁹⁶ El-İclî, İshâk b. Mansûr, Yahyâ b. Maîn ve Nesâî: Tâbi’i Sikadır demektirler. İbn Sa’d ise: O, Hadisi birçok yayın ve sikadır ifade etmektedir. Bkz. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 334; İBN SA’D, *et-Tabakatü’l-Kübrâ*, c.V, 173; MİZZÎ, *Tehzîbü’l-Kemâl Fi Esmâi’r-Ricâl*, c.XX, 127.

anlatılabilir miyiz?” diye sorduğumuzda, Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “Anlatılabilirsiniz, bir sakıncası olmaz. Zira onlar hakkında ne anlatırsanız anlatın, kendilerinde daha acayip şeyler bulunuyordu”⁶⁹⁷.

Bu rivâyet, Kütüb-ı Tis’a içinde sadece İbn Hanbel, Müsnedinde tahrir etmiştir. Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, el-Cüzacânî “Bu münker bir hadistir” demiştir. ez-Zehebî Mizânu’l-i’tidâl’de münker olduğunu ifade etmiştir. İbn Hanbelve Ebû Zur’aİsnadda yer alan ve İshak b. İsâ et-Tabbâ’ın hocası olan Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem’i zayıf olarak değerlendirmiştir. Yahyâ b. Ma’in de *leyse hadîsuhû bi şey* demiştir. Hadisin isnadında, Abdurrahmân b. Zeyd zayıf bir ravi olduğundan⁶⁹⁸ rivayet zayıftır.

3.4. KİTAP VE SÜNNETE SARILMA KİTABI

3.4.1. Hz. peygamber’tan (s.a.v) Sonra Yeni Bir Şey Ortaya Koyanlara Uyarı

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdullah b. Ca’fer ez-Zührî (ö. 170/786)⁶⁹⁹, Sa’d b. İbrahim (ö. 125/743)⁷⁰⁰, el-Kâsım b. Muhammed (ö. 106/724)⁷⁰¹, Müminlerin annesi Hz. Âişe’nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “Bizim söylemediğimiz bir şeyi yapan kişinin bu yaptığı reddedilir” buyurmuştur⁷⁰².

İbn Hanbel ve İmam Müslim rivayeti, Abdullah b. Ca’fer ez-Zührî’nin tarikiyle tahrir etmişlerdir. İbn Hanbel’in Müsnedinde bu rivâyet İshâk b. İsâ

⁶⁹⁷ İBN HANBEL, c.XVII, 156, (Hn: 11092).

⁶⁹⁸ Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.V, 484; İBN HANBEL, *el-’İlclî Ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, c.II, 135-189.

⁶⁹⁹ İbn Sa’d: O, âlimdir, müftüdür ve Medîne’nin savcısı olarak tanınmaktadır, dedi. el-İclî ise: Sikadır demektir. İbn Hibbân: Kesîrû’l-Vehm (vehme çok düşer), İbn Ma’in: *leyse bihi be’sun* (onda bir beis yok) ve *sadûkun leyse bi-Sebt* (*sadûktur hata yapar sika değildir*), Ahmed ise: *Leyse bi-Hadisihî be’sun* (onun hadisinde bir beis yok) ve bi taraftan sika demektirler. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakatü’l-Kübrâ*, c.I, 454; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 252; İBNU’L-CEVZÎ, *ed-Duafâ ve’l-Metrukun*, c.II, 117.

⁷⁰⁰ İbn Sa’d: Medîne’nin savcısı, Sika ve birçok Hadis rivâyet edendir demekte. El-İclî: Sikadır ve lâ be’su bihi (fena sayılmaz), ifadesini kullanmıştır. Ahmed ise: Sikadır bir de erdemli idi demektir. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakatü’l-Kübrâ*, c.I, 203; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 178; İBN EBÎ HATİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.IV, 79.

⁷⁰¹ İbn Sa’d naklettiğine göre İbn Avn, el-Kâsım’ın hakkında: O, hadisi rivâyet ettiği anda hataya düşmesin diye harflerini dikkatle okurdu. El-İclî ise: O, Tâbi’lerin ve fakihlerin en önünde yetişen, Medîneli, sika, nezîh ve sâlih insandır, demektir. Süfyân b. Uyeyne ise: O, zamanının en iyi insanlarından demektir. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakatü’l-Kübrâ*, c.V, 143; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 387; İBN EBÎ HATİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.VII, 118.

⁷⁰² İBN HANBEL, c.XXXX, 507, (Hn: 24450), c.XXXXII, 61, (Hn: 25128), c.XXXXII, 299, (Hn: 25472), c.XXXXIII, 157, (Hn: 26033), c.XXXXIII, 260, (Hn: 26191), c.XXXXIII, 351, (Hn: 26329); BUHÂRÎ, *es-Sulh*, 5, (c.III, 184, Hn: 2697); MÜSLİM, *el-Akdiye* 1718, (c.III, 1343); İBN MÂCE, *İftitâh el-Kitap fi’l-îmân*, 2, (c.I, 7, Hn: 14); EBÛ DÂVÛD, *es-Sünne*, 6, (c.IV, 200, Hn: 4606).

dışında beş tarikle nakledilmektedir. Bunlar Abdurrahmân b. Mehdî, Muhammed b. Ca'fer (Ğunder) ve Hammâd b. Hâlid, üçü de, Abdullah b. Ca'fer'den rivâyet edilmişlerdir. Ayrıca Yezîd b. Hârûn, İbrahim b. Sa'd, Ya'kub b. İbrahim, Babası İbrahim b. Sa'd, tarikleridir. Buhârî, Müslim ve İbn Mâce, İbrahim b. Sa'd'ın tarihiyle tahrir etmişlerdir. Ebû Dâvûd ise, Abdullah b. Ca'fer ve İbrahim b. Sa'd'ın tarikleriyle tahrir etmiştir.

Bu hadisin ricâli Buhârî ve Müslim'in ravileridir. Ayrıca isnaddaki ittisâl Müslim'in şartlarına uygun olması sebebiyle hadis sahih mertebesini kazanmıştır. Ebû Nuaym bu hadisin sıhhati hakkında şöyle demiştir: Bu hadis Sa'd tarihiyle el-Kâsimden sahihtir ve sâbbittir. Aynı zamanda da Buhârî ve Müslim'in her ikisinin ittifakla sahih kabul etmişlerdir. Muhaddisler, Abdülvâhid İbn Ebî Avn tarihinin hadisun garib olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca Abdullah b. Ca'fer ve Oğlu İbrâhîm b. Sa'd ve diğerleri vasıtasıyla birçok tarihi vardır.⁷⁰³

3.5. TAHARET KİTABI

3.5.1. Köpeğin Artığı Olan Suyun Hükümü

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec (ö.117/735)⁷⁰⁴, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine Hz. peygamber (s.a.v): “*Köpek, birinizin kabından su içtiği zaman o kabı yedi defa yakasın*” buyurmuştur⁷⁰⁵.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf'tan; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; İbn Mâce, Muhammed b. Yahyâ vasıtasıyla Ravh b. Ubade'den; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den, hepsi İmam-ı Mâlik'in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel'in Müsnedinde bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında bir çok tariklerle nakledilmektedir. Bunlar Süfyân b. Uyeyne, Muhammed b. Hâzim, Muhammed b. Ca'fer, Abdurrazak b. Hammâm, Yezîd b. Hârûn, Süleyman b. Dâvûd el-Ateki, Süreyc b. en-Numan, İsmail b. Uleyye ve

⁷⁰³ EBÛ NUÂYM el-Esbahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.III, 173.

⁷⁰⁴ İbu Sa'd: Sikadır ve çok sayıda hadisi vardır. El-İclî der ki: Medinelidir, Tâbiidr ve sikadır. Keza Ebû Zur'a şu tâdilleri ifade etmektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.V, 216; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 300; EBÛ ZÛR'A, *ed-Duafâ*, c.III, 902.

⁷⁰⁵ İMAM MÂLİK, *et-Tahâre* 35, (c.I, 34); İBN HANBEL, c.XII, 300-301, (Hn: 7346-7347), c.XII, 415, (Hn: 7447), c.XIII, 45, (Hn: 7604), c.XIII, 104, (Hn: 7672), c.XIII, 491, (Hn: 8148), c.VX, 89, (Hn: 9169), c.VX, 314, (Hn: 9411), c.XVI, 23, (Hn: 9929), c.XVI, 177, (Hn: 10262), c.XVI, 225, (Hn: 10341), c.XVI, 350, (Hn: 10595); BUHÂRÎ, *el-Vudû'*, 33, (c.I, 45, Hn: 172), MÜSLİM, *et-Tahâre* 279, (c.I, 234); İBN MÂCE, *et-Tahâre*, 31, (c.I, 130, Hn: 363-364); EBÛ DÂVÛD, *et-Tahâre*, 37, (c.I, 19, Hn: 71-73); TİRMİZÎ, *et-Tahâre*, 68, (c.I, 151, Hn: 91); NESÂÎ, *et-Tahâre*, 52, (c.I, 52, Hn: 63-64), 53, (c.I, 53, Hn: 66), *el-Miyâh*, 6, (c.I, 176, Hn: 335), 7, (c.I, 177, Hn: 338-339).

Ziyâd b. Sa'd tarikleridir. İmam Müslim, Ali b. Hucr es-Sa'dî'den; İbn Mâce, Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe, Ebû Razîn Mes'ûd'e ulaşarak rivâyeti nakletmektedirler. Ayrıca Müslim, Züheyr b. Harb; Ebû Dâvûd, Ahmed b. Yûnus ve Mûsâ b. İsmail; Tirmizî, Sivar b. Abdullah el-Anberî; Nesâî, İshâk b. İbrahim, Muhammed b. Sirin'in tarikleridir. Yine Müslim, Muhammed b. Râfi', Hemmâm b. Munebbih tarikıyla da rivâyet etmiştir. Nesâî, İbrahim İbni'l-Hasan, Sâbit b. İyad el-A'rec'in tarikiyle rivâyet etmiştir.

Sonuçta Buhârî, Müslim, İbn Mâce ve Nesâî, İmam-ı Mâlik'in tahrir ettiği isnadla, diğer hadis âlimleri Ubeyd b. Huneyn, Sâbit b. İyad, Muhammed b. Sirin, Ebû Rezîn Mes'ûd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Abdurrahmân İbn Ebî Umre, Hemmâm b. Munebbih, Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân tarikiyle rivâyet Ebû Hureyre'den merfu olarak rivâyet, etmişlerdir. Bu rivâyet, İmam Müslim ve Buhârî'nin şartlarına göre sahihtir. Tirmizî: Bu hadis *hasenun sahih* demektedir. Şâfiî, Ahmed ve İshâk'ın, görüşü de bu hadisin sahihliği yönündedir.

Ebû Hüreyre vasıtasıyla benzeri şekilde rivâyetin metninde "*Kedinin yaladığı kap bir kere yıkanır*" bölümü geçmemektedir. Yine bu konuda Abdullah b. Muğaffel'den de bir hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Müslim, A'meş'in vasıtasıyla Ebû Razîn ve Ebû Sâlih'den : "*Sizden birinizin kabına köpek ağzını sokarsa, o kaptaki suyu döksün ve o kabı yedi defa yıkasın*". şeklinde rivâyet etmektedirler. Ancak İsmâil b. Zekeriyâ'nın rivâyetinde: "*O kaptaki suyu döksün*" bölümü geçmemektedir. Muhammed b. Sîrîn rivâyetinde ise: "*Birinizin Kabından köpek içtiği zaman, onu yedi defa yıkaması -ki (bu yedi defa yıkamanın) ilki toprakla birlikte olsun-, o kabın temiz olmasıdır*" şerhi yer almaktadır. Keza Ebû Dâvûd. Tirmizî ise buna ilaveten: "*İlkinde veya sonucusunda toprakla üzerine ... Kedinin yaladığı kap ise bir sefer yıkanır*" şeklinde nakledilmektedir. Hemmâm b. Munebbih rivâyeti şu şekilde nakletmektedir: "*Birinizin kabından köpek diliyle yaladığı zaman, o kabın temiz olması için onu yedi defa yıkaması gerekir*". Buna ilaveten İbn Muğaffel'in rivâyetinde: "*ve sekizincisinde onu toprakla ovun*" cümlesi geçmektedir. Rivayette bu farklılıkların ravilere ait tasarruflar olduğu ve rivayeti şerh niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak rivâyetin ricâli sika, Müslim ve Buhârî'nin şartlarına uygun olması sebebiyle *sahih*'tir.

3.5.2. Kedi Artığı Olan Suyun Hükümü

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, İshâk b. Abdullah İbn Ebî Talha (ö. 132/750)⁷⁰⁶, Humeyde binti Ubeyde b. Rifaa (ö. ?)⁷⁰⁷, Kebşe binti Ka'b b. Mâlik'den (ö. ?)⁷⁰⁸ –İshâk rivâyetinde, bu kadının, İbn Ebî Katâde'nin hanımı olduğunu söylemiştir- bildiriyor: Ebû Katâde el-Ensârî (ö. 95/714), Kebşe'nin yanına girince, Kebşe ona abdest suyu hazırladı. Kedi gelip o sudan içmek isteyince, Ebû Katâde suyu yaklaştırdı ve kedi su içti. Kebşe der ki: Kendisine baktığımı görünce: “ Şaşıyor musun ey yeğenim? ” diye sordu. “Evet” cevabını verince, Ebû Katâde şöyle dedi: Resulullah (s.a.v): “*Kedi, pis değildir. Çünkü o, devamlı olarak etrafınızda dolaşan hayvanlardandır*” buyurdu⁷⁰⁹.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Hammâd b. Hâlid'den; Dârimî, el-Hakem b. el-Mübârek'ten; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme'den; Tirmizî, İshâk b. Mûsâ el-Ensârî, Ma'n b. İsâ el-Kazzâz'dan; İbn Mâce, Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe, Zeyd b. el-Hubab'dan ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den, İmam-ı Mâlik'in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel'in Müsned'inde bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında iki tarikle nakledilmektedir. İbn Hanbelbu iki tariki, Süfyân b. Uyeyne ve M'amer b. Süleyman'dan nakletmiştir.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Tirmizî, şöyle demektedir: Bu konuda Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre'den hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca bu hadis *hasenun sahihtir*. Peygamber'in (s.a.v) ashabından ve sonraki dönemlerden pek çok ilim adamlarının köpeğin yaladığı kap hakkındaki görüşü bu doğrultudadır. Şâfiî,

⁷⁰⁶ İbn Sa'd: İmam Mâlik, Meclisinde iki muhaddisin ismi bir arada zirk olsaydı Onu tercih eder idi demekte.İbn Maîn: O, sikadır. Bua ilaveten el-İclî: Tâbiidir, Medinelidir ve sikadır demiştir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.I, 288; YAHYÂ B. MAİN, *suâlat İbnü'l-Cüneyd li Ebî Zekeriyâ*, c.I, 297; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 61.

⁷⁰⁷ İbn Hibbân, Onu sikatinde ziretmıştır. Aynı zamanda Mizzî, bu sözü nakletmektedir. Mübârekfûrî'ye göre makbûldür demekte. Yani hadisleri i'tibar için yazılabilecek raviler için kullanılır. Anlamına gelir. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 250; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXXV, 159; MÜBÂREKFÜRÎ, *Tuhfetu'l- Ehvezi*, c.VIII, 14.

⁷⁰⁸ İbn Hibbân, Onu önceden sahabelerden sonra tâbiilerden sikatinde ziretmektedir. Bunuda Mizzî, nakletmekte. İbn Hacer el-Askalânî ise: Aynisini nakletmiştir ve el-Mustağfirî, İbn Hibbâna tâbi' olarak ondanda bahsetmektedir. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.III, 357; V, 344; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXXV, 290; İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448), *el-İsâbe fi Temyiz es-Sahâbe*,(Thk.) Âdil Ahmed ve Ali Muhammed, Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrût, 1. Baskı, 1415/1995, c.VIII, 295.

⁷⁰⁹ İMAM MÂLİK, et-Tahâre 13, (c.I, 22); İBN HANBEL, c.XXXVII, 211, (Hn: 22528), c.XXXVII, 272, (Hn: 22580), c.XXXVII, 316, (Hn: 22636-22637); DÂRİMÎ, et-Tahâre, 58, (c.I, 571, Hn: 763); İBN MÂCE, et-Tahâre , 32, (c.I, 131, Hn: 367); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 38, (c.I, 19, Hn: 75); TİRMİZÎ, et-Tahâre, 69, (c.I, 153, Hn: 92); NESÂÎ, et-Tahâre, 55, (c.I, 55, Hn: 68), el-Miyâh, 8, (c.I, 178, Hn: 340).

Ahmed, İshâk bunlardan olup kedi artığında bir sakınca görmezler. Bu hadis bu konuda rivâyet edilenlerin en güzelidir demektir. Mâlik bu hadisi İshâk b. Abdullah b. Ebî Talha'dan rivâyet etmiştir⁷¹⁰. Sadece İbn Hanbel, Ma'mer b. Süleyman tarikiyle ettiği rivâyetin metnin de: “السِّنُّور” kelimesi farklıdır. O da, “kedi” anlamına gelmektedir. Sonuç olarak rivâyet fert olup *hasen sahihtir*.

3.5.3. Ölü Hayvan Derisine Dair Hükümler

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Yezîd b. Abdullah b. Kusayt (ö. 122/740)⁷¹¹, Muhammed b. Abdurrahmân b. Sevban (ö. ?)⁷¹², Anasından (ö. ?)⁷¹³, Müminlerin annesi Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “*Ölü hayvanların tabaklanmış postundan faydalanmayı emretti*”⁷¹⁴.

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî, Ebû Seleme el-Huzâi ve Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan; Dârimî, Hâlid b. Mahled'den; İbn Mâce, Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe, Hâlid b. Mahled'den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme'den; Nesâî ise, İshâk b. İbrahim vasıtasıyla, Bişr b. Ömer'den, tamamı İmam-ı Mâlik'in tahriri ettiği isnadla bu rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel'in Müsned'indeki rivâyet İshâk b. İisâ dışında Haccâc b. Muhammed el-Masîsî'den; Nesâî ise, el-Hüseyn b. Mansûr vasıtasıyla, el-Hüseyn b. Muhammed'den; Ubeydullah b. Sa'd, Amcası Ya'kub b. İbrahim'den; Eyyûb b. Muhammed el-Vezzân, Haccâc b. Muhammed el-Masîsî, Şerik b. Abdullah en-Nehai'nin tarikiyle de nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadında yer alan Muhammed b. Abdurrahmân b. Sevban'ın annesi, halî mechûl bir ravî olduğundan isnadı zayıftır. Çünkü O, pek makbul

⁷¹⁰ TİRMİZİ, S'uru'l-Hirra, (c.I, 153).

⁷¹¹ İbn Sa'a: Sika ve çok sayıda hadis rivâyet eder. Keza İbn Maîn sika demekte. İbn Ebî Hâtim'in dediğine göre İbn Maîn: Hakkında Leyse bihi be'sun (onda bir beis yok), ifadesini kullanmıştır. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.I, 275; YAHYÂ B. MAİN, Ebû Zekeriyya b. Avn el-Bağdâdî (ö. 233/848), *Men Kelâ Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn fi'r-Ricâl (rivâyeti Tahmân)*, (Thk.) D. Ahmed Muhammed Nûr, Dâru'l-Me'mûn, Ammâm, t.y, c.I, 108; İBN EBÎ HATİM , *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.IX, 374.

⁷¹² İbn S'ad: Sika ve çok sayıda hadis rivâyet eder. Keza Ebû Zur'a sika demektir. El-Fesevî ise: O, sikadır ve hadisi hüccettir demektir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.V, 215; EBÛ ZÛR'A, *ed-Duafâ*, c.III, 931; Ebû Yûsuf el-FESEVÎ, *el-Marife ve't-târih*, c.II,466.

⁷¹³ Abdullah b. Ahmed der ki: Ölü hayvanların derisi hakkında İmam Mâlik'in rivâyet ettiği hadisle ilgili, Babama sorunca? Bana şöyle dedi: İsnadında İbn Sevbân'ın annesi vardır. Bkz. HÂLİD er-RABBÂT, *el-Câmi' li-Ulûm el-İmâm Ahmed*, c.XIX, 643;

⁷¹⁴ İMAM MÂLİK, es-Sayd 18, (c.II, 498); İBN HANBEL, c.XXXX, 503, (Hn: 24447), c.XXXXI, 251, (Hn: 24730), c.XXXXII, 80, (Hn: 25157), c.XXXXII, 110, (Hn: 25197), c.XXXXII, 119, (Hn: 25214); DÂRİMÎ, el-Adâhî, 20, (c.II, 1264, Hn: 2030); İBN MÂCE, el-Libâs, 25, (c.II, 1194, Hn: 3612); EBÛ DÂVÛD, el-Libâs, 39, (c.IV, 66, Hn: 4124); NESÂÎ, el-Fari' ve'l-Atîre, 3, (c.VII, 174, Hn: 4244-4245-4246-4247), 5, (c.VII, 176, Hn: 4252).

değildir ve hali meçhül bir kimsedir.⁷¹⁵ Rivâyetin isnadındaki diğer raviler sikadır. Müslim *Sahih*'inde İbn Abbâs'tan Müsned ve şahidi nakledilmiştir.

Meymûne'ye sadaka olarak bir koyun verildi. Sonra koyun ölünce Resûlullah (s.a.v) Onun yanına gidip “*Bunun derisini tabaklayarak faydalansanız ya?*” buyurdular. Ordakiler ise: “Ama bu meyledir (leşdir, istifâdesi caiz değildir)” dediler. Peygamber (s.a.v): “*Meytenin yenilmesi haramdır*” buyurdular.

Zehebî, İmam Malik'ten zayıf olarak nakledilen rivayet, İbn Abbâs'ın şahid olarak naklettiği sahih tarikle hasen mertebesine yükselir.⁷¹⁶

3.5.4. Mezi Hakkında Rivâyet

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebu'n-Nadr Sâlim İbn Ebî Ümeyye (ö. 179/795)⁷¹⁷, Süleyman b. Yesar (ö. 100/719 den sonra)⁷¹⁸, Mikdad b. el-Esved'in (ö. 33/654) bildirdiğine göre Ali b. Ebî Talib kendisine, “Kişi hanımına yaklaştığı zamam kendisinden mezi gelirse ne yapmalı?” diye sormasını söyleyip: “ Ben Hz. peygamber'ın (s.a.v) kızıyla evliyim. Bu sebeble kendim sormaya utanıyorum” dedi. Mikdad dedi ki, bu durumu Hz. peygamber'e (s.a.v) sorduğumda: “*Birinizde böyle bir durum olunca edeb yerini yıkasın ve namaz abdesti gibi abdest alsın*” buyurdu⁷¹⁹.

İmam-ı Mâlik'in tahrir ettiği isnad ve metinle muhaddisler rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Osmân b. Ömer'den; İbn Mâce, Muhammed b. Beşşâr vasıtasıyla, Osmân b. Ömer'den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme'den; Nesâî, Utbe b. Abdullah'dan, İmam-ı Mâlik'in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel'in

⁷¹⁵İBN HANBEL, *el-İlel ve Marifeti'r-Ricâl*, c.III, 48.

⁷¹⁶ez-ZEHEBÎ, Şemsuddîn Ebû Abdilleh Muhammed b. Ahmed Kaymâz (ö. 748/1384), *Tenkih et-Tahkik fi Ehâdis et-Ta'lik*, (Thk.) Mstafa Ebu'l-Ğayt Abdülhay Acîb, Dâru'l-Vatan, er-Riyâd, 1. Baskı, 1412/2000, c.I, 31.

⁷¹⁷İbn Asâkir: Medîneli ve sikadır demektir. İbn Maîn ve Nesâî de: O, sikadır demektirler. Buna ilaveten Nesâî, Onun, müsned ve mürsel rivâyetleri de vardır diye demiştir. Bkz. İBN ASÂKİR, *Târîh Dimeşk*, XX, 32; EBÛ ABDİLLÂH, Muhammed b. Ali el-İmam Mâlikî (ö. 536/1142), *el-Muallim bi-Fevâidi Müslim*, (Thk.) Muhammed eş-Şâzilî, Dâru't-Tûnusiyye, Tûnus, 2. BASKI, 1408/1988, c.I, 565; el-ETYÛBÎ, Muhammed b. Ali b. Âdem, *Zehîretü el-Ukbâ fi Şarh el-Müctebâ*, Dâru'l-Meâric, 1. Baskı, t.y, c.III, 148.

⁷¹⁸İbn Sa'd: o sikadır, fakihdir ve çok sayıda hadis rivâyet eder demektir. İbn Maîn de sikadır demiştir. el-İclî ise: Medînelidir, Tâbiidir, Sikadır demekte. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.V, 133; YAHYÂ B. MAÎN, *Târîh İbnu Maîn (Durî)*, c.III, 157; el-İCLÎ, *Târîhu es-Sikat*, c.I, 207.

⁷¹⁹İMAM MÂLİK, et-Tahâre 53, (I, 40); İBN HANBEL, c.XXVII, 282, (Hn: 16725), c.XXXIX, 228, (Hn: 23808), c.XXXIX, 241, (Hn: 23819), c.XXXIX, 251, (Hn: 23829); İBN MÂCE, et-Tahâre, 70, (c.I, 169, Hn: 505); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 82, (c.I, 53, Hn: 207); NESÂÎ, et-Tahâre, 115, (c.I, 97, Hn: 156).

Müsned’inde bu rivâyet İshâk b. İsa dışında Yezîd b. Hârûn, tarikiyle de rivâyet edilmektedir. İsnadı mutasıl, ricâli sika rivayet sahih’tir.

3.5.5 .Tuvalet Adabı

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, İshâk b. Abdullah, Ebû Talha’nın azatlısı Râfi’ b. İshâk’ın (ö. ?)⁷²⁰ bildirdiğine göre Ebû Eyyûb el-Ensârî (ö. 50/670) Mısır’deyken şöyle dedi: Vallahi! Şu tuvaletler konusunda ne yapacağımı biliyorum. Halbuki Hz. peygamber (s.a.v): “Sizden biri büyük veya küçük abdest bozmaya gittiği zaman önünü ve arkasını kibleye dönmesin” buyurdu⁷²¹.

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb’a’dan; Nesâî, Muhammed b. Mesleme ve el-Hâris b. Miskîn’dan; İmam-ı Mâlik’in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel’in Müsnedinde bu rivâyet İshâk b. İsa dışında bir çok tariklerle nakledilmektedir. Bunlar Behz b. Esed, Affân b. Müslim el-Bahilî, Râfi’ b. İshâk, Abdürrezzâk b. Hemmâm, Muhammed b. Ca’fer ve İsmail b. Uleyye tarikleridir; Dârimî ise, Ebû Nuaym Ubeyd b. Hişâm’dan; Buhârî, Ali b. Abdullah vasıtasıyla, Âdem b. Ebî İyas’dan; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ vasıtasıyla, Züheyr b. Harb ve Abdullah İbn Nümejr’dan; İbn Mâce, Ebû’t-Tâhir Ahmed b. Amr, Atâ b. Yezîd isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Hadisin ricâli Râfi’ b. İshâk dışında, Buhârî ve Müslim’in ricâli olup sikadrlar. Tirmizî ve Nesâî, Râfi’ b. İshâk tarikiyle nakletmişlerdir. Tirmizî ravilerden Abdullah b. Hâris b. Cez’ez Zubeydî ve Ma’kıl İbn Ebî Heysem, Ma’kıl İbn Ebî Ma’kıl da denilir. Ebû Ümâme, Ebû Hüreyre ve Sehl b. Huneyfe’den hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ebû Eyyûb tarki bu konuda *en sahih* ve en güzel hadistir⁷²². Tirmizi rivayetin sıhhati hakkında *hasenun sahih* demektedir.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, İmam-ı Mâlik’in tahriri ettiği metinle rivâyet edilmiştir. Ancak Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd,

⁷²⁰ el-İclî ise: Medînelidir, Tâbiidir, Sikadır demektedir. Keza Nesâî Onun hakkında sika sözünü ifade etmiştir. İbn Hibbân Onu Sikatında zikretmiştir. Bkz. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 207; İBN EBÎ HATİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.IV, 236; MİZZÎ, *Tehzîbü’l-Kemâl Fî Esmâi’r-Ricâl*, c.IX, 20.

⁷²¹ İMAM MÂLİK, el-Kible 1, (c.I, 193); İBN HANBEL, c.XXXVIII, 496, (Hn: 23514), c.XXXVIII, 502, (Hn: 23519), c.XXXVIII, 506, (Hn: 23524), c.XXXVIII, 518, (Hn: 23536), c.XXXVIII, 539, (Hn: 23559), c.XXXVIII, 551, (Hn: 23577), c.XXXVIII, 552, (Hn: 23579); DÂRİMÎ, et-Tahâre, 6, (c.I, 527, Hn: 692); BUHÂRÎ, el-Vudû’, 11, (c.I, 41, Hn: 144), es-Salâ, 29, (c.I, 88, Hn: 394); MÜSLİM, et-Tahâre 264, (c.I, 224); İBN MÂCE, et-Tahâre, 17, (c.I, 115, Hn: 318); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 4, (c.I, 3, Hn: 9); TİRMİZÎ, et-Tahâre, 6, (c.I, 13, Hn: 8); NESÂÎ, et-Tahâre, 20, (c.I, 21-22, Hn: 20-21), 21, (c.I, 23, Hn: 22).

⁷²² TİRMİZÎ, Ebvâb et-Tahâre, 6, (c.I, 13).

Tirmizî ve Nesâî'in Atâ b. Yezîd'den rivâyetin metninde (وَلَكِنْ لِيَسْرَقَ، أَوْ لِيُعْرَبَ) = “Doğru veya batı tarafına dönünüz” ifadeleri geçmektedir.

3.5.6 .Taharetlenme ve Adabı

İbn Hanbel, Yahyâ b. Âdem (ö. 203/818)⁷²³ ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a birlikte, Şerîk b. Abdullah en-Nehâî (ö. 177/793)⁷²⁴, İbrahim b. Cerîr el-Becelî (ö. 121-130/739-748)⁷²⁵, Kardeşi oğlu Ebû Zur'a İbn Amr b. Cerîr (ö. 91-100/710-719)⁷²⁶, Ebû Hureyre der ki: *Hz. peygamber (s.a.v) tuvalete girince kendisine içinde su olan testi götürdüm. Hz. Peygamber (s.a.v) istinca ettikten (taharetlendikten) sonra elini yere sildi ve yıkadı. Sonra başka bir testi getirdim, ondan abdest aldı.* Esved b. Şazan'dan aynı isnadla gelen rivâyet metnin de: “*Hz. peygamber (s.a.v) tuvalete girince ona testi veya tulum içinde su götürdüm*” ibaresi geçmektedir⁷²⁷.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Haccâc b. Muhammed el-Masîsî'den; İbn Mâce, Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe ve Ali b. Muhammed, Vekî' b. el-Cerrâh'dan; Ebû Dâvûd, İbrahim b. Hâlid, Esved b. Âmir ve Muhammed b. Abdullah vasıtalarıyla, Vekî' b. el-Cerrâh'dan; Nesâî, Muhammed b. Abdullah b. el-Mübârek vasıtasıyla, Vekî' b. el-Cerrâh'dan, Şerîk b. Abdullah en-Nehâî vasıtasıyla rivâyeti nakletmiştir. İbn Hanbel, bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında Muhammed b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den; Dârimî ise, Muhammed b. Yûsuf vasıtasıyla Eban b. Abdullah el-Beceli tarikiyle de nakletmektedirler.

İsnadında Şerîk b. Abdullah en-Nehâî Seyyü'l-hıfz olması sebebiyle rivayet zayıf hükmü almıştır. Nesâî ve İbn Mâce, İshâk b. İsâ et-Tabb'a vasıtasıyla rivâyet metninden bir bölüm zikretmektedir. İbn Hanbel ise, Muhammed b. Abdullah b. ez-Zübeyr vasıtasıyla Ebân b. Abdullah isnadıyla: “وَصِنِّي” = “*Bana Abdest aldır*” bir de “وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، رَجُلًا لَمْ تَغْسِلْهُمَا، قَالَ: «إِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا وَهُمَا طَاهِرَتَانِ»” ve

⁷²³ İbn Sa'd: Sika demektir. El-İclî ise: O, Sikadır, bilim toplayan ve hadiste sâbit biri idi demekte. İbn Ebî Hatim ise: Fahîh ve sikadır demiş. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.VI, 402; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 207; İBN EBÎ HATİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.IX, 128.

⁷²⁴ Tezimiz, Hocaları, c.I, 42.

⁷²⁵ İbn Hibbân Onu Sikatında zikretmektedir. Mizzî ise, Ebû Ahmed b. Adiy şöyle buyurdu: Ahâdîsuhu Mustekîmetun Tuktebu (hadisleri istikâmettedir yazılır) demekte. İbn main: Ancak babasından tüm rivâyetleri mürseldir demiştir. Bkz. YAHYÂ B. MAİN, *Târîh İbnu Maîn(Durî)*, c.III, 157; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IV, 6; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.II, 65.

⁷²⁶ İbn Sa'd, O, ikinci tabakadandır demiş. İbn Asâkir bildirdiğine göre: Abdurrahmân b. Yûsuf hakkında şöyle demiştir: Sadûktur sikadır. İbn Maîn ve İbn Hirâş ise: o sikadır demektirler. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.VI, 297; İBN ASÂKİR, *Târîh Dimeşk*, XXXXXXVI, 245; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXXIII, 324.

⁷²⁷ İBN HANBEL, c.XIII, 467, (Hn: 8104-8105), c.XIV, 319,(Hn: 8695), c.XV, 533, (Hn: 9861); DÂRİMÎ, *et-Tahâre*, 16, (c.I, 535, Hn: 705-706); İBN MÂCE, *et-Tahâre*, 29, (c.I, 128, Hn: 358), 61, (c.I, 160, Hn: 473); EBÛ DÂVÛD, *et-Tahâre*, 24, (c.I, 12, Hn: 45); NESÂÎ, *et-Tahâre*, 44, (c.I, 45, Hn: 50).

Hız. Peygamber, mestlerinin üzerime meshetti. Ben: “Ey Allah’ın Resûlü! Ayaklarını yıkamadın” deyince, Hız. peygamber (s.a.v): “*Mestleri temizken (abdestliyen) giydim*” buyurdu. Dârimî ise: “اَنْتَنِي بِوَضُوْءٍ” = “Bana geçerli abdest almak için su getir” rivâyetinde ibaresi geçmiştir. Ebû Dâvûd bu konuda Esved b. Âmir’in hadisi daha tamamdır, dedi⁷²⁸.

Sonuç olarak Şerîk b. Abdullah en-Nehâî sebebiyle hadis zayıftır. İshâk b. İsâ et-Tabb’a’ın rivayeti, başka bir tarikle hasen isnad ve sahih metinle rivâyet edilmesi sebebi ile hasenun li-gayrihi mertebesine yükselir.

3.5.7 .Abdestin Fazileti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Zeyd b. Eslem, Atâ b. Yesâr, Abdullah es-Sunâbihinin (ö. ?) bildirdiğine göre Hız. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Kul abdest alıp, ağzına su verip çalkalayınca yapınca, burnuyla işlediği günahları dökülür. Yüzünü yıkayınca yüzüyle işlediği günahları kirpiklerinden dökülür. Ellerini yıkayınca elleriyle işlediği günahları tırnak altlarından dökülür. Başına meshedince başıyla işlediği günahları kulaklarından dökülür. Ayaklarını yıkayınca, ayaklarıyla işlediği günahları ayak tırnak altlarından dökülür. Sonra mescide attığı adımlar onun için fazladan sevap olur*”⁷²⁹.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a ve Abdurrahmân b. Mehdî’den; Nesâî, Kuteybe b. Saîd, Ütbe b. Abdullah’den; İmam-ı Mâlik’in tahrirci ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel’in Müsnedinde bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında Ebû Saîd Abdurrahmân b. Abdullah b. Ubeyd’den; İbn Mâce ise, Süveyd b. Saîd, Zeyd b. Eslem tarikiyle nakledilmektedir.

İshâk b. İsâ et-Tabb’a tarafından mürsel şekilde rivâyet edilmiştir. , İbn Hanbel, Ebû Saîd Abdurrahmân b. Abdullah vasıtasıyla Muhammed b. Mutarri’den. İbn Mâce, Hafs b. Meysere’den ve Nesâî, İmam Mâlik’in tahrirci ettiği isnadla uygun şekilde muttasıl olarak Hız. peygamber’a (s.a.v) rivâyeti nakletmişlerdir. Hadis isnadı sahihtir. Rivâyet metin açısından İmam Mâlik

⁷²⁸ EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 24 , (c.I, 12, Hn: 45).

⁷²⁹ İMAM MÂLİK, et-Tahâre 30, (c.I, 31); İBN HANBEL, c.XXXI, 413, (Hn: 19064), c.XXXI, 418, (Hn: 19068); İBN MÂCE, et-Tahâre, 6, (c.I, 103, Hn: 282); NESÂÎ, et-Tahâre, 87, (c.I, 74, Hn: 103).

Muvatta'ında “خَرَجْتَ الْخَطَايَا مِنْ فِيهِ” = “Ağzıyla işlediği günahları dökülür” ibaresi geçmektedir.⁷³⁰

3.5.8 .Abdest Alıp Mescidde Namaz Kılmak

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, el-Ala'b. Abdurrahmân (ö.131/749)⁷³¹, Babası Abdurrahmân b. Ya'kub (ö. 101-110/719-728)⁷³², Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “Size Yüce Allah'ın günahları sileceği ve derecelerini yükselteceği şeyi bildireyim mi? Güç ve zor zamanlarda bile olsa abdesti tam ve mükemmel almak, mescide gitmek için atılan adımlar, namazdan sonra ikinci bir namazı beklemektir. İşte ribat (abdest ve namaza bağlılık), işte ribat budur, işte ribat budur ”⁷³³.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; İmam-ı Mâlik'in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel'in Müsnedinde bu rivâyet İshâk b. İsâ, Abdurrahmân ve Abdürrezzâk dışında İbn Ebî Adiy, Muhammed b. Ca'fer ve Yahyâ b. Saîd, Şube'nin tarikiyle nakledilmektedir. Müslim, Yahyâ b. Eyyup, Kuteybe b. Saîd ve İbn Hucr tarikleriyle İmam Mâlik'in hocası, İsmail'e isnadı ulaşarak rivâyet etmiştir. İbn Maca, Ya'kub b. Humeyd b. Kasip, Süfyân b. Hamza, Kesîr b. Yezîd, el-Velîd b. Rabah'a isnadı ulaşarak rivâyeti nakletmektedir. Abdurrahmân b. Ya'kup ve el-Velîd b. Rabâh ikisi birlikde, Ebû Hureyre'den hadisi alıp rivâyet etmişlerdir.

Müslim'in şartlarına göre isnadı sahihtir. İsnadda yer alan raviler sika, isnadı muttasıl sahih bir rivâyettir. Tirmizî rivayet hakkında şunları haber vermektedir: Bu konuda Ali, Abdullah b. Amr, İbn Abbâs, Abîde (Ubeyde de denilir) b. Ömer, Âişe, Abdurrahmân b. Âiş el-Hadremî ve Enes'den de hadis rivâyet etmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre'nin bu konadaki rivayeti *hasenun sahihtir*⁷³⁴.

⁷³⁰ İMAM MÂLİK, et-Tahâre 30, (c.I, 31)

⁷³¹ el-İclî: Medînelidir, Tâbiî ve sikâdır demektedir. İbn Mencuye ise Onu müslim'in ricâli olarak zikretmektedir. Nesâî ise: Lâ be'se bihi (fena sayılmaz) söylemektedir. Bkz. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 207; İBN MENCUYE, *Ricalu Sahihi Müslim*, c.II, 63; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXII, 523.

⁷³² el-İclî: Medînelidir, Tâbiî ve sikâdır, Nesâî ise Lâ be'se bihi (fena sayılmaz) demektedir. İbn Hibbân'da Onu sikatında zikretmiştir. Bkz. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 301; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XVIII, 19; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 108.

⁷³³ İMAM MÂLİK, *Kasru's-Salat* 55, (c.I, 161); İBN HANBEL, c.XII, 143, (Hn: 7209), c.XIII, 162, (Hn: 7729), c.XIII, 375, (Hn: 7995), c.XIII, 393, (Hn: 8021), c.XVI, 404, (Hn: 9644); MÜSLİM, et-Tahâre 251, (c.I, 219); İBN MÂCE, et-Tahâre, 49, (c.I, 148, Hn: 428); NESÂÎ, et-Tahâre, 110, (c.I, 89, Hn: 143).

⁷³⁴ TİRMİZÎ, es-Savm, 38, (c.I, 106).

Rivâyetin Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den rivâyeti; İmam-ı Mâlik'in İshâk b. İsa et-Tabb'dan tahrici ettiği rivâyet metnine uygundur. İbn Hanbel, Şu'be b. el-Haccâc ve Müslim, İsmâîl b. Ca'fer isnadıyla rivâyet edenlerin aralarındaki fark “أَلَا أُخْبِرُكُمْ” “*Haber vereyim mi?*” yerine “أَلَا أُدَلِّكُمْ” “*bildireyim mi?*” ibaresi farklı aynı anlamla nakledilmektedir. Sonuçta iki metin aynı anlama gelmektedir. Ricâli sika, isnadı muttasıl olması yanında metin'de tearuz olmaması sebebiyle hadis sahih'tir.

3.5.9. Namazı Mescid'de Kılmanın Fazileti

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa (ö. 174/790), Amr b. el-Hâris (ö. 150/767 den önce)⁷³⁵, Ebû Uşşane Hay b. Yumin (ö. 118/736)⁷³⁶, Ukbe b. Âmir (ö. 60/680 ne yakın), Hz. peygamber'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu nakleder: “ *Mescide gitmek için yola çıkana, her adımı için on sevap yazılır. Mescide oturup namaz vaktini bekleyen, ibadet eden gibidir. Bu kişi evine geri dönünceye kadar namaz kılanlardan yazılır* ”⁷³⁷.

İbn Hanbel, isnadda yer alan Abdullah b. Lahîa hakkında zayıf tenkitler olsa da, o hıfzını kayıp etmemiştir. İshâk b. İsa et-Tabb'a bu hadisi ve diğer hadislerini ondan hadis kitapları yanmadan önce sema ve kıraat yöntemiyle almıştır. Çünü İbn et-Tabbâ' onunla yüz altmış dört yılında görüşmüştür. İbn Lehîa'nın kitapları yüz altmış dokuz yılında yanmıştır⁷³⁸. Buna ilaveten bu rivâyetin mütabi'i tarikleri vardır. İsnadı hasen'dir. Ancak rivayet İbn Hanbel'den tek isnadla geldiği için ferttir.

3.5.10. Uykudan Uyanınca Elleri Yıkamak

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v): “*Sizden biri uykudan uyanınca, abdest alacağı kaba elini sokmadan önce eline su döküp yikasın. Çünkü kişi, elinin geceyi nerede geçirdiğini bilemez*” buyurdu⁷³⁹.

⁷³⁵ İbn Mencuye: hâfız ve mutkındır demektedir. İbn Asâkir ve İbn Hacer ise: İmam, fakih ve kâri'dir demektirler. Bkz. İBN MENCUYEH, *Ricâl Sahîh Müslim*, c.II, 67; ZEHEBÎ, *Tezkiratü'l-huffâz*, c.I, 138; İBN HACER el-Askalânî, *Lisânu'l-Mizân*, c.VII, 324.

⁷³⁶ el-İclî, İbn Maîn ve İbn Hanbel: Tâbiî ve sika. Ebû Hâtım ise: Sâlihu'l-hadis (hadis rivâyetine sâlihtir), demektirler. Bkz. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, I, 505; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.VII, 486.

⁷³⁷ İBN HANBEL, c.XXVIII, 658, (Hn: 17459-17460).

⁷³⁸ ZEHEBÎ, *Târihu'l-İslâm Ve Vefeyâtu'l-Meşâhiru Ve'l-A'lâm*, c.IV, 668.

⁷³⁹ İMAM MÂLİK, et-Tahâre 9, (c.I, 21); İBN HANBEL, c.XII, 227, (Hn: 7282), c.XII, 408, (Hn: 7437), c.XII, 487, (Hn: 7517), c.XIII, 42, (Hn: 7600), c.XIII, 104, (Hn: 7674), c.XIII, 220, (Hn:

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf'den; İmam-ı Mâlik'in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel'in Müsned'inde bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında bir çok tarikte nakledilmektedir.

Aburrahmân b. Mehdî tarikinın mütabi'i vardır. İsnadı muttasıl ricâlin tamamı sikadır. Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre hadisin isnadı, sahihtir.

Ahmed, Dârimî, İbn Mâce ve Nesâî, Ebû Üsâme'nin isnadıyla, Ahmed ve Müslim, Abdullah b. Şakîk ve Câbir b. Abdullah isnadıyla ve Ahmed ve Ebû Dâvûd, Ebû Sâlih isnadıyla rivâyet edenlerin metninde: “حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثًا” = “*elini üç defa su döküp yıkasın*” ibaresi geçmektedir. Ayrıca Ahmed ve Nesâî, Saîd b. el-Museyyib isnadıyla rivâyet metni ise: “حَتَّى يَفْرَعُ عَلَيْهَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا” “*Eline iki veya üç defa su döküp yıkasın*” ibaresi geçmiştir. Buhârî rivayeti İbn et-Tabbâ'nın hadisinden farklı olarak “إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ فِي أَنْفِهِ، ثُمَّ لِيَنْزُرْ، وَمِنْ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ” “*Sizden biri, abdest aladığında burnuna su döküp yıkasın. Her kimde taşla temizlenirse üç defa temizlesin*” ibaresi ziyade olarak geçmektedir. Öte yandan Buhârî, Müslim ve Nesâî, İsâ b. Talha isnadıyla rivâyet metninde “إِذَا اسْتَيْقَظَ أَرَاهُ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَتَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْزِرْ” “*Sizden biri uykudan uyanınca, abdest aladığında burnuna üç defa su döküp yıkasın. Çünkü Şaytan onun genzinde burun boşluğunda uyur*” şeklindedir.

3.5.11. Cünüpken Abdest Alıp Yatmak ve Gecenin Sonunda Gusletmek

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî (ö.165/781)⁷⁴⁰, Muâviye b. Sâlih el-Hadrami (ö. 158/775)⁷⁴¹, Abdullah İbn Ebî

7815), c.XIII, 511, (Hn: 8182), c.XIV, 245, (Hn: 8586), c.XIV, 270, (Hn: 8622), c.XIV, 524, (Hn: 8965), c.XV, 71, (Hn: 9139), c.XV, 130, (Hn: 9238), c.XV, 536, (Hn: 9869), c.XVI, 57, (Hn: 9996), c.XVI, 107, (Hn: 10091), c.XVI, 298, (Hn: 10497), c.XVI, 346, (Hn: 10589); DÂRİMÎ, et-Tahâre, 78, (c.I, 592, Hn: 793); BUHÂRÎ, el-Vudû', 26, (c.I, 43, Hn: 162), Bidü'l-Halk, 11, (c.IV, 126, Hn: 3295); MÜSLİM 238, et-Tahâre, (c.I, 212, Hn:), 278, (c.I, 233); İBN MÂCE, et-Tahâre, 40, (c.I, 138, Hn: 393); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 49, (c.I, 25, Hn: 103-105); NESÂÎ, et-Tahâre, 1, (c.I, 6, Hn: 1), 75, (c.I, 67, Hn: 90), 119, (c.I, 99, Hn: 161), el-Gusl ve't-Teyammum, 31, (c.I, 215, Hn: 441).

⁷⁴⁰El-İclî, sika demektir. Ebû Zur'a ise: sika ve sadûk demektir. Zehebî: O, Mısır ülkesinin âlimi, muhteşemi ve büyüğü savcular bile ondan ilim alıp ve danıştırdılar. Bkz. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 399; EBÛ ZÛR'A, *ed-Duafâ*, c.III, 926; ZEHEBÎ, *Târih el-İslâm ve Vefiyât el-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, c.IV, 710.

⁷⁴¹El-İclî, Ebû Zura, Ahmed ve İbn Maîn, sika demektirler. İbn Maîn ayrıca Yahyâ b. Saîd Ondan memnun değildi demektir. Bkz. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 432; EBÛ ZÛR'A, *ed-Duafâ*, c.III, 940; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXVIII, 189.

Kays (ö. 91-100/710-718)⁷⁴² der ki: Âişe'ye: “ Hz. peygamber (s.a.v) vitir namazını gecenin başında mı, yoksa sonuna mı kılardı? ” diye sorunca: “ İkisini de yapardı. Bazen gecenin başında, bazen da sonunda kılardı” cevabını verdi. Ben: “kolaylık ihsan eden Allah'a hamd olsun” deyip: “kıraati gizli mi, yoksa açıktan mıydı?” diye sordum. Hz. Âişe: “İkisini de yapardı. Bazen gizli, bazen açıktan okurdu,” cevabını verdi. Ben: “ Kolaylık ihsan eden Allah'a hamd olsun” deyip: “ Cünüpken o ne yapardı, uyumadan önce mi yıkanırđı, yoksa yıkanmadan uyur muydu? ” diye sordum. Hz. Âişe: “ İkisini de yapardı. Bazen yıkanıp öyle uyurdu. Bazen de abdest alıp yatarđı,” cevabını verdi. Bunun üzerine ben: “ Kolaylık ihsan eden Allah'a hamd olsun ” dedim ⁷⁴³.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd vasıtasıyla, Abdullah b. Kays'in tarikleridir. Ayrıca İbn Hanbel, Vekî' b. el-Cerrâh, Âsim b. Ali el-Vasitî, Abdürrezzâk b. Hemmâm, Muhammed b. Ca'fer Gunder, Esved b. Âmir, Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzim ed-Darîr ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Dârimî, Ka'b b. İsâ b. Ukbe'den; Buhârî, Ömer b. Hafs'dan; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ ve Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe, Züheyr b. Harb ve Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe vasıtalarıyla, Ali b. Hucr'den; İbn Mâce, Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe'den; Ebû Dâvûd, Ahmed b. Yûnus'den; Tirmizî, Ahmed b. Menî'den; Nesâî, İshâk b. Mansûr vasıtasıyla Mesrûk b. el-Ecda, tarikleriyle rivâyet nakledilmektedir. Ayrıca İbn Hanbel *Müsnedin'de*, İsmail b. Uleyye ve Vekî' b. el-Cerrâh'dan; İbn Mâce ve Ebû Dâvûd, İsmail b. Uleyye'den; Nesâî, Amr b. Hişâm ve Yahyâ b. Habib'ten, Ğudayf b. el-Hâris tarikleriyle de rivâyet etmektedir.

Bu hadisin isnadı İmam-ı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Leys b. Sa'd ve Hz. Âişe, Buhârî ve Müslim'in ricâlindedir. Diğerleri de İmam-ı Müslim'in

⁷⁴²EL-İCLİ, sikadır demektedir; İBN EBÎ HÂTİM ise sâlihu'l-hadis (hadis rivâyetine sâlihtir) demiştir. İbn Hibbân onu sikatında zikretmektedir. Bkz. el-İCLİ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 273; İBN EBÎ HATİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.V, 140; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 45.

⁷⁴³ İBN HANBEL, c.XXXX, 221, (Hn: 24188), c.XXXX, 239, (Hn: 24202), c.XXXX, 509, (Hn: 24453), c.XXXXI, 222, (Hn: 24691), c.XXXXI, 278, (Hn: 24759), c.XXXXI, 441, (Hn: 24974), c.XXXXI, 515, (Hn: 25070), c.XXXXII, 82, (Hn: 25160), c.XXXXII, 201, (Hn: 25331), c.XXXXII, 211, (Hn: 25344), c.XXXXII, 460, (Hn: 25693-25694); DÂRİMÎ, *es-Salat*, 201, (c.II, 989, Hn: 1628); BUHÂRÎ, *el-Vitr*, 2, (c.II, 25, Hn: 996); MÜSLİM, *el-Hayz* 307, (c.I, 249), *Salatü'l-Müsâfirin* 745, (c.I 512); İBN MÂCE, *İkâmetü's-Salat*, 121, (c.I, 374, Hn: 1185), 179, (c.I, 430, Hn: 1354); EBÛ DÂVÛD, *et-Tahâre*, 89, (c.I, 58, Hn: 226), *el-Vitr*, 8, (c.II, 66, Hn: 1435-1437); TİRMİZÎ, *es-Salat*, 213, (c.II, 311, Hn: 449), *el-Vitr*, 4, (c.II, 318, Hn: 456), *Fadâil el-Kur'an*, 23, (c.V, 183, Hn: 2924); NESÂÎ, *et-Tahâre*, 145-146, (c.I, 125, Hn: 222-223), *el-Gusl ve't-Teyemmum*, 5-6, (c.I, 199, Hn: 404-405), *Kiyâm el-Leyl ve Tetavvu' bin-Nehâr*, 23, (c.III, 224, Hn: 1662), 30, (c.III, 230, Hn: 1681).

ricâlidirler. Tirmizî, Mesrûk'den rivâyet edenlerin hadisi hakkında şöyle demektedir: “Bu hadisin isnadında bir sakınca yoktur veya isnadı idare eder. Bu konuda Ali, Câbir, Ebû Mes'ûd el-Ensârî ve Ebû Katâde'den de hadis rivâyet edilmiştir. Hz. Âişe hadisi *hasenun sahihtir*. Abdullah İbn Ebî Kays'den rivâyet edenlerin hadisi *hasenun sahihun garibtiry* da bu hadis *hasenun gariptir*”⁷⁴⁴. Tirmizî'nin bu ifadeleri kullandığı hadisin tek isnadı vardır. Fakat bazılarının değerlendirmesine göre sahih, bazılarının değerlendirmesine göre hasendir. Tirmizî, hasen veya sahih arasında tereddüt etmiş, tek isnadlı olmakla beraber hem hasen, hem de sahih ifadelerini kullanmıştır. Sonuçta bu rivayet, hasen ile sahih arasında bir dereceye sahiptir. Aslında bunun metinsel olarak sahih li-gayrihi derecesindedir. Bu râvinin rivâyet ancak mutabaat için yazılır.

Ahmed ve Nesâî, Ğudayf b. el-Hâris isnadıyla rivâyetleri gusûl bölümünde zikretmektedirler. İbn Mâce ise vitr namazında kırâat babında zikretmektedir. Ayrıca Ahmed, Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Tirmizî ve Ebû Dâvûd, Mesrûk'un isnadıyla rivâyet ettikleri metin'de vitr namazının kılınması ve “فَأَنْتَهَى وَتَرَاهُ حِينَ مَاتَ إِلَى السَّحَرِ” = “ömrünün sonlarına doğru ise seher vaktinde kılırdı” bölümü geçmektedir. Ebû Dâvûd ise yukarıdaki hadisin metnini Abdullah İbn Ebî Kays ve Ğudayf b. el-Hâris isnadlarıyla rivâyet etmiştir. Tirmizî, Mesrûk'un isnadıyla gusûl bölümü, Abdullah İbn Ebî Kays'in isnadıyla kırâat bölümünde nakletmektedir. Ayrıca Tirmizî, yukarıdaki hadisin metnine uygun olarak Abdullah İbn Ebî Kays'in isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Sonuç olarak yukarıdaki farklı tarikler göre elimizdeki hadis *sahih* mertebesine ulaşır.

3.5.12. Dokunmaktan Dolayı Abdest

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebu'n-Nadr Sâlim İbn Ebî Ümeyye, Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf (ö. 94/712)⁷⁴⁵, Hz. Âişe der ki: “Allah Resûlü'nün (s.a.v) önünde ayaklarım kıblesinde olduğu halde uyurdum. Hz. Peygamber (s.a.v) secde edeceği zaman, beni dürter ve ben ayaklarımı

⁷⁴⁴ TİRMİZÎ, et-Tahâre, 90, (c.I, 210), es-Salâ, 213, (c.II, 311), el-Vitr, 4, (c.II, 318), Fadâil el-Kur'ân, 23, (c.V, 183).

⁷⁴⁵ İbn Sa'd: Sika, fakih ve çok hadis rivayet eden bir raviydir. el-İclî: Tabîi, Sika. Ebû Zur'a ise: Sika ve imam demektirler. İBN SA'D, et-Tabakatü'l-Kubrâ, c.V, 120; el-İCLÎ, Tarihu es-Sikat, c.I, 499; EBÛ ZÜR'A, ed-Duafâ, c.III, 959.

toplardım. Kalktığı zaman da tekrar uzatırdım. O zamanlar evlerde lamba bulunmazdı”⁷⁴⁶.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a , Abdurrahmân b. Mehdî, Abdürrezzâk b. Hemmâm ve Osmân b. Ömer'den; Buhârî, İsmail b. Uleyye, Abdullah b. Yûsuf ve Abdullah b. Mesleme'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; hocaları İmam-ı Mâlik'in tahrici ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel'in Müsned'inde Buhârî, Müslim, bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında bir çok tarikle Mesrûk'un isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel, Buhârî, Müslim, el-Esved İsnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Birde İbn Hanbel, Buhârî, Müslim, Nesâî, el-Kâsım b. Muhammed'in isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel, Dârimî, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Urve b. Zübeyr'in isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Buna ilaveten İbn Hanbel Affân b. Müslim ve Muhammed b. Ca'fer vasıtalarıyla, Atâ b. Yesâr'ın isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre hadisin isnadı sahihtir. Buna ilaveten İmam Müslim bu rivâyetin mütabi'i olan tarikle de nakletmektedir. Bu tarikteki raviler sikadır. Sonuç olarak elimizdeki rivayet sahih'tir.

Hz. Âişe'den bu hadisi nakledenler ise Urve, Ebû Seleme ve Mes'rûk'dur. Urve'nin isnadıyla rivâyeti nakledenler ise: Ahmed, Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce ve Nesâî'dir. Bunlar ez-Zührî'nin ve başka raviler vasıtasıyla “أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي وَهِيَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ عَلَى فِرَاشِ أَهْلِهَا اغْتِرَاضَ الْجَنَازَةِ” “Rasulullah'ın (s.a.v) kıblesinde cenazenin yatışı yönünde ailesinin yatağı bulunduğu halde namaz kılıyordu” şeklinde rivâyeti nakletmişlerdir. Ahmed, Buhârî, Müslim ve Ebû Davûd, Ebû Seleme ve imam-ı Mâlik vasıtasıyla rivâyetleri, İshâk b. İsâ et-Tabb'a'nın rivâyet metni ile aynıdır. Ahmed, Buhârî ve Müslim'in el-Esved'in

⁷⁴⁶ İMAM MÂLİK, Salatü'l-Leyli 2, (c.I, 117); İBN HANBEL, c.XXXX, 167, (Hn: 24139), c.XXXX, 183, (Hn: 24153), c.XXXX, 199, (Hn: 24169), c.XXXX, 283, (Hn: 24236), c.XXXX, 320, (Hn: 24274), c.XXXXI, 111, (Hn: 24562), c.XXXXI, 176, (Hn: 24629), c.XXXXI, 186, (Hn: 24642), c.XXXXI, 204, (Hn: 24664), c.XXXXI, 241, (Hn: 24715), c.XXXXI, 414, (Hn: 24937), c.XXXXI, 423, (Hn: 24947), c.XXXXI, 478, (Hn: 25024), c.XXXXII, 63, (Hn: 25130), c.XXXXII, 75, (Hn: 25148), c.XXXXII, 125, (Hn: 25222), c.XXXXII, 254, (Hn: 25412), c.XXXXII, 269, (Hn: 25432), c.XXXXII, 313, (Hn: 25489), c.XXXXII, 383, (Hn: 25599), c.XXXXII, 427, (Hn: 25637), c.XXXXII, 432, (Hn: 25647), c.XXXXII, 461, (Hn: 25696), c.XXXXIII, 65, (Hn: 25884), c.XXXXIII, 96, (Hn: 25929), c.XXXXIII, 101, (Hn: 25942), c.XXXXIII, 256, (Hn: 26181), c.XXXXIII, 286, (Hn: 26234), c.XXXXIII, 328, (Hn: 26302); DÂRİMÎ, es-Salâ, 128, (c.II, 886, Hn: 1453); BUHÂRÎ, es-Salâ, 22, (c.I, 86, Hn: 382-383), 101, (c.I, 108 Hn: 512), 109, (c.I, 108, Hn: 513), 109, (c.I, 109, Hn: 514-515), 112, (c.I, 109, Hn: 519), el-Vitr, 3, (c.II, 25, Hn: 997), el-Amel fi's-Salâ, 10, (c.II, 64, Hn: 1209), el-İsti'zân, 27, (c.VIII, 62, Hn: 6276); MÜSLİM, es-Sa,â 512, (c.I, 366-367), Salatü'l-Müsâfirin ve Kasriha 744, (c.I, 511); EBÛ DÂVÛD, es-Sütire, 11, (c.I, 189-190, Hn: 710-711-712-713-714); NESÂÎ, et-Tahâre, 124, (c.I, 102, Hn: 167), el-Kible, 7, (c.II, 65, Hn: 755), 10, (c.II, 67, Hn: 759) .

isnadiyla ve el-A'meş, İbrâhim'den ve Müslim, Mes'rûk vasıtasıyla rivâyetlerinin metni aşağıdaki şekildedir: وَذَكَرَ عِنْدَهَا مَا يَفْطَعُ الصَّلَاةَ الْكَلْبُ، وَالْحِمَارُ، وَالْمَرْأَةُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ: قَدْ شَبَّهْتُمُونَا بِالْحَمِيرِ وَالْكَالِبِ، وَاللَّهِ لَقَدْ «رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي وَإِنِّي عَلَى السَّرِيرِ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْوَيْلَةِ مُنْطَجِعَةً، فَتَبَدُّو لِي الْحَاجَةَ، فَأَكْرَهُ أَنْ أَجْلِسَ فَأُوذِيَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَنْسَلُ مِنْ عِنْدِ رَجُلَيْهِ».

Hiz. Âişe'nin yanında namaz kılanın önünden; köpek, eşek ve kadın geçerse namaz bozulur denildi. Âişe buna kızarak şu cevabı verdi: “Bizi (kadınları) eşeğe ve köpeğe benzettiniz. Allah’a yemin olsun ki ben Hiz. Peygamber’i (s.a.v) kıblesinde yatakta uzanmış vaziyetteyken o namazını kılıyordu. Bir ihtiyacım olursa oturarak Hiz. Peygamber’e eziyet olmasın istediğimden onun ayaklarının dibinden sıyrılıp ayrılıyordum”.

3.5.13 .Yıkanırken Örtünmek

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Ebu’n-Nadr Sâlim İbn Ebî Ümeyye (ö. ?)⁷⁴⁷, Ümmü Hani binti Ebî Talib’in azatlısı Ebû Murra Yezîd (ö. 91-100/710-719)⁷⁴⁸, Ümmü Hani’den (ö. Muâviye’nin hilafetinde) bildiriyor: Mekke’nin fethedildiği yıl Hiz. peygamber’a (s.a.v) gittim ve onu guslederken buldum. Kızı Fatıma bir giysiyle onu gizlemişti. Onlara selam verdim. Hiz. peygamber (s.a.v): “*Bu kimdir ?*” diye sorunca: “Ben, Ümmü Hani, binti Ebî Talib’im” dedim. Hiz. peygamber (s.a.v): “*Ümmü Hani’ye merhaba*” dedi. Gusletmeyi bitirince bir giysiye bürünmüş bir şekilde sekiz rekat namaz kıldı. Sonra gideceği zaman: “Ey Allah’ın Resûlü! Annemin oğlu benim eman vermiş olduğum filan oğlu Hubeyre’yi öldüreceğini söyledi” dedim. Bunun üzerine Hiz. peygamber (s.a.v): “*Ey Ümmü Hani! Eman vermiş olduğun kişiye biz de eman verdik*” buyurdu. Bu, kuşluk vaktindeydi⁷⁴⁹.

⁷⁴⁷ İbn Sa’d ve İbn Asâkir: Sika ve çok hadis rivayet eden bir raviydi demektedirler. Zehebî ise, Ebû Sâlih’den: Sâlihu'l-hadis (hadis rivâyetine sâlihtir) demiştir. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.I, 313; İBN ASÂKİR, *Târih Dimeşk*, c.XX, 32; ZEHEBÎ, *Târih el-İslâm ve Vefiyât el-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, c.III, 418.

⁷⁴⁸ İbn Sa’d: Şeyhun kadîm (değerli bir ravidir) ve sika az hadis rivayet eden bir raviydi demektedir. İbn Mencuye ise: Onu Müslim’in ricâlî olarak zikretmiştir ve İbn Sa’d gibi Şeyhun kadîm (değerli bir ravidir) demektedir. El-İclî: Tâbiî ve sika demiştir. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.V, 134; İBN MENCUYEH, *Ricâl Sahîh Müslim*, c.II, 364; el-İCLÎ, *Tarihu's-Sikat*, c.I, 510.

⁷⁴⁹ İMAM MÂLİK, Kasru’s-Salâ fi’s-Sefer 27-28, (c.I, 152); İBN HANBEL, c.XXXX, 167, (Hn: 24139), c.XXXX, 183, (Hn: 24153), c.XXXX, 199, (Hn: 24169), c.XXXX, 283, (Hn: 24236), c.XXXX, 320, (Hn: 24274), c.XXXXIV, 455-456-457, (Hn: 26887-26888-26889), c.XXXXI, 460, (Hn: 26892), c.XXXXIV, 466, (Hn: 26896), c.XXXXIV, 469-470, (Hn: 26898-26899), c.XXXXIV, 472-473-474-475-476, (Hn: 26900-26901-26903-26904-26906-26907), c.XXXXV, 378, (Hn: 27379-27380), c.XXXXV, 382, (Hn: 27386), c.XXXXV, 384, (Hn: 27388), c.XXXXV, 386, (Hn: 27391-27392); DÂRİMÎ, es-Salâ, 152, (c.II, 910, Hn: 1493-1494), es-Siyer, 59, (c.III, 1625, Hn: 2544); BUHÂRÎ, el-Gusl, 21, (c.I, 64, Hn: 280), es-Salâ, 4, (c.I, 80, Hn: 357), Taksîru’s-Salâ, 12, (c.II, 45, Hn: 1103), et-Teheccüd, 30, (c.II, 58, Hn: 1176), el-Cizye, 9, (c.IV, 100, Hn: 3171), el-

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî'den; Dârimî, Ubeydullah b. Abülmecîd'den; Buhârî, İsmail İbn Ebî Avs, Abdullah b. Yûsuf ve Abdullah b. Mesleme'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Tirmizî, Maan b. İsâ el-Kazzâz vasıtasıyla, İshâk b. Mûsâ'dan; İmam-ı Mâlik'in tahrirci ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel'in *Müsned*'inde Dârimî, Müslim, Tirmizî ve Ebû Dâvûd, bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında bir çok tarikle Hepsi Ebû Murra Yezîd'in isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel, Müslim ve İbn Mâce, Abdullah b. el-Hâris'in isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Diğer bir tarik İbn Hanbel, Abdürrezzâk b. Hemmâm ve Muhammed b. Bekr b. Osmân'dan; Nesâî, Muhammed b. Yahyâ b. Muhammed b. A'yün'den; Atâ İbn Ebî Rabâh'ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Bir diğer tarikle İbn Hanbel, Ya'la b. Ubeyd, Yahyâ b. Âdem ve Abdürrezzâk b. Hemmâm vasıtalarıyla Ebû Sâlih Bazam'dan, Yûsuf b. Mahek ve el-Muttâlip b. Abdülmuttalip b. Hantap'ın isnadıyla rivâyeti nakletmektedir. İbn Mâce ve Ebû Dâvûd, Kurayb İbn Ebî Müslim'in isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadı, İmam-ı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî, Ümmü Hani'nin hadisini kısaca şöyle izah eder: Bu hadis buradakiden daha uzuncadır. Bu hadis *hasenun sahihtir*. Ayrıca Abdurrahmân İbn Ebî Leyla'nın isnadıyla rivâyet edilen hadis *hasenun sahihtir*. Ahmed bu konuda en sahih rivâyet Ümmü Hanî'nin hadisidir demektedir. Öte yandan Tirmizî: Saîd el-Makburî, Ebû Murra'dan gelen rivâyetin hakkında bu hadis *sahihtir*⁷⁵⁰.

Ahmed, Dârimî, Buhârî ve Müslim, Ebû Murra, Abdülmuttalib b. Hantab, Atâ İbn Ebî Rabâh, Abdullah b. el-Hâris, Ebû Sâlih, İbn Ebî Leylâ, Yûsuf b. Mâhek ve Kurayb isnadlarıyla rivâyeti aynı Ümmühani metni gibi nakletmiştir.

Abülmuttalib b. Hantab'ın isnadıyla rivâyeti tahrîç ve nakledenler ise, sadece İbn Hanbel *Müsned*'inde “ فَجَاءَ أَبُو ذَرٍّ بِجَفْنَةٍ فِيهَا مَاءٌ. قَالَتْ: إِنِّي لَأَرَى فِيهَا أَثَرَ الْعَجِينِ، ” (Ebû Zer içinde su bulunan bir kapla geldi. Ümmü Hani çinde hamur kalıntıları gördüm. Ebâ Zer onu örttü.” ilavesi ile tahrîc etmiştir.

Meğâzî, 53, (c.V, 149, Hn: 4292), el-Edep, 95, (VIII, 37, Hn: 6158); MÜSLİM, el-Hayz 336, (c.I, 265-266), Salatü'l-Müsâfirin ve Kasriha 336, (c.I, 497-498); İBN MÂCE, et-Tahâre, 59, (c.I, 158, Hn: 465), 113, (c.I, 201, Hn: 614), İkâmetü's-Salâ ve's-Sünneti fiha, 172, (c.I, 419, Hn: 1323), Salatü'd-Duha, 187, (c.I, 439, Hn: 1379); EBÛ DÂVÛD, et-Tatavvu' ve rekaat es-Sünne, 11, (c.II, 28, Hn: 1290-1291), el-Ciâd, 167, (c.III, 84, Hn: 2763); TİRMİZÎ, el-Vitr, 15, (c.II, 338, Hn: 474), es-Siyer, 26, (c.IV, 142, Hn: 1579), el-İs'ti'zân, 34, (c.V, 78, Hn: 2734); NESÂÎ, et-Tahâre, 147, (c.I, 126, Hn: 225), el-Gusl ve't-Teyemmum, 11, (c.I, 202, Hn: 415).

⁷⁵⁰ TİRMİZÎ, el-Vitr, 15, (c.II, 338, Hn: 474), es-Siyer, 26, (c.IV, 142, Hn: 1579), el-İs'ti'zân, 34, (c.V, 78, Hn: 2734).

Ahmed ve Müslim ve İbn Mâce Abdullah b. el-Hâris isnadıyla rivâyeti لَا أَدْرِي، أَقِيَامُهُ فِيهَا أَطْوَلُ، أَوْ رُكُوعُهُ، أَوْ سُجُودُهُ، كُلُّ ذَلِكَ مِنْهُ مُتَقَابِرٌ dururken kıyamı mı yoksa rükû veya sujud mu uzun idi? Yaptığı hareketler birbirine yakın idi. ibaresi ilavesi ile tahric etmişlerdir.

Ahmed, Dârimî, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî, İbn Ebî Leylâ'nın isnadıyla tahric edilen rivâyetin metninde “ مَا رَأَتْهُ صَلَّى صَلَاةً قَطُّ أَحْفَ مِنْهَا، غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ يُنْمُ ” Hz. Peygamber'den gördüğüm kıldığı namazlar içinde en kısa olanıydı. Ancak o ruku ve secdeleri tam yapıyordu.” ilavesi vardır. İbn Mâce ve Ebû Dâvûd, Kurayb'in isnadıyla tahric ettikleri rivâyet ise, metninde sadece kıldığı namaz hakkında “kısaca” ibaresi ilavedir. Fetih günü yaptığı gusülle ilgili rivâyet metinleri de ihtilaflıdır. Hz. Peygamber (s.a.v) Ümmü Hânî'nin evinde gusletmemiştir. Habuki başka rivâyette Ümmü Hânî'nin evinde gusletmiştir. Hz. peygamber'a bu sırada Ebû Zer perde tutmaktadır, bir başka rivâyette ise kızı fâtıma elbise ile perdelemektedir. Sonuçta metin farklılıklarına rağmen rivâyetin sahit ve sâbit tarihlerle rivâyet edilmesi nedeniyle sahit'tir.

3.6. HAYIZ KİTABI

3.6.1. Hayızlı Eşle Birlikte Olmanın Adabı

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî (ö. 125/743)⁷⁵¹, Urve b. Zübeyr (ö. 94/712)⁷⁵², Amre binti Abdurrahmân el-Ensâriyye (ö. 98/717)⁷⁵³, Hz. Âişe der ki: “Hz. peygamber (s.a.v) itikafte iken başını bana yaklaştırır ve ben adetli olduğum halde saçlarını tarardım. İtikafte olduğunda, ancak insani bir ihtiyaçtan dolayı eve girerdi”⁷⁵⁴.

⁷⁵¹ İbn Sa'd'ın dediğine göre Ebû Bekr der ki: Zührî gıbinbirini göremedim. İmam Mâlik b. Enes, târihte Medine Şehrinde güncellenmiş, fakih ve muhaddis bir kişi var ise oda Muhammed ez-Zührîydi, demektedir. El-İclî: Onun hakkında tâbiûndan ve sika biridir demiştir. Ebû Zura ise onun için hafız ve fakih ifadesini kullanmıştır. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.I, 166; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 412; EBÛ ZÛR'A, *ed-Duafâ*, c.III, 934.

⁷⁵² İbn Sa'd: Sika, fakih, çok hadis rivayet eden bir raviydi, ilmi yüksek ve itimad edilir bir kimsedir. el-İclî ise onun hakkında: Tâbiû, sika ve sâlih'in birisidir. İBN EBÎ HÂTİM: Ehli Medine'nin dört fakih'in birisidir demektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.V, 137; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 331; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VI, 396.

⁷⁵³ el-İclî: Medenî, Tâbiû ve sika demektedir. İbn Hibbân ise onu sikatında zekretmiştir. Ali b. el-Medîni hakkında şöyle ifade etmiştir: Amra'nın hadisi Âişe'den sahit ve sâbittir. Bkz. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 521; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 288; EBU'L-VELİD el-Endelusi, *et-Tâ'dîl ve't-Tecrîh*, c.III, 1293.

⁷⁵⁴ İMAM MÂLİK, *et-Tahâre* 102, (c.I, 60), el-İtikaf 1, (c.I, 312); İBN HANBEL, c.XXXX, 45, (Hn: 24041), c.XXXX, 285, (Hn: 24238), c.XXXXI, 68, (Hn: 24521), c.XXXXI, 111, (Hn: 24564), c.XXXXI, 251, (Hn: 24731), c.XXXXII, 231, (Hn: 25374), c.XXXXII, 311, (Hn: 25484), c.XXXXII, 455, (Hn: 25682), c.XXXXII, 480, (Hn: 25735), c.XXXXIII, 103, (Hn: 25948), c.XXXXIII, 122, (Hn: 25973), c.XXXXIII, 126, (Hn: 25984), c.XXXXIII, 208, (Hn: 26102),

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a , Abdurrahmân b. Mehdî, Âmir b. Sâlih, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Vekî' b. el-Cerrâh ve Ebû Seleme Mansûr el-Huzâî'den; Dârimî, Hâlid b. Mahled'den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf'den; İbn Mâce, Abdullah b. Mesleme'den; Tirmizî, Ebû Masab el-Medenî'den; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; İmam-ı Mâlik'in tahrirci ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel'in Müsned'inde bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında ve İmam-ı Mâlik'ten başka bir çok tarikle ve İmam-ı Mâlik'in tahrirci ettiği isnadla nakletmiştir. Buhârî, Müslim, İbn Mâce ve Nesâî ise, tamamı Amra binti Abdurrahmân'ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel, Dârimî ve Nesâî, Urve b. ez-Zübeyr'in isnadıyla nakletmişlerdir. İbn Hanbel, Dârimî, Müslim, Nesâî, Esved b. Yezîd en-Nahâî'nin isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Bir daha İbn Hanbel, Hüseyim b. Beşîr vasıtasıyla, İbrahim b. Yezîd et-Teymî isnadıyla nakletmiştir.

İmam-ı Müslim'in şartlarına göre hadis'in isnadı sahihtir. Ravileri, Buhârî ve Müslümin ricâlidir ve sikadrlar. Tirmizî, rivayet için hasenun sahihtir demektedir. Ayrıca aynı rivâyeti bir çok muhaddis, Mâlik, Şihâb, Urve, Amre ve Âişe'den sahih bir isnadla rivâyet etmişlerdir.⁷⁵⁵ Hadis isnadı açısından, sahih'tir.

Ahmed ve Müslim rivâyet ettiği metinde yer alan “وَالْمَرِيضُ فِيهِ، فَمَا أَسْأَلُ عَنْهُ إِلَّا” “وَأَنَا مَارَةٌ” ibaresi, Buhârî'nin metnin de geçmemektedir.

3.6.2. Hayırlı Kişinin Kucağında Kur'an Okumak

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lahîa, Hâlid İbn Ebî İmran (ö. 125/743)⁷⁵⁶, el-Kâsım b. Muhammed, müminlerin annesi Hz. Âişe der ki: “Ben adetli iken Hz. peygamber (s.a.v) başını kucağıma koyar ve Kur'an okurdu”⁷⁵⁷.

c.XXXXIII, 295, (Hn: 26284), c.XXXXIII, 302, (Hn: 26261), c.XXXXIII, 314, (Hn: 26278), c.XXXXIII, 355, (Hn: 26336), c.XXXXIII, 412, (Hn: 26408); DÂRİMÎ, et-Tahâre, 108, (c.I, 703-704, Hn: 1098-1099), (c.I 706-707, Hn: 1106-1108-1109); BUHÂRÎ, el-Haz, 2, (c.I, 67, Hn: 295), el-İ'tikâf, 2, (c.III, 48, Hn: 2028), 3, (c.III, 48, Hn: 2029), el-Libâs, 26, (c.VII, 164, Hn: 5925); MÜSLİM, el-Hayz, (c.I, 244, Hn: 297); İBN MÂCE, et-Tahâre, 120, (c.I, 208, Hn: 633), es-Siyâm, 64, (c.I, 565, Hn: 1778); EBÛ DÂVÛD, es-Savm, 79, (c.II, 332, Hn: 2467-2469); TİRMİZÎ, es-Savm, 80, (c.III, 158, Hn: 804); NESÂÎ, et-Tahâre, 180, (c.I, 147-148, Hn: 275-276-277), el-Hayz, 20, (c.I, 193, Hn: 386-387-388-389).

⁷⁵⁵ TİRMİZÎ, es-Savm, 80, (c.III, 158).

⁷⁵⁶ el-İclî: Sika. Ebu'l-Arab ise: Sika ve Me'mûnun (itimad edilir). İbn el-Cevzî ise: Magrib'in fahihî Mısır ve Magrib'in müftüsü idi demektedirler. Bkz. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 141; Ebu'l-Arab Muhammed b. Ahmed b. Temîm (ö. 333/945), *Tabakât Ulemâ' İfrîkiyye*, (Thk. y), Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrût, t.y, c.I, 245; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi Tarihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, c.VII, 237.

⁷⁵⁷ İBN HANBEL, c.XXXX, 461, (Hn: 24397), c.XXXX, 494, (Hn: 24435), c.XXXXI, 354, (Hn: 24862), c.XXXXI, 482, (Hn: 25030), c.XXXXII, 77, (Hn: 25153), c.XXXXII, 142, (Hn: 25246), c.XXXXII, 370, (Hn: 25573), c.XXXXII, 455, (Hn: 25683), c.XXXXIII, 480, (Hn: 26221); BUHÂRÎ, el-Hayz, 3, (c.I, 67, Hn: 297), et-Tevhîd, 52, (c.IX, 159, Hn: 7549); MÜSLİM, el-Hayz

İsnad'da İbn Lehîa bulunduğuna göre zayıf hükmü almaktadır. İbn Lehîa, zayıf olsa da İshâk b. İsâ et-Tabb'a ondan hadis kitapları yanmadan önce rivayet almıştır. Diğer raviler ise sikadılar, Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Dolayısıyla rivâyet hasen derecesini kazanmıştır.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mûsâ b. Dâvûd ve el-Eşîb vasıtalarıyla Abdullah b. Lehîa'nın yoluyla ve hocası el-Kâsım b. Muhammed'in isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel, Mûsâ b. Dâvûd, Hasan b. er-Rabî', Ebu'n-Nadr Sâlim b. Ebî Ümeyye, Abdurrahmân b. Mehdî, Vekî' b. el-Cerrâh, Ali b. Âsim ve Yûnus'dan; Buhârî, Ebû Nuaym el-Fadl b. Dükeyn ve Ka'b b. İsâ b. Ukbe'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Ebû Dâvûd, Muhammed b. Kesîr'den; Nesâî, İshâk b. İbrahim ve Ali b. Hucr'den. Mansûr b. Safiyye el-Haccâc'ın vasıtasıyla ve hocası Ümmü Safiyye binti Şeybe'nin isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Hadisin metin açısından, yukardaki zikredilen metinle bir çok tarikle sahih ve sâbittir. Ancak isnadında Abdullah b. Lehîa tenkit edilmesi sebebiyle hasen'dir.

3.6.3. Hayızlı Kadının Özür Kanına Dair Hükümler

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî, Muhammed b. Müslim b. Şehap ez-Zührî, Urve b. Zübeyr, Müminlerin annesi Hz. Âişe der ki: Ümmü Habîbe binti Cahş; "Ben özür kanı (istihaze) görüyorum" diyerek bu konuda Hz. peygamber'tan (s.a.v) fetva istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): "Bu, sadece damar akıntısıdır. Guslet ve namaz kıl" buyurdu. Bundan sonra Ümmü Habîbe her namaz vakti gusletmeye başladı. İbn Şihâb der ki: "Allah Resûlü (s.a.v), onu her namaz vakti gusletmesini emretmedi. Bunu kendisi yaptı"⁷⁵⁸.

301, (c.I, 246); İBN MÂCE, et-Tahâre, 120, (c.I, 208, Hn: 634); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 102, (c.I, 68, Hn: 260); NESÂÎ, et-Tahâre, 169, (c.I, 147, Hn: 274), el-Hayz, 16, (c.I, 191, Hn: 381).

⁷⁵⁸ İMAM MÂLİK, et-Tahâre 104, (c.I, 61); İBN HANBEL, c.XXXX, 173, (Hn: 24145), c.XXXXI, 70, (Hn: 24523), c.XXXXI, 84, (Hn: 24538), c.XXXXI, 371, (Hn: 24879), c.XXXXI, 392, (Hn: 24907), c.XXXXI, 439, (Hn: 24972), c.XXXXI, 507, (Hn: 25059), c.XXXXII, 9, (Hn: 25086), c.XXXXII, 24, (Hn: 25095), c.XXXXII, 241, (Hn: 25391), c.XXXXII, 351, (Hn: 25544), c.XXXXII, 399, (Hn: 25622), c.XXXXII, 454, (Hn: 25681), c.XXXXIII, 49, (Hn: 25859), c.XXXXIII, 140, (Hn: 26005), c.XXXXIII, 298, (Hn: 26255); DÂRİMÎ, et-Tahâre, 81, (c.I, 594, Hn: 795), 85, (c.I, 597-598-599, Hn: 801-802-803), (c.I, 601-602-603-604, Hn: 805-806-809-810-812), (c.I 606-607, Hn: 817-819), (c.I 610, Hn: 826), 86, (c.I, 615, Hn: 841); BUHÂRÎ, el-Vudû', 65, (c.I, 55, Hn: 228), el-Hayz, 8, (c.I, 68, Hn: 306), 19, (c.I, 71, Hn: 320), 26, (c.I, 73, Hn: 327), 28, (c.I, 73, Hn: 331), el-İ'tisâm bi'l-Kitb ve's-Sünne, 24, (c.IX, 109, Hn: 7357); MÜSLİM, el-Hayz 333-334, (c.I, 262-263-264); İBN MÂCE, et-Tahâre, 115, (c.I, 203-204-205, Hn: 621-624-626); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 107, (c.I, 72, Hn: 279), 109, (c.I, 74, Hn: 282), 110, (c.I, 74, Hn: 285), 111, (c.I, 77-78, Hn: 288-291), 112, (c.I, 79, Hn: 294-295), 113, (c.I, 80, Hn: 298-299); TİRMİZÎ, et-Tahâre,

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a'dan; Müslim, Kuteybe b. Saîd ve Muhammed b. Rumh'den; Tirmizî ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd, Leys b. Sa'd vasıtasıyla ve hocası Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'nin tarikiyle nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel ve Dârimî, Muhammed b. Abdurrahmân İbn Ebî Zib'in vasıtasıyla ve hocası Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî tarikiyle nakletmişlerdir. Öte yandan İbn Hanbel, Buhârî ve Nesâî, İmam-ı Mâlik tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Yine İbn Hanbel, Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tiemizi ve Nesâî, bir çok tariklerle Hişâm b. Urve'nin vasıtasıyla ve hocası Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'nin yoluyla rivâyeti nakletmişlerdir. Birde İbn Hanbel ve Dârimî, İbrahim b. Saîd vasıtasıyla ve hocası Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'den rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel ve İbn Mâce, Dârimî, Nesâî, Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî, hocası Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî tarikiyle rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca Nesâî, er-Râbi' b. Süleyman vasıtasıyla Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî'den, en-Nüman ve Ebû Muayd tarikleriyle hocaları Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Müslim, Nesâî, Ebû Dâvûd ve Nesâî, bir çok tarikte Amr b. el-Hâris ve Hâlid el-Hâris vasıtalarıyla hocaları Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'den rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Ebû Dâvûd, Muhammed b. Mesleme'nin vasıtasıyla hocası Muhammed b. İshâk'tan; Dârimî, Ahmed b. Hâlid ve Muhammed b. el-Kâsım'ın vasıtasıyla hocası Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'den; İbn Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî, keşitli tariklerle Şu'be b. el-Haccâc vasıtasıyla ve hocaları Abdurrahmân b. el-Kâsım'ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel ve Ebû Dâvûd, Farklı tariklerle Süleyman b. Mihrân el-Ameş vasıtasıyla hocası Habîb İbn Ebî Sâbit isnadıyla nakletmiştir.

Ayrıca İbn Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâî, keşitli tariklerle Leys b. Sa'd vasıtasıyla hocası Yezîd İbn Ebî Habîb'ten; Müslim ise, Mûsâ b. Kurayş et-Temîmî vasıtasıyla İshâk İbn Ebî Bekr b. Mudar'dan, Babası Ebî Bekr b. Mudar'dan; hepsi Ca'fer b. Rabî vasıtasıyla Irak b. Mâlik isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel ve Nesâî, bir çok tariklerle Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî vasıtasıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

93, (c.I, 217, Hn: 125), 94, (c.I, 229, Hn: 129); NESÂÎ, et-Tahâre, 138, (c.I, 117-118-119, Hn: 202-203-204-205-207), 139, (c.I, 120-121-122 Hn: 209-210-212), 140, (c.I, 122, Hn: 213), 142, (c.I, 123-124, Hn: 216-217-218-219), el-Hayz, 2, (c.I, 181, Hn: 350-351), 3, (c.I, 182, Hn: 352), 4, (c.I, 183-184, Hn: 356-357-359), 5, (c.I, 184, Hn: 360), 6, (c.I, 185-186, Hn: 363-364-365-366-367) .

İbn Hanbel ve Buhârî, isnadları Mansûr b. Abdurrahmân'a ulaşarak ve onun vasıtasıyla Hocası Safiyye binti Şeybe'nin isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Dârimî, bir çok tariklerle isnadı Âmir eş-Ş'abi ulaşarak ve onun vasıtasıyla Amre binti Amr el-Kufiyye'nin isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Ebû Dâvûd ise , Ahmed b. Sinan el-Kattân'dan, Eyyûb İbn Ebî Miskîn'den, el-Haccâc b. Artâ'a' vasıtasıyla hocası Ümmü Kulsum'un isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

İmam-ı Müslim'in şartlarına göre bu hadis'in isnadı sahihtir. Buhârî ve Müslümin ravileri olup sikadrlar. Tirmizî bu rivayet hakkında şunları dile getirmektedir: "Hadis, Zührî, Amre yoluyla yine Âişe'den aynı şekilde rivâyet edilmiştir... Evzâî bu hadisi Zührî, Urve, Amre ve Âişeden rivâyet etmektedir. Ayrıca bu konuda Ümmü Seleme'den de hadis rivâyet edilmiştir. "Fâtıma geldi" diye başlayan Âişe hadisi *hasenun sahihtir*. Sahabe ve tabiinden pek çok ilim adamı bu görüştedir.⁷⁵⁹

Hadis metin farklılıkları açısından şunları kaydetmek gerekmektedir. Buhârî, Müslim ve diğer Sünen'lerinde: " *أُمُّ حَبِيبَةَ بِنْتُ جَحْشٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا اسْتَحْيَضَتْ سَبْعَ سِنِينَ* " = "Ümmü Habîbe bintü Cahş tam yedi yıl boyu istihâze kanı gördü" ilavesi vardır. Müslim, bir rivâyetinde: " *لَمْ يَأْمُرْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَغْتَسِلَ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ، وَلَكِنَّهُ شِئَاءٌ* " = "Allah Resûlü (s.a.v), onu her namaz vakti gusletmesini emretmedi. Bunun kendisi yaptı" şeklinde İbn et-Tabbâ'nın rivâyet ettiği gibi rivâyet etmiştir.

3.7. NAMAZ KİTABI

3.7.1. Sabah ve İkinci Namazlarının Fazileti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre bildiriyor: Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: "*Sizi gece vakti nöbetleşe takip eden melekler vardır.— Abdurrahmân rivayetinde: "Gündüz vaktide takip eden melekler vardır"* ibaresi geçer — Bu *melekler sabah ve ikinci namazları vaktinde bir araya gelirler. Yanınızda nöbeti biten melekler amelinizle Allah katına yükselirler. Allah - durumu en iyi bilen olduğu halde – onlara: Kullarımı nasıl bir halde bıraktınız ?*" diye

⁷⁵⁹ TİRMİZÎ, et-Tahâre, 93-94, (c.I, 217-229).

sorar. Bunun üzerine melekler: “Onları bıraktığımızda namaz kılıyorlardı. Yanlarına gittiğimizde de namaz kılıyorlardı derler”⁷⁶⁰.

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb’a ve Abdurrahmân b. Mehdî’den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf, Kuteybe b. Saîd ve İsmail b. Uleyye’den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ’dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd’den; İmam-ı Mâlik’in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel’in Müsnedinde bu rivâyet İshâk b. İsa dışında üç tarikle nakledilmektedir. Bunlar: Muâviye b. Amr, Affân b. Müslim el-Bâhilî ve Yezîd b. Hârûn tarikleridir. Mûsâ b. Yesar, Ebû Râfi’ Nefî’ es-Sâîğ ve Ebû Sâlih Bazam’ın yollarıyla rivâyeti nakledilmektedir. Buhârî, Ebû’l-Yemân el-Hakem b. Nâfi’ el-Behrânî, İmam Mâlik’in vasıtasıyla ve hocası Ebû ez-Zinâd Abdulla b. Zekvân’ın isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Bu hadis’in isnadı İbn et-Tabbâ’ tarafında rivâyet Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Abdurrahmân, rivâyet Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Ravileri ise sikadırlar. Hadisin aslı İmam-ı Mâlik’in Muvatta’ında ve Ahmed, Buhari, Müslim ve Nesâî ondan rivâyetle nakletmişlerdir. Hadis sahih bir rivâyettir.

3.7.2. Namazda ilk Safın ve Cemaate Devamın Önemi

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû Abdulla Sümei el-Mahzûmî (ö. 130/748)⁷⁶¹, Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân (ö. 101/720)⁷⁶², Ebû Hureyre der ki: Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “Eğer insanlar ezan okumakla birinci safta bulunmakta neler olduğunu bilselerdi ve (onlara ulaşmak için) kura çekmekten başka çare bulmasalardı, muhakkak aralarında kura çekerlerdi. (namazın) ilk vaktinde olan (sevab)ı bilselerdi (ona yetişmek için) muhakkak yarış ederlerdi. Yatsı namazı ve sabah namazlarında olan (sevab)ı bilselerdi emekleyerek de olsa onlara gelirlerdi”⁷⁶³.

⁷⁶⁰ İMAM MÂLİK, Kasru’s-Salat 82, (c.I, 170); İBN HANBEL, c.XII, 460, (Hn: 7491), c.XIII, 477, (Hn: 8120), c.XIV, 217, (Hn: 8538), c.XV, 76, (Hn: 9151), c.XVI, 209, (Hn: 10309); BUHÂRÎ, Mevâkîr es-Salat, 16, (c.I, 115, Hn: 555), el-Cizye, 6, (c.IV, 113, Hn: 3223), et-Tevhîd, 23, (c.IX, 126, Hn: 7429), 33, (c.IX, 142, Hn: 7486); MÜSLİM, el-Mesâcid ve Mevâdi’ es-Salat 632, (c.I, 439); NESÂÎ, es-Salat, 21, (c.I, 240, Hn: 485).

⁷⁶¹ Ahmed ve Ebû Hâtîm: Sikadır demektirler. Bkz. MİZZÎ, Tehzîbü’l-Kemâl Fî Esmâi’r-Ricâl, c.XII, 142.

⁷⁶² El-İclî: Tâbiî ve Sikadır. Ebû Zura: Sika ve hadisi düzgündür. Ahamed ise: Sikadır sika demektirler. Bkz. el-İCLÎ, Tarihu es-Sikat, c.I, 141; EBÛ ZÛR’A, ed-Duafâ, c.III, 866; İBN EBÎ HATİM, el-Cerh ve’t-Ta’dîl, c.III, 451.

⁷⁶³ İMAM MÂLİK, as-Salat 3, (c.I, 68), Salâtu’l-Cemâe 6, (c.I, 131); İBN HANBEL, c.XII, 163, (Hn: 7226), c.XIII, 166, (Hn: 7738), c.XIII 394, (Hn: 8022), c.XIV, 460, (Hn: 8872), c.XVI, 522, (Hn: 10898), BUHÂRÎ, el-Azân, 9, (c.I, 126, Hn: 615), 32, (c.I, 132, Hn: 654), 75, (c.I, 145, Hn: 721), eş-Şehâdât, 30, (c.III, 182, Hn: 2689); MÜSLİM, es-Salat 437-439, (c.I, 325-326); İBN MÂCE,

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf ve İsmail b. Üleyye'den; Müslim, Yhya b. Yahyâ'dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; İmam-ı Mâlik'in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca Nesâî, Ütbe b. Abdullah, İmam-ı Mâlik ve el-Hâris b. Miskîn isnadıyla rivâyet etmiştir. Tirmizî, Kuteybe b. Saîd, Abdülazîz, hocası Süheyl İbn Ebî Sâlih, Babası Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân'ın isnadıyla rivâyeti nakletmektedir. Müslim, İbrahim b. Dînâr ve Muhammed b. Harb el-Vasitî'den; İbn Mâce, Ebû Sevr İbrahim b. Hâlid, hocası Amr b. el-Heysem, Şu'be b. el-Haccâc, Katâde b. Diâme, Halles b. Amr el-Hicr, Naf'i Ebû Râfi' es-Sâiğ isnadıyla rivâyet etmişlerdir. İmam Müslim' in şartlarına göre bu hadisin isnadı sahihtir. Müslim ve Nesâî, aynı metinle tahrir etmiştir.

Buhârî rivâyet metninin başında aşağıdaki ilave ile nakledilmektedir:

«بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ فَأَحْرَهُ، فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ» ثُمَّ قَالَ: " الشُّهَدَاءُ خَمْسَةٌ: الْمَطْعُونُ، وَالْمَنْبُتُونُ، وَالْعَرِيقُ، وَصَاحِبُ الْهَدْمِ، وَالشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ " وَقَالَ: «لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النَّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ ...» ثم ذكر الحديث إلى آخره .

“Bir adam yolda yürürken, yol üzerinde bir diken dalına rastladı. Onu alıp dışarı attı. Cenab-ı Hakk bu davranışından memnun kalarak, ona mağfiret etti”. Sonra devam ederek sözüne şöyle buyurdu: *“Şu beş kişi şehiddir: “Tâundan ölen, karın hastalığından ölen, boğularak ölen, yıkıntı altında ölen, Allah yolunda şehid olan”.* Daha sonra *“(namazın) ilk vaktinde olan (sevab)ı bilselerdi...”* hadisin devamı yukarıdaki İbn et-Tabb'ın rivâyet ettiği gibi devam eder. Müslim ise bu rivâyeti bölerek rivâyet etmektedir.⁷⁶⁴ İmam-ı Mâlik ise rivayet bir başka yerde *“Allah yolunda şehid olan...”* ibaresi geçmektedir.⁷⁶⁵ Sonuc olarak bu rivâyet Müslim'in şartlarına göre sahihtir ricâli ise sikadırlar.

3.7.3 .Namazı Önemsemeyenler ve Geçiktirenler

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, el-Alâ' b. Abdurrahmân (ö. 131/749)⁷⁶⁶ der ki: Öğle namazından sonra Enes b. Mâlik'in (ö. 92/711) yanına girdik. Enes ikinci namazını kılmak için kalktı. Bitirdiğinde namazı vaktinde kılmaktan bahsettik. Bunun üzerine şöyle dedi: “Hz. peygamber'in (s.a.v)

İkâmetü's-Salâ, 51, (c.I, 319, Hn:998); TİRMİZİ, es-Salat, 52, (c.I, 437, Hn: 225); NESÂÎ, el-Mevâkit , 21, (c.I, 269, Hn: 540), el-Ezân, 31, (c.II, 23, Hn: 671).

⁷⁶⁴ MÜSLİM, es-Salat, (c.I, 325-326, Hn: 437-439).

⁷⁶⁵ İMAM MÂLİK, Salâtu'l-Cemâe 6, (c.I, 131).

⁷⁶⁶ İbn Sa'd: Sika, çok hadis rivayet eden bir raviydi ve sabittir. el-İclî ve Ahmed: Sikadır. İbn Maîn ise: Leyse bi-hücce (hüccet değildir) demektirler. Bkz. İBN SA'D, et-Tabakatü'l-Kübrâ, c.I, 330; el-İCLÎ, Tarihu es-Sikat, c.I, 343; İBN EBÎ HATİM , el-Cerh ve't-Ta'dil, c.VI, 357.

“Bu, münafıkların namazıdır” dedikten sonra şöyle buyurduğunu işittim: “Onlardan biri, güneş sararıp şeytanın boynuzları arasına gelinceye kadar oturur. Sonra kalkar ve (kuşun) gagalama (sı) gibi dört rekat namaz kılar. O namazda Allah’ı çok az zikreder”⁷⁶⁷.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a ve Abdurrahmân b. Mehdî’den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî’den; İmam-ı Mâlik’in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel, Muhammed b. Fudayl, Muhammed b. İshâk’tan; Müslim, Yahyâ b. Eyyup, Muhammed b. es-Sabbâh, Kuteybe b. Saîd ve Ali b. Hucr, hocaları İsmail b. Ca’fer vasıtasıyla el-Alâ’ b. Abdurrahmân’ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Tirmizî ve Nesâî, Ali b. Hucr’dan, İsmail b. Ca’fer vasıtasıyla el-Alâ’ b. Abdurrahmân’ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel, Hârûn b. Yezîd’den, Abdullah b. Vehb’ten, Üsâme b. Zeyd vasıtasıyla, Hafs b. Ubeydullah b. Enes’in isnadıyla rivâyeti nakletmektedir. Bu hadis’in isnadı İmam-ı Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî ise: Bu Hadis *hasenun sahihtir*⁷⁶⁸ demektedir.

Hadisin metnine gelince, yukarıdaki hadiste “تِلْكَ صَلَاةُ الْمُنَافِقِينَ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ” üç defa “Bu, münafıkların namazıdır” geçerken bazı rivâyetlerde bir defa geçmiştir. Ayrıca el-Alâ b. Abdurrahmân diğer rivâyetinde “فَدَعَا الْجَارِيَةَ بِوَضُوءٍ” “Yanındaki Cariyeye seslenip abdest için su getir” dedi, ilave ibaresi geçmektedir. Abdurrahmân b. Virdân isnadıyla rivâyet edenler ise: “كَانَ يُصَلِّيْهَا وَالشَّمْسُ بَيْضَاءُ نَوِيَّةً” - “Güneşin yüksekte olma halinde namazı kılmayı tercih ederdi” şeklindedir.

3.7.4. Yönetimin Namaza Önem Vermesi Gerektiği

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Attâf b. Hâlid el-Mahzûmî (ö. 179/795)⁷⁶⁹, Abdurrahmân b. Harmele (ö. 140/757)⁷⁷⁰, Cüheyne’den bir ravi -

⁷⁶⁷ İMAM MÂLİK, el-Kur’ân 46, (c.I, 220); İBN HANBEL, c.XIX, 58, (Hn: 11999), c.XX, 264, (Hn: 12929), c.XXI, 211, (Hn: 13589); MÜSLİM, el-Mesâcid ve Mevâdi’ es-Salat 622, (c.I, 434); EBU DÂVUD, es-Salat, 5, (c.I, 112, Hn: 413); TİRMİZÎ, es-Salat, 6, (c.I, 301, Hn: 160); NESÂÎ, el-Mevâkit, 8, (c.I, 254, Hn: 511).

⁷⁶⁸ TİRMİZÎ, es-Salat, 6, (c.I, 301).

⁷⁶⁹ İbn el-Medîni, İMAM MÂLİK ve İbn Maîn: Sika olduğunu demektirler. Bkz. Ali İbni’l-Medîni, *süâlât İbn Ebî Şeybe li-Âli İbni’l-Medîni*, I, 136; el-Ukaylî, *ed-Duefâ’el-Kebîr*, c.III, 425; İbn Adiy, *el-Kâmil fi Duafâ’er-Ricâl*, c.VII, 95.

⁷⁷⁰ İbn Sa’d ve: Sika ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. İbn Maîn ise: Lâ be’s bihi (fena sayılmaz). Ahmed ise: Sika demektedirler. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakatü’l-Kübrâ*, c.I, 348; İbn Maîn, *Min Kelân Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn fi’r-Ricâl (rivâyete Tahmân)*, c.I, 108; İBN HANBEL, *el-İlel ve Marifeti’r-Ricâl*, c.I, 552.

Sümame b. Şufey- (ö. 120/738 den önce)⁷⁷¹, Ukbe b. Âmir der ki: Hz. peygamber'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu işittim: “Şüphesiz ki benden sonra başınızda valiler olacaktır. Eğer namazı vaktinde kılıp rüku ve secdeleri tam olarak yaparlarsa; (ve siz de onlarla birlikte kıalarsanız) bunda size de, onlara da sevap vardır. Eğer vaktinde kılmazlar, rüku ve secdelerini tam olarak yapmazlarsa; (ve siz de onlara birlikte kıalarsanız) bunda size sevap onlara günah vardır”⁷⁷².

İbn Hanbel, rivâyeti meçhul bir ravi vasıtasıyla Ukbe b. Âmir'den munkatı olarak nakletmiştir. Taberânî ise, rivâyeti Ebû Musâb tarikiyle, Attâf b. Hâlid'den, Abdurrahmân b. Harmele'den, Saîd b. el-Müseyyip vasıtasıyla Ukbe b. Âmir'in isnadıyla Müsned nakletmektedir⁷⁷³. Ancak mutabi'i tarikleri Sümame b. Şufey'le isnadı tesbit etmektedir. Rivayet metninde bir farklılık bulunmamaktadır. Raviler, sika olmasına ragmen rivayet hasen'dir. Sonuçta kütüb-i içinde sadece Ahmed rivayeti tahric etmiştir.

3.7.5. Cebrâil'in Namaz Vakî'lerini Öğretmesi

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, Bukeyr b. Abdullah. el-Eşec (ö. 120/738)⁷⁷⁴, Abdülmelik b. Saîd b. Süveyd es-Sâidî (ö. ?)⁷⁷⁵, Ebû Saîd el-Hudri (ö. 63/683)'den nakille Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “Cibril bana imam oldu ve öğle namazını güneş zeval vaktini gerçtiği zaman kıldırdı. Gölge bir boyu olduğu zaman ikindi namazını kıldırdı. Güneş batınca akşam namazını kıldırdı. Şafak kaybolduğu zaman yatsı namazını kıldırdı. Tan yeri ağardığı zaman da sabah namazını kıldırdı. İkinci gün geldi ve her şeyin gölgesi kendi boyunca olduğu zaman öğle namazını kıldırdı. Gölge boyu iki kat olduğunda ikindi namazını kıldırdı. Güneş batınca akşam namazını kıldırdı. Şafak kaybolduğunda yatsı namazını kıldırdı. Güneş çıkmaya yakın bir zamanda da sabah namazını kıldırdı. Sonra da: ‘Namaz vakî'leri işte bu iki vaktin arasındadır’ dedi”⁷⁷⁶.

⁷⁷¹ İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. Ayrıca Buhârî ve Müslim'in ricâlidir. Nesâî ise: O, sikadır demektir. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IV, 97; HÂKİM, *Tesmiyetü Men Ahrace Lehümü'l-Buhârî ve Müslim*, c.I, 88; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.IV, 404.

⁷⁷² İBN HANBEL, c.XXVIII, 560, (Hn: 17523).

⁷⁷³ TABERÂNÎ, *el-Mu'cem el-Kebîr*, Saîd b. el-Müseyyip an Ukbe, c.XVII, 347, (Hn: 955).

⁷⁷⁴ İbn Sa'd, sika, ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. Buhârî, onun hakkında ameli sâlih sahibi insanlardandı demektir. El-İclî, o Medineli ve sikadır demektir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.I, 308; BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.II, 113; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 86.

⁷⁷⁵ İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. Nesâî ise onun hakkında Leyse bihi be'sun (onda bir beis yok) demiştir. Zehebî, Onun hakkında sadûkun (sadûktur) demektir. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 119; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XVIII, 316; ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.I, 665.

⁷⁷⁶ İBN HANBEL, c.XVII, 350, (Hn: 11249).

İbn Hanbel'in naklettiği rivâyetin isnadında yer alan Abdullah b. Lehîa hakkında hadis âlimlerinin kitabının yandığında ihtilat ettiği ile ilgili tenkidleri yer almaktadır. Ancak İshâk b. İsâ et-Tabb'a onun kitabı yanmadan ve hafızasından rivâyet ederek ihtilatâ düşmesinden önce semaini yukarıda zikrettik. İsnadda yer alan diğer raviler, Buhârî ve Müslim'in de ricâlidir. Tahavi ve Taberânî, İshâk b. İsâ et-Tabb'a dışında iki tarikle aynı isnadla hadisi rivâyet etmişlerdir. Buna ilaveten hadise dair Câbir b. Abdullah, İbn Abbâs, Ebû Mes'ûd el-Ensârî, Ebû Hureyre, Amr b. Hazm, Enes b. Mâlik , Abdullah b. Amr, Ebû Bureyde el-Eslemî ve Ebû Mûsâ el-Eşari'den rivâyetin şahid tarikleri vardır. Bu hadis hasen derecesindedir.

3.7.6. Öğle Namazının Vakti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v): *“Çok sıcak günlerde öğle namazını hava serinlediği zaman kılın. Çünkü sıcağın şiddeti, cehennemın kaynamasındandır”* buyurmuştur⁷⁷⁷.

İbn Hanbel, Abdurrahmân b. Mehdî ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a'dan, Abdullah b. Zekvân Ebû'z-Zinâd vasıtasıyla hocası Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel'in Müsned'inde, Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî bu rivâyeti İshâk b. İsâ dışında bir çok tarikle İmam-ı Mâlik'in tahrirci ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Buna ilaveten İbn Hanbel, Yûnus b. Muhammed el-Mueddeb, Ebbân b. el-Attâr'dan, Yahyâ b. Ebî Kesîr vasıtasıyla Muhammed b. Abdurrahmân b. Sevban isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel, Yezîd b. Hârûn ve Hüseyim b. Beşîr'den, Hişâm b. Hessân vasıtasıyla Muhammed b. Sîrîn'in isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

⁷⁷⁷ İMAM MÂLİK, Vaktü's-Salâ 28-29, (c.I, 16); İBN HANBEL, c.XII, 31, (Hn: 7130), c.XII, 188-189, (Hn: 7246-7247), c.XII, 440, (Hn: 7473), c.XIII, 54, (Hn: 7613), c.XIII, 156, (Hn: 7722), c.XIII, 228, (Hn: 7829), c.XIII, 532, (Hn: 8221), c.XIV, 244, (Hn: 8584), c.XIV, 478, (Hn: 8900), c.XV, 52, (Hn: 9105), c.XV, 63, (Hn: 9125), c.XV, 103, (Hn: 9192), c.XV, 194, (Hn: 9335), c.XVI, 37-38, (Hn: 9955-9956), c.XVI, 302, (Hn: 10506), c.XVI, 318, (Hn: 10538), c.XVI, 348, (Hn: 10592), XVIII, 69, (Hn: 11496); DÂRİMÎ, es-Salat, 14, (c.II, 771, Hn: 1243), 120, (c.III, 1880, Hn: 2887); BUHÂRÎ, Mevâkit es-Salat, 9, (c.I, 113, Hn: 536), Bidu'l-Halk, 10, (c.IV, 120, Hn: 3260); MÜSLİM, el-Mesâcid ve Mevâdi' es-Salat 615-617, (c.I, 430-431-432); İBN MÂCE, es-Salat, 4, (c.I, 222, Hn:677-678), ez-Zühd, 37, (c.II, 1444, Hn: 4319); EBU DÂVUD, es-Salat, 4, (c.I, 110, Hn: 402); TİRMİZÎ, es-Salat, 5, (c.I, 295, Hn: 157), Sifetü Cehennem, 9, (c.IV, 711, Hn: 2592); NESÂÎ, el-Mevâkit, 4, (c.I, 248, Hn: 500).

İbn Hanbel, Buhârî ve Müslüm, bir çok tariklerle hocaları Muhammed b. Müslim ez-Zührî vasıtasıyla Hocası Ebû Seleme b. Abdurrahmân'ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, bir başka tarikle isnadı Ebû Saîd b. el-Müseyyib'e ve Ebû Seleme b. Abdurrahmân'a ulaşarak ve onların isnadlarıyla rivâyeti nakletmiştir. Ayrıca İbn Hanbel, bu konuda Muhammed b. Muslim ez-Zührî vasıtasıyla Ebû Saîd b. el-Müseyyib yoluyla Ebû Seleme b. Abdurrahmân'ın isnadıyla rivâyeti nakletmektedir.

İbn Hanbel, Buhârî, Dârimî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî, isnadları Muhammed b. Muslim b. Şihâb ez-Zührî'ye ulaşarak ve onun vasıtasıyla Ebû Seleme b. Abdurrahmân ve Saîd b. el-Müseyyib'in isnadlarıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, bir çok tariklerle isnadı Abdurrahmân b. Sa'd el-Medenî ve Ebu'l-Velîd Abdullah b. Hâris el-Basrî'ye, Atâ b. Yesâr'a, ulaşarak ve onları isnadlarıyla rivâyeti nakletmiştir.

İbn Hanbel, Dârimî ve İbn Mâce, isnadları Âsim b. Behdele ve Süleyman el-A'meş'e ulaşarak ve onların vasıtasıyla Ebû Sâlih Zekvân es-Semman isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

İbn Hanbel ve Müslim, isnadları el-Alâ b. Abdurrahmân b. Ya'kub'a ulaşarak ve onun vasıtasıyla babası Abdurrahmân b. Ya'kub'ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Müslim, bir çok tarikle isnadı Ebû Seleme b. Abdurrahma, Hemmâm b. Munebbih, Busr b. Saîd ve Selmân el-Eğarr'a ulaşarak ve onların isnadlarıyla rivâyeti nakletmektedir.

Mâlik b. Enes'in rivâyet ettiği isnadla Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî, bu konuda Ebû Saîd, Ebû Zer, İbn Ömer, Muğire, Kâsım b. Safvân'ın babasından, Ebû Musa, İbn Abbâs ve Enes'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ömer tarikiyle bu hadis rivâyet edilmişse de sahih değildir. Ebû Hüreyre'den tahrir edilen hadis hasenun sahih'tir⁷⁷⁸ demektedir.

Hadisin metni açısına gelince, İbn Hanbel, İmam-ı Mâlik, Muhammed b. Abdurrahân b. Sevbân'ın tahrir ettiği isnadla rivâyet şöyle gelmektedir:

⁷⁷⁸TİRMİZÎ, es-Salat, 5, (c.I, 295).

مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا كَانَ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلَاةِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ» وَذَكَرَ: «أَنَّ النَّارَ اسْتَنْكَثَتْ إِلَى رَبِّهَا، فَأَذِنَ لَهَا فِي كُلِّ عَامٍ بِنَفْسَيْنِ، نَفْسٍ فِي الشِّتَاءِ، وَنَفْسٍ فِي الصَّيْفِ».

Muhammed b. Abdurrahân b. Sevân, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v): “Çok sıcak günlerde öğle namazını hava serinlediği zaman kılın. Çünkü sıcağın şiddeti, cehennemın kaynamasındandır”. Sonra “Cehennem Allah’a şikayette bulundu. Allah’ta ona iki sefer nefes almasını takdir etti. Kışın bir nefes, yazın bir nefes”. Tirmizî ise Ebu Sâlin’in isnadıyla ettiği rivâyette ise buna ilaveten: " فَأَمَّا نَفْسُهَا فِي الشِّتَاءِ فَرَمَهْرِيرٌ، وَأَمَّا نَفْسُهَا فِي الصَّيْفِ فَسَمُومٌ " - "kışın aldığı nefesten dolayı soğuklar ve zemherir meydana geldi. Yazın aldığı nefesten dolayı baskın sıcaklar ve sâ'm yeli ortaya çıktı" kısmı ile nakletmiştir.

Aslında ister rivâyetin birinci bölümünü veyahut ikinci bölümünü İmam-ı Mâlik Muvatta'nın da zikretmektedir. Raviler ise tahrir ettiği esnada bazen birinci bölümünü bazen de ikinci bölümünü bazen de tam rivâyeti nakletmiş olmalıdırlar. Sonuçta bu rivâyet sahih'tir.

3.7.7. İkinci Namazının Vakti ve Fazileti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Hâşim b. el-Kâsım (ö. 207/822)⁷⁷⁹ ikisi birlik'te, el-Leys b. Sa'd, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî isnadıyla Enes b. Mâlik: “Hz. peygamber (s.a.v) ikinci namazını güneş henüz beyaz ve ışığı canlı iken kılardı. İkinci namazından sonra bahçelerine giden kişi oraya vardığında güneş henüz yüksekte olurdu”⁷⁸⁰.

⁷⁷⁹ İbn Hanbel der ki: Ebu'n-Nadr bizim Şeyhimizdir ve iyiliği emreder kötülükleri yasaklayanlardandır. İbn Maîn: Sika. El-Yemânî ise: Sika Sünnet sâhibidir. Bkz. HÂLİD er-RABBÂT, *el-Câmi' li-Ulûm el-İmâm Ahmed*, c.XIX, 304; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târih Bağdâd*, c.XVI, 97; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXX, 134-135.

⁷⁸⁰ İMAM MÂLİK, *Vaktu's-Salâ* 11, (c.I, 9); İBN HANBEL, c.XIX, 56, (Hn: 11997), c.XIX, 101, (Hn: 12044), c.XIX, 294, (Hn: 12276), c.XIX, 322, (Hn: 12311), c.XIX, 339, (Hn: 12331), c.XX, 33, (Hn: 12569), c.XX, 87, (Hn: 12643-12644), c.XX, 141, (Hn: 12723), c.XX, 143, (Hn: 12726), c.XX, 183, (Hn: 12786), c.XX, 206, (Hn: 12820), c.XX, 224, (Hn: 12859), c.XX, 256, (Hn: 12912), c.XX, 312, (Hn: 13009), c.XX, 395, (Hn: 13147), c.XX, 417, (Hn: 13190), c.XX, 422, (Hn: 13197), c.XX, 447, (Hn: 13235), c.XXI, 7, (Hn: 13272), c.XXI, 11, (Hn: 13278), c.XXI, 17, (Hn: 13289), c.XXI, 47, (Hn: 13331), c.XXI, 111, (Hn: 13434), c.XXI, 164, (Hn: 13527), c.XXI, 192, (Hn: 13571), c.XXI, 229, (Hn: 13631), c.XXI, 245, (Hn: 13666), c.XXI, 270, (Hn: 13718), c.XXI, 333, (Hn: 13836), c.XXI, 463, (Hn: 14087); DÂRİMÎ, *el-Mukaddime*, 28, (c.I, 327, Hn: 383), *es-Salat*, 13, (c.II, 770, Hn: 1242), 15, (c.II, 771, Hn: 1244), *es-Salat*, 72, (c.II, 832, Hn: 1356); BUHÂRÎ, *el-İlim*, 29, (c.I, 30, Hn: 93), *Mevâkit es-Salat*, 11, (c.I, 113, Hn: 540), 13, (c.I, 115, Hn: 550-551), *el-Ezân*, 90, (c.I, 150, Hn: 749), *Tefsîr el-Kur'ân*, 117, (c.VI, 54, Hn: 4621), *ed-Deavât*, 34, (c.VIII, 77, Hn: 6362), *er-Rikâk*, 18, (c.VIII, 99, Hn: 6468), *el-Fiten*, 15, (c.IX, 53, Hn: 7089), *el-İ'tisâm*, 3, (c.IX, 95, Hn: 7294-7295), 16, (c.IX, 104, Hn: 7329); MÜSLİM, *es-Salat* 426, (c.I, 320), *el-Mesâcid ve Mevâdi' es-Salat* 621, (c.I, 433-434), *el-Fedâil* 2359, (c.IV, 1832); İBN MÂCE, *es-Salat*, 5, (c.I, 223, Hn:682), *ez-Zühd*, 19, (c.II, 1402, Hn: 4191); EBU DÂVUD, *es-Salat*, 5, (c.I, 111, Hn: 404),

Yükarıdaki isnada göre İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a ve Hâşim b. el-Kâsım'den; Müslim, Kuteybe b. Saîd ve Muhammed b. Rumh'den; İbn Mâce, Muhammed b. Rumh'den; Ebû Dâvûd ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den, hocaları Leys b. Sa'd vasıtasıyla Muhammed b. Müslim ez-Zührînin isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel ve Dârimî, farklı tariklerle İbn Ebî Z'ib Muhammed b. Abdurrahmân b. el-Muğîre'den nakletmişlerdir. İbn Hanbel, Buhârî ve Tirmizî keşitli tariklerle Ma'mer b. Râşid'den nakletmişlerdir; Buhârî, Müslim ve Nesâî farklı tariklerle hocaları Mâlik b. Enes'den nakletmişlerdir. Buhârî, Eyyûb b. Süleyman vasıtasıyla Ebû Bekr İbn Ebî Uveys'den, oda Süleyman b. Bilâl'dan, oda Sâlih b. Keysan'dan nakletmiştir. Müslim ise, Harmele b. Yahyâ vasıtasıyla Abdullah b. Vehb'den, oda Yûnus b. Yezîd el-Eyli'den nakletmiştir. Nesâî, Kesîr b. Ubeyd vasıtasıyla Muhammed b. Harb el-Hulânî'den, oda Muhammed b. el-Velîd ez-Zübeydî'den nakletmiştir. Dârimî ve Buhârî, hocaları Ebû'l-Yemân el-Hakem b. Nâfi vasıtasıyla Şuayb İbn Ebî Hamza'dan nakletmişlerdir, Ayrıca İbn Hanbel, Muemmel vasıtasıyla Hammâd'dan, oda Sâbit'ten nakletmiştir. hepsi Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'nin isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Buhârî, Müslim ve İbn Mâce, bir çok tariklerle isnadları Katâde b. Diâme'ye ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Dârimî, Müslim, Ebû Dâvûd, bir çok tariklerle isnadları el-Muhtâr b. el-Fülfül'e ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Buhârî, Müslim ve Tirmizî, bir çok tariklerle isnadları Şu'be b. el-Haccâc'ta birleşmişler ve onun vasıtasıyla Mûsâ b. Enes isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel ve Nesâî, bazı tariklerle Şu'be b. el-Haccâc'ta billişerek ve onun vasıtasıyla. Mes'ûd ve Muhammed b. Abdüla'la vasıtalarıyla Hâlid b. el-Hâris'den; hocaları Şu'be b. el-Haccâc'ta birleşmişler ve onun vasıtasıyla Tevbe Ebû Sadaka el-Ensârî isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Nesâî, bir çok tariklerle isnadları Mansûr b. el-Mu'temir de birleşmişler ve onun vasıtasıyla Reb'i b. Hiraş'dan, oda Ebû'l-Ebyad el-İnsî eş-Şamî isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

77, (c.I, 169, Hn: 624); TİRMİZÎ, es-Salat, 4, (c.I, 294, Hn: 156), Tefsîr el-Kur'ân, 6, (c.V, 256, Hn: 3056); NESÂÎ, el-Mevâkit, 1, (c.I, 246, Hn: 496), 7, (c.I, 252-253, Hn: 506-507-508), 27, (c.I, 273, Hn: 552).

İbn Hanbel, Vekî' b. el-Cerrâh'dan, Ebû'l-Umeys 'Utbe b. Abdullah vasıtasıyla Ebû Talha el-Esedi isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Diğer bir tarik de İbn Hanbel, Muhammed b. İbrahim b. Adiy'den, Hocası Humeyd İbn Ebî Humeyd et-Tavîl isnadıyla rivâyeti nakledimiştir.

İbn Hanbel, Buhârî, Farklı tariklerle isnadları Fuleyh b. Süleyman'da birleşmiş ve onun vasıtasıyla Hilâl b. Ali isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Dârimî ise, Osman b. Ömer vasıtasıyla Yûnus'den, oda Abdülmelik b. Ubeyd isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Nesâî ise, Süveyd b. Nasr vasıtasıyla Abdullah b. el-Mübârek'ten, oda Mâlik b. Enes'den, hocası İshâk b. Abdulla isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Bu hadisin isnadı Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre, Hâşim b. el-Kâsım tarihiyle sahihtir. İshâk b. İsâ et-Tabb'a tarihi mütabi'idir. Ravileri sikadır. Tirmizî, bu hadis sahihtir. Bu konuda en sahih hadis Câbir yoluyla rivâyet edilendir demektir.

İshâk b. İsâ et-Tabb'ın rivâyetini, Ahmed, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nesâî tahrir etmişlerdir. Ancak Tirmizî: "Hz. peygamber (s.a.v) öğle namazını güneş batıya kaymaya başlayınca kıldı" şeklinde tahrir etmektedir. Ahmed, Buhârî ve Ebû Dâvûd rivâyet metninde "وبعض العوالي من المدينة على أربعة أميال أو نحوه" – "Bazı bağ bahçelerine giden kişiler Medine'ye yaklaşık dört mil uzaklıkta ya da buna yakındı." İbaresini ilave olarak geçmektedir. Suyûtî bu ibareyle ilgili şöyle demektir: Bu ibare rivâyetten değil, İbn Şihâb'ın müdrecidir⁷⁸¹. Müslim ise bir rivâyet metnin de "ثم يذهب الذاهب إلى قباء" "Giden kişi Kuba'a giderdi" ilavesi ile ve "ثم يخرج الإنسان إلى بني عمرو بن عوف فيجدهم يصلون" "Sonra giden insanlar ise Benî Amr b. Avf'a giderken Onları namaz kıldıklarını görüyordu" ibareleri ile nakletmiştir. Sonuçta rivâyetin ricâlları sika olmaları ve bu hadis bir çok sahih tarikle rivâyet edilmiştir.

3.7.8. Orta Namazı ve İkinci Namazını Korumak

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Zeyd b. Eslem, el-Ka'ka' b. Hekîm (ö. 101-110/720-728)⁷⁸², Hz. Âişe'nin azatlısı Ebû Yûnus Muahmmmed b. Ahmed (ö.

⁷⁸¹ es-SUYÛTÎ, Abdurrahmân İbn Ebî Bekr Celâleddîn (ö. 911/1506), *el-Müdreç ile 'l-Müdreç*, (Thk.) Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, Dâru's-Selefiyye, el-Kuveyt, t.y, c.I, 46.

⁷⁸² Onu, İbn Hibbân sikatında zikretmiştir. Ahmed, İbn Maîn ve Zehebî: Sika demektirler. Ebû Hâtim ise: Leyse bi-Hadisihi be'sun (hadisinde bir beis yok) ifadesini kullanmıştır. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 323; ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.II, 138; İBN HACER, *Tehzîbu't-Tehzîb*, c.VIII, 383.

90/709 dan sonra)⁷⁸³ bildiriyor: Âişe benden kendisine bir mushaf yazmamı istedi ve: “**Namazlara ve orta namaza dikat ve devam edin**”⁷⁸⁴ ayetine ulaştığın zaman bana haber ver” dedi. Söz konusu ayete ulaştığım zaman ona haber verdim. Âişe bana bu ayeti: “Namazlara, orta namaza ve ikinci namazına devam edin. Allah için boyun eğerek kalkıp namaza durun” şeklinde yazdırdı ve: “Bu ayeti Hz. peygamber’tan (s.a.v) bu şekilde işittim” dedi ⁷⁸⁵.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ ve Abdurrahmân b. Mehdî’den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ et-Timîmî’den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî’den; Tirmizî ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd’den; İmam-ı Mâlik’in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

Rivayetin isnadı, Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Ebû Yûnus, Hz. Âişe’nin tarihiyle çok sayıda raviler rivâyet etmişlerdir. İbn Hibban Ebû Yûnus’u Sikat adlı eserinde zikretmektedir. Zehebî ve İbn Hacer, Ebû Yûnus Mevla Âişe’ye sikadır ifadesini kullanmışlardır. Ayrıca Müslim de bu hadisi Ebû Yûnus’tan rivâyet etmektedir. Rivayetin diğer raviler de sikadırlar. Tirmizî hadis hakkında hasenun sahih ifadesini kullanmaktadır. Ayrıca Hafsa’dan da bu konuda hadis rivâyet edilmiştir⁷⁸⁶.

3.7.9 .Sabah Namazının Vakti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdurrahmân b. Zeyd, babası Zeyd b. Eslem, Mahmud b. Lebid el-Ensârî’nin (ö. 96/715) bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) “Sabah namazını ortalık aydınlanmaya başlayınca kılın. Namazı bu vakitte kılmanın sevabı daha büyük olur” buyurmuştur ⁷⁸⁷.

Yükarıda hadisin isnadına bakarak İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a tarihiyle, Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem’den, Babası Zeyd b. Eslem vasıtasıyla, Hocası Mahmud b. Lebid el-Ensârî isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Zeyd b. Eslem, Mahmud b. Lebid’den sema yoktur. Ayrıca Oğlu Abdurrahmân zaafi sebebiyle rivayetin isnadı zayıftır. İbn Hanbelve Ehl-i Sünen,

⁷⁸³Mizzî: Medinenin müftüsü. İBN EBÎ HÂTİM: Ondan hadis aldım ve O, Sadûktur. İbn Hacer ise: sika. Demektedirler. Bkz. MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXIV, 354; İBN HACER, *Takrîbü't-tehzîb*, c.I, 508.

⁷⁸⁴2. Bakara Sûresi, 238.

⁷⁸⁵ İMAM MÂLİK, *Salâu'l-Cemâe* 25, (c.I, 138); İBN HANBEL, c.XXXX, 505, (Hn: 24448), c.XXXXII, 281, (Hn: 25450); MÜSLİM, *el-Mesâcid ve Mevâdi' es-Salat* 629, (c.I, 437); EBU DÂVUD, *es-Salat*, 5, (c.I, 112, Hn: 410); TİRMİZÎ, *Taefsîr el-Kur'ân*, 3, (c.V, 217, Hn: 2982); NESÂÎ, *es-Salat*, 14, (c.I, 236, Hn: 472).

⁷⁸⁶TİRMİZÎ, *Ebvâb Tefsîr el-Kur'ân*, 3, (c.V, 217),

⁷⁸⁷ İBN HANBEL, c.XXXIX, 43, (Hn: 23635).

Râfi' b. Hadiç sahih ve Sâbit isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca bu hadis diğer sahih hadislerin anlamlarına uygun olup tearuz etmez. Hz. Peygamber (s.a.v) hakkında sâbit hadisler konusunda sabah namazı vakti ile ilgili rivâyet etmişlerdir. Fazilet zamanı nedeniyle Sahihayn ve Sünen farklı rivâyetler nakletmekteydiler. Mahmud b. Lebid ünlü (meşhur) bir Sahabidir, İlk defa Râfi' b. Hadiç tarafından rivâyet olması mümkündür, Ayrıca O, bu haberi Peygamber efendimizin (s.a.v) tarafından rivâyet etmiş'te olabilir. Bu açıklamaya göre yukarıdaki hadis sahih mertebesine çıkar. Ancak isnadında Abdurrahman b. Zeyd'in zaafi sebebiyle hasen mertebesindedir.

3.7.10. Namazın Bir Rekatına Yetişmek

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Zeyd b. Eslem, hocaları Atâ b. Yesâr, Busr b. Saîd (ö. 100/719)⁷⁸⁸ ve Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Güneş doğmadan sabah namazından bir rekatâ yetişen kişi, sabahı vaktinde kılmış olur. Güneş batmadan ikindi namazından bir rekatâ yetişen kişi, ikindi vaktinde kılmış olur”*⁷⁸⁹.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabbâ' ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Dârimî, Ubeydullah b. Abdülmecid'den; Buhârî Abdullah b. Mesleme'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ et-Timîmî'den; Tirmizî, İshâk b. Mûsâ el-Ensârî vasıtasıyla Maan b. İsâ'dan; İbn Mâce, Muhammed b. es-Sabbâh vasıtasıyla Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdi'den; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; Hepsî İmam-ı Mâlik'in tahrirci ettiği isnadla Abdurrahmân b. Hürmüz, Ata' b. Yesâr, ve Busr b. Sîd'de ulaşarak rivâyeti nakletmişlerdir.

⁷⁸⁸ Mizzî bildirdiğine göre: İbn Maî, Nesâî ve İBN EBÎ HÂTİM sika demektedirler. İbn Sa'd: Zâhid ve Âbid kişinin biri idi. Demişti. Bkz. MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâ'ir-Ricâl*, c.IV, 74; ZEHEBÎ, *Târîhu'l-Islâm Ve Vefeyâtu'l-Meşâhiru Ve'l-A'lâm*, c.II, 1065.

⁷⁸⁹ İMAM MÂLİK, *Vaktu's-Salâ* 5, (c.I, 6), 15-18, (c.I 10-11); İBN HANBEL, c.XII, 150, (Hn: 7216), c.XII, 229, (Hn: 7284), c.XII, 425, (Hn: 7458), c.XII, 426, (Hn: 7460), c.XII, 503, (Hn: 7538), c.XIII, 37, (Hn: 7594), c.XIII, 97, (Hn: 7665), c.XIII, 185, (Hn: 7765), c.XIII, 421, (Hn: 8056), XIV, 238, (Hn: 8570), XIV, 245, (Hn: 8585), XIV, 466, (Hn: 8883), c.XV, 98, (Hn: 9183), c.XVI, 14, (Hn: 9918), c.XVI, 37, (Hn: 9954), c.XVI, 124, (Hn: 10129), c.XVI, 224, (Hn: 10339), c.XVI, 235, (Hn: 10359), c.XVI, 438, (Hn: 10751); DÂRİMÎ, *es-Salat*, 22, (c.II, 779, Hn: 1256-1258); BUHÂRÎ, *Mevâkit es-Salat*, 17, (c.I, 116, Hn: 556), 28, (c.I, 120, Hn: 579), 29, (c.I, 120, Hn: 580); MÜSLİM, *el-Mesâcid ve Mevâdi' es-Salat* 607-608, (c.I, 423-424-425); İBN MÂCE, *es-Salat*, 11, (c.I, 229, Hn:699), *İkâmetü's-Salâti ve's-Snetü fiha*, 91, (c.I, 356, Hn: 1121-1122); Ebû Davud, *es-Salat*, 5, (c.I, 112, Hn: 412), *Tefrî' Ebvâb er-Rükûi ve's-Sücûd*, 7, (c.I, 236, Hn: 893), *Tefrî' Ebvâb el-Cumua*, 35, (c.I, 292, Hn: 1121); TİRMİZÎ, *es-Salat*, 23, (c.I, 353, Hn: 186), *el-Cumua*, 25, (c.II, 402, Hn: 524); NESÂÎ, *el-Mevâkit*, 10, (c.I, 257, Hn: 514-515-516-517), 26, (c.I, 273, Hn: 550), 28, (c.I, 274, Hn: 553-554-555-556), *el-Cumua*, 41, (c.III, 112, Hn: 1425) .

İbn Hanbel ve diğer hadis kitapları, İshâk b. İsâ dışında bir çok tarikile bu rivâyeti rivâyet etmişlerdir. Bu tarikler çok olduğundan dolayı sadece isnadları hangi tabii Ebû Hüreyre'den almışsa onları aşağıda zikredeceğiz:

İbn Hanbel, Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce ve Nesâî, bir çok tariklerle isnadları Muhammed b. Müslim ez-Zührî'ye ulaşarak ve onun isnadıyla bu rivâyeti nakletmişlerdir. Onun yanında Yahyâ b. Kesîr ve Muhammed b. Amr'da vardır. Üçüde Ebû Seleme Abdurrahmân b. Avf'tan nakletmişlerdir.

İbn Hanbel ve Nesâî, isnadları Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec'e ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, isnadı Zekvân Ebû Sâlih es-Semmân'a ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Ayrıca İbn Hanbel, isnadı İrak b. Mâlik'e ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Yine İbn Hanbel, farklı tariklerle Nafi' Ebû Râfi' es-Sâiğ'e ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Bir daha İbn Hanbel, iki tarikile isnadı Beşîr b. Nehik'e ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî, farklı tariklerle isnadları Abdullah b. Abbâs'a ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ebû Dâvûd ise, isnadı Saîd İbn Ebî Saîd el-Makburî'ye ulaşarak ve onun isnadlarıyla rivâyeti nakletmiştir.

Nesâî ise, bir tarikile isnadı Saîd b. el-Müseyyib'e ulaşarak ve onun isnadlarıyla rivâyeti nakletmiştir.

Bu hadisin ravileri, Buhârî ve Müslim'in ricâlileridir. Bu nedenle hadisin isnadı *sahih*dir. Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, yukarıdaki İshâk b. İsâ et-Tabb'ın rivâyeti aynı lafızlarla Buhârî ve Müslim tahrir etmişlerdir. Ancak Buhârî, bir tarikininde: “ إذا أدرك أحدكم سجدة من صلاة العصر قبل أن تغيب الشمس فليتم صلاته، ” *“Güneş batmadan ikinci namazından bir secde'ye yetişen kişi, namazına devâm etsin. Güneş doğmadan sabah namazından bir secde'ye yetişen kişi, namazına devâm etsin”* bu rivâyette (rekât) anlamında (secde) kelimesi geçmektedir. Buhârî ve Müslim bir başka ibareyle de rivayeti tahrir etmektedirler. “ من أدرك ركعة من الصلاة فقد أدرك الصلاة ” - *“Kim, namazın bir rekâtına yetişirse, o namaza yetişmiş demektir”*. Ayrıca Müslim, buna ilaveten bir rivâyetinde: *“Tam namazını kılmış olur”* ibaresi ile nakletmektedir. Yine Müslim bir başka tarikte rivâyetinde tefrüd ederek (tek başına): “ من أدرك ركعة من الصلاة مع الامام ” *“Her hangi biriniz Tâbi' olarak İmâma*

namazından bir rekâtâ yetişirse” ibaresi geçmektedir. Nesâî ise: “ من أدرك رَكْعَةً مِنْ ” “*Kim, namazın bir rekâtına yetişirse, Tam namazını kılmış olur. Ancak geçmiş namazını kaza etmek zorundadır*” ibaresi geçmektedir. Sonuç olarak lafız farklılıkları olsa da mana itibarı ve isnadı açısından rivayet *sahih*’tir.

3.7.11. Namaz kılınması Mekruh Olan Vakîtlere

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İbrahim b. Sa’d (ö. 185/801)⁷⁹⁰, babası Sa’d b. İbrahim (ö. 125/743)⁷⁹¹, Muaz et-Teymî⁷⁹², Sa’d İbn Ebî Vakkas’ın (ö. 55/675) bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*İki namazdan sonra nâfile namaz kılınmaz. Biri Güneş doğana kadar sabah namazıdır. Diğer güneş batana kadar ikindi namazıdır*”⁷⁹³.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a ve Yûnus b. Muhammed el-Mueddeb’den, İbrahim b. Sa’d vasıtasıyla babası Sa’d b. İbrahim b. Abdrrahmân’dan, Muaz et-Teymî vasıtasıyla ve Sa’d İbn Ebî Vakkas’ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel rivâyet ettiği rivayetin ricâli Buhârî ve Müslim’in ricâlidirler. Bu hadis başka tariklerle rivâyet edilerek kuvvet kazanması halinde *sahih li-gayrihî* derecesine yükselmektedir.

Muaz’dan rivâyet eden sözde sadece Sa’d b. İbrâhim’dir. El-Heysemî bu isnadla ilgili: “Ricâli *sahih* mertebesinde”⁷⁹⁴ demektedir. Ayrıca bu konuda İmam Mâlik, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Nesâî, Yahyâ, Abdullah b. Sahr yoluyla da rivâyet edilmiştir. Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî, Abdullah b. Abbâs yoluyla rivâyet edilmiştir. Ahmed, Müslim, İbn Mâce ve Nesâî, Sa’d b. Mâlik yoluyla da bu rivâyeti nakletmiştir. Bunun

⁷⁹⁰ İbn Sa’d: Sika ve çok hadis rivayet eden bir raviydi, belkide hadiste hatası olabilir. İbn Maîn: Onun hakkında: Leyse bihi be'sun (onda bir beis yok) demekte. İbn Ebî Hâtim ise: Ahmed onun hakkında hadisi düzgün biri idi demektedir. Aynı zamanda İbn Hibbân onu sikatında zikretmiştir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.VII, 322; YAHYÂ B. MAÎN, *Târîh b. Maîn rivâyeti Osmân el-Dârimî*, c.III, 205; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Tâdil*, c.II, 101; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IV, 4.

⁷⁹¹ İbn Sâd, İbn Naîn, el-İclî, Ahmed ve İbn Ebî Hâtim, sikadır demektedirler. Buna ilaveten İbn Sa’d, onun hakkında çok hadis rivayet eden bir raviydi, demektedir. İbn Hanbel, onun hakkında erdemli biri ve Medine şehrinde savcılık yapmıştır. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, I, 204; YAHYÂ B. MAÎN, *Târîh b. Maîn rivâyeti Osmân el-Dârimî*, III, 206; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 178.

⁷⁹² İbn Hibbân onu sikatında zikretmiştir. Buhârî ise Onu *Târîhinde* aleyhinde hiç bir cerh zikretmemiştir. Bkz. BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.VII, 363; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 423.

⁷⁹³ İBN HANBEL, c.III, 70, (Hn: 1469-1470).

⁷⁹⁴ Ebu'l-Hasan Nûreddîn Ali İbn Ebî Bekr b. Sülyman el-HEYSEMÎ (ö. 807/1405), *Mecme'uz-Zevâid ve Menbe' el-Fevâid*, (Thk.) Husâmeddîn el-Kudsî, Mektep el-Kudsî, el-Kâhire, t.y, 1414/1994, c.II, 225.

dışında bir çok tarikle sahih olarak nakledilmektedir. Rivayet hadîs usulü açısından sahih'tir.

3.7.12. İkinci ve Sabah Namazından Sonra Namaz

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Muhammed b. Yahyâ b. Hibbân (ö. 121/739)⁷⁹⁵, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre bildiriyor: "Hz. peygamber (s.a.v) ikinci namazından sonra güneş batana kadar, sabah namazından sonra da güneş doğana kadar namaz kılmayı yasakladı"⁷⁹⁶.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Osmân b. Ömer'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; İmam-ı Mâlik'in tahrirci ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel'in Müsned'inde bu rivâyet İshâk b. İsâ dışında Abdullah b. Nümeyr ve Muhammed b. Ubeyd taraflarından da rivâyet edilmektedir. Buhârî ve Nesâî, farklı tariklerle naklederek Hafs b. Âsım'ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Mâce ise, el-Hasan b. Dâvûd el-Munkedir vasıtasıyla İbn Ebî Füre'k'den, oda ed-Dahhâk b. Osmân'dan, oda Saîd İbn Ebî Saîd el-Makburi isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Bu hadisin isnadı Abdurrahmân b. Mehdî tarafından Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Buna ilaveten İshâk b. İsâ et-Tabb'a mütabi'idir ve diğer isnadın ricâli ise sıkadırlar.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, yukarıdaki İshâk b. İsâ et-Tabb'ın rivâyetine göre aynı lafızla Ahmed, Müslim ve Nesâî tahrir etmişlerdir. Ancak Buhârî ve Müslim bir rivâyetlerinde:

"Hz. peygamber (s.a.v) iki giyim, iki alışveriş ve iki namazdan sonra namaz kılmayı yasakladı. İkinci namazından sonra güneş batana kadar, sabah namazından sonra da güneş doğana kadar namaz kılmayı yasakladı. Yasaklanan satış tarazları:

⁷⁹⁵İbn Sa'd Onun hakkında: Sika ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. İbn Hibbân onu sikatında zikretmiştir, Ayrıca diğer kitabında Hafız olarak zikretmektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.I, 131; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 377; İBN HİBBÂN, *Meşâhîr Ulemâ' el-Emsâr ve E'lâm Fukahâ' el-Ektâr*, c.I, 218.

⁷⁹⁶ İMAM MÂLİK, el-Kur'an 48, (c.I, 221), es-Siyâm 36, 12, (c.I, 300), el-Hac 136, 43, (c.I, 376), el-Buyû' 76, 34, (c.II, 666), el-Libâs 17, 8, (c.II, 917); İBN HANBEL, c.XIV, 501, (Hn: 8935), c.XIV, 510, (Hn: 8949), c.XV, 358, (Hn: 9584), c.XVI, 134, (Hn: 10148), c.XVI, 142, (Hn: 10169), c.XVI, 151, (Hn: 10190), c.XVI, 158, (Hn: 10228), c.XVI, 240, (Hn: 10370), c.XVI, 273, (Hn: 10441), c.XVI, 364, (Hn: 10623), c.XVI, 437, (Hn: 10750), c.XVI, 492, (Hn: 10846); BUHÂRÎ, es-Salat, 10, (c.I, 82, Hn: 368), Mevâkit es-Salat, 31, (c.I, 121, Hn: 588), el-Buyû', 63, (c.III, 70, Hn: 2145), 64, (c.III, 70, Hn: 2146); MÜSLİM, Salâtu'l-Müsâfirîn ve Kasriha 825, (c.I, 566); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salâti ve's-Sünnetü fiha, 147, (c.I, 395, Hn: 1248), 148, (c.I, 387, Hn: 1252) et-Ticârât, 12, (c.II, 733, Hn: 2169), el-Libâs, 3, (c.II, 1179, Hn: 3560); EBÛ DÂVÛD, el-Libâs, 23, (c.IV, 55, Hn: 4080); TİRMİZÎ, el-Buuû', 69, (c.III, 593, Hn: 1310), el-Libâs, 24, (c.IV, 235, Hn: 1758); NESÂÎ, el-Mevâkit, 30, (c.I, 276, Hn: 561).

İştimalü'ssammâdır; bu da kişinin elbisesini omuzlarından biri üzerine koyup, sarınması, diğer giyime omuzunu açıkta elbisesiz bırakmasıdır. İhtiba ise; bu da oturmakta olan bir kimsenin elbisesine sarınması, bu esnade fercini örten başka bir şey olmamasıdır. Mülâmese ve münâbezedir. Mülâmese, diğerinin elbisesine gündüz veya gece, eliyle sâdece değmesi, elbiseyi altüst ederek iyice görmemesi (ve bu kadarla satış akdininin tamamlanmasıdır). Münâbeze ise, kişinin elbisesini öbürüne atması, öbürünün de kendi elbisesini ona atması ve bu atışma ile elbiseye bakıp râzı olmadan satış sayılmasıdır”.

Tirmizî, bu konuda Ebû Saîd ve İbn Ömer'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ebû Hüreyer rivayeti *hasenun sahihtir*. Bu tür alışverişler cahiliyye modeli alışverişler olup Hz. peygamber (s.a.v) bunları yasaklamıştır. Aynı zamanda saç nakli yapıp peruk kullanana ve kullandırana, dövme yapana ve yaptırana ve onlara Allah'ın lanetini diemesi konusunda Âişe, İbn Mes'ûd, Esmâ binti Ebî Bekr, İbn Abbâs, Ma'kıl b. Yesâr ve Muâviye'den de hadis rivâyet edilmiştir. Tirmizî, İbn Ömer'in hadisi *hasen sahihtir* demektedir⁷⁹⁷. Sonuçta elimizdeki hadis Buhârî tahrir ettiği hadisin bi parçası olduğunu görmekteyiz dolayısıyla hadis sahih mertebesinde dir.

3.7.13. Nâfile Namazların Kazası

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Zeyd, Babası Zeyd b. Eslem'den, Atâ b. Yesâr'dan, Ebû Saîd el-Hudri'nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v): “Unutarak veya uyuyarak vitir namazını kılamayan kişi, hatırladığında veya uyandığında kılsın” buyurmuştur⁷⁹⁸.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Vekî' b. el-Cerrâh'tan; Tirmizî, Mahmud b. Ğaylan vasıtasıyla Vekî' b. el-Cerrâh'tan; İbn Mâce, Ebû Mûsâb Ahmed İbn Ebî Bekr el-Medenî ve Süveyd b. Saîd'den, hocaları Abdurrahmân b. Zeyd'den; Ebû Dâvûd ise, Muhammed b. Avf vasıtasıyla Osmân b. Saîd'den, oda Muhammed b. Mutarrif'ten, ikisi Abdurrahmân ve İbn Mutarrif hocaları Zeyd b. Eslem vasıtasıyla Ata' b. Yesâr isnadıyla rivayeti nakletmişlerdir.

Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem zayıf olmasına rağmen başka tarikten mutabi'i vardır. İsnadın diğer ricâli ise Buhârî ve Müslimin ricâlidirler. Bu verilerle

⁷⁹⁷TİRMİZÎ, Ebvâb el-Buyû', 69, (c.III, 593), el-Libâs, 24, (c.IV, 235).

⁷⁹⁸ İBN HANBEL, c.XVII, 366, (Hn: 11264), c.XVII, 485, (Hn: 11395); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salâti ve's-Sünnetü fiha, 122, (c.I, 375, Hn: 1188); EBU DÂVUD, Tefrî' ebvâb el-Vitr, 6, (c.II, 65, Hn: 1431); TİRMİZÎ, el-Vitr, 11, (c.II, 330, Hn: 465).

hadis *hasen* derecesindedir. Tirmizî, rivayet konusunda şunları söylemektedir: “Hadis sahihtir. Süleyman b. Eş’as da denilen Ebû Dâvûd es-Siczî’den işittim o, şöyle diyordu: İbn Hanbel’e, Abdurrahmân b. Zeyd’i sordum, kardeşi Abdullah’ın zararsız olduğunu söyledi. Buhârî’den işittiğime göre, Ali b. Abdullah, Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem, zayıftır. Abdullah b. Zeyd b. Eslem ise güvenilir bir kimsedir.”⁷⁹⁹ İshâk b. İsâ et-Tabb’ ile aynı lafızla veyahut aynı mana ile; Ahmed, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivayeti tahrir etmişlerdir. Hadis *hasen* sahih mertebesindedir.

3.7.37 .Ezanda Sesi Yükseltmenîn Fazileti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a ve Mansûr b. Seleme el-Huzâî (ö. 210/825)⁸⁰⁰ birlikte, Mâlik b. Enes, Abdurrahmân b. Abdullah (ö. 131-140/749-757)⁸⁰¹, Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebî Sa’saâ (ö. ?)⁸⁰², babasından bildiriyor: Ebû Saîd el-Hudri bana şöyle dedi: “ Gördüğüm kadarıyla koyunları ve kırları seviyorsun. Koyunları otlatırken veya kıra çıktığında namaz vakti ezan okuyacağın zaman yüksek sesle oku. Çünkü müezzini işiten cin veya insan ne kadar şey varsa kıyamet gününde onun lehine şahitlikte bulunurlar. Bunu Hz. peygamber’tan (s.a.v) işittim”⁸⁰³.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Mansûr b. Seleme el-Huzâî’den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf, Kuteybe b. Saîd ve İsmail b. Abdullah İbn Ebî Üveys’den; İbn Mâce, Muhammed b. es-Sabbâh vasıtasıyla Süfyân b. Uyeyne’den; Nesâî, Muhammed b. Mesleme vasıtasıyla Abdurrahmân b.

⁷⁹⁹TİRMİZÎ, *Ebvâbu'l-Vitri*, 11, (c.II, 330).

⁸⁰⁰ İbn Maîn Onun hakkında: Sika. Dârekutnî ise Sika hafız. Ahmed ise hadists Sâbittir demektedirler. Bkz. HATİB el-BAGDÂDÎ, *Târîhu Bağdât*, c.XIII, 71; İBN EL-CEVZÎ, *el-Muntezam fî Târîh el-Ümem ve'l-Mulûk*, c.X, 233; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXVIII, 220.

⁸⁰¹ İbn Hanbel Onun hakkında Şeyhun (bir râvidir). İbn Ebî Hâtim ve Nesâî ise: Sika demektedirler. Bkz. İBN HANBEL, *el-İlel ve Marifeti'r-Ricâl*, c.II, 150; Ebu'l-Velîd el-Endelusi, *et-Tâ'dîl ve't-Tecrîh*, c.II, 869; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XVII, 216.

⁸⁰² İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. Ebû Zekeriyya en-Nuvevî ise: O, Medinelidir, Tâbidir ve sikadır demekte. Keza Nesâî, sika demektedir. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 13; Ebû Zekeriyyâ Muhyeddîn Yahyâ b. Şaraf en-Nuvevî (ö. 676/1278), *Tehzîb el-Esma' ve'l-Lüğât*, (Thk.) Mustafa Abdülkâdir, Dâru'l-Kütüp el-İlmiyye, Beyrût, t.y, c.I, 277; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XV, 209.

⁸⁰³ İMAM MÂLİK, el-Kible 4, (c.I, 194); İBN HANBEL, c.XVIII, 102, (Hn: 4509), c.XVIII, 312, (Hn: 4684), c.XVIII, 453, (Hn: 4841), c.XVIII, 480, (Hn: 4877), c.XVIII, 508, (Hn: 4908), c.IX, 148, (Hn: 5152), c.IX, 240, (Hn: 5335), c.IX, 301, (Hn: 5408), c.X, 34, (Hn: 5745), c.X, 374, (Hn: 6265), c.X, 392, (Hn: 6306), DÂRİMÎ, es-Salat, 116, (c.II, 877, Hn: 1437); BUHÂRÎ, es-Salat, 33, (c.I, 90, Hn: 406), el-Ezân, 93, (c.I, 151, Hn: 753), el-Amel fi's-Salâ, 12, (c.II, 65, Hn: 1213) 75, (c.VIII, 27, Hn: 6111); MÜSLİM, es-Salat, (c.I, 388, Hn: 547), İBN MÂCE, el-Mesâcid ve'l-Cemâât, 10, (c.I, 251, Hn:763); EBÛ DÂVÛD, es-Salat, 22, (c.I, 129, Hn: 479); NESÂÎ, el-Mesâcid, 31, (c.II, 51, Hn: 724).

Kâsım el-Mısrî'den; tamamı İmam-ı Mâlik'in tahrirci ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ricâli ise Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Ayrıca farklı tariklerle mutabaat edilmektedir. Ahmed, Buhârî, İbn Mâce ve Nesâî, İshâk b. İsâ et-Tabb'ın İmam-ı Mâlik'ten rivâyet metnini aynı lafızlarla tahrir etmişlerdir. Bu hadisin isnadı Buhârî'nin şartlarına göre sahihtir.

3.7.14. Mescidde İken Tükürmek ve Balgam Çıkarmak

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdullah el-Medenî (ö. 117/735)⁸⁰⁴, Abdullah b. Ömer (ö. 73/692) der ki: Hz. peygamber (s.a.v) Mescid'in kible duvarında bir tükürük görünce onu temizledi. Sonra cemaate dönüp şöyle buyurdu: *"İçinizden biri namaz kılarken önüne (kibleye) doğru tükürmesin. Zira namaz kıldığınız sırada yüzünüz Allah'a doğru dönük olur"*⁸⁰⁵. İbn İshâk rivâyetinde "tükürük" İfadesini kullanmıştır.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Yahyâ b. Yahyâ üç tarikte; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; İmam-ı Mâlik'in tahrirci ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel, Dârimî ve Buhârî, Ebû Dâvûd, farklı tariklerle isnadları Eyyûb İbn Ebî Temîme'ye ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel, Buhârî, İbn Mâce, farklı tariklerle isnadları Leys b. Sa'd'de ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Bir daha İbn Hanbel, farklı tariklerle naklederek isnadı Muhammed b. İshâk, Ubeydullah b. el-Ehnes, Leys İbn Ebî Süleym ve Abdülazîz İbn Ebî Revâd'a ulaşarak ve onların isnadlarıyla rivâyeti nakletmiştir.

Buhârî, Abdullah b. Yûsuf ve Mûsâ b. İsmail vasıtasıyla Cuveyriyye b. Esmâ ed-Dabî isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Yukarıda zikredilen tarikler tamamı Nâfi' Ebû Abdullah el-Medenî tarikiyle nakletmişlerdir. Buhârî ve Müslim'in

⁸⁰⁴ İbn Sa'd: Sika ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. İbn Ebî Hâtim: Sika demekte. İbn Hibbân ise Onu sikatında zikretmektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.I, 142; İBN EBÎ HATİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VIII, 452; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 467.

⁸⁰⁵ İMAM MÂLİK, el-Kible 4, (c.I, 194); İBN HANBEL, c.XVIII, 102, (Hn: 4509), c.XVIII, 312, (Hn: 4684), c.XVIII, 453, (Hn: 4841), c.XVIII, 480, (Hn: 4877), c.XVIII, 508, (Hn: 4908), c.IX, 148, (Hn: 5152), c.IX, 240, (Hn: 5335), c.IX, 301, (Hn: 5408), c.X, 34, (Hn: 5745), c.X, 374, (Hn: 6265), c.X, 392, (Hn: 6306), DÂRİMÎ, es-Salat, 116, (c.II, 877, Hn: 1437); BUHÂRÎ, es-Salat, 33, (c.I, 90, Hn: 406), el-Ezân, 93, (c.I, 151, Hn: 753), el-Amel fi's-Salâ, 12, (c.II, 65, Hn: 1213) 75, (c.VIII, 27, Hn: 6111); MÜSLİM, es-Salat 547, (c.I, 388), İBN MÂCE, el-Mesâcid ve'l-Cemâât, 10, (c.I, 251, Hn:763); EBÛ DÂVÛD, es-Salat, 22, (c.I, 129, Hn: 479); NESÂÎ, el-Mesâcid, 31, (c.II, 51, Hn: 724).

şartlarına göre İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî tariklerinin isnadı sahihtir.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, yukarıdaki İshâk b. İsâ et-Tabb'ın İmam-ı Mâlik'ten tahriri ettiği rivâyet metniyle aynı lafızla Ahmed, Buhârî, İbn Mâc ve Nesâî tahrir etmişlerdir. Buhârî ve Müslim rivâyetlerinde de (فَلَا) değil (فَلَا يَبْسُكُ) ibaresi yanında Buhârî'nin tahrir ettiği Cuveyriyye tarikiyle gelen rivâyette: فَإِنَّ اللَّهَ حَيَالٌ وَجْهٌ ibaresi geçmektedir. Halbuki (Hiyâle ve Kibele) kelimeleri birbirlerine eş olarak kullanmış bir sözcüktür. Buna benzeyen rivâyette de (فَلَا يَبْسُكُ) ve (فَلَا يَبْسُكُ) = (felâ yabsukan, felâ yabsuk ve felâ yetehannemen) sözcüklerdir. Ayrıca Ahmed ve İbn Mâce Leys b. Sa'd'ın tarikiyle nakledilen rivâyette: (فَحْتَّهَا) kelimesi geçmektedir. (fehettehe veya fehekkehe) aynı anlama gelen sözcüktür. Ayrıca Buhârî ve Dârimî Eyyûb tarikiyle naklettiği rivâyette: (ثُمَّ نَزَلَ فَحْتَّهَا بِيَدِهِ) . Ebû Dâvûd der ki: İsmail ve Abdolvâris, Eyyûb vasıtasıyla Nâfi'den yine Mâlik, Ubeydullah ve Musa b. Ukbe, Nâfi'den, Hammâd'ın (yukarıdaki) rivayetinin bir benzerim rivayet etmişler, ancak (الرَّعْرَعَانِ) = (za'ferândan) bahsetmemişlerdir. Ma 'mer ise Eyyûb'dan yaptığı rivayette (za'ferânı) zikretmiştir. Yahya b. Süleym de Ubeydullah vasıtasıyla Nâfi'den (za'ferân yerine) halûk (bir koku çeşidi) kelimesini zikretmiştir⁸⁰⁶. Dârimî ise: (ثُمَّ) ibaresi geçmiştir. Ahmed ise tahrir ettiği bir rivâyette: (النَّاسِ فَتَعَيَّطَ عَلَيْهِمْ) ilavesi vardır. Bazı lafızlarda ihtilaf varsa da bu ihtilaf manayı güçlendirmektedir. Çünkü bu çeşitli lafızlar aynı anlamı taşımaktadır. Yukarıdaki açıklamaya göre elimizdeki hadis sahih mertebesini kazanmıştır.

3.7.15. Mescidlerde Yapılması Mubah Olan Şeyler

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758)⁸⁰⁷, Busr b. Saîd, Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665) der ki: “Hz. peygamber (s.a.v) Mescid'de hacamat yaptırdı”. Ravi İshâk der ki: İbn Lehîa'ya: “Evinin mescidinde mi?” diye sorduğumda: “Hayır! Mescid-i Nebevi'de” karşılığını, verdi⁸⁰⁸.

⁸⁰⁶EBU DÂVUD, es-Salat, 22, (c.I, 129).

⁸⁰⁷ Ahmed'den soruncalar Onlara: Mûsâ sikadır sika demektir. İbn Ebî Heyseme der ki: Mus'ab b. Abdillâh'e sordum Onu ve kardeşlerini? Dedi ki: Onlarda heybet ve ilim vardı. Aynı zamanda İbn Hibbân Onu sikatıda zikretmektedir. Bkz. HÂLİD er-RABBÂT, *el-Câmi' li-Ulûm el-İmâm Ahmed*, c.XIX, 249; İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.I, 281; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 404.

⁸⁰⁸ İBN HANBEL, c.XXXV, 484, (Hn: 21608).

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a vasıtasıyla Abdullah b. Lehîa'dan, oda Mûsâ b. Ukbe'den, oda Busr b. Saîd vasıtasıyla hocası Zeyd b. Sâbit isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd, bu hadis rivâyeti Zeyd b. Sâbit'in isnadıyla (احتجر)⁸⁰⁹ kelimesiyle tahrir ettiler. Bu tarik daha sahihtir. Rivayette (احتجم ifadesi sahih değildir. Abdullah b. Lehîa metninde hata yaptığından dolayı zayıf, doşayısı ile rivayetin isnadı zayıftır. Müslim bu konuda söyle demektedir: şüphesiz İbn Lehîa söylediği احتجم ifadesi tashiftir (yanlıştır) büyük bir hatadır ancak احتجر ifadesi doğrudur⁸¹⁰. Rivayetin manası "Mescid'de bir oda edildi" demektir.

3.7.16. Setr-i Avret

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebu'n-Nadr Sâlim İbn Ebî Ümeyye, Zura b. Abdurrahmân (ö. ?)⁸¹¹, Suffa ashabından olan babası Abdurrahmân b. Cerhed el-Eslemi'den (ö. ?) bildiriyor: Hz. peygamber (s.a.v) oturunca uyluğumun açık olduğunu gördü ve: "*Ört! Uyluğun da avretten olduğunu bilmiyor musun?*" buyurdu⁸¹².

İbn Hanbel, Abdurrahmân b. Mehdî muttasıl olarak ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a tarafından munkat'ı; Dârimî, el-Kakem b. el-Mübârek'ten; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî'den; hepsi imam Mâlik tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel, bir çok tarikle naklederek ve Tirmizî isnadları Zura b. Abdurrahmân'a ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Öte yandan İbn Hanbel ve Tirmizî, farklı tariklerle naklederek Abdullah b. Muhammed b. Akil'de birleşmişler ve onun vasıtasıyla Abdullah b. Cerhed isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Bu hadiste Izdırab söz konusudur. Buna ilaveten Abdurrahmân b. Cerhed hali mechül bir ravidir. İsnadda yer alan diğer raviler sikadır. Rivayet sahih tariklerinde desteği ile zayıflıktan hasen seviyesine çıkar. Ebu'n-Nadr ve Ebu'z-Zinâd tarikleri muttasıl bazı tariklerde munkati olarak rivâyet edilmektedir.

⁸⁰⁹ BUHÂRÎ, el-Edeb, 75, (c.VIII, 28, Hn: 6113); MÜSLİM, Salâtu'l-Müsâfirîn ve Kasriha 781, (c.I, 539); EBU DÂVUD, Tefrî' Ebvâb el-Vitr, 11, (c.II, 69, Hn: 1447).

⁸¹⁰ MÜSLİM b. el-Haccâc en-Neysâbûrî (ö. 261/875), *et-Temyîz*, (Thk.) Muhammed mustafa el-A'zamî, Mektebetü'l-Kevser, Suûdiye, 3. Baskı, 1410/1990, c.I, 187.

⁸¹¹ İbn Hibbân Onu sikatına zikretmiştir. Bkz. Nesâî ise: Sika demektir. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.III, 62; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâ'î'r-Ricâl*, c.IX, 349.

⁸¹² İBN HANBEL, c.XXV, 274-276-277-278-279-280, (Hn: 15926-15927-15928-15929-15930-15931-15932-15933); DÂRİMÎ, el-İs'ti'zân, 22, (c.III, 1734, Hn: 2692); EBU DÂVUD, el-Hemmâm, 1, (c.IV, 40, Hn: 4014); TİRMİZÎ, el-Edeb, 40, (c.V, 110-111, Hn: 2795-2797-2798).

Tirmizî, bu hadis-i şerifi iki ayrı isnadla rivayet etmiş ve bunlardan birisi hakkında "bu hadis hasendir" isnadın muttasıl olduğunu zannetmiyorum. Diğer tarik ise hasen-garib'tir. Bu konuda Ali ve Muhammed b. Cahş (r.a)'dan da hadis rivayet edilmiştir. Abdullah b. Cahş'ın kendisi de, oğlu da sahabidir" demiştir⁸¹³.

İmam Tirmizî'nin, Hz. Ali'den rivayeti, lonumuzka ilgilidir. Ali (r.a.)'den rivayet edildiğine göre; Resulullah (s.a.v): "*Uyuluşunu açma, dirinin veya ölünün uyuluşuna bakma*" buyurmuştur. Ebû Dâvûd: "bu hadiste münkerlik vardır, dedi"⁸¹⁴.

Muhammed b. Cahş'dan rivayet edilen hadis ise, "Resülullah (s.a.v) bir gün Ma'mer'e uğramıştı, Ma'mer uylukları açık olarak oturuyordu. Bunun üzerine; "Ey Ma'mer, uyluklarını ört. Çünkü uyluklar avrettir" buyurdu.

İmam Ahmed, bu hadisi-i şerifi Müsned'inde Hz. Âişe'den şu manaya geçen. lafizlarla. rivayet etmiştir: "Peygamber (s.a.v) uyluğu açık olarak (evinde) oturuyordu. Derken Ebu Bekr (r.a) giriş için izin istedi ve Hz.Peygamber bu halinde iken onu kabul etti. Sonra Ömer izin istedi, onu da bu haliyle kabul etti. Sonra Osman giriş müsadesi isteyince, Resulullah (s.a.v) elbisesinin eteğini aşağıya indirdi"⁸¹⁵.

Görülüyor ki, bu hadis-i şeriflerden bir kısmında uylukların mutlaka kapatılması gerektiğinden bahsedilirken, bir kısmında da Hz. Peygamber'in uylukları açık olarak evinde oturduğu ve yine bu halde misâfirlerini kabul ettiği ifade ediliyor.

Nitekim Buhari'nin Enes'den rivayetinde de Hz. Peygamber'in uyluğu görünecek şekilde izarını kaldırdığı ifade edilmektedir. Bu farklı rivayetler hakkında İmam Buhari şöyle diyor: "Enes'in rivayeti isnad yönünden çok güzeldir. Fakat diğer rivayetlerle gelen hadisler de takvaya daha uygundur. Hadisleri bu şekilde anlamak surtiyle aradaki ihtilafı kaldırmak mümkündür"⁸¹⁶. Sonuçta elimizdeki hadis zikrettiğimiz hadislerden destek alarak hasen mertebesindedir.

3.7.17. Namaz Kıyafeti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Yûnus b. Muhammed el-Mueddep (ö. 207/822)⁸¹⁷, Attâf b. Hâlid el-Mahzûmî, Mûsâ b. İbrahim İbn Ebî Rabîa (ö. ?)⁸¹⁸

⁸¹³TİRMİZÎ, el-Edeb, 40, (c.V, 110-111).

⁸¹⁴EBÛ DAVUD, el-Hemmâm, 1, (c.IV, 40).

⁸¹⁵İBN HANBEL, c. XXXXII. 121, (Hn: 25216), c. XXXXII, 207, (Hn: 25339).

⁸¹⁶BUHÂRÎ, 12, (c.I, 83, Hn: ?).

⁸¹⁷ İbn Maîn ve Ya'kub b. Şeybe, hakkında O, Sikadır demektirler. Ebû Hâtim: Sadûktur. el-Cevzî ise: Sika ve Sadûktur demektirler. HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdât*, c.XVI, 510; EBU'L-

bildiriyor: Seleme b. Amr b. Sinan el-Ekv'a (ö. 74/693) genellikle babamın yanında misâfir olurdu. Bir defasında şöyle dediğini işittim: “Ey Allah'ın Resûlü! Bazı zaman avdayken üzerimde sadece gömlek oluyor. Onunla namazı kılabilir miyim? diye sorduğumda, Hz. peygamber (s.a.v): «*Bir dikenle olsa dahi (alttan) uçlarını birleştir*» buyurdu”⁸¹⁹.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Yûnus b. Muhammed el-Mueddep'den; Ayrıca İbn Hanbel, Hammâd b. Hâlid ve Hâşim b. el-Kâsım'den; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den, hocaları Attâf b. Hâlid'den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî vasıtasıyla Abdülazîz b. Muhammed'den. Attâf b. Hâlid ve Abdülazîz b. Muhammed, Mûsâ b. İbrahim İbn Ebî Rabia vasıtasıyla Seleme b. el-Ekva isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Hadisin isnadında Attâf b. Hâlid el-Mahzûmî hakkında münekkit alimlerin hasenü'l-hadîs (hadîsi hasendir) değerlendirmesi vardır. Ayrıca Mûsâ b. İbrahim ve diğer ravileri sikadır. Bu rivayetin isnadı hasen mertebesindedir. Buna ilaveten Dâreverdî, İmam Şafî'nin *Müsnedin'de* rivayetin mutabi'i nakledilmektedir. Seleme b. Akvâ dışındaki sahabeden de bu rivâyete şahid tarikler de vardır.

3.7.18. Hz. Peygamber'in Günlük Hayatta Yapılmasını Yasakladığı Bazı Şeyler

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim, Câbir b. Abdullah el-Ensârî (ö. 70/689) bildiriyor: “Hz. peygamber (s.a.v) kişinin sol eliyle yemek yemesini, tek bir ayakkabıyla yürümesini, kolları içerde bırakacak şekilde tek parça giysi ile sarınmasını ve avret yerini açıkta bırakacak şekilde tek parça giysi giymesini yasakladı”⁸²⁰.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Ebû Nuh Kurrad'dan; Müslim, Kuteybe b. Saîd'den. İmam-ı Mâlik'in tahriri ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

VELÎD el-Endelusi, *et-Tâ'dîl ve't-Tecrîh*, c.III, 1242; İBNÜ'L-CEVZÎ, *el-Muntazam fi Tarihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, c.X, 197.

⁸¹⁸ İbn Hibbân: Onu şşkatında zikretmiştir. İbn el-Medînî, Mûsâ hakkında: Orta seviyyededir demektedir. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 202; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXIX, 18; İBN HACER, *Tehzîbu't-Tehzîb*, c.X, 332.

⁸¹⁹ İBN HANBEL, c.XXVII, 50, (Hn: 16520), c.XXVII, 54, (Hn: 16522), c.XXVII, 81, (Hn: 16547); EBU DÂVUD, *es-Salat*, 81, (c.I, 170, Hn: 632); NESÂÎ, *el-Kible*, 15, (c.II, 70, Hn: 765).

⁸²⁰ İMAM MÂLİK, *Sifetü'n-Nebî* 5, (c.II, 922); İBN HANBEL, c.XXII, 20, (Hn: 14118), c.XXII, 25, (Hn: 14121), c.XXII, 83, (Hn: 14178), c.XXII, 344, (Hn: 14452), c.XXII, 373, (Hn: 14489), c.XXII, 384, (Hn: 14504), c.XXII, 414, (Hn: 14546), c.XXII, 441, (Hn: 14587), c.XXIII, 54, (Hn: 14705), c.XXIII, 88, (Hn: 14770), c.XXIII, 145, (Hn: 13856), c.XXIII, 173-174, (Hn: 14897-14899), c.XXIII, 209, (14951); MÜSLİM, *el-Eşribe* 2019, (c.III, 1598), *el-Libâs ve'z-Zîne* 2099, (c.III, 1661-1662); İBN MÂCE, *el-Atime*, 8, (c.II, 1088, Hn:3268); EBU DÂVUD, *el-Libâs*, 23, (c.IV, 55, Hn: 4081), 42, (c.IV, 70, Hn: 4137), *el-Edeb*, 36, (c.IV, 267, Hn: 4865); TİRMİZÎ, *el-Edeb*, 20, (c.V, 96, Hn: 2766-2767); NESÂÎ, *ez-Zîne*, 107, (c.VIII, 210, Hn: 5342).

Ayrıca İbn Hanbel, Müslim ve Ebû Dâvûd, farklı tariklerle isnadları Zühÿer b. Muâviye el-Cu'hfi'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Diğer bir tarikte İbn Hanbel ve Ebû Dâvûd, isnadları Hammâd b. Seleme'de birleşerek isnadıyla rivâyeti nakletmektedirler. Yine İbn Hanbel, Müslim, farklı tariklerle isnadları Abdülmelik b. Abdülazîz b. Cüreyc'e ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Bir daha İbn Hanbel, Müslim ve İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî, farklı tariklerle isnadları Leys b. Sa'd'de ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Dahada İbn Hanbel, değişik tariklerle Hişâm İbn Ebî Abdullah ed-Destevâî, Süfyân b. Uyeyne veya Süfyân es-Sevrî ve İbrahim b. Tahman'dan naklederek rivâyet etmiştir. Hepsi Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim el-Mekkî isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Öte yandan İbn Hanbel, Ebû Ahmed Mahmud b. Ğaylan'den, Süfyân b. Uyeyne vasıtasıyla Abdullah b. Muhammed b. Akîl isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İmam-ı Müslimin şartlarına göre İshak b. İsâ rivâyetinin, isnadı sahihtir. Ayrıca Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim vasıtasıyla Câbir b. Abdullah el-Ensârî'den başka tarikte bu rivâyeti aldığını net şekilde anlatmıştır. Tirmizî: Bu konuda “*Biriniz sırtüstü yattığında eğer iç giyimi düzgün değilse ayağını ayağının üzerine atmasın*” şu şekilde rivâyeti tahrir etmiştir. Ayrıca Süleyman et-Teymî'den bu hadisi pek çok kişi rivâyet etmiştir. Buradaki râvilerden Hıdaş'ın kim olduğunu bilmiyoruz. Süleyman et-Teymî bu kimseden başka rivâyeti de vardır. Bu hadis *hasenun sahihtir*. Sonuçta elimizdeki hadisin isnadında bulunan ricâl sika olmaları sebebiyle sahih mertebesini kazanmıştır.

3.7.19. Üzerinde Namaz Kılınan Eşyalar

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, İshâk b. Abdullah İbn Ebî Talha, Enes b. Mâlik bildiriyor: Ninem Muleyke, Hz. peygamber'ı (s.a.v) yaptığı bir yemeğe davet etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) bu yemekten sonra: “*Kalkın da size namaz kıldırayım*” buyurdu. Bunun üzerine kalktım ve eskiliğinden dolayı rengi siyaha dönmüş bir hasırın üzerine su serptim. Hz. peygamber (s.a.v) hasırın üzerinde durdu. Ben ve yetim çocuk Hz. peygamber'ın (s.a.v) arkasında, ninem de bizim arkamızda durdu. Hz. Peygamber (s.a.v) bize iki rekat kıldırdıktan sonra evden ayrıldı⁸²¹.

⁸²¹ İMAM MÂLİK, Kasru's-Salâti fi's-Sefer 31, (c.I, 153); İBN HANBEL, c.XIX, 109, (Hn: 12053), c.XIX, 136, (Hn: 12081), c.XIX, 347, (Hn: 12340), c.XIX, 458, (Hn: 12475), c.XIX, 489, (Hn: 12507), c.XX, 113, (Hn: 12680), c.XX, 219, (Hn: 12844), c.XX, 256, (Hn: 12910), c.XX, 280, (Hn:

Tahricine gelince, İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan; Dârimî, Abdullah b. Abdülmecid ve Abdullah b. Mesleme'den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf ve İsmail b. Uleyye'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme'den; Tirmizî, İshâk el-Ensârî vasıtasıyla M'an'dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; hepsi İmam-ı Mâlik'in tahrirci ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel bir çok tariklerle keza Buhârî, Müslim ve Nesâî isnadları İshâk b. Abdullah İbn Ebî Talha'ya ulaşarak rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Buhârî ve Nesâî, farklı tariklerle Süfyân b. Uyeyne'de birleşmişler ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Yine İbn Hanbel, Buhârî, Humeyd İbn Ebî Humeyd et-Tavîl'de birleşmişler ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî, farklı tariklerle naklederek isnadları Sâbit el-Bunâni'ye ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel ve Nesâî, farklı tariklerle Mûsâ b. Enes'e isnadları ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Buhârî ise, iki tarikle Şu'be b. el-Haccâc'dan, oda Katâde b. Deame isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. İbn Hanbel, farklı tarikle tahrirci ederken Enes b. Sîrîn ve Ümmü Yahyâ isnadlarıyla da rivâyeti nakletmiştir. Müslim ve Tirmizî, isnadları el-C'ad Ebî Osmân'a ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca Müslim, isnadı Yezîd b. Hamîd ed-Dabî'ye ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Hepsi Enes b. Mâlik'ten rivâyet etmişlerdir.

Elimizdeki hadis'in isnadındaki ravileri Sahihayn'da zikredilen raviler olup rivayet Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmizi: Enes'in hadisi hasen sahihtir. Pek çok ilim adamı bu hadisle amel etmiş olup, "imâmla beraber bir erkek ve bir kadın olursa erkek imâmın sağında, kadında onların arkasına durur" demektedirler, ifadesini kullanmıştır. Tirmizî'nin Enes b. Mâlik'den diğer tahrirci ettiği rivâyet için, şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v) geçip giderken annem Ümmü Süleym onun sesini

---

12953), c.XX, 322, (Hn: 13019), c.XX, 466, (Hn: 13270-13271), c.XXI, 74, (Hn: 13367), c.XXI, 155, (Hn: 13509), c.XXI, 176, (13546), c.XXI, 215, (Hn: 13594), c.XXI, 266, (Hn: 13707), c.XXI, 284, (Hn: 13744); DÂRİMÎ, es-Salat, 61, (c.II, 816, Hn: 1324), 93, (c.II, 866, Hn: 1414); BUHÂRÎ, es-Salat, 20, (c.I, 86, Hn: 380), el-Ezân, 78, (c.I, 146, Hn: 727), 160, (c.I, 171, Hn: 860), 161, (c.I, 173, Hn: 871), et-Teheccüd, 27, (c.II, 57, Hn: ?), es-Savm, 60, (c.III, 41, Hn: 1982), ed-Deavât, 18, (c.VIII, 73, Hn: 6334), 25, (c.III, 75, Hn: 6344), 47, (c.VIII, 81, Hn: 6380); MÜSLİM, el-Mesâcid ve Mevâdi' es-Salat 658-660, (c.I, 457), el-Fedâil 2310, (c.IV, 1805), Fedâil es-Sahâbe 2481, (c.IV, 1929); EBU DÂVUD, es-Salat, 70, (c.I, 165, Hn: 608), 71, (c.I, 166, Hn: 612); TİRMİZÎ, es-Salat, 59, (c.I, 454, Hn: 234), el-Menâkib, 115, (c.V, 681, Hn: 3827); NESÂÎ, el-Mesâcid, 43, (c.II, 56, Hn: 737), el-İmâme, 20, (c.II, 85, Hn: 801), 21, (c.II, 86, Hn: 802-803), 63, (c.II, 118, Hn: 869).

işitti ve: “Ey Allah’ın Rasûlü! Babam annem yoluna feda olsun işte küçük yavrum Enescik” dedi. “Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) bana üç duâ yapmıştı. Bu duâlardan ikisini dünyada gördüm, üçüncüsünü de ahirette görmeyi ümid ediyorum.” (Bu duâlar mal ve çoluk çocuğunun çokluğu ve günahlarının bağışlanması idi.) Tirmizî: Bu hadis bu şekliyle hasen sahih garibtir. Bu hadis değişik şekilde de yine Enes’den rivâyet edilmiştir ⁸²².

Sonuçta bu rivayet bir çok tariklerle rivâyet edilmektedir. Ayrıca hadisin ricâli sika olmaları sebebiyle sahih’tir.

3.7.20. Kiblenin Ka’beye Doğru Çevrilmesi (Tarihçesi)

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Dînâr, Abdullah b. Ömer bildiriyor: Müslümanlar Kuba mescidinde sabah namazını kılariken yanlarına biri geldi ve: “ Gece vakti Hz. peygamber’a (s.a.v) vahiy indi. İnen vahiyde de namazlarda kible olarak Ka’be’ye doğru yönelmesi emredildi. Onun için siz de Ka’be’ye doğru dönün” dedi. Bunun üzerine Şam (Beytu’l-Makdis) tarafına dönmüş olan cemaat Ka’be’ye doğru döndü ⁸²³.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a’dan; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf vasıtasıyla Yahyâ b. Kazâa’ ve İsmail b. Uleyye’den; Ayrıca Buhârî ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd’den; Hepsî İmam-ı Mâlik’in tahrîci ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel farklı tariklerle, Buhârî, Tirmizî, isnadları Süfyân b. Uyeyne’ye ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Buhârî ve Müslim, isnadları Abdülazîz b. Müslim’e ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca Buhârî ve Dârimî, isnadları Süleyman b. Bilal’a ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Hepsî Abdullah b. Dînâr vasıtasıyla Abdullah b. Ömer’den rivâyeti nakletmişlerdir.

Müslimin şartlarına göre bu rivâyetin, ricâli sika, isnadı sahihtir.. Ayrıca Tirmizî hadisile ilgili şöyle demektedir: Bu konuda Amr b. Avf el Müzenî’den, İbn Ömer’den, İmara b. Evs’den ve Enes b. Mâlik’den de hadis rivâyet edilmiştir.

⁸²² TİRMİZÎ, es-Salat, 59, (c.I, 454), el-Menakib, 115, (c.V, 681).

⁸²³ İMAM MÂLİK, el-Kible 6, (c.I, 195); İBN HANBEL, c.VIII, 266, (Hn: 4646), c.VIII, 413, (Hn: 4794), c.X, 86, (Hn: 5827), c.X, 158, (Hn: 5934); DÂRİMÎ, es-Salat, 30, (c.II, 786), Hn: 1270); BUHÂRÎ, es-Salat, 32, (c.I, 89, Hn: 403), Tefsîr el-Kur’ân, 16, (c.VI, 21, Hn: 4488), 18, (c.VI, 22, Hn: 4490), 19, (c.VI, 22, Hn: 4491), 21, (c.VI, 22, Hn: 4493), 22, (c.VI, 23, Hn: 4494), Ahbâru’l-Âhâd, 1, (c.IX, 87, Hn: 7251); MÜSLİM, el-Mesâci ve Mevâdi’ es-Salat 526, (c.I, 375); TİRMİZÎ, Tefsîr el-Kur’ân, 3, (c.V, 208, Hn: 2963); NESÂÎ, es-Salat, 24, (c.I, 244, Hn: 493), el-Kible, 3, (c.II, 61, Hn: 745).

Ayrıca İbn Ömer hadisi hasen sahih'tir⁸²⁴. Rivâyetin metini, Kütüb-i Tis'a'da aynı lafızlarla olmasa da aynı anlamda tahrir edilmiştir.

3.7.21. Binek Üzerinde Kible Durumu

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Dînâr, Abdullah b. Ömer bildiriyor: “*Hz. peygamber (s.a.v) yolculuk sırasında bineğinin üzerinde hayvanın döndüğü tarafa doğru namaz kılardı*”⁸²⁵.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; hocaları İmam-ı Mâlik tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel, bir çok tarikle, Buhârî, ve Müslim, isnadları Abdulla b. Dînâr'a ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel bir çok tarikle, yanında da Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Tirmizî ve Nesâî, Ebû Bekr b. Ömer'de birleşmişler. Ayrıca İbn Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Amr b. Yahyâ el-Mazinî'de birleşmişler. İki Ebû Bekr b. Ömer ve Amr b. Yahyâ el-Mazinî, Saîd b. Yesar isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Dârimî, Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî, bir çok tariklerle tahrir ederek isnadları Nâfi' Ebû Abdullah el-Medenî'ye ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, İsmail b. Üleyye vasıtasıyla Eyyûb İbn Ebî Temîme'den. Ayrıca İbn Hanbel, iki başka tarikle, yanında da Müslim, Tirmizî ve Nesâî, tahrir ederken isnadları Abdülmelik İbn Ebî Süleyman'da birleşmişler. İki Eyyûb İbn Ebî Temîme ve Abdülmelik İbn Ebî Süleyman, hocaları Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

⁸²⁴ TİRMİZÎ, Tefsîr el-Kur'ân, 3, (c.V, 208).

⁸²⁵ İMAM MÂLİK, Salâtu'l-Leyl 15, (c.I, 124), Kasru's-Salâti fe's-Sefer 22-25-26, (c.I, 150-151); İBN HANBEL, c.XIII, 44, (Hn: 4470), c.XIII, 52, (Hn: 4476), c.XIII, 112-113-114, (Hn: 4518-4519-4520), c.XIII, 125, (Hn: 4530), c.XIII, 238, (Hn: 4620), c.XIII, 337, (Hn: 4714), c.XIII, 379, (Hn: 4761), c.IX, 19, (Hn: 4956), c.IX, 48, (Hn: 5001), c.IX, 76, (Hn: 5040), c.IX, 80, (Hn: 5047), c.IX, 88, (Hn: 5062), c.IX, 115, (Hn: 5099), c.IX, 167, (5189), c.IX, 175-176, (Hn: 5206-5208), c.IX, 239, (Hn: 5334), c.IX, 300, (Hn: 5406), c.IX, 303, (Hn: 5413), c.IX, 325, (Hn: 5447), c.IX, 327, (Hn: 5451), c.IX, 374, (Hn: 5529), c.X, 83, (Hn: 5822), c.X, 86, (Hn: 5826), c.X, 248, (Hn: 6071), c.X, 273, (Hn: 6120), c.X, 296, (Hn: 6155), c.X, 348, (Hn: 6221), c.X, 350, (Hn: 6224), c.X, 383, (Hn: 6287), c.X, 232, (Hn: 11701); DÂRİMÎ, es-Salat, 126, (c.II, 885, Hn: 1452), 213, (c.II, 991, Hn: 1631); BUHÂRÎ, el-Vitr, 5, (c.II, 25, Hn: 999), 6, (c.II, 25, Hn: 1000), Tahsîr es-Salat, 7, (c.II, 44, Hn: 1095), 8, (c.II, 44, Hn: 1096), 12, (c.II, 46, Hn: 1105); MÜSLİM, es-Salat 502, (c.I, 359), Saletü'l-Müsâfirîn ve Kasriha 689, (c.I, 480), 700, (c.I, 486-487); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salâ ve's-Sünnetü fiha, 127, (c.I, 379, Hn: 1200); EBU DÂVUD, Salâtu's-Sefer, 8, (c.II, 9, Hn: 1224-1226); TİRMİZÎ, es-Salat, 145, (c.II, 183, Hn: 352), el-Vitr, 14, (c.II, 335, Hn: 472), Tefsîr el-Kur'ân, 3, (c.V, 205, Hn: 2958); NESÂÎ, es-Salat, 23, (c.I, 243-244, Hn: 490-491-492), el-Mesâcid, 46, (c.II, 60, Hn: 740), el-Kible, 2, (c.II, 61, Hn: 743-744), Kiyâm el-Leyl, 33, (c.III, 232, Hn: 1686-1687-1688).

İbn Hanbel, iki tarikle, yanında da Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, isnadları Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'de birleşmiştir. İbn Hanbel, üç farklı tarikle isnadı Mûsâ b. Ukbe'de birleşmiştir. İki Muhammed b. Müslim ez-Zührî ve Mûsâ b. Ukbe, hocaları Sâlim b. Abdullah isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, iki farklı tarik, yanında da Müslim, bir tarikle isnadları Hafs b. Âsım'a ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, iki farklı tarikle tahric ederek isnadı Abdurrahmân b. Sa'd el-Kuraşî'ye ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Yukarıda zikrettiğimiz tamamı Abdullah b. Ömer'den bu hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadı Abdurrahmân b. Mehdî, Mâlik b. Enes'in rivâyet ettiği isnadla Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. İshâk b. İsa et-Tabb'a ise, Mâlik b. Enes'in rivâyet ettiği isnadla Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ayrıca Tirmizî, İbn Ömer'in rivâyet ettiği hadisin hakkında: Bu hadis hasenun sahihtir. Bir kısım ilim adamları deveyi sütire olarak kullanıp namaz kılmakta bir sakınca görmezler. Ayrıca Tirmizî: Bu konuda İbn Abbâs'tan da hadis rivâyet edilmiştir. İbn Ömer hadisi hasen sahihtir. Peygamber'in (s.a.v) ashabından ve daha sonraki dönemlerden bir kısım ilim adamları binit üzerinde vitr kılınabileceği görüşündedirler. Bird aha Tirmizî: bir başka rivâyette: İbn Ömer'den "Rasûlullah (s.a.v), nafîle namazlarını devesi üzerinde, devesi ne tarafa yönelirse yönelsin kılardı...". Bu hadis hasen sahihtir⁸²⁶. Demektedir.

Bazı rivâyetlerde eşek üzerinde Hayber'e doğru namaz kılmaya giderdi. Diğer rivâyetlerde ise Hz. peygamber'in (s.a.v) deve ve katır üzerinde namaz kıldığının anlaşıldığını görmekteyiz. Esasen Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) bazan deve, bazan katır, bazan da eşek üzerinde Hayber'e doğru namaz kılmış olması mümkündür. Ancak Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) eşek üzerinde namaz kıldığına dâir bu rivâyetinin, cumhurun rivâyetine muhalif şâz bir rivâyet olduğu ve şâz rivâyetlerin de hüccet olamayacağı söylenebilir. Ancak Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri şu hadis-i şerifler bu hadisteki şazlığı gidermektedir:

"İbn Ömer: "Ben Hz. peygamber'ı (s.a.v) bir eşek üzerinde Hayber'e doğru yönelmiş olduğu halde namaz kılarken gördüm" dedi." Konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi de Buhârî ve Müslim'in bu rivayetlerini te'yid ettiğine göre, bu üç

⁸²⁶TİRMİZÎ, es-Salat, 145, (c.II, 183), el-Vitr, 14, (c.II, 335), Tefsîr el-Kur'ân, 3, (c.V, 205)

hadis üzerinde şâz olma durumu tamamen kalkar. Halbuki elimizdeki hadiste mutlak olarak ve hiç bir isme bağlanmamağ şartıyla bir ibare geçmiştir. Bu açıklamaya göre hadisimiz sahih bir hadis olarak tanılmaktadır.

3.7.22. Namz Kılana Selam Vermek

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Hammâd b. Zeyd b. Dirhem (ö. 179/795)⁸²⁷, Kesîr b. Şinzîr (ö. 131-140/749-757)⁸²⁸, Atâ İbn Ebî Rabah (ö. 114/732)⁸²⁹, Câbir b. Abdullah el-Ensârî der ki: Peygamberimiz (s.a.v) bir iş için beni bir yere gönderdi. Geri dönüp selam verdiğimde bana cevap vermedi. Bitirince: "Ey Allah'ın Resûlü! Sana selam verdim, ama bana cevap vermedin" dedim. Hz. peygamber (s.a.v): "*Namaz kılıyordum*" buyurdu. Hz. Peygamber (s.a.v) bineğinin üzerindeydi ve kıbleden başka bir yöne doğru dönmüştü⁸³⁰.

Tahricine gelince İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a'dan; Müslim, Ebû Kâmil el-Cehderî'den. İkisi Hammâd b. Zeyd'den. Ayrıca İbn Hanbel, Abdussamed b. Abdülvâris'den; Buhârî ise, Ebû Ma'mer Abdullah b. Amr'dan; ikisi Abdülvâris b. Saîd'den. Hammâd b. Zeyd ve Abdülvâris b. Saîd, hocaları Kesîr b. Şinzîr vasıtasıyla Atâ İbn Ebî Rabah isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

⁸²⁷İbn Sa'd: Onu sekizinci tabakada sayar. Ayrıca, sika, sebt ve çok hadis rivayet eden biri olduğunu söylemiştir. el-İclî de: Onu sika ve sebt bir ravi olarak değerlendirmiş dört bin hadisin ezberinde olduğunu söylemiştir. İbn Ebî Hâtim: Hammâd b Zeyd'in Basra'daki tenkitçi büyük ilim adamlarından biri olduğunu söylemiş ve İbn Hanbel'in şu sözünü dile getirmiştir: Hammâd b. Zeyd bize Abdülvâris'ten daha sevimlidir. O din ve İslam ehli Müslümanların imamlarındandır. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 210-211; el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 130; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.I,176 -177-178; c.III,138; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 217-218.

⁸²⁸İbn Sa'd: O, Sikadır inşallah demektedir. İbn Maîn: Onun hakkında Leyse bi-şey'in (rivâyeti az olan bir râvidir) manada. Ahmed ise: Sâlih (hadis rivâyetine sâlihtir)demektedir. Nesâî ise: Onu Zayıf görmektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 180; YAHYÂ B. MAÏN, *Târîh İbnu Maîn(Durî)*, c.IV, 212; İBN HANBEL, *el-İlel ve Marifeti'r-Ricâl*, c.I, 416; Ebû Abdurrahmân Ahmed b.Şuayb en-NESÂÎ (ö. 303/916), *ed-Duafâ' ve'l-Metrükûn*, c.I, 89.

⁸²⁹İbn Sa'd rivâyet ettiğine göre: Maan b. İisâ, Abdullah b. el-Muemmel'den: Sika, fakih, Âlim ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. İbn Maîn ise: O, Kitap öğretmenidir. el-İclî: Sikadır demekte. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 20; YAHYÂ B. MAÏN, *Târîh İbnu Maîn(Durî)*, c.III, 71; el-İclî, *Târîhu es-Sikat*, c.I, 332.

⁸³⁰İBN HANBEL, c.XXII, 61, (Hn: 14156), c.XXII, 112, (Hn: 14200), c.XXII, 172, (Hn: 14272), c.XXII, 247, (Hn: 14345), c.XXII, 404, (Hn: 14533), c.XXII, 420, (Hn: 14555), c.XXII, 442, (Hn: 14588), c.XXIII, 11, (Hn: 14642), c.XXIII, 96, (Hn: 14783), c.XXIII, 100, (Hn: 14788), c.XXIII, 181, (Hn: 14907), c.XXIII, 284, (Hn: 15038), c.XXIII, 297, (Hn: 15061), c.XXIII, 305, (15071), c.XXIII, 356, (Hn: 15166), c.XXIII, 361, (Hn: 15175); DÂRİMÎ, *es-Salat*, 181, (c.II, 949, Hn: 1554); BUHÂRÎ, *es-Salat*, 31, (c.I, 89, Hn: 400), Taksîr *es-Salat*, 7, (c.II, 44, Hn: 1094), 9, (c.II, 45, Hn: 1099), *el-Amel fi's-Salat*, 15, (c.II, 66, Hn: 1217), *el-Megâzi*, 35, (c.V, 116, Hn: 4140); MÜSLİM, *el-Mesâcid ve Mevâdi' es-Salat* 540, (c.I, 383-384); İBN MÂCE, *İkâmetü's-Salat ve's-Sünnetü fiha*, 59, (c.I, 325, Hn: 1018); EBU DÂVUD, *er-Rükû' ve's-Sücûd*, 21, (c.I, 243, Hn: 926), *Salatu's-Sefer*, 8, (c.II, 9 Hn: 1227); TİRMİZÎ, *es-Salat*, 145, (c.II, 182, Hn: 351); NESÂÎ, *es-Sehû*, 6, (c.III, 6, Hn: 1189-1190).

İbn Hanbel iki tarikile, Dârimî ise bir, Buhârî’de üç, isnadları Yahyâ İbn Ebî Kesîr ulaşarak ve onun vasıtasıyla Muhammed b. Abdurrahmân b. Sevban isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel ve Buhârî, isnadları İbn Ebî Zib Muhammed b. Abdurrahmân’a ulaşarak ve onun vasıtasıyla Osmân b. Abdullah b. Süraka isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel farklı tariklerle, Müslim ise iki, Ebû Dâvûd keza iki, İbn Mâce ise bir, Tirmizî’de bir ve Nesâî iki tarikile, isnadları Muhammed b. Müslim el-Mekkî Ebu’z-Zübeyr isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Hepsi Câbir b. Abdullah’tan hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Elimizdeki hadisin isnadında Kesîr b. Şinzîr el-Mâzinî bulunmaktadır. Kesîr b. Şinzîr, Buhârî ve Müslim’in ricâllerindedir. Ancak Onun hakkınnda bazı Ulema-i Cerhi ve Tadil’in Cerh elfazı etmekte ve Onu zayıf görmekte dirler. Bu yüzden isnadı sahih derecesinden hasan dercesine düşmüştür. Diğer ise şüphesiz Buhârî ve Müslim’in ricâlidirler. Tirmizî: Bu konuda Enes, İbn Ömer, Ebû Saîd, Âmir b. Rabia’dan da hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Câbir hadisi hasen sahihtir ve hadis başka bir yolla yine Câbir tarafından rivâyet edilmiştir. Tüm ilim adamları bu hadisle amel etmişler olup ihtilaf edildiğini bilmiyoruz⁸³¹. Demektedir.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Ebû Dâvûd ve Tirmizî, tahrir ettiğleri rivâyette “secdesi rükûundan daha eğik idi” ibaresi geçmektedir. Ayrıca Ebû Dâvûd diğer tahrir ettiği rivâyette: “Ben kendisiyle konuştuğum halde ,o bana eliyle şöyle yaptı. Sonra kendisiyle (tekrar) konuştum. Fakat o eliyle yine şöyle yaptı. Ben kendisini işitiyordum. Okuyor, başı ile işaret ediyordu. Namazı bitirdikten sonra; *“gönderdiğim iş hususunda ne yaptın? Şüphesiz ki, seninle konuşmama namazda bulunmamdan başka bir engel yoktu”* cümlesi deçmektedir.

Hadisi şerifte de, “selâm verdim” tabiri, geçmekte ise de, Zübeyr’in Câbir’den naklettiği hadisi şerifte bu cümle, açıkladığımız hadiste olduğu gibi kapalıdır. “Selam verdim” anlamına da “selâmın dışında bir söz söyledim” anlamına da gelebilen lafızlarla rivayet edilmiştir. “Bana eliyle şöyle yaptı” tabiri ile Müslim’in rivayetinden anlaşıldığına göre Resûl-i Ekrem’in (s.a.v) eliyle yeri işaret ettiği anlaşıldığına göre, Resûl-i Ekrem (s.a.v) eliyle yeri işaret ettiği ifade edilmek istenmiştir. Ayrıca bu işaret gösteriyor ki, Hz. peygamber’in (s.a.) buradaki işareti,

⁸³¹TİRMİZÎ, es-Salat, 146, (c.II, 182).

selâm almak anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla gösteriyor ki, namazda bir ihtiyacdan dolayı elle işaretle bulunmak caizdir.

Müslim'in rivayet ettikleri İbn Ömer hadisi Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) kibleye yönelmeden hayvan üzerinde namaz kılarken yol aldığını kaydetmektedir. Bu bakımdan Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği İbn Ömer hadisi yolculukta kibleye yönelmeden yol istikâmetinde devam eden hayvan üzerinde nafîle namaz kılmanın caiz olduğuna delâlet eder. İşte bu sebeble ulemâ bu mevzuda görüş birliğine varmışlardır. Ayrıca gerek hazarda ve gerekse seferde tabîilerin ve sahâbilerin de bu şekilde kibleye dönmeden hayvan üstünde namaz kıldıkları nakledilmiştir. Sonuçta yukarıdaki açıkladığımızı göre elimizdeki hadisin isnadı hasen metninde sahih mertebesini kazanmış durumdadır.

3.7.23. Ka'be'nin İçinde Namaz

İbn Hanbel, İshâk b. İshâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdullah el-Medenî, Abdullah b. Ömer bildiriyor: Hz. peygamber (s.a.v), Osma b. Talha, Usame b. Zeyd ve Bilal ile birlikte Ka'be'nin içine girdi. Girdikten sonra da kapıyı içerden kapattılar. Çıktıktan sonra Bilala': "Hz. peygamber (s.a.v) içerde ne yaptı?" diye sordum. Bilal: "Sağında iki, solunda bir, arkasında üç sütun kalacak ve kible duvarıyla arasında üç arşınlık bir mesafe olacak şekilde durup namaz kıldı" dedi. İshâk der ki: "O günlerde Ka'be'nin altı sütunu vardı. Kible duvarıyla namaz kıldığı yer arasında kaç sütun olduğunu ise zikretmemiştir" ⁸³².

Tahricine gelince İbn Hanbel, İshâk b. İshâ et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Ayrıca İbn Hanbel, Hüseyim b. Beşîr b. el-Kâsım vasıtasıyla Abdullah b. Avn'den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Meslem el-Kanebî'den; Nesâî, Muhammed b. Seleme ve el-Hâris b. Miskîn vasıtasıyla Hişâm b. el-Kâsım'den; hocaları İmam-ı Mâlik b. Enes tahric ettiği isnadla rivâyet etmişlerdir. Yine İbn Hanbel, bir çok tarikle, Buhârî ise iki, Müslim'de beş, Nesâî ise üç, Dârimî, İbn Mâce ve Tirmizî ise

⁸³² İMAM MÂLİK, el-Hac 193, (c.I, 398); İBN HANBEL, c.XIII, 35, (Hn: 4464), c.XIII, 493, (Hn: 4891), c.IX, 160, (Hn: 5176), c.X, 154, (Hn: 5927), c.X, 354, (Hn: 6231), c.XXXIX, 319, (Hn: 23885), c.XXXIX, 327, (Hn: 23894), c.XXXIX, 329, (Hn: 23899-23900), c.XXXIX, 333-334, (Hn: 23906-23907-23909), c.XXXIX, 344, (Hn: 23922); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 43, (c.II, 1187, Hn: 1908); BUHÂRÎ, es-Salat, 80, (c.I, 101, Hn: 478), 95, (c.I, 107, Hn: 506), et-Teheccüd, 27, (c.II, 57, Hn: ?), el-Hac, 51, (c.II, 149, Hn: 1598), el-Cihâd ve's-Siyer, 129, (c.II, 56, Hn: 2988), el-Megâzî, 51, (c.V, 148, Hn: 4289); MÜSLİM, el-Hac 1329, (c.II, 966-967); İBN MÂCE, el-Menâsik, 79, (c.II, 1018, Hn: 3063); EBU DÂVUD, el-Menâsik, 92, (c.II, 213, Hn: 2023); TİRMİZÎ, el-Hac, 46, (c.III, 214, Hn: 874); NESÂÎ, el-Kible, 6, (c.II, 63, Hn: 749), Menâsik el-Hac, 126, (c.V, 216, Hn:2905-2906), 127, (c.V, 217, Hn: 2907-2908).

bir tarikte isnadları Ebû Abdullah Nâfi' el-Medenî'ye ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel üç tarikte ve Nesâî ise bir, isnadları Muâviye b. Kurra'ya ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel iki farklı tarikte, isnadı Amr b. Dînâr ve Mucahid b. Cebr'e ulaşarak isnadlarıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Dârimî bir tarikte, keza Buhârî, Müslim ise üç, Hepsî Leys b. Sa'd'de birleşmişler oda Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî vasıtasıyla Sâlim b. Ömer isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Buhârî ise, İbrahim b. Munzir vasıtasıyla Ebû Damra'dan, Hocası Mûsâ b. Ukbe isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Hepsî Abdullah b. Ömer'den rivâyeti almışlar ve nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadı Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Tirmizî tahrir ettiği rivâyete göre: Bilâl'den rivâyet edildiğine göre: "Rasûlullah (s.a.v), Ka'be içerisinde namaz kıldı." İbn Abbâs: "Namaz kılmadı fakat tekbir aldı" diyor. Tirmizî: Bu konuda Üsâme b. Zeyd, Fadl b. Abbâs, Osman b. Talha ve Şeybe b. Osman'dan da hadis rivâyet edilmiştir. Tirmizî: Bilâl hadisi hasen sahihtir. Pek çok ilim adamları uygulamalarını bu hadisle yapmakta olup; Ka'be içerisinde namaz kılmakta bir sakınca görmezler⁸³³. Demektedir. İmam Mâli ve Müslim tahrir ettikleri rivâyette: «جَعَلَ عَمُودًا عَنْ يَمِينِهِ، وَعَمُودَيْنِ عَنْ يَسَارِهِ» = "Sağında bir, solunda iki" Nâfi'in isnadıyla rivâyet edenler ise "تَرَكَ عَمُودَيْنِ عَنْ يَمِينِهِ، وَعَمُودًا عَنْ يَسَارِهِ" = "Sağında iki, solunda bir" sütun bırakıp namaz kıldı. Sağında iki, solunda bir, diyenler ise Ahmed, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Nesâî kişilerdir. İkinci konumuz ise İbn Ömer'in isnadıyla rivâyet edenler Ahmed, Dârimî, Buhârî ve Nesâî gibi bazı «نَعَمَ رَكَعَ رَكْعَتَيْنِ بَيْنَ السَّارِيَيْنِ» = "Evet, iki sütun arasında iki rekat namaz kıldı" bazıda «صَلَّى بَيْنَ الْأَسْطُوَانَتَيْنِ» = "iki silindir arasında namaz kıldı" ibareleri geçmektedir. Halbuki (Sütun) veya (Silindir) aynı manada gelen bir sözcüktür. Buhârî ise İbn Ömer'in isnadıyla tahrir ettiği rivâyette «ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فِي وَجْهِ الْكَعْبَةِ» = "Sonra çıktı ve Kâbe'nin önünde iki rek'at namaz kıldı" ibaresi geçmiştir. Elimizdeki rivâyet hiç bir muhalefeti olmadan ve rivâyetlere uygun olan bir rivâyettir. Bu nedenle sahih mertebesini kazanmıştır.

⁸³³ TİRMİZÎ, el-Hac, 46, (c.III, 214,Hn: 874).

3.7.24. Namaz Kılanın Önünden Geçmek

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Zeyd b. Eslem, Abdurrahmân İbn Ebî Saîd el-Hudri'nin (ö. 112/730)⁸³⁴, babası Ebû Saîd el-Hudri Sa'd b. Mâlik'ten (ö. 69/689) bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*Biriniz namaz kılariken önünden kimsenin geçmesine izin vermesin ve elinden geldiği kadarıyla geçenlere engel olsun. Gerekirse geçecek olanla kavga etsin, zira (geçmeye çalışan) bir şaytandır*”⁸³⁵.

Tahricine gelince, İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den, hocaları İmam-ı Mâlik b. Enes tahric ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel, Abdürrezzâk b. Hemmâm vasıtasıyla Dâvûd b. Kays'den; Ebû Dâvûd, Muhammed b. el-Ala'vasıtasıyla Ebû Hâlid Süleyman b. Heyyan'dan, Hocası Muhammed b. İclan'dan; Dârimî, Ubeydullah b. Abdülmecid'den. Hepsi hocaları Zeyd b. Eslem vasıtasıyla Hocası Abdurrahmân b. Ebî Saîd el-Hudrî isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd, Humeyd b. Hilal'da birleşmişler ve onun vasıtasıyla Ebû Sâlih es-Semmen isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ebû Dâvûd, farklı tariklerle tahric ederek isnadı Ebu'd-Devvak Cebr b. Nevf ve Ata' b. Zeyd el-Leysi'e ulaşarak isnadlarıyla da rivâyeti nakletmiştir. Nesâî ise, Muhammed b. Mûsâb vasıtasıyla Muhammed b. el-Mübârek'ten, Abdülazîz b. Muhammed'den, Safvan b. Süleym'den, Hocası Atâ b. Ysar isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Hepsi hocaları Ebû Saîd el-Hudrî'den alarak ve yoluyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Elimizdeki hadisin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise Buhârî ve Müslim'in cirâlidirler. İbn Ebî Hâtim bu hadisle ilgili: İsnadın daha doğrusu Mâlik, Zeyd b. Eslem vasıtasıyla Abdurrahmân İbn Ebî Saîd'den, Babası Ebû Saîd el-Hudrî yoluyla tanılmaktadır⁸³⁶.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, İbn Hanbelve İbn Mâce, Tahric ettikleri rivâyet göre: “*قَالَ: بَهْزٌ إِلَى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ*” Behz der ki: korunmak için önüne koyduğu bir sütrenin arkasında namaz kılıyordu”. Halbuki dokuz kitapta Ebû

⁸³⁴ İbn Sa'd: çok hadis rivayet eden bir raviydi, Ancak hadiste sebt ve hüccet değildir. El-İclî ise: Sikadır. İbn Hibbân ise Sikatında zikretmektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 205; el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.II, 78; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 77.

⁸³⁵ İMAM MÂLİK, *es-Sehû* 525, (c.I, 154); İBN HANBEL, c.XVII, 401, (Hn: 11299), c.XVIII, 41, (Hn: 11459), c.XVIII, 151, (Hn: 11607), c.XVIII, 385, (Hn: 11887); İBN MÂCE, *İkâmetü's-Salatı ve's-Sünnetü fiha*, 39, (c.I, 307, Hn: 954); EBU DÂVUD, *es-Sütra*, 7, (c.I, 186, Hn: 697).

⁸³⁶ EBÛ MUHAMMED Abdurrahmân b. Muhammed er-Râzî (ö. 327/939), *el-İlel li-İbn Ebî Hâtim*, Sa'd b. Abdilleh ve Hâlid b. Abdurrahân, Metâbi' el-Humaydî, 1. Baskı, 1427/2006, c.II, 244.

Saîd isnadıyla gelen rivayetler içinde bu (sütire) kelimesi sadece Ahmed Müsned'in de ve İbn Mâce Sünen'in de geçmektedir. Hadisin isnadla ilgili ricâl hakkında sika olmaları sebebiyle ve bu konuda İbn Ömer'den de rivâyet edilmesi nedeniyle elimizdeki hadis sahih mertebesini kazanmaktadır.

3.7.25. Namazı Huşu İçinde Kılmak

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebû'z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “ Siz (namazda) sadece önümü mü gördüğümü sanıyorsunuz? Vallahi sizin (namazdaki) huşunuz ve rükunuz bana gizli kalmıyor. Arkamdan da sizleri görebiliyorum”⁸³⁷.

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî; Buhârî, İsmail b. Üleyye ve Abdullah b. Yûsuf'ten; Müslim, Kuteybe b. Saîd'den; Ayrıca İbn Hanbel, Hüseyin b. el-Velîd vasıtasıyla, Süfyân b. Uyeyne'den; İmam-ı Mâlik'in tahrirci ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel, Buhârî ve Müslim rivâyetlerini el-A'rec'in tarihiyle nakletmişlerdir.

İbn Hanbel'in Müsnedinde bu rivâyet İshâk b. İsa dışında Kuteybe b. Saîd vasıtasıyla Leys b. Sa'd'dan, oda Muhammed b. 'Aclan'dan, babası 'Aclan el-Medenî isnadıyla nakletmiştir. Ayrıca İbn Hanbel, bir tarikle Müslim ve Nesâî, isnadları Saîd İbn Ebî Saîd el-Mekbûrî'ye ulaşarak ve isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Hepsi Ebû Hureyre'den hadisi rivâyet etmişlerdir. Müslim'in şartlarına göre ravileri sika ve bu hadisin isnadı sahihtir.

Ahmed'in tahrirci ettiği rivâyette: “أَحْسِنُوا صَلَاتَكُمْ” “Namazda dururken namazınıza iyice bakın” ibaresi ilave olarak geçmektedir. Ahmed, Müslim ve Nesâî tahrirci ettiği rivâyette: “ يَا فُلَانُ، أَلَا تَتَّقِي اللَّهَ؟ أَلَا تَرَى كَيْفَ تُصَلِّي؟ إِنَّكُمْ تَرَوْنَ أَنَّهُ يَخْفَى عَلَيَّ شَيْءٌ ” = “Ey falan kişi ! Namaz kılarken Allah'tan kork. Nasıl namaz kıldığına bir bak. Siz, benim sizin yaptığınızı hareketleri bilmediğimi mi? sanıyorsunuz. Vallahi Ben arkamı, önümü gördüğüm gibi görüyorum” şeklindedir.

⁸³⁷ İMAM MÂLİK, Kasru's-Salati fi's-Sefer 70, (c.I, 167); İBN HANBEL, c.XII, 286, (Hn: 7333), c.XIII, 394, (Hn: 8024), c.XIV, 380, (Hn: 8771), c.XIV, 463, (Hn: 8877), c.XIV, 496, (Hn: 8927), c.XV, 494, (Hn: 9796); BUHÂRÎ, es-Salat, 40, (c.I, 91, Hn: 418), el-Ezân, 88, (c.I, 149, Hn: 741); MÜSLİM, es-Salat 423-424, (c.I, 319); NESÂÎ, el-İmâme, 64, (c.II, 118, Hn: 872).

3.7.26. Besleme ve Fatihâ Suresinin Kıraatı

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, el-'Alâ b. 'Abdurrahmân b. Ya'kub, Hişâm b. Zuhre'nin azatlısı Ebu's-Saip el-Ensârî el-Medenî (ö. ?)⁸³⁸ bildiriyor: Ebû Hureyre, Hz. peygamber'in (s.a.v): "*Fatihâ Suresi'ni okumadan namaz kılanın namazı eksiktir, eksiktir, eksiktir, tamam değildir*" buyurduğunu söyledi. Kendisine: "Ey Ebû Hureyre! Bazen imamın arkasında kılmıyorum (o zaman ne yapayım ?)" diye sorduğumda kolumu çimdikleyip şu karşılığı verdi: "Ey Farisi! O zaman içinden oku". Zira Hz. peygamber'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu işittim: "*Allah şöyle buyuruyor: "Namazı kulumla kendi aramda iki kısma ayırdım. Yarısı benim, yarısı da kulum içindir. Kuluma istediği verilecektir."* Hz. peygamber (s.a.v) şöyle devam etti: "*Fatihâ suresini okuyunuz. Kul: "Hamd, Alemlerin Rabbi Allah'a mahsustur"*⁸³⁹ der, Allah'ta: "*Kulum bana hamdetti*" buyurur. Kul: "*O, Rahman ve Rahim'dir*"⁸⁴⁰ der, Allah'ta: "*Kulum beni övdü*" der. Kul: "*Din Gününün sahibidir*"⁸⁴¹ der, Allah'ta: "*Kulum beni yüceltti*" der. Kul: "*Ancak sana kulluk eder ve yalnız Senden yardım dileriz*"⁸⁴² der, Yüce Allah: "*Bu benimle kulum arasındaki müşterek ayettir. Kulum istediğine erişecektir*" buyurur. Kul: "*Bizi doğru yola eriştir. Nimete erdirdiğin kimselerin yoluna; gazaba uğrayanların, yada Sâbitanların yoluna değil*"⁸⁴³ der, Allah: "*Bunlar kulumundur ve kuluma istediği verilecektir*" buyurur"⁸⁴⁴.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî'den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Meslem el-Kanebî'den; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; İmam Mâlik b.

⁸³⁸ İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. İbn Hacer ise üçüncü tabakadandır ve sikadır demektedir. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 561; İBN HACER, *Takrîbü't-tehziib*, c.I, 643; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ehvezi*, VIII, 14.

⁸³⁹ Fatihâ, 1/2.

⁸⁴⁰ Fatihâ, 1/3.

⁸⁴¹ Fatihâ, 1/4.

⁸⁴² Fatihâ, 1/5.

⁸⁴³ Fatihâ, 1/6,7.

⁸⁴⁴ İMAM MÂLİK, *es-Salat* 39, (c.I, 84); İBN HANBEL, c.XII, 239, (Hn: 7291), c.XII, 369, (Hn: 7406), c.XII, 471, (Hn: 7503), c.XIII, 128, (Hn: 7696), c.XIII, 230-231, (Hn: 7834-7836-7837), c.XIII, 278, (Hn: 7901), c.XIII, 441, (Hn: 8078), c.XIV, 210, (Hn: 8525), c.XV, 191, (Hn: 9330), c.XV, 228, (Hn: 9389), c.XV, 324, (Hn: 9529), c.XV, 379, (Hn: 9616), c.XV, 473, (Hn: 9761), c.XV, 489, (Hn: 9788), c.XVI, 5, (Hn: 9898), c.XVI, 25, (Hn: 9932), c.XVI, 154, 10198, c.XVI, 214, (Hn: 10319), c.XVI, 216, (Hn: 10323); BUHÂRÎ, *el-Ezân*, 103, (c.I, 154, Hn: 772); MÜSLİM 395-396, *es-Salat*, c.I, 296-297; İBN MÂCE, *İkametü es-Salat*, 11, (c.I, 273, Hn: 838), *el-Edeb*, 52, (c.II, 1243, Hn: 3784); EBU DÂVUD, *es-Salat*, *Ebvab tefri istifteh es-Salat*, 14, (c.I, 211, Hn: 797), 21, (c.I, 216, Hn: 819-820-821); TİRMİZÎ, *Ebvab es-Salat*, 117, (c.II, 121, Hn: 313), *Ebvab tefsir el-Kur'an*, 2, (c.V, 201-202, Hn: 2953); NESÂÎ, *el-İftitah*, 23, (c.II, 135, Hn: 909), 54, (c.II, 163, Hn: 969-970).

Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Öte yandan İbn Hanbel İsmâil b. Uleyye ve Abdürrezzâk vasıtasıyla; İbn Mâce ise Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe vasıtasıyla İsmâil b. Uleyye'den, Hocaları Abdülmelik yoluyla da İmam Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel iki tarikle, keza Müslim ve Tirmizî, İbn Mâce ise bir tarikle isnadları el-Ala' b. Abdurrahmân'a ulaşarak ve onun vasıtasıyla babası Abdurrahmân b. Ya'kub isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel bir çok tarikle, Buhârî ise bir, Muslim ise üç, Ebû Dâvûd ise iki, keza Nesâî, isnadları Atâ İbn Ebî Rabah'a ulaşarak isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel bir tarikle, Ebû Dâvûd ise iki, Tirmizî ise bir, isnadları Ca'fer b. Meymun uoluyla Ebû Osmân en-Nehdî isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel iki farklı tarikle tahrir ederek isnadı Abdülmelik b. el-Muğîre b. Nevfel ve Saîd İbn Ebî Saîd el-Makburî'ye ulaşarak isnadlarıyla da rivâyeti nakletmiştir. Hepsi hocaları Ebû Hüreyre'den bu hadisi nakletmişlerdir.

el-'Alâ b. Abdurrahmân ve Ebu's-Sâib, Müslim'in ricâлиндendirler. Diğerleri ise Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Müslim'in şartlarına göre bu hadisin isnadı sahihtir. Tirmizî, bu hadis hasenun sahihtir. Ayrıca bu konuda Vehb b. Keysân Vasıtasıyla Câbir b. Abdullah isnadıyla tahrir ettiği rivâyeti; İbn Mes'ûd, İmrân b. Husayn, Câbir b. Abdullah da rivâyet etmiştir ve bu hadis hasendir. Zührî'nin arkadaşlarından bir kısmı aynı hadisi rivâyet ederek şu ilaveyi yapmışlardır: "İnsanlar bunu Rasûlullah'den (s.a.v) işitince okumaya son verdiler." Bu hadiste imâmın arkasında okumayı kabul edenlere ters düşen bir durum yoktur. Çünkü bu hadisi rivâyet eden Ebû Hüreyre'nin şöyle bir rivâyeti daha vardır "Bir kimse namaz kılar kıldığı namazda fatiha sûresini okumazsa namazı eksiktir; tamam değildir". Hadis râvîlerinden biri Ebû Hüreyre'ye şöyle dedi: "Bazen imâmın arkasında oluyorum ne yapmalıyım? Ebû Hüreyre de, "İçinden oku" buyurdular. Ebû Osman en Nehdî, Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiği bir hadiste şöyle diyor: "Fatihâ sûresi okunmaksızın namaz olmadığı ilan etmemi Rasûlullah (s.a.v) bana emretti." Hadisçiler ise: imâmın sesli okuduğu namazlarda okumaksızın imâmı dinlemeleri gerektiği, imâmın okuma anındaki yaptığı durak yerlerini takip ederek o esnalarda okumalıdır" demektedirler ... İbn Hanbeldiyor ki: Rasûlullah'in (s.a.v) "Fatihayı okumayanın namazı yoktur." Hadisinin manası cemaat olmaksızın kendi başına namaz kılanlar içindir. Ayrıca İbn Hanbel, Câbir hadisini - ki hasenu sahihtir - delil göstererek bu kanaate sahip olmuştur ve şöyle demektedir. Bu hadisi

rivâyet eden kimse Rasûlullah'in (s.a.v) ashabından olup "Fatıha sûresi okunmadan namaz olmaz" sözünü tek başına namaz kılanlar için diyerek yorumlanmıştır. Tüm bunlara rağmen İbn Hanbel, imâmın arkasında veya kendi başına bile olsa kişinin fatıhayı okuması gerektiğini tercih etmektedir ⁸⁴⁵.

Tirmizî, elimizdeki hadisin hakkında şunu demektedir: Bu hadis hasen sahihtir. Şu'be, İsmail b. Cafer ve pek çok kimse 'Alâ b. Abdurrahmân'dan, babasından, Ebû Hüreyre'den bu hadisin bir benzerini rivâyet etmişlerdir. İbn Cüreyc ve Mâlik b. Enes'de, 'Alâ b. Abdurrahmân'dan, Hişam b. Zühre'nin azâdlısı Ebû Saib'ten ve Ebû Hüreyre'den bu hadisin bir benzerini rivâyet etmişlerdir. Aynı şekilde Muhammed b. Yahya, Yakub b. Sûfyân el Farisî şöyle demişlerdir. İsmail İbn Ebî Üveys babasından, Alâ b. Abdurrahmân'dan, babasından, Hişam b. Zühre'nin azâtlı kölesi Ebû's Sâib'den ki bu ikisi Ebû Hüreyre'nin sohbet ettiği iki kişidir. Ebû Hüreyre'den rivâyete göre, Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Her kim namaz kılar da o namazında Fatıha sûresini okumazsa eksik olup tamam değildir." İsmail b. Ebî Üveys'in rivâyetinde bundan fazlası yoktur. Ebû Zür'a'ya bu hadisi sordum. İki de sahihtir, dedi ve İbn ebî Üveys'in babası vasıtasıyla Alâ'dan rivâyetini delil olarak gösterdi ⁸⁴⁶. Bu kadar açıklamaya göre anlaşıyor ki elimizdeki hadis şüphesiz sahih mertebesinde.

3.7.27. Fatihadan Sonra Amin Demek

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû Abdulla Sümei el-Mahzûmî, Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân, Ebû Hureyre bildiriyor: Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: "İmam: ((Bizi doğru yolu, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet' gazaba uğrayanlarınkine, sapıklarınkine değil))⁸⁴⁷ dediği zaman: ((Amin)) deyiniz. Zira kimin: ((Amin)) demesi meleklerin: ((Amin)) demesine tevafuk ederse O kimsenin geçmiş günahları bağışlanır" ⁸⁴⁸.

⁸⁴⁵TİRMİZÎ, Ebyab es-Salat, 117, (c.II, 121).

⁸⁴⁶TİRMİZÎ, Sünen, Ebyab tefsir el-Kur'an, 2, c.V, 201-202.

⁸⁴⁷1. Fatıha Sûresi. 7

⁸⁴⁸ İMAM MÂLİK, es-Salat 45-46-47, (c.I, 87-88); İBN HANBEL, c.XII, 50, (Hn: 7144), c.XII, 112, (Hn: 7187), c.XII, 187, (Hn: 7244), c.XII, 286, (Hn: 7334), c.XII, 405, (Hn: 7434), c.XIII, 93, (Hn: 7656), c.XIII, 95, (Hn: 7660), c.XIII, 494, (Hn: 8156), c.XIV, 197, (Hn: 8502), c.XIV, 199, (Hn: 8505), c.XIV, 469, (Hn: 8889), c.XIV, 556, (Hn: 9015), c.XV, 191, (Hn: 9329), c.XV, 225, (Hn: 9385), c.XV, 257, (Hn: 9438), c.XV, 408, (Hn: 9652), c.XV, 426, (Hn: 9682), c.XV, 499, (Hn: 9804), c.XVI, 16-17-18, (Hn: 9921-9922-9923-9924), c.XVI, 79, (Hn: 10037), c.XVI, 106, (Hn: 10089), c.XVI, 134, (Hn: 10149), c.XVI, 373, (Hn: 10637); DÂRİMÎ, es-Salat, 45, (c.II, 793, Hn: 1281-1282), 71, (c.II, 828, Hn: 1350); BUHÂRÎ, el-Ezan, 74, (c.I, 145, Hn: 722), 82, (c.I, 147, Hn: 734), 110, (c.I, 156, Hn: 780), 111, (c.I, 156, Hn: 781), 112, (c.I, 156, Hn: 782), 124, (c.I, 158, Hn: 796), Bedu el-Halk, 7, (c.IV, 114, Hn: 3228), Tefsir el-Kur'an, 2, (c.VI, 17, Hn: 4475), ed-Deavat,

Tahricine gelince İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Buhârî, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî ve İsmail b. Üleyye'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Meslem el-Kanebî'den; Tirmizî, İshâk el-Ensârî vasıtasıyla Maan b. İsâ el-Kazzâz'dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; hocaları İmam Mâlik b. Enes tahric ettiği isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel üç tarikle, Müslim ve Ebû Dâvûd ise bir, İbn Mâce ve Nesâî ise iki tariklerle isnadları Ebû Sâlih es-Semmân'a ulaşarak ve isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Abdurrahmân b. Mehdî'den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî'den; Tirmizî, Ebû Kurayb vasıtasıyla Zeyd b. Hubab'dan; Mâlik b. Enes tahric ettiği isnadla Muhammed b. Müslim ez-Zührî'de birleşmişler ve onun vasıtasıyla Saîd b. el-Müseyyib isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel ve Nesâî iki, Dârimî ve Buhârî ise bir, İbn Mâce ise üç, farklı tariklerle isnadları Saîd b. el-Müseyyib'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Abdurrahmân b. Mehdî'den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf'dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den, hocaları İmam Mâlik b. Enes tahric ettiği isnadla Ebu'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân'da birleşmişler ve onun vasıtasıyla Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel iki farklı tarikle, Buhârî, Müslim ve Nesâî ise bir tarikle, isnadları Ebu'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân'da birleşmiş ve onun vasıtasıyla Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, bir çok tariklerle, Dârimî, Buhârî, Müslim ve İbn Mâce ise birer, Nesâî ise de iki tariklerle isnadları Ebû Seleme b. Abdurrahmân'a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel ve Müslim iki farklı tariklerle Ya'la b. Ata'da birleşmişler ve onun vasıtasıyla Ebû Elkame el-Farisî, isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Yine İbn Hanbel, Ebû Sa'd Muhammed b. Muyesser es-Sağaniî vasıtasıyla Muhammed b. Eclen'den, Babası Eclen el-Medenî isnadıyla rivâyeti

---

63, (c.VIII, 85, Hn: 6402), el-Ehkam, 1, (c.IX, 61, Hn: 7137); MÜSLİM, el-Hayz 306-307-309-310-311-414-416-417, (c.I, 249-250-251-253-245), el-İmare 1835, (c.III, 1466); İBN MÂCE, İkametü es-Salat, 13, (c.I, 276, Hn: 846), 14, (c.I, 277, Hn: 851-852), 41, (c.I, 308, Hn: 960), 144, (c.I, 393, Hn: 1239) el-Cihad, 39, c.II, 954, (Hn: 2859); EBU DÂVUD, *Sünen*, es-Salat, 69, c.I, 164, (Hn: 603), Ebvab Tefri Istiftah Es-Salat, 29, (c.I, 224, Hn: 848), Tefri Ebvab Er-Rüku Ve's-Sücut, 23, (c.I, 246, Hn: 935-936); TİRMİZÎ, es-Salat, 70, (c.II, 30, Hn: 250), 82, (c.II, 55, Hn: 267); NESÂÎ, el-İftitah, 30, (c.II, 141-142, Hn: 921-922), 33, (c.II, 143-144, Hn: 925-926-927-928-929), 35, (c.II, 144, Hn: 930) et-Tatbik, 23, (c.II, 196, Hn: 1063), el-Beya, 27, (c.VII, 154, Hn: 4193).

nakletmiştir. Buhârî ise, Abdullah b. Muhammed vasıtasıyla Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan, oda Ma'mer b. Râşid'den, oda Hemmâm b. Munebbih isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Müslim ise, iki farklı tarikle isnadı Ebû Yûnus Selim b. Cübeyr'e ulaşılarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Bu hadisin isnadı Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre Abdurrahmân b. Mehdî tarafından sahihtir. T'akipçisi ise İshâk b. İsa et-Tabbâ'dır.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Buhârî, Müslim ve Tirmizi tahrir ettikleri bir rivâyete göre: “imâm, Semiallahü limen hamideh dediğinde; siz, Rabbena ve lekel hamdü deyin, çünkü bu sözü meleklerin sözüne denk gelen kişinin geçmiş günahları bağışlanır.” Bu hadisin hakkında Tirmîzî: Bu hadis hasenun sahihtir. Peygamber'in (s.a.v) ashabından ve sonraki dönem ilim adamlarından bir kısmının görüşü budur. Ve, imâm: “Semiallahu limen hamideh” deyince arkasındaki cemaat “Rabbena lekel hamd” demelidir derler. Ahmed bunlardandır⁸⁴⁹. Metinleri analiz ederken söz konusu iki eser üzerinde durmuştur biri “İmam: Fatiha sûresind yedinci Âyeti okuduktan sonra hemen İmâmın arkasında duranlar “Âmîn” demekleri. Obür esermiz ise “imâm, Semiallahü limen hamideh” dediğinde, Tabi' kişiler “Rabbena ve lekel hamdü” demeklerini görmekteyiz. İki eser de sahih yollarla rivâyet edilmiştir ve metinlerinde hiç bir sıkıntı olmadığına göre sahih mertebesini kazanmıştır.

3.7.28. Namazda Yasak Olan Şeyler

İbn Hanbel, Abdurrahmân b. Mehdî (ö. 198/814)⁸⁵⁰ ve İshâk b. İsa et-Tabbâ'a, İmam Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdullah el-Medenî, İbrahim b. Abdullah b. Huneyn (ö. 100/719)⁸⁵¹, Babası Abdullah b. Huneyn (ö. Yezîd b. Abdülmelik'in

⁸⁴⁹ TİRMİZÎ, es-Salat, 82, (c.II, 55, Hn: 267).

⁸⁵⁰ İbn Sa'd: Sika ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. İbn Maîn ise hadiste Onun gibi bir sebt ravi göremedim. Ahmad b. Hanbel: isnad'da mechul raviden alarsa bile Onun hadisi geçerlidir hüccettir demektedir. Cerîr er-Razî ise onun hakkında: hadise itina bakımından Onun gibi göremedim ve hafızdır demiştir. İbn el-Medîni: O insanların önde gelenlerin biridir. İbn Menceveyh: Hafid ve mütkindir demektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.VII, 297; YAHYÂ B. MAİN, *Târîh İbnu Maîn(Durî)*, I, 61; YAHYÂ B. MAİN, *Suâlât İbnü'l-Cüneyd li Ebî Zekeriyâ*, c.I, 286; İBN HANBEL, *Su'âlâtu Ebî Dâvûd li'l-İmâm İbn Hanbel fi cerhi'r-Ruvât ve ta'dilihim*, c.I, 198; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 299; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Tâdil*, c.I, 251; İbn Menceveyh, *Ricâl Sahîh Müslim*, c.I, 420.

⁸⁵¹ İbn Sa'd: Sika ve az sayıda hadis rivayet eden bir raviydi. Nesâî ve İbn Hibbân ise: Sikadır demektedirler. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.V, 345; İBN HİBBÂN, *Meşâhîr Ulemâ' el-Emsâr ve E'lâm Fukahâ' el-Ektâr*, c.I, 208; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.II, 142.

ilk Hilafet günlerinde)⁸⁵², Ali İbn Ebi Talib bildiriyor: “ Hz. peygamber (s.a.v) İpek karışımı giysiler giymeyi, usfur ile boyanmış giysiler giymeyi, altın yüzük takmayı ve rükuda iken kur’an okumayı yasakladı ”⁸⁵³.

Tahricine gelince İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdurrahmân b. Mehdî’den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ’dan; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî’den; Tirmizî, Kuteybe b. Saîd’den ve İshâk b. Mûsâ el-Ensârî vasıtasıyla Maan b. İsâ’dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd’den ve el-Hâris b. Miskîn vasıtasıyla İbn el-Kâsım’dan, İbn Mâce Ebû Bekr vasıtasıyla Abdullah b. Nümeyr’den, oda Ubeydullah’tan; hepsi İmam Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel ve Müslim dört farklı tariklerle, İbn Mâce ve Tirmizî birer tarikle, Nesâî ise farklı bir çok tariklerle isnadları Abdullah b. Huneyn’e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel farklı bir çok tariklerle, Müslim ise iki tarikle, İbn Mâce, Tirmizî ve Ebû Dâvûd ise bir tarikle, Nesâî ise altı farklı tariklerle isnadları Âsim b. Kuleyb’de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ebû Burde İbn Ebî Mûsâ isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Öte yandan İbn Hanbel tahrir ettiği tariklerle iki tarikle de isnadı Ebû Burde’ye ulaşarak ve onun vasıtasıyla da babası Ebû Mûsâ Abdullah b. Kays el-Eşârî isnadıyla rivâyeti nakletmektedir.

⁸⁵² İbn Sa’d: Az sayıda hadis rivayet eden bir raviydi. El-İclî: Sikadır demektedir. İbn Hibbân ise Onu sikatında zikretmektedir. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.V, 286; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 253; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 8.

⁸⁵³ İMAM MÂLİK, *es-Salat* 28, (c.I, 80); İBN HANBEL, c.II, 25, (Hn: 586), c.II, 39, (Hn: 601), c.II, 47, (Hn: 611), c.II, 55, (Hn: 619), c.II, 66, (Hn: 634), c.II, 91, (Hn: 664), c.II, 117, (Hn: 710), c.II, 126, (Hn: 722), c.II, 190, (Hn: 816), c.II, 198-199, (Hn: 829-831), c.II, 216, (Hn: 863), c.II, 246, (Hn: 924), c.II, 254, (Hn: 939), c.II, 269, (Hn: 963), c.II, 291, (Hn: 1004), c.II, 297, (Hn: 1019), c.II, 307-308, (Hn: 1043-1044), c.II, 311, (Hn: 1049), c.II, 334, (Hn: 1098), c.II, 336, (Hn: 1102), c.II, 341, (Hn: 1113), c.II, 345, (Hn: 1124), c.II, 362-363, (Hn: 1159-1162-1163), c.II, 365, (Hn: 1168), c.II, 371, (Hn: 1180), c.II, 402, (Hn: 1244), c.II, 425, (Hn: 1291), c.II, 436, (Hn: 1315), c.II, 440, (Hn: 1321), c.II, 445, (Hn: 1330), c.II, 448, (Hn: 1337); BUHÂRÎ, *el-Eşribe*, 8, (c.VII, 107, Hn: 5594); MÜSLİM, *es-Salat* 480, 41, (c.I, 348-349), *el-Eşribe* 1994, (c.III, 1578), *el-Libas ve’z-Zine* 2078, (c.III, 1648-1659), 2078-2059 (c.III 1659), *ez-Zikr ve’d-Dua ve’t-Tevbe ve’l-İstiğfar* 2725, (c.IV, 2090); İBN MÂCE, *İkametü es-Salat*, 22, (c.I, 289, Hn: 894-895), 42, (c.I, 310, Hn: 965), *el-Libas*, 21, (c.II, 1191, Hn: 3602), 40, (c.II, 1202, Hn: 3642), 43, (c.II, 1203, Hn: 3648), 46, (c.II, 1205, Hn: 3654); EBU DÂVUD, *es-Salat*, *Tefri ebvab er-Rüku ve’s-Sücut*, 15, (c.I, 239, Hn: 908), *el-Eşribe*, 7, (c.III, 331, Hn: 3697), *el-Libas*, 9, (c.IV, 47, Hn: 4044), (c.IV, 49, Hn: 4051), *el-Hatim*, 4, (c.IV, 90, Hn: 4225); TİRMİZÎ, *es-Salat*, 80, (c.II, 49, Hn: 264), 95, (c.II, 72, Hn: 282), *el-Libas*, 5, (c.IV, 219, Hn: 1725), 13, (c.IV, 226, Hn: 1737), 44, (c.IV, 249, Hn: 1786), *el-Edeb*, 45, (c.V, 116, Hn: 2808); NESÂÎ, *et-Tatbik*, 7, (c.II, 187-188-189, Hn: 1040-1041-1042-1043-1044), 60, (c.II, 217, Hn: 1118-1119), *ez-Zine*, 43, (c.VIII, 165-166-167-168-169, Hn: 5165-5166-5167-5168-5169-5170-5171-5172-5173-5174-5175-5176-5177-5178-5179-5180-5181-5183), 52, (c.VIII, 177, Hn: 5210-5211-5212), 77, (c.VII, 191-192, Hn: 5267-5268-5269-5270-5271-5272), 79, (c.VIII, 194, Hn: 5286-5287), 95, (c.VIII, 204, Hn: 5318), 121, (c.VIII, 219, Hn: 5376), *el-Eşribe*, 26, (c.VIII, 302, Hn: 5611-5612), 32, (c.VIII, 305, Hn: 5627).

İbn Hanbel'in *Müsnedinde*, Oğlu Abdullah iki farklı tariklerle, Müslim ise bir tarikle, Nesâî altı farklı tarikle isnadları Abdullah b. Abbâs'a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel'in *Müsnedinde*, Oğlu Abdullah, Haccâc b. Yûsuf eş-Şair vasıtasıyla isnadı Ali b. el-Hüseyin b. Ali İbn Ebî Talib'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

İbn Hanbel *Müsnedinde* oğlu Abdullah ve Nesâî üç farklı tariklerle, İbn Hanbel, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Tirmizî ise de birer tarikle isnadları Ebû İshâk Amr b. Abdullah es-Sebî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Hübeyre b. Meryem isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel'in *Müsnedinde*, Oğlu Abdullah, iki farklı tarikle isnadı Abdurrahmân b. İshâk'ta birleşmiş ve onun vasıtasıyla en-Nu'mân b. Saîd isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Ayrıca İbn Hanbel, Behz b. Esed vasıtasıyla Şu'be b. el-Haccâc'dan, oda Abdülmelik b. Meysara'dan, Zeyd b. Vehb isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

İbn Hanbel, üç farklı tarikle, Ebû Dâvûd ise bir tarikle isnadları İsmail b. Sümeiye'te birleşmiş ve onun vasıtasıyla Mâlik b. Ümeyr isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel dört farklı tariklerle, Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizi ve Nesâî ise birer tarikle, Müslim ise üç tarikle, İbn Mâce'de iki tarikle, isnadları el-Hâris b. Süveyd'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Nesâî, dört farklı tariklerle, isnadı Sa'sâa b. Suhan'a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmektedir. Ayrıca Nesâî, Ubeydullah b. Saîd vasıtasıyla isnadı Abîde b. Amr es-Selmanî'ye de ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmektedir. Tamamı Hz. Ali İbn Ebî Talib'ten bu hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Bu rivâyet Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Ancak Abdurrahmân b. Mehdî rivâyet ettiği hadisin isnadında inkita vardır. İbrahim b. Abdullah b. Huneyn Hz. Ali'den bu hadisi eşiderek almamıştır. Lakin bir çok yollarla bu hadis rivayet olduğuna göre Kabul mertebesini kazanmıştır. Bu konuda İbn Abbâs'tan da hadis rivâyet edilmiştir. Tirmizî bu hadisin hakkında şöyle demektedir: Ali'in (r.a.) hadisi hasen sahihtir. Peygamber'in (s.a.v) ashabından tabinden ve sonraki dönem alimlerinin görüşü

böyle olup ruku ve secdelerde Kur'ân okumayı mekruh görmüşlerdir. Ayrıca Bu konuda Enes, Abdullah b. Amr'dan da hadis rivâyet edilmiştir.⁸⁵⁴

Tirmizî ve İbn Mâce başka tahrir ettikleri rivâyete göre: Ali'den (r.a.) rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v) şöyle demiştir: “Ya Ali kendim için sevdiğimi; senin için de severim, kendim için hoşlanmadığım bir şeyi; senin için de hoşlanmam öyleyse iki secde arasında topuklarını yayıp kalçanın üzerine oturma!” Tirmizî, bu hadisi sadece Ebû İshâk'ın, Hâris'den gelen isnadıyla bilmekteyiz. Bazı ilim adamları hadisi rivâyet eden tek gözlü olan Hâris'in zayıf olduğunu kaydetmişlerdir. Pek çok ilim adamı da bu hadisle amel ederek topukları dikerek oturmayı hoş görmemişlerdir. Yine bu konuda Âişe, Enes ve Ebû Hüreyre'den de hadis rivâyet edilmiştir⁸⁵⁵.

Abdullah b. Huneyn yoluyla tahrir edenlere göre: Malik gibi mesela (المعصفر) (el-Muasfer) yanı: usfur ile boyanmış giysiler giymeyi. ibaresi geçmemiştir. Bazı da Tirmizî gibi Mâlik'in isnadıyla rivâyet ettiği hadiste kısaca (لُبْسُ الْقَسِيِّ وَالْمُعَصْفَرِ) = (İpek karışımı giysiler giymeyi ve usfur ile boyanmış giysiler giymeyi) zikretmektedir. Nesâî ise el-Hâris b. Miskî'nin tarikiyle (نَهَانِي) (رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الرَّكُوعِ) = (rük'uda iken bana Hz. peygamber (s.a.v) Kur'an okumayı yasakladı). Buna ilaveten Müslim, Abd b. Humejd'den ve Tirmizî, Seleme b. Şebîb ve el-Hasan b. Ali'den; ikisi Abdürrezzâk tarikiyle (السُّجُودِ) = (Secdeler) kelimesi de geçmektedir. Ahmed'in *Müsned'inde* ishâk b. İshâ et-Tabbâ'nın rivâyet ettiğine göre: Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî *Sünenlerinde* de yer almıştır. İbn Mâce ve Nesâî tahrir ettikleri bir rivâyete göre: (الْقَسِيَّةِ) kelimesi geçmemektedir. Bu hadisi tahrir eden muhaddisler, bir çok tarikle tahrir etmişlerdir. Bu konuda muhaddisler: “Bize, Hz. Ali anlattı. ....Hz. peygamber (s.a.v) bize yasakladı” şeklinde hikaye yolu ile naklederler. Buhârî der ki: bu konuda Mâlik b. Enes, Nâfi'den aldığı rivâyet daha sahihtir⁸⁵⁶. Mizzî ise: bu daha doğrudur demektir.⁸⁵⁷ Hadis sahih bir hadistir.

3.7.29. Rükudan Sonra Okunan Dua

İbn Hanbel, İshâk b. İshâ et-Tabbâ'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû Abdulla Sümeiy el-Mahzûmî, Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân, Ebû Hüreyre'nin bildirdiğine

⁸⁵⁴ TİRMİZÎ, es-Salat, 80, (c.II, 49), el-Libas, 5, (c.IV, 219).

⁸⁵⁵ TİRMİZÎ, es-Salat, 95, (c.II, 72, Hn: 282).

⁸⁵⁶ BUHÂRÎ, et-Târihu'l-Kebîr, c.VI, 340.

⁸⁵⁷ el-MİZZÎ, Tehzîbu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl, c.VII, 459.

göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*İmam, ((Semiallahu limen hamideh = Allah kendisine hamd edenleri işitti)) dediği zaman, arkasındakiler: ((Allahümme Rabbena lekel’-hamd = Allahım! Rabbimiz! Hamd ancak sanadır)) der. Eğer kişinin böyle deyişi meleklerin öyle dediği ana denk gelirse o kimsenin geçmiş günahları bağışlanır*”⁸⁵⁸.

Bu hadisin isnadı Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Bu rivâyet Muvatta’da yer almıştır. İmam Mâlik’in yoluyla Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî de tahrir etmişlerdir.

3.7.30. Secdeye İniş Şekli

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb’a, Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/813)⁸⁵⁹, Ebû İshâk Amr b. Abdullah es-Sebiî (ö. 129/747)⁸⁶⁰, Erbide et-Temîmî (ö. 70-80/689-699)⁸⁶¹, Abdullah b. Abbâs (ö. 68/688) bildiriyor: “Allah Resûlü (s.a.v) secde ettiği zaman koltuk altlarının beyazlığı görülüyordu”⁸⁶².

⁸⁵⁸ İMAM MÂLİK, es-Salat 45-46-47, (c.I, 87-88); İBN HANBEL, c.XII, 50, (Hn: 7144), c.XII, 112, (Hn: 7187), c.XII, 187, (Hn: 7244), c.XII, 286, (Hn: 7334), c.XII, 405, (Hn: 7434), c.XIII, 93, (Hn: 7656), c.XIII, 95, (Hn: 7660), c.XIII, 494, (Hn: 8156), c.XIV, 197, (Hn: 8502), c.XIV, 199, (Hn: 8505), c.XIV, 469, (Hn: 8889), c.XIV, 556, (Hn: 9015), c.XV, 191, (Hn: 9329), c.XV, 225, (Hn: 9385), c.XV, 257, (Hn: 9438), c.XV, 408, (Hn: 9652), c.XV, 426, (Hn: 9682), c.XV, 499, (Hn: 9804), c.XVI, 16-17-18, (Hn: 9921-9922-9923-9924), c.XVI, 79, (Hn: 10037), c.XVI, 106, (Hn: 10089), c.XVI, 134, (Hn: 10149), c.XVI, 373, (Hn: 10637); DÂRİMÎ, es-Salat, 45, (c.II, 793, Hn: 1281-1282), 71, (c.II, 828, Hn: 1350); BUHÂRÎ, el-Ezan, 74, (c.I, 145, Hn: 722), 82, (c.I, 147, Hn: 734), 110, (c.I, 156, Hn: 780), 111, (c.I, 156, Hn: 781), 112, (c.I, 156, Hn: 782), 124, (c.I, 158, Hn: 796), Bedu el-Halk, 7, (c.IV, 114, Hn: 3228), Tefsir el-Kur’an, 2, (c.VI, 17, Hn: 4475), ed-Deavat, 63, (c.VIII, 85, Hn: 6402), el-Ehkam, 1, (c.IX, 61, Hn: 7137); MÜSLİM, el-Hayz 306-307-309-310-311-414-416-417, (c.I, 249-250-251-253-245), el-İmare 1835, (c.III, 1466); İBN MÂCE, İkametü es-Salat, 13, (c.I, 276, Hn: 846), 14, (c.I, 277, Hn: 851-852), 41, (c.I, 308, Hn: 960), 144, (c.I, 393, Hn: 1239) el-Cihad, 39, c.II, 954, (Hn: 2859); EBU DÂVUD, *Sünen*, es-Salat, 69, c.I, 164, (Hn: 603), Ebvab tefri istiftah es-Salat, 29, (c.I, 224, Hn: 848), Tefri ebvab er-Rüku ve’s-Sücut, 23, (c.I, 246, Hn: 935-936); TİRMİZÎ, es-Salat, 70, (c.II, 30, Hn: 250), 82, (c.II, 55, Hn: 267); NESÂÎ, el-İftitah, 30, (c.II, 141-142, Hn: 921-922), 33, (c.II, 143-144, Hn: 925-926-927-928-929), 35, (c.II, 144, Hn: 930) et-Tatbik, 23, (c.II, 196, Hn: 1063), el-Beya, 27, (c.VII, 154, Hn: 4193). Bkz. Fazla bilgi almak için 3.7.27. numaralı, Fatihadan Sonra Âmin Demek konulu hadisi ziyaret edebilirsiniz. Zira bu konuda orada hadisin değerlendirmesi ve tahririyle ilgili tüm bilgiler bulunmaktadır.

⁸⁵⁹ İbn Sa’d: Beşinci tabakadandır, hadisçi, tefsirci, Sika, fakih, hüccce, ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. el-İclî: O hadiste sebt ve sikadır bemekte. Sicistânî ise: onun hakkında İmam ve hafız demektir. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakatü’l-Kübrâ*, c.VI, 42; el-İclî, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 194; EBÛ DÂVÛD el-Ezdî, *Su’âlât Ebî ‘Ubeydi’l-Âcurrî Ebâ Dâvûd*, c.I, 68.

⁸⁶⁰ el-İclî ve Ebû Hâtim: Sika demektirler. Mizzî ise sika olmasını onaylamaktadır. Bkz. İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.I, 366; el-Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, c.XXII, 111.

⁸⁶¹ el-İclî, onun hakkında sika demektir. İbn Hibbân ise Onu sikatında zikretmektedir. İbn el-Barkî: Onu hali meçhul demektir. İbu’l-Arabî ise onu zayıf raviler arasında zikretmektedir. Bkz. el-İclî, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 59; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IV, 52; ALÂUDDİN MOĞULTAY, *İkmâlu Tehzîbi’l-Kemâl Fî Esmâi’l-Ricâl*, c.II, 36.

⁸⁶² İBN HANBEL, c.III, 499, (Hn: 2073), c.IV, 230, (Hn: 2405), c.IV, 405, (Hn: 2662), c.IV, 481, (Hn: 2753), c.IV, 497, (Hn: 2781), c.V, 79, (Hn: 2907-2908), c.V, 99, (Hn: 2933), c.V, 273, (Hn: 3197), c.V, 332, (Hn: 3305), c.V, 347, (Hn: 3328), c.V, 390, (Hn: 3414), c.V, 412, (Hn: 3446); EBU DÂVUD, es-Salat, 9, (c.I, 237, Hn: 899).

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan; Ayrıca İbn Hanbel, dört tarikle ve Ebû Dâvûd ise bir tarikle isnadları Ebû İshâk Amr b. Abdullah es-Sebi' de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ervide et-Temîmî isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Yine İbn Hanbel, iki tarikle de beş hocası vasıtasıyla isnadları Şu'be b. Dînâr ve İbrahim b. Abdullah b. Mâbed'de birleşmiş ve onların isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Tamamı Abdullah b. Abbâs'tan bu hadisi nakletmişlerdir.

İsnadda yer alan Ervide adlı ravi tenkide uğramış zayıf birdir. el-'İclî, onun hakkında sika demektedir. İbn Hibbân ise onu sikatında zikretmektedir. Ervide'den sadece Ebû İshâk rivâyet etmiştir. Bu rivâyet başka sahih rivâyetlerle mutabaat etmekle Sahihun li-gayrihi mertebesine yükselmiştir.

Rivâyetin metni açısından tarikler arasında anlam açısından hiç bir fark bulunmamaktadır. Bazı muhaddisler "İbn Abbâs (r.a.) gerçekten Resul-i Ekrem'in (s.a.v) koltuklarının alt kısmındaki bembeyaz tenini görmüştür. Çünkü Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) koltuk altlarında kıl yoktu. Bu onun hasâisinden (özelliklerinden) idi" demişlerse de, Irakî buna itiraz ederek, "Resûl-i Ekrem'e ait bir özelliğin sabit olabilmesi için açık bir delilin bulunması gerekir. Halbuki onun koltuk altlarında kıl bulunmadığına dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bu mevzuda sadece ihtimâlâ dayanarak hüküm vermek doğru değildir" demiştir⁸⁶³. Nitekim Tirmizî'nin rivayetinde yer alan şu hadis-i şerifde Irakî'nin görüşünü doğrulamaktadır: "Abdullah b. 'Akra el-Huzâî'den; demiştir ki: "Babamla beraber Nemire ovasında idim. Bir kifle geldi. Bir de gördüm ki Resûlullah (s.a.) namaza durmuş" Abdullah dedi ki: Onun koltuklarının tüylerine bakıyor ve (siyah kılların altında) beyaz derisini görüyordum"⁸⁶⁴.

3.7.31. Teşehhüd (Tahiyyat) ve Namazı Bozan ve Bozmayan Şeyler

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Müslüm İbn Ebî Meryem (ö. Ebû Ca'fer'in vilâyetin de)⁸⁶⁵, Ali b. Abdurrahmân el-Muâviye (ö. ?)⁸⁶⁶ der ki:

⁸⁶³ Mahmud Muhammed Httâb es-Sübkî (ö. 1352/1933), *el-Menhel el-Ezib el-Mevrûd Şerh Sünen el-İmam Ebî Dâvûd*, (Thk.) Emîm Mahmud Muhamme Hattâb, Matbaat'l-İstikâme, el-Kâhire, 1. Baskı, 1351/1933, c.V, 349.

⁸⁶⁴ TİRMİZÎ, es-Salat, 80, (c.II, 49), es-Salat, 91, (c.I, 363, Hn: 274).

⁸⁶⁵ İbn Maîn, Ebû Dâvûd ve Nesâî: O, sika demektirler. Ebû Hâtim ise. Salihdir övmekte. İbn Hibbân ise Onu sikatında zikretmiştir. Bkz. YAHYÂ B. MAÎN, *Târîh İbnu Maîn(Durî)*, c.II, 563; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 448; el-Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XXVII, 543.

⁸⁶⁶ Ebû Zura ve Nesâî: O, sika demektirler. İbn Hibbân ise Onu sikatında zikretmiştir. Bkz. İBN EBÎ HATİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VI, 195; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 166; el-Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XXI, 54.

Abdullah b. Ömer, çakıllarla oynarken beni gördü ve namazı bitirince böyle yapmamı yasaklayıp: “Reulullah’ın (s.a.v) yaptığı gibi yap” dedi. Ben: “Resulullah (s.a.v) nasıl yapardı? ” diye sorunca, İbn Ömer şöyle cevap verdi: “ Hz. Peygamber (s.a.v) namazda oturunca sağ elini sağ bacağına koyup bütün parmaklarını yumar, başparmağını takip eden (şehadet) parmağı ile işarette bulunur, sol elini de sol uyluğunun üzerine koyardı”⁸⁶⁷.

Rivayeti, İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb’a, Abdurrahmân b. Mehdî’den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ’dan; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî’den; Nesâî, Kuteybe b. Saîd’den; İmam Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel üç tarikle, Mesâî ise iki tarikle isnadları Müslim İbn Ebî Meryem’de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ali b. Abdurrahmân el-Muâvî isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel üç farklı tarikle, Dârimî, İbn Mâce ve Tirmizî ise birer tarikle, Müslim ise de iki tarikle isnadları Ebû Abdullah Nâfi’ el-Medenî’ye ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Tamamı Abdullah b. Ömer’den hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Rivayetin ravileri, Buhârî ve Müslim’in ricâlidirler. Bu açıdan hadisin isnadı Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî bu konuda tahrir ettiği rivayet hakkında şöyle demektedir: Bu konuda Abdullah b. Zübeyr, Numeyr el Huzaî, Ebû Hüreyre, Ebû Hümejd ve Vâil b. Hucr’dan da hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca İbn Ömer’in hadisi *hasen garib* olup bu şekliyle Ubeydullah b. Ömer rivâyetiyle biliyoruz. Sahabe ve tabiinden bir kısım ilim adamları bu hadise göre amel etmekte olup teşehhütte parmak kaldırmayı tercih etmişlerdir. Hadisçilerde aynı görüştedirler⁸⁶⁸.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, İbn Hanbeltahrir ettiği bir rivâyette: “لَهَا أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنَ الْحَدِيدِ يَعْنِي السَّبَابَةَ” “Bu (parmak işareti), şeytana demir kamçıdan daha şiddetlidir” cümlesi geçmektedir. Ayrıca Ahmed ve Müslim tahrir ettikleri bir rivâyetlerin de “وَعَقَدَ ثَلَاثًا وَخَمْسِينَ، وَدَعَا” “Elli üç akdi yapıp şahadet parmağıyla işarette bulundu.” Nesâî ise tahrir ettiği bir rivâyette: « وَرَمَى بِبَصَرِهِ إِلَيْهَا أَوْ »

⁸⁶⁷ İMAM MÂLİK, es-Salat 48, (c.I, 88); İBN HANBEL, c.XIII, 182, (Hn: 4575), c.IX, 77, (Hn: 5043), c.IX, 237, (Hn: 5331), c.IX, 309, (Hn: 5421), c.X, 204, (Hn: 6000), c.X, 295, (Hn: 6153), c.X, 418, (Hn: 6348); DÂRİMÎ, es-Salat, 83, (c.II, 845, Hn: 1378); MÜSLİM, el-Mesacid ve mevadi es-Salat 580, (c.I, 408); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve’s-Sünnetü fiha, 27, (c.I, 295, Hn: 913); EBU DÂVUD, es-Salat, Tefri ebvab er-Rüku ve’s-Sücd, 37, (c.I, 259, Hn: 987); TİRMİZÎ, es-Salat, 105, (c.II, 88, Hn: 294); NESÂÎ, et-Tatbik, 97, (c.II, 236, Hn: 1160), es-Sehu, 32, (c.III, 36, Hn: 1266), 33, (c.III, 36, Hn: 1267), 35, (c.III, 37, Hn: 1269).

⁸⁶⁸ TİRMİZÎ, es-Salat, 105, (c.II, 88).

نُحُوهُ “Gözü de işaretinden ayrılmazdı” ibaresi geçmektedir. Rivayet sahih li-gayrihi derecesindedir.

3.7.32. Teşehhüdden Sonra Peygamber’e (s.a.v) ve Ailsine Dua Etmek

(Tahiyyat)

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Mâlik b. Enes, Nuaym b. Abdullah el-Mucmir (ö. 111-120/729-738)⁸⁶⁹, Muhammed b. Abdullah b. Zeyd (ö. ?)⁸⁷⁰, Babası Abdullah b. Zeyd el-Ensârî’den (ö. 32/653), Ebû Mes’ud el-Ensârî (ö. 40/660) der ki: “Bir gün Hz. peygamber (s.a.v) Sa’d b. Ubade’nin meclisine yanımıza gelmişti. Beşîr b. Sa’d ona: “Ey Allah’ın Resûlü! Allah bize, sana salavat getimemizi emretti. Sana nasıl salavat getirelim?” diye sordu. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v) bir müddet sessiz kaldı. Bu sebeple biz içimizden, keşke bu adam bu soruyu sormasaydı, diye geçidik. Sonra Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Buna dua edeceğiniz zaman şöyle deyin: ‘Allahümme salli ala Muhammedin ve-ala al-i Muhammed kema salleyte ala İbrahim ve-ala al-i İbrahim. ve-barik ala Muhammedin ve-ala al-i Muhammed kema barekte ala İbrahim ve-ala al-i İbrahim fil-alemine inneke hamidun mecid = Allahım! İbrahim’e ve al-ine salat ettiğin (hayırlar ihsan ettiğin) gibi Muhammed’e ve alisine de salat eyle. Allahım! İbrahim’e ve alisine hayr ve bereket ihsan ettiğin gibi Muhammed’e ve alisine de öyle hayırlar ve bereketler ihsan et. Sen ki övülmeye layıksın ve şanı yücesin’ Selam vermek te bildiğiniz gibidir*”⁸⁷¹.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Osmân b. Ömer’den; Dârimî, Ubeydullah b. Abdülmecid’den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ et-Timîmî’den; Tirmizî, İshâk b. Mûsâ el-Ensârî vasıtasıyla Maan b. Yesar el-Kazzâz’dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd’den; Ayrıca Nesâî, Muhammed b. Seleme ve el-Hâris b. Miskîn vasıtalarıyla Abdurrahmân b. el-Kâsım el-Mısrî’den; Tamamı

⁸⁶⁹ İbn Sa’d; Sikadır ve hadisleri vardır. İbn Maîn ve Ebû Hâtim: Sika demektedirler. İbn Hibbân is e Onu sikatında zikretmiştir. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.V, 236; İBN EBÎ HATİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VIII, 460; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 476.

⁸⁷⁰ el-İclî: Onun hakkında sika demekte. İbn Hibbân ise Onu sikatında ziretmiştir ve Meşâhirinde de Medine şehrin salihlerinden ve Mütkın bi ravidir demiştir. Bkz. el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 406; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 356; İBN HİBBÂN, *Meşâhîr Ulemâ' el-Emsâr ve E'lâm Fukahâ' el-Ektâr*, c.I, 118.

⁸⁷¹ İMAM MÂLİK, *Kasr es-Salat fi's-Sefar* 66-67, (c.I, 165); İBN HANBEL, c.XXVIII, 299, (Hn: 17067), c.XXVIII, 304, (Hn: 17072), c.XXXVII, 38, (Hn: 22352), c.XXXIX, 13, (Hn: 23600); DÂRİMÎ, *es-Salat*, 85, (c.II, 847, Hn: 1382); BUHÂRÎ, *Ehadis el-Enbiya*, 11, (c.IV, 146, Hn: 3369), ed-Deavat, 32, (c.VIII, 77, Hn: 6360); MÜSLİM, *es-Salat*, (c.I, 305-306, Hn:405-407); İBN MÂCE, *İkametü es-Salat ve's-Sünnetü fihe*, 25, (c.I, 293, Hn: 905); EBU DÂVUD, *Ebvab er-Rüku ve's-Sücut*, 34, (c.I, 257, Hn: 979); TİRMİZÎ, *Tefsir el-Kur'an*, 34, (c.V, 359, Hn: 3220); NESÂÎ, *es-Sehu*, 49, (c.III, 45, Hn: 1285-1286), 54, (c.III, 49, Hn: 1294).

İmam Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir; Ayrıca İbn Hanbel, bir tarikle isnadı Abdullah b. Zeyd'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Nesâî ise, bir tarikle isnadı Abdurrahmân b. Bişr'e ulaşarak ve onun isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Tamamı Ebû Mes'ûd Ukbe b. Amr el-Ensârî'den bu hadisi nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadında yer aln raviler Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Rivayet Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Bu rivâyet iki tarikle rivâyet edilmiştir. Biri Ebû Mes'ud el-Ensârî diğeri de Ebû Humeyd es-Sâidî'nin tariridir. Ebû Mes'ud el-Ensârî'nin yoluyla rivayet edenler ise Ahmed, Dârimî, Tirmizî, Müslim ve Nesâî bir rivâyetleri, İşhâk b. İsâ et-Tabbâ'nın ettiği rivâyetin metni gibidir. Ebû Humeyd es-Sâidî'nin yoluyla rivâyet edenler ise Ahmed, Buhârî, Müslim, Nesâî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, rivâyeti şu şekildedir: "Sahabiler: Ya Resûlallah, sana nasıl salât edelim? dediler, Hz. peygamber: "Ey Allah'ım! İbrahim'in âlisini yücelttiğin gibi Muhammed'in, hanımları ve zürriyeti de yücelt! İbrahim'in âlisine bol hayırlar verdiğin gibi, Muhammed'in, hanımları ve zürriyeti de bol hayırlar ver. Çünkü sen hamedilensin, şereflişin" deyiniz". Ebû Humeyd'den yapılan bu rivayette öncekilerden farklı olarak "Muhammed'in âli" terkibi yerine "... Muhammed'in Hanımları ve zürriyeti" tâbiri kullanılmıştır. Tirmizî: "Bu konuda Ali, Ebû Humeyd, Ka'b b. Ucre, Talha b. Ubeydullah, Ebû Saîd, Zeyd b. Harîce, (Hârise de denilir) ve Büreyde'den de hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis hasen sahihtir" demektedir⁸⁷².

3.7.33. Namazdaki Giysi ve Fitnesi

İbn Hanbel, İşhâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Alkame İbn Ebî Alkame (ö. 131/749)⁸⁷³, annesi Mercane Ümmü Alkame (ö. ?)⁸⁷⁴, Hz. es-Sıddika Âişe bintü's-Sıddik der ki: Ebû Cehm b. Huzeyfe, Hz. peygamber'a (s.a.v) Şam işi desenli bir giysi hediye etti. Hz. Peygamber (s.a.v) onunla namaz kıldı ve namazı

⁸⁷² TİRMİZİ, Tefsir el-Kur'an, 34, (c.V, 359).

⁸⁷³ İbn Sa'd: Onun hadisleri geçerlidir ve salihdir. İbn Maîn ise: O sikadır demekte. Ebû Hâtim Onun hakkında: hadis rivâyetine sâlihdir ve fena sayılmaz demektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.I, 342; YAHYÂ B. MAİN, *Târîh İbnu Maîn(Durî)*, c.III, 191; İBN EBÎ HATİM , *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VI, 406.

⁸⁷⁴ İbn Hibbân Onu sikatında zikretmektedir. Bu nedenle İbn Hacer tahrihi bilgi açısından onu kabul eder. Oğlunun ondan tek başına rivâyet etmesi neden ile Zehebî Onu mechûl saymıştır. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 466; İBN HACER, *Takribü't-tehzîb*, c.I, 753; ZEHEBÎ, *Mizânu'l-İ'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, c.IV, 610.

bitirince: “*Bu giysiyi Ebû Cehm’e iade et. Namazda desenine baktım ve neredeyse beni fitneye düşürecekti (namazımı bozacaktı)*” buyurdu.⁸⁷⁵

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a ve Abdurrahmân b. Mehdî’den, Mâlik b. Enes vasıtasıyla Elkame İbn Ebî Elkame’den, annesi Mercâne Ümmü Alkame isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Ayrıca İbn Hanbel dört tarikle, Buhârî ve Müslim ise üç tarikle, İbn Mâce ve Nesâî ise de birer tarikle, Ebû Dâvûd ise iki tarikle, isnadları Urve b. ez-Zübeyr’e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Tamamı Hz. Âişe bintü’s-Sıddik’ten rivâyeti nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadında yer alan Mercâne’nin Oğlu Alkame İbn Ebî Alkame sika olduğuna göre isnadı hasendir. İsnadda yer alan diğer raviler ise Buhârî ve Müslim’in ricâlidir. Ahmed, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Nesâî tahrir ettikleri bir rivâyete göre yukarıdaki rivâyete ilaveten: “*بَانِجَانِيَّةٍ* - *bana (enbicâniyye)*⁸⁷⁶ *getirin*” ibaresi geçmektedir. Ayrıca Buhârî ve Müslim tahrir ettikleri diğer bir rivâyete göre: “*بَانِجَانِيَّةٍ أَبِي جَهْمٍ* - *bana Ebû Cehm’in (enbicâniyyesini) getirin*” ibaresi geçmektedir. Öte yandan hadisi şerifte geçen “*Bunun çizgileri benî meşgul etti*” cümlesinin mânâsı, "bunun çizgileri neredeyse, gönlümü meşgul edecekti" demektir. Nitekim Buhârî'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği şu hadis bunu açıkça ifade etmektedir: “*Ben namazda iken gözüm bu elbisenin çizgilerine ilişti, bana zarar vereceğinden korkuyorum*” şeklindedir. Tahrir ettiğimiz Dâvûd hadisindeki: “*Beni meşgul etti*” şeklindeki ifâde, Hz. peygamber’in (s.a.v) bu çizgilerle gönlünün meşgul olmasına az bir mesafe kaldığını mübalağalı bir şekilde anlatmak için kullanılmıştır. O da bir insandır. Sonuç olarak bu hadis sıhhat açısından hasenun sahih derecesindedir.

3.7.34. Namazdaki Giysi ve Fitnesi

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Mâlik b. Enes, Dâvûd b. el-Husayn (ö. 135/753)⁸⁷⁷, Ebû Süfyân Mevla İbn Ebî Ahmed (ö. ?)⁸⁷⁸, Ebû Hureyre der ki: “Hz.

⁸⁷⁵ İMAM MÂLİK, es-Salat 67, (c.I, 97); İBN HANBEL, c.XXXX, 105, (Hn: 24087), c.XXXX, 222, (Hn: 24190), c.XXXII, 426, (Hn: 25635), c.XXXII, 480, (Hn: 25734); BUHÂRÎ, es-Salat, 14, (c.I, 84, Hn: 373), el-Ezan, 92, (c.I, 150, Hn: 752), el-Libas, 19, (c.VII, 147, Hn: 5817); MÜSLİM, el-Mesacîd ve mevâdi es-Salat 556, (c.I, 391-392); İBN MÂCE, el-Libas, 1, (c.II, 1176, Hn: 3550); EBU DÂVUD, Ebvab er-Rûku ve’s-Sücut, 18, (c.I, 240, Hn: 914), el-Libas, 9, (c.IV, 49, Hn: 4052); NESÂÎ, el-Kible, 20, (c.II, 72, Hn: 771).

⁸⁷⁶Enbicâni; Enbicân denilen yerde dokunan bir kumaştır. Bazıları da "Menbic" kumaşdır demiştir. Menbic Şam'da *mâruf* bir şehirdir.

⁸⁷⁷ İbn Sa’d, İbn Maîn ve el-İclî: Onun hakkında sikadır demektedirler. Ebû Zur’a ise: O leyyinu’l-hadistir “yumuşaklık vardır” demektedir. Ahmedise O, hadiste kavî değildir demiştir. Bkz. İBN

peygamber (s.a.v) bize ikinci namazını kıldırırken, ikinci rekatta selam verince, Zu'l-Yedeyn kalkıp: “Ey Allahın Resûlü! Namaz mı kısaltıldı, yoksa unuttun mu?” diye sordu. Hz. peygamber (s.a.v): “*İkisi de olmadı*” cevabını verdi. Zu'l-Yedeyn: “Aksine öyle oldu” deyince Hz. Peygamber (s.a.v) halka dönüp: “*Zu'l-Yedeyn doğru mu söylüyor ?*” diye sordu. Halk: “Evet” cevabını verince, Hz. peygamber (s.a.v) namazın kalan iki rekatını tamamladı ve selam verdikten sonra oturduğu yerde iki secde yaptı ⁸⁷⁹.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî, Vekî' b. el-Cerrâh, Hammâd b. Hâlid'den; Müslim ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; Tamamı Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel, Müslim ve Nesâî, üç tarikile, Dârimî, İbn Mâce ve Ebû Dâvûd ise birer tarikile, Buhârî ise beş tarikile, Tirmizî ise de iki tarikile, isnadları Muhammed b. Sîrîn'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel üç farklı tarikile, Dârimî, Buhârî ve Ebû Dâvûd ise birer tarikile, Nesâî ise de dört tarikile isnadları Ebû Seleme b. Abdurrahmân ve Ebû Bekr b. Süleyman İbn Ebî Hesme'ye ulaşarak ve onların isnadlarıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Buhârî, Abdullah b. Yûsuf vasıtasıyla Mâlik b. Enes'den, oda Ebu'z-Zinâd'dan, oda Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Ebû Dâvûd, İsmail b. Esed vasıtasıyla Şebabe'den, oda İbn-i Ebî Zi'b'den, oda Saîd İbn Ebî Saîd el-Makburi isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Nesâî, Süveyd b. Nasr vasıtasıyla Abdullah b. el-Mübârek'ten, oda İkrime b. Ammâr'dan, oda Damdam b. Cevs isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Ayrıca Nesâî, Amr b. Sevvad b. el-Esved vasıtasıyla Abdullah b. Vehb'den, el-Leys b. Sa'd'den,

---

SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.III, 409; el-İCLÎ, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 147; EBÛ ZÛR'A, *ed-Duafâ*, c.III, 805.

⁸⁷⁸ İbn Sa'd, sika ve az hadis rivayet eden bir raviydi. İbn Hibbân ise: Onu sikatıda zikretmektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c.V, 235; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 567.

⁸⁷⁹ İMAM MÂLİK, *es-Salat* 58-59, (c.I, 93-94); İBN HANBEL, c.XII, 130, (Hn: 7201), c.XII, 330-331, (Hn: 7374-7376), c.XIII, 97, (Hn: 7666), c.XIII, 223, (Hn: 7820), c.XIV, 553, (Hn: 9010), c.XV, 263, (Hn: 9444), c.XV, 483, (Hn: 9777), c.XVI, 19, (Hn: 9925), c.XVI, 82, (Hn: 10041), c.XVI, 516, (Hn: 10887); DÂRİMÎ, *es-Salat*, 175, (c.II, 938-939, Hn: 1537-1538); BUHÂRÎ, *es-Salat*, 87, (c.I, 103, Hn: 482), *el-Ezan*, 4, (c.I, 125, Hn: 608), 69, (c.I, 144, Hn: 714-715), *Ma Cæ fi's-Sehu*, 2, (c.I, 68, Hn: 1227), 3, (c.I, 68, Hn: 1228), 4, (c.I, 68, Hn: 1229), *el-Edeb*, 45, (c.VIII, 16, Hn: 6051), *Ahbar el-Ahad*, 1, (c.IX, 87, Hn: 7250); MÜSLİM, *el-Mesacid ve Mevadi es-Salat* 573, (c.I, 403-404); İBN MÂCE, *İkametü es-Salat ve's-Sünnetü fihe*, 134, (c.I, 383, Hn: 1214); EBU DÂVUD, *es-Salat*, *Ebvab er-Rüku ve's-Süعود*, 46, (c.I, 264, Hn: 1008), (c.I, 266-267, Hn: 1014-1015); TİRMİZÎ, *es-Salat*, 173, (c.II, 239, Hn: 394), 76, (c.II, 247, Hn: 399); NESÂÎ, *es-Sehu*, 22, (c.III, 20-22-23-24, Hn: 1224-1225-1226-1227-1228-1229-1230), 23, (c.III, 25-26, Hn: 1233-1235), 76, (c.III, Hn: 1330).

Yezid İbn Ebî Habîb'den, Ca'fer b. Rabîa'dan, Irak b. Melik isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Tamamı Ebû Hureyre'den bu hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadı Abdurrahmân b. Mehdî tarafından Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. İshâk b. İsâ et-Tabb'a rivayetinde mütabi tarikler vardır. Tirmîzî tahrîc ettiği rivâyetle ilgili şöyle demektedir: Bu hadis hasenun sahihtir. Eyyûb ve başkaları da İbn Sîrîn'den bu hadisi rivâyet etmişlerdir ... Ayrıca İmrân b. Husayn, İbn Ömer, Zülyedeyn'den de hadis rivâyet edilmiştir.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Hz. Peygamberin (s.a.v) yanılarak sehv secdesi yaptığı namazın, hangi namaz olduğunda şüphe edilmiştir. Bu şüphenin Ebû Hureyre'den mi yoksa sonraki râviden mi kaynaklandığı hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Ancak Buhârî'nin bu hadisle ilgili bir rivayetinde Muhammed b. Sîrîn'in "zann-ı galibime göre ikinde namazı" demesi, bu şekkin Ebû Hureyre'den değil, Muhammed b. Sîrîn'den olduğunu gösterir.

Ebû Dâvûd'daki "iki aşîyy'den, öğle veya ikindi namazlarından birini" cümlesi Buhârî'nin bir rivayetinde diğer birinde şeklinde, aynen Ebû Dâvûd'taki surette vârid olmuştur. Hadiste Hz. Peygamberin (s.a.v) dört rekatli olan öğle veya ikindi namazlarından birini yanlışlıkla iki rekât kıldırdıktan sonra mescidin kible tarafındaki bir tahta parçasının yanına varıp iki eli birbiri üstünde olduğu halde onları tahtanın üzerine koyduğu ve bu esnada yüzünde hiddet izleri görüldüğü belirtilmektedir. Buhârî'de Hz. peygamber'in (s.a.v) sinirli bir halde tahta parçasına dayandığı, sağ elinin içini sol elinin üstüne koyup parmaklarını birbirine geçirdiği ve sol yanağını sağ elinin ardına yapıştırdığı ifade edilmiştir. İmrân b. Husayn'ın Müslim'deki rivayetine dayanarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanlışlıkla selâm verdikten sonra hânei saadetlerine girdiğini fakat Zül-yedeyn'in "Unuttun mu, yoksa namaz kısaltıldı mı?" sorusuna, canı sıkıldığını ve bu halde mescide geri geldiğini, hadis metninde takdim te'hir olduğunu götmekteyiz.

Sonuçta bu hadis, hasen ile sahih arasında bir dereceye sahiptir. Aslında bunun metinsel olarak sahih li-gayrihi derecesinde olduğunu söylemek mümkündür.

3.7.35. Gece Namazının Fazileti

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Ebû Abdullah Süleyman el-Eğar el-Medenî (ö. ?)⁸⁸⁰, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Her gecenin ilk üçte biri geçince Allah dünya semasına inerek şöyle buyurur: ((Mülkün sahibi, otorite benim. Kim bana dua eder, duasını Kabul edeyim? Kim benden ister? İsteddiğini vereyim. Kim benden bağışlama diler? Onu bağışlayayım))*. Bu durum gün ağarıncaya kadar böylece devam eder”⁸⁸¹.

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Buhârî, İsmail b. Uleyye'den; Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel farklı iki tarikle ve Dârimî bir tarikle, isnadları Süleyman el-Eğar'ın hocası Ebû Seleme b. Abdurrahmân'a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Yine İbn Hanbel iki tarikle isnadı Yahyâ İbn Ebî Kesîr et-Tâî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Bir daha İbn Hanbel, Dârimî ve İbn Mâce birer tarikle, Keza Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî, isnadları Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ebû Seleme b. Abdurrahmân ve Süleyman el-Eğar isnadlarıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Daha da İbn Hanbel, Müslim ve Tirmizî, birer tarikle isnadları Süheyl İbn Ebî Sâlih'ta birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ebû Sâlih es-Semmân isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Müslim ise, bir tarikle isnadı Saîd b. Mercâne'ye ulaşarak ve isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Tamamı Bu hadisi Ebû Hureyre'den nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadı Abdurrahmân b. Mehdî tarafından Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Buna ilaveten İshâk b. İisâ et-Tabb'a mütabi'i vardır. Tirmizî: Bu konuda Ali b. ebî Tâlib ve Ebû Saîd el Hudrî, Rifâa el Cühenî, Cübeyr b. Mut'im, İbn Mes'ûd, Ebû'd Derdâ, Osman b. Ebil-As'tan da hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre hadisi *hasenun sahihtir*. Bu hadis Ebû Hüreyre'den

⁸⁸⁰ El-İclî ve İbn Abülber: Onunhakkında Sika demektirler. İbn Hlefûn ve el-Bustî Onu sikatlarında zikretmişlerdir. Bkz. el-İCLÎ, *Târihu's-Sikât*, c.I, 198; ALÂUDDÎN MOĞULTAY, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl Fî Esmâi'l-Ricâl*, c.V, 441.

⁸⁸¹ İMAM MÂLİK, el-Kur'an 30, (c.I, 214); İBN HANBEL, c.XII, 478, (Hn: 7509), c.XIII, 34, (Hn: 7592), 61, (Hn: 7622), c.XIII, 203, (Hn: 7792), c.XV, 256, (Hn: 9436), c.XVI, 211, (Hn: 10313), c.XVI, 230, (Hn: 10544), c.XVI, 440, (Hn: 10756); DÂRİMÎ, es-Salat, 168, (c.II, 927-928, Hn: 1519-1520); BUHÂRÎ, et-Teheccud, 14, (c.II, 53, Hn: 1145), ed-Devat, 13, (c.VIII, 71, Hn: 6321), et-Tevhid, 36, (c.IX, 143, Hn: 7494); MÜSLİM, Salatü'l-Müsâfirin ve Kasrihe, (c.I, 521-522, Hn:758); İBN MÂCE, *Sünen*, İkametü es-Salat ve's-Sünnetü fihe, 182, (c.I, 435, Hn: 1366); EBU DÂVUD, Ebbab kıyam el-Leyl, 6, (c.II, 34, Hn: 1315), es-Sünne, 21, (c.IV, 234, Hn: 4733); TİRMİZÎ, es-Salat, 212, (c.II, 307, Hn: 446), ed-Deavat, 82, (c.V, 526, Hn: 3498).

değişik şekillerde de rivâyet edilmiştir. Yine Ebû Hüreyre'den “Gecenin üçte biri kalınca...” şeklindeki rivâyeti de vardır ki rivayetlerin en *sahihi* budur”⁸⁸² demektedir.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, nüzul hadisi diye bilinen kütüb-i tîsâde ve onun haricindeki sahih hadis kitaplarında sayıları yirmiye kadar ulaşan bir sahabî topluluğundan rivayet edilen bu hadisi şerif, müteşabih hadislerin en meşhurlarındandır. Hadisin rivayetleri arasında bazı farklılıklar vardır. Bazılarında üzerinde durduğumuz hadiste olduğu gibi: “*gecenin son üçte biri kaldığında iner*” denilirken bazılarında: “*gecenin ilk üçte biri geçtiği zaman iner*” denilmektedir. Ayrıca, “*Gecenin yarısı yahut üçte ikisi geçtiği zaman iner*” veya “*Gece yarısı yahut gecenin son üçte birinde iner*” rivayetleri de vardır. Tirmizî gibi bazı muhaddislere göre bu rivayetlerin hepsi sahih olmakla beraber içlerinde en sahihi Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği konumuzu teşkil eden hadistir. Aynî'nin beyânına göre, bu hadis üzerinde muhtelif yönlerden söz edilmiştir.⁸⁸³

Sonuçta hadis bir senede göre hasen, bir senede göre sahihtir. Ayrıca pek çok tariklerle rivâyet olduğu için ve onların mutabaatıyla hasenun sahih mertebesinde dir.

3.7.36. Vitr Namazında Kıraat

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Şerik b. Abdullah en-Nehai, Ebû İshâk Amr b. Abdullah es-Sebîi, Saîd b. Cübeyr (ö. 95/714), Abdullah b. Abbâs'ın bildirdiğine göre Resulullah (s.a.v) vitir namazında A'la, Kafirun ve İhlas surelerini okurdu⁸⁸⁴.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Haccâc b. Muhammed el-Masîsî, Hüseyin b. Muhammed ve Ebû Ahmed Muhammed b. Abdullah ez-Zübeyri'den; Tirmizî, Ali b. Hucr'den; hocaları Şerîk b. Abdullah en-Nehai'den. Ayrıca İbn Hanbel, Halef b. el-Velîd ve Hüceyn b. el-Musennâ'dan; Dârimî ise, Mâlik b. İsmail'den; hocaları İsrail b. Yûnus'den. Dârimî, Abdullah b. Saîd'den; Nesâî ise, el-Hüseyin b. İsâ'dan; hocaları Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme vasıtasıyla

⁸⁸²TİRMİZÎ, es-Salat, 212, (c.II, 307).

⁸⁸³EL-AYNÎ, Umdetü'l-Kârî, c.VII, 197.

⁸⁸⁴İBN HANBEL, c.IV, 452, (Hn: 2720), c.IV, 457, (Hn: 2757), c.IV, 471, (Hn: 2740), c.IV, 495, (Hn: 2776), c.V, 79, (Hn: 2909), c.V, 142, (Hn: 3004), c.V, 469, (Hn: 3531); DÂRİMÎ, es-Salat, 210, (c.II, 989, Hn: 1627), 212, (c.II, 991, Hn: 1630); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve's-Sünnetü fihe, 115, (c.I, 370, Hn: 1172), 181, (c.I, 433, Hn: 1361); TİRMİZÎ, el-Vitr, 9, (c.II, 325, Hn: 462); NESÂÎ, Kıyam el-Leyl Ve Tetavvu En-Nehar, 38, (c.III, 236, Hn: 1702-1703).

Zekeriyya İbn Ebî Zâide'den. İbn Mâce, Nasr b. Ali el-Cahdami vasıtasıyla Ebû Ahmed Muhammed b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den, oda Yûnus İbn Ebî İshâk'tan. Nesâî ise Ahmed b. Süleyman vasıtasıyla Ebû Nuaym el-Fadl b. Dükeyn'dan, oda Züheyr b. Muâviye'den. Tamamı Ebû İshâk Amr b. Abdullah es-Sübeyi'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Yine İbn Hanbel, İbrahim İbn Ebî Abbâs vasıtasıyla Şerik b. Abdullah'den, oda Muhavvel b. Raşid'den, oda Müslim el-Batin'den, oda Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

İbn Hanbel bir tarikle isnadı Yahyâ b. el-Cezzâr'a ulaşarak ve İbn Mâce bir tarikle isnadı Âmir eş-Şa'bî'ye ulaşarak ve onların isnadlarıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Tamamı Abdullah b. Abbâs'tan rivâyeti nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadında tenkide uğramış Şerik b. Abdullah en-Nehâî bulunmaktadır. İbn Sa'd'ın dediğine göre: Sika, me'mûn, çok hadis rivayet eden ve çok hata eden biridir"⁸⁸⁵ el-Cûzcânî *Ahvâlu'r-ricâl*'de onun hakkında "Hafızası kötü, muzdaribu'l-hadîstir" demiştir.⁸⁸⁶ el-'İclî *Târîhu's-sikât*'ta onun sika olduğunu söylemiştir.⁸⁸⁷ İbn Ebî Hâtim'in dediğine göre "Ebû Zur'a'ya 'Şerîk'in hadisiyle ihticac edilir mi?' dedim. 'Hatası çok idi. Hadis sahibi idi ve zaman zaman yanılırdı.' dedi."⁸⁸⁸ Bazı âlimler onu övmekte bazısı da onu zayıf görmektedir. Ancak bu rivâyetin mütabi'i bulunmaktadır. Hadisin diğer ricâli ise Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Tirmîzî: Bu konuda Ali, Âişe, Abdurrahmân b. Ebza ve Übey b. Ka'b'dan da hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca; Abdurrahmân b. Ebza'dan da rivâyet edilmiştir. Rasûlullah (s.a.v)'in vitirin üçüncü rek'atında; Nas, Felak ve İhlas sûrelerini okuduğu da rivâyet edilmiştir"⁸⁸⁹ demektedir.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Yukarıdaki rivâyete göre Saîd b. Cübeyr'in yoluyla tahric edenler Ahmed, İbn Mâce ve Nesâî'nin ravileridir. Yahyâ b. el-Cezzâr yoluyla rivâyeti tahric eden İbn Hanbel ve İbn Mâce, Âmir eş-Şa'bî tahric ettiği rivâyete göre: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِاللَّيْلِ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ، وَيُوتِرُ" = "Hz. peygamber (s.a.v) gece namazını sekiz rekât, vitir namazı üç rekât ve fecr namazı ise iki rekât kılardı" şeklindedir. Sonuçta hadis ikiden fazla senede sahiptir. Hadisin değerlendirmesini yaparken vitir namazını üç

⁸⁸⁵İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 355-356.

⁸⁸⁶el-CÛZCÂNÎ (ö. 259/873), *Ahvâlu'r-Ricâl*, c.I, 150.

⁸⁸⁷el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 217.

⁸⁸⁸EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.III, 810.

⁸⁸⁹TİRMİZÎ, *el-Vitr*, 9, (c.II, 325).

rekâtla kılmak sahihtir. Fakat Şerik'in isnadda olması nedeniyle rivayet hasen mertebesindedir.

3.7.38. Hayvan Üzerinde Vitir Namazını Kılmak

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, Mâlik b. Enes'e soruyor: "Adamın birisi vitir namazını hayvan üzerinde kılsa hükmü nedir?" diye sorduğunda şöyle cevap veriyor: Ebû Bekr b. Ömer b. Abdurrahmân b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattab (ö. 121-130/739-748)⁸⁹⁰, Saîd b. Yesar (ö. 117/735)⁸⁹¹, Abdullah b. Ömer b. el-Hattab'ın bildirdiğine göre Resulullah (s.a.v) bineğinin üzerinde vitir namazını kılmıştır⁸⁹².

Bu hadis'in isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Bu rivâyete benzeyen daha önceden binek üzerinde kible durumu konusunda 3.7.21. numaralı hadisin tahricini yaparken tüm bilgiler orada geçmektedir. Elimizdeki bu rivâyet ise Hayvan Üzerinde Vitir Namazını Kılmanın hükmüyle ilgili bir rivâyettir. Ayrıca bu konuda Ahmed'in diğer tahric ettiği rivâyetlerinden biridir.

3.7.39. Ramazan Gecelerini İhya Teravih Namazı

İshâk b. İsa et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Humejd b. Abdurrahmân (ö. 105/723)⁸⁹³, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre

⁸⁹⁰Ebû Hâtim onun hakkında fena sayılmaz demektir. İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. Bkz. İBN EBÎ HATİM , *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.IX, 337; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 655.

⁸⁹¹İbn Sa'd, el-İclî ve Ebû Zura: Onun hakkında sika demektirler. Buna ilaveten İbn Sa'd, O, çok hadis rivayet eden bir raviydi, demektir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 217; el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 407; EBÛ ZÛR'Â, *ed-Duafâ*, c.III, 875.

⁸⁹²İMAM MÂLİK, *Salâtu'l-Leyl* 15, (c.I, 124), Kasru's-Salâti fe's-Sefer 22-25-26, (c.I, 150-151); İBN HANBEL, c.XIII, 44, (Hn: 4470), c.XIII, 52, (Hn: 4476), c.XIII, 112-113-114, (Hn: 4518-4519-4520), c.XIII, 125, (Hn: 4530), c.XIII, 238, (Hn: 4620), c.XIII, 337, (Hn: 4714), c.XIII, 379, (Hn: 4761), c.IX, 19, (Hn: 4956), c.IX, 48, (Hn: 5001), c.IX, 76, (Hn: 5040), c.IX, 80, (Hn: 5047), c.IX, 88, (Hn: 5062), c.IX, 115, (Hn: 5099), c.IX, 167, (5189), c.IX, 175-176, (Hn: 5206-5208), c.IX, 239, (Hn: 5334), c.IX, 300, (Hn: 5406), c.IX, 303, (Hn: 5413), c.IX, 325, (Hn: 5447), c.IX, 327, (Hn: 5451), c.IX, 374, (Hn: 5529), c.X, 83, (Hn: 5822), c.X, 86, (Hn: 5826), c.X, 248, (Hn: 6071), c.X, 273, (Hn: 6120), c.X, 296, (Hn: 6155), c.X, 348, (Hn: 6221), c.X, 350, (Hn: 6224), c.X, 383, (Hn: 6287), c.X, 232, (Hn: 11701); DÂRİMÎ, *es-Salat*, 126, (c.II, 885, Hn: 1452), 213, (c.II, 991, Hn: 1631); BUHÂRÎ, *el-Vitr*, 5, (c.II, 25, Hn: 999), 6, (c.II, 25, Hn: 1000), *Tahsîr es-Salat*, 7, (c.II, 44, Hn: 1095), 8, (c.II, 44, Hn: 1096), 12, (c.II, 46, Hn: 1105); MÜSLİM, *es-Salat* 502, (c.I, 359), *Saletü'l-Müsâfirîn ve Kasriha* 689, (c.I, 480), 700, (c.I, 486-487); İBN MÂCE, *İkâmetü's-Salâ ve's-Sünnetü fiha*, 127, (c.I, 379, Hn: 1200); EBU DÂVUD, *Salâtu's-Sefer*, 8, (c.II, 9, Hn: 1224-1226); TİRMİZÎ, *es-Salat*, 145, (c.II, 183, Hn: 352), *el-Vitr*, 14, (c.II, 335, Hn: 472), *Tefsîr el-Kur'ân*, 3, (c.V, 205, Hn: 2958); NESÂÎ, *es-Salat*, 23, (c.I, 243-244, Hn: 490-491-492), *el-Mesâcid*, 46, (c.II, 60, Hn: 740), *el-Kible*, 2, (c.II, 61, Hn: 743-744), *Kiyâm el-Leyl*, 33, (c.III, 232, Hn: 1686-1687-1688).

⁸⁹³İbn Sa'd, el-İclî ve Ebû Zura: Onun hakkında sika demektirler. Buna ilaveten İbn Sa'd, O, Âlim ve çok hadis rivayet eden bir raviydi, demektir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 217-218; el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 134; EBÛ ZÛR'Â, *ed-Duafâ*, III, 862.

Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “ *Kim inanarak ve karşılığını da Allah’tan bekleyerek Ramazan gecelerini ibadetle geçirirse o kimsenin geçmiş günahları bağışlanır* ”⁸⁹⁴.

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb’a ve Abdurrahmân b. Mehdî’den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf ve İsmail b. Uleyye’den; Müslim; Yahyâ b. Yahyâ’dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd, Muhammed b. Seleme ve el-Hâris b. Miskîn vasıtasıyla hocaları Abdurrahmân b. el-Kâsım’dan; Tamamı İmam Mâlik tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, altı farklı tariklerle, Dârimî ise bir tarikle, Buhârî ise dört, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve ise Tirmizî ikişer tarikle, Nesâî ise de sekiz tariklerle, isnadları Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf’a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Buhârî ve Müslim, birer tarikle tahrir ederken Ebu’z-Zinâd Abdullah b. Zekvân’da birleşmişler ve onun vasıtasıyla Abdurrahmân b. Hürmüz el-A’rec isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Nesâî ise, bir tarikle tahrir ederken isnadı Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf ve Humeyd b. Abdurrahmân’a ulaşarak ve onların isnadlarıyla da rivâyeti nakletmiştir. Tamamı Ebû Hureyre’den bu rivâyeti almışlar ve nakletmişlerdir.

Buhârî ve Müslim şartlarına göre bu hadisin isnadı Abdurrahmân b. Mehdî tariki sahihtir. İbn et-Tabb’a tariki, Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî, Ebû Bekr b. Ayyâş’ın, Ebû Hüreyre’den rivâyet ettiği hadis garibtir. Bu hadisin Ebû Bekr b. Ayyâş’ın ‘Ameş’den, Ebû Salih’den, Ebû Hüreyre’nin rivâyeti olduğunu sadece Ebû Bekr’in kendi rivâyetinden bilmekteyiz. Muhammed b. İsmail’e bu hadisi sordum şöyle dedi: Hasen b. Rabi, Ebû’l Ahvas yoluyla A’meş’den naklederek Mûcâhid’in şöyle dediğini bize haber verdi: “Ramazan ayının ilk gecesi

⁸⁹⁴ İMAM MÂLİK, es-Salatü fi Ramazan 2, (c.I, 113); İBN HANBEL, c.XII, 91, (Hn: 7170), c.XII , 225, (Hn: 7280), c.XIII, 198, (Hn: 7787), c.XIII, 264, (Hn: 7881), c.XIV, 241, (Hn: 8576), c.XIV, 547, (Hn: 9001), c.XV, 164, (Hn: 9288-9289), c.XV, 264, (Hn: 9445), c.XVI, 118, (Hn: 10117), c.XVI, 206, (Hn: 10304), c.XVI, 317, (Hn: 10537), c.XVI, 491, (Hn: 10843); DÂRİMÎ, es-Savm, 54, (c.II, 1114, Hn: 1817); BUHÂRÎ, el-İman, 24, (c.I, 16, Hn: 35), 26, (c.I, 16, Hn: 37), 27, (c.I, 16, Hn: 38), es-Savm, 6, (c.III, 26, Hn: 1901), Alatü’t-Teravîh, 1, (c.III, 44-45, Hn: 2008-2009-2014); MÜSLİM, Salatü’l-Mûsâfirin ve Kasrihe 759, (c.I, 523), 760, (c.I, 523-524); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve’s-Sünnetü fihe, 173, (c.I, 420, Hn: 1326), es-Siyam, 2, (c.I, 526, Hn: 1641); EBU DÂVUD, Tefri ebvab şehri Ramazan, 1, (c.II, 49, Hn: 1371-1372); TİRMİZÎ, es-Savm, 1,(c.III, 58, Hn: 683), 83, (c.III, 162, Hn: 808); NESÂÎ, Kıyam el-Leyl ve tetavvu en-Nehar, 3, (c.III, 201, Hn: 1602-1203), 39, (c.IV, 155-156-157, Hn: 2194-2196-2197-2198-2199-2200-2201-2202-2203-2204-2205-2206-2207), el-İman ve şeraihi, 21, (c.VIII, 117, Hn: 5024-5025-5026-5027), 22, (c.VIII, 118, Hn: 5027).

olunca...” diyerek hadisi aktarmıştır. Muhammed diyor ki: Bu hadis bence Ebû Bekr b. Ayyaş’ın rivâyetinden daha sahihtir.⁸⁹⁵

Buhârî ve Müslim Hişam ed-Destevâ’i’den naklettiği rivayete göre: “ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ” “Her kim tüm Ramazanı oruç tutarsa” ibaresi bulunmaktadır. Buhârî ve Müslim, diğerleride Süfyân vasıtasıyla Zührî’nin naklettiği rivayette ise: “ وَمَنْ قَامَ ” = “Her kim inanarak ve (ecrini) umarak kadir gecesini ihya ederse, o kimsenin geçmiş günahları bağışlanır” hadisin birinci bölümü üzerine ikinci bölümü de aktarmıştır. Müslim ise rivâyetin bir bölümünü nakletmektedir: مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ قَبْلَهُ وَتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ مَا تَوَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ ثُمَّ كَانَ الْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ فِي خِلَافَةِ أَبِي بَكْرٍ، وَصَدْرًا مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ عَلَى ذَلِكَ. . “kim inanarak ve (ecrini) umarak Ramazanı(n gecelerini) ihya ederse, o kimsenin geçmiş günahları bağışlanır” Durum böyle iken Resûhıllah (s.a.) vefat etti. Ebû Bekr’in halifeliği döneminde ve Ömer’in halifeliğinin ilk yıllarında da durum böyleydi. Ebû Dâvud ise Ukayl, Yûnus ve Ebû Uveys de aynı şekilde "Kim Ramazanın (gecelelerini) ihya ederse..." diye rivayet ettiler. Ukaly ise, aynı hadisi bir de; "Kim Ramazan’da (gündüzleri) oruç tutar geceleri de namaz kılarak onu ihya ederse" (şeklinde) rivayet etti⁸⁹⁶. Nesâî’nin Süfyân’dan naklettiği rivayette ise, "gelecek günâhları da affolunur" ibaresi bulunmaktadır. Nesâî’nin rivayetinden başka daha pek çok hadislerde de bu kelimeye rastlanmaktadır. Sonuç olarak hadis yukarıda zikredilen tariklerde rivâyetin bir bölümü rivâyet olunmaktadır.

3.7.40. Resulullah’ın (s.a.v) Ramazanda Kıldığı Namaz

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Mâlik b. Enes, Saîd İbn Ebî Saîd el-Makburî (ö. 120/738)⁸⁹⁷, Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf, Hz. Âişe’ye: “Resulullah’ın (s.a.v) Ramazan’da kıldığı namaz nasıldır?” diye sorduğumda şöyle cevap verdi: Hz. Peygamber (s.a.v) ne Ramazan’da, ne de başka bir zamanda on bir rekattan fazla kılmazdı. Dört rekat kılardı ki onun uzunluğundan ve güzelliğinden sorma! Sonra yine dört rekat daha kılardı ki bunun da uzunluğundan ve

⁸⁹⁵ TİRMİZÎ, es-Savm, 1, (c.III, 58).

⁸⁹⁶ EBU DÂVUD, Ebvab şehri Ramazan, 1, (c.II, 49, Hn: 1371-1372)

⁸⁹⁷ İbn Sa’d: Onun hakkında sika ve çok hadis rivayet eden bir raviydi, lakin büyüyünce hafızasını kaybetmiştir. El-İclî ise: O, sikadır demektir. Ebû Hâtim: Onda bir beis yok ve sadüktür demiştir. Bkz. İBN SA’D, et-Tabakâtu’l-Kubrâ, c.1, 147; el-’İCLÎ, Târîhu’s-Sikât, c.I, 184; İBN EBÎ HATİM, el-Cerh ve’t-Ta’dil, c.IV, 57.

gözelliğinden hiç sorma! Sonra üç rekât kılardı”. Hz. Âişe ekledi: “*Ey Âişe! Benim gözlerim uyur, fakat kalbim uyumaz*” cevabını verdi ⁸⁹⁸.

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb’a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Ebû Seleme Mansûr b. Seleme el-Huzâî’den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf ve İsmail b. Uleyye’den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ’dan; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî’den; Tirmizî, İshâk b. Mûsâ el-Ensârî vasıtasıyla Maan b. İisâ el-Kazzâz’dan; Nesâî, Muhammed b. Seleme ve el-Hâris b. Miskîn vasıtasıyla Abdurrahmân b. el-Kâsım’dan; Tamamî İmam Mâlik b. Enes tahrir ettiğî isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel üç farklı tariklerle, Dârimî ve Nesâî ise birer tarikle, Müslim ve Ebû Dâvûd ise ikişer tarikle, isnadları Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf’a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel, sekiz farklı tariklerle, Dârimî, Buhârî, İbn Mâce ve Tirmizî ise birer tarikle, Müslim ise de iki tarikle, Ebû Dâvûd ise dört tarikle, isnadları Urve b. ez-Zübeyr’e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Öte yandan Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd, birer tariklerle tahrir ederken isnadları Hanzale İbn Ebî Süfyân’da birleşmiş ve onun vasıtasıyla el-Kâsım b. Muhammed İbn Ebî Bekr isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Tamamî Hz. Âişe’den bu rivâyeti nakletmişlerdir.

Müslim’in şartlarına göre İshak b. İisâ isnadıyla nakledilen hadis’in isnadı sahihtir. Diğer ricâli ise Buhârî ve Müslümin ricâli olup sikadırlar. Buna ilaveten Tirmizî, hadisin hakkında “Hasenun sahih” demektedir ⁸⁹⁹.

Hz. Peygamber’in her gece onbir rekât namaz kıldığını ifâde eder. Diğer rivâyette Âişe (r.arihâ)’dan nakille: “Peygamber (s.a.v) geceleyn onüç rekât (namaz) kıldığını ifade edilmektedir. Şöyle ki sekiz rekât kılardı ve bir rekâtle de vitr yapardı ve iki rekât da oturarak kılardı. (Müslim b. İbrahim); "vitrden sonra (kılardı)" diye rivayet etti. Sonra (her ikisinin rivayeti de şu şekilde) birleşti: Rükû

⁸⁹⁸ İMAM MÂLİK, es-Salatü'l-Leyl 9-10, (c.I, 120-121); İBN HANBEL, c.XXXX, 83, (Hn: 24073), c.XXXX, 285, (Hn: 24239), c.XXXX, 503, (Hn: 24446), c.XXXXI, 253, (Hn: 24732), c.XXXXII, 171, (Hn: 25286), c.XXXXII, 279, (Hn: 25447), c.XXXXII, 360, (Hn: 25559), c.XXXXII, 513, (Hn: 25781), c.XXXXIII, 48, (Hn: 25857-25858), c.XXXXIII, 99, (Hn: 25936), c.XXXXIII, 222, (Hn: 26122), c.XXXXIII, 377, (Hn: 26358); DÂRİMÎ, es-Salat, 165, (c.II, 923, Hn: 1515), (c.II, 987, Hn: 1622); BUHÂRÎ, et-Teheccud, 10, (c.II, 51, Hn: 1140), 16, (c.II, 53, Hn: 1147), 26, (c.II, 57, Hn: 1170), Salatü't-Teravîh, 1, (c.III, 45, Hn: 2013); MÜSLİM, Salatü'l-Mûsâfirin ve Kasrihe 737-738, (c.I, 508-509-510); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve's-Sünnetü fihe, 181, (c.I, 432, Hn: 1359); Ebu Dâvûd, Kıyam el-Leyl, 11, (c.II, 38-39-40-43, Hn: 1334-1338-1339-1340-1341-1350), (c.II, 45-46, Hn: 1359-1360); TİRMİZÎ, es-Salat, 209, (c.II, 302, Hn: 439), el-Vitir, 6, (c.II, 321, Hn: 459); NESÂÎ, Kıyam el-Leyl ve Tetavvu en-Nehar, 36, (c.III, 234, Hn: 1697), 55, (c.III, 251, Hn: 1756), 60, (c.III, 256, Hn: 1781).

⁸⁹⁹TİRMİZÎ, es-Salat, 209, (c.II, 302).

yapmak istediği zaman ayağa kalkar rükû' yapardı. Sabah ezanıyla ikamet arasında iki rekat daha kılardı.” Ahmed, Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Nesâî tahrir ettikleri hadis arasında İmam Mâlik tarikiyle veyahut başka ravi yoluyla herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü İbn et-Tabbâ' rivâyet ettiği hadiste onbir sayısına sabah namazının iki rekâtlık sünneti dâhil değildir. Sabah namazının sünneti sayıldığında Resûl-i Ekrem (s.a.v) Efendimizin geceleyin kıldığı nafile namazların toplam sayısının onüç rekâat olduğu anlaşılırdı. bu durumda iki hadis arasında herhangi bir çelişki olmadığını göstermektedir.

3.7.41. İstihare Namazı

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a ve Ebû Saîd Abdurrahmân b. Abdullah el-Basrî (ö. 197/813)⁹⁰⁰, Abdurrahmân b. İbn Ebî el-Mevâlî el-Medenî (ö. 173/789)⁹⁰¹, Muhammed b. el-Munkedir (ö. 130/748)⁹⁰², Câbir b. Abdullah (ö. 70/689 ten sonra) der ki: Resulullah (s.a.v) Kur'an'dan bir sure öğretir gibi her ihtiyacımız da istihareyi öğretir, şöyle derdi: “ *Kişi bir işe kalkışacağı zaman farz namazlar dışında iki rekâtlık bir namaz kıldıktan sonra şöyle dua etsin: “Allahım! Senin ilmin ve kudretine dayanarak bu işte benim hakkımda hayırlı olanı bildir. Bana' ve bunu yapmada güç vermeni' diliyorum. O geniş lütfundan diliyorum zira sen kadirsin, ben acizim, sen alimsin ben cahilim. Sen ki bilinemeyecek tüm şeyleri bilirsin. Allahım! Şayet yapacağım bu iş benim dinim ve hayatım için hayırlı ise bunu bana takdir edip kolaylaştır ve onu bana mübarek kıl. Allahım! Bu iş benim dinim, hayatım ve işlerimin akibeti için kötü ise beni ondan, onu da benden uzak tut ve hayırlı olanı her nerede isem bana takdir et. Takdir ettiğine de razı kıl”*.

Ebû Saîd rivâyetinde şu ifadeler geçer: “ *Şayet yapacağım bu iş benim dinim, hayatım ve işlerimin akibeti için hayırlı ise bunu bana takdir edip kolaylaştır ve onu bana mübarek kıl. Allahım! Bu iş benim dinim, hayatım ve işlerimin akibeti*

⁹⁰⁰ İbn Maîn ve Taberânî: Onu sika görmekteyler. Ebû Hâtim ise: Onda bir beis yok demektir. Bkz. İBN HANBEL, *el-İlel ve Marifeti'r-Ricâl*, I, 296; YAHYÂ B. MAÎN, *Târîh İbnu Maîn(Duri)*, c.II, 351; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XVII, 219.

⁹⁰¹ Ahmed, Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim: Onun hakkında: Onda bir beis yoktur demektirler. İbn Maîn ise: O sâlihtir hadisi geçerlidir. Ayrıca İbn Maîn, Tirmizî ve Nesâî, Onu sika saymışlardır. İbn Hibbân onu sikatında zikretmiştir ancak hata yapar bir sözü geçmektedir. Bkz. İBN HANBEL, *el-İlel ve Marifeti'r-Ricâl*, c.I, 182; EBÛ ZÛR'A, *ed-Duafâ*, c.III, 902; İBN EBÎ HATİM , *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.V, 293.

⁹⁰² Süfyân b. Uyeyne onun hakkında sadık idi. Bu sebeple onun yanında sâlih olan kimseler toplanırdı. El-Humeydi ise: O bir hâfızdır demektir. İbn Maîn ve Ebû Hâtim: o sikadır demişlerdir. Bkz. EBU'L-VELÎD EL-ENDELUSI, *et-Tâ'dîl ve't-Tecrîh*, c.II, 638; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXVI, 508.

*için kötü ise beni ondan, onu da benden uzak tut ve hayırlı olanı her nerede isem bana takdir et. Takdir ettiğine de razı kıl*⁹⁰³.

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a ve Ebû Saîd Mevla Beni Hâşim'den; Buhârî, İbrahim b. el-Munzir vasıtasıyla M'an b. İsa'dan; Ayrıca Buhârî, Kuteybe b. Saîd ve Mutarrif b. Abdullah'den; İbn Mâce, Ahmed b. Yûsuf es-Süllemi vasıtasıyla Hâlid b. Mahled'den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî Abdurrahmân b. Mukatil ve Muhammed b. İsa'dan birlikte; Tirmizî, Kuteybe b. Saîd'den; Tamamı Abdurrahmân İbn Ebi'l-Mevâl el-Medenî vasıtasıyla Muhammed b. el-Munkedir'den, oda C'abir b. Abdullah isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Buhârî ve Müslim'in şartlarına bu hadis'in isnadı göre sahihtir, Ricâli ise Buhârî ve Müslümin ricâlidirler ve sikadılar. Buna ilaveten Tirmizî, hadis hakkında şu bilgilere yer verir: Bu konuda Abdullah b. Mes'ûd ve Ebû Eyyûb'tan da hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Câbir hadisi *hasenun sahih garibtir* ve sadece Abdurrahmân b. Ebi'l-Mevâlî yoluyla bilmekteyiz. Ayrıca bu kimse Medîneli bir ihtiyar olup güvenilir bir kimsedir. Sûfyân ondan hadis rivâyet etmiştir. Pek çok hadis imâmı da yine ondan hadis rivâyet etmişlerdir. Abdurrahmân b. Zeyd b. ebi Mevalî'dir.⁹⁰⁴ Rivayet sahihtir.

Rivâyetin metin Ahmed, Buhârî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâi de aynı şekilde tahrir edilmiştir. Yalnız (أرضني به) kelimesi bazı rivayette (تَمَّ رَضَنِي بِهِ) şeklindedir.

3.7.42. Yolculuk Adabı ve Çıkma Zamanı

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, Yezîd İbn Ebî Habîb (ö. 128/746)⁹⁰⁵, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî, Abdullah b. K'eb b. Mâlik (ö. 97/716)⁹⁰⁶, babası K'ab b. Mâlik el-Ensârî'den (ö. H. Ali'nin hilafetinde)

⁹⁰³ İBN HANBEL, c.XXIII, 55, (Hn: 14707); BUHÂRÎ, et-Teheccud, 27, (c.II, 57, Hn: ?), ed-Deavat, 48, (c.VIII, 81, Hn: 6382), et-Tevhid, 10, (c.IX, 118, Hn: 7390), İkametü's-Salat ve's-Sünnetü fihe, 188, (c.I, 440, Hn: 1383); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve's-Sünnetü fihe, 181, (c.I, 432, Hn: 1359); Ebu Dâvûd, Ebbab el-Vitr, 31, (c.II, 89, Hn: 1538); TİRMİZÎ, el-Vitr, 18, (c.II, 345, Hn: 480).

⁹⁰⁴ TİRMİZÎ, el-Vitr, 18, (c.II, 345).

⁹⁰⁵ İbn Maîn: Yezîd, İbn Şihâb'dan hadisi duyarak almamıştır. Ahmed ise aynı İbn Maîn'in görüşündedir. Fakat eğer net bir şekilde beyan ederse manası duyarak almıştır demektedirler. El-İclî ve Ebû Zur'a: O, Sikadır demişlerdir. YAHYÂ B. MAÎN, *Târîh İbnu Maîn(Durî)*, c.IV, 475; İBN HANBEL, *el-İlel ve Marifeti'r-Ricâl*, c.I, 538; el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.II, 381; EBÛ ZÛR'A, *ed-Duafâ*, c.III, 954.

⁹⁰⁶ İbn Sa'd: O, Sika ve hadisleri vardır. Bkz. El-İclî ise ve Ebû Zur'a: O, sikadır demektedirler. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.5, 209; el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.II, 52; EBÛ ZÛR'A, *ed-Duafâ*, c.III, 894.

bildiriyor: “Resulullah (s.a.v) yolculuğa çıkmak istediği zaman Perşembe gününden başka bir günde çıkmazdı”⁹⁰⁷.

Rivayeti, İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a vasıtasıyla Abdullah b. Lehîa’dan, oda Yezid İbn Ebî Habîb’den. Ayrıca İbn Hanbel, Leys b. Sa’d vasıtasıyla Ukayl’den, Yine İbn Hanbel, Abdürrezzâk b. Hemmâm vasıtasıyla da Ma’mer b. Raşt’ten; Buhârî ise, Ebû Âsim ed-Dahhâk’tan; Tamamı Mühammed b. Müslim ez-Zührî isnadiyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel bir çok tarikle, Dârimî ve Müslim ise üçer tariklerle, Buhârî ve Nesâî ise de Beşer tariklerle, İbn Mâce ise bir tarikle, Ebû Dâvûd ise yedi tarikle, isnadları Mühammed b. Müslim ez-Zührî’de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Abdurrahmân b. Ka’b b. Mâlik isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel, İsmail b. Uleyye vasıtasıyla Abdullah b. Avn’dan, oda Ömer b. Kesîr b. Eflah isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

İbn Hanbel, Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî birer tarikle isnadları Mühammed b. Müslim ez-Zührî’de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Abdurrahmân b. Abdullah b. Ka’b’den, oda babası Abdullah b. Ka’b vasıtasıyla amcası Ubeydullah b. Ka’b isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Byhârî ve Nesâî birer tarikle de isnadları Abdullah b. el-Mübârek’te birleşmiş ve onun vasıtasıyla Yûnus b. Yezîd el-Eylî’den, oda Mühammed b. Müslim ez-Zührî vasıtasıyla Abdurrahmân b. Abdullah b. Ka’b isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Tamamı Ka’b b. Mâlik’ten bu rivâyeti almışlar ve nakletmişlerdir.

Hadis bu siyakla değil başka siyakla nakl edilmesi daha sahihtir. Bu yüzden hasenu li-gayrihi mertebesini kazanmaktadır. Ayrıca İbn Lehîa bu rivâyeti tek

⁹⁰⁷ İBN HANBEL, c.XXV, 50-51-52-53-54, (Hn: 15770-15771-15772-15773-15774), c.XXV, 58-59, (Hn: 15779-15781-15782), , c.XXV, 65-66, (Hn: 15788-15789), c.XXXXV, 145, (Hn: 27170), c.XXXXV, 147-148, (Hn: 27172-27175), c.XXXXV, 157, (Hn: 27176), c.XXXXV, 159, (Hn: 27178); DÂRİMÎ, es-Salat, 175, (c.II, 952, Hn: 1561), es-Seyr, 2, (c.III, 1582, Hn: 2480), 14, (c.III, Hn: 2494); BUHÂRÎ, el-Vesaya, 16, (c.IV, 7, Hn: 2757), el-Cihad ve’s-Seyr, 102, (c.IV, 48, Hn: 2947-2948-2949-2950), 196, (c.IV, 77, Hn: 3088), el-Menakip, 23, (c.IV, 189, Hn: 3556), Menakip el-Ensâr, 43, (c.V, 54, Hn: 2889), el-Meğazi, 3, (c.V, 72, Hn: 3951), 80, (c.VI, 3, Hn: 4418), Tefsir el-Kur’an, 156, (c.VI, 68, Hn: 4673), 159, (c.VI, 69, Hn: 4676) 160, (c.VI, 70, Hn: 4677), 161, (c.VI, 71, Hn: 4678), el-İstizen, 21, (c.VIII, 57, Hn: 6255), el-İman ve’n-Nur, 24, (c.VIII, 140, Hn: 6690), el-Ehkam, 53, (c.IX, 82, Hn: 7225); MÜSLİM, Salatü’l-Mûsâfirin ve Kasrihe 716, (c.I, 496), et-Tevbe 2769, (c.IV, 2120); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve’s-Sünnetü fihe, 192, (c.I, 446, Hn: 1393); EBU DÂVUD, et-Talak, 12, (c.II, 262, Hn: 2202), el-Cihad, 84, (c.III, 35, Hn: 2605), 101, (c.III, 43, Hn: 2637), 172, (c.III, 88, Hn: 2773), 177, (c.III, 91, Hn: 2781), el-İman ve’n-Nuzur, 29, (c.III, 240-241, Hn: 3317-3319-3321), es-Sünne, 3, (c.IV, 199, Hn: 4600); NESÂÎ, el-Mesacid, 38, (c.II, 53, Hn: 731), et-Talak, 18, (c.VI, 152-153-154, Hn: 3422-3423-3424-3425-3426), el-İman ve’n-Nuzur, 35, (c.VII, 22, Hn: 3823), 36, (c.VII, 22-23, Hn: 3824-3825-3826).

başına nakletmiştir ve ona güvenilemez. Çünkü kitabı yandıktan sonra hıfzını kaybetmiştir. Rivâyetin diğer ravileri Buhârî ve Müslim'in ricâli olup sıkadırlar.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, yukarıdaki hadisi tahrir eden İbn Hanbel, Yezîd İbn Ebî Habîb Vasıtasıyla Zührî'den nakletmiştir. Zührî'den de Akil, Yûnus, Ma'mer ve diğerleri de nakletmektedirler. Tirmizî tahrir ettiği hadis ise: Ka'b b. Mâlik'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Bedir savaşı hariç Tebük savaşına kadar Rasûlullah'in (s.a.v) yaptığı hiçbir savaştan geri kalmamıştım. Rasûlullah (s.a.v), Bedir savaşından geri kalan hiç kimseyi kınamamıştı. Çünkü o savaşa kervanı kastederek çıkmıştı. Sonra Kureyş kervanlarına imdad için çıkıp gelmişlerdi. Allah'ın Enfal sûresi 42. ayetinde buyurduğu gibi sözleşmeksizin Bedir'de buluşmuş oldular. Hayatıma yemin ederim ki Peygamber'in (s.a.v) müşriklerle karşılaşmasının en şerefli Bedir savaşındır. Buna rağmen Akabe gecesindeki buluşmamız yerine Bedir'de buluşmuş olmamı da arzu etmem çünkü Akabe gecesinde İslam üzere söz vermiştik o gün daha kıymetli ve değerlidir. Bundan sonra Tebük savaşına kadar hiçbir yerde Peygamber'den (s.a.v) geri kalmadım. Tebük Peygamber'in (s.a.v) yaptığı son savaş idi. Rasûlullah (s.a.v), savaşa çıkılması için insanlara ilanda bulundu. Ka'b b. Mâlik bu hadisi uzun uzadıya anlattı ve sonunda şöyle dedi: "... Peygamber'e (s.a.v) gittim. Onu mescidde oturur buldum çevresinde Müslümanlar vardı o insanlar arasında ayın ışıltısı gibi ışık saçıyordu adeta... Bir işe sevindiği zaman yüzü gülerdi. Geldim önüne oturdum; *"Ey Ka'b! Annenin seni doğurduğu günden beri üzerine gelen en hayırlı güne sevin müjdeler sana"* Ben de; Ey Allah'ın Rasûlü (s.a.v) bu müjdeli haber sizden mi yoksa Allah'tan mı? dedim. *"Allah tarafındandır"* buyurdu ve şu ayetleri okudu: **"Gerçek şu ki, mü'minlerden bir kısmının, kalpleri kaymak üzereyken Allah, peygamberi sıkıntılı bir zamanda, O'na uyan Muhâcirleri ve Ensâr'ı affetti sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü o Allah, gerçekten mü'minlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir. Ve savaştan geriye kalan üç kişinin -(ki onlar: Ka'b b. Mâlik, Hi-lâl b. Ümeyye, Mürâre b. er-Rabî'dir)- de tevbesini kabul etti. Yeryüzü genişliğine rağmen, onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkılmıştı. Nihayet Allah'tan, yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Bunun üzerine O da, yine merhametle o üç kişiye yöneldi ki, pişmanlık duyup tevbe etsinler; çünkü kendisine yürekten yönelen, sığınan herkesi, acıması-esirgemesiyle kuşatıp**

tevbeleri kabul eden, yalnızca Allah'tır⁹⁰⁸. Yine bizim hakkımızda Tevbe sûresi yüz ondokuz ayeti nazil oldu: **“Ey iman edenler! Yolunuzu Allah'ın kitabıyla bulmaya çalışın, doğrulardan olun ve hem de doğrularla beraber olun.”**⁹⁰⁹ Ka'b diyor ki: Ey Allah'ın Peygamberi dedim. Tevbemin kabul edilmiş sebebi sadece doğruyu söylemem ve tüm mal varlığımı Allah ve Rasûlü yolunda bağışlamamdan dolayıdır. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *“Malının bir kısmını kendine ayır, bu senin için hayırlıdır”*. Ben de Hayber'deki hissemi alıkoyacağım dedim. Ka'b sözlerine şöyle devam etti: Ben iki arkadaşımın birlikte Peygamber'e (s.a.v) doğruyu söylediğim zaman gönlümde Müslümanlıktan sonra Peygamber'e (s.a.v) doğruyu söylemekten daha büyük bir nimeti Allah bana vermemiştir. Biz yalan söylemedik. Değilse yalan söyleyenler gibi biz de helak olurduk. İçtenlikle dilerim ki Allah'ın beni doğrulukla denediği gibi başka birisini denemesin. Bu olaydan sonra bilerek hiçbir yalan söylemedim. Ömrümün geri kalan kısmında da Allah'tan beni korumasını içtenlikle isterim. Söz konusu Tirmizî bu hadisin hakkında şöyle demektedir: Bu hadis Zührî'den değişik bir senedle rivâyet edilmiştir. Abdurrahmân b. Abdullah b. Ka'b b. Mâlik'in babası Ka'b b. Mâlik amcası Ubeydullah'tan ve Ka'b'ten denilmiş aynı zamanda başka türlü bir sened daha zikredilmiştir. Yunus bu hadisi Zührî'den, Abdurrahmân b. Abdullah b. Ka'b b. Malik'in babası Ka'b b. Malik şöyle anlattı... şeklinde de rivâyet edilmektedir⁹¹⁰. Bu olay Buhârî ve Müslim'in sahih'inde de uzun bir hadiste ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.. Ebu Dâvud naklettiği rivâyete gelince, hadis aslında Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin rivayet ettiği uzunca bir hadisin baş tarafıdır. Başkaları ise kısaca nakletmişlerdir. Bu hadis bu siyakla değil başka siyakla nakl edilmesi daha sahihtir. Sonuçta elimizdeki hadisin isnadında İbn Lehîa bulunduğu nedeniyle ve bu rivâyet Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin tahric ettikleri uzunca bir hadisin parçası olması sebebiyle hasenun sahih mertebesinde.

3.7.43. Yolculuk Adabı ve Duaları

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, el-Hasan b. Sevban (ö. 145/762)⁹¹¹, Mûsâ b. Verdân (ö. 117/735)⁹¹², Ebû Hureyre der ki: Resulullah

⁹⁰⁸ Tevbe, 9/117-118.

⁹⁰⁹ Tevbe, 9/119.

⁹¹⁰ TİRMİZÎ, Tefsîr el-Kur'ân, 10, (c.V, 281, Hn: 3102).

⁹¹¹ Ebû Hâtîm: Onun hakkında Onda bir beis yoktur demektir. İbn Hibbân ise Onu sikatında zikretmektedir. Bkz. İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.III, 3; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 126.

(s.a.v) birini uğurlayacağı zaman: “*Dinini, yükümlülüklerini ve amellerinin akibetini Allah’a emanet ediyorum*”⁹¹³.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a’dan; İbn Mâce, Hişâm b. Ammâr vasıtasıyla el-Velîd b. Müslim’den; hocaları Abdullah b. Lehîa’den. İbn Hanbel, Attab b. Ziyâd vasıtasıyla Abdullah b. el-Mübarek’den, oda el-Leys b. Sa’d’dan. Abdullah b. Lehîa ve el-Leys b. Sa’d, el-Hasan b. Sevban vasıtasıyla Mûsâ b. Verdân isnadıyla Ebû hureyre’den nakletmişlerdir.

Abdullah b. Lehîa bu hadisin isnadında bulunduğu göre isnadı zayıflığa ma’ruz kalmıştır. Ayrıca bu konuda İbn Ömer’den de hadis rivâyet edilmiştir. İbn Ömer’in hadisinden destek alarak elimizdeki hadis hasenun sahih mertebesini kazanmış olduğunu görüyoruz. İbn Ömer’in hadisi ise: Kaze'a'ya hitaben "Gel! Ben seni Rasûlullah'ın (s.a.v) (mücahidleri ve) beni uğurladığı gibi uğurlayayım" dedi (ve şöyle dua etti): "Senin dinini, emanetini ve amellerinin sonuçlarını Allah'a emânet ediyorum"⁹¹⁴. Ahmed *Müsned*'in de, bir hadisi şerifte ifâde edildiğine göre, "Azîz ve celîl olan Allah'a bir şey emânet edildiği zaman o şeyi mutlaka muhafaza eder". O emâneti heder olmaktan korur. Ona musallat olan zâlimleri dünyada ve âhirette cezalandırır.

3.7.44. Yolculuk Adabı, Duaları

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Ebu'l-Ehvas Selam b. Süleym (ö. 179/795)⁹¹⁵, Simâk b. Harb (ö. 123/741)⁹¹⁶, Ebû Abdullah İkrime el-Medenî (ö. 104/722)⁹¹⁷, Abdullah b. Abbâs der ki: Resulullah (s.a.v) yolculuğa çıkmak istediği zaman: “*Allahım! Yolculukta bize yoldaş, geride kalan ailemize de kefil sensin. Allahım! Yolculuk esnasında dara düşmekten, üzüntülü bir şekilde geri dönmekten*

⁹¹² İbn Hanbel’in dediğine göre: Eski geçerli bir râvidir. İbn Maîn ise: Hadis ricâlinden değildir. Öte yandan Sâlih demektir. El-İclî: Sika. Ebû Hatim Onda bir beis yoktur demektir. Bkz. İBN HANBEL, *el-İlclî ve Marifeti'r-Ricâl*, c.II, 32; Maîn, *Târih İbnu Maîn(Durî)*, c.II, 596; MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XIX, 165.

⁹¹³ İBN HANBEL, c.XIV, 319, (Hn: 8694), c.XV, 126, (Hn: 9230); İBN MÂCE, el-Cihad, 24, (c.II, 943, Hn: 2825).

⁹¹⁴ İBN MÂCE, el-Cihâd, 24, (c.II, 943, Hn: 2826); EBÛ DÂVÛD, el-Cihâd, 80, (c.III, 34, Hn: 2600); TİRMİZÎ, ed-Deavât, 44, (c.V, 376, Hn: 3442).

⁹¹⁵ İbn Sa’d: çok hadis rivâyet eden bir raviydir ve hadis rivâyetine sâlihtir. El-İclî de ki: Sika, sünnet sahibiydir. Ebû Zur’a ise: O, Hafız ve sikadır demekte. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 356; el-İCLÎ, *Târihu's-Sikât*, c.I, 212; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ*, c.III, 880.

⁹¹⁶ İbn Hanbel: O, Anamlı bir adamıydı ve rivâyet ettiği hadisler pek çok ağzına yakışıyordu. El-İclî ise: Onun hadis rivâyeti câzidir demekte. İbn Maîn’e göre O, sikadır. Bkz. İBN HANBEL, *el-İlclî ve marîfetu'r-ricâl*, c.III, 321; el-İCLÎ, *Târihu's-Sikât*, c.I, 207; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta’dîl*, c.IV, 279.

⁹¹⁷ Katade’nin dediğine göre: İkrime, Tefsirci, sire’den haberdarıya. İbn Cüreyc ise: Onun hakkında ilim’in üçte biri ondadır demekte. Eyyûb’dan soruncalar ikrimeyi? O sika olmasaydı ondan hadis alamazdık demiştir. Bkz. MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XIX, 165.

sana sığınırım. Allahım! Yolumuzu kısa, yolculuğumuzu kolay kıl” diye dua ederdi⁹¹⁸.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a’dan; ayrıca İbn Hanbel, Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe vasıtasıyla Abdullah b. Muhammed’dan; hocaları Ebu’l-Ahvas Selam b. Süleym vasıtasıyla Simâk b. Harb’dan, oda Ebû Abdullah İkrime el-Medenî isnadıyla, Abdullah b. Abbâs’tan bu rivâyeti almışlar ve nakletmişlerdir.

Simâk’ın İkrime’den rivâyetlerinde ızdırab⁹¹⁹ vardır⁹²⁰. Rivayetimiz de Simâk’ın isnadıyla nakledilmiştir. O, İbn Ömer, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Sercis’ten de rivâyet edilmiştir. Rivayet hasen’dir.

Rivâyetin metin açısından birinci bölümüne ilaveten Abdullah b. Muhamme, Ebu’l-Ehvas tarikinde ilaveten: *وَإِذَا أَرَادَ الرَّجُوعَ قَالَ: أَيُّونَ، تَائِبُونَ، عَابِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ وَإِذَا تَوْبًا تَوْبًا، لِرَبِّنَا تَوْبًا، لَا يُغَادِرُ عَلَيْنَا حَوْبًا* döndüğü zaman: “*Bizler, yolculuktan vatanımıza selâmetle dönenleriz, tevbe edenleriz, ilâhımıza ibâdet edenleriz ve yalnızca Rabbimize hamd edenleriz*”. Ailesi yanına girince: “*Tevbe, tevbe, Rabbimize tevbe ve rücû günah bırakmayacak olan tevbe*” bölümü vardır.

3.7.45. Yolcu Namazı

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Leys b. Sa’d b. Abdurrahmân el-Fehmî, Muhammed b. Müslim b. Şehap ez-Zühri, Abdullah İbn Ebî Bekr b. Abdurrahmân (ö. ?)⁹²¹, Ümeyye b. Abdullah b. Hâlid b. Esîd (ö. 87/706)⁹²² bildiriyor: Abdullah b. Ömer’e: “Kur’an’da mukimken kılınacak namaz ile korku anındaki namaz konusunda ayet bulabiliyoruz. Ancak yolcu namazı hakkında ayet göremiyoruz” dediğimde, İbn Ömer: “Allah, Muhammed’i (s.a.v) gönderdiğinde biz hiçbir şey bilmiyorduk. Bundan dolayı Muhammed (s.a.v) nasıl yapıyorsa biz de aynısını yaparız” karşılığını verdi⁹²³.

⁹¹⁸ İBN HANBEL, c.IV, 156, (Hn: 2311), c.IV, 455, (Hn: 2723).

⁹¹⁹ Hadis terimi olarak ızdırab, muhalefetten doğan bir zayıflık sebebidir. Açıklamak gerekirse, bir ravi bir sefer rivayet ettiği hadisi ikinci sefere değişik tarzda rivayet eder. Ondan işiten raviler de birbirlerinden farklı şekillerde rivayet ederler.

⁹²⁰ Ebû İshâk el-Huveynî, *Nesl en-Nibâl bi-Mu’cem er-Ricâl*, (Thk.) Ebû Amr Ahmed b. Atıyye, Dâr İbn Abbâs, Mısır, 1. Baskı, 1433/2012, c.II, 516.

⁹²¹ İbn Halefün dediğine göre: İbn Abdurrahîm O, sikadır demekte. Buhâri ise: O, Hadisi sâlih değildir söylemekte. Aynı zamanda bu söz İbn Adiy ve Zehebî kaynaklarında da nakletmişlerdir. Bkz. İBN ADİY, *el-Kâmil Fi Du’afâi’r-Ricâl*, c.V, 384; ZEHEBÎ, *el-Muğni fi’l-Duafa’*, c.I, 333.

⁹²² İbn Sa’d: Onun hakkında az hadis rivayet eden bir raviydi. El-İclî ise: O, Sikadır demekte. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.VI, 28; el-İCLÎ, *Târîhu’s-Sikât*, c.I, 73.

⁹²³ İMAM MÂLİK, *Kasr es-Salat fi es-Sefer* 7, (c.I, 145); İBN HANBEL, c.XIV, 238, (Hn: 5333), c.XIV, 495, (Hn: 5683), c.X, 422, (Hn: 6353); İBN MÂCE, *İkametü’s-Salat ve’s-Sünnetü fihe*, 73, (c.I, 339, Hn: 1066); NESÂÎ, *es-Salat*, 3, (c.I, 226, Hn: 457), *Taksir es-Salat fi’s-Sefer*, 1, (c.III, 117, Hn: 1434).

Rivayeti, İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a'dan; İbn Mâce, Muhammed b. Rumh'den; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; hocaları el-Leys b. Sa'd'den. Ayrıca İbn Hanbel, Abdürrezzâk b. Hemmâm vasıtasıyla Ma'mer b. Râşid'den. İkisi el-Leys b. Sa'd ve Ma'mer b. Râşid vasıtalarıyla Muhammed b. Müslim ez-Zührî'den. Nesâî ise, Yûsuf b. Saîd vasıtasıyla Haccâc b. Muhammed el-Masîsî'den, oda Muhammed b. Abdullah eş-Şuaysi'den. İkisi Muhammed b. Müslim ez-Zührî ve Muhammed b. Abdullah eş-Şuaysi vasıtalarıyla Abdullah İbn Ebî Bekr b. Abdurrahmân'dan, oda Ümeyye b. Abdullah isnadıyla nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel, Abdurrahmân b. Mehdî vasıtasıyla Mâlik b. Enes'den, oda Muhammed b. Müslim ez-Zührî vasıtasıyla , Âli b. Hâlid b. Üseyd'den bir Adam isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Abdullah b. Ömer'den bu rivâyeti nakletmişlerdir.

Bu rivayetin isnadında, Abdullah İbn Ebî Bekr hakkında İbn Abdurrahîm sıkı ifadesini kullanmıştır. Hafız İbn Hacer ise onun için sadûk demektedir ⁹²⁴. Ahmed, İbn Mâce ve Nesâî yukarıdaki rivâyet metniyle nakletmişlerdir. Rivayet metnin de “وَلَا نَعْلَمُ شَيْئًا” ibaresi geçerken, Ahmed *Müsned*'in de tahrir ettiği metinde: “وَنَحْنُ أَجْفَى النَّاسِ” Biz insanların en cahiliydik” ibaresi geçmektedir. Ayrıca Nesâî tahrir ettiği rivâyetin metninde: “وَنَحْنُ ضَلَالٌ فَعَلَّمْنَا،” Bizler hep dalâlette iken Hz. peygamber (s.a.v) bize geldi ve dinimizi öğretti. Bize öğrettikleri arasında namazı sefer sırasında iki rekat kılmak da var” şeklindedir. Sonuçta elimizdeki hadis iki senedle rivâyet edilmiştir. Birisi Ümeyye b. Abdullah'ın yoluyla muttasıl olarak, diğeri Âli Hâlid b. Üseyd isnadında “bir Adam” meçhul ravi olmasıyla munkati' rivâyet edilmiştir. Hadisler birbirlerine destek olarak sahih derecesini kazanmıştır.

3.7.46. Cemaatle Namaz Kılmanın Fazileti

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdullah el-Medenî, Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Resulullah (s.a.v): “*Kişinin cemaatle kıldığı namaz, kendi başına kıldığı namazdan yirmi yedi derece daha üstündür*” buyurmuştur.⁹²⁵

⁹²⁴ el-İSYÛBÎ, *Zehîretü el-Ukbâ fi Şarh el-Müctebâ*, c.VI, 128.

⁹²⁵ İMAM MÂLİK, es-Salatü'l-Cemae' 1, (c.I, 129); İBN HANBEL, c.XIII, 296, (Hn: 4670), c.XIII, 238, (Hn: 5332), c.X, 57, (Hn: 5779), c.X, 151, (Hn: 5921), c.X, 483, (Hn: 6455); DÂRİMÎ, es-Salat, 56, (c.II, 811, Hn: 1313); BUHÂRÎ, el-Ezan, 30, (c.I, 131, Hn: 645); MÜSLİM, el-Mesacid ve Mevazi es-Salat, (c.I, 450-451, Hn:650); İBN MÂCE, el-Mesacid ve'l-Cemaat, 16, (c.I, 259, Hn: 789); TİRMİZÎ, es-Salat, 47, (c.I, 420, Hn: 215); NESÂÎ, el-İmame, 43, (c.II, 103, Hn: 837).

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; tamamı Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel iki tariklr, Dârimî, Müslim, İbn Mâce ve Tirmizî, birer tarilke isnadları Ubeydullah b. Ömer el-Ömerî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ebû Abdullah Nâfi' el-Medenî isnadıyla Abdullah b. Ömer'den nakletmektedirler.

Ricâli ise Buhârî ve Müslümin ricâli ve isnadı İmam-ı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî, İbn Ömer'in ettiği bu rivâyet hakkında şöyle ifade etmiştir: Bu konuda Abdullah b. Mes'ûd, Ubey b. Ka'b, Muâz b. Cebel, Ebû Saîd, Ebû Hüreyre ve Enes'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca İbn Ömer hadisi *hasen sahihtir*. Aynı şekilde Nafi', İbn Ömer'den "Cemaatle kılınan namazın tek başına kılınan namazdan yirmi yedi kat daha değerli olduğu" rivâyet edilmiştir. Bu konudaki rivâyetlerin çoğu "yirmi beş" kat derken sadece İbn Ömer rivâyetinde "yirmi yedi" kat denmektedir⁹²⁶. Rivâyetler tarikleri mutabîleri ile sahih mertebesine yükselir.

3.7.47. İmamın Namazı Uzatmaması

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebû'z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Biriniz bir topluluğa iman olduğunda namazı kısa tutsun. Zira içlerinde zayıf, hasta ve yaşlı olanlar bulunabilir. Ama tek başına kılıyorsa namazını istediği kadar uzatsın"⁹²⁷.

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a'dan; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf'den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî'den; Müslim, Tirmizî ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd vasıtasıyla el-Muğîre b. Abdurrahmân el-Hizamî'den; Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel iki tarikle, Ebû Dâvûd ve Müslim ise birer tarikle isnadları Ebû Seleme b. Abdurrahmân ve Saîd b. el-Müseyyib'e ulaşarak ve onların isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

⁹²⁶ TİRMİZİ, es-Salat, 47, (c.I, 420).

⁹²⁷ İMAM MÂLİK, es-Salatü fi Ramazan 13, (c.I, 134); İBN HANBEL, c.XII, 441, (Hn: 7474), c.XIII, 100, (Hn: 7667), c.XIII, 383, (Hn: 8006), c.XIII, 530, (Hn: 8218), c.XV, 51, (Hn: 9104), c.XVI, 110, (Hn: 10099), c.XVI, 310, (Hn: 10522), c.XVI, 462, (Hn: 10793), c.XVI, 548, (Hn: 10938); BUHÂRÎ, Tefri Ebvab es-Salat, 12, (c.I, 211, Hn: 794-795); MÜSLİM, es-Salat 467, (c.I, 341); EBU DÂVÛD, Ebvab şehri Ramazan, 1, (c.II, 49, Hn: 1371-1372); TİRMİZİ, es-Salat, 61, (c.I, 461, Hn: 236); NESÂÎ, el-İmame, 36, (c.II, 94, Hn: 823).

Yine İbn Hanbel, üç tarikle tahrir ederek isnadı Muhammed b. Abdurrahmân İbn Ebî Zi'b'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ebu'l-Velîd Mevlâ Amr b. Hidâş isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Birde İbn Hanbel, iki farklı tarikle tahrir ederek isnadı Süleyman b. Mihrân el-A'meş'te birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Bir daha İbn Hanbel, Muhammed b. Ca'fer vasıtasıyla Şu'be b. el-Heccâc'dan, oda Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Ebî Süleyman vasıtasıyla, Atâ İbn Ebî Rebâh isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Müslim ise, Muhammed b. Râfi' vasıtasıyla Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan, oda Ma'mer b. Râşid vasıtasıyla Hemmâm b. Münebbih isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Tamamı Ebû Hureyre'den bu rivâyeti almışlar ve nakletmişlerdir.

Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre Abdurrahmân b. Mehdî tariyle sahihtir. İshâk b. İsâ et-Tabb'a İbn Mehdî'nin mütabi'i tarik ile rivayeti vardır. Tirmizî, Ebû Hureyre'nin bu rivâyeti hakkında şöyle demiştir: “Bu konuda Adıyy b. Hatîm, Enes, Câbir b. Semure, Mâlik b. Abdullah, Ebû Vakîd, Osman b. Ebî'l Âs, Ebû Mes'ûd, Câbir b. Abdullah ve İbn Abbâs'tan hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre'nin hadisi *hasen sahihtir*. İlim adamlarının çoğunluğu bu görüşte olup hasta, güçsüz ve yaşlı kimselere güçlük getirmemek için namazın uzatılmamasını tercih etmişlerdir.”⁹²⁸ Rivayet *sahih* isnadla nakledilmektedir.

Ahmed, Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî aynı anlamlı metinle rivâyet etmektedirler. Ahmed ve Ebû Dâvûd “وَرَدَّ الْحَاجَةَ”-iş güç sahibi olanı vardır” ibaresi ilavedir. Ahmed diğer bir tarikte “فِي كُلِّ الصَّلَاةِ يُقْرَأُ، فَمَا أَسْمَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، “”أَسْمَعْنَاكُمْ، وَمَا أَخْفَى عَلَيْنَا، أَخْفَيْنَا عَلَيْكُمْ” –“Her namazda okunur, Peygamber'den (s.a.v) duyduğumuzu okumakla size işttirdik. Gizli olarak okumaktan ne gizlediyse de size gizledik.” şeklindedir. Müslim ve Tirmizî tahrir ettikleri tarikte hadiste bulunan “zira içlerinde zayıf, hasta ve yaşlı olanlar bulunabilir” cümlesine ilave “çocuk” kelimesi de geçmektedir.

3.7.48. Hz. peygamber'in Minberi ve Cemaatten Daha Yüksekte Durması.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdülazîz İbn Ebî Hâzim (ö. 184/800)⁹²⁹, babasından Ebû Hâzim Seleme b. Dînâr el-Medenî (ö. Mansûr'un

⁹²⁸TİRMİZÎ, es-Salat, 61, (c.I, 461).

⁹²⁹ İbn Sa'd: çok hadis rivayet eden bir raviydi demektedir. İbn el-Medînî dediğine göre: O, babasından bazı rivâyet ettiği hadisleri almadığı ve yazmadı. İbn Hanbel: Fena olmadığımı ümid ederim demektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 492; es-SA'DÎ, *Suâlât Muhammed*

hilafetinde)⁹³⁰, bildiriyor: Sehl b. Sa'd'a Hz. peygamber'in (s.a.v) minberinin hangi ağaçtan yapıldığı sorulunca şu karşılığı verdi: Vallahi hangi ağaçtan yapıldığını, kimin yaptığını, hangi gün yapıldığını ve hangi gün yerine konulduğunu bilmiyorum. Hz. Peygamber'in (s.a.v) üzerine ilk oturduğu güne de şahid oldum. Kadının birinin marangoz bir kölesi vardı. Allah Resûlü (s.a.v) kadına: “*Kölene söyle de insanlara konuşma yaparken üzerinde oturacağım ayaklı bir şey yapsın*” buyurdu. Kadın kölesine böyle bir şey yapmasını söyleyince köle ormana gidip ılgın ağacı kesti. Ondan üç basamaklı bir minber yaptı. Kadın bu minberi Hz. Peygamber'e (s.a.v) gönderince minber şu an gördüğünüz yere konuldu. Minberin ilk konulduğu gün Hz. peygamber (s.a.v) üzerinde oturup tekbir getirdi. Kıraatini yaptıktan sonra rüku etti. Rükudan kalkınca gerisin geriye miberden inip secde etti. Cemaat de aynısını yapıyordu. Secdeden sonra tekrar minbere çıktı. Namazı bitirene kadar da bu şekilde yaptı. Namazı bitirince de: “*Ey insanlar! Bana uyanız ve nasıl namaz kıldığımı görmenî'z için böyle yaptım*” buyurdu. Sehl'e: “Hurma kütüğü (nün inlemesi) olayı insanların dediği gibi gerçekten oldu mu? ” diye sorulunca, Sehl: “Söylenenlerin bir kısmı olmuştur” dedi ⁹³¹.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a'dan; Dârimî, Ebû Ma'mer İsmail b. İbrâhîm'den; Buhârî, Kuteybe b. Saîd'den; ayrıca Buhârî, İbn Ebî Meryem vasıtasıyla Ebû Ğassân'dan; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ ve Kuteybe b. Saîd'den; isnadları Abdülazîz İbn Ebî Hâzim'de birleşmiştir. Buhârî, Ali b. Abdullah'dan; İbn Mâce, Ahmed b. Sâbit el-Cehderî'den; İbn Hanbel; hocaları Süfyân b. Uyeyne'den. Dârimî, Abdullah b. Yezîd vasıtasıyla Abdurrahmân b. Abdülazîz el-Mesûdî'den. Tamamı Ebû Hâzim b. Dînâr'ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel, Hammâd b. Hâlid vasıtasıyla Abdullah b. Ömer'den, el-Abbâs b. Sehl isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

b. Osmân İbn Ebî Şîbe li-Ali b. el-Medîni, c.I, 131; İBN HANBEL, *Su'âlâtü Ebî Dâvûd li'l-İmâm İbn Hanbel fî cerhi'r-Ruvât ve ta'dilihim*, c.I, 221.

⁹³⁰ Ebû Hâtîm: Sika demekte. İbn Hibbân ise Onu sikatında zikretmiştir ve hakkında: O, Medîne'de savcılık yapan , Âbid ve zâhidin birisiydi söylemiştir. Bkz. İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.IV, 159; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IV, 316.

⁹³¹ İBN HANBEL, c.XXXVII, 460, (Hn: 22800), c.XXXVII, 502, (Hn: 22854), c.XXXVII, 512, (Hn: 22871); DÂRİMÎ, *el-Mukaddime*, 6, (c.I, 183, Hn: 41), *es-Salat*, 45, (c.II, 801, Hn: 1293), 203, (c.II, 977, Hn: 1606); BUHÂRÎ, *es-Salat*, 18, (c.I, 85, Hn: 377), 63, (c.I, 97, Hn: 448), *el-Cuma*, 24, (c.II, 9, Hn: 917), *el-Buyu*, 32, (c.III, 61, Hn: 2094), *el-Hibe ve Fadlûhe ve't-Tehrîz aleyhe*, 2, (c.III, 154, Hn: 2569); MÜSLİM, *el-Mesacid ve Mevâdi es-Salat* 544, (c.I, 386); İBN MÂCE, *İkametü's-Salat ve's-Sünnetü fihe*, 199, (c.I, 455, Hn: 1416); EBU DÂVUD, *Tefri ebvab el-Cuma*, 15, (c.I, 283, Hn: 1080); NESÂÎ, *el-Mesacid*, 45, (c.II, 57, Hn: 739).

Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd vasıtasıyla Ya'kub b. Abdurrahmân b. Muhammed el-İskenderânî isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Tamamı Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den bu rivâyeti nakletmişlerdir.

Bu rivâyet, Müslim'in Şartlarına göre isnadı sahihtir, Aynı zamanda Buhari ve Müslim'in sahihlerinde bu rivâyet daha net bir şekilde nakledilmektedir. Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Buhârî'nin Câbir'den yaptığı rivayette ise, sözü edilen kadın Hz. Peygamber'e (s.a.v) üzerine oturması için bir minber yaptırmayı 'teklif etmiştir. Zahirde rivayetler arasında bir ihtilâf göze çarpmakta ise de aslında böyle bir zıtlık yoktur. Önce kadının Hz. Peygamber'e (s.a.v) minber yaptırmayı teklif etmesi, Hz. peygamber'in (s.a.v) da bu teklifi uygun bulup bilâhère kadına haber göndermiş olması, gayet tabiidir. Böyle olunca ortada bir ihtilâf kalmaz. Bu rivayette, Hz. Peygamber'in tekbir aldıktan sonra kıraatine dair bir kayıt yoktur. Buhârî'nin, Ebû Hâzim'den yaptığı rivayette ise, "tekbir aldı, Kur'an okudu, rüku yaptı sonra başını kaldırdı, sonra da geri geri indi" denilmiştir. Sonuçta elimizdeki hadis Buhârî ve Müslim *sahih*'lerine ve Dârimî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Nesâî *Sünen*'lerinde de nakledilmektedir. Bu sebeple rivayet sahih mertebesinde.

3.7.49. Cuma Gününü ve İçinde Olduğu Anın Fazileti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebû'z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildiriyor: Hz. peygamber (s.a.v) şöyle Cuma gününden bahsedip: *"Bu günde öyle bir an vardır ki müslüman kişi namazını bu an denk getirdiği zaman Allah'tan ne istese kendisine verilir"* buyurdu. Bu anın kısa olduğunu ifade babında eliyle işaret etti. İshâk b. İsâ et-Tabb'a: *"kısa bir süre anlamına gelmektedir"* dedi ⁹³².

⁹³² İMAM MÂLİK, el-Cuma 15-16, (c.I, 108); İBN HANBEL, c.XII, 62, (Hn: 7151), c.XII, 440, (Hn: 7472), c.XII, 457, (Hn: 7487), c.XIII, 187, (Hn: 7769), c.XIII, 225, (Hn: 7823-7824), c.XIII, 477, (Hn: 8119), c.XV, 112, (Hn: 9206-9207), c.XIII, 131, (Hn: 9239), c.XIII, 240, (Hn: 9409), c.XIII, 549, (Hn: 9892), c.XVI, 95, (Hn: 10068), c.XVI, 170, (Hn: 10234), c.XVI, 203-204, (Hn: 10302-10303), c.XVI, 226, (Hn: 10343), c.XVI, 237, (Hn: 10362), c.XVI, 282, (Hn: 10460), c.XVI, 285, (Hn: 10465), c.XVI, 321, (Hn: 10545), c.XVI, 360, (Hn: 10616), c.XVI, 377-378, (Hn: 10643-10645), c.XVI, 421, (Hn: 10723), c.XVI, 569, (Hn: 10970), c.XVIII, 168, (Hn: 11624), c.XXXIX, 196, (Hn: 23779), c.XVI, 208, (Hn: 23791); DÂRİMÎ, es-Salat, 204, (c.II, 979, Hn: 1610); BUHÂRÎ, el-Cuma, 35, (c.II, 13, Hn: 935), et-Talak, 23, (c.VII, 51, Hn: 5294), ed-Deavat, 61, (c.VIII, 85, Hn: 6400); MÜSLİM, el-Cum'a 852, (c.II, 583-584), 854, (c.II, 585); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve's-Sünnetü fihe, 99, (c.I, 360, Hn: 1137); EBÛ DÂVÛD, Tefri ebvab el-Cum'a, 1, (c.I, 274, Hn: 1046); TİRMİZÎ, el-Cum'a, 1, (c.II, 359, Hn: 488), 2, (c.II, 362, Hn: 491); NESÂÎ, el-Cum'a, 4, (c.III, 89, Hn: 1373), 45, (c.III, 113, Hn: 1430-1431-1332).

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Buhârî, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ ve Kuteybe b. Saîd'den, Ayrıca Müslim ve Tirmîzî, Kuteybe b. Saîd vasıtasıyla el-Muğîre b. el-Hizâm'den; Tamamı Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel, iki tarikle, Müslim ve Nesâî ise birer tarikle, isnadları Muhammed b. Müslim b. Şehâp ez-Zühri'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel, Dârmî, Buhârî ve İbn Mâce, birer tarikle isnadları Muhammed b. Sîrîn'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Birde İbn Hanbel bir çok farklı tariklerle, Buhârî ve Nesâî ise birer tarikle, Müslim ise de iki tarikle, isnadları Muhammed b. Ziyâd'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Bir daha İbn Hanbel dört tarikle, Ebû Dâvûd, Tirmîzî ve Nesâî ise birer tarikle isnadları Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf'a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Daha da İbn Hanbel, Ali b. İshâk vasıtasıyla Abdullah b. el-Mübârek'den, oda el-Acleh b. Abdullah el-Kenedî vasıtasıyla Ebû Burde İbn Ebî Mûsâ el-Eşârî isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Ayrıca İbn Hanbel, Mûsâ b. Dâvûd vasıtasıyla Abdullah b. Lehîa'dan, oda Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim el-Mekkî vasıtasıyla, C'abir b. Abdullah isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Yine İbn Hanbel, Muhammed b. Ca'fer ve Ravh b. Ubâde vasıtalarıyla Şu'abe b. el-Haccâc veya Saîd İbn Ebî Urûbe'den, oda Katâde b. Diâme vasıtasıyla Ebû Râf'i Nafi' es-Sa'îğ isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Birde İbn Hanbel, Osmân b. Ömer vasıtasıyla İbn Ebî Z'ib Muhammed b. Abdurrahmân'dan, oda Saîd b. Saîd el-Makburî vasıtasıyla Babası Keysân Ebû Saîd el-Makbûrî' isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Bir daha İbn Hanbel, Muhammed b. Musab vasıtasıyla Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî'den, oda Ebû Ammâr Şeddâd b. Abdullah vasıtasıyla Abdullah b. Ferrûh isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

İbn Hanbel, üç farklı tariklerle tahrir ederken isnadı Katâde b. Diâme'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Abdurrahmân b. Âdem İbn Ümmü Bursun isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Nesâî ise, Muhammed b. Yahyâ b. Abdullah vasıtasıyla İbn Hanbel'den, oda İbrâhîm b. Hâlid vasıtasıyla Rabâh b. Zeyd'den, oda Ma'mer b. Raşid vasıtasıyla

Muhammed b. Müslim ez-Zührî'den, Saîd b. el-Museyyib isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Tamamı Ebû Hüreyre'den bu hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre hadisin isnadı Abdurrahmân b. Mehdî tarikiyle sahihtir. Buna ilaveten İshâk b. İsâ et-Tabb'a tarikinin mütabi'idir. Tirmizî: Ebû Hureyre'nin ettiği "Güneşin doğduğu en hayırlı gün; Cuma günüdür. Adem o günde yaratıldı, Cennete o gün girdi ve o gün Cennet'ten çıkarıldı, kıyamette Cuma günü kopacaktır" rivâyet hakkında şöyle demiştir: Bu konuda Ebû Lübabe, Selman, Ebû Zerr, Sa'd b. Ubâde, Evs b. Evs'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre hadisi *hasenun sahihtir*... Ayrıca Ahmed, Tirmizî Ebû Davûd ve Nesâî, Ebû Seleme isnadıyla, Ebû Hüreyre'den naklettiğine göre önceki hadise ilaveten: "O günde bir saat vardır ki; Müslüman bir kul o saati namaz kılarak denk getirir ve o anda Allah'tan her ne hayır dilerse Allah o isteğini ona hemen verir. Ebû Hüreyre diyor ki: Abdullah b. Selam'la karşılaştım ve bu hadisi ona hatırlattım dedi ki: Ben o saati bilirim. Ben de o saati bana haber ver benden gizleme dedim. Dedi ki: O saat ikindiden sonra güneş batıncaya kadardır, dedi. Ben de; ikindiden sonra nasıl olabilir çünkü Rasûlullah (s.a.v) "*Müslüman kul o saati namaz kılarak denk getirir*" buyurmuştur. Halbuki o vakitler namaz kılma vakti değildir dedim. Bunun üzerine Abdullah b. Selam şöyle dedi Rasûlullah (s.a.v): "*Bir yerde oturup namazı bekleyen namazdadır*" buyurmadı mı? Evet dedim. Dedi ki: İşte bu o demektir." Tirmizî bu hadisin hakkında: Bu hadis uzuncadır, buraya ilgili bölümü alınmıştır. Bu hadis *hasen sahihtir*. Hadisteki "O saati bana haber ver benden gizleme" sözünün manası: "Cimri ve hasis olma"⁹³³ demektir. Diğer râviler ise bazı bölümüyle hadisi nakletmektedirler.

3.7.50. Cuma Namazı Öncesi Adab

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Yûnus b. Muhammed el-Mueddeb, Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî, Muhammed b. Müslim b. Şihab ez-Zührî, Abdullah b. Abdullah (ö. 105/723)⁹³⁴, Babası Abdullah b. Ömer b. el-Hattab der ki: Hz. peygamber'ın (s.a.v) şu minber üzerinde: "*Cuma namazına gelecek olan kişi yıkansın*" buyurduğunu işittim⁹³⁵.

⁹³³ TİRMİZÎ, el-Cum'a, 1, (c.II, 359, Hn: 488), 2, (c.II, 362, Hn: 491).

⁹³⁴ İbn Sa'd: Sika ve Az hadis rivâyet eden bir raviydi. el-İclî ve Ebû Zur'a: Sikadır demektirler. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 155; el-İclî, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 266; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.III, 892.

⁹³⁵ İMAM MÂLİK, el-Cum'a 5, (c.I, 102); İBN HANBEL, c.V, 177, (Hn: 3058), c.VIII, 39, (Hn: 4466), c.VIII, 154, (Hn: 4553), c.VIII, 518, (Hn: 4920), c.IX, 11, (Hn: 4942), c.IX, 50-51, (Hn:

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a'dan; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ, Muhammed b. Rumh ve Kuteybe b. Saîd'den; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den, hocaları Leys b. Sa'd'de birleşmiştir. Ayrıca İbn Hanbel, Abdürrezzâk b. Hemmâm ve Muhammed b. Bekr el-Beresânî vasıtalarıyla Abdülmelik b. Cüreyc'den; Leys b. Sa'd ve Abdülmelik b. Cüreyc ikisi Muhammed b. Müslim b. Şihab ez-Zührî vasıtasıyla Abdullah b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattab isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel dört farklı tariklerle, Buhârî ise iki tarikle, Tirmîzî ve Nesâî ise de birer tarikle İsnadları Muhammed b. Müslim ez-Zührî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Sâlim b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattab isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Birde İbn Hanbel bir çok tariklerle, Dârimî, Buhârî, İbn Mâce ve Nesâî ise birer tarikle, isnadları Ebû Abdullah Nâfi' el-Medenî'ye ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Bir daha İbn Hanbel, iki tarikle isnadı Abdullah b. Dînâr'a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Daha da İbn Hanbel, üç farklı tarikle isnadı Ebû İshâk es-Sübe'yi'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Yahyâ b. Vessâb isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Son olarak İbn Hanbel, el-Hüseyin b. Muhammed vasıtasıyla İsrâil b. Yûnus'den, oda dedesi Ebû İshâk Amr b. Abdullah es-Sübe'yi vasıtasıyla Yahyâ b. Vessâb ve Ebû Abdullah Nâfi' el-Medenî isnadlarıyla da rivâyeti nakletmektedir. Tamamı Abdullah b. Ömer b. el-Hattab'tan bu rivâyeti almışlar ve nakletmişlerdir.

İmam-ı Müslim'in şartlarına göre hadis'in isnadı sahihtir. Ricâli ise Buhârî ve Müslümin ricâlidirler ve sikadrlar. Tirmîzî rivayet hakkında şu bilgileri vermektedir: "Ömer, Ebû Saîd, Câbir, Berâ, Âişe ve Ebû'd Derdâ'dan da hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca İbn Ömer hadisi *hasenun sahihtir*"⁹³⁶ demektedir.

5005-5008), c.IX, 98, (Hn: 5078), c.IX, 102, (Hn: 5083), c.IX, 134, (Hn: 5128), c.IX, 142, (Hn: 5142), c.IX, 156, (Hn: 5169), c.IX, 176, (Hn: 5210), c.IX, 226, (Hn: 5311), c.IX, 326, (Hn: 5450), c.IX, 331, (Hn: 5456), c.IX, 345, (Hn: 5482), c.IX, 348, (Hn: 5488), c.X, 56, (Hn: 5777), c.X, 87, (Hn: 5828), c.X, 174, (Hn: 5961), c.X, 216, (Hn: 6020), c.X, 375, (Hn: 6267), c.X, 404, (Hn: 6327), c.X, 436-437, (Hn: 6369-6370); DÂRİMÎ, es-Salat, 190, (c.II, 961, Hn: 1577); BUHÂRÎ, el-Cuma, 2, (c.II, 13, Hn: 877), 11, (c.II, 5, Hn: 894), 24, (c.II, 9, Hn: 919); MÜSLİM, el-Cum'a 844, (c.II, 579), 854, (c.II, 585); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve's-Sünnetü fihe, 80, (c.I, 346, Hn: 1088); TİRMİZÎ, el-Cum'a, 3, (c.II, 364, Hn: 492); NESÂÎ, el-Cum'a, 25, (c.III, 105-106, Hn: 1405-1406-1407).

⁹³⁶ TİRMİZÎ, el-Cum'a, 3, (c.II, 364).

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, hadis kaynaklarında rivayet aynı metinle nakledilmektedir.

3.7.51. Cuma Namazına Hazırlık

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, Bukeyr b. Abdullah b. el-Eşec, Amr b. Süleym ez-Zurakî (ö. 104/722), Abdurrahmân İbn Ebî Saîd el-Hudri, babası Ebû Saîd el-Hudri Sa'd b. Mâlik bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"İhtilam gören (buluğa eren) herkesin Cuma günü yıkanması, dişlerini misvaklaması ve eşinin kullandığı kokudan olsa bile elinden geldiği kadarıyla koku sürünmesi gerekir"*⁹³⁷.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a vasıtasıyla Abdullah b. Lehîa, oda Bukeyr b. Abdullah b. el-Eşec'den; İbn Hanbel ikinci tariki, Yûnus b. Muhammed el-Mueddeb vasıtasıyla Fuleyh b. Süleyman'dan; İbn Hanbel üçüncü tariki Ebu'l-Ala' el-Hasan b. Sevvâr tarikidir Nesâî, Hârûn b. Abdullah vasıtasıyla Ala' el-Hasan b. Sevvâr'dan oda Leys b. Sa'd vasıtasıyla Hâlid b. Yezîd'den, oda Saîd İbn Ebî Hilâl tarikidir; Buhârî, Ali b. Abdullah b. Ca'fer vasıtasıyla Haramî b. Umâre'den, oda Şu'be b. el-Haccâc tarikidir; Müslim, Amr b. Sevvâr el-Âmirî'den Ebû Dâvûd ve Nesâî ise, Muhammed b. Seleme el-Murâdî'den, hocaları Abdullah b. Vehb vasıtasıyla Amr b. el-Hâris'den, oda Bukeyr b. Abdullah b. el-Eşec ve Saîd İbn Ebî Hilâl tarikleridir. Tamamı Ebû Bekr b. el-Munkedir b. Abdullah vasıtasıyla Amr b. Süleym ez-Zürakî'den, Abdurrahmân İbn Ebî Saîd el-Hudrî isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, iki tarikle, Dârimî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Nesâî ise birer tarikle, isnadları Atâ b. Yesâr'a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyerti nakletmişlerdir. Tamamı Ebû Saîd el-Hudri'den bu rivâyeti nakletmişlerdir.

Cuma günü gusletmenin vacip olduğu görüşünde olanların dayandıkları hadislerden birisi budur. Bu hadis isnadında İbn Lehîa Zayıf olmakla tenkide uğramıştır. Fakat tarikin mutabi'i bulunmaktadır. İsnadda yer alan raviler, Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler ve sikadırlar. Bu yüzden hadisin isnadı *hasen* derecesindedir.

⁹³⁷ İMAM MÂLİK, el-Cum'a 4, (c.I, 102); İBN HANBEL, c.XVII, 72, (Hn: 11027), c.XVII, 351, (Hn: 11250), c.XVIII, 125, (Hn: 11578), c.XVIII, 170, (Hn: 11625), c.XVIII, 200, (Hn: 11658); DÂRİMÎ, es-Salat, 190, (c.II, 962, Hn: 1578); BUHÂRÎ, el-Ezan, 159, (c.I, 171, Hn: 858), el-Cum'a, 2, (c.II, 3, Hn: 879), 3, (c.II, 3, Hn: 880), 11, (c.II, 5, Hn: 895), eş-Şehadet, 18, (c.II, 177, Hn: 2665); MÜSLİM, el-Cum'a 846, (c.II, 580-581); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve's-Sünnetü fihe, 80, (c.I, 346, Hn: 1089); EBÛ DÂVÛD, et-Tahare, 128, (c.I, 94-95, Hn: 341-344); NESÂÎ, el-Cum'a, 5, (c.III, 92, Hn: 1375), 8, (c.III, 93, Hn: 1377), el-Cum'a, 11, (c.III, 97, Hn: 1383).

Rivâyetin metni açısından Buhârî ve Ebû Dâvûd'daki rivayet ettikleri şekildedir. Ancak rivayette “eşinin kullandığı kokudan olsa bile elinden geldiği kadarıyla koku sürünmesi gerekir” ziyadesi geçmemektedir. Müslim'de "bulabildiği takdirde" demektir. Ahmed, Darimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Nesâî'de yer alan rivâyetindeki "vacib" lâfzının açık olmasına bakarak, cuma günü guslü vacip görenler bu rivayeti delil almışlardır. Halbuki Cumhur buradaki "vâcib" in terkedilmesi uygun olmayan müekked sünnete delâlet ettiğini, gusülden sonra zikredilen misvak kullanma ve koku sürünmenin de bunu pekiştirdiğini söylemişlerdir. Bu açıklamaya göre elimizdeki hadis pek çok yollarla rivâyet edilen bir hadis olup *hasenun sahih* mertebesindedir.

3.7.52. Cuma Namazına Erken Gelip Hutbeyi Dinlemenin Fazileti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû Abdulla Sümeiy el-Mahzûmî, Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Cuma günü — Abdurrahmân rivâyetinde ‘cünüplükten yıkanır gibi’— *yıkanarak erkenden namaza gelen kişi, deve kesmiş gibi sevap kazanır. Ondan sonra gelen kişi, sığır kesmiş gibi sevap kazanır. Ondan sonra gelen kişi, büyük bir koç kesmiş gibi sevap kazanır. Ondan sonra gelen kişi, tavuk kesmiş gibi sevap kazanır. Ondan sonra gelen kişi de, sadaka olarak yumurta vermiş gibi sevap kazanır. İmam geldiği zaman da melekler zikri dinlemek üzere gelirler.*⁹³⁸

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf'den; Müslim ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Seleme el-Ka'nebî'den; Tirmîzî, İshâk b. Mûsâ el-Ensârî vasıtasıyla M'an b. İsâ'dan, Nesâî, er-Reb'î b. Süleyman vasıtasıyla Şuayb b. Leys'den, babası Leys b. Sa'd'den, Muhammed b. 'Aclân'dan. Tamamı Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

⁹³⁸ İMAM MÂLİK, el-Cum'a 1, (c.I, 101); İBN HANBEL, c.XII, 200-201, (Hn: 7258-7259), c.XII, 488, (Hn: 7519), c.XIII, 26, (Hn: 7582), c.XIII, 116, (Hn: 7687), c.XIII, 185, (Hn: 7766-7767), c.XIV, 209, (Hn: 8523), c.XV, 552, (Hn: 9896), c.XVI, 190, (Hn: 10271), c.XVI, 288, (Hn: 10474), c.XVI, 334, (Hn: 10568), c.XVI, 378, (Hn: 10646); DÂRİMÎ, es-Salat, 193, (c.II, 967, Hn: 1584-1585); BUHÂRÎ, *Sâhih*, el-Cum'a, 4, (c.II, 3, Hn: 881), 30, (c.II, 11, Hn: 929); MÜSLİM, el-Cum'a, (c.II, 582-587, Hn: 850); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve's-Sünnetü fihe, 82, (c.I, 347, Hn: 1092); EBÛ DÂVÛD, et-Tahare, 108, (c.I, 96, Hn: 351); TİRMİZÎ, el-Cum'a, 6, (c.II, 372, Hn: 499); NESÂÎ, el-İmame, 60, (c.II, 116, Hn: 864), el-Cum'a, 13, (c.III, 97-98, Hn: 1385-1386-1387), 14, (c.III, 99, Hn: 1388).

Yine İbn Hanbel beş tarikle, Dârimî ve Nesâî ise ikişer tarikle, Buhârî ve Müslim ise de birer tarikle isnadları Muhammed b. Müslim ez-Zührî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ebû Abdullah Selmân el-Ağar'dan, Ebû Seleme b. Abdurrahmân isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Birde İbn Hanbel iki tarikle, İbn Mâce ve Nesâî ise birer tarikle isnadları Muhammed b. Müslim ez-Zührî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Saîd b. el-Museyyib isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Bir daha İbn Hanbel, Abdürrezzâk b. Hemmâm ve Muhammed b. Bekr vasıtalarıyla Abdülmelik b. Abdülazîz b. Cüreyc'den, oda el-Ala' b. Abdurrahmân b. Ya'kub vasıtasıyla Ebû Abdullah İshâk Mevlâ Zâide isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Daha da İbn Hanbel, Yûnus b. Muhammed vasıtasıyla Muhammed b. Hilâl'den, babası Hilâl İbn Ebî Hilâl el-Medenî isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Ayrıca İbn Hanbel, Yûnus b. Muhammed el-Mueddeb vasıtasıyla el-Hazrec b. Osmân es-Sa'dî'den, Ebû Eyyûb Abdullah İbn Ebî Süleyman isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. İbn Hanbel, Affân b. Müslim es-Saffâr vasıtasıyla Hammâd b. Seleme'den, oda Ali b. Zeyd'den, Evs b. Hâlid isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. İbn Hanbel, Muhammed b. Ca'fer, Şu'be b. el-Haccâc vasıtasıyla el-Ala' b. Abdurrahmân b. Ya'kub'dan, babası Abdurrahmân b. Ya'kub isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Bu sekiz tarik de tamamı Ebû Hureyre'den bu hadisi nakletmişlerdir.

Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre Abdurrahmân b. Mehdî tarikiyle isnadı, sahihtir. İshâk b. İsâ et-Tabb'a mütabi'î tarikler vardır. İsnadda yer alan arvilere sikadır. Tirmîzî rivayet hakkında "Abdullah b. Amr ve Semure'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre hadisi *hasenun sahihtir*"⁹³⁹ demiştir .

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Muvatta'da "Bir kimse cuma günü cünüplükten dolayı yıkandığı gibi yıkanır" ifadesine digger tariklerde "ilk saatte" ibaresi ziyâde edilmiştir. Rivayette bazı metin farklılıkları vardır. Bununla beraber hepsinin ittifak ettiği mânâ, cumaya gelenlerin alacakları sevaplar geliş sırasına göre farklıdır. Melekler, hatip minbere çıkıncaya kadar bunları zaptla tesbit ederler. Rivayet mana ile nakledilmiş metin açısından da sahih bir hadistir.

3.7.53. Cuma Hutbesi

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin

⁹³⁹ TİRMİZÎ, el-Cum'a, 6, (c.II, 372).

bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v): “*İmam hutbeyi verirken yanındakine sus! Demen halinde cuman hebâ olur*” buyurmuştur.⁹⁴⁰

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdurrahmân b. Mehdî’den; Dârimî, Hâlid b. Mahled’den; Hocaları Mâlik b. Enes’den. Öte yandan Müslim, İbn Ebî Ömer Muhammed b. Yahyâ’dan; İbn Hanbel’de, hocaları Süfyân b. Uyeyne’den; Mâlik ve Süfyân, Ebu’z-Zinad Abdullah b. Zekvan vasıtasıyla Abdurrahmân b. Hürmüz el-A’rec isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel bir çok tarikle, Dârimî ise iki tarikle, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Tirmizî ise birer tarikle, Nesâî ise de üç tarikle isnadları Muhammed b. Müslim ez-Zührî’de birleşmiş ve onun yoluyla Saîd b. el-Museyyib isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel, Affân b. Müslim es-Saffâr vasıtasıyla Vuheyb b. Hâlid’den, Süheyl İbn Ebî Sâlih vasıtasıyla babası Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Birde İbn Hanbel, Abdürrezzâk b. Hemmâm vasıtasıyla Abdülmelik b. Cüreyc ve Muhammed b. Bekr el-Bersânî’den, Muhammed b. Müslim ez-Zührî vasıtasıyla, Ömer b. Abdülazîz yoluyla İbrâhîm b. Abdullah b. Kâriz isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Rivayeti yukarıdaki dört tarik, Ebû Hureyre’den nakletmişlerdir.

Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre bu rivâyet, sahihtir. Tirmizî, İbn Ebî Evfâ ve Câbir b. Abdullah’tan da hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ebû Hureyre hadisi *hasen sahihtir*. İlim adamları bu hadise göre amel etmişler ve kişinin imâm hutbe okurken konuşmasını hoş karşılamamışlar bir başkası konuşursa onu işaretle susturabileceğini söylemişlerdir⁹⁴¹.

Rivâyet metin açısından tahliline edilince, (لَعَا، لَعَوْتُ، لَعَيْتَ) Kelimeleri üzerinde ihtilaf vardır. Bazı tariklerde (Leğayte), bazısında (Leğavte) bir kısımda (Leğa) kelimesini kullanmıştır. Halbu ki bu üç kelime de (faydasız söz) anlamındır. Buna göre elimizdeki hadis metin açısından da sahih mertebesindedir.

⁹⁴⁰ İMAM MÂLİK, el-Cum’a 6, (c.I, 103); İBN HANBEL, c.XII, 285, (Hn: 7332), c.XIII, 114, (Hn: 7686), c.XIII, 184, (Hn: 7764), c.XIII, 537, (Hn: 8235), c.XV, 17, (Hn: 9043), c.XV, 50, (Hn: 9101), c.XV, 74, (Hn: 9147), c.XVI, 124, (Hn: 10128), c.XVI, 288, (Hn: 10300), c.XVI, 420, (Hn: 10720), c.XVI, 517, (Hn: 10888); DÂRİMÎ, es-Salat, 195, (c.II, 969-970, Hn: 1589-1590); BUHÂRÎ, el-Cum’a, 34, (c.II, 13, Hn: 934); MÜSLİM, el-Cum’a 851, (c.II, 583); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve’s-Sünnetü fihe, 86, (c.I, 352, Hn: 1110); EBÛ DÂVÛD, Tefrî’i ebvâb el-Cuma, 29, (c.I, 290, Hn: 1112); TİRMİZÎ, el-Cum’a, 16, (c.II, 387, Hn: 512); NESÂÎ, el-Cum’a, 22, (c.III, 103-104, Hn: 1401-1402), Salatü’l-İdeyin, 20, (c.III, 188, Hn: 1577).

⁹⁴¹ TİRMİZÎ, el-Cum’a, 16, (c.II, 387).

3.7.54. Güneş Tutulması (Küsûf) Namazı

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Zeyd b. Eslem, Atâ b. Yesâr, Abdullah b. Abbâs anlatıyor: "Güneş tutulunca Hz. peygamber (s.a.v) yanındaki müslümanlara namaz kıldırdı. Namazda kıyamda Bakara Sûresi'ni okuyacak kadar uzun durdu. Sonra uzunca bir rükû yaptı. Rükûdan kalkınca bir öncekinden kısa, ama yine uzunca kıyamda durdu. Sonra bir öncekinden daha kısa, ama yine uzunca bir rükû yaptı. Sonra secdeye gitti. Secdeden kalktıktan sonra bir önceki kıyamdan kısa, ama yine uzunca kıyamda durdu. Sonra bir öncekinden daha kısa, ama yine uzunca bir rükû yaptı". Abdullah der ki: Babamın (İmam Ahmed'in) dediğine göre Abdurrahma'na okuduğu metin şöyledir: "... Sonra (İkinci rekâta) bir önceki kıyamdan kısa, ama yine uzunca kıyamda durdu. Sonra bir öncekinden daha kısa, ama yine uzunca bir rükû yaptı. Rükûdan kalkınca bir öncekinden kısa, ama yine uzunca kıyamda durdu. Sonra bir öncekinden daha kısa, ama yine uzunca bir rükû yaptı. Sonra secdeye gitti. Sonrada namazı bitirdi". Sonra babam, İshâk'ın rivâyetine şöyle devam etti: Namazı bitirdiğinde güneş açılmıştı. Namaz sonrası: *"Güneş ve Ay, Allah'ın âyetlerindedir. Hiç kimsenin ne ölümüne, ne de doğumuna tutulmazlar. Onların tutulduğunu gördüğünüz zaman Allah'ı zikredin"* buyurdu. Ashâb: "Ey Allah'ın Resûlü! Namazdayken bir şeyi alır gibi yaptığını, ayrıca biraz geriye çekildiğini gördük" deyince, Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Namazdayken cenneti gördüm ve salkımlarından birine dokundum. Şayet o salkımı alsaydım dünya döndükçe ondan yerdiniz. Cehennemi de gördüm ki bugünkü gibisini asla görmüş değildim. Cehennem ahalisinin çoğunun kadınlardan olduğunu da gördüm"*. Ashâb: "Ey Allah'ın Resûlü! Neden?" diye sorunca, Hz. Peygamber (s.a.v): *"Nankörlüklerinden"* buyurdu. Ashâb: "Allah'a karşı nankörlükleri mi?" diye sorunca, Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Yakınlarına ve yapılan iyiliklere karşı nankörlükleridir. Kadınlardan birine bir ömür iyilikte bulunsan sonra da senin bir kusurunu görse: 'Senden hiç hayır görmedim' demeye başlar"*⁹⁴².

⁹⁴² İMAM MÂLİK, el-Kusûf 2, (c.I, 186, (Hn:); İBN HANBEL, c.III, 358, (Hn: 1864), c.III, 436, (Hn: 1975), c.III, 506, (Hn: 2086), c.IV, 442, (Hn: 2711), c.V, 290, (Hn: 3236), c.V, 368, (Hn: 3374), c.V, 376, (Hn: 3386); DÂRİMÎ, es-Salat, 187, (c.II, 955-957, Hn: 1567-1569); BUHÂRÎ, el-İmân, 19, (c.I, 15, Hn: 29), es-Salât, 51, (c.I, 94, Hn: 431), el-Ezân, 90, (c.I, 150, Hn: 748), el-Kusûf, 9, (c.II, 37, Hn: 1052), Bedu'l-Halk, 4, (c.IV, 108, Hn: 3202), en-Nikâh, 87, (c.VII, 31, Hn: 5197); MÜSLİM, el-Kusûf 902, (c.II, 620), (c.II, 626-627, Hn: 907-908-909), er-Rikâk, (c.IV, 2096, Hn: 2737); EBÛ DÂVÛD, Salâtü'l-İstiskâ ve Tefrihe, 4, (c.I, 308, Hn: 1183), 5, (c.I, 309, Hn: 1189); TİRMİZÎ, es-Sefer, 6, (c.II, 446, Hn: 560), Sifetü Cehennem, 11, (c.IV, 715, Hn: 2602); NESÂÎ, el-Kusûf, 8, (c.III, 128-129, Hn: 1467-1468), 9, (c.III, 129, Hn: 1469), 17, (c.III, 146, Hn: 1493).

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Abdurrahmân b. Mehdî'den; Dârimî, Ebû Ya'kûb Yûsuf el-Buvaytî vasıtasıyla Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî'den; Buhârî, İsmâil İbn Ebî Uveys, Abdullah b. Yûsuf ve Abdullah b. Mesleme el-K'anebî'den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Yûsuf'den; Nesâî, Muhammed b. Seleme vasıtasıyla Abdurrahmân b. el-Kâsim'den, tamamı Mâlik b. Enes'den; Ayrıca Müslim, Süveyd b. Saîd vasıtasıyla Hafs b. Meysera'dan; Mâlik ve Hafs, ikisi Zeyd b. Eslem vasıtasıyla Atâ b. Yesâr isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Müslim ve Nesâî ikişer tarikle, Dârimî, Ebû Dâvûd ve Tirmizî ise birer tarikle, isnadları Süfyân es-Sevrî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Habîb İbn Ebî Sâbit yoluyla Tâvûs b. Keysân isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel iki tarikle, Müslim ve Tirmizî ise birer tarikle isnadları Ebû Recâ İmrân b. Melhân el-Utârîdî isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel, İshâk b. Yûsuf el-Ezrak vasıtasıyla Şerîk b. Abdullah en-Nehâî'den, oda Husayf b. Abdurrahmân el-Cezerî vasıtasıyla Miksem b. Becra isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Nesâî ise, Amr b. Osmân b. Saîd vasıtasıyla el-Velîd b. Müslüm'den, oda Abdurrahmân b. Nemr ve Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî vasıtalarıyla Muhammed b. Müslim b. Şehâb ez-Zührî yoluyla, Kesîr b. Abbâs b. Abdülmuttalib isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Beş tarik de tamamı rivâyeti Abdullah b. Abbâs'dan nakletmişlerdir.

Bu hadis, Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise, Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Tirmizî rivayet hallında Ali, Âişe, Abdullah b. Amr, Numân b. Beşîr, Muğîre b. Şu'be, Ebû Mes'ûd, Ebû Bekre, Semure, Ebû Musa el Eşârî, İbn Mes'ûd, Esmâ binti Ebî Bekr es-Sıddık, İbn Ömer, Kabîsa el-Hilâlî, Câbir b. Abdullah, Abdurrahmân b. Semure, Übey b. Ka'b'tan da hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca İbn Abbâs hadisi, hasen sahihtir. İbn Abbâs (r.a.)'den Rasûlullah (s.a.v)'in dört rûkû'lu ve dört secdeli olarak Kûsuf namazı kıldığı da rivâyet edilmiştir ... İlim adamları Kûsuf namazında okunacak şeyler hakkında değişik görüşler ortaya koymuşlardır ... Hadisçiler Güneş ve Ay tutulmalarında bu namazı cemaatle kılmak gerektiği görüşündedirler.⁹⁴³.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, hadisi tahrir edenler bu konuda aynı olaya işaret ettiği görülür. Ahmed'in Müsned'in de metin tam olarak

⁹⁴³ TİRMİZÎ, es-Sefer, 6, (c.II, 446).

nakledilmektedir. Muvattâ'daki rivayetle aynıdır. Ahmed, Tâvûs, Müksem ve Ebû Recâ'ın isnadıyla tahrir ettiğine göre: “اطَّلَعْتُ فِي الْجَنَّةِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ، وَاطَّلَعْتُ فِي ”النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ“ - “Cennete baktım, halkının çoğunun fakirlerden oluştuğunu gördüm ve cehenneme baktım, halkının çoğunun kadınlardan oluştuğunu gördüm” ifadesi ziyadedir. İkrime yoluyla tahrir ettiğine göre ise “صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكُسُوفَ، فَلَمْ أَسْمَعْ مِنْهُ فِيهَا حَرْفًا مِنَ الْقُرْآنِ” - “Bu konuda Resûlullah (s.a.v) ile namaz kıldım ama ondan Kur’ân-ı kerim’den bir harf bile duymadım” sözü geçmektedir. Dârimi, Tâvûs’ın yoluyla rivâyetinde: “صَلَّى فِي كُسُوفِ ثَمَانَ رَكَعَاتٍ فِي أَرْبَعٍ” - “Kusuf namazında Hz. peygamber (s.a.v) sekiz rekat namazını dört secdeyle kıldı” ibaresi ziyadedir. Fakat rivayetin isnadında inkita’ vardır. İmam-ı Mâlik’in isnadıyla tahrir eden Buhârî ise, muhtasar ve tamşekilde rivâyeti nakletmiştir. Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî ise rivâyeti muhtasar nakletmişlerdir. Tirmizî, Tâvûs tarikiyle tahrir ettiğine göre : “أَنَّهُ صَلَّى فِي كُسُوفٍ، فَقَرَأَ ثَمَّ رَكَعًا، ثُمَّ قَرَأَ ثَمَّ ”رَكَعًا ثُمَّ قَرَأَ، ثُمَّ رَكَعًا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، وَالْأُخْرَى مِثْلَهَا” - “Okudu sonra rükû’a vardı sonra okudu tekrar rükû’a vardı sonra okudu tekrar rükû’a vardı sonra iki secde yaptı. İkinci rek’atı da aynen bu şekilde kıldı.” Sonuç olarak, rivayetin farklı tarikleri tearuzunda metin tercihi sahih olan naklettiğimiz tariktir. Bu açıdan rivayet metin açısından da *sahihtir*.

3.7.55. Yağmur Duası (İstiskâ) Namazı

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah İbn Ebî Bekr b. Muhammed (ö. 135/753)⁹⁴⁴, Abbâd b. Temîm (ö. ?)⁹⁴⁵, Abdullah b. Zeyd el-Mâzinî (ö. 63/683) der ki: Hz. peygamber (s.a.v) namazgaha çıkıp yağmur duası yaptı. Sonra da kibleye yönelince cübbesini ters çevirdi”. İshâk rivâyetinde: “Hutbeden önce namaz kıldı, sonra kibleye dönüp dua etti” dedi⁹⁴⁶.

⁹⁴⁴İbn Sa’d: Sika, Âlim ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. El-İclî ve İbn Maîn: Onun hakkında sika demişlerdir. Ahmed ise Onun hadisinde şifâ vardırıdemekte. Bkz. İBN SA’D, *Et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.I, 283; el-’İCLÎ, *Târîhu’s-Sikât*, c.I, 251; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, c.V, 17.

⁹⁴⁵El-İclî: Onun hakkında sika demiştir. İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. Bkz. el-’İCLÎ, *Târîhu’s-Sikât*, c.I, 246; İbn Hibbân, *es-Sikât*, c.V, 141.

⁹⁴⁶İMAM MÂLİK, el-İstiskâ 1, (c.I, 190, (Hn:); İBN HANBEL, c.XXVI, 362, (Hn: 16432), c.XXVI, 365-366-367, (Hn: 16434-16435-16436-16437), c.XXVI, 369, (Hn: 16439), c.XXVI, 375, (Hn: 16448), c.XXVI, 377, (Hn: 16451), c.XXVI, 382, (Hn: 16455), c.XXVI, 385-386, (Hn: 16460-16462), c.XXVI, 388-289, (Hn: 16465-16466), c.XXVI, 390, (Hn: 16468), c.XXVI, 394, (Hn: 16473); DÂRİMÎ, es-Salat, 188, (c.II, 960, Hn: 1574-1575); BUHÂRÎ, el-İstiskâ, 1, (c.II, 26, Hn: 1005), 4, (c.II, 27, Hn: 1011-1012), 14, (c.II, 31, Hn: 1023), 15, (c.II, 31, Hn: 1024), 16, (c.II, 31, Hn: 1025), 17, (c.II, 31, Hn: 1026), 18, (c.II, 31, Hn: 1027), 19, (c.II, 31, Hn: 1028), ed-Deavât, 24, (c.VIII, 75, Hn: 6343); MÜSLİM, el-İstiskâ, (c.II, 611, Hn: 894); İBN MÂCE, İkametü es-Salat ve’s-Sünnetü fihe, 153, (c.I, 403, Hn: 1267); EBÛ DÂVÛD, Salâtü’l-İstiskâ ve Tefrihe, (c.I, 301-302, Hn: 1161-1162-1164), 1, (c.I, 303, Hn: 1166-1167); TİRMİZÎ, es-Sefer, 5, (c.II, 442, Hn: 556);

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-K'anebî; Nesâî, Kuteybe b. Saîd; Hocaları Mâlik b. Enes'den; Ayrıca İbn Hanbel, Abdurrahmân b. Mehdî'den; Buhârî, Ebû Nüaym, Ali b. Abdullah, Kuteybe b. Saîd ve Abdullah b. Muhammed'den; İbn Mâce, Muhammed b. es-Sabbâhh'tan; Nesâî, Kuteybe b. Saîd; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ; hocaları Süfyân b. Uyeyne'den. Yine İbn Hanbel, Ya'kûb b. İbrâhîm, babası İbrâhîm b. Sa'd ez-Zührî vasıtasıyla Muhammed b. İshâk b. Yesâr'dan; Mâlik, Süfyân ve İbn Yesâr üçüde Abdullah İbn Ebî Bekr b. Amr b. Hazm isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel altı farklı tarikle, Dârimî, Müslim ve Tirmizî ise birer tarikle, Buhârî ise de üç tarikle, Ebû Dâvûd ise iki tarikle, Nesâî ise dört tarikle de isnadları Muhammed b. Müslim ez-Zührî'ye ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel ve Nesâî ikişer tarikle, Dârimî, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ise birer tarikle isnadları Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Birde İbn Hanbel iki tarikle, Ebû Dâvûd ve Nesâî ise birer tarikle, isnadları Abdülazîz ed-Derâverdî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Umârete b. Ğaziyye isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Buhârî, Mûsâ b. İsmâîl vasıtasıyla Vuheyb b. Hâlid'den, Amr b. Yahyâ isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Ayrıca Buhârî, İshâk b. Râheveyh vasıtasıyla Vehb b. Cerîr'den, oda Şube b. el-Haccâc yoluyla, Muhammed İbn Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Altı tarik de tamamı Abbâd b. Temîm vasıtasıyla, Abdullah b. Zeyd el-Mâzi'den bu hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadı İshâk b. İsâ et-Tabb'a'da iştihar etmektedir. Rivayet Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî rivayet hakkında İbn Abbâs, Ebû Hüreyre, Enes ve Âbdillah'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Abdullah b. Zeyd hadisi *hasen sahihtir*. İlim adamları bu hadise göre amel ederler⁹⁴⁷ demektedir.

NESÂÎ, el-İstiskâ, 2, (c.III, 155, Hn: 1505), 3, (c.III, 156, Hn: 1507), 5, (c.III, 157, Hn: 1509), 6, (c.III, 157, Hn: 1510), 7, (c.III, 157, Hn: 1511), 8, (c.III, 158, Hn: 1512), 11, (c.III, 163, Hn: 1519), 12, (c.III, 163, Hn: 1520), 14, (c.III, 164, Hn: 1522).

⁹⁴⁷ TİRMİZÎ, es-Sefer, 5, (c.II, 442).

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Hadis-i şerifin Buhârî ve Müslim'deki rivayetlerinde, "Nebî (s.a.v) yağmur duası yapıp elbisesini ters çevirdi". Bir başka rivâyette de "İki rekat namaz kıldı" denilmektedir. Ebû Dâvû ise rivâyetinde "Hz. peygamber (s.a.v) ashâbı ile birlikte (musallaya) yağmur duasına çıkıp onlara iki rekat namaz kıldırdı. Bu rekatlerde kibleye karşı durdu açıktan okudu, ridâsını ters çevirdi. Ellerini kaldırıp duâ etti ve yağmur istedi". Bir başka rivâyetinde "Bir gün Resûluüh (s.a.v) yağmur duasına çıktı. Allah (c.c.)'a duâ ederken, insanlara sırtını çevirerek -Süleyman b. Davud'un dediğine göre, -kibleye döndü- elbisesini ters çevirdi. Sonra da iki rekât namaz kıldı" İbn Ebi Zi'b (rivâyetinde) "Hz. peygamber bu rekatlarde okudu" dedi. İbnü's-Serh de (İbn Ebi Zi'b'in bununla) "açıktan okumayı" kast ettiğini ilâve etti. İbn Dâvûd Başka bir rivâyetinde buna ilaveten namazı zikretmemiştir ve demiş ki: "Hz. peygamber (s.a.) üzerinde Hamîsa denilen siyah elbisesi olduğu halde yağmur duasına çıktı. Hz. peygamber (önce) elbisesinin aşağısını yukarıya koymak istedi. Fakat ağır gelince, sağ tarafını sol, sol tarafını da sağ omuzu üzerine koydu" denilmektedir. Ebû Dâvûd'ın tahrir ettiği ilk ve ikinci rivâyete göre Nesâî'de aynı rivâyeti nakletmektedir. Tirmizî ise ilk rivâyete göre tahrir etmiştir. Ahmed ve Ebû Dâvûd ve Nesaî elimizdeki hadise göre nakletmişlerdir. Son olarak Yağmur duasının meşru oluşunda bütün âlimler müttefiktir. Bunun meşrûiyeti, Kitab ve Sünneti ile sabittir. Üzerinde durduğumuz hadisler, sünnetten sübutudur. "Ey kavim! Rabbinizden bağışlamasını dileyin, sonra da tevbe edin ki size semadan bol bol yağmur göndersin" ⁹⁴⁸. âyet-i kerimesi ve "Dedim ki, Rabbinizden bağışlanma dileyin doğrusu O çok bağışlayandır. Size gökten bol bol indirsin"⁹⁴⁹ âyetleri kitaptan delilidir.

3.7.55. Yağmuru Allah'ın Yağdırdığına İnanmak

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Sâlih b. Keysân (ö. 130/748)⁹⁵⁰, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe (ö. 94/713)⁹⁵¹, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (ö. 68/688, veya 78/697) der ki: Hz. peygamber (s.a.v), Hudeybiye'de, bize

⁹⁴⁸ 11. *Hûd Sûresi*, 52.

⁹⁴⁹ 71. *Nuh Sûresi*, 10,11.

⁹⁵⁰ İbn Sa'd, Sâlih b. Keysân Sika ve çok hadis rivayet eden bir ravidir dedi. İbn Maîn ve İbn Hanbel, O, sikadır demektedirler. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c. I, 329; YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târih İbnu Ma'în (Dârimî)*, c.I, 42; İBN HANBEL, *Su'âlâtu Ebî Dâvûd li'l-İmâm İbn Hanbel fi cerhi'r-Ruvât ve ta'dîlihîm*, c.I, 204.

⁹⁵¹ İbn Sa'd: Sika, fakih, âlim ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. el-İclî: Sika ve Sâlih bir raviydi demekte. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c. V, 250; el-'İCLÎ, *Târihu's-Sikât*, c.I, 317.

geceleyin yağın yağmurun peşinden sabah namazı kıldırmişti. Namazı bitirince cemaate doğru dönüp: “*Rabbınız ne dedi biliyor musunuz?*” diye sorunca, ordakiler: “Allah ve Resûlü daha iyi bilir” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) şu karşılığı verdi: “*Allah şöyle buyurdu: Kullârımdan bir kısmı bana iman etmiş ve bir kısmı da yıldızlara iman etmiş bir şekilde sabahladı. ‘Allah’ın fazlı ve rahmetiyle bize yağmur yağdırdı’ diyen bana iman etmiş olarak, yıldızları da inkar edici olarak sabahladı. Ancak: ‘Falanca yıldız sayesinde bize yağmur yağdırıldı’ diyen kimse de beni inkâr etmiş ve yıldızla iman etmiş olarak sabahladı*”⁹⁵².

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a ve Abdurrahmân b. Mehdî’den; Buhârî ve Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-K’anebî; Ayrıca Buhârî, İsmâil İbn Ebî Uveys’den; Yine Buhârî, Hâlid b. Mahled vasıtasıyla Süleyman b. Bilâl’dan; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ’dan; Tamamı Mâlik b. Enes’den. Buhârî, Musedded b. Muserhed’den; Nesâî, Kuteybe b. Saîd’den; İbn Hanbel’de, hocaları Süfyân b. Uyeyne. Mâlik ve Süfyân, ikisi de Sâlih b. Keysân vasıtasıyla Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe isnadıyla Zeyd b. Hâlid’den rivâyeti almışlar ve nakletmişlerdir. Rivayetin ricâli, Buhârî ve Müslim’in ricâlidirler. Ancak İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Müslim’in ravisi olduğuna göre isnadı Müslim’in şartlarına göre *sahihtir*.

Rivâyetin metin açısından, yıldızlara bakarak yeryüzünde vukua gelecek hâdiseler hakkında hüküm çıkarmanın küfür, ve yıldızlarla ilgili ilimlerin sihirin bir dalı olduğuna dair kaynaklarda ifadeler bulunmaktadır. Tahric kaynaklarında geçen rivayetler aynı anlamda zikredilmektedir. Bu sebeple rivayet metin açısından da *sahih* mertebesindedir.

3.7.56. Savaşta Kılınan Korku Namazı

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Yezîd b. Rûmân (ö. 130/748)⁹⁵³, Sâlih b. Havvât b. Cübeyr (ö. 81-90/700-709)⁹⁵⁴ bildiriyor: Zâturrikâ’da Hz. Peygamber (s.a.v) ile korku namazı kılınanlardan birinin bana anlattığına göre iki kısma ayrılan Müslümanlardan bir kısmı, Hz. peygamber’in (s.a.v) ardından saf tutarken kalan kısmı düşmana karşı durdu. Hz. Peygamber

⁹⁵² İMAM MÂLİK, el-İstiskâ 4, (c.I, 192); İBN HANBEL, c.XXVIII, 282, (Hn: 17049), c.XXVIII, 293, (Hn: 17061); BUHÂRÎ, el-Ezân, 154, (c.I, 169, Hn: 846), el-İstiskâ, 27, (c.II, 33, Hn: 1038), el-Meğâzî, 37, (c.V, 121, Hn: 4147), et-Tevhîd, 35, (c.IX, 145, Hn: 7503); MÜSLİM, el-İmâm 71, (c.I, 83); EBÛ DÂVÛD, et-Tıb, 22, (c.IV, 16, Hn: 3906); NESÂÎ, el-İstiskâ, 16, (c.III, 164, Hn: 1525).

⁹⁵³ İbn Sa’d: âlim ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c. I, 330; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 615.

⁹⁵⁴ İbn Sa’d: Az hadis rivayet eden bir raviydi. İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c. V, 200; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IV, 272.

(s.a.v) ardında duranlara bir rekât namaz kıldırıktan sonra ayakta durdu. Saftakiler kalan bir rekâtı kendi başlarına kılıp tamamladılar. Sonra gidip diğerlerinin yerine duşmana karşı saf tuttular. Kalan gurup da gelince (ayakta onları bekleyen) Hz. peygamber (s.a.v) onlara da bir rekât namaz kıldırıp selam vermeden oturup bekledi. Diğerleri kalkıp kendi başlarına bir rekât namaz kıldılar. Sonra Hz. peygamber (s.a.v) ile birlikte selam verip namazı bitirdiler. Mâlik: “ Korku namazı hakkında duyduklarımın bana en hoş geleni bu hadistir ” dedi.⁹⁵⁵

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a'dan; Buhârî ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-K'anebî'den, tamamı Mâlik b. Enes vasıtasıyla Yezîd b. Rûmân isnadıyla Sâlih b. Havvât b. Cübeyr isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadında bulunan ricâl, Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler ve sikadılar. İshâk b. İsa et-Tabb'a, Müslim'in ricâli olduğundan Müslim'in şartlarına göre isnad sahihtir. Metindeki, "Mâlik dedi ki; bu mevzuda duyduklarımın bana en hoş geleni Yezid b. Rûmân hadisidir" cümlesi, İmam Mâlik'in Muvatta'ında "Bu mevzuda işittiklerimden en hoşuma gideni el-Kasım b. Muhammed'in Salih b. Havvât'tan naklettiği hadistir" şeklinde geçmektedir. Fakat bu iki cümle arasında bir fark yoktur. Çünkü bu iki cümle ile de imam-ı Mâlik mevzuumuzu teşkil eden Salih b. Havvât hadisini kast etmiştir. Tirmizî, bu rivayet hakkında Muhammed b. Beşşâr, diyor ki: Yahya b. Saîd el Kattan'a bu hadisi sordum O'da bana Şu'be, Abdurrahmân b. Kâsım, babasından, Salih b. Havvât ve Sehl b. ebî Hasme'den, Yahya b. Saîd el Ensarî'nin hadisinin benzerini rivâyet etti ve dedi ki: “Bu hadisi de o hadisin kenarına yaz! Şu anda hadis ezberimde değildir ama Yahya b. Saîd el Ensarî'nin hadisi gibidir.” Bu hadis *hasen sahihtir*. Yahya b. Saîd el Ensarî bu hadisi Kâsım b. Muhammed'den merfu olarak rivâyet etmedi. Yahya b. Saîd el Ensarî'nin arkadaşları da aynı şekilde mevkuf olarak rivâyet ettiler. Şu'be ise aynı hadisi Abdurrahmân b. Kâsım b. Muhammed yoluyla merfu olarak rivâyet etmiştir⁹⁵⁶. Korku namazı meşhûr bir namazdır. Elimizdeki hadis ise bi'l-İttifak sahihtir.

⁹⁵⁵ İMAM MÂLİK, Salât el-Havuf 1, (c.I, 183); İBN HANBEL, c.XXXVIII, 213, (Hn: 2336); BUHÂRÎ, el-Megâzi, 33, (c.V, 113, Hn: 4129); MÜSLİM, Salât el-Müsâfirîn ve Kasrihe 842, (c.I, 575); EBÛ DÂVÛD, Tefrî'i Salât es-Sefer, 14, (c.II, 13, Hn: 1238); TİRMİZÎ, es-Sefer, 8, (c.I, 705, Hn: 565); NESÂÎ, el-İstiskâ, 1, (c.III, 171, Hn: 1537).

⁹⁵⁶ TİRMİZÎ, es-Sefer, 8, (c.I, 705, Hn: 565).

3.8 .CENAZE KİTABI

3.8.1. Ölüye Ağlama, Ağıt Yakma ve Yas

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah İbn Ebî Bekr, Babası İbn Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr el-Ensârî (ö. 120/738)⁹⁵⁷, teyzesi Amre bintü Abdurrahmân el-Medenî (ö. 98/717) bildiriyor: Hz. Âişe'ye Abdullah b. Ömer'in: “ Ölü, dirilerin kendisi için ağlamasından dolayı azab çeker” dediği söylenince, Hz. Âişe şu karşılığı verdi: “Allah, Ebû Adurrahmân'ı bağışlasın, o, yalan söylemez, ancak unutmuş veya yanılmış olmalı. Zira Hz. peygamber (s.a.v) kendisi için ağlanan Yahudi (mezarı) yanından geçerken: “*Bunlar kendisi için ağlarken o da mezarında azab çekmektedir*” buyurdu⁹⁵⁸.

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a ve Osmân b. Ömer'den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf'den; Müslim, Tirmizî ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; Tirmizî, İshâk b. Mûsâ vasıtasıyla M'an b. İisâ'dan; Tamamı Mâlik b. Enes'den; Ayrıca İbn Hanbel, Süfyân b. Uyeyne'den. İkiisi Mâlik ve Süfyân, hocaları Abdullah İbn Ebî Bekr vasıtasıyla Babası Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm yoluyla Amra binti Abdurrahmân isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel üç tarikle, Buhârî, Müslim ve İbn Mâce ise birer tarikle Nesâî ise iki tarikle isnadları Abdullah İbn Ebî Muleyke'ye ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel dört tarikle, Buhârî ve Müslim ise ikişer tarikle, Ebû Dâvûd ise de bir tarikle isnadları Urve b. ez-Zübeyr'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Birde İbn Hanbel, Hüseyin b. Muhammed vasıtasıyla Muhammed b. Râşid'den, oda Habîb İbn Ebî Habîb vasıtasıyla Abdurrahmân b. el-Kâsim yoluyla babası el-Kâsim b. Muhammed İbn Ebî Bekr isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Bir daha İbn Hanbel, Hüseyim b. Beşîr es-Süllemî vasıtasıyla Muğîre b. Muksim

⁹⁵⁷İbn Sa'd: Sika ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. İbn Maîn: O, Sikadır demektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c. I, 127; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.IX, 337.

⁹⁵⁸İMAM MÂLİK, el-Cenâiz 37, (c.I, 234, (Hn:); İBN HANBEL, c.I, 386, (Hn: 288), c.I, 388, (Hn: 289-290), c.XXXX, 141, (Hn: 24115), c.XXXX, 347, (Hn: 24302), c.XXXX, 436, (Hn: 24373), c.XXXXI, 44, (Hn: 24495), c.XXXXI, 181, (Hn: 24637), c.XXXXI, 277, (Hn: 24758), c.XXXXI, 522, (Hn: 25079), c.XXXXII, 230, (Hn: 25372), c.XXXXIII, 255, (Hn: 26180), c.XXXXIII, 412, (Hn: 26409); BUHÂRÎ, el-Cenâiz, 32, (c.II, 80, Hn: 1289), 43, (c.II, 84, Hn: 1304), 85, (c.II, 98, Hn: 1371), el-Meğâzî, 8, (c.V, 77, Hn: 3978); MÜSLİM, el-Cenâiz 928-929-931-932, (c.II, 640-642-643); İBN MÂCE, el-Cenâiz, 54, (c.I, 508, Hn: 1595); EBÛ DÂVÛD, el-Cenâiz, 29, (c.III, 194, Hn: 3129); TİRMİZÎ, el-Cenâiz, 25, (c.III, 319, Hn: 1006); NESÂÎ, el-Cenâiz, 15, (c.IV, 17-18, Hn: 1855-1556-1557-1558).

yoluyla İbrâhîm b. Yezîd en-Nahaî isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Beş tarik de tamamı Hz. Âişe'den bu rivâyeti almışlar ve nakletmişlerdir.

Bu hadiste bulunan ricâl Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler ve sikadılar. İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Müslim'in ravisi olarak rivayetin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî, Hz. Âişen'in ettiği bu rivâyet hakkında şöyle ifade etmiştir: Bu konuda İbn Abbâs, Karaza b. Ka'b, Ebû Hüreyre, İbn Mes'ûd ve Üsâme b. Zeyd'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Âişe hadisi hasen sahihtir. Bu hadis Âişe'den değişik şekillerde de rivâyet olunmuştur. İlim adamları uygulamalarını bu hadisle yaparlar. İsra sûresi 15. "وَلَا تَرُّوْا زَرْعًا وَزَرْعًا أُخْرَى" ayetini bu anlamda yorumlamışlardır"⁹⁵⁹ demektedir.

Rivâyetin metin açısından tahlili açısından, İshak b. İsâ tariki metniyle Kütüb't-Tîsâ müellifleri de tahrir etmiştir. Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmemiştir. Tirmizî'nin rivâyetine göre ise: "Ölen kimse kendisine ağlandığı takdirde azâb görür." Bu rivâyeti duyunca Âişe dedi ki: Allah İbn Ömer'e acısın, affetsin gerçekten yalan söylemedi ama herhalde yanıldı. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) ölen bir Yahudi için şöyle demişti: "Ölen kimse azâb görüyor arkasındakiler de ona ağlıyorlar". Ebû Dâvû ve Nesâî rivâyetlerin de "وَهَلَّ" = (Bu sözü nakleden kişi) "yanılmıştır" ve Sonra "Hiçbir günahkâr başkasının günahını çekmez." [240] (mealindeki âyet-i kerimeyi) okudu (Ravi Hennad Hz. Âişe'nin bu sözünü) Ebu Muaviye'den "(Hz. Peygamber) "Bir yahudinin kabrine uğradı" (şeklinde) rivayet etti ibaresi geçmiştir. Yukarıda verdiğimiz hadisler arasında Hz Âişe, İbn Ömer'in hakkında ifadesi şunlardır (أَوْ أَخْطَأُ) veya (نَسِيًّا) ve (وَلَكِنَّهُ وَهَمًّا) ve (وَهَلَّ) tercüme yaparken aynı anlama gelen sözcüklerdir. Bu açıklamaya göre elimizdeki hadis sahih mertebesindedir.

3.8.2. Ölü Adına Verilen Şeylerin Sevabı

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Mûsâ b. Dâvûd ed-Dabbî birlikte, Abdullah b. Lehîa, Yezîd İbn Ebî Habîb, Ebû'l-Hayır Mersed b. Abdullah el-Yezunî (ö. 90/709), Ukbe b. Âmir bildiriyor: Bir delikanlı Allah Resûlü'ne (s.a.v) – Ebû Mûsa rivâyetinde: "Bir adam Hz. peygamber'a (s.a.v)– gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Annem vefat etti ve geriye zinet eşyalarını bıraktı, onun adına buları sadaka olarak vereyim mi?" dedi. Hz. peygamber (s.a.v): "Annen böyle yapmanı emretti

⁹⁵⁹ TİRMİZÎ, el-Cenâiz, 25, (c.III, 318).

mi?” diye sorunca, Adam: “Hayır” dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v): “*O zaman annenın zinetlerini elinde tut*” buyurdu ⁹⁶⁰.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a ve Mûsâ b. Dâvûd vasıtalarıyla Abdullah b. Lehîa’dan; Ayrıca İbn Hanbel, Yahyâ b. Ğaylan vasıtasıyla Rişdîn b. Sa’d’dan, oda Amr b. el-Hâris ve el-Hasan b. Sevbân’dan; üç Abdullah b. Lehîa, Amr b. el-Hâris ve el-Hasan b. Sevbân; Yezîd İbn Ebî Habîb vasıtasıyla Ebû’l-Hayır Mersed b. Abdullah isnadıyla Ukbe b. Âmir’den bu hadisi nakletmişlerdir.

İbn Lehîa hadisin isnadın da bulunduğu göre zayıftır. Metnine gelince münkerdir. Çünkü sahih ve sabit yollarla Buhârî ve Müslim tahrir ettikleri rivâyete aykırıdır Hz. Âişe'den rivayet olunduğuna göre; bir kadın (Hz. Peygamber'e (s.a.v) gelerek “Ey Allah'ın Rasûlü, annem ansızın vefat etti. Eğer bu ani ölüm başına gelmeseydi (kanaatimce malının bir kısmını) tasadduk (etmemizi vasiyyet) ederdi ve (mutlaka malının bir kısmını da kendi eliyle halka verirdi. Şimdi ben, onun yerine sadaka vermem yeterli midir?” diye sormuş, Peygamber (s.a.v) de: “*Evet onun yerine sadaka ver!*” buyurmuştur.⁹⁶¹ Aynı zamanda bu rivayet İbn Abbâs’ın rivayetine de aykırıdır İbn Abbâs’dan rivâyete göre: “Bir adam Ey Allah’ın Rasûlü, annem öldü onun adına sadaka versem ona faydası olur mu? Diye sordu. Rasûlullah (s.a.v): “Evet” buyurdu. Adam da: Benim bir hurma bahçem var onu annem için sadaka verdim” dedi.⁹⁶²

Hz. Peygamber’in farklı kişilere farklı tavsiyeleri de olma ihtimali dahilindedir. Ancak nakledilen sahih rivayetlerden anlaşılın; kişinin ölen yakınlar adına tasaddukta bulunmasının ona sevabı ulaşacağıve fayda vereceği anlaşılmaktadır.

3.8.3. Kabir Sorgusu ve Azabı

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Mâlik b. Enes, Nâfi’ Ebû Abdulla el-Medenî, Abdullah b. Ömer der ki: Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Sizde biri öldüğünde, kendisine Sabah akşam, Eğer Cennetlik ise Cennetteki yeri, Cehennemlik ise Cehennemdeki yeri gösterilir ve: ‘İşte burası kıyamet koştugu zaman Allah’ın seni göndereceği yerdir’ denilir.*”⁹⁶³

⁹⁶⁰ İBN HANBEL, c.XXVIII, 587, (Hn: 17356), c.XXVIII, 646, (Hn: 17437-17438).

⁹⁶¹ BUHÂRÎ, el-Vasâya, 19, (c.IV, 8, Hn: 2760); MÜSLİM, el-Vasiyye 1004, (c.III, 1254).

⁹⁶² BUHÂRÎ, el-Vasâya, 20, (c.IV, 9, Hn: 2762).

⁹⁶³ İMAM MÂLİK, el-Cenâiz 47, (c.I, 239); İBN HANBEL, c.VIII, 283, (Hn: 4658), c.IX, 128, (Hn: 5119), c.IX, 189, (Hn: 5234), c.X, 154, (Hn: 5926), c.X, 241, (Hn: 6059); BUHÂRÎ, el-Cenâiz, 88, (c.II, 99, Hn: 1379), Bedu’l-Halk, 8, (c.IV, 117, Hn: 3240), er-Rikâk, 42, (c.VIII, 107, Hn: 6515);

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a'dan; Buhârî, İsmâil İbn Ebî Uveys'den; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Nesâî, Muhammed b. Mesleme ve el-Hâris b. Miskîn vasıtasıyla Abdurrahmân b. el-Kâsim'den; Tamamı Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel dört tarikle, Buhârî ve Nesâî ise ikişer tarikle, İbn Mâce ve Tirmizî ise de birer tarikle, isnadları Nâfi' Ebû Abdullah el-Medenî'ye ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Müslim ise , Abd b. Humejd vasıtasıyla Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan, oda Ma'mer b. Râşid vasıtasıyla Muhammed b. Müslim ez-Zührî yoluyla, Sâlim b. Abdullah isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Tamamı Abdullah b. Ömer'den bu hadisi nakletmişlerdir.

Bu hadiste bulunan ricâl Buhârî ve Müslim'in ricâli olup sıkadırlar. İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Müslim'in ricâli olduğunda rivayetin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî, Abdullah b. Ömer'in rivâyeti hakkında şöyle demiştir: Abdullah b. Ömer'in rivâyet ettiği bu hadis *hasenun sahih'tir*⁹⁶⁴.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince; İsmâil İbn Uleyye vasıtasıyla Eyyûb'dan rivâyet dedi ki: “Sanıyorum bu rivâyet Hz. Pygambere (s.a.v) ref' olmuştur. Ayrıca bu rivâyet Fudayl b. Ğazvan'dan kısa şekilde Ahmed *Müsned*'inde aktarılmaktadır. Rivayet metnine gelince: “ يعرض على ابن آدم مقعده من الجنة والنار، غدوة - “*Âden oğlundan biri öldüğünde, kendisine sabah akşam, kabrinde ona Cennetlik ise Cennetteki yeri, Cehennemlik ise Cehennemdeki yeri gösterilir*”. Şeklinde dir. Rivayet metin açısından da sahih mertebesindedir.

3.8.4. Kabire Selam

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, el-'Ala'b. Abdurrahmân, babası Abdurrahmân b. Ya'kûb, Ebû Hureyre'den nakille Hz. peygamber (s.a.v) Mezarlığa çıkınca: “*Selam zize ey Müminler diyarı! İnşallah biz de size katılacağız*” buyurdu.⁹⁶⁵

MÜSLİM, el-Cennetü ve sifetü neîmihe ve ehlihe 2866, (c.IV, 2199); İBN MÂCE, ez-Zühd, 32, (c.II, 1427, Hn: 4270); TİRMİZÎ, el-Cenâiz, 71, (c.III, 376, Hn: 1072); NESÂÎ, el-Cenâiz, 116, (c.IV, 106-107, Hn: 2070-2071-2072).

⁹⁶⁴TİRMİZÎ, el-Cenâiz, 71, (c.III, 376).

⁹⁶⁵İMAM MÂLİK, et-Tahâre 28, (c.I, 28); İBN HANBEL, c.XIII, 347, (Hn: 7068), c.XIII, 373, (Hn: 7993), c.XIV, 136, (Hn: 8413), c.XIV, 354, (Hn: 8741), c.XIV, 463, (Hn: 8878), c.XV, 104, (Hn: 9195), c.XV, 167, (Hn: 9292), c.XV, 531, (Hn: 9856), c.XVI, 77, (Hn: 10030), c.XVI, 454, (Hn: 10778); BUHÂRÎ, el-Vudû, 1, (c.I, 39, Hn: 136), el-Musâkât, 11, (c.III, 112, Hn: 2367); MÜSLİM 246-247-249, et-Tahâre, (c.I, 216-217-218), el-Fedâil 2302, (c.IV, 1800); İBN MÂCE, ez-Zühd, 34, (c.II, 1431, Hn: 4282), 36, (c.II, 1439, Hn: 4306); EBÛ DÂVÛD, el-Cenâiz, 83, (c.III, 219, Hn: 3237); NESÂÎ, et-Tahâre, 114, (c.I, 93, Hn: 150).

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a'dan; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-K'anebi'den; Nesâî, Kuteybe b. Saîd'den; Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel iki tarikle, Müslim ve İbn Mâce birer tarikle isnadları el-Alâ'a b. Abdurrahmân'da birleşmiş ve onun vasıtasıyla babası Abdurrahmân b. Ya'kub el-Hurakî isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel üç tarikle, Buhârî ve Müslim ise birer tarikle de, isnadları Muhammed b. Ziyâd'a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel üç tarikle, Buhârî ve Müslim ise birer tarikle de, isnadları Nuaym b. Abdullah el-Mucmir'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Birde İbn Hanbel, Muâviye b. Amr vasıtasıyla Zâide b. Kudâme'den, oda Leys İbn Ebî Süleym vasıtasıyla Ebû Âmir K'ab el-Medenî isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Müslim, iki tarikle, İbn Mâce ise bir tarikle isnadları Ebû Mâlik Sa'd b. Târik el-Eşceî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ebû Hâzim Selmân el-Eşceî isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Beş tarik de tamamı Ebû Hureyre'den bu hadisi nakletmişlerdir.

Bu hadis Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, yukarıdaki İmam Mâlik'in tahrir ettiği rivâyetin baş tarafını Mâlik *Muvatta'*nda şu şekilde aktarmıştır:

Ebû Hüreyre anlatıyor: Hz. peygamber (s.a.v) mezarlığa gittiğinde *“Esselâmu aleyküm ey mezarlıkta yatan mü'min-ler! Allah dilerse biz de sizlere kavuşacağız”* dedi. Devamla *“kardeşlerimizi görmeyi çok isterdim”*. Onlar: Ya Resulallah! Biz kardeşlerin değil miyiz? dediler. Hz. peygamber (s.a.v): *“Hayır, sizler aynı zamanda ashâbımsınız. Kardeşlerim henüz gelmediler. Ben onları (ahirette) havz'ın başında bekliyeceğim”* buyurdu. Ashab-ı Kiram: Ya Resulallah, ümmetinden senden sonra geleceklere nasıl tanıyacaksınız? deyince: Hz. peygamber (s.a.v): *“Söyleyin! Bir adamın siyah atlat arasında alnı ve üç ayağı beyaz bir atı olsa onu tanımaz mı?”* dedi. Onlar: *Evet Ya Resulallah! diye cevap verdiler.* Hz. Peygamber (s.a.v): *“İşte onlar, Kıyamet gününde dünyada iken aldıkları abdestlerden dolayı alınları nur gibi parlayarak gelirler. Ben onlardan önceden gidip kendilerini Havz'ın başında bekleyeceğim. O kimseler Havz'ımdan sahihsiz*

develer gibi kovulmazlar. Onlara Hey! Gelin, gelin, gelin! diye seslenirim. O sırada «Bunlar senden sonra dinlerinde çok şey değiştirdiler denilir. Ben de: «Öyleyse benden uzak olsunlar! Uzak olsunlar! Uzak olsunlar!.. derim»” buyurdu. Kabir ziyaretinde selamlamayı bildiren rivayet tarikleri çoktur. Rivayet metni bu açıdan sahih derecesindedir. İmam Mâlik’in tahrir ettiği rivayetin baş bölümünü İshak b. isâ rivâyet etmiştir.

3.9. ZEKÂT KİTABI

3.9.1. Zekkât Memurunun Aldığı Hediye

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb’a, İsmâil b. Eyyâş (ö. 181/797)⁹⁶⁶, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (ö. 144/761)⁹⁶⁷, Urve b. Zübeyr, Ebû Humejd es-Sâidî’nin (ö. 60/680) bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v): “Zekât memurlarının aldığı hediyeler (devlete) ihanettir” buyurdu⁹⁶⁸.

Bu hadisi İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb’a vasıtasıyla İsmâil b. Eyyâş’dan *Müsned*’inde tek başına nakletmektedir. İbn Hacer, *Enîs es-Sâride* der ki: İsmâil b. Eyyâş el-Himsî, kendi şerhinde saduk diye tadil ederken, Şerhi dışında kitaplarında ihtilat ettiğini ifade ile cerhettir.⁹⁶⁹ İsnad, ravinin cerhedilmesiyle zayıftır. Bu konuda başka hadislerde rivâyet edilmiştir. Ancak bu rivâyetler zayıftır. Rivayet ilmi açısından bu hadis *zayıf* mertebesindedir.

3.9.2. Sadaka Yerine Geçen İşler

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb’a, el-Munkedir b. Muhammed (ö. 180/796)⁹⁷⁰, babası Muhammed b. el-Munkedir, Câbir b. Abdullah’ın bildirdiğine

⁹⁶⁶ İbn Ma’in: sika olduğunu söylemiştir. İmam Ahmed: O, Şamlılar içinde Medinelilerden ve diğerlerinden yaptığı rivayetlere nispetle daha iyi bir hale sahiptir, demiştir .Bkz. YAHYÂ B. MA’İN, *Târih İbnu Ma’in(Durî)*, c.IV, 411; el-HATÎB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.VII, 186.

⁹⁶⁷ el-İclî, sika, fakih, savcılıkta görev alan ve sâlih bir râvinin biriydi söylemiştir. Ebû Zur’a ise: O, sikadır demektir. Bkz. el-’İCLÎ, *Târihu’s-Sikât*, c.I, 472; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ*, c.III, 951.

⁹⁶⁸ İBN HANBEL, c.XXXIV, 14, (Hn: 23601); DÂRİMÎ, *ez-Zekât*, 31, (c.II, 1038, Hn: 1711), es-Seyr, 52, (c.III, 1619, Hn: 2535); BUHÂRÎ, *ez-Zekât*, 67, (c.II, 130, Hn: 1500), el-Hibe ve Fadluhe ve’t-Tahrîz alyhe, 15, (c.III, 159, Hn: 2597), el-îmân ve’n-Nüzür, 3, (c.VIII, 130, Hn: 6636), el-Hiyel, 14, (c.IX, 28, Hn: 6979), el-Ahkâm, 24, (c.IX, 70, Hn: 7174), 41, (c.IX, 76, Hn: 7179); MÜSLİM, el-İmâre 1832, (c.III, 1463); EBÛ DÂVÛD, el-Harâc ve’l-İmâre ve’l-Fey’, 11, (c.III, 134, Hn: 2946).

⁹⁶⁹ EBÛ HUZEYFE, Nebîl b. Mansûr b. Y’akub el-Kuveyfî, *Enîs es-Sârî*, (Thk.) Nebîl b. Mansûr, Müessesetü es-Semâhe, Beyrût, 1. Baskı, 1426/2005, c.VIII, 5721.

⁹⁷⁰ el-İclî: Zayıf bir raviydi söylemekte. İbn Ma’in: Onun hakkında, hiçbir değeri yok, onda bir beis yok ve hadiste zayıftır ifadeleri kullanmıştır. Bkz. el-’İCLÎ, *Târihu’s-Sikât*, c.II, 300; İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târihu’l-Kebîr*, c.II, 353.

göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Her iyilik sadakadır. Kardeşini güleriyle karışılaman ve kovandan onun Kabına su boşaltman da iyiliktendir.*”⁹⁷¹

İbn Hanbel İshâk b. İsâ et-Tabb’a ve Kuteybe b. Saîd’dan; Tirmizî ise, Kuteybe b. Saîd vasıtasıyla el-Munkedir b. Muhammed’dan; Buhârî, Ali b. ‘Ayyaş vasıtasıyla Ebû Ğassân Muhammed b. Mutarrif el-Medenî’dan; ikisi Ebû Ğassân ve el-Munkedir b. Muhammed, babası Ebû Abdullah Muhammed b. el-Munkedir el-Medenî isnadıyla Câbir b. Abdullah’dan bu hadisi nakletmişlerdir.

el-Munkedir b. Muhammed, Zayıf bir ravidir. Bu hadîs, şevâhid ve mutabi’leri sıhhat derecesi hasen derecesine ulaşmıştır. Bunu Tirmizî şu şekilde dile getirir: “Bu konuda Ebû Zerr’dan de hadis rivâyet edilmiştir. Hadis hasen’dır.”⁹⁷². Buhârî, rivâyetin metinini sadece “كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ” - “*Her iyilik sadakadır*” şeklinde kısaca nakletmiştir.

3.10. ORUÇ KİTABI

3.10.1. Orucun Fazileti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebû’z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A’rec, Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Oruç koruyucudur. Biriniz oruçlu olduğu zaman çirkin söz söylemesin, cahillik yapmasın. Eğer birisi ona çatar veya küfrederse, “ben oruçluyum” desin. Aynı isnadla ziyadesi ile “Camım elinde olana yemin ederim ki; oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoştur. Yüce Allah şöyle buyurur: Oruçlu, şehvetini, yemeyi ve içmeyi benim için bırakıyor. Oruç benim içindir, onun mükâfatını verecek olan da benim. Her amele on kattan yedi yüz katına kadar sevap verilir. Oruç müstesna. Oruç Benim içindir, onun mükâfatını verecek olan da Benim”*”⁹⁷³ rivâyet edilmiştir.

⁹⁷¹ İBN HANBEL, c.XXIII, 57, (Hn: 14709), c.XXIII, 161, (Hn: 14877); BUHÂRÎ, el-Edeb, 33, (c.VIII, 11, Hn: 6021); TİRMİZÎ, el-Bir ve’s-Sile, 45, (c.IV, 347, Hn: 1970).

⁹⁷² TİRMİZÎ, el-Bir ve’s-Sile, 45, (c.IV, 347).

⁹⁷³ İMAM MÂLİK, es-Siyâm 57-58, (c.I, 310); İBN HANBEL, c.XII, 96, (Hn: 7174), c.XII, 122, (Hn: 7195), c.XII, 294, (Hn: 7340), c.XII, 461-462, (Hn: 7492-7493-7494), c.XIII, 49, (Hn: 7607), c.XIII, 126, (Hn: 7693), c.XIII, 198, (Hn: 7788), c.XIII, 234, (Hn: 7840), c.XIII, 295, (Hn: 7917), c.XIII, 421-422, (Hn: 8057-8058-8059), c.XIV, 307, (Hn: 8674), c.XV, 55, (Hn: 9112), c.XV, 70, (Hn: 9138), c.XV, 102, (Hn: 9191), c.XV, 158, (Hn: 9275), c.XV, 187, (Hn: 9322), c.XV, 214, (Hn: 9363), c.XV, 251, (Hn: 9429), c.XV, 327, (Hn: 9532), c.XV, 445, (Hn: 9714), c.XV, 547, (Hn: 9888), c.XVI, 11, (Hn: 9912), c.XVI, 31, (Hn: 9943), c.XVI, 33, (Hn: 9946-9947), c.XVI, 58, (Hn: 9998), c.XVI, 126, (Hn: 10132), c.XVI, 133, (Hn: 10145), c.XVI, 145, (Hn: 10175-10176), c.XVI, 163, (Hn: 10218), c.XVI, 199, (Hn: 10291), c.XVI, 268, (Hn: 10428), c.XVI, 301, (Hn: 10505), c.XVI, 318, (Hn: 10540), c.XVI, 324-325, (Hn: 10552-10554), c.XVI, 332, (Hn: 10564), c.XVI, 369, (Hn: 10631), c.XVI, 372, (Hn: 10635), c.XVI, 406, (Hn: 10691), c.XVI, 407, (Hn: 10692-)

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a ve Ravh b. Ubâde'den; Buhârî ve Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-K'anebi'den; Hocaları Mâlik b. Enes'den; Ayrıca Müslim, Züheyr b. Harb'dan; Tirmizî, Nasr b. Ali'den, İbn Hanbel'de, Hocaları Süfyân b. Uyeyne'den; Yine İbn Hanbel, Yezîd b. Hârûn'dan. üç Mâlik b. Enes, Süfyân b. Uyeyne ve Yezîd b. Hârûn, tamamı Ebû'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân vasıtasıyla Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel, Yezîd b. Hârûn, Ebû Âmir Abdülmelik b. Amr ve Yahyâ b. Saîd vasıtalarıyla Muhammed b. Abdurrahmân İbn Ebî Zi'b yoluna Aclân el-Medenî isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Yine İbn Hanbel üç tarikle, Dârimî ise İbn Hanbel'in tahrir ettiği bir tarikle isnadları Ebû Seleme b. Abdurrahmân'a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Birde İbn Hanbel, Muhammed b. Ca'fer ve Yezîd b. Hârûn vasıtasıyla oda Şu'be b. el-Haccâc yoluyla, Muhammed b. Ziyâd isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Bir daha İbn Hanbel, Muhammed b. Ca'fer, Ravh b. Ubâde ve Yezîd b. Hârûn vasıtalarıyla Hişâm b. Hassân yoluyla Muhammed b. Sîrîn isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

Daha da İbn Hanbel, Affân b. Müslim es-Saffâr vasıtasıyla Hemmâm b. Yahyâ'dan, oda Muhammed b. Cuhâde vasıtasıyla Ebû Hâzim Selmân el-Eşcaî isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Ayrıca İbn Hanbel iki tarikle, Müslim ve Tirmizî ise birer tarikle, Nesâî ise de iki tarikle isnadları Saîd b. el-Müseyyib'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel bir çok tariklerle, Buhârî ve Tirmizî ise birer tarikle, Müslim ise de beş tarikle, İbn Mâce ise iki tarikle, Nesâî ise de dört tarikle isnadları Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân'a oalaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Birde İbn Hanbel, Behz b. Esed vasıtasıyla Hemmâm b. Yahyâ'dan, oda Katâde b. Diâme yoluyla Beşîr b. Nehîk isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Bir daha İbn Hanbel, iki tarikle isnadı Mûsâ b. Yesâr'a ulaşarak ve onun isnadıyla da

---

10693), c.XVI, 514, (Hn: 10884), c.XVII, 49, (Hn: 11009), c.XXXXIII, 186, (Hn: 26069); DÂRİMÎ, es-Savm, 50, (c.II, 1109-1110, Hn: 1810-1811); BUHÂRÎ, es-Savm, 2, (c.III, 24, Hn: 1894), 9, (c.III, 26, Hn: 1904); MÜSLİM, es-Siyâm 1151, (c.II, 806-807); İBN MÂCE, es-Siyâm, 1, (c.I, 525, Hn: 1638), 21, (c.I, 539, Hn: 1691), el-Edeb, 58, (c.II, 1266, Hn: 3823); EBÛ DÂVÛD, es-Savm, 24, (c.II, 307, Hn: 2363); TİRMİZÎ, es-Savm, 55, (c.III, 127-128, Hn: 764-766), 64, (c.III, 141, Hn: 781); NESÂÎ, es-Siyâm, 42, (c.IV, 162-163-164, Hn: 2214-2215-2216-2217-2218-2219).

rivâyeti nakletmiştir. Daha da İbn Hanbel, üç tarikile isnadı Süleym b. Heyyân'da birleymiş ve onun vasıtasıyla Saîd b. Meynâ isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Ayrıca İbn Hanbel, Ravh b. Ubâde vasıtasıyla, Hammâd b. Seleme'den, oda Sâbit b. Eslem el-Bunânî yoluyla, Râf'i Nef'i es-Sâiğ el-Medenî isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Yine İbn Hanbel, Muhammed b. Ca'fer, vasıtasıyla Şu'be b. el-Haccâc yoluyla Dâvûd b. Ferâhîc isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Bu on üç tarikin tamamı hocaları Ebû Hureyre'den bu hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadı, Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî, bu rivayet Muâz b. Cebel, Sehl b. Sa'd, Ka'b b. Ucre, Selame b. Kayser, Beşîr b. Hasasıyye -ki adı Zahm b. Mabel'dir. Hasasıyye ise annesidir- tahrir edilmiştir. Ebû Hüreyre hadisi *hasen garibtir*. Tirmizî'nin diğer rivâyetinde: Ebû Hüreyre'den rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Oruçlunun iki sevinç zamanı vardır; Birincisi iftar ettiği an diğeri Cennet'te Rabbiyle karşılaştığı andır." Tirmizî, Bu hadis *hasenun sahihtir* demektedir⁹⁷⁴. Elimizdeki hadis rivâyetin tamamı değilse çoğunu zikretmiştir. Rivâyet tariklerin bazısında muhtasar, bazısı da yukarıdaki hadis gibi tahrir edilmiştir. Sonuçta bu hadis çeşitli tariklerle rivâyet edilmesi sebebiyle sahihun li-gayrihi mertebesindedir.

3.10.2. Oruçlular İçin Reyyan Kapısı

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Saîd b. Abdurrahmân el-Cumehî (ö. 176/792)⁹⁷⁵, Ebû Hâzim Selemete b. Dînâr el-Medenî, Sehl b. Sa'd'ın bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: "*Cennette oruçlular için Reyyân adında bir kapı vardır ve başkası bu kapıdan girmez. Oruç tutanların sonuncusu bu kapıdan girince kapanır. Bu kapıdan giren içer ve içen de bir daha susamaz*"⁹⁷⁶.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Süleyman b. Dâvûd'dan; Nesâî, Ali b. Hucr'dan; hocaları Saîd b. Abdurrahmân vasıtasıyla Ebû Hâzim Selemete b. Dînâr el-Medenî isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel ve Buhârî ikişer farklı tariklerle, Müslim, İbn Mâce, Tirmizî ve Nesâî ise birer tarikile, isnadları Ebû

⁹⁷⁴ TİRMİZÎ, es-Savm, 64, (c.III, 141).

⁹⁷⁵ İbn Hanbel, Onda bir beis yoktur ve hadiste orta hallidir demektedir. El-İclî ve İbn Maîn ise, O, sikadır demişlerdir. İbû Hâtim, Onun hakkında sâlihtir, hadisi geçerlidir, şeklinde tadil ederler. Bkz. İBN HANBEL, *Su'âlâtü Ebî Dâvûd li'l-İmâm İbn Hanbel Fî Cerhi'r-Ruvât Ve Ta'dilihim*, c.I, 234; el-İclî, *Tarihu es-Sikat*, c.I, 401; İBN EBİ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Tâdil*, c.IV, 42.

⁹⁷⁶ İBN HANBEL, c.XXXVII, 475, (Hn: 22818-22819), c.XXXVII, 494, (Hn: 22842); BUHÂRÎ, es-Savm, 4, (c.III, 25, Hn: 1896), Bedu'l-Halk, 9, (c.IV, 119, Hn: 3257); MÜSLİM, es-Siyâm 1152, (c.II, 808); İBN MÂCE, es-Siyâm, 1, (c.I, 525, Hn: 1640); TİRMİZÎ, es-Savm, 55, (c.III, 128, Hn: 765); NESÂÎ, es-Siyâm, 43, (c.IV, 168, Hn: 2236-2237).

Hâzim Seleme b. Dînâr'a ulaşarak ve onun isnadıyla da Sehl b. Sa'd'den bu hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadında Saîd b. Abdurrahmân el-Cumehî, sadûk, hasenü'l-hadis olmakla tenkit edilmiştir. Hammâd b. Zeyd mutabîi olarak olarak isnadı hasen derecesine yükselmiştir. Tirmizî, Sehl b. Sa'd'ın rivâyeti hakkında şöyle demiştir: Bu hadis *hasenun sahihun garibdir*⁹⁷⁷. Yani, hadisin tek isnadı vardır. Fakat rivayet bazı muhaddislerin değerlendirmesine göre sahih, bazılarına göre de hasendir. Münekkit alimler hasen veya sahih arasında tereddüt etmiştir. Sonuçta rivayet Tirmizî'nin de dediği gibi hasen sahih garibdir.

Rivâyet metin açısından tahliline gelince, Buhârî ve Müslim rivâyetlerinde “إِنَّ فِي الْجَنَّةِ ثَمَانِيَةَ أَبْوَابٍ، مِنْهَا بَابٌ يُسَمَّى الرِّيَّانَ، لَا يَدْخُلُهُ إِلَّا الصَّائِمُونَ” = “Cennette sekiz kapı vardır, bu kapılardan biri ismi Reyân'dır. Bu kapıdan sadece oruçlular gireller” diye geçmektedir. Tirmizî ise rivâyetinde “فِي الْجَنَّةِ بَابٌ يُدْعَى الرِّيَّانَ، يُدْعَى لَهُ الصَّائِمُونَ، فَمَنْ كَانَ مِنَ الصَّائِمِينَ دَخَلَهُ، وَمَنْ دَخَلَهُ لَمْ يَظْمَأْ أَبَدًا” = “Cennet'te Reyân denilen bir kapı vardır. Oruç tutanlardan o kapıdan çağrılacaklardır. Kim gerçekten oruç tutanlardan ise o kapıdan Cennete girecektir. Kim de, o kapıdan girse ebedi olarak susuzluk çekmeyecektir” şeklindedir. Nesâî ise yukarıda zikredilen metinle rivayet tahrir etmektedir.

3.10.3. Rü'yet-i Hilâl (Ay'ın Gözlenmesi)

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Muhammed b. C'abir (ö. 170/787 den sonra)⁹⁷⁸, Kays b. Talk'ın (ö. 121-130/739-748)⁹⁷⁹, Babası Talk b. Ali el-Hanefî (ö. ?) bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “Allah, bu hilalleri, insanların vakîtlerini ayarlamaları için yaratmıştır. Hilalı görünce oruca başlayınız ve (hilali) görünce bitiriniz. Hava bulutlu olduğu zaman orucu (otuza) tamamlayınız”⁹⁸⁰.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Mûsâ b. Dâvûd ed-Dabbî vasıtalarıyla, Muhammed b. Câbir b. Yesâr'den, oda Kays b. Talk isnadıyla babası Talk b. Ali el-Hanefî'den bu hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

⁹⁷⁷ TİRMİZÎ, es-Savm, 55, (c.III, 128).

⁹⁷⁸ İbn Maîn, Onda bir beis yoktur daren; Buhârî ise bu o kadar kavi değildir demektir. Bkz. YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târih İbnu Ma'in*, c.III, 54, c.IV, 91; BUHÂRÎ, et-Târihu'l-kebîr, c.I, 53.

⁹⁷⁹ el-İclî, onun sika olduğunu söylemektedir. İbn Maîn sikadır demektir. İbn Hibbân onu Sikatında zikretmiştir. Bkz. el-'İCLÎ, *Târihu's-Sikât*, c.I, 393; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Tâdil*, c.VII, 101; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 513.

⁹⁸⁰ İBN HANBEL, c.XXV, 218, (Hn: 16290), c.XXV, 221, (Hn: 16294).

Bu tek isnadı bulunan rivayet Muhammed b. Cabir hakkında cer ifadeleri vardır. Ebû Hureyre, İbn Abbâs, Ebû Bakre, İbn Ömer ve bazı sahâbelerin aynı anlamda rivâyetleri sebebiyle sahihun li-gayrihidir.

Rivâyet metni farklı tariklerde (فصوموا ثلاثين يوماً), (فَعُدُّوا ثَلَاثِينَ), (فَأَكْمَلُوا الْعِدَّةَ), (فَأَكْمَلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ), (فَأَقْدُرُوا لَه), (فَأَقْدُرُوا ثَلَاثِينَ) şeklinde farklı lafızlarla aynı anlamla yani “*orucu (otuza) tamamlayınız*” anlamla nakledilmiştir.

3.10.4. İftarı Acele Yapmak Sünnettir

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû Hâzim Selemete b. Dînâr el-Medenî, Sehl b. Sa’d’ın bildirdiğine göre Hz. Hz. peygamber (s.a.v): “*Vakti gelince iftarlarını geciktirmeyip hemen yaptıkları sürece insanlar (Müslümanlar) hayır içinde olurlar*” buyurmuştur⁹⁸¹.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a ve İsmâil b. Ömer’den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf’ten; İmâm Mâlik b. Enes tahric ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca üç tarikte, Dârimî, Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce birer tarikte de isnadları Ebû Hâzim b. Dînâr’a ulaşarak ve onun isnadıyla Sehl b. Sa’d es-Sâidî’den bu hadisi nakletmişlerdir.

Bu rivâyet, İmam Müslim’in şartlarına göre sahihtir. İsnadda bulunan ricâl, Buhârî ve Müslim’in ricâlidirler ve sikadrlar. Tirmizî, “Ebû Hüreyre, İbn Abbâs, Âişe ve Enes b. Mâlik’den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Sehl b. Sa’d’ın hadisi hasen sahihtir. Rasûlullah’in (s.a.v) ashabından ve sonraki dönem ilim adamları bu hadisle amel ederek iftarda acele etmeyi müstehab görürler” demektedir.⁹⁸²

Tahric edenler rivayeti aynı metinle nakletmişlerdir. Sonuçta elimizdeki hadis sahihun li-gayrihi mertebesindedir.

3.10.5. Sahur Yapmanın Fazileti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdurrahmân b. Zeyd, Babası Zeyd b. Eslem , Atâ b. Yesâr, Ebû Saîd el-Hudri’nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Sahur yemeği bereketli bir yemektir. Bir yudum su

⁹⁸¹ İMAM MÂLİK, es-Siyâm 6, (c.I, 288); İBN HANBEL, c.XXXVII, 463, (Hn: 22804), c.XXXVII, 484, (Hn: 22828), c.XXXVII, 496, (Hn: 22846), c.XXXVII, 504, (Hn: 22859), c.XXXVII, 512, (Hn: 22870); DÂRİMÎ, es-Savm, 11, (c.II, 1060, Hn: 1741); BUHÂRÎ, es-Savm, 44, (c.III, 36, Hn: 1923); MÜSLİM, es-Siyâm 1098, (c.II, 771); İBN MÂCE, es-Siyâm, 24, (c.I, 541, Hn: 1697); TİRMİZÎ, es-Savm, 13, (c.III, 73, Hn: 699).

⁹⁸²TİRMİZÎ, es-Savm, 13, (c.III, 73).

içecek olsanız dahi, sahurunu yapmaktan geri durmayınız. Zira Allah ve melekleri sahur yapanlara salât ederler (hayır dilerler)”⁹⁸³.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a vasıtasıyla Abdurrahmân b. Zeyd’den, babası Zeyd b. Eslem vasıtasıyla, Atâ b. Yesâr el-Hilâlî isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Ayrıca İbn Hanbel, iki farklı tarikle de tahrir ederken isnadı Ebû Rifâe b. Avf el-Ensârî ve Atıyye b. Sa’d el-Avfî’ye olaştırmıştır. Tamamı Ebû Saîd el-Hudrî’den bu hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadında Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem el-Adevî sebebi ile zayıfa uğramıştır. Rivayetin diğer ravileri, Buhârî ve Müslim’im ricâlidirler ve sikadrlar. Bu konuda Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik, İbn Ömer, es-Sâib b. Yezîd, İbn Abbâs, Hz. Âişe ve Selmân’dan da rivâyet nakledilmiştir. Rivayet, bu şahidlerle hasen mertebesini kazanmıştır.

Rivâyet metni açısından Ahmed *Müsned*’inde Atıyye el-Avfî yoluyla Ebû Saîd el-Hudrî’den rivâyete göre: «تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السُّحُورِ بَرَكَهًا» = “Sahur yemeğini yeyin. Çünkü onda bereket vardır” şeklindedir.

3.10.6. Oruçluya Mübah Olan Şeyler

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah Sümei el-Mahzûmî, Ebû Bekr b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm (ö. 94/713)⁹⁸⁴, ashâbdân bir adamdan bildiriyor: Mekken’in fethedildiği yıl Hz. peygamber (s.a.v) bir yolculukta kendisi oruç tutup ashâbına: “Düşmana karşı güçlü kalasınız” diyerek oruç tutmamalarını söyledi.” Ebû Bekr der ki: “Bu hadisi aktaran, bana şunu da söyledi: Hz. peygamber’in (s.a.v) oruçluyken Arc denilen yerde susuzluktan veya sıcaklardan dolayı başına şu döktüğünü gördüm. Ona: “Ey Allah’ın Resûlü! Senin oruçlu olduğun görünce bazıları da oruç tuttu” denilince; Hz. Peygamber (s.a.v) Kadîd’e vardığında bir bardak su isteyip içerek orucunu bozdu. Bunun üzerine oruç tutan diğerleri de oruçlarını bozdular”⁹⁸⁵.

⁹⁸³ İBN HANBEL, c.XVII, 150, (Hn: 11086), c.XVII, 381, (Hn: 11281), c.XVII, 485, (Hn: 11396).

⁹⁸⁴ İbn Sa’d, o, sika, fakih, âlim, ve çok hadis rivayet eden bir raviydi. Bkz. El-İclî ise o, sikadır demektir. İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.V, 160; el-İCLÎ, *Târîhu’s-Sikât*, c.I, 492.

⁹⁸⁵ İMAM MÂLİK, es-Siyâm 21-22, (c.I, 294); İBN HANBEL, c.III, 380, (Hn: 1892), c.III, 489, (Hn: 2057), c.IV, 70, (Hn: 2185), c.IV, 182, (Hn: 2350), c.IV, 194, (Hn: 2363), c.IV, 222, (Hn: 2392), c.IV, 398, (Hn: 2652), c.V, 66, (Hn: 2882), c.V, 137, (Hn: 2994), c.V, 207, (Hn: 3089), c.V, 249, (Hn: 3162), c.V, 258, (Hn: 3176), c.V, 278, (Hn: 3209), c.V, 307, (Hn: 3258), c.V, 317, (Hn: 3279), c.V, 419, (Hn: 3460), c.XXVII, (Hn: 16602), c.XXXVIII, 246, (Hn: 23191), c.XXXVIII, 264, (Hn: 23223), c.XXXVIII, 453, (Hn: 23467), c.XXXIV, 56, (Hn: 23649); DÂRİMÎ, es-Savm, 15, (c.II, 1065, Hn: 1749); BUHÂRÎ, es-Savm, 34, (c.III, 34 Hn: 1944), 37, (c.III, 34, Hn: 1948), el-Cihâd

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Osmân b. Ömer'den; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-K'anebî'den; hocaları Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel beş farklı tariklerle, Dârimî, Müslim ve Nesâî ise birer tarikle, Buhârî ise de dört tarikle isnadları Muhammed b. Müslim ez-Zührî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel bir tarikle, Nesâî ise iki tarikle isnadları Şu'be b. el-Haccâc'ta birleşmiş ve onun vasıtasıyla el-Hakem b. Atîbe yoluyla Miksem b. Becre isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Birde İbn Hanbel, Ya'kub b. İbrâhîm vasıtasıyla, babası İbrârîm b. Sa'd'den, oda Muhammed b. İshâk b. Yesâr vasıtasıyla, Buşeyr b. Yesâr isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Bir daha İbn Hanbel, Abdürrezzâk b. Hemmâm vasıtasıyla Me'mar b. Râşid'den, oda Eyyûb İbn Ebî Temîme es-Sahtiyânî yoluyla, Ebû Abdullah İkrime el-Medenî isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

İbn Hanbel altı farklı tariklerle, Buhârî ve Müslim ikişer tariklerle, İbn Mâce ve Ebû Dâvûd ise birer tariklerle, Nesâî ise de üç tarikle, isnadları Tâvûs b. Keysân'a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Nesâî ise, el-Kâsim b. Zekeriyâ vasıtasıyla Saîd b. Amr'dan, oda Ebû Zubeyd Abser b. el-Kâsim'den, oda el-Alâ' b. el-Müseyyeb vasıtasıyla, el-Hakem b. Utbe yoluyla, Mucâhid b. Cebr el-Mekkî isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. Yedi tarik de tamamı Abdullah b. Abbâs'dan bu hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Hadîs-i şerifin ilk bölümünde, Peygamber'in (s.a.v), Mekke Fethi seferinde ashabına oruçlarını açmalarını emrettiği belirtilmektedir. İkinci bölümünde ise, Hz. Peygamber'in (s.a.v) Arc denilen yerde, oruçlu iken serinlemek maksadıyla başına su döktüğü ifâde edilmektedir. Bu hadis'in isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ebû Bekr b. Abdurrahmân kimden aldığı bu rivâyeti belli değildir mechuldür. Diğer ricâli ise Buhârî ve Müslümin ricâlidirler. Yanı munkati' olarak rivâyet edilmiştir. Bu yüzden isnadı zayıftır. Hadis mana olarak sahihtir. İbn Abdi'I-Berr bu hadîsin

---

ve's-Siyer, 105, (c.IV, 49, Hn: 2953), el-Meğâzî, 49, (c.V, 145-146, Hn: 4275-4276-4279); MÜSLİM, es-Siyâm 1113, (c.II, 784-785); İBN MÂCE, es-Siyâm, 10, (c.I, 531, Hn: 1661); EBÛ DÂVÛD, es-Savn, 27, (c.II, 307, Hn: 2365), 42, (c.II, 316, Hn: 2404); NESÂÎ, es-Siyâm, 54, (c.IV, 183-184, Hn: 2287-2288-2289), 55, (c.IV, 184, Hn: 2290-2291), 60, (c.IV, 189, Hn: 2313), 61, (c.IV, 189, Hn: 2314).

sahîh olduğunu söylemiştir.⁹⁸⁶ Buna ilaveten İbn Abbâs'tan da hadis rivâyet edilmiştir. Bu sebeble hadis hasen li gayrihi mertebesini kazanmıştır.

3.10.7. Visâl Orucu

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdullahel-Medenî, Abdullah b. Ömer der ki: Resulullah (s.a.v) müslümanlara visâl orucunu yasaklamak isteyince: "Ama sen visâl yapıyorsun" dediler. Allah Resûlü (s.a.v): "*Bana (Allah katından) yedirilir ve içirilir*" buyurdu"⁹⁸⁷.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Abdülvehâb b. Atâ'dan; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf'ten; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî'den; hocaları Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel beş farklı tariklerle, Buhârî ve Müslim birer tarikte de isnadları Ebû Abdullah Nâfi' el-Medenî'ye ulaşarak ve onun isnadıyla Abdullah b. Ömer'den bu hadisi almışlar ve nakletmişlerdir.

Rivâyet ravileri, Buhârî ve Müslüm'in ricâlidirler ve sikadirlar. Bu hadis'in isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir.

Rivâyetin metni açısından tahliline gelince, Buhârî'deki rivayetinde; "Oradakiler: sen vîsâl orucu tutuyorsun ya Rasûlallah, dediler" cümlesinin yerine; "Müslümanlardan birisi, ama sen vîsâl orucu tutuyorsun, dedi" manasına gelen cümle yer almıştır. Bu farklılar rivayetler arasında bir terauza delâlet etmez. Hz. Peygamber'e söyleyen bir kişi olduğu halde, oradakilerin bu söze rızâlarından dolayı, hepsine nisbet edilmiş olması mümkündür. Ayrıca hâdîsenin iki ayrı zamanda vuku' bulmuş olması da imkân dahilindedir. Bu yüzden elimizdeki hadis, sahih mertebesindedir.

3.10.8. Hz. Peygamber'in (s.a.v) Şaban Ayında Çokça Oruç Tutması.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebu'n-Nadr Sâlim İbn Ebî Ümeyye, Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf, Hz. Âişe der ki: "Bazı zamanlarda Hz. peygamber (s.a.v) oruca başladı mı, artık tüm ayı oruçlu geçirecek diye düşünürdük. Ramazan ayı dışında başka bir ayı tamamıyla oruçlu geçirdiğini

⁹⁸⁶EBÛ HUZEYFE, Nebîl b. Mansûr b. Y'akub el-Kuveytî, *Enîs es-Sârî*, c.V, 3171.

⁹⁸⁷İMAM MÂLİK, es-Siyâm 38, (c.I, 300); İBN HANBEL, c.VIII, 345, (Hn: 4721), c.VIII, 373, (Hn: 4752), c.X, 62, (Hn: 5795), c.X, 275, (Hn: 6125), c.X, 388, (Hn: 6299), c.X, 463, (Hn: 6413); BUHÂRÎ, es-Savm, 20, (c.III, 29 Hn: 1922), 47, (c.III, 37, Hn: 1962); MÜSLİM, es-Siyâm 1102, (c.II, 774); EBÛ DÂVÛD, es-Savm, 24, (c.II, 306, Hn: 2360).

görmedim. (Ramazan dışında) aylar içinde en fazla orucu Şaban ayında tuttuğunu görürdüm”⁹⁸⁸.

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb’a, Abdürrezzâk b. Hemmâm ve Ravh b. Ubâde’den; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf’ten; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ’dan; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-Ka’nebî’den; Nesâî, er-Rabî’i b. Süleyman vasıtasıyla, Abdullah b. Vehb’den, oda Amr b. el-Hâris ve Mâlik b. Enes’den; tamamı Mâlik b. Enes tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel ve Nesâî üçer tariklerle, Buhârî ve İbn Mâce ise birer tariklerle, Müslim ise de iki tarikle, isnadları Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf’a ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel ve Müslim üçer tariklerle, Ebû Dâvûd ise iki tarikle, Tirmizî ise de bir tarikle, Nesâî ise dört tarikle de isnadları Abdullah b. Şakîk’e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Birde İbn Hanbel, iki farklı tarikle de isnadı Sevr b. Yezîd’de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Hâlid b. Me’dân isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir.

Bir daha İbn Hanbel üç farklı tariklerle ve Nesâî se bir tarikle de Hocaları Hammâd b. Zeyd vasıtasıyla Mervân İbn Ebî Lübâbe el-Ukaylî isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Daha da İbn Hanbel, Hayve b. Şurayh’ten; Nesâî ise, Amr b. Osmân’dan; hocaları Bekiyye b. el-Velîd vasıtasıyla, Behîr b. Sa’d’dan, oda Hâlid b. Me’dân yoluyla Cübeyr b. Nüfeyr isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

⁹⁸⁸ İMAM MÂLİK, es-Siyâm 56, (c.I, 309); İBN HANBEL, c.XXXX, 141, (Hn: 24116), c.XXXX, 391, (Hn: 24334), c.XXXX, 452, (Hn: 24388), c.XXXXI, 54-55, (Hn: 24508-24509), c.XXXXI, 91, (Hn: 24542), c.XXXXI, 131, (Hn: 24584), c.XXXXI, 269, (Hn: 24748), c.XXXXI, 276, (Hn: 24757), c.XXXXI, 394, (Hn: 24908), c.XXXXI, 436, (Hn: 24967), c.XXXXII, 8, (Hn: 25083), c.XXXXII, 37, (Hn: 25101), c.XXXXII, 109, (Hn: 25195), c.XXXXII, 134, (Hn: 25237), c.XXXXII, 195, (Hn: 25318), c.XXXXII, 237, (Hn: 25385), c.XXXXII, 354, (Hn: 25548), c.XXXXII, 359, (Hn: 25556-25558), c.XXXXII, 459, (Hn: 25691), c.XXXXIII, 80, (Hn: 25907), c.XXXXIII, 116, (Hn: 25964), c.XXXXIII, 175, (Hn: 26053), c.XXXXIII, 196, (Hn: 26087), c.XXXXIII, 223, (Hn: 26123), c.XXXXIII, 336, (Hn: 26310); DÂRİMÎ, es-Savm, 15, (c.II, 1065, Hn: 1749); BUHÂRÎ, es-Savm, 51, (c.III, 38 Hn: 1969-1970); MÜSLİM, Salâtü'l-Müsâfirîn ve Kasrihe 717, (c.I, 496-497), 732, (c.I, 506), es-Siyâm 1156, (c.II, 809-810-811), ; İBN MÂCE, İkâmetü's-Salât ve'a-Aünnetü Fihe, 178, (c.I, 428, Hn: 1348), es-Siyâm, 4, (c.I, 528, Hn: 1649), 30, (c.I, 545, Hn: 1710), 43, (c.I, 553, Hn: 1739); EBÛ DÂVÛD, Tefrî'i Ebvâb er-Rukû ve's-Sücûd, 30, (c.I, 251, Hn: 956), Tefrî'i Ebvâb et-Tetavvû ve Rekaât es-Sünne, 11, (c.II, 28, Hn: 1292), es-Savm, 56, (c.II, 323, Hn: 2431), 59, (c.II, 324, Hn: 2434); TİRMİZÎ, es-Savm, 37, (c.III, 105, Hn: 737), 44, (c.III, 112, Hn: 745), 57, (c.III, 130, Hn: 768); NESÂÎ, Kıyâm el-Leyl ve Tetavvû en-Nehâr, 17, (c.III, 218, Hn: 1641), 19, (c.III, 223, Hn: 1657), es-Siyâm, 34, (c.IV, 150, Hn: 2177-2178), 35, (c.IV, 151-152, Hn: 2179-2180-2181-2182-2183-2184-2185), 36, (c.IV, 152-153, Hn: 2186-2187), 70, (c.IV, 199-200-201-202-203, Hn: 2347-2348-2349-2350-2351-2354-2355-2356-2360-2361-2363-2364).

Ebû Dâvûd, İbn Hanbel vasıtasıyla, Abdurrahmân b. Mehdî'den; Nesâî ise, er-Rabî'i, b. Süleyman vasıtasıyla, Abdullah b. Vehb'den; hocaları Muâviye b. Sâlih vasıtasıyla, Abdullah İbn Ebî Kays isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Mâce, bir tarikle, Nesâî ise, iki tarikle isnadları Saîd İbn Ebî Urûbe'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla, Katâde b. Diâme'den , oda Zurâre b. Evfâ yoluyla Sa'd b. Hişâm isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Mâce, bir tarikle, keza Tirmizî ve Nesâî, isnadları Sevr b. Yezîd'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Hâlid b. Ma'dân yoluyla Rabîate b. el-Ğâz isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Nesâî ise, iki farklı tarikle de isnadı Hâlid b. Sa'd el-Kûfî ve Sevâ' el-Huzâî'ye ulaşarak ve onların isnadlarıyla da rivâyeti nakletmiştir. Tamamı Hz. Âişe'den rivâyeti nakletmişlerdir.

Bu hadis'in isnadı, ravileri Buhârî ve Müslümin ricâlidirler ve sikadır. Müslim'in şartlarına göre rivayet sahihtir. Tirmizî, Bu konuda Âişe'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ümmü Seleme hadisi *hasendir*. Bu hadis aynı şekilde Ebû Seleme tarikiyle Âişe'den şu şekilde rivâyet etmiştir. “Peygamber'in (s.a.v) hiçbir ayda Şaban'da tuttuğu oruçtan daha çok oruç tuttuğunu görmedim çoğunlukla oruçla geçirirdi veya Şaban'ın tümünde oruç tutardı”. Hennâd, Hz. Âişe'den aynı şekilde bir hadis daha rivâyet etmiştir. Bu hadis hakkında İbn'ül Mübarek'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bu konu yani ayın çoğunu oruç tuttuğu zaman bütün ayı oruçla geçirdi demek, Arapça'da caiz olan bir konuşma şeklidir. Filan kimse tüm geceyi ibadetle geçirdi denilir, o kimse akşam yemeği ve bazı işlerini de o gecede yapmıştır. Yani İbn'ül Mübarek iki hadisin de aynı anlamda olduğu görüşündedir. Ve şöyle demek istiyor: “Ayın çoğunu oruçla geçirirdi”. Tirmizî: Sâlim, Ebûn Nadr ve başkalarından Ebû Seleme yoluyla Âişe'den, Muhammed b. Amr'ın rivâyetinin benzerini rivâyet etmiştir.⁹⁸⁹ Tirmizî, genellikle bu ifadeleri rivâyeti güçlendirmek için kullanır. Bu konuda Abdullah b. Amr, Abdullah b. Şihhîr, Imrân b. Husayn ve Ebû Musa'dan da hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Bu konuda Enes ve İbn Abbâs'tan da hadis rivâyet edilmiştir ve Âişe hadisi *sahihtir*.⁹⁹⁰ Rivayet sahihtir.

⁹⁸⁹ TİRMİZÎ, es-Savm, 37, (c.III, 105).

⁹⁹⁰ TİRMİZÎ, es-Savm, 57, (c.III, 130).

3.10.9. Kadir Gecesi ve Fazileti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Dînâr, Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v): "*Kadir gecesini Ramazan ayının son yedi günü içinde arayın*" buyurmuştur⁹⁹¹.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a'tan; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-K'anebî'den; hocaları Mâlik b. Enes'den nakille; Ayrıca İbn Hanbel, Abdurrahmân b. Mehdî'den, oda Süfyân b. Uyeyne'den nakille; Yine İbn Hanbel, Yezîd b. Hârûn ve el-Esved b. Âmir vasıtasıyla Şu'be b. el-Haccâc'dan nakille; Birde İbn Hanbel, Affân b. Müslim el-Saffâr vasıtasıyla Abdülazîz b. Müslim'den nakille; Tamamı Abdullah b. Dînâr isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ayrıca İbn Hanbel Müslim ikişer tarikile, Dârimî ve Buhârî birer tarikile de isnadları Muhammed b. Müslim ez-Zührî'de birleşmiş ve onun vasıtasıyla Sâlim b. Abdullah isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Yine İbn Hanbel iki tarikile, Buhârî ve Müslim ise birer tarikile de isnadları Ebû Abdullah Nâfi el-Medenî'ye ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Bir daha İbn Hanbel, dört farklı tariklerle, Müslim ise bir tarikile Şu'be b. el-Haccâc'ta birleşmiş ve onun vasıtasıyla, Ukbe b. Hurays isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir.

Daha da İbn Hanbel bi tarikile, Müslim ise iki tarikile de isnadları Cebule b. Suhaym'e ulaşarak ve onun isnadıyla da rivâyeti nakletmişlerdir. Bu beş tarik de Abdullah b. Ömer'den rivayeti nakletmişlerdir.

Bu hadis'in isnadı önceki hadis gibi Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Mâlik, Ahmed Müslim ve Ebû Dâvûd rivâyetin metinini yukarıdaki hadis aynı metinle tahrir etmişlerdir. Müslim ise (التمسوها في العشر الأواخر.) "*Siz, onu (yani kadir gecesini) Ramazan'ın son on gecesinde arayın*" buna ilaveten "فإن ضعف أو عجز" "فإن ضعف أو عجز" "*Şayet biriniz zayıf düşer veya aciz kalırsa sakın kalan yedi geceden mahrum kalmasın.*" diye sözü geçmektedir. Ahmed bir

⁹⁹¹ İMAM MÂLİK, el-İ'tikâf 11-14, (c.I, 320-321); İBN HANBEL, VIII, 89, (Hn: 4499), VIII, 148, (Hn: 4547), VIII, 297, (Hn: 4671), VIII, 426, (Hn: 4808), c.IX, 8, (Hn: 4938), c.IX, 71, (Hn: 5031), c.IX, 212, (Hn: 5283), c.IX, 315, (Hn: 5430), c.IX, 322, (Hn: 5443), c.IX, 346, (Hn: 5485), c.IX, 376, (Hn: 5534), c.IX, 467, (Hn: 5651), c.X, 157, (Hn: 5932), c.X, 493, (Hn: 6474); DÂRİMÎ, es-Savm, 56, (c.II, 1119, Hn: 1824); BUHÂRÎ, Fadlû Leyleti'l-Kadr, 2, (c.III, 46, Hn: 2015), et-Ta'bir, 8, (c.IX, 31, Hn: 6991); MÜSLİM, es-Siyâm 1165, (c.II, 822-823-824); EBÛ DÂVÛD, Tefri'i Ebvâb Şehri Ramazan, 5, (c.II, 53, Hn: 1385).

rivâyetinde -التمسوا ليلة القدر في العشر الأواخر من رمضان في وتر، فإنني قد رأيتها فنسيتها “Bana (uykuda) Kadir gecesi (ne ait alametler) gösterildi. Sonra ben onu unuttum. Sizler kadir gecesini Ramazan’ın son on günündeki tek sayılı gecelerde arayınız...” şeklindedir.

Mevzumuzu teşkil eden yukarda metni zikredilen hadiste “son yedi gecede arasın” ifadesi başka rivâyete göre ise “onu siz son on gece içerisinde ve tek sayılı tarihlerde arayınız” tearuzetmemektedir. Çünkü yedi gece on gecenin içerisine dahildir. Resûl-i Ekrem'e önce Kadir gecesinin son on gece içerisinde olduğu daha sonra da bu on gece içerisinde kalan yedi gece de olduğunu bildirilmiştir. Sonuçta bu açıklamaya göre elimizdeki hadis sahih ve sabit yollarla gelmiş metin açısından da sahih mertebesindedir.

3.11. HAC VE UMRE KİTABI

3.11.1. İhrama Giriş (Mikat) Yerleri

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Mâlik b. Enes, Saîd İbn Ebî Saîd el-Makburî, Ubeyd b. Cüreyc (ö. 101-110/720-728)⁹⁹² anlatıyor: Abdullah b. Ömer’e: “Ey Ebâ Abdîrahmân! Arkadaşlarından kimsenin yapmadığı dört şeyi senin yaptığını gördüm” dedim. İbn Ömer: “Ey İbn Cüreyc! Nedir bunlar?” dedi. Ona: “İki Yemâni rüknünden başkalarına dokunmuyosun, sebtîyye denilen terliklerinden giyiyorsun, saç ile sakallarını sarıya boyuyorsun. Bir de Mekke’de olduğunda insanlar hilali görüp ihrama girerken, sen Terviye gününe kadar ihrama girmiyorsun” dediğimde, İbn Ömer şöyle cevapladı: “Rükünler konusunda, Hz. peygamber’in (s.a.v) İki Yemâni’den başkasına dokunduğunu görmedim. Sebtî terliği giyinmemin sebebi Hz. Peyğamber’in (s.a.v) kılsız (tabaklanmış) bu terliği giydiğini gördüğüm içindir. Bu terliklerle Hz. Peygamber abdest alırdı, ben de onları giymeyi seviyorum. Saçlarımı sarıya boyamaya gelince; Hz. peygamber’in (s.a.v) da saçlarımı sarıya boyadığımı gördüm, ben de sarıya boyamayı seviyorum. İhrama gelince de, Hz. Peyğamber’in (s.a.v), devesi harekete geçmeden telbiye getirdiğini görmedim”⁹⁹³.

⁹⁹² el-İclî ve Ebû Zur’a: O, Sikadır söylemişlerdir. Bkz. el-İCLÎ, *Târîhu’s-Sikât*, c.I, 320; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ’*, c.III, 907.

⁹⁹³ İMAM MÂLİK, el-Hac 31, (c.I, 333); İBN HANBEL, c.VIII, 297, (Hn: 4672), c.VIII, 313, (Hn: 4686), c.VIII, 492, (Hn: 4887), c.IX, 173, (Hn: 5201), c.IX, 191, (Hn: 5239), c.IX, 242, (Hn: 5338), c.IX, 443, (Hn: 5622), c.X, 114, (Hn: 5875), c.X, 134, (Hn: 5894), c.X, 165, (Hn: 5945), c.X, 168, (Hn: 5950), c.X, 176, (Hn: 5965), c.X, 214, (Hn: 6017), c.X, 377, (Hn: 6272), c.X, 452, (Hn: 6395-6396); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 25, (c.II, 1159, Hn: 1880); BUHÂRÎ, el-Hac, 59, (c.II, 151, Hn: 1609),

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, Abdurrahmân b. Mehdî ve Abdürrezzâk b. Hemmâm; Buhârî, Abdullah b. Yûsuf ve Abdullah b. Mesleme el-K'anebî; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ; Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-K'anebî; tamamı hocaları Mâlik b. Enes'ten; İbn Hanbel, Yahyâ b. Saîd el-Kattân; İbn Mâce, Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe, Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme; iki de hocaları Ubeydullah b. Ömer el-Ömerî'den; Nesâî, Muhammed b. el-Ala', Abdullah b. İdrîs, hocaları Ubeydullah b. Ömer el-Ömerî, Mâlik b. Enes, Abdülmelik b. Cüreyc ve Muhammed b. İshâk b. Yesâr da; hocaları Saîd İbn Ebî Saîd el-Makburî'den; Nesâî, Yahyâ b. Hakîm, Ebû Kuteybe Selem b. Kuteybe, Abdurrahmân b. Abdullah b. Dînâr, Zeyd b. Eslem. İki Saîd İbn Ebî Saîd el-Makburî ve Zeyd b. Eslem de, hocaları Ubeyd b. Cüreyc isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel; Dârimi, Musedded b. Muserhed'den; Müslim, Muhammed b. el-Musennâ, Züheyr b. Harb ve Ubeydullah b. Saîd'ten; Nesâî, Ubeydullah b. Saîd; hocaları Yahyâ b. Saîd el-Kattân'dan; İbn Hanbel, Vekî'i b. el-Cerrâh'dan; İbn Hanbel, Abdullah b. Mmuhammed'den; Müslim, Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe ve Abdullah b. Nümeyr'den; bu dört tarik de hocaları Ebû Hâlid Süleyman b. Heyyân el-Ahmar'dan rivayeti nakletmektedir. Müslim, Muhammed b. el-Musennâ, Hâlid b. el-Hâris; Nesâî, İsmâil b. Mesûd ve Muhammed b. el-Musennâ, Hâlid b. el-Hâris; Yahyâ el-Kattân, Vekî'i b. el-Cerrâh, Ebû Hâlid el-Ahmar ve Hâlid b. el-Haris, hocaları Ubeydullah b. Ömer el-Ömerî. İbn Hanbel, Abdürrezzâk b. Hemmâm, M'emar b. Râşid; Nesâî, İmrân b. Mûsâ, Abdülvâris b. Saîd; hocaları Eyyûb İbn Ebî Temîme es-Sahtiyânî. İbn Hanbel, Süreyc b. en-N'ümân el-Hurâsânî, Abdullah b. Vehb. İbn Hanbel, Abdullah b. Nümeyr, el-Haccâc b. Artaa, Atâ' İbn Ebî Rabâh, Abdullah b. Ubeydullah İbn Ebî Muleyke. İbn Hanbel, Ravh b. Ubâde, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve el-Fadl b. Dukeyn; Ebû Dâvûd, Ebû Süfyân Abdurahîm b. Mutarrif; Nesâî, Abde b. Abdurahîm; hocaları Amr b. Muhammed; Ebû Dâvûd, Musedded b. Muserhed; Nesâî, Muhammed b. el-Musennâ; hocaları Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdülazîz İbn Ebi'r-Revâd. Beşi Ubeydullah el-Ömerî, Eyyûb es-Sahtiyânî, Abdullah b. Vehb, İbn Ebî Muleyke ve İbn Ebi'r-Revâd, hocaları Ebû Abdullah Nâf'i el-Medenî'nin

60, (c.II, 151, Hn: 1611), el-Libâs, 37, (c.VII, 153, Hn: 5851); MÜSLİM, el-Hac 1187, (c.II, 844), 1267, (c.II, 924); İBN MÂCE, el-Menâsik, 27, (c.II, 982, Hn: 2946), el-Libâs, 34, (c.II, 1198, Hn: 3626); EBÛ DÂVÛD, el-Menâsik, 20, (c.II, 150, Hn: 1772), 47, (c.II, 175-176, Hn: 1874-1876), el-Libâs, 16, (c.IV, 52, Hn: 4064), et-Taraccül, 18, (c.IV, 86, Hn: 4210); TİRMİZÎ, el-Hac, 37, (c.III, 206, Hn: 861); NESÂÎ, et-Tahâre, 97, (c.I, 80, Hn: 117), Menâsik el-Hac, 56, (c.V, 163, Hn: 2760), 61, (c.V, 169, Hn: 2770), 155, (c.V, 231, Hn: 2946), 161, (c.V, 231, Hn: 2947-2948), 162, (c.V, 232, Hn: 2949), 163, (c.V, 232, Hn: 2950-2951-2952-2953), ez-Zîne, 17, (c.VIII, 140, Hn: 5085), 65, (c.VIII, 186, Hn: 5243), 66, (c.VIII, 186, Hn: 5244).

isnadiyla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel, Ravh b. Ubâde ve Hasan b. Mûsâ; Buhârî, Musedded b. Muserhed; Tirmizî ve Nesâî, Kuteybe b. Saîd; hocaları Hammâd b. Zeyd, ez-Zübeyr b. Arabî'nin isnadiyla rivâyeti nakletmişlerdir. İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Hâşim el-Kâsim; Buhârî ve Ebû Dâvûd, Ebu'l-Velîdet-Tayâlisî; Müalim, Kuteybe b. Saîd ve Yahyâ b. Yahyâ; Nesâî, Kuteybe b. Saîd; hocaları Leys b. Sa'd. İbn Hanbel; Nesâî, İshâk b. İbrâhîm; hocaları Abdürrezzâk b. Hemmâm, M'emar b. Râşid. Müslim, Ebû't-Tâhir Ahmed b. Amr b. Sarh el-Masrî ve Harmele b. Yahyâ; İbn Mâce, Ahmed b. Amr b. Sarh el-Masrî; Nesâî, Ahmed b. Amr b. Sarh el-Masrî ve el-Hâris b. Miskîn; hocaları Abdullah b. Vehb, Yûnus b. Yezîd el-Eylî. Üçü Leys b. Sa'd, M'emar b. Râşid ve Yûnus el-Eylî, hocaları Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Sâlim b. Abdullah'ın isnadiyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mesleme el-K'anebî; Nesâî, Ya'kûb b. İbrâhîm; hocaları Abdülazîz b. Muhammed, Zeyd b. Eslem'in isnadiyla rivâyeti nakletmişlerdir. Beş tarik de rivayeti Ubeyd b. Cüreyc, Ebû AbdullahNâf'i el-Medenî, ez-Zübeyr b. Arabî, Sâlim b. Abdullah ve Zeyd b. Eslem, hocaları Abdullah b. Ömer isnadiyla nakletmişlerdir.

Bu hadis'in isnadındaki ricâl Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Rivayet, Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî'ye göre bu hadis *hasen ve sahih*dir. Ayrıca İbn Hanbelde, *Müsned*'inde Mücâhid'den rivayet etmiştir. Ayrıca îmâm Mâlik'in Hişâm b. Urve'den rivayet etmiştir. Tirmizî, İbn Ömer'in ettiği bu rivâyet hakkında şöyle ifade etmiştir: Hammad b. Zeyd, Zübeyr b. Arabî'den rivâyet etmiştir. Zübeyr b. Arabî, Küfeli olup bu Ebû Seleme diye künyelenir. Enes b. Mâlik, dışında başka sahabîlerin de Hz. Peygamber (s.a.v)'den hadis işitmiştir. İlim adamlarından Sûfyân es Sevrî ve başkaları kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir. Ayrıca İbn Ömer hadisi *hasen sahih*dir. İbn Ömer'den farklı tariklerle rivayet bize nakledilmiştir. İlim adamları uygulamalarını bu hadise göre amel eder ve Hacer-ül Esved'i öpmeyi müstehab görürler⁹⁹⁴.

Rivayet isnad yanında amel bir karine sabit sünnetle de sahih mertebesindedir.

Saçlarını sarıya boyamayı konusunda Abdullah, babası İbn Hanbel'den şöyle söylediğini tahdis etmiştir: Bize İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın tahdis ettiğine göre şöyle dedi: Mâlik b. Enes'i (saçına, sakalına) kına yakarken görmedim. Kendisine

⁹⁹⁴ TİRMİZÎ, el-Hac, 37, (c.III, 206).

kına yakmaması hakkında soru sordum şöyle söyledi: “Bana ulaştığına göre Ali sakalına kına yakmazdı.”⁹⁹⁵

Bununla birlikte Hz. Peygamber’in saçlarına kına yaktığına dair rivayetler de vardır.⁹⁹⁶ Yukarıdaki İbn Ömer’in hadisi gibi mesela. en-Nevevî (ö. 676/1277) cevaz ifade eden hadislerle Enes’in hadisinin arasını şu sözleriyle bulmuştur: Tercih edilen odur ki Hz. Peygamber(s.a.v) bir zaman boyamış, çoğu zamansa boyamamıştır. Herkes kendi gördüğüne göre doğru bir şekilde haber vermiştir. Bu tevil kesin gibidir. İbn Ömer hadisi Sahîhayn’da yer almakta olup terk edilmesi ve tevil edilmesi mümkün değildir.⁹⁹⁷

3.11.2. Haccı İfrad

İbn Hanbel, İshak b. Isâ vasıtasıyla hacı ifrad konusunda aşağıdaki rivayeti nakletmektedir:

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb’a, el-Munkedir b. Muhammed, Rabia İbn Ebî Abdurrahmân (ö. 136/754)⁹⁹⁸, el-Kâsım b. Muhammed, Hz. Âişe bildiriyor: “Hz. Peygamber (s.a.v) sadece hacccı ifrad için telbiye getirdi”⁹⁹⁹.

⁹⁹⁵ İBN HANBEL, *el-İlel Ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, c.II, 72, (Hn: 1588).

⁹⁹⁶ et-TİRMİZÎ, *eş-Şemâilu’l-Muhammediyye*, Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabi, Beyrut, c.I, 49.

⁹⁹⁷ Ebu’l-Abbâs, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülmelik el-Kastalânî (ö. 923/1517), *el-Mevâhibu’l-ledunniyye*, (Thk. y), el-Mektebetu’t-Tevfikîyye, Kâhire, t.y, c.II, 79.

⁹⁹⁸ İbn Sa’d: O, Sika ve çok hadis rivâyet eden bir ravıydı. El-İclî: onu sikadır demiştir. Bkz. İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.I, 324; el-İCLÎ, *Târihu’s-Sikât*, c.I, 275.

⁹⁹⁹ İMAM MÂLİK, el-Hac 36-37-38, (c.I, 335), 179, (c.I, 393), 223-224, (c.I, 410-411); İBN HANBEL, c.XXXX, 81, (Hn: 24071), c.XXXX, 87-88, (Hn: 24076-24077), c.XXXX, 112, (Hn: 24093), c.XXXX, 132, (Hn: 24109), c.XXXX, 189, (Hn: 24159), c.XXXX, 408, (Hn: 24351), c.XXXXI, 162, (Hn: 24615), c.XXXXI, 251, (Hn: 24729), c.XXXXI, 278, (Hn: 24760), c.XXXXI, 280, (Hn: 24763), c.XXXXI, 326, (Hn: 24825), c.XXXXI, 369, (Hn: 24876), c.XXXXI, 410, (Hn: 24932), c.XXXXII, 25, (Hn: 25096), c.XXXXII, 186, (Hn: 25307), c.XXXXII, 193, (Hn: 25316), c.XXXXII, 275, (Hn: 25441), c.XXXXII, 373, (Hn: 25578), c.XXXXII, 376, (Hn: 25587), c.XXXXII, 397, (Hn: 25619), c.XXXXIII, 32, (Hn: 25838), c.XXXXIII, 116, (Hn: 25965), c.XXXXIII, 182-183, (Hn: 26063-26064-26065), c.XXXXIII, 194-196, (Hn: 26085-26086), c.XXXXIII, 213, (Hn: 26109), c.XXXXIII, 243, (Hn: 26154), c.XXXXIII, 327, (Hn: 26300), c.XXXXIII, 364-365, (Hn: 26344-26345); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 16, (c.II, 1143, Hn: 1853), 31, (c.II, 1164, Hn: 1888), 36, (c.II, 1174, Hn: 1895); BUHÂRÎ, el-Hayz, 7, (c.I, 68, Hn: 305), 15, (c.I, 70, Hn: 316), 16, (c.I, 70, Hn: 317), 18, (c.I, 71, Hn: 319), el-Hac, 31, (c.II, 140, Hn: 1556), 33, (c.II, 141, Hn: 1560), 34, (c.II, 141-142, Hn: 1561-1562), 63, (c.II, 152, Hn: 1614), 77, (c.II, 156, Hn: 1638), 78, (c.II, 157, Hn: 1641), 81, (c.II, 159, Hn: 1650), 125, (c.II, 173, Hn: 1720), el-Umre, 5, (c.III, 4 Hn: 1783), 7, (c.III, 4, Hn: 1786), 8, (c.III, 5, Hn: 1787), 9, (c.III, 5, Hn: 1788), el-Cihâd ve’s-Siyer, 104, (c.IV, 49, Hn: 2952), 124, (c.IV, 55, Hn: 2984), el-Megâzi, 79, (c.V, 175, Hn: 4395), (c.V, 177, Hn: 4408), et-Talâk, 42, (c.VII, 58, Hn: 5329), el-Adâhî, 3, (c.VII, 99, Hn: 5548), 10, (c.VII, 101, Hn: 5559); MÜSLİM, el-Hac 1211, (c.II, 870-871-872-873-875-876-877-879-880), 1228, (c.II, 902), 1235, (c.II, 906); İBN MÂCE, el-Menâsik, 36, (c.II, 988, Hn: 2963), 37, (c.II, 988, Hn: 2964-2965), 41, (c.II, 993, Hn: 2981), 48, (c.II, 998, Hn: 3000), 84, (c.II, 1027, Hn: 3075), el-Adâhî, 5, (c.II, 1047, Hn: 3135); EBÛ DÂVÛD, el-Menâsik, 13, (c.II, 145, Hn: 1750), 22, (c.II, 152-153-154, Hn: 1777-1778-1779-1781-1782), 85, (c.II, 208-209, Hn: 2005-2006); TİRMİZÎ, el-Hac, 10, (c.III, 174, Hn: 820); NESÂÎ, et-Tahâre, 155, (c.I, 132, Hn: 242), 186, (c.I, 153, Hn: 290), el-Hayz ve’l-İstihâza, 1, (c.I, 180, Hn: 348), Menâsik el-Hac, 16, (c.V, 121, Hn: 2650), 48, (c.V,

Yukarda tahrirci zikredilen rivayet tarikleri incelendiğinde İshak b. İsâ et-Tabbâ'a ulaşmadan iştihar ettiği tespit edilmiştir. Hz. Âişe'den bu hadisin tabiinden on iki; el-Kâsim b. Muhammed, Murcâne Ümmü Alkame, Umre bintü Abdurrahmân, Urve b. ez-Zübeyr, Abdullah İbn Ebî Muleyke, el-Esved en-Nehâî, Atâ' İbn Ebî Rabâh, Yahyâ b. Abdurrahmân, Tâvûs b. Keysân, Ümmü İsâ el-Becelî, Safiyye bintü Şeybe ve Mucâhid el-Mekkî raviyle iştihar ettiği görülmektedir.

İshak b. İsâ tarikin isnadında yer alan el-Munkedir b. Muhammed münekkit alimlerce tenkit edilmiştir. İsnadda yer alan diğer raviler Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Rivayetin bir çok mutabi tarikle hasen derecesindedir. Tirmizî, Hz. Âişe'nin ettiği bu rivâyet hakkında şöyle demiştir: Bu konuda Câbir b. Abdullah ve İbn Ömer'den de hadis rivâyet edilmiştir. Hz. Âişe hadisi *hasenun sahihtir*. Sabit olan sünnetteki alimlerin uygulamalarına bu hadis delil alınmaktadır. Aynı zamanda İbn Ömer'den rivâyete göre: “Peygamber (s.a.v) haccı ifrad yapmıştır.” Halifelerden Ebû Bekr, Ömer ve Osman haccı ifrad yapmışlardır. Bu hadisi bu şekilde bize Kuteybe, Abdullah b. Nafi' es-Sâi'g, Ubeydullah b. Ömer, Nafi' ve İbn Ömer yoluyla aktarmıştır.¹⁰⁰⁰

Ahmed, Buhâri, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Urve vasıtasıyla Hz. Âişe'den: “Zilhicce hilâline yakın (bir günde) Hz. peygamber (s.a.v) ile beraber yola çıktık. Zülhuleyfe'ye varınca Hz. peygamber (s.a.v): “*Hacca niyet etmek isteyen (hacca) niyet etsin. Umreye niyet etmek isteyen de umreye niyet etsin*” buyurdu şeklinde Hz. Peygamber'in sözü olarak tahrirci edildiği görülmektedir. Vuheyb tarikinde Hz. Âişe: Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) "Eğer hedy kurbanını göndermiş olsaydım ben de umreye niyet ederdim" (buyurduğunu) haber vermektedir. Hammâd b. Seleme tarikinde Resûl-i Ekrem'in (s.a.v): “Bana gelince, ben haccla birlikte umreye niyet ediyorum. Çünkü yanımda hedy kurbanlığı vardır”. – Bu hadisi Ebû Davud da farklı şekilde nakleden râvîler, hadisin bundan sonraki kısmında Hz. Âişe'nin sözlerini naklederlerken, hadisin bundan sonrasında ittifak ettiler –: (Hz. Âişe dedi ki:) Ben de umreye niyet edenler arasındaydım. Yolun bir kenarına varınca hayızlandım. Ben ağlarken Hz. peygamber (s.a.v) yanıma çıkageldi: “*Seni ağlatan şey nedir?*” dedi. ben de Keşke bu sene hac yolculuğuna çıkmasaydım, dedim. Bunun üzerine “*Umreyi bırak, saçını çöz ve taran*” buyurdu.

145-146, Hn: 2715-2716-2717-2718), 51, (c.V, 156, Hn: 2741), 58, (c.V, 165, Hn: 2764), 78, (c.V, 177-178, Hn: 2803-2804), 186, (c.V, 245, Hn: 2990), 187, (c.V, 246, Hn: 2991).

¹⁰⁰⁰ TİRMİZÎ, el-Hac, 10, (c.III, 174).

Mûsâ (bu cümleyi) "*Hacca niyet et*" (şeklinde) Süleyman ise, "*Müslümanlar haclarında ne yapıyorlarsa, sen de onu yap*" (buyurdu) diye rivayet etti. (Medine'ye) dönüleceği gece Hz. peygamber (s.a.v): Âbdurrahman'a Hz. Âişe'yi (umre için ihrama girmek üzere) Ten'im'e götürmesini emretti. Mûsâ (bu rivayete şunları) ilâve etti: (Hz. Âişe terkettiği) umresinin yerine (yeniden) ihrama girdi ve Beyt'i tavaf etti. (Bu suretle) Allah (onun) umresini de haccını da gerçekleştirmiş oldu. (Daha önceki) terk ettiği umreden dolayı bir kurban lazım gelmedi. Ebû Dâvûd dedi ki Musa, Hammad b. Seleme hadisine (şu cümleleri de) ilâve etti. Âişe Batha gecesinde (hayızdan) temizlendi. Bu hadis-i şerif Ebû Davud'a iki ayrı isnadla ulaşımıştır. Bunlardan birisi Süleyman b. Harb diğeri de Mûsâ b. İsmail tarikiyledir. Ayrıca bu hadis Mûsâ b. İsmail'e de birisi Vuheyb, diğeri de Hammad olmak üzere iki ayrı tarikle ulaşımıştır. Bunların tamamı Hişâm b. Urve'de birleşmekte ve Hişâm'ın babası Urve vasıtasıyla da Hz. Âişe'ye ulaşmaktadır. Ayrıca bu hadis İbn Ebî Muleyke, el-Kâsim b. Muhammed ve el-Esved vasıtalarıyla da nakledilen tarihte aynı anlamı ihtiva eden metinle Hz. Âişe'ye ulaşmaktadır. Sonuç olarak rivayetin metni mana ile nakledilmektedir. Rivayet sahihtir, İshak b. İsbâ tariyle hasen sahih mertebesindedir.

3.11.3. İhramlıya Helal Haram Olan Şeyler

İshâk b. İsbâ et-Tabb'a, Şerik b. Abdullah en-Nehai, Âsım b. Ubeydillah (ö. 132/750)¹⁰⁰¹, Abdullah b. Âmir b. Rabîa (ö. 85/704)¹⁰⁰² der ki: "Hac için Mekke'ye giderken Ömer b. el-Hattâb gece yarısı (şiir mırıldanarak) develeri sürmekten sorumlu olan İbnu'l-Muğterifin (veya İbnu'l-Ğarifin) sesini duyunca devesini sürüp diğerlerinin arasına katıldı. Katılınca Abdurrahmân b. Avf ile karşılaştı. Şafak sökünce de (develeri sürene): "Vakît geldi, sus! Şafak söktü. Artık Allah'ı zikredin!" dedi. Daha sonra Abdurrahmân b. Avf'ın mest giydiğini görünce: "Mest mi giymişsin!" dedi. Abdurrahmân: "Hz. peygamber'la (s.a.v) birlikteyken de bunlardan gimıştim" karşılığını verdi. Bunun üzerine Ömer: "İstirham ediyorum

¹⁰⁰¹ İbn Sa'd: O, çok hadis rivayet eden bir raviydi ama onunla ihticac edilmez söylemekte.es- Sa'dî ise: O, Zayıftır demekte. El-İclî: Onda bir beis yoktur demiştir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.I, 225; es-Sa'dî, *Ahvâlu'r-ricâl*, c.I, 237; el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 241.

¹⁰⁰² İbn Sa'd: O, sikave az hadis rivayet eden bir raviydi. Bkz. El-İclî: O, Tâbii ve sikadır demiştir. Ebû Zur'a: O, sikadır üstelik resûlullah'a ulaştı. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.I, 225; el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 263; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.III, 892.

onlar çıkar! Zira insanların seni görüp bu konuda sana uymalarından endişe ederim” dedi.¹⁰⁰³

İbn Hanbel, *Müsned*'inde bu rivâyet bu şekilde nakletmiştir. Ayrıca bu hadisin isnadında Şerik b. Abdullah en-Nehâî el-Kâzî Seyyü'l-hıfz(hafızasının zayıflığı) ile tenkit edilmektedir. Bu açıdan rivayet isnadı zayıftır. Aynı zamanda Âsim b. Ubeydilleh, zayıf bir ravi olarak tanıtılmaktadır. Rivayetin şahid veya mutabî olmadığından zayıftır.

3.11.4. İhramlının Öldürebileceği Hayvanlar

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Abdullah b. Dînâr ve Nâfi' Ebû Abdulla el-Medenî, Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“İhramda olan kişinin beş hayvanı öldürmesinde bir sorumluluğu olmaz. Bunlar da akrep, fare, saldırgan köpek, karga ve çaylaktır.”*¹⁰⁰⁴

İbn Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, ve Dârimî, rivâyeti nakletmişlerdir. Ahmed, Buhârî ve Müslim imam-ı Mâlik'in tarikiyle rivâyeti nakletmişlerdir. Bu hadisin Abdurrahmân b. Mehdî tariki Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. İshâk b. İsâ et-Tabb'a, tari ise Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Rivayetin isnadında yer alan raviler sikadırlar.

Ahmed, Müslim, Ebu Dâvûd ve Nesâî, Müslim b. Şihâb ez-Zührî isnadıyla tahrir ettikleri bir rivâyette: Abdullah b. Ömer'den rivayet olduğuna göre, Peygamber'e (s.a.v) ihramlının öldürmesi caiz olan kara hayvanları sorulmuş da Peygamber (s.a.v): *“Beş (çeşit) hayvan vardır ki onları harem dışında da haremde de Öldürmekte herhangi bir günah yoktur: Akrep, fare, çaylak, karga ve saldırgan köpektir”* buyurmuş. Ahmed bir rivâyetinde yukarıdaki hadis metnine ziyade olarak (وَالْحَيَّةُ) = (yılan) kelimesi geçmektedir. Rivayet metni açısından da tearuz bulunmamakta sahih bir rivayettir.

¹⁰⁰³ İBN HANBEL, c.III, 204, (Hn: 1668-1669).

¹⁰⁰⁴ İMAM MÂLİK, el-Hac 88-89, (c.I, 356); İBN HANBEL, c.VIII, 29, (Hn: 4461), c.VIII, 143, (Hn: 4543), c.VIII, 359, (Hn: 4737), c.VIII, 459, (Hn: 4851), c.VII, 480, (Hn: 4878), c.IX, 8, (Hn: 4937), c.IX, 109, (Hn: 5091), c.IX, 119, (Hn: 5107), c.IX, 136, (Hn: 5132), c.IX, 152, (Hn: 5160), c.IX, 233, (Hn: 5324), c.IX, 343, (Hn: 5476), c.IX, 379, (Hn: 5541), X, 353, (Hn: 6228), c.XXXXV, 105, (Hn: 27134); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 19, (c.II, 1146, Hn: 1857); BUHÂRÎ, Bedü'l-Halk, 16, (c.IV, 129, Hn: 3315); MÜSLİM, el-Hac 1199-1200, (c.II, 857-858); İBN MÂCE, el-Menâsik, 91, (c.II, 1031, Hn: 3088); EBÛ DÂVÛD, el-Menâsik, 39, (c.II, 169, Hn: 1846); NESÂÎ, Menâsik el-Hac, 82, (c.V, 187, Hn: 2828), 84, (c.V, 189, Hn: 2830), 86, (c.V, 190, Hn: 2832), 87, (c.V, 190, Hn: 2833), 88, (c.V, 190, Hn: 2834-2835).

3.11.5. Kudûm Tavafı, Remel

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Ca'fer b. Muhammed (ö. 148/765)¹⁰⁰⁵, babası Muhammed b. Ali el-Bâkir (ö. 114/732)¹⁰⁰⁶, Câbir b. Abdullah der ki: "Hz. peygamber'in (s.a.v) tavaf sırasında ilk üç şavtı Hacer-i Esved'den başlayıp tekrar ona ulaşana kadar remel (hızlı yürüyüş) yaptığını gördüm"¹⁰⁰⁷.

¹⁰⁰⁵İbn Maîn: O, Skadır demekte. Bkz. El-İclî dediğine göre: Hafs b. ĞyâsCa'fer, sika bri ravi olup, Hz. Peygamber'in yakını olduğu için ondan aldığı rivâyetleri insanlardan gizlemezdii. Bkz. YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târih İbnu Ma'in(Dâremi)*, c.I, 48; el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 99.

¹⁰⁰⁶el-İclî ve İbn Maîn: Tabii ve sika demektedirler. Ebû Hâtım ise: Sâdiktır, fena sayılmaz ve hadis rivâyetine Sâlihtir söylemiştir. Bkz. el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 99; İBN EBÎ HÂTİM, el-Cerh ve't-ta'dîl, c.IX, 156.

¹⁰⁰⁷İMAM MÂLİK, el-Hac 107, (c.I, 364), 126-127, (c.I, 372), 131, (c.I, 374), ed-Dahâyâ 9, (c.II, 486); İBN HANBEL, c.VIII, 265, (Hn: 4641), c.XXII, 14, (Hn: 14116), c.XXII, 31, (Hn: 14127), c.XXII, 34, (Hn: 14130), c.XXII, 127-128, (Hn: 14218-14219), c.XXII, 135, (Hn: 14229), c.XXII, 141, (Hn: 14238), c.XXII, 164, (Hn: 14262), c.XXII, 166, (Hn: 14265), c.XXII, 183, (Hn: 14279), c.XXII, 219, (Hn: 14317), c.XXII, 224, (Hn: 14322), c.XXII, 254, (Hn: 14354), c.XXII, 261, (Hn: 14360), c.XXII, 264, (Hn: 14365), c.XXII, 277, (Hn: 14380), c.XXII, 290, (Hn: 14397), c.XXII, 292, (Hn: 14398), c.XXII, 300, (Hn: 14409), c.XXII, 306-307, (Hn: 14414-14415), c.XXII, 312, (Hn: 14419), c.XXII, 315, (Hn: 14422), c.XXII, 322-323, (Hn: 14435-14437), c.XXII, 325, (Hn: 14440), c.XXII, 381, (Hn: 14498), c.XXII, 416, (Hn: 14549), c.XXII, 418, (Hn: 14553), c.XXII, 431, (Hn: 14571), c.XXII, 436, (Hn: 14579), c.XXII, 446, (Hn: 14593), c.XXII, 460, (Hn: 14618), c.XXIII, 27-28, (Hn: 14660-14661), c.XXIII, 34, (Hn: 14671), c.XXIII, 83, (Hn: 14759), c.XXIII, 115, (Hn: 14808), c.XXIII, 131, (Hn: 14831-14833), c.XXIII, 175, (Hn: 14900), c.XXIII, 189, (Hn: 14923-14924), c.XXII, 195, (Hn: 14931), c.XXIII, 201-202-204-205, (Hn: 14942-14943-14944-14946), c.XXIII, 234, (Hn: 14983), c.XXIII, 240, (Hn: 14990), c.XXIII, 252, (Hn: 15007), c.XXIII, 255, (Hn: 15009), c.XXIII, 286, (Hn: 15041), c.XXIII, 287-188, (Hn: 15043-15044-15045), c.XXIII, 311, (Hn: 15086), c.XXIII, 338, (Hn: 15133), c.XXIII, 354, (Hn: 15163), c.XXIII, 358-359-360, (Hn: 15170-15171-15172-15173), c.XXIII, 364, (Hn: 15181), c.XXIII, 279, (Hn: 15207), c.XXIII, 399, (Hn: 15243-15244), c.XXIII, 416, (Hn: 15275), c.XXIII, 429, (Hn: 15291); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 11, (c.II, 1139, Hn: 1846), 27, (c.II, 1160, Hn: 1882), 34, (c.II, 1167, Hn: 1892), 50, (c.II, 1195, Hn: 1921), 58, (c.II, 1206, Hn: 1937), 59, (c.II, 1208, Hn: 1940), el-Adâhî, 5, (c.II, 1244, Hn: 1998); BUHÂRÎ, el-Hac, 34, (c.II, 143, Hn: 1568-1570), (c.II, 159-160, Hn: 1645-1651), el-Umre, 6, (c.III, 4, Hn: 1785), el-Mağâzî, 63, (c.V, 164, Hn: 4362), et-Temennî, 3, (c.IX, 83, Hn: 7230), el-İ'tisâm, (c.IX, 112, Hn: 7367); MÜSLİM, el-Hac 1210, (c.II, 869), 1213-1214-1215-1216-1218, (c.II, 881-882-883-884-885-886-893), 1263, (c.II, 921), 1273, (c.II, 926-927), 1270, (c.II, 930), 1297-1299, (c.II, 943-944-945), 1318, (c.II, 955-956); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salât ve's-Sünnetü fihe, 56, (c.I, 322, Hn: 1008), 76, (c.I, 341, Hn: 1074), el-Menâsik, 12, (c.II, 972, Hn: 2913), 15, (c.II, 974, Hn: 2919), 29, (c.II, 983, Hn: 2951), 33, (c.II, 987, Hn: 2960), 39, (c.II, 990, Hn: 2973), 41, (c.II, 992, Hn: 2980), 61, (c.II, 1006, Hn: 3023), 73, (c.II, 1013, Hn: 3048), 74, (c.II, 1014, Hn: 3052), 75, (c.II, 1014, Hn: 3053), 84, (c.II, 1022, Hn: 3074), el-Adâhî, 5, (c.II, 1047, Hn: 3132), 15, (c.II, 1055, Hn: 3158); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 74, (c.I, 49, Hn: 191), el-Menâsik, 22, (c.II, 154-155-156, Hn: 1785-1787-1788-1789), 47, (c.II, 176, Hn: 1880), 52, (c.II, 180, Hn: 1895), 55, (c.II, 182, Hn: 1905), (c.II, 187, Hn: 1907), 63, (c.II, 193, Hn: 1936-1937), 64, (c.II, 195, Hn: 1944), 76, (c.II, 201, Hn: 1970-1971), ed-Dahâyâ, 7, (c.III, 98, Hn: 2807-2808-2809), el-İtk, 1, (c.IV, 31, Hn: 3969); TİRMİZÎ, el-Hac, 6, (c.III, 169, Hn: 815), 33, (c.III, 202, Hn: 856), 34, (c.III, 203, Hn: 857), 38, (c.III, 207, Hn: 862), 55, (c.III, 225, Hn: 886), 59, (c.III, 232, Hn: 894), 61, (c.III, 233, Hn: 897), 66, (c.III, 239, Hn: 904), 101, (c.III, 274, Hn: 947), el-Adâhî, 8, (c.IV, 89, Hn: 1502), Tefsîr el-Kur'an, 3, (c.V, 210, Hn: 2967), 101, (c.V, 662, Hn: 3786); NESÂÎ, et-Tahâre, 189, (c.I, 154, Hn: 291), el-Ğusl ve't-Teyemmum, 23, (c.I, 208, Hn: 429), el-Mevâkît, 46, (c.I, 290, Hn: 604), el-Ezân, 18, (c.II, 15, Hn: 655), 19, (c.II, 16, Hn: 656), Menâsik el-Hac, 46, (c.V, 143, Hn: 2712), 51, (c.V, 155, Hn: 2740), 52, (c.V, 157, Hn: 2744), 56, (c.V, 162, Hn: 2756), 57, (c.V, 164, Hn: 2761-2762), 58, (c.V, 164, Hn: 2763), 73, (c.V, 176, Hn: 2798), 77, (c.V, 178, Hn: 2805), 108, (c.V, 202, Hn: 2872), 144, (c.V, 226, Hn: 2934), 149, (c.V, 228, Hn: 2939), 154, (c.V, 230, Hn: 2944), 163, (c.V, 235-236, Hn: 2961-2962), 164, (c.V, 236, Hn: 2963), 168, (c.V, 239, Hn: 2969-2970), 165, (c.V, 239, Hn: 2971), 166, (c.V, 240, Hn: 2972), 168, (c.V, 240, Hn: 2974), 169, (c.V, 241, Hn:

Mâlik b. Enes, Ebû Dâvûd Süleymâm b. Dâvûd et-Tayâlisî, Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe, İbn Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî, rivâyeti nakletmişlerdir.

Bu hadisin İshak b. İsâ tariki, Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Rivayet sahihayn şartlarına göre sahihtir. Tirmîzî, bu konuda İbn Ömer'den de hadis rivâyet edilmiştir, Câbir b. Abdullah hadisi hasenun sahihtir. Ayrıca İlim adamları uygulamalarına bu hadisi delil almışlardır¹⁰⁰⁸ demektedir. Tirmîzî, ayrıca Sûfyân'ın tariki gariptir çünkü sadece Zeyd b. Hubab'ın rivâyetiyle bilmekteyiz. Abdullah b. Abdurrahmân'ın yazdığı nushada Abdullah b. Ebiz-Ziyâd'tan rivâyet ettiğini gördüm. Muhammed'e (Buhârî'ye) bu hadis hakkında sordum; Sevrî'nin, Cafer'den, babasından, Câbir'den rivâyeti rivayetini pek makbul saymadı ve şöyle dedi: Bu hadis Sevrî'den Ebû İshâk'dan ve Mücahid'den mürsel olarak rivâyet edilmiştir"¹⁰⁰⁹

İbn Tabba tarkinde zikredilen metin Tirmizî ve Ebû Dâvûd tahrir ettiği uzun bir rivâyetin kısa bir bölümüdür. Metin takti yöntemi ile nakledilmektedir. İshak b.İsâ tarikinde raviler sika isnadı muttasıl sahih bir rivayettir.

3.11.6. Sa'y Yapmaya Safâ Tepesinden Başlamak

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Ca'fer b. Muhammed, babası Muhammed b. Ali el-Bâkır, Câbir b. Abdullah der ki: " Hz. peygamber'in (s.a.v) Mescid-i Haram'dan çıktıktan sonra Safâ tepesine giderken: "*Biz de (sa'y yapmaya) Allah'ın (âyette) başladığı yerden başlıyoruz*" buyurduğunu işittim¹⁰¹⁰.

2975), 174, (c.V, 243, Hn: 2981), 175, (c.V, 243, Hn: 2982-2983), 176, (c.V, 243, Hn: 2984), 177, (c.V, 244, Hn: 2985), 178, (c.V, 244, Hn: 2986), 184, (c.V, 248, Hn: 2994), 198, (c.V, 255, Hn: 3015), 200, (c.V, 258, Hn: 3021), 207, (c.V, 265, Hn: 3045), 211, (c.V, 267, Hn: 3053-3054), 216, (c.V, 270, Hn: 3062), 217, (c.V, 270, Hn: 3063), 222, (c.V, 274, Hn: 3074-3075), 223, (c.V, 274, Hn: 3076), ed-Dahâyâ, 15, (c.VII, 222, Hn: 4393).

¹⁰⁰⁸ TİRMİZÎ, el-Hac, 34, (c.III, 203).

¹⁰⁰⁹ TİRMİZÎ, el-Hac, 6, (c.III, 169).

¹⁰¹⁰ İMAM MÂLİK, el-Hac 107, (c.I, 364), 126-127, (c.I, 372), 131, (c.I, 374), ed-Dahâyâ 9, (c.II, 486); İBN HANBEL, c.VIII, 265, (Hn: 4641), c.XXII, 14, (Hn: 14116), c.XXII, 31, (Hn: 14127), c.XXII, 34, (Hn: 14130), c.XXII, 127-128, (Hn: 14218-14219), c.XXII, 135, (Hn: 14229), c.XXII, 141, (Hn: 14238), c.XXII, 164, (Hn: 14262), c.XXII, 166, (Hn: 14265), c.XXII, 183, (Hn: 14279), c.XXII, 219, (Hn: 14317), c.XXII, 224, (Hn: 14322), c.XXII, 254, (Hn: 14354), c.XXII, 261, (Hn: 14360), c.XXII, 264, (Hn: 14365), c.XXII, 277, (Hn: 14380), c.XXII, 290, (Hn: 14397), c.XXII, 292, (Hn: 14398), c.XXII, 300, (Hn: 14409), c.XXII, 306-307, (Hn: 14414-14415), c.XXII, 312, (Hn: 14419), c.XXII, 315, (Hn: 14422), c.XXII, 322-323, (Hn: 14435-14437), c.XXII, 325, (Hn: 14440), c.XXII, 381, (Hn: 14498), c.XXII, 416, (Hn: 14549), c.XXII, 418, (Hn: 14553), c.XXII, 431, (Hn: 14571), c.XXII, 436, (Hn: 14579), c.XXII, 446, (Hn: 14593), c.XXII, 460, (Hn: 14618), c.XXIII, 27-28, (Hn: 14660-14661), c.XXIII, 34, (Hn: 14671), c.XXIII, 83, (Hn: 14759), c.XXIII, 115, (Hn: 14808), c.XXIII, 131, (Hn: 14831-14833), c.XXIII, 175, (Hn: 14900), c.XXIII, 189, (Hn: 14923-14924), c.XXII, 195, (Hn: 14931), c.XXIII, 201-202-204-205, (Hn: 14942-14943-14944-14946), c.XXIII, 234, (Hn: 14983), c.XXIII, 240, (Hn: 14990), c.XXIII, 252, (Hn: 15007), c.XXIII,

İshâk b. İsâ tarikiyle rivayetin isnadı, Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmîzî de aynı isnadla naklettiği bu hadis için şöyle demektedir: “*Hasenun sahihtir*. İlim adamları uygulamalarını bu hadise göre yaparlar, Sa'y yapmaya önce safâ tepesinden başlanır. Sa'fa'dan önce Merve'den başlanırsa caiz değildir. Sa'fa'dan başlamak gerekir.”¹⁰¹¹ Ca'fer tariki, uzun bir rivâyetin bir bölümüdür.

3.11.7. Safâ ile Merve Arasında Sa'y

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Ca'fer b. Muhammed, babası Muhammed b. Ali el-Bâkır, Câbir b. Abdullah der ki: “Hz. peygamber'in (s.a.v) Safâdan indiği zaman normal bir şekilde yürüdü. Vadinin içine ayak bastığı anda vadiyi aşana kadar hızlanırdı.”¹⁰¹²

255, (Hn: 15009), c.XXIII, 286, (Hn: 15041), c.XXIII, 287-188, (Hn: 15043-15044-15045), c.XXIII, 311, (Hn: 15086), c.XXIII, 338, (Hn: 15133), c.XXIII, 354, (Hn: 15163), c.XXIII, 358-359-360, (Hn: 15170-15171-15172-15173), c.XXIII, 364, (Hn: 15181), c.XXIII, 279, (Hn: 15207), c.XXIII, 399, (Hn: 15243-15244), c.XXIII, 416, (Hn: 15275), c.XXIII, 429, (Hn: 15291); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 11, (c.II, 1139, Hn: 1846), 27, (c.II, 1160, Hn: 1882), 34, (c.II, 1167, Hn: 1892), 50, (c.II, 1195, Hn: 1921), 58, (c.II, 1206, Hn: 1937), 59, (c.II, 1208, Hn: 1940), el-Adâhî, 5, (c.II, 1244, Hn: 1998); BUHÂRÎ, el-Hac, 34, (c.II, 143, Hn: 1568-1570), (c.II, 159-160, Hn: 1645-1651), el-Umre, 6, (c.III, 4, Hn: 1785), el-Mağâzî, 63, (c.V, 164, Hn: 4362), et-Temennî, 3, (c.IX, 83, Hn: 7230), el-İ'tisâm, (c.IX, 112, Hn: 7367); MÜSLİM, el-Hac 1210, (c.II, 869), 1213-1214-1215-1216-1218, (c.II, 881-882-883-884-885-886-893), 1263, (c.II, 921), 1273, (c.II, 926-927), 1270, (c.II, 930), 1297-1299, (c.II, 943-944-945), 1318, (c.II, 955-956); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salât ve's-Sünnetü fihe, 56, (c.I, 322, Hn: 1008), 76, (c.I, 341, Hn: 1074), el-Menâsik, 12, (c.II, 972, Hn: 2913), 15, (c.II, 974, Hn: 2919), 29, (c.II, 983, Hn: 2951), 33, (c.II, 987, Hn: 2960), 39, (c.II, 990, Hn: 2973), 41, (c.II, 992, Hn: 2980), 61, (c.II, 1006, Hn: 3023), 73, (c.II, 1013, Hn: 3048), 74, (c.II, 1014, Hn: 3052), 75, (c.II, 1014, Hn: 3053), 84, (c.II, 1022, Hn: 3074), el-Adâhî, 5, (c.II, 1047, Hn: 3132), 15, (c.II, 1055, Hn: 3158); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 74, (c.I, 49, Hn: 191), el-Menâsik, 22, (c.II, 154-155-156, Hn: 1785-1787-1788-1789), 47, (c.II, 176, Hn: 1880), 52, (c.II, 180, Hn: 1895), 55, (c.II, 182, Hn: 1905), (c.II, 187, Hn: 1907), 63, (c.II, 193, Hn: 1936-1937), 64, (c.II, 195, Hn: 1944), 76, (c.II, 201, Hn: 1970-1971), ed-Dahâyâ, 7, (c.III, 98, Hn: 2807-2808-2809), el-İtk, 1, (c.IV, 31, Hn: 3969); TİRMİZÎ, el-Hac, 6, (c.III, 169, Hn: 815), 33, (c.III, 202, Hn: 856), 34, (c.III, 203, Hn: 857), 38, (c.III, 207, Hn: 862), 55, (c.III, 225, Hn: 886), 59, (c.III, 232, Hn: 894), 61, (c.III, 233, Hn: 897), 66, (c.III, 239, Hn: 904), 101, (c.III, 274, Hn: 947), el-Adâhî, 8, (c.IV, 89, Hn: 1502), Tefsîr el-Kur'an, 3, (c.V, 210, Hn: 2967), 101, (c.V, 662, Hn: 3786); NESÂÎ, et-Tahâre, 189, (c.I, 154, Hn: 291), el-Ğusl ve't-Teyemmum, 23, (c.I, 208, Hn: 429), el-Mevâkît, 46, (c.I, 290, Hn: 604), el-Ezân, 18, (c.II, 15, Hn: 655), 19, (c.II, 16, Hn: 656), Menâsik el-Hac, 46, (c.V, 143, Hn: 2712), 51, (c.V, 155, Hn: 2740), 52, (c.V, 157, Hn: 2744), 56, (c.V, 162, Hn: 2756), 57, (c.V, 164, Hn: 2761-2762), 58, (c.V, 164, Hn: 2763), 73, (c.V, 176, Hn: 2798), 77, (c.V, 178, Hn: 2805), 108, (c.V, 202, Hn: 2872), 144, (c.V, 226, Hn: 2934), 149, (c.V, 228, Hn: 2939), 154, (c.V, 230, Hn: 2944), 163, (c.V, 235-236, Hn: 2961-2962), 164, (c.V, 236, Hn: 2963), 168, (c.V, 239, Hn: 2969-2970), 165, (c.V, 239, Hn: 2971), 166, (c.V, 240, Hn: 2972), 168, (c.V, 240, Hn: 2974), 169, (c.V, 241, Hn: 2975), 174, (c.V, 243, Hn: 2981), 175, (c.V, 243, Hn: 2982-2983), 176, (c.V, 243, Hn: 2984), 177, (c.V, 244, Hn: 2985), 178, (c.V, 244, Hn: 2986), 184, (c.V, 248, Hn: 2994), 198, (c.V, 255, Hn: 3015), 200, (c.V, 258, Hn: 3021), 207, (c.V, 265, Hn: 3045), 211, (c.V, 267, Hn: 3053-3054), 216, (c.V, 270, Hn: 3062), 217, (c.V, 270, Hn: 3063), 222, (c.V, 274, Hn: 3074-3075), 223, (c.V, 274, Hn: 3076), ed-Dahâyâ, 15, (c.VII, 222, Hn: 4393).

¹⁰¹⁰ TİRMİZÎ, el-Hac, 34, (c.III, 203).

¹⁰¹¹ TİRMİZÎ, el-Hac, 38, (c.III, 207).

¹⁰¹² İMAM MÂLİK, el-Hac 107, (c.I, 364), 126-127, (c.I, 372), 131, (c.I, 374), ed-Dahâyâ 9, (c.II, 486); İBN HANBEL, c.VIII, 265, (Hn: 4641), c.XXII, 14, (Hn: 14116), c.XXII, 31, (Hn: 14127), c.XXII, 34, (Hn: 14130), c.XXII, 127-128, (Hn: 14218-14219), c.XXII, 135, (Hn: 14229), c.XXII, 141, (Hn: 14238), c.XXII, 164, (Hn: 14262), c.XXII, 166, (Hn: 14265), c.XXII, 183, (Hn: 14279),

Bu hadisin isnadı aynı önceki hadis gibi Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmîzî: Bu konuda Üsâme b. Zeyd'den de hadis rivâyet edilmiştir. Câbir b. Abdullah hadisi için *hasenun sahih*¹⁰¹³ demiştir.

3.11.8. Safâ ile Merve Tepesinde Durup Dua Etmek

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Ca'fer b. Muhammed, Babası Muhammed b. Ali el-Bâkir, Câbir b. Abdullah bildiriyor: Hz. peygamber'in (s.a.v) Safâ tepesinde durduğu zaman üç defa tekbir getirir ve: "*Allah'tan başka ilah*

c.XXII, 219, (Hn: 14317), c.XXII, 224, (Hn: 14322), c.XXII, 254, (Hn: 14354), c.XXII, 261, (Hn: 14360), c.XXII, 264, (Hn: 14365), c.XXII, 277, (Hn: 14380), c.XXII, 290, (Hn: 14397), c.XXII, 292, (Hn: 14398), c.XXII, 300, (Hn: 14409), c.XXII, 306-307, (Hn: 14414-14415), c.XXII, 312, (Hn: 14419), c.XXII, 315, (Hn: 14422), c.XXII, 322-323, (Hn: 14435-14437), c.XXII, 325, (Hn: 14440), c.XXII, 381, (Hn: 14498), c.XXII, 416, (Hn: 14549), c.XXII, 418, (Hn: 14553), c.XXII, 431, (Hn: 14571), c.XXII, 436, (Hn: 14579), c.XXII, 446, (Hn: 14593), c.XXII, 460, (Hn: 14618), c.XXIII, 27-28, (Hn: 14660-14661), c.XXIII, 34, (Hn: 14671), c.XXIII, 83, (Hn: 14759), c.XXIII, 115, (Hn: 14808), c.XXIII, 131, (Hn: 14831-14833), c.XXIII, 175, (Hn: 14900), c.XXIII, 189, (Hn: 14923-14924), c.XXII, 195, (Hn: 14931), c.XXIII, 201-202-204-205, (Hn: 14942-14943-14944-14946), c.XXIII, 234, (Hn: 14983), c.XXIII, 240, (Hn: 14990), c.XXIII, 252, (Hn: 15007), c.XXIII, 255, (Hn: 15009), c.XXIII, 286, (Hn: 15041), c.XXIII, 287-188, (Hn: 15043-15044-15045), c.XXIII, 311, (Hn: 15086), c.XXIII, 338, (Hn: 15133), c.XXIII, 354, (Hn: 15163), c.XXIII, 358-359-360, (Hn: 15170-15171-15172-15173), c.XXIII, 364, (Hn: 15181), c.XXIII, 279, (Hn: 15207), c.XXIII, 399, (Hn: 15243-15244), c.XXIII, 416, (Hn: 15275), c.XXIII, 429, (Hn: 15291); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 11, (c.II, 1139, Hn: 1846), 27, (c.II, 1160, Hn: 1882), 34, (c.II, 1167, Hn: 1892), 50, (c.II, 1195, Hn: 1921), 58, (c.II, 1206, Hn: 1937), 59, (c.II, 1208, Hn: 1940), el-Adâhî, 5, (c.II, 1244, Hn: 1998); BUHÂRÎ, el-Hac, 34, (c.II, 143, Hn: 1568-1570), (c.II, 159-160, Hn: 1645-1651), el-Umre, 6, (c.III, 4, Hn: 1785), el-Mağâzî, 63, (c.V, 164, Hn: 4362), et-Temennî, 3, (c.IX, 83, Hn: 7230), el-İ'tisâm, (c.IX, 112, Hn: 7367); MÜSLİM, el-Hac 1210, (c.II, 869), 1213-1214-1215-1216-1218, (c.II, 881-882-883-884-885-886-893), 1263, (c.II, 921), 1273, (c.II, 926-927), 1270, (c.II, 930), 1297-1299, (c.II, 943-944-945), 1318, (c.II, 955-956); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salât ve's-Sünnetü fîhe, 56, (c.I, 322, Hn: 1008), 76, (c.I, 341, Hn: 1074), el-Menâsik, 12, (c.II, 972, Hn: 2913), 15, (c.II, 974, Hn: 2919), 29, (c.II, 983, Hn: 2951), 33, (c.II, 987, Hn: 2960), 39, (c.II, 990, Hn: 2973), 41, (c.II, 992, Hn: 2980), 61, (c.II, 1006, Hn: 3023), 73, (c.II, 1013, Hn: 3048), 74, (c.II, 1014, Hn: 3052), 75, (c.II, 1014, Hn: 3053), 84, (c.II, 1022, Hn: 3074), el-Adâhî, 5, (c.II, 1047, Hn: 3132), 15, (c.II, 1055, Hn: 3158); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 74, (c.I, 49, Hn: 191), el-Menâsik, 22, (c.II, 154-155-156, Hn: 1785-1787-1788-1789), 47, (c.II, 176, Hn: 1880), 52, (c.II, 180, Hn: 1895), 55, (c.II, 182, Hn: 1905), (c.II, 187, Hn: 1907), 63, (c.II, 193, Hn: 1936-1937), 64, (c.II, 195, Hn: 1944), 76, (c.II, 201, Hn: 1970-1971), ed-Dahâyâ, 7, (c.III, 98, Hn: 2807-2808-2809), el-İtk, 1, (c.IV, 31, Hn: 3969); TİRMİZÎ, el-Hac, 6, (c.III, 169, Hn: 815), 33, (c.III, 202, Hn: 856), 34, (c.III, 203, Hn: 857), 38, (c.III, 207, Hn: 862), 55, (c.III, 225, Hn: 886), 59, (c.III, 232, Hn: 894), 61, (c.III, 233, Hn: 897), 66, (c.III, 239, Hn: 904), 101, (c.III, 274, Hn: 947), el-Adâhî, 8, (c.IV, 89, Hn: 1502), Tefsîr el-Kur'an, 3, (c.V, 210, Hn: 2967), 101, (c.V, 662, Hn: 3786); NESÂÎ, et-Tahâre, 189, (c.I, 154, Hn: 291), el-Ğusl ve't-Teyemmum, 23, (c.I, 208, Hn: 429), el-Mevâkît, 46, (c.I, 290, Hn: 604), el-Ezân, 18, (c.II, 15, Hn: 655), 19, (c.II, 16, Hn: 656), Menâsik el-Hac, 46, (c.V, 143, Hn: 2712), 51, (c.V, 155, Hn: 2740), 52, (c.V, 157, Hn: 2744), 56, (c.V, 162, Hn: 2756), 57, (c.V, 164, Hn: 2761-2762), 58, (c.V, 164, Hn: 2763), 73, (c.V, 176, Hn: 2798), 77, (c.V, 178, Hn: 2805), 108, (c.V, 202, Hn: 2872), 144, (c.V, 226, Hn: 2934), 149, (c.V, 228, Hn: 2939), 154, (c.V, 230, Hn: 2944), 163, (c.V, 235-236, Hn: 2961-2962), 164, (c.V, 236, Hn: 2963), 168, (c.V, 239, Hn: 2969-2970), 165, (c.V, 239, Hn: 2971), 166, (c.V, 240, Hn: 2972), 168, (c.V, 240, Hn: 2974), 169, (c.V, 241, Hn: 2975), 174, (c.V, 243, Hn: 2981), 175, (c.V, 243, Hn: 2982-2983), 176, (c.V, 243, Hn: 2984), 177, (c.V, 244, Hn: 2985), 178, (c.V, 244, Hn: 2986), 184, (c.V, 248, Hn: 2994), 198, (c.V, 255, Hn: 3015), 200, (c.V, 258, Hn: 3021), 207, (c.V, 265, Hn: 3045), 211, (c.V, 267, Hn: 3053-3054), 216, (c.V, 270, Hn: 3062), 217, (c.V, 270, Hn: 3063), 222, (c.V, 274, Hn: 3074-3075), 223, (c.V, 274, Hn: 3076), ed-Dahâyâ, 15, (c.VII, 222, Hn: 4393).

¹⁰¹² TİRMİZÎ, el-Hac, 34, (c.III, 203).

¹⁰¹³ TİRMİZÎ, el-Hac, 55, (c.III, 225).

*yoktur. Tektir ve ortaksızdır. Mülk de, hamd da ona aittir. O, her şeye kâdirdir” derdi.*¹⁰¹⁴

Tahricine gelince önceki hadisin aynısıdır. Abdurrahmân b. Mehdî rivâyetinde: “Bunu üç defa tekrarlayıp arada dua ederdi. Aynı şeyi Merve tepesi üzerinde de yapardı ” ibaresi geçmiştir ¹⁰¹⁵.

¹⁰¹⁴ İMAM MÂLİK, el-Hac 107, (c.I, 364), 126-127, (c.I, 372), 131, (c.I, 374), ed-Dahâyâ 9, (c.II, 486); İBN HANBEL, c.VIII, 265, (Hn: 4641), c.XXII, 14, (Hn: 14116), c.XXII, 31, (Hn: 14127), c.XXII, 34, (Hn: 14130), c.XXII, 127-128, (Hn: 14218-14219), c.XXII, 135, (Hn: 14229), c.XXII, 141, (Hn: 14238), c.XXII, 164, (Hn: 14262), c.XXII, 166, (Hn: 14265), c.XXII, 183, (Hn: 14279), c.XXII, 219, (Hn: 14317), c.XXII, 224, (Hn: 14322), c.XXII, 254, (Hn: 14354), c.XXII, 261, (Hn: 14360), c.XXII, 264, (Hn: 14365), c.XXII, 277, (Hn: 14380), c.XXII, 290, (Hn: 14397), c.XXII, 292, (Hn: 14398), c.XXII, 300, (Hn: 14409), c.XXII, 306-307, (Hn: 14414-14415), c.XXII, 312, (Hn: 14419), c.XXII, 315, (Hn: 14422), c.XXII, 322-323, (Hn: 14435-14437), c.XXII, 325, (Hn: 14440), c.XXII, 381, (Hn: 14498), c.XXII, 416, (Hn: 14549), c.XXII, 418, (Hn: 14553), c.XXII, 431, (Hn: 14571), c.XXII, 436, (Hn: 14579), c.XXII, 446, (Hn: 14593), c.XXII, 460, (Hn: 14618), c.XXIII, 27-28, (Hn: 14660-14661), c.XXIII, 34, (Hn: 14671), c.XXIII, 83, (Hn: 14759), c.XXIII, 115, (Hn: 14808), c.XXIII, 131, (Hn: 14831-14833), c.XXIII, 175, (Hn: 14900), c.XXIII, 189, (Hn: 14923-14924), c.XXII, 195, (Hn: 14931), c.XXIII, 201-202-204-205, (Hn: 14942-14943-14944-14946), c.XXIII, 234, (Hn: 14983), c.XXIII, 240, (Hn: 14990), c.XXIII, 252, (Hn: 15007), c.XXIII, 255, (Hn: 15009), c.XXIII, 286, (Hn: 15041), c.XXIII, 287-188, (Hn: 15043-15044-15045), c.XXIII, 311, (Hn: 15086), c.XXIII, 338, (Hn: 15133), c.XXIII, 354, (Hn: 15163), c.XXIII, 358-359-360, (Hn: 15170-15171-15172-15173), c.XXIII, 364, (Hn: 15181), c.XXIII, 279, (Hn: 15207), c.XXIII, 399, (Hn: 15243-15244), c.XXIII, 416, (Hn: 15275), c.XXIII, 429, (Hn: 15291); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 11, (c.II, 1139, Hn: 1846), 27, (c.II, 1160, Hn: 1882), 34, (c.II, 1167, Hn: 1892), 50, (c.II, 1195, Hn: 1921), 58, (c.II, 1206, Hn: 1937), 59, (c.II, 1208, Hn: 1940), el-Adâhî, 5, (c.II, 1244, Hn: 1998); BUHÂRÎ, el-Hac, 34, (c.II, 143, Hn: 1568-1570), (c.II, 159-160, Hn: 1645-1651), el-Umre, 6, (c.III, 4, Hn: 1785), el-Mağâzî, 63, (c.V, 164, Hn: 4362), et-Temennî, 3, (c.IX, 83, Hn: 7230), el-İ'tisâm, (c.IX, 112, Hn: 7367); MÜSLİM, el-Hac 1210, (c.II, 869), 1213-1214-1215-1216-1218, (c.II, 881-882-883-884-885-886-893), 1263, (c.II, 921), 1273, (c.II, 926-927), 1270, (c.II, 930), 1297-1299, (c.II, 943-944-945), 1318, (c.II, 955-956); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salât ve's-Sünnetü fihe, 56, (c.I, 322, Hn: 1008), 76, (c.I, 341, Hn: 1074), el-Menâsik, 12, (c.II, 972, Hn: 2913), 15, (c.II, 974, Hn: 2919), 29, (c.II, 983, Hn: 2951), 33, (c.II, 987, Hn: 2960), 39, (c.II, 990, Hn: 2973), 41, (c.II, 992, Hn: 2980), 61, (c.II, 1006, Hn: 3023), 73, (c.II, 1013, Hn: 3048), 74, (c.II, 1014, Hn: 3052), 75, (c.II, 1014, Hn: 3053), 84, (c.II, 1022, Hn: 3074), el-Adâhî, 5, (c.II, 1047, Hn: 3132), 15, (c.II, 1055, Hn: 3158); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 74, (c.I, 49, Hn: 191), el-Menâsik, 22, (c.II, 154-155-156, Hn: 1785-1787-1788-1789), 47, (c.II, 176, Hn: 1880), 52, (c.II, 180, Hn: 1895), 55, (c.II, 182, Hn: 1905), (c.II, 187, Hn: 1907), 63, (c.II, 193, Hn: 1936-1937), 64, (c.II, 195, Hn: 1944), 76, (c.II, 201, Hn: 1970-1971), ed-Dahâyâ, 7, (c.III, 98, Hn: 2807-2808-2809), el-İtk, 1, (c.IV, 31, Hn: 3969); TİRMİZÎ, el-Hac, 6, (c.III, 169, Hn: 815), 33, (c.III, 202, Hn: 856), 34, (c.III, 203, Hn: 857), 38, (c.III, 207, Hn: 862), 55, (c.III, 225, Hn: 886), 59, (c.III, 232, Hn: 894), 61, (c.III, 233, Hn: 897), 66, (c.III, 239, Hn: 904), 101, (c.III, 274, Hn: 947), el-Adâhî, 8, (c.IV, 89, Hn: 1502), Tefsîr el-Kur'an, 3, (c.V, 210, Hn: 2967), 101, (c.V, 662, Hn: 3786); NESÂÎ, et-Tahâre, 189, (c.I, 154, Hn: 291), el-Ğusl ve't-Teyemmum, 23, (c.I, 208, Hn: 429), el-Mevâkît, 46, (c.I, 290, Hn: 604), el-Ezân, 18, (c.II, 15, Hn: 655), 19, (c.II, 16, Hn: 656), Menâsik el-Hac, 46, (c.V, 143, Hn: 2712), 51, (c.V, 155, Hn: 2740), 52, (c.V, 157, Hn: 2744), 56, (c.V, 162, Hn: 2756), 57, (c.V, 164, Hn: 2761-2762), 58, (c.V, 164, Hn: 2763), 73, (c.V, 176, Hn: 2798), 77, (c.V, 178, Hn: 2805), 108, (c.V, 202, Hn: 2872), 144, (c.V, 226, Hn: 2934), 149, (c.V, 228, Hn: 2939), 154, (c.V, 230, Hn: 2944), 163, (c.V, 235-236, Hn: 2961-2962), 164, (c.V, 236, Hn: 2963), 168, (c.V, 239, Hn: 2969-2970), 165, (c.V, 239, Hn: 2971), 166, (c.V, 240, Hn: 2972), 168, (c.V, 240, Hn: 2974), 169, (c.V, 241, Hn: 2975), 174, (c.V, 243, Hn: 2981), 175, (c.V, 243, Hn: 2982-2983), 176, (c.V, 243, Hn: 2984), 177, (c.V, 244, Hn: 2985), 178, (c.V, 244, Hn: 2986), 184, (c.V, 248, Hn: 2994), 198, (c.V, 255, Hn: 3015), 200, (c.V, 258, Hn: 3021), 207, (c.V, 265, Hn: 3045), 211, (c.V, 267, Hn: 3053-3054), 216, (c.V, 270, Hn: 3062), 217, (c.V, 270, Hn: 3063), 222, (c.V, 274, Hn: 3074-3075), 223, (c.V, 274, Hn: 3076), ed-Dahâyâ, 15, (c.VII, 222, Hn: 4393).

¹⁰¹⁵ TİRMİZÎ, el-Hac, 34, (c.III, 203).

İmam Mâlik *Muvatta* Kitabında bu hadisi rivâyet etmiştir ve onun tarafından Nesâî de aynı şekilde rivâyet etmektedir. Öte yandan Nesâî, Bir çok tarikla Ca'fer b. Muhammed et-Tavîl isnadıyla rivâyet etmektedir. Ayrıca Nesâî, Son rivâyetinde (Vadinin içine ayak bastığı anın hikayesini) ifade etmektedir. Arttı bu parça Ca'fer et-Tavîl'in rivâyet ettiği uzun hadisin bir parçasıdır. Tirmîzî: Bu konuda Üsâme b. Zeyd'den de hadis rivâyet edilmiştir, Ayrıca Câbir b. Abdullah hadisi hasenun sahihtir. ¹⁰¹⁶ ifadesini vermiştir.

3.11.9. Traş Olma ve Saçları Kesmenî'n Kısaltmaya Üstünlüğü

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdulla el-Medenî, Abdullah b. Ömer'in bildiriyor: Hz. peygamber (s.a.v): "*Allah saçlarını kesenlere merhamet etsin!*" buyurdu. Ashâb: "Ey Allah'ın Resûlü (s.a.v) Ya saçlarını kısaltanlar?" deyince, Allah Resûlü (s.a.v) yine: "*Allah saçlarını kesenlere merhamet etsin!*" buyurdu. Ashâb bir daha: "Ey Allah'ın Resûlü (s.a.v) Ya saçlarını kısaltanlar?" dediklerinde, Hz. Peygamber (s.a.v): "*Saçlarını kısaltanlara da merhamet etsin*" buyurdu ¹⁰¹⁷.

M'emar b. Râşid, Mâlik b. Enes, Abdürrezzâk b. Hemmâm, İbn Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Dârimî ve İbn Mâce, rivâyeti nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadı, Abdurrahmân b. Mehdî tariki Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. İshâk b. İsâ et-Tabb'a, tariki Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ayrıca Abdurrahmân b. Mehdî'nin rivayeti İshâk b. İsâ et-Tabb'a, mutabi bir rivayettir. Tirmîzî, rivayetin İbn Abbâs, İbn Ümmül Husayn, Mearib, Ebû Saîd, Ebû Meryem, Hubşî b. Cünade ve Ebû Hüreyre'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca bu hadis *hasenun sahihtir*. İlim adamları uygulamalarına bu rivayeti delil olarak başın traş edilmesini tercih etmişlerdir. Fakat saçını kısaltmak da caiz ve yeterli olduğunu söylemişlerdir." ¹⁰¹⁸

Ahmed, Buhârî, Müslim ve Ebû Davud, İmam-ı Mâlik'in isnadıyla tahrir edilmiştir. Rivayette Resul-i Ekrem'in iki defa traş olanlara duâ ettikten sonra

¹⁰¹⁵ İBN HANBEL, c.XXIII, 359, (Hn: 15171).

¹⁰¹⁶ TİRMİZÎ, el-Hac, 55, (c.III, 225).

¹⁰¹⁷ İMAM MÂLİK, el-Hac 184-187, (c.I, 395-396); İBN HANBEL, c.VIII, 281, (Hn: 4657), c.VIII, 393, (Hn: 4889-4890), c.VIII, 398, (Hn: 4897), c.IX, 362, (Hn: 5507), c.IX, 437, (Hn: 5614), c.IX, 443, (Hn: 5623), c.X, 207, (Hn: 6005), c.X, 270, (Hn: 6115), c.X, 357, (Hn: 6234), c.X, 376, (Hn: 6269), c.X, 447, (Hn: 6384); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 64, (c.II, 1213, Hn: 1947); BUHÂRÎ, el-Hac, 128, (c.II, 174, Hn: 1726-1727-1729), el-Megâzî, 79, (c.V, 178, Hn: 4410-4411); MÜSLİM, el-Hac 1301, (c.II, 945-946), 1304, (c.II, 947); İBN MÂCE, el-Menâsik, 71, (c.II, 1012, Hn: 3044); EBÛ DÂVÛD, el-Menâsik, 88, (c.II, 202, Hn: 1979-1980); TİRMİZÎ, el-Hac, 74, (c.III, 247, Hn: 913).

¹⁰¹⁸ TİRMİZÎ, el-Hac, 74, (c.III, 247).

üçüncüde saçlarını kısaltanlara duâ ettiği ifade edilmektedir. İmam Mâlik'den gelen rivâyetlerin pek çoğu da böyledir. Ancak İmam Ahmed ile Buhârî'den gelen bazı rivayetlerde Resûl-i Ekrem'in üç defa traş olanlara duâ ettikten sonra dördüncüde saçlarını kısaltanlara dua ettiği ifade ediliyor. Bu farklılık ravilerden kaynaklanmaktadır. Rivayet bu tariki amel bil karine sahihtir.

3.11.10. Traş Olmanın, Saçları Kısaltmaya Üstünlüğü

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdulla el-Medenî Abdullah b. Ömer'in bildiriyor Hz. peygamber (s.a.v) Zul-Huleyfe'deki vadide devesini ıhtırıp, ona doğru namaz kılmıştır. Bundan dolayı İbn Ömer de aynı şeyi yapardı.¹⁰¹⁹

Mâlik b. Enes, İbn Hanbel, Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce Abdullah b. Ömer'den rivâyeti nakletmişlerdir. İshâk b. İsâ et-Tabb'a isnadıyla rivâyet Müslim'in şartlarına göre sahihtir.

Rivayet metni açısından tahlil edildiğinde şu farklılıklar vardır. Müslim ve Ebu Dâvûd, İbn Ömer'den rivayetinde edildiğine göre Peygamber (s.a.v) Mekke'ye yukarı yoldan girermiş. İbn Hanbel ve Buhârî'nin (Müsedded ile Yahya'dan naklettiklerine göre ise, Peygamber (s.a.v) Mekke'ye Kedâ'dan (yani) Bathâ yolundan girer, aşağı yoldan çıkarmış, (Râvî) el-Bermekî (buraya şu cümleyi de) ekledi: "Yani Mekke'nin iki sarp yolundan" (girer çıkardı). Müsedded'in hadisi ise daha tamdır.¹⁰²⁰ Hadisin en uzun metni Müsedded yoluyla gelmektedir. Çünkü bu rivayette Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) Mekke'ye girerken Bathâ'daki yukarı yolu tâkib ettiği ziyadesi yani Kedâ denilen yukarı yolun Bathâ'da olduğu ilâvesi vardır. İki tarik de Mekke'ye yukarı yoldan girip aşağı yoldan Hz. Peygamber'in çıktığı zikredilmektedir.

¹⁰¹⁹ İMAM MÂLİK, el-Hac 206, (c.I, 405); İBN HANBEL, c.VIII, 242, (Hn: 4625), c.VIII, 349, (Hn: 4725), c.VIII, 436, (Hn: 4819), c.VIII, 454, (Hn: 4843), c.IX, 188, (Hn: 5231), c.IX, 423-424, (Hn: 5594-5595), c.X, 42, (Hn: 5756), c.X, 79, (Hn: 5815), c.X, 152, (Hn: 5922), c.X, 207, (Hn: 6004), c.X, 247, (Hn: 6069), c.X, 339, (Hn: 6205), c.X, 354, (Hn: 6232), c.X, 382, (Hn: 6284); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 81, (c.II, 1228, Hn: 1969); BUHÂRÎ, el-Hac, 14, (c.II, 135, Hn: 1532), 15, (c.II, 135, Hn: 1533), 16, (c.II, 136, Hn: 1535), 41, (c.II, 145, Hn: 1575), 42, (c.II, 145, Hn: 1576), el-Umre, 14, (c.III, 7, Hn: 1799), el-Muzârae, 14, (c.III, 106, Hn: 2336), el-İ'tisâm, 16, (c.IX, 106, Hn: 7345); MÜSLİM, el-Hac 1257, (c.II, 918), 1257-1346, (c.II, 981); İBN MÂCE, el-Menâsik, 26, (c.II, 981, Hn: 2940); EBÛ DÂVÛD, el-Menâsik, 44, (c.II, 174, Hn: 1866-1867), 98, (c.II, 219, Hn: 2044); NESÂÎ, Menâsik el-Hac, 24, (c.V, 126, Hn: 2660-2661), 105, (c.V, 200, Hn: 2865).

¹⁰²⁰ EBÛ DÂVÛD, el-Menâsik, 44, (c.II, 174, Hn: 1866).

3.12. KURBAN KİTABI

3.12.1. Kurbanlık Develere Binmek

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre der ki: Hz. peygamber (s.a.v) adamın birinin kurbanlık devesini sürdüğünü görünce: "*Ona bin!*" buyurdu. Adam: "Ama bu deve kurbanlık" dedi. İkincisinde veya üçüncüsünde de Allah Resûlü (s.a.v): "*Yazık sana! Ona bin!*" buyurdu. İshâk ise rivâyet ederken Hz. peygamber'in (s.a.v) "*Yazık sana! Ona bin! Yazık sana! Bin ona!*" buyurduğunu aktarır¹⁰²¹.

Ma'mer b. Râşid, Mâlik b. Enes, İbn Hanbel, Abürrezzâk b. Hemmâm; Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesâî, Ebû Hureyre'den rivâyeti nakletmişlerdir. İshâk b. İisâ et-Tabb'a rivayetine, Abdurrahmân b. Mehdî tariki mutabaat etmektedir. Abdurrahmân b. Mehdî tarki Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Rivayet metinleri arasında farklılık bulunmamaktadır. Bu yüzden elimizdeki rivâyet sahih derecesini kazanmıştır.

3.12.2. Kurbanın Kesimi, Eti, Derisi ve Ücreti

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Ca'fer b. Muhammed, Babası Muhammed b. Ali el-Bâkir, Câbir b. Abdullah bildiriyor: "Hz. peygamber'in (s.a.v) kurbanlıklarının bazılarını bizzat kendi eliyle keserken, bazılarını da başkasına kestirdi"¹⁰²².

¹⁰²¹ İMAM MÂLİK, el-Hac 139, (c.I, 377); İBN HANBEL, c.XII, 303, (Hn: 7350), c.XII, 423, (Hn: 7454), c.XIII, 165, (Hn: 7737), c.XIII, 478, (Hn: 8123), c.XVI, 53, (Hn: 9987), c.XVI, 123, (Hn: 10127), c.XVI, 151, (Hn: 10192), c.XVI, 170, (Hn: 10233), c.XVI, 334, (Hn: 10566); BUHÂRÎ, el-Hac, 104, (c.II, 167, Hn: 1689), 106, (c.II, 170, Hn: 1706), el-Vesâyâ, 12, (c.IV, 7, Hn: 2755), 95, (c.VIII, 38, Hn: 6160); MÜSLİM, el-Hac 1322, (c.II, 960); İBN MÂCE, el-Menâsik, 100, (c.II, 1036, Hn: 3103); EBÛ DÂVÛD, el-Menâsik, (c.17, II, 147, Hn: 1760); NESÂÎ, Menâsik el-Hac, 74, (c.V, 176, Hn: 2799).

¹⁰²² İMAM MÂLİK, el-Hac 107, (c.I, 364), 126-127, (c.I, 372), 131, (c.I, 374), ed-Dahâyâ 9, (c.II, 486); İBN HANBEL, c.VIII, 265, (Hn: 4641), c.XXII, 14, (Hn: 14116), c.XXII, 31, (Hn: 14127), c.XXII, 34, (Hn: 14130), c.XXII, 127-128, (Hn: 14218-14219), c.XXII, 135, (Hn: 14229), c.XXII, 141, (Hn: 14238), c.XXII, 164, (Hn: 14262), c.XXII, 166, (Hn: 14265), c.XXII, 183, (Hn: 14279), c.XXII, 219, (Hn: 14317), c.XXII, 224, (Hn: 14322), c.XXII, 254, (Hn: 14354), c.XXII, 261, (Hn: 14360), c.XXII, 264, (Hn: 14365), c.XXII, 277, (Hn: 14380), c.XXII, 290, (Hn: 14397), c.XXII, 292, (Hn: 14398), c.XXII, 300, (Hn: 14409), c.XXII, 306-307, (Hn: 14414-14415), c.XXII, 312, (Hn: 14419), c.XXII, 315, (Hn: 14422), c.XXII, 322-323, (Hn: 14435-14437), c.XXII, 325, (Hn: 14440), c.XXII, 381, (Hn: 14498), c.XXII, 416, (Hn: 14549), c.XXII, 418, (Hn: 14553), c.XXII, 431, (Hn: 14571), c.XXII, 436, (Hn: 14579), c.XXII, 446, (Hn: 14593), c.XXII, 460, (Hn: 14618), c.XXIII, 27-28, (Hn: 14660-14661), c.XXIII, 34, (Hn: 14671), c.XXIII, 83, (Hn: 14759), c.XXIII, 115, (Hn: 14808), c.XXIII, 131, (Hn: 14831-14833), c.XXIII, 175, (Hn: 14900), c.XXIII, 189, (Hn: 14923-14924), c.XXII, 195, (Hn: 14931), c.XXIII, 201-202-204-205, (Hn: 14942-14943-14944-14946), c.XXIII, 234, (Hn: 14983), c.XXIII, 240, (Hn: 14990), c.XXIII, 252, (Hn: 15007), c.XXIII, 255, (Hn: 15009), c.XXIII, 286, (Hn: 15041), c.XXIII, 287-188, (Hn: 15043-15044-15045),

Bu hadisin isnadı İshâk b. İsâ et-Tabb'a, rivâyet ettiğine göre Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ebû Dâvûd tahrir ettiği uzun rivâyetin Muhammed b. Ali vasıtasıyla Câbir b. Abdilah'tan naklettiği rivayet sahih bir hadistir.

3.12.3. Kurban Etlerinin Tüketiminde Zaman Sınırlaması

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim, Câbir b. Abdullah el-Ensârî bildiriyor: Hz. peygamber (s.a.v) Kurban etlerinin üç günden daha fazla yenmesini yasakladı. Daha sonra ise: *“Yiyebilir, azık ve zahire olarak da kaldırabilirsiniz”* buyurdu ¹⁰²³.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes tarikiyle naklettiği rivayeti; Buhârî, Müslim, Nesâî, farklı mutabî tariklerle Câbir b. Abdullah'dan nakletmişlerdir.

c.XXIII, 311, (Hn: 15086), c.XXIII, 338, (Hn: 15133), c.XXIII, 354, (Hn: 15163), c.XXIII, 358-359-360, (Hn: 15170-15171-15172-15173), c.XXIII, 364, (Hn: 15181), c.XXIII, 279, (Hn: 15207), c.XXIII, 399, (Hn: 15243-15244), c.XXIII, 416, (Hn: 15275), c.XXIII, 429, (Hn: 15291); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 11, (c.II, 1139, Hn: 1846), 27, (c.II, 1160, Hn: 1882), 34, (c.II, 1167, Hn: 1892), 50, (c.II, 1195, Hn: 1921), 58, (c.II, 1206, Hn: 1937), 59, (c.II, 1208, Hn: 1940), el-Adâhî, 5, (c.II, 1244, Hn: 1998); BUHÂRÎ, el-Hac, 34, (c.II, 143, Hn: 1568-1570), (c.II, 159-160, Hn: 1645-1651), el-Umre, 6, (c.III, 4, Hn: 1785), el-Mağâzî, 63, (c.V, 164, Hn: 4362), et-Temennî, 3, (c.IX, 83, Hn: 7230), el-İ'tisâm, (c.IX, 112, Hn: 7367); MÜSLİM, el-Hac 1210, (c.II, 869), 1213-1214-1215-1216-1218, (c.II, 881-882-883-884-885-886-893), 1263, (c.II, 921), 1273, (c.II, 926-927), 1270, (c.II, 930), 1297-1299, (c.II, 943-944-945), 1318, (c.II, 955-956); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salât ve's-Sünnetü fihe, 56, (c.I, 322, Hn: 1008), 76, (c.I, 341, Hn: 1074), el-Menâsik, 12, (c.II, 972, Hn: 2913), 15, (c.II, 974, Hn: 2919), 29, (c.II, 983, Hn: 2951), 33, (c.II, 987, Hn: 2960), 39, (c.II, 990, Hn: 2973), 41, (c.II, 992, Hn: 2980), 61, (c.II, 1006, Hn: 3023), 73, (c.II, 1013, Hn: 3048), 74, (c.II, 1014, Hn: 3052), 75, (c.II, 1014, Hn: 3053), 84, (c.II, 1022, Hn: 3074), el-Adâhî, 5, (c.II, 1047, Hn: 3132), 15, (c.II, 1055, Hn: 3158); EBÛ DÂVÛD, et-Tahâre, 74, (c.I, 49, Hn: 191), el-Menâsik, 22, (c.II, 154-155-156, Hn: 1785-1787-1788-1789), 47, (c.II, 176, Hn: 1880), 52, (c.II, 180, Hn: 1895), 55, (c.II, 182, Hn: 1905), (c.II, 187, Hn: 1907), 63, (c.II, 193, Hn: 1936-1937), 64, (c.II, 195, Hn: 1944), 76, (c.II, 201, Hn: 1970-1971), ed-Dahâyâ, 7, (c.III, 98, Hn: 2807-2808-2809), el-İtk, 1, (c.IV, 31, Hn: 3969); TİRMİZÎ, el-Hac, 6, (c.III, 169, Hn: 815), 33, (c.III, 202, Hn: 856), 34, (c.III, 203, Hn: 857), 38, (c.III, 207, Hn: 862), 55, (c.III, 225, Hn: 886), 59, (c.III, 232, Hn: 894), 61, (c.III, 233, Hn: 897), 66, (c.III, 239, Hn: 904), 101, (c.III, 274, Hn: 947), el-Adâhî, 8, (c.IV, 89, Hn: 1502), Tefsîr el-Kur'an, 3, (c.V, 210, Hn: 2967), 101, (c.V, 662, Hn: 3786); NESÂÎ, et-Tahâre, 189, (c.I, 154, Hn: 291), el-Ğusl ve't-Teyemmum, 23, (c.I, 208, Hn: 429), el-Mevâkît, 46, (c.I, 290, Hn: 604), el-Ezân, 18, (c.II, 15, Hn: 655), 19, (c.II, 16, Hn: 656), Menâsik el-Hac, 46, (c.V, 143, Hn: 2712), 51, (c.V, 155, Hn: 2740), 52, (c.V, 157, Hn: 2744), 56, (c.V, 162, Hn: 2756), 57, (c.V, 164, Hn: 2761-2762), 58, (c.V, 164, Hn: 2763), 73, (c.V, 176, Hn: 2798), 77, (c.V, 178, Hn: 2805), 108, (c.V, 202, Hn: 2872), 144, (c.V, 226, Hn: 2934), 149, (c.V, 228, Hn: 2939), 154, (c.V, 230, Hn: 2944), 163, (c.V, 235-236, Hn: 2961-2962), 164, (c.V, 236, Hn: 2963), 168, (c.V, 239, Hn: 2969-2970), 165, (c.V, 239, Hn: 2971), 166, (c.V, 240, Hn: 2972), 168, (c.V, 240, Hn: 2974), 169, (c.V, 241, Hn: 2975), 174, (c.V, 243, Hn: 2981), 175, (c.V, 243, Hn: 2982-2983), 176, (c.V, 243, Hn: 2984), 177, (c.V, 244, Hn: 2985), 178, (c.V, 244, Hn: 2986), 184, (c.V, 248, Hn: 2994), 198, (c.V, 255, Hn: 3015), 200, (c.V, 258, Hn: 3021), 207, (c.V, 265, Hn: 3045), 211, (c.V, 267, Hn: 3053-3054), 216, (c.V, 270, Hn: 3062), 217, (c.V, 270, Hn: 3063), 222, (c.V, 274, Hn: 3074-3075), 223, (c.V, 274, Hn: 3076), ed-Dahâyâ, 15, (c.VII, 222, Hn: 4393).

¹⁰²³ İMAM MÂLİK ed-Dahâyâ 6, (c.II, 484); İBN HANBEL, c.XXII, 220, (Hn: 14319), c.XXII, 304, (Hn: 14412), c.XXIII, 215, (Hn: 14956), c.XXIII, 286, (Hn: 15042), c.XXIII, 342, (Hn: 15139), c.XXIII, 358, (15168); BUHÂRÎ, el-Hac, 125, (c.II, 172, Hn: 1719), el-Cihâd ve es-Siyer, 122, (c.IV, 54, Hn: 2980), el-Atime, 27, (c.VII, 76, Hn: 5424), el-Adâhî, 16, (c.VII, 103, Hn: 5568); MÜSLİM, el-Adâhî 1972, (c.III, 1562); NESÂÎ, ed-Dahâyâ, 35, (c.VII, 233, Hn: 4426).

Müslim'in şartlarına göre, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, tarikiyle rivayetin isnadı sahihtir. Ebû'z-Zübeyr, Câbir b. Abdullah'ten rivayeti Atâ' İbn Ebî Rabâh yoluyla Câbir b. Abdullah'ten rivâyetine mutabaat etmektedir.¹⁰²⁴ Ahmed, Buhârî, Müslim ve Nesâî, tahrir ettiğlerine göre ise Ata'nın yoluyla Hz. Câbir anlatıyor: Biz kurbanlarımızın etinden üç günden fazla yemezdik. Hz. peygamber (s.a.v) bize ruhsat tanıdı ve: "Yiyin ve azıklanın da!" buyurdu. Rivayet, Mâlik'in isnadıyla tahrir edilmiştir ve sahih'tir.

3.12.4. Akîka Kurbanının Kesilme Zamanı

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Zeyd b. Eslem, (Benî Damra) dan bir adam, o da babasından bildiriyor: Arafat'ta Hz. Peygamber'e (s.a.v) akîka kurbanının sorulduğuna şahit oldum. Hz. Peygamber (s.a.v): "Akîka adı altında kesilmesinden hoşlanmıyorum. Ama çocuğu olan kişi, çocuğu adına kurban kesmek isterse kesebilir" buyurdu¹⁰²⁵.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes vasıtasıyla naklettiği rivayeti Abdurrahmân b. Mehdî ve Süfyân es-Sevrî'den de mutabaatları ile nakletmektedir.

Rivayetin isnadında hali mechûl olan (Benî Damra) dan bir adam, sebebi ile rivayet zayıftır. Mutabaat eden tariklerle hasenun li-gayrihi derecesindedir.

Akika kurbanı, doğumunun yedinci gününde çocuk için kesilen kurbandır. Akika kurbanı, Câhiliye döneminde Araplar tarafından bilinmekteydi. Nitekim el-Merdâvî bu konuda şöyle demiştir: "Akika kurbanına gelince, çocuğun doğumundan sonra kesilen koyundur. İslâm'dan önce Araplar bu gelenek üzereydiler..."¹⁰²⁶ Akika kurbanı, Peygamber'den gelen sahih hadislerle meşrûluğu sâbit olmuştur. Ebu Dâvûd *Sünen*'inde tahrir ettiği Bureyde'den rivâyet olduğuna göre o şöyle demiştir: كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ إِذَا وُلِدَ لِأَحَدِنَا غُلَامٌ دَبَّحَ شَاةً وَلَطَّخَ رَأْسَهُ بِدَمِهَا، فَلَمَّا جَاءَ اللَّهُ بِالإِسْلَامِ كُنَّا نَذْبَحُ شَاةً، وَنَحْلِقُ رَأْسَهُ، وَنُلَطِّخُهُ بِزَعْفَرَانٍ. "Cahiliye devrinde birimizin çocuğu doğduğu zaman bir koyun keser ve kanını çocuğun başına sürerdi. Nihayet Allah İslâm'ı getirince, artık bir koyun kesmeye ve çocuğun başını tıraş edip za'feran (safran) ile kokulamaya başladık".¹⁰²⁷ İshak b. İsâ tarikiyle nakledilen

¹⁰²⁴ İBN HANBEL, c.XXII, 304, (Hn: 14412).

¹⁰²⁵ İMAM MÂLİK el-Akîka 1, (c.II, 500); İBN HANBEL, c.XXXVIII, 211, (Hn: 23134), c.XXXIV, 50, (Hn: 23643-23644).

¹⁰²⁶ el-MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb (ö. 450/1058), el-*Hâvi el-Kebîr*, (Thk.) Ali Muhammed Mivad, Dâru'l-Kütüp el-İlmiyye, Beyrût, 1. Baskı, 1419/1999, c.XV, 126.

¹⁰²⁷ EBÛ DÂVÛD, Akika, 1, (c.II, 116, Hn: 2834).

rivayette, yeni dünyaya gelen bir çocuğun başına za'feran gibi güzel kokular sürmenin müstehap olduğuna da delildir. Mana itibarıyla da rivayet diğer tariklerle hasen mertebesine yükselir.

3.12.5. Hz. peygamber'in Taktığı Lakap ve Künyeler

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Şerik b. Abdullah en-Nehai, Âsim b. Süleyman el-Ahvel (ö. 140/758), Enes b. Mâlik der ki: Hz. peygamber (s.a.v) (benimle şakalaşırken): " Ey iki kulaklı " dedi ¹⁰²⁸.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme, el-Haccâc b. Muhammed el-Masîsî ve Esved b. Âmir'den; Ebû Dâvûd, İbrâhîm b. Mehdî; Tirmizî, Mahmûd b. Ğaylân; hocaları Şerik b. Abdullah en-Nehai Âsim b. Süleyman el-Ahvel, Enes b. Mâlik in isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadında yer alan yukarda da ifade edildiği üzere Şerik b. Abdullah en-Nehâî el-Kâzî seyyiü'l-hıfz olmakla tenkide uğramış zayıf bir ravidir. Ancak aynı isnad ve aynı lafızla İbrâhîm b. Mehdî, Hammâd b. Üsâme, Mahmûd b. Ğaylân ve diğerleri mutâbii olarak rivâyet etmektedir. Tirmizî, rivayet hakkında *hasen-sahihun garibdir* ¹⁰²⁹ demektedir. Tirmizî'nin değerlendirmesine göre sahih, bazılarının değerlendirmesine göre hasendir. Sonuçta bu, hasen ile sahih arasında bir dereceye sahiptir. Bütün tarikler açısından rivayet sahihun li-gayrihi derecesindedir.

Görüldüğü gibi, Hz. Peygamber (s.a.v), özel hayatında lâtif şakalara yer vermiştir. Ashab-ı kiram da onun şakalarındaki incelikleri ve özellikleri kavrayarak yerinde, tatlı ve latif latifler yapmaktan geri durmamışlardır.

3.13. CİHAD KİTABI

3.13.1. Cihadın Fazileti, Cihada Teşvikler ve Humus.

Ebû'l-Yemân el-Hakem b. Nâfi' el-Behrânî ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a birlikte, İsmâil b. Eyyâş, Ebû Bekr b. Abdullah İbn Ebî Meryem (ö. 156/773) ¹⁰³⁰,

¹⁰²⁸ İBN HANBEL, c.XIV, 206, (Hn: 12164), c.XIV, 300, (Hn: 12285), c.XXI, 175, (Hn: 13544), c.XXI, 279, (Hn: 13738); EBÛ DÂVÛD, el-Edeb, 91, (c.IV, 301, Hn: 5002); TİRMİZÎ, el-Bir ve's-Sile, 57, (c.IV, 358, Hn: 1992), el-Menâkib, 116, (c.V, 681, Hn: 3828).

¹⁰²⁹ TİRMİZÎ, el-Menâkib, 116, (c.V, 681).

¹⁰³⁰ İbn Sa'd: çok hadis rivayet eden bir raviydi ancak zayıf idi. İbn Maîn ise: Onun rivâyeti bir şey değildir. İbn Hanbel: Onu zayıf görmektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 324; YAHYÂ B. MA'ÎN, *Târih İbnu Ma'in(Duri)*, c.IV, 437; İBN HANBEL, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.III, 99.

Ebû Sellâm, İshâk el-A'rec (ö. 101-110/720-728)¹⁰³¹, el-Mikdâm b. M'adî Kerib el-Kindî (ö. 87/706) bildiriyor: Ubâde b. es-Sâmit, Ebû'd-Derdâ' ve Hâris b. Muâviye el-Kindî ile oturup Hz. peygamber'in (s.a.v) hadislerini müzakare ediyorduk. Ebû'd-Derdâ (ö. 32/653): "Ey Ubâde! Filan gazvede Hz. peygamber'in (s.a.v) humus (ganimetin beşte biri) hakkında söylediğini bize anlatsana" deyince, Ubâde şöyle anlattı: "Hz. peygamber (s.a.v) çıktığımız savaşta ganimet mallarından olan bir deveyi önüne alarak bize namaz kıldırdı. Namazı bitirdikten sonra bir deve kılını parmak uçlarıyla tuttu ve şöyle buyurdu: *"Bu da sizin ganimetlerinizdendir. Bu ganimetler içinde bana sadece beştebir düşer. Bu beşte birlik pay da yine tekrar size dönecektir. Bundan dolayı iğne ipliğe kadar ganimet mallarından aldığınızı geri verin ve izinsiz ganimetten bir şey almayın. Zira kişinin ganimet malından izinsiz aldığı şey, onun için (kıyamette) ateş, dünya ve âhirette de bir utançtır. Uzak olsun yakın olsun Allah için insanlarla mücadele edin ve bu uğurda hiç kimsenin kınamasına aldırmayın. Mukîm de olsanız, yolcu da olsanız Allah'ın emirlerini uygulayın ve yolunda cihad edin. Zira cihad. Cennet kapılarından büyük bir kapıdır. Allah cihadla kişiyi gam ve kederden kurtarır."*¹⁰³²

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Yahyâ b. Osmân el-Harbî ve Ebû'l-Yemân el-Hakem b. Nâfi; hocaları İsmâil b. Ayyâş, Ebû Bekr b. Abdullah İbn Ebî Meryem ve Saîd vasıtasıyla, Ebû Sellâm Memtûr el-Esved, İshâk el-A'rec, el-Mikdâm b. M'adî Kerib el-Kindî'nin isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. İbn Hanbel, Ebû Umâme el-Bâhilî'nin isnadıyla da rivâyeti nakletmiştir. İbn Mâce de el-Mikdâm b. M'adî Kerib el-Kindî, Ebû Umâme el-Bâhilî, Rabia b. Nâcid ve Ya'lâ b. Şeddâd, hocaları Ubâde b. es-Sâmit'ten bu hadisi almışlar ve nakletmiştir.

Rivayetın isnadında Ebû Bekr b. Abdullah zayıf bir ravi olmakla tenkit edilmiştir. Çünkü Buhârî, *et-Tarihul-Kebîr*'de, İbnî Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*'de, Ubâde'den rivayet eden bu hadisi el-Mikdâm el-Kindî değil, onun öğrencisi olarak tanınan Ebû Bekr b. Abdullah rivâyetidir demişlerdir¹⁰³³. Mikdâm

¹⁰³¹ el-İclî: Onu sika bilmektedir. Yahya İbn Ebî Kesîr: sanki o, kitaptır söylemiştir. Aynı zamanda Onu İbn Hibbân sikatında zikretmiştir. Bkz. el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 431; el-FESEVÎ, *el-Ma'rife ve't-Târîh*, c.III, 10; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 460.

¹⁰³² İBN HANBEL, c.XXXVII, 355, (Hn: 22680), c.XXXVII, 371, (Hn: 22699), c.XXXVII, 387, (Hn: 22714), c.XXXVII, 391-392, (Hn: 22718-22719), c.XXXVII, 396, (Hn: 22726), c.XXXVII, 410, (22747), c.XXXVII, 414, (Hn: 22753), c.XXXVII, 421, (Hn: 22762), c.XXXVII, 435, (Hn: 22776), 455, (Hn: 22795); DÂRİMÎ, *Sünen*, es-Siyer, 42, (c.III, 1613, Hn: 2525), 45, (c.III, 1615, Hn: 2529), 46, (c.III, 1615, Hn: 2530); İBN MÂCE, el-Hudûd, 3, (c.II, 849, Hn: 2540), el-Cihâd, 34, (c.II, 950-951, Hn: 2850-2852); TİRMİZÎ, es-Siyer, 12, (c.IV, 130, Hn: 1561); NESÂÎ, *Kasmi'l-Fey'*, 1, (c.VII, 131, Hn: 4138).

¹⁰³³ BUHÂRÎ, *et-Tarihul-Kebîr*, c.VII, 430; İBN EBÎ HATİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VIII, 302.

er-Rahâvî hakkında cerh ve ta'dil etmemişlerdir. Tirmizî: Bu konuda İbn Abbâs, Habîb b. Mesleme, Ma'n b. Yezîd İbn Ömer ve Seleme b. Ekvâ'dan da hadis rivâyet edilmiştir. Ubâde hadisi hasendir. Bu hadis Ebû Sellâm vasıtasıyla ismi belirtilmeyen bir adamdan rivâyet edilmiştir ¹⁰³⁴ demektir. İshak b. İsâ tariki isnadı açısından zayıftır.

Rivâyetin metini, yukarıdaki hadisi Ahmed, *Müsned*'inde bu şekilde tahrir edilmiştir. Rivayeti Ahmed, Dârimî, İbn Mâce ve Tirmizî, Ebû Umâme vasıtasıyla Ubâde b. es-Sâmit'ten de rivâyet etmişlerdir. Rivâyetler kısa metinli muhtasardır. Ahmed ise tam metin olarak rivâyeti zikretmektedir ¹⁰³⁵. İbn Mâce, ya'la b. Şeddâd vasıtasıyla Ubâde b. es-Sâmit'ten tahrir etmiştir ¹⁰³⁶.

3.13.2. Allah Yolunda Cihad

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v): *"Allah'ın yolunda cihad eden kişi geri dönene kadar, gündüzlerini oruçla gecelerini de ibadetle geçiren kişi gibidir"* buyurmuştur ¹⁰³⁷.

Bu hadisi İshâk b. İsâ et-Tabb'a rivâyet ettiğine göre Müslim'in şartlarına göre isnadı sahihtir. Tirmizî, Bu konuda Şifa, Abdullah b. Hubsî, Ebû Musa, Ebû Saîd, Ümmü Mâlik el Behziyye ve Enes'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Bu hadis hasen sahihtir. Ebû Hureyre'den değişik şekillerde de rivâyet edilmiştir ¹⁰³⁸.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Ahmed, Müslim ve Tirmizî yukarıdaki anlamda hadisi rivâyet etmişlerdir. Buhârî ve Nesâî ise şu şekilde rivâyeti tahrir etmişlerdir: *"Allah'ın yolunda cihad eden kişi, Ayrıca ondan haberdardır, gündüzlerini oruçla gecelerini de ibadetle geçiren kişi gibidir. O kimse evinden Allah'ın yolunda cihad edenleri cennete koyacağına ya da sevap ve ganimetten elde ettiğini elde etmiş olduğu halde evine döndüreceğine dair sözünü tasdik ederek çıkmıştır"*. Bu hadis yahutta İbn et-Tabbâ' rivâyet ettiği hadis aynı manadadır. Ayrıca bu konuda Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec'den başka Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân, Ebû Seleme Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî ve Saîd b. el-

¹⁰³⁴ TİRMİZÎ, es-Siyer, 12, (c.IV, 130).

¹⁰³⁵ İBN HANBEL, XXXVII, 421, (Hn: 22762).

¹⁰³⁶ İBN MÂCE, el-Cihâd, 34, (c.II, 950, Hn: 2850).

¹⁰³⁷ İMAM MÂLİK, el-Cihad 1, (c.II, 443); İBN HANBEL, c.XV, 289, (Hn: 9481), c.XV, 406, (Hn: 9648), c.XVI, 16, (Hn: 9920), c.XVI, 59, (Hn: 10000); BUHÂRÎ, el-Cihad ve's-Siyer, 2, (c.VI, 15, Hn: 2787); MÜSLİM, el-İmâra 1878, (c.III, 1498); TİRMİZÎ, Fedâil el-Cihad, 1, (c.IV, 164, Hn: 1619), NESÂÎ, el-Cihad, 14, (c.VI, 17, Hn: 3124), 16, (c.VI, 18, Hn: 3127).

¹⁰³⁸ TİRMİZÎ, Fedâil el-Cihad, 1, (c.IV, 164).

Museyyib tarikiyle Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir. Bu sebeple elimizdeki hadis sahih mertebesini kazanmıştır.

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Ebû'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec'in isnadıyla rivâyeti nakletmiştir.

İbn Hanbel; Tirmizî, Kuteybe b. Saîd; hocaları Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzim ed-Darîr; Ayrıca İbn Hanbel, Muhammed b. Ca'fer, Şube b. el-Haccâc; Müslim, Saîd b. Mansûr, Hâlid b. Abdullah el-Vâstî; hocaları Süheyl İbn Ebî Sâlih, Babası Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân'ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

İbn Hanbel, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Muhammed b. Amr, Ebû Seleme Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî'nin isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

Buhârî, Ebû'l-Yemân el-Hakem b. Nâfî'; Nesâî, Hennâd b. es-Serî, Abdullah b. el-Mübârek; Ayrıca Nesâî, Amr b. Osmân, Babası Osmân b. Saîd b. Kesîr; hocaları Şuayb, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Saîd b. el-Museyyib'in isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Tamamı Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân, Ebû Seleme Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî ve Saîd b. el-Museyyib, hocaları Ebû Hureyre'den nakletmişlerdir.

3.13.3. Savaştan Dönüş de Savaşmak Gibidir

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî, Hayve b. Şurayh (ö. 158/775)¹⁰³⁹, el-Hüseyn b. Şufey (ö. 129/747)¹⁰⁴⁰, Babası Şufey b. Mâti' el-Asbahî (ö. Hişâm b. Abdülmelik hilafetinde)¹⁰⁴¹, Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın (ö. 63/683) bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v): "Savaştan dönüş de savaşmak gibidir" buyurmuştur¹⁰⁴².

İbn Hanbel, İshâk b. İisâ et-Tabb'a; Ebû Dâvûd, Abdülmelik b. Şuayb ve Abdullah b. Vehb; Ayrıca Ebû Dâvûd, Muhammed b. el-Mustafâ ve İbrâhîm b. el-Hasan el-Masîsî, Haccâc b. Muhammed el-Masîsî vasıtasıyla tamamı Leys b. Sa'd, Heyve b. Şurayh, el-Hüseyn b. Şufey, Babası Şufey b. Mâti', Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın isnadıyla rivâyeti nakletmişlerdir.

¹⁰³⁹ el-İclî: Sika ve sâlihtir demekte. İbn Yûnus: O, Fakih ve sikadr demıştır. İbn Hibbân ise: O, Âbid, Sâlih ve isnadında mutkîn idi. Bkz. el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 138; EBÛ YÛNUS es-SADEFÎ, *Târîhu İbn Yûnus es-Sadeffî*, c.I, 143; İBN HİBBÂN, *Meşâhîru'l-Ulemâi'l-Emsâr*, c.I, 298.

¹⁰⁴⁰ el-İclî: Sika ve sâlihtir demekte. İbn Hibbân ise onu sikatında zikretmiştir. Bkz. el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 118; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.VI, 382.

¹⁰⁴¹ İbn Sa'd: rivâyetleri vardır demekte. El-İclî: O, Sikadır söylemiştir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.II, 355; el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 458.

¹⁰⁴² İBN HANBEL, c.XI, 197-198, (Hn: 6624-6625), EBÛ DÂVÛD, Cihad, 7, (c.III, 5, Hn: 2487), 31, (c.III, 16, Hn: 2526).

Buhârî ve Müslim'in ricâli ile rivâyet edilen rivayet sahihtir. Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, yukarıdaki hadise göre Ahmed ve Ebû Dâvûd tahrir etmişlerdir. Ayrıca başka bir rivâyette Abdullah b. Amr'den rivayet olduğuna göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle, buyurmuştur; "Mücâhid için (sadece kendi cihadının) sevabı vardır. (Ona silah temininde) yardımcı olan kimse için hem (yardımının) sevabı hem de cihad sevabı vardır."¹⁰⁴³ Sonuçta tek senedle gelmesi sebebiyle sahih garibdir.

3.13.4. Cihadın Farz Olması ve Cihada Teşvikler

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Şerik b. Abdullah en-Nehai, Abdullah b. Muhammed b. Akîl (ö. 140/758)¹⁰⁴⁴, Câbir b. Abdullah'ın bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: "*İnsanlara «Lâ ilâhe illallah» diyene dek savaştım emredildi. Buna söylemeleri halinde hak etmedikleri sürece mallarını ve canlarını bana karşı korumuş olurlar. Gerçek niyetlerinden dolayı da hesapları Allah'a kalmıştır* " buyurmuştur¹⁰⁴⁵.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a tarikine mutabii rivayetlerle de bu rivayeti nakletmektedir. Tirmizî, İbn Mâce, Câbir b. Abdullah'dan nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadında yer alan Şerik b. Abdullah en-Nehai el-Kâzî adlı ravi seyyiül-hıfz olmakla tenkit edilmiş isnadı zayıftır. Ancak farklı isnad ve aynı lafızla Züheyr b. Muhammed et-Timîmî mutâbiî tariki vardır¹⁰⁴⁶. Tirmizî, rivayete bu sebeple *hasenun sahihtir* demektedir¹⁰⁴⁷.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, Ahmed ve Tirmizî bir rivâyetlerinde yukarıdaki hadise ilaveten: "Ve Gaşîye sûresi 21-22. ayetlerini okudu:"²¹ İşte böyle ey peygamber! Onlara öğüt ver, senin görevin yalnızca öğüt vermektir. ²² Sen onları inanmaya zorlayıp zorla imana getirebilecek dedeğilsin"¹⁰⁴⁸,¹⁰⁴⁹. Bu açıklamaya göre elimizdeki hadis isnad açısından hasen metin olarak sahih mertebesinde.

¹⁰⁴³ İBN HANBEL, c.XI, 197 (Hn: 6624), EBÛ DÂVÛD, Cihad, 31, (c.III, 16, Hn: 2526).

¹⁰⁴⁴ el-İclî: Sika ve demektir. İbn Maîn: Onun haisini zayıf görmüştür. Bkz. el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 217; İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.III, 192.

¹⁰⁴⁵ İBN HANBEL, c.XII, 46, (Hn: 14141), c.XII, 119, (Hn: 14209), c.XII, 423, (Hn: 14560), c.XXIII, 18, (Hn: 14650), c.XXIII, 398, (Hn: 15241); İBN MÂCE, *el-Fiten*, 1, (c.II, 1295, Hn: 3928); TİRMİZÎ, *Tefsîr el-Kur'an*, 77, (c.V, 439, Hn: 3341).

¹⁰⁴⁶ İBN HANBEL, c.XII, 423, (Hn: 14560).

¹⁰⁴⁷ TİRMİZÎ, *Tefsîr el-Kur'an*, 77, (c.V, 439).

¹⁰⁴⁸ 88.el- *Gaşîye sûresi*, 21-22.

¹⁰⁴⁹ İBN HANBEL, c.XII, 119, (Hn: 14209); TİRMİZÎ, *Tefsîr el-Kur'an*, 77, (c.V, 439, Hn: 3341).

3.13.5. Allah Yolunda Nöbet Tutmanın Fazileti

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, İismâil b. Eyyâş, Muhammed b. Amr Helhele ed-Düelî (ö. 131-140/749-758)¹⁰⁵⁰, İshâk b. Abdullah b. Âmir (ö. ?)¹⁰⁵¹, Ümmü'd-Derdâ' Hüceyme el-Himyeryiye'nin (ö. 81/700) bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v): *"Müslüman bölgelerin sahillerinden birinde üç gün nöbet tutan kişi, bir yıl nöbet tutmuş gibi sayılır"* buyurmuştur¹⁰⁵².

İbn HanbelMüsnedinde, İshâk b. İisâ et-Tabb'a, İismâil b. Eyyâş, Muhammed b. Amr b. Helhele ed-Düelî, İshâk b. Abdullah b. Âmir, Ümmü'd-Derdâ' Hüceyme el-Himyeryiye isnadıyla nakletmişlerdir.

Bu rivâyeti sadece Ahmed *Müsned'*inde tahrir etmiştir. Yukarıdaki hadisin isnadında İismâil b. Ayyâş bölgesine mensub olmayan ravilerden rivâyetleri hakkında muzdaribul hadis olmakla tenkit edilmektedir.¹⁰⁵³ Rivayeti de İshâk b. Abdullah b. Âmir'den sadece Muhammed b. Amr ed-Düelî rivâyet etmektedir¹⁰⁵⁴. Bu sebebl rivayetin isnadı zayıftır. Buna göre elimizdeki hadis zayıf bir rivâyettir.

3.13.6. Allah Yolunda Cihad Edenlerin Fazileti

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Ebû Ma'sar Necîh b. Abdurrahmân el-Medenî (ö. 170/787)¹⁰⁵⁵, Ebû Vehb Mevlâ Ebî Hureyre, Ebû Hureyre der ki: Hz. peygamber (s.a.v): *"İnsanların en iyisinin kim olduğunu söyleyeyim mi?"* buyurunca, ashâb: *"Ey Allah'ın Resûlü! Tabi ki söyle"* dedi. Hz. Peygamber (s.a.v): *"Atının dizginlerinden tutan ve Allah yolunda cihad için ne zaman çağrı yapılsa atına atlayan kişidir"* buyurdu ve: *"Daha sonra kimin geldiğini söyleyeyim mi?"* diye sordu. *"Söyle"* denilince de: *"Koyun sürüsünün başında durup, namazını kılıp zekatını veren kişidir"* buyurdu ve: *"İnsanların en kötüsünün kim olduğunu"*

¹⁰⁵⁰ İbn Sa'a: O, Heybetli, mescide bağlı bir insan idi. İbn Maîn ise: Sika demekte. İbn Hibbân: Mutkın ve sâlih biriydi Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 397; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VIII, 30; İBN HİBBÂN, *Meşâhiru'l-Ulemâi'l-Emsâr*, c.I, 213.

¹⁰⁵¹ İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. İshâk b. Mansûr, İbn Maîm ve Nesâî: O, sika demektedirler. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VI, 46; el-MİZZÎ, *Tehzibu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXVI, 205.

¹⁰⁵² İBN HANBEL, c.XXXXIV, 588, (Hn: 27040).

¹⁰⁵³ Ali İbnu'l-Medîni, *Su'âlât İbn Ebî Şeybe li-Alî İbni'l-Medîni*, c.I, 161.

¹⁰⁵⁴ BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.I, 394.

¹⁰⁵⁵ Ebû Zur'a: O, Sadûktur ama kavî değildir. Muhammed b. Bekkâr dediğine göre haytının son günlerinde hafızasını kaybetti (rivâyet ettiği hadisin senedini ve metnini karıştırmaya başladı). Bkz. EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ'*, c.III, 969; el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, *Târihu Bağdâd*, c.XV, 591.

söyleyeyim mi?” diye sordu. “Tabi ki Söyle” denilince de: “Allah adına kendisinden bir şey istendiği halde vermeyen kişidir” buyurdu ¹⁰⁵⁶.

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Ebû Ma’ser Necîh b. Abdurrahmân el-Medenî, Ebû Vehb Mevlâ Ebî Hureyre isnadıyla nakletmiştir. İbn Hanbel, İbn Mâce, Ebû Vehb Mevlâ Ebî Hureyre, Be’ce b. Abdullah el-Cuhenî ve Saîd b. Yesâr, hocaları Ebû Hureyre’den tarikiyle de rivayeti nakletmişlerdir.

Hadisin isnadında Ebû Ma’ser Necîh b. Abdurrahmân el-Medenî, munekkit alimlerce tenkide uğramış zayıf bir ravidir. Üstelik hâli mechul olan Ebû Vehb Mevlâ Ebî Hüreyre ¹⁰⁵⁷ bu sened de bulunmaktadır. Bu sebeble hadisin isnadı zayıftır. Ancak Ebû Hüreyre’den başka tariklerle Ahmed *Müsned*’inde «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرٍ» «الْبَرِيَّةِ؟» = “İnsanların en iyisinin kim olduğunu söyleyeyim mi?” bölümünü zikretmeden rivayeti tahrir etmektedir ¹⁰⁵⁸. ve Bu konuda sahih ve sâbit isnadla Abdullah b. Abbâs, Ebû Saîd el-Hudrî’den de rivâyet edilmiştir. Dolaysıyla rivayet tarik açısından zayıf iken sahîhun li-gayrihi mertebesini kazanmaktadır.

3.13.7. Deniz Savaşına Çıkanların Fazileti

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Muhammed b. Sâbit el-Abdî (ö. 171-180/788-796) ¹⁰⁵⁹, İshâk b. Abdullah b. el-Hâris (ö. 101-110/720-728) ¹⁰⁶⁰, Abdullah b. Abbâs der ki: Hz. peygamber (s.a.v) eşlerinden birinin evindeyken başını koyup uyudu. Bir ara uykudayken güldü. Uyandığında eşi: “Uyurken bir ara güldün. Neden güldün?” diye sorunca, Allah Resûlü (s.a.v): “Ümmetimden bazılarının Allah yolunda düşmanlara karşı savaşmak için gemilere bindiklerini gördüm ve çok beğendim” buyurdu ve birçok hayırlara nail olacaklarını söyledi ¹⁰⁶¹.

İbn Hanbel, *Müsned*’inde İshâk b. İsâ et-Tabb’a’nın Muhammed b. Sâbit el-Abdî, İshâk b. Abdullah b. el-Hâris’den, Abdullah b. Abbâs isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. Hadisin isnadında Muhammed b. Sâbit el-Abdî adlı ravi zayıf

¹⁰⁵⁶ İBN HANBEL, c.XV, 72, (Hn: 9142), c.XV, 450, (Hn: 9723), c.XVI, 454, (Hn: 10779); MÜSLİM, *Sahîh*, el-İmâra 1889, (c.III, 1503); İBN MÂCE, *Sünen*, el-Fiten, 13, (c.II, 1316, Hn: 3977).

¹⁰⁵⁷ es-SUYÛTÎ, Abdurrahmân İbn Ebî Bekr Celâluddîn (ö. 911/1506), *Câmi’ el-Ahâdis*, Ali Cum’a, ts, c.V, 431.

¹⁰⁵⁸ İBN HANBEL, c.XV, 72, (Hn: 9143), c.XV, 446, (Hn: 10766), c.XVI, 454, (Hn: 10779).

¹⁰⁵⁹ İbn Maîn: O, hiçbir değeri yoktur demekte. İbn el-Medîni: O, Sâlihtir ama kavî değildir söylemiştir. Bkz. YAHYÂ B. MA’ÎN, *Târih İbnu Ma’in*, c.IV, 112; Alî İbnu’l-Medîni, *Su’âlât İbn Ebî Şeybe li-Alî İbni’l-Medîni*, c.I, 64.

¹⁰⁶⁰ el-İclî ve Ebû Zur’a, O, Sikadır söylemişlerdir. Bkz. el-’İCLÎ, *Târihu’s-Sikât*, c.I, 96; EBÛ ZUR’A, *ed-Du’afâ*, c.III, 845.

¹⁰⁶¹ İBN HANBEL, c.IV, 454, (Hn: 2722).

olamsıyla isnadı zayıftır. İbn Hanbel, Buhârî, Müslim ve Tirmizî Enes b. Mâlik'den sahih isnadla da rivâyet edilmiştir.

İshâk b. Abdullah b. Ebî Talha (r.a.)'den rivayet edilen tarik de Rasûlullah (s.a.v), Milhan'ın kızı Ümmü Haram'ın yanına girerdi. Ümmü Haram kendisine yemek yedirirdi. Ümmü Haram, Ubâde b. Sâmit'in nikahlısıydı. Günlerden bir gün onun yanına girmişti de o da Rasûlullah'e (s.a.v) yemek yedirmişti. Biraz istirahat için uyuyan Hz. Peygamber'in Ümmü Haram başı ucuna oturmuştu. Rasûlullah (s.a.v) uyudu biraz sonra gülererek uyandı. Ümmü Haram dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü neden güldün? Dedim. Buyurdular ki: Ümmetinden bazı kimseler gazi olarak rüyamda bana gösterdiler şu denizin üzerindeki gemilere tahtlar üzerindeki hükümdarlar gibi binmiş Allah yolunda savaşa gidiyorlardı. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a dua et de beni onlardan kılsın dedim, Rasûlullah (s.a.v) ona dua etti. Sonra başını koyup uyudu, hemen arkasından gülererek yine uyandı. O'na Ey Allah'ın Rasûlü dedim seni güldüren nedir? Şöyle buyurdular: Ümmetinden bazı kimseler Allah yolunda gazi olarak bana gösterildiler diyerek önceki sözünün bir benzerini söyledi. Ümmü Haram dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü dedim beni onlardan kılması için Allah'a dua et. Rasûlullah (s.a.v), sen öncekilerdensin buyurdu. Muaviye b. Ebî Sûfyân zamanında Ümmü Haram, deniz yolculuğuna çıktı. Dönüşünde binmesi için ona bir katır getirilmişti de o hayvan onu sırtından atmıştı boynu kırılarak orada vefat etmişti¹⁰⁶². Bu tarik, zayıf İshak b. İsâ tarikini sahîhun li-gayrihi derecesine yükseltir.

3.13.8. Allah Yolunda Cihadda Samimiyet

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî, Heyve b. Surayh, el-Hüseyn b. Şufey, Babası Şufey b. Mâti' el-Asbahî, Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın bildirdiğine göre Hz. peygamber (s.a.v): *“Cihada katılan kişiye bu cihadının sevabı verilir. Cihada giden birinin teçhizatını te'min eden kişiye bu malzemelerin savabının yanında cihad savabı da verilir”* buyurmuştur¹⁰⁶³.

Bu hadisin isnadındaki raviler, Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Bu durum muttasıl olan isnadı sahih kılmaktadır.

¹⁰⁶² BUHÂRÎ, el-Cihâd, 3, (c.IV, 16, Hn: 2788); MÜSLİM, el-İmâra 1912, (c.III, 1518), TİRMİZÎ, Fadl el-Cihâd, 15, (c.III, 230, Hn: 1645).

¹⁰⁶³ İBN HANBEL, c.XI, 197-198, (Hn: 6624-6625), EBÛ DÂVÛD, Cihad, 7, (c.III, 5, Hn: 2487), 31, (c.III, 16, Hn: 2526).

3.13.9. Şehitlik ve Şehitlerin Faziletleri

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İsmâil b. Eyyâş, Behîr b. Sa'd (ö. ?)¹⁰⁶⁴, Hâlid b. Me'dân (ö. 103/722)¹⁰⁶⁵, el-Mikdâm b. Ma'dî Kerib el-Kindî der ki: Hz. peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “Allah katında, şehidin — Hakem rivâyetinde: “Şehid için altı haslat vardır” — dökülen ilk kanı ile birlikte günahları bağışlanır, kendisine Cennetteki yeri gösterilir — Hakem rivâyetinde: “Cennetteki yerini görür” — iman elbisesi ile süslenir, Huri'l-îyn ile evlendirilir, Kabir azabından kurtulur, büyük korkudan emin olur — Hakem rivâyetinde: “Büyük korku gününden” — başına üzerindeki yakut dünya ve içindekilerden daha hayırlı olan vakârlık tacı giydirilir, yetmiş iki Huri'l-îyn ile evlendirilir ve akrabalarından yetmiş kişiye şefaet etme hakkı verilir”¹⁰⁶⁶.

İbn Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce rivayeti nakletmişlerdir.

İbn Hacer, ravilerden İsmâil b. Eyyâş el-Himsî hakkında Sadûk demektedir.¹⁰⁶⁷ Ayrıca bu hadisin isnadında ızdırab vardır. İztırab ifadesi aynı seviyede güvenilir olup aralarında tercih yapılamayan iki zıt rivâyet için söz konusudur. Böyle durumlarda uygun bir şekilde araları cem' ve te'lif edilerek her iki hadis de amel edilir, bu mümkün olmadığı takdirde nesh imkânı varsa nesh yoluna gidilir veya tavakkuf edilir. Tirmizî der ki: Bu hadis *sahihun garibtir*¹⁰⁶⁸. Bu, bir isnadla rivâyet edilmiştir anlamındadır.

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, (وَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجُ الْوَقَارِ، الْيَاقُوتَةُ) = “başına üzerindeki yakut dünya ve içindekilerden daha hayırlı olan vakârlık tacı giydirilir” yukarıdaki metinde bu ibare geçerken; İbn Mâce, tahrir ettiği rivâyette geçmemiştir¹⁰⁶⁹. Ayrıca (وَيُحَلَّى خُلَّةَ الْإِيمَانِ) = “iman elbisesi ile süslenir” ibaresi de Tirmizî, tahrir ettiği rivâyette geçmemiştir¹⁰⁷⁰. Tirmizî, bu rivâyeti Bekiyyetü İbn el-Velîd tarikiyle mutabii olarak tahrir etmiştir. Rivayet mutabii ile hasen li gayrihi seviyesine yükselir.

¹⁰⁶⁴ İ-İclî, O, Sika demekte. Ahmed: O, hadiste Sâbittir söylemiştir. Ebû Hâtim ise: O, Sâlihtir demiştir. Bkz. el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 77; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.II, 412.

¹⁰⁶⁵ İbn Sa'd ve el-İclî: O, Sika demekteler. Bahîra'nın dedğine göre: Onun hep bilgisi kur'ân da bulunuyordu. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 316; BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.III, 176; el-'İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 142.

¹⁰⁶⁶ İBN HANBEL, c.XXVIII, 419, (Hn: 17182-17183); İBN MÂCE, el-Cihad, 16, (c.II, 935, Hn: 2799); TİRMİZÎ, *Fadâil el-Cihad*, 25, (c.IV, 187, Hn: 1663).

¹⁰⁶⁷ EBÛ HUZEYFE, *Enîs es-Sârî*, c.VIII, 5721.

¹⁰⁶⁸ TİRMİZÎ, *Fadâil el-Cihad*, 25, (c.IV, 187).

¹⁰⁶⁹ İBN MÂCE, el-Cihad, 16, (c.II, 935, Hn: 2799).

¹⁰⁷⁰ TİRMİZÎ, *Fadâil el-Cihad*, 25, (c.IV, 187, Hn: 1663).

3.13.10. Borçlu Olarak Allah Yolunda Şehid Olan

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Şerik b. Abdullah en-Nehâî, Abdullah b. Muhammed b. Akîl, Câbir b. Abdullah, bir adam Hz. peygamber'a (s.a.v) gelip: "Allah yolunda sabrederek ve savabımı Allah'tan ümid ederek savaştan kaçmaksızın hep ilerleyerek canım ve malım ile öldürülene kadar düşmana karşı savaşırsam Cennete girir miyim?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v): "Evet" karşılığını verdi. Adam geri dönüp giderken Hz. peygamber (s.a.v) onu çağırıldı ve: "Ancak ödeyemeyeceğin bir borç bırakman bunun dışındadır " buyurdu.¹⁰⁷¹

Bu hadisin isnadında yer alan Şerik b. Abdullah en-Nehâî el-Kâzî (Seyyü'l-hıfz) yanı hafızan fenâdır, bulunduğu göre isnadı zayıflığa maruz kalmıştır. Lakin başka tsrikle ve aynı isnadla ve lafızla Ahmed, Ubeydullah b. Amr er-Rakkî ve Züheyr b. Muâviye yollarıyla hadisi tahrir etmiştir¹⁰⁷². Ayrıca bu konuda aynı anlamda sahih Amr b. Dinâr vasıtasıyla Câbir b. Abdullah isnadıyla rivâyet edilmiştir¹⁰⁷³. Dolayısıyla bu hadis sahihun li-Gayrihidir.

3.13.11. Komutana İtaatın Sınırları

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, İsmâil b. Eyyâş, Râşid b. Dâvûd el-Emlûkî (ö. 113/731), Ebû Esmâ' Amr b. Mersed er-Rahbî (ö. Abdülmelik'in hilafetinde)¹⁰⁷⁴, Hz. peygamber'in (s.a.v) azatlısı Sevbân der ki: Hz. Peygamber (s.a.v): "(Bu gece) yola çıkmaktayız. Bineği huysuz ve zayıf olan kişi yolculuğa katılmasın" buyurdu. Buna rağmen bir adam huysuz devesi ile yola çıkmıştı. Ancak deveden düşüp baldırını ezerek (kırıldı ve) öldü. Hz. peygamber (s.a.v) onun cenaze namazının kılınmasını emretti. Sonra bir münadinin insanlara üç defa: "Cennet (söz dinlemeyen) âsilere helal değildir, Cennet âsilere helal değildir" diye çağrıda bulunmasını emretti¹⁰⁷⁵.

Ahmed b. Hnbel tahrir ettiği rivayetinin isnadında yer alan Râşid b. Dâvûd tekide maruz kalmıştır. Buhârî, Raşid b. Dâvûd hakkında *fîhi Nazar*¹⁰⁷⁶ demiştir.

¹⁰⁷¹ İBN HANBEL, c.XXII, 216, (Hn: 14314), c.XXII, 373, (Hn: 14490), c.XXIII, 107, (Hn: 14796), c.XXIII, 255, (Hn: 15010); BUHÂRÎ, el-Megâzî, 17, (c.V, 95, Hn: 4046); MÜSLİM, el-İmâra 1899, (c.III, 1509); NESÂÎ, el-Cihad, 31, (c.VI, 33, Hn: 3154).

¹⁰⁷² İBN HANBEL, c.XXII, 373, (Hn: 14490), c.XXIII, 255, (Hn: 15010)

¹⁰⁷³ İBN HANBEL, c.XXII, 216, (Hn: 14314); BUHÂRÎ, el-Megâzî, 17, (c.V, 95, Hn: 4046), MÜSLİM, el-İmâra, (c.III, 1509, Hn: 1899) ; NESÂÎ, el-Cihad, 31, (c.VI, 33, Hn: 3154).

¹⁰⁷⁴ el-İclî: Onun hakkında Sika demiştir. Ayrıca İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. Bkz. el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 489; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 179.

¹⁰⁷⁵ İBN HANBEL, c.XXXVII, 47, (Hn: 22364).

¹⁰⁷⁶ BUHÂRÎ, *et-Tarihul-Kebîr*, c.II, 182.

Dârekutnî ise, Zayıf bir ravi ve Lâ yu'teberu bihi (Onun'la i'tibâr edilmez) ¹⁰⁷⁷ derken, İbn Maîn, Lâ be'se bihi (fena sayılmaz) ¹⁰⁷⁸ şeklinde cerhettir. Duheym ve İbn Hibbân, onun için sika ¹⁰⁷⁹ ifadesini kullanmışlardır. Hakim ve Haysemî, isnad hakkında hasen demişlerdir¹⁰⁸⁰. Bu açıklama rivâyet Râşid b. Dâvûd'un ile tefrüd etmesi ile zayıf'tır.

3.13.12. Savaştan Kaçmak Nedeni

İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Esved b. Âmir (ö. 208/824)¹⁰⁸¹ birlikte, Şerik b. Abdullah en-Nehaî, Yezîd İbn Ebî Ziyâd (ö. 136/754)¹⁰⁸², Abdurrahmân İbn Ebî Leylâ (ö. 83/702)¹⁰⁸³, Abdullah b. Ömer der ki: Hz. peygamber (s.a.v) bizi bir müfreze ile gönderdi. Düşmanla karşılaştığımız zaman ilk saldırıda hezimete uğradık. Bir grup olarak gece vakti Medine'ye gelip gizlendik. Sonra: “Keşke Hz. peygamber'a (s.a.v) gidip özür dilesek” dedik. Allah Resûlü (s.a.v) ile karşılaştığımızda: “Ey Allah'ın Resûlü! Biz savaş alanından kaçanlarız” dedik. Bunun üzerine Hz. peygamber (s.a.v): “*Aksine siz geri dönmek üzere kaçtınız. Ben sizin yardımcınızım*” buyurdu. Ravi der ki: Esved b. Âmir rivâyetinde: “*Ben her müslümanların yardımcısıyım*” ibaresi geçmiştir ¹⁰⁸⁴.

Bu hadisin isnadında Şerik b. Abdullah en-Nehaî seyyiü'l-hıfz ve Yezîd İbn Ebî Ziyâd zayıf bir ravi olarak tenkit edilmiş, rivayetin isnadı zayıftır. Ancak İbn Hanbel, Ebû Dâvud ve Tirmizî farklı tariklerle de rivayeti nakletmiştir. Ahmed, Hâlid et-Tahhân ve Züheyr b. Muâviye. Ebû Dâvûd ise Züheyr b. Muâviye vasıtalarıyla Yezîd İbn Ebî Ziyâd yoluyla hadisi tahrir etmişlerdir. Ayrıca Ahmed, Şube b. el-Haccâc. Tirmizî ve Ahmed, Süfyân b. Uyeyne vasıtalarıyla Yezîd İbn Ebî Ziyâd yoluyla kısaca hadisi tahrir etmişlerdir. Tirmizî, bu hadis hasendir.

¹⁰⁷⁷ MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, c.XII, 441.

¹⁰⁷⁸ YAHYÂ B. MAİN, *Suâlât İbnü'l-Cüneyd li Ebî Zekeriyâ*, c.I, 424.

¹⁰⁷⁹ İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.IX, 7.

¹⁰⁸⁰ İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448), *el-Matâlib el-Âliye bi-Zevâid el-Mesânîd es-Semâniye*, Sa'd b. Nâsir, Dâru'l-Âsime, er-Riyâd, 1. Baskı, 1420/2000, c.XVII, 442.

¹⁰⁸¹ İbn Sa'd: Onun hakkında hadisi sâlihtir demekte. Buna ilaveten Ebû Hâtim hakkında sadûk söylemiştir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 242; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.II, 294.

¹⁰⁸² el-İclî: hakkında Ondan rivâyet etmek câizdir lakin (kâne yulakkan) yani Öğrencisi Şeyhine, bize bunu falan rivâyet etti öğretir, bunun üzerine Şeyhide o kimsenin hadisinden kendisinden haberdar olmadan veya öğrencinin adalet hakkında hiç bir bilgisi olmadan rivâyeti alıb tahdis etmesi anlamına gelir. Ebû Zur'a ise: O, hadiste yumuşaktır Ayrıca onunla ihticac edilmez. Bkz. el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.I, 479; EBÛ ZUR'A, *ed-Du'afâ*, c.III, 835.

¹⁰⁸³ el-İclî ve İbn Maîn: Onun hakkında Sika demişlerdir. Ebû Hâtim ise: Onda bir beis yoktur demekte. Bkz. el-İCLÎ, *Târîhu's-Sikât*, c.II, 86; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.V, 301.

¹⁰⁸⁴ İBN HANBEL, c.IX, 181, (Hn: 5220), c.IX, 281, (Hn: 5384), c.IX, 421, (Hn: 5591), c.X, 33, (Hn: 5744), c.X, 40, (Hn: 5752), c.X, 135, (Hn: 5895); EBÛ DÂVÛD, el-Cihad, 106, (c.III, 46, Hn: 2647), en-Nevm, 58, (c.IV, 356, Hn: 5223); TİRMİZÎ, el-Cihad, 37, (c.IV, 215, Hn: 1716).

Ancak Yezîd b. Ebî Ziyâd'ın tarikiyle bilmekteyiz. Hadiste geçen “Müfreze darmadağın oldu” sözünün manası savaştan ürküp kaçıştılar anlamındadır. “Akkararûn” taktik gereği bir başka birliğe katılmak üzere geri çekilip savaşa devam edenler demektir, “savaştan kaçan” kimseler demek değildir.¹⁰⁸⁵

Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, yukarıdaki metinle aynı anlamda nakledilmiştir. Sonuçta Tirmizî, Bu hadisin hakkında hasen deyince İbn Hacer, Yezîd İbn Ebî Ziyâd isnadında olduğu için zayıf demiştir¹⁰⁸⁶. Buna ilaveten Şerik b. Abdullah en-Nehaî'de zayıf bir ravidir olan İshak tariki zayıftır. Diğer tarikle hasen li gayrihi olur.

3.13.13. Ordu Dışında Müfreze Nefel (Hisse Fazlası Ödül) Verilmesi

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdullahel-Medenî, Abdullah b. Ömer bildiriyor: Hz. peygamber (s.a.v) aralarında Abdullah b. Ömer'in de bulunduğu bir müfrezeyi Necd tarafına gönderdi. Her birinin payı on iki deve idi. Onlara birer deve de nefel olarak (fazla ödül) verildi.¹⁰⁸⁷

Mâlik b. Enes, Buhârî, Müslim Ebû Dâvûd ve Dârimî, rivayeti Abdullah b. Ömer'den naklederek İbn Hanbel rivayetine mutabata etmektedirler.¹⁰⁸⁸ Bu hadisin isnadında yer alan raviler, Buhârî ve Müslim'in ricâlidir. Bu açıdan isnadı sahihain şartlarına göre sahihtir. Rivâyetin metin açısından tahliline gelince, yukarıdaki hadise göre Ahmed, Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd tahrir etmişlerdir. Ancak Buhârî rivayette ziyade olarak (فَرَجَعْنَا بِثَلَاثَةِ عَشَرَ بَعِيرًا) = “on üçer deveyle döndük” ibaresi ile nakletmektedir.¹⁰⁸⁹ Müslim ve Ebu Dâvûd ettiği rivâyetlerinde ise İbn Mevhib (şu cümleyi de) ilave etmiştir: (فَلَمْ يُعَيِّرْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) = “Rasûlullah (s.a.v) (huzuruna vardığımız zaman, kumandanımızın yapmış olduğu) bu taksimi değiştirmedir”¹⁰⁹⁰. Ebû Dâvûd'un bir başka rivâyetinde (فَكَانَتْ سُهُمَانُهُمْ ثَلَاثَةَ عَشَرَ، ثَلَاثَةَ عَشَرَ) = “Rasûlullah (s.a.v) seriyeye askerleri ne nefel olarak birer deve daha verdi de onların hisseleri on üçer deve oldu ibaresi ziyadedir¹⁰⁹¹.

¹⁰⁸⁵ TİRMİZÎ, el-Cihad, 37, (c.IV, 215).

¹⁰⁸⁶ Ebû Huzeyfe, *Enîs es-Sârî*, c.IV, 2561.

¹⁰⁸⁷ İMAM MÂLİK, el-Cihad 15, (c.II, 450); İBN HANBEL, c.VIII, 185, (Hn: 4579), c.IX, 162, (Hn: 5180), c.IX, 215, (Hn: 5288), c.IX, 368, (Hn: 5519), c.X, 150, (Hn: 5919), c.X, 447, (Hn: 6386), c.X, 483, (Hn: 6454); DÂRİMÎ, es-Siyer, 42, (c.III, 1612, Hn: 2524); BUHÂRÎ, Farz el-Humus, 14, (c.IV, 90, Hn: 3134), el-Megâzî, 59, (c.V, 160, Hn: 4338); MÜSLİM, el-Cihad ve's-Siyer 1749-1750, (c.III, 1368-1369); EBÛ DÂVÛD, el-Cihad, 157, (c.III, 78-79, Hn: 2741-2743-2744-2745).

¹⁰⁸⁸ İMAM MÂLİK, el-Cihad 15, (c.II, 450).

¹⁰⁸⁹ BUHÂRÎ, el-Megâzî, 59, (c.V, 160, Hn: 4338).

¹⁰⁹⁰ MÜSLİM, el-Cihad ve's-Siyer 1749, (c.III, 1368); EBÛ DÂVÛD, el-Cihad, 157, (c.III, 78 Hn: 2744).

¹⁰⁹¹ EBÛ DÂVÛD, el-Cihad, 157, (c.III, 78-79, Hn: 2741).

Ahmed, Dârimî, Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd imam-ı Mâlik isnadıyla tahric ettikleri bir rivâyetlerinde yukarıdaki hadise ziyade olarak (فَعْتَمُوا إِيْلًا كَثِيرَةً) = “Necid taraflarına göndermiş ganimet olarak birçok deve ele geçirmişler” ibaresi geçmektedir.¹⁰⁹² Müslim bir başka rivâyetinde ise (نَقَلْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَقْلًا) (سيوى نصيبنا من الخمس، فأصابني شارفٌ و الشارفُ: المُسِينُ الكَبِيرُ) = “Rasûlullah (s.a.v) Humus nasibimizden başka, (ganimetlerden ele geçenlerden) bize nefel olarak birer deve daha verdi. Bana düşen o paydan büyük yaşta (Şârif) bir deve idi” ziyadesi avrdır. Sonuçta elimizdeki hadis sahih ve sâbit iki isnadla bize ulaşmıştır. Ebû Abdullah Nâfi’ el-Medenî ve Sâlim b. Abdullah b. Ömer vasıtasıyla ikîsâhih tarikle İbn Ömer’den sahihayn da yer alan bir rivayettir.

3.13.14. Ölen Düşmanın Şahsi Eşyaları Onu Öldüren Kişinindir

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdullah b. Lehîa, Ubeydullah İbn Ebî Ca’fer (ö. 132/750), Abdurrahmân b. Hürmüz el-A’rec bildiriyor: Ebû Katâde el-Ensârî (ö. 54/674) kâfirlerden bir adamı öldürünce, Resûlullah (s.a.v) ona bu kişinin şahsi eşyalarını ve zırhını verdi. Ebû Katâde bunları beş okiyyeye sattı¹⁰⁹³.

Ahmed b. Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdullah b. Lehîa, Abdullah İbn Ebî Ca’fer, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A’rec isnadıyla nakletmişlerdir. Ayrıca İmam Malik, Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, ve İbn Mâce rivayeti farklı tariklerle nakletmişlerdir.

el-Curcânî *el-Kâmil* adlı eserde şöyle zikretmiştir: “Ahmed b. Hanbel şöyle dedi: İshak b. İsâ’nın bize tahdis ettiğine göre şöyle söylemiştir: İbn Lehîa’nın kitapları 169 senesinde yanmıştı. Ben kendisiyle 164 senesinde bir araya gelmişim...”¹⁰⁹⁴ Bu nedendir ki İbnu’t-Tabbâ’ hocası İbn Lehîa’nın tahdis ettiği rivâyetleri duymuş ve bu söylediklerini dile getirmiştir. Ayrıca Abdullah b. el-Mübârek Ondan hadis rivâyet etmiştir ve bu nedenle elimizdeki hadisin isnadı hasen derecesine yükselmektedir.

¹⁰⁹² İMAM MÂLİK, el-Cihad 15, (c.II, 450); İBN HANBEL, c.IX, 215, (Hn: 5288), c.X, 483, (Hn: 6454); DÂRİMÎ, es-Siyer, 42, (c.III, 1612, Hn: 2524); BUHÂRÎ, Farz el-Humus, 14, (c.IV, 90, Hn: 3134); MÜSLİM, el-Cihad ve’s-Siyer 1749, (c.III, 1368); EBÛ DÂVÛD, el-Cihad, 157, (c.III, 79, Hn: 2744).

¹⁰⁹³ İMAM MÂLİK, el-Cihad 18, (c.II, 454); Ahmed b. Hanbel, c.XXXVII, 196, (Hn: 22518), c.XXXVII, 210, (Hn: 22527), c.XXXVII, 293, (Hn: 22607), c.XXXVII, 302, (Hn: 22614); DÂRİMÎ, es-Siyer, 44, (c.III, 1614, Hn: 2528); BUHÂRÎ, el-Buyû’, 37, (c.III, 63, Hn: 2100), Farz el-Humus, 17, (c.IV, 92, Hn: 3142), el-Megâzî, 56, (c.V, 154, Hn: 4321), el-Ehkâm, 21, (c.IX, 69, Hn: 7170); MÜSLİM, el-Cihad ve’s-Siyer 1751, (c.III, 1370); İBN MÂCE, el-Cihad, 29, (c.II, 946, Hn: 2837); EBÛ DÂVÛD, el-Cihad, 147, (c.III, 70, Hn: 2717); TİRMİZÎ, es-Siyer, 13, (c.IV, 131, Hn: 1562).

¹⁰⁹⁴ İBN ADİY, *el-Kâmil Fî Du’afâi’r-Ricâl*, c.V, 238.

Tirmizî ise bu hadisin hakkında şöyle ifade etmiştir: Bu hadis biraz uzuncadır. İbn Ebî Ömer Sûfyân b. Uyeyne vasıtasıyla Yahya b. Saîd'den aynı isnadla bu hadisin bir benzerini bize aktarmıştır. Bu konuda Avf b. Mâlik, Hâlid b. Velîd, Enes, Semure'den de hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis hasenun sahihtir. Ayrıca Rasûlullah'in (s.a.v.) ashabından ve başkalarından bazı ilim adamlarının uygulaması bu hadise göredir ¹⁰⁹⁵.

3.13.15. Hayber Savaşında Ganimetin Taksimi

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mucemmi' b. Ya'kûb (ö. 160/777)¹⁰⁹⁶, Babası Ya'kûb b. Mucemmi' b. Yezîd (ö. ?)¹⁰⁹⁷, Amcası Abdurrahmân b. Yezîd (ö. 93/712)¹⁰⁹⁸, Amcası - Kur'ân hafızlarından olan - Mucemmi' b. Câriye el-Ensârî (ö. Muâviyenin hilafetinde) der ki: Hudeybiye'de Resûlullah (s.a.v) birlikte bulduk. Oradan ayrıldığımızda insanlar develerini koşturmaya başladı. Birbirlerine: "İnsanlara ne oluyor?" diye sorunca: "Resûlullah'a (s.a.v) vahiy geldi" dediler. Biz de insanlara beraber koşmaya başladık. Hz. Pegamber'in (s.a.v), devesinin üzerinde, Kurâu'l-Ğamîm denilen yerde durduğunu gördük. İnsanlar etrafında toplanınca, Resûlullah (s.a.v) onlara Fetih Sûresi'nin ilk Âyetini «**İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ(mubînen)**» ¹⁰⁹⁹ okuyunca, Resûlullah'ın (s.a.v) ashâbından bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Bir fetih mi vaadediliyor?" diye sorduğu zaman, Hz. Pegamber (s.a.v): "Evet! Muhammed'in canı elinde olana yemin olsun ki bu bir fetihtir!" karşılığını verdi. Hayber fethedildiği zaman elde edilen ganimetler sadece Hudeybiye'de bulunanlar arasında taksim edildi. Resûlullah (s.a.v) Hayber'in ganimetlerini onsekiz parçaya ayırdı. Bin beşyüz asker vardı ve içlerinden üçyüz atlıydı. Atlı olana iki, piyadeye ise bir hisse verdi ¹¹⁰⁰.

Ahmed b. Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a tarikine Ebû Dâvûd, Muhammed b. İsâ vasıtasıyla mutabi tarikle rivayeti nakletmektedir.

¹⁰⁹⁵ TİRMİZÎ, es-Siyer, 13, (c.IV, 131).

¹⁰⁹⁶ İbn Sa'd: hakkında Sika, az hadis rivayet eden bir raviydi söylemektedir. İbn Maîn ise: Onda bir beis yoktur demektedir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.I, 468; YAHYÂ B. MA'İN, *Târih İbnu Ma'in(Dârimi)*, c.I, 215.

¹⁰⁹⁷ İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. Ebû Dâvû ise Onun yoluyla bir hadis nakletmektedir. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 642; el-MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl*, c.XXXII, 363.

¹⁰⁹⁸ İbn Sa'd: hakkında Sika, az hadis rivayet eden bir raviydi söylemektedir. Sahabelerden sonra tabiiilerde, ondan daha iyi bir adam göremedim söylemiştir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.V, 62; BUHÂRÎ, *et-Târihu'l-Kebîr*, c.V, 363.

¹⁰⁹⁹ 1.Fetih sûresi, 1.

¹¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, c.XXIV, 212, (Hn: 15470); EBÛ DÂVÛD, el-Cihad, 155, (c.III, 76, Hn: 2736), el-Harac ve'l-İmâra ve'l-Fey', 24, (c.III, 160, Hn: 3015).

Ebû'l-Fadl Hasan b. Muhammed el-Vâilî bu hadiste iki hata tenlit noktası vardır.

1. Yûnus b. Muhammed, Mûsâ b. Sehl, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Kardeşi Muhammed b. İsâ et-Tabb'a Mucemmi' b. Ya'kûb'dan rivâyet etmektedirler. Ayrıca *Mu'cem el-Kebîr'de* rivayet İsmâil İbn Ebî Üveys vasıtasıyla, Mucemmi' b. Ya'kûb, Babası Ya'kûb b. Mucemmi' b. Yezîd, Amcası Mucemmi' b. Cârîye el-Ensârî isnadıyla nakledilmektedir. Öte yandan İsmâil İbn Ebî Üveys zayıf bir ravi olarak tanınmaktadır. Dolayısıyla rivâyeti hadisi zayıftır. Ayrıca *Mu'cem el-Kebîr* kitabını tahrir eden isnadda (Amcası Abdurrahmân b. Yezîd'i) parantez içine koyması bir yanlışlıştır.
2. Cerh ve Tadil âlimleri içinde Ya'kûb b. Mucemmi'-i sika bir ravi sayan sadece İbn Hibbân'dır. Ayrıca hiç bir mutabii olmamak nedeniyle hadis zayıf hükmü almıştır¹¹⁰¹.

İsnadda yeralan Ya'kûb b. Mucemmi' b. Yezîd hasenü'l-hadîs ve rivayet sadece kendisinde gelmektedir. Rivayet bu sebeple hasen derecesindedir.

3.13.16. Ganimette İhanet

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, Yezîd İbn Ebî Habîb, Lehîa b. Ukbe (ö. 100/719)¹¹⁰², Ebû'l-Verd el-Mâzinî (ö. ?), Ebû Hureyre der ki: Allah Resûlü'nün (s.a.v): “ *Düşmanla karşılaştığı zaman kaçan, ganimet elde edince hainlik yapan savaşçılardan (ganimet elde etmek için süvarilerden) uzak durunuz* ” buyurduğunu işittim¹¹⁰³.

Ahmed b. Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Yahyâ b. İshâk; Ayrıca Attâb b. Ziyâd, Abdullah b. el-Mübârek vasıtasıyla; İbn Mâce ise Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe, Zeyd b. Hubâb vasıtasıyla ortak ravilerle Abdullah b. Lehîa, Yezîd İbn Ebî Habîb, Lehîa b. Ukbe, Ebû'l-Verd el-Mâzinî isnadıyla, Ebû Hureyre'den bu hadisi nakletmişlerdir.

İsnadda Abdullah b. Lehîa *seyyiü'l-hıfz* olması ve Ebû'l-Verd'den, Lehîa b. Ukbe rivâyette teferrüd etmesi nedeniyle isnadı zayıftır.

¹¹⁰¹ es-SANÂNÎ, Ebu'l-Fadl, Hasan b. Muhammed b. Hayder el-Vâilî, *Nüzhetü'l-Elbâb Fi Kavli Et-Tirmizî Ve Fi'l-Bâb*, (Thk.) Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî, Dâru b. el-Cevzî, Suûdiye, 1. Baskı, 1426/2005, c.IV, 2328.

¹¹⁰² İbn Hibbân Onu sikatında zikretmiştir. Zehebî Onu sika saymaktadır. Bkz. İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 362; ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.II, 151.

¹¹⁰³ İBN HANBEL, c.XIV, 307, (Hn: 8676), c.XV, 116, (Hn: 9211); İBN MÂCE, *el-Cihad*, 25, (c.II, 944, Hn: 2829).

3.13.17. Esir Ailenin Birarada Muamele Görmesi

Affân b. Müslim es-Saffâr (ö. 219/834) ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Hammâd b. Seleme (ö. 167/784), el-Haccâc b. Artâa (ö. 145/762), el-Hakem b. Atîbe (ö. 113/731), Meymûn İbn Ebî Şebîb (ö. 83/702), Hz. Ali İbn Ebî Tâlib der ki: Resûlullah (s.a.v) bana iki (esir) kardeşi hibe etti. Ben de onlardan birini sattım. Daha sonra Resûlullah (s.a.v): “O iki çocuk ne yapmaktadır?” diye sorunca: “Birini sattım” cevabını verdim. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v): “Onu geri al ” buyurdu ¹¹⁰⁴.

Rivayeti Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, ve İbn Mâce Hz. Ali'den mutbaat eden tariklerle nakletmişlerdir. Bu hadisin isnadı hasendir. Tirmizî bu hadis hakkında şöyle demiştir: Bu hadis hasenun garibtir.

Rasûlullah'in (s.a.v.) ashabından ve başkalarından bazı ilim adamları akraba olan savaş esirlerinin satışta birbirinden ayrılmasını hoş görmezler. Bazı ilim adamları ise İslam ülkesinde doğup büyüyenlerin birbirlerinden ayrılmasına izin vermişlerdir. Birinci görüş daha sahihtir ¹¹⁰⁵. Önceden söylemiştik (111) numaralı hadis'te Tirmizî'nin bu ifadeyi kullandığı hadisin tek isnadı vardır. Fakat bazılarının değerlendirmesine göre bu tür rivayetler sahih, bazılarının değerlendirmesine göre hasendir. Sonuçta tek isnadla gelen bu rivayet hasen dereceye sahiptir.

3.13.18. Arapların Esâreti ve Esir Cariyelerle İlişki

Abdurrahmân b. Mehdî ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Rabîe İbn Ebî Abdurrahmân, Muhammed b. Yahyâ b. Hebbân (ö. 121/739), Abdullah b. Muhayrîz (ö. 99/718) anlatıyor: Mescide girdiğimde Ebû Saîd el-Hudrî'yi gördüm ve yanında oturdum. Ona azil konusunu sorduğumda şöyle dedi: “ Resûlullah (s.a.v) ile birlikte Mustalik oğulları savaşına çıktık. Arap esirlerden cariyeler aldık. Onlarla ilişkiye girmek istedik. Çünkü ailemizden uzak kalmıştık. (Ancak ümmü veled olmalarından korkarak) azil yapmak istedik. Resûlullah (s.a.v) aramızda iken ona sormadan azil yapacağımıza, konuyu önce kendisine soralım dedik. Sorduğumuzda şöyle buyurdu: “Azil yapmanızda bir sakınca yoktur. Kıyamete kadar, doğması takdir edilen her canlı mutlaka doğacaktır” ¹¹⁰⁶.

¹¹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, c.II, 155, (Hn: 760), c.II, 181, (Hn: 800), c.II, 308, (Hn: 1045); İBN MÂCE, et-Ticârât, 46, (c.II, 755, Hn: 2249); TİRMİZÎ, el-Buyû', 52, (c.III, 572, Hn: 1284).

¹¹⁰⁵ TİRMİZÎ, el-Buyû', 52, (c.III, 572).

¹¹⁰⁶ İMAM MÂLİK, et-Talâk 95, (c.II, 594); Ahmed b. Hanbel, c.XVII, 136, (Hn: 11078), c.XVII, 263, (Hn: 11172), c.XVII, 300, (Hn: 11204), c.XVII, 389, (Hn: 11288), c.XVIII, 28, (Hn: 11438), c.XVIII, 40, (Hn: 11458), c.XVIII, 43, (Hn: 11462), c.XVIII, 55, (Hn: 11477), c.XVIII, 72, (Hn:

Rivayeti Malik b. Enes, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî ve Nesâî, Ebû Saîd el-Hudrî'den nakletmişlerdir.

Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre Abdurrahmân b. Mehdî ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a tarikleri sahihtir. Tirmizî, tahrir ettiği tarik hakkında: "İbn Ebî Ömer'in rivâyetinde şu fazlalık vardır: "Hiçbiriniz bunu yapmasın" demedi. Her ikisi de rivâyetlerinde şöyle dediler: "O yaratılması takdir edilmiş bir can değildir. Allah dilediyse onu yarattı" şeklinde rivayetin metnine yönelik bir tahlili vardır. Ayrıca Tirmizî: "Bu konuda Câbir'den de hadis rivâyet edilmişti ve Ebû Saîd hadisi hasendir. Bu hadis Ebû Saîd'den değişik şekillerde de rivâyet edilmiş olup Peygamber'in (s.a.v.) ashabından ve sonraki dönemlerden bazı ilim adamları azil yapmayı hoş görmemişlerdir"¹¹⁰⁷ demektedir. Ebû Saîd el-Hudrî tariki hasendir.

3.13.19. At ve Deve Yarış Yapmanın Meşruluğu.

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, Ebû'l-Esved Muhammed b. Abdurrahmân (ö. 135/753), Süleyman b. Yesâr'a (ö. 100/719) yarış hakkında sorunca şu karşılığı verdi: Ebû Sâlih (ö. ?) bana bildirdi: Ebû Hureyre'yi duydum, dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.): "*Yarış yapıp ödül almak sadece at ve deve koşturmakla olur*" buyurduğunu işittim¹¹⁰⁸.

Bu rivayeti, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, Ebû'l-Esved Muhammed b. Abdurrahmân b. Nevfel, Süleyman b. Yesâr vasıtasıyla, Ebû Sâlih isnadıyla nakletmişlerdir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce ve Nesâî isnadıyla farklı mutabi tariklerle Ebû Hureyre'den nakletmişlerdir.

Bu hadisin isnadında Abdullah b. Lehîa seyyiü'l-hıfz zayıf bir ravi bulunduğu göre isnadı zayıftır. Mütabaat eden tariklerden destek alarak rivayet

11502-11503), c.XVIII, 104, (Hn: 11545), c.XVIII, 117, (Hn: 11566), c.XVIII, 144, (Hn: 11602), c.XVIII, 188, (Hn: 11645), c.XVIII, 190, (Hn: 11647), c.XVIII, 218, (Hn: 11685), c.XVIII, 220, (Hn: 11688), c.XVIII, 279, (Hn: 11744), c.XVIII, 301, (Hn: 11778), c.XVIII, 352, (Hn: 11839), c.XVIII, 380, (Hn: 11878), c.XVIII, 384, (Hn: 11884), c.XVIII, 404, (Hn: 11909); DÂRİMÎ, en-Nikâh, 36, (c.III, 1426-1427, Hn: 2269-2270); BUHÂRÎ, el-Buyû', 109, (c.III, 83, Hn: 2229), el-Atîk, 13, (c.III, 148, Hn: 2542), el-Megâzî, 34, (c.V, 115, Hn: 4138), en-Nikâh, 95, (c.VII, 33, Hn: 5210), el-Kadar, 4, (c.VIII, 123, Hn: 6603), et-Tevhîd, 18, (c.IX, 121, Hn: 7409), 19, (c.IX, 121, Hn: 7410); MÜSLİM, en-Nikâh 1438, (c.II, 1061-1062-1063-1064); İBN MÂCE, en-Nikâh, 30, (c.I, 620, Hn: 1926); EBÛ DÂVÛD, en-Nikâh, 49, (c.II, 251-252, Hn: 2170-2171-2172); TİRMİZÎ, el-Nikâh, 40, (c.III, 436, Hn: 1138); NESÂÎ, en-Nikâh, 55, (c.VI, 107, Hn: 3327).

¹¹⁰⁷ TİRMİZÎ, el-Nikâh, 40, (c.III, 436).

¹¹⁰⁸ İBN HANBEL, c.XII, 453, (Hn: 7482), c.XIV, 318, (Hn: 8693), c.XIV, 542, (Hn: 8993), c.XV, 295, (Hn: 9487), c.XVI, 129, (Hn: 10138); İBN MÂCE, el-Cihad, 44, (c.II, 960, Hn: 2878); EBÛ DÂVÛD, el-Cihad, 67, (c.III, 29, Hn: 2574); TİRMİZÎ, el-Cihad, 22, (c.IV, 205, Hn: 1700); NESÂÎ, el-Hayl, 13, (c.VI, 226-227, Hn: 3585-3586-3587-3589).

hasen derecesini kazanmaktadır. Mizzî, Ebû Hureyre'den rivâyet eden Ebû Sâlih değil Ebû Abdullah el-Medenî'dir demektedir. Muhammed b. Yahyâ ez-Zuhelî ise, İsnadda zikr olan Ebû Abdullah, Ebû Hureyre'den rivâyet eden Nâfi' İbn Ebî Nâfi'dir, demektedir.¹¹⁰⁹ Tirmizî rivayet için hasendir değerlendirmesini kullanmıştır.¹¹¹⁰

3.13.20. Okçuluk, Ok Yapmanın Meşruluğu ve Ok Taliminin Sünnet Olması

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Yahyâ b. Hamza el-Hadramî (ö. 183/799), Abdurrahmân b. Yezîd, Ebû Sellâm Memtûr el-Esved el-A'rec, Hâlid b. Zeyd el-Cuhenî (ö. ?) der ki, Ukbe b. Âmir yanıma gelip: "Haydi ok atmaya çıkalım" derdi. Bir gün kendisine gecikince veya biraz gevşek davranınca dedi ki: "Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu işittim: *"Allah bir okla üç kişiyi Cennete sokar. Bunlar, hayır umarak onu imal eden kişi, onu atana veren kişi ve onu (düşmana) atan kişidir. Ok atışı ve binicilik talimi yapın. Ancak ok atışı yapmanız benim için binicilik taliminden daha iyidir. Kişiyi oyalayan her türlü şey batıldır. Üç şey hariç! Bunlar kişinin ailesiyle Vekî't geçirmesi, atını eğitmesi ve ok talimi yapmasıdır. Kim ok atmaya öğrendikten sonra onu terk ederse bir nimete nankörlük etmiş olur."*¹¹¹¹

Rivayeti Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce ve Nesâî rivayeti farklı tariklerle tahrirci etmişlerdir. Rivayetin isnadında yer alan Hâlid b. Zeyd hali mechûl bir ravidir. Ayrıca Ebû Sellâm Memtûr el-Hubşî'den teferrüd ettiği rivâyetlerinde tenkit edilmiştir. Rivayetin isnadında yer alan diğer raviler ise sikadır. Nesâî, Hâlid b. Yezîd el-Ensârî vasıtasıyla nakletmiştir. Bu ravi bazı rical kitaplarında Hâlid b. Zeyez olarak zikretmektedirler. Rivayet tarikleriyle hasen derecesindedir. Tirmizî rivayeti Ahmed b. Menî', Yezîd b. Hârûn, Hişâm ed-Destevâî'den, Yahya b. Ebî Kesîr'den, Ebû Sellam'dan, Abdullah b. Ezrak'tan, Ukbe b. Âmir el Cühenî'den bu rivayeti nakletmiştir. Ka'b b. Mürre, Amr b. Abese, Abdullah b. Amr'dan da rivâyet edilmiştir. Tirmizî rivayeti hasen olarak değerlendirmektedir.¹¹¹²

¹¹⁰⁹ MİZZÎ, *Tehzîbü'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXXIV, 31.

¹¹¹⁰ TİRMİZÎ, el-Cihad, 22, (c.IV, 205).

¹¹¹¹ İBN HANBEL, c.XXVIII, 532, (Hn: 17300), c.XXVIII, 558, (Hn: 17321), c.XXVIII, 571-572-573, (Hn: 17335-17336-17337), c.XXVIII, 620, (Hn: 17400); DÂRİMÎ, el-Cihad, 14, (c.III, 1556, Hn: 2449); MÜSLİM, el-İmâra 1919, (c.III, 1522); İBN MÂCE, el-Cihad, 19, (c.II, 940, Hn: 2811-2814); EBÛ DÂVÛD, el-Cihad, 24, (c.III, 13, Hn: 2513); TİRMİZÎ, Fadâil el-Cihad, 11, (c.IV, 174, Hn: 1637); NESÂÎ, el-Cihad, 26, (c.VI, 28, Hn: 3146), el-Hayl, 7, (c.VI, 222, Hn: 3578).

¹¹¹² TİRMİZÎ, Fadâil el-Cihad, 11, (c.IV, 174).

3.13.21. Atlar ve At Besleyip Eğitmenî'n Fazileti

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdulla el-Medenî, Abdullah b. Ömer der ki: Resûlullah (s.a.v): “*Kıyamet gününe kadar hayır, atın perçemine bağlanmıştır*” buyurdu ¹¹¹³.

Ahmed b. Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb'a; Buhârî, Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî; Müslim, Yahyâ b. Yahyâ vasıtasıyla Mâlik b. Enes'ten aynı isnadla nakletmektedirler. Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Buhârî, İbn Mâce ve Nesâî mutabaat eden farklı tariklerle Abdullah b. Ömer'den nakletmişlerdir. Bu hadis İmam-ı Müslim'in şartlarına göre sahihtir.

3.14. KÖLE AZADI KİTABI

3.14.1. Ölüm Sırasında Azat Etmek

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Hüseyim b. Beşîr (ö. 183/799), Hâlid b. Mehrân el-Hezzâ' (ö. 141/759), Ebû Kilâbe Abdullah b. Zeyd el-Basrî (ö. 104/723), Amr b. Ahtap el-Ensârî (ö. 71-80/691-699) bildiriyor: “ Adamın biri ölüm anında altı kölesini azat etti. O kölelerden başka hiç bir malıda yoktu. Resûlullah (s.a.v) aralarında kura çekip ikisini azat etti ve diğer dört kişiyi köle olarak bıraktı ” ¹¹¹⁴.

Ahmed b. Hanbel *Müsnedinde*, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Sureyc b. en-Nu'mân, Hüseyim b. Beşîr vasıtasıyla Hâlid b. Mihrân'dan, Ebû Kilâbe el-Basrî'den, Amr b. Ahtap el-Ensârî isnadıyla bu hadisi rivâyet edip ve nakletmişlerdir.

Ebû Kilâbe el-Basrî, Amr b. Ahtap el-Ensârî'ni görmemesi nedeniyle ve hadisin isnadında bir ravî zikredilmediği anlaşılmaktadır. Rivayetin isnadında bu inkata sebebiyle zayıftır. Ancak başka tariklerle aynı anlamda Müsned olarka nakledilen rivâyetler sebebiyle sahihun li-gayrihi mertebesindedir. İsnadın ricâli ise Buhârî ve Müslim'in ricalidirler. İshak b. İsâ tariki zayıftır.

3.14.2. Köle Olduğunu Gizleyerek Biat Etmek

Huceyin b. el-Musennâ (ö. 205/821) ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a, el-Leys b. Sa'd (ö. 175/792) vasıtasıyla Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim'den, Câbir b. Abdullah el-Ensârî'den rivâyete göre, şöyle demiştir: “Bir köle hicret konusunda Rasûlullah'a

¹¹¹³ İMAM MÂLİK, el-Cihad 44, (c.II, 467); İBN HANBEL, c.VIII, 232, (Hn: 4616), c.VIII, 435, (Hn: 4816), c.IX, 117, (Hn: 5102), c.IX, 173, (Hn: 5200), c.X, 51, (Hn: 5767), c.X, 58, (Hn: 5783), c.X, 149, (Hn: 5918); BUHÂRÎ, el-Cihad ve's-Siyer, 43, (c.IV, 28, Hn: 2849), el-Menâkip, 28, (c.IV, 207, Hn: 3644); MÜSLİM, el-İmâra, (c.III, 1492, Hn: 1871); İBN MÂCE, el-Cihad, 14, (c.II, 932, Hn: 2787); NESÂÎ, el-Hayl, 6, (c.VI, 221, Hn: 3573).

¹¹¹⁴ İBN HANBEL, c.XXXVII, 527, (Hn: 22891-22892).

(s.a.v.) gelip biat etti. Rasûlullah (s.a.v.) onun köle olduğunu bilmiyordu. Kölenin efendisi gelip onu geri almak isteyince. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “*Onu bana sat*” dedi ve iki siyah köle karşılığında onu satın aldı. Bu olaydan sonra da “*köle misin?*” diye sormadan kimseden biat almadı ¹¹¹⁵.

Tirmîzî: Bu konuda Enes’den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Câbir hadisi hasen sahihtir. Sadece Ebû’z Zübeyr’in rivâyetiyle bilmekteyiz.. İlim adamlarının uygulamaları bu hadise göre olup bir kölenin anında iki köle karşılığında peşin satılmasında bir sakınca görmezler, veresiye olursa bu konuda farklı görüşler vardır söylemektedir. ¹¹¹⁶

3.14.3. Ortak Köleyi Azat Etmek

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Mâlik b. Enes, Nâfi’ Ebû Abdullah el-Medenî, Abdullah b. Ömer bildiriyor: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “kim kölesi üzerinde bulunan hissesini, nasibini veya payını azat ederse (kölenin kalan kısmının bedeline yetecek malı da varsa) adil bir şekilde diğer biçilir ve ortaklarına hisselerinin bedellerini öder. Böylece köle onun namına azat edilmiş olur. Eğer bu bedeli ödeyecek bir malı yoksa, sadece kendi hissesini azat etmiş olur” ¹¹¹⁷.

Rivayeti kütüb-ü tisâ müellifleri farklı tarihlerle tahriri etmişlerdir. Tirmîzî, “İbn Ömer hadisi hasen sahihtir. Sâlim’de babasından bu hadisin bir benzerini rivâyet etmiştir söylemiştir” demektedir. ¹¹¹⁸

3.14.4. Azad Edilenin Velâyeti

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, el-Leys b. Sa’d, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Urve b. Zübeyr’in, Hz. Âişe’den bildirdiğine göre Mükâtebe olan Berîre gelip - (Mükâtebe bedelinin ödenmesinde) ¹¹¹⁹ - Kendisinden yardım istedi. Berîre,

¹¹¹⁵ İBN HANBEL, c.XXIII, 89, (Hn: 14772), c.XXIII, 246-247, (Hn: 15000-15001); MÜSLİM, el-Musâkât 1602, (c.III, 1225); İBN MÂCE, el-Cihad, 41, (c.II, 958, Hn: 2869); EBÛ DÂVÛD, el-Buyû’, 17, (c.III, 250, Hn: 3358); TİRMİZÎ, el-Buyû’, 22, (c.III, 532, Hn: 1239), es-Siyer, 35, (c.IV, 151, Hn: 1596); NESÂÎ, el-Beye, 21, (c.VII, 150, Hn: 4184), el-Buyû’, 67, (c.VII, 292, Hn: 4621).

¹¹¹⁶ TİRMİZÎ, el-Buyû’, 22, (c.III, 532), es-Siyer, 35, (c.IV, 151).

¹¹¹⁷ İMAM MÂLİK, el-İtk ve’l-Velâ’ 1, (c.II, 772); İBN HANBEL, c.I, 457, (Hn: 397), c.VIII, 16, (Hn: 4451), c.VIII, 195, (Hn: 4589), c.VIII, 258, (Hn: 4635), c.VIII, 501, (Hn: 4901), c.IX, 147, (Hn: 5150), c.IX, 341, (Hn: 5474), c.X, 82, (Hn: 5821), c.X, 150, (Hn: 5920), c.X, 228, (Hn: 6038), c.X, 380, (Hn: 6279), c.X, 482, (Hn: 6453); BUHÂRÎ, eş-Şerike, 5, (c.III, 139, Hn: 2491), 24, (c.III, 141, Hn: 2503), el-İtk, 4, (c.III, 144-145, Hn: 2521-2522-2523-2524-2525), 17, (c.III, 150, Hn: 2553); MÜSLİM, el-İtk 1501, c.II, 1139), el-îmân 1501, (c.III, 1286-1287); İBN MÂCE, el-İtk, 6, (c.II, 844, Hn: 2528), 8, (c.II, 845, Hn: 2529); EBÛ DÂVÛD, el-İtk, 6, (c.IV, 24-25, Hn: 3940-3943-3946-3947), TİRMİZÎ, el-Ehkâm, 14, (c.III, 621-622, Hn: 1346-1347), NESÂÎ, el-Buyû’, 105, (c.VII, 319, Hn: 4698), 106, (c.VII, 319, 4699).

¹¹¹⁸ TİRMİZÎ, el-Ehkâm, 14, (c.III, 621).

¹¹¹⁹ Kölelikten kurtulmak için yapılan sözleşmedeki rakamı ödeyip kurtulama bedeli.

Mükâtebelik ücretinden hiçbir şey ödememişti. Hz. Âişe, ona: “ Ehline (Ailene ve Sahiplerine) geri dön. Eğer velâyet hakkının bende olması şartıyla mükâtebelik ücretini senin yerine ödememi isterlerse, öderim” dedi. Berîre durumu ailesine anlatınca Kabul etmediler ve:“Eğer bunun savabını Allah’tan umarak yapar ve velâyet hakkı da bizde olursa, yapsın” dediler. Bunun üzerine Âişe durumu Rasûlullah’a (s.a.v.) anlatınca, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Onu satın alıp azâd et. Çünkü velâ hakkı azâd eden kimseye aittir*” buyurdu. Hz. Âişe der ki: Sonra Rasûlullah (s.a.v.) kalkıp şöyle buyurdu: “*Baizlarına ne oluyor da, Allah’ın kitabında olmayan şartları koşuyorlar. Allah’ın kitabında olmayan bir şartı koşan kişi, yüz sefer şart koşsa bile, bu şartı geçerli değildir. Allah’ın şartı uyulmaya daha layık ve onun koştuğu şart sizinkinden daha sağlamdır*”¹¹²⁰.

Tirmîzî, “Hişâm babası vasıtasıyla Âişe’den şöyle rivâyet etmiştir. Âişe şöyle demiştir: “Berire’nin kocası köle idi.” İkrime İbn Abbâs’tan rivâyet ederek şöyle demiştir: “Berire’nin kocasını gördüm köle idi ve adı da Muğis” idi. Rivayet İbn Ömer’den de böylece rivâyet edilmiş olup bazı ilim adamlarının görüşü bu hadise göredir... A’meş, İbrahim, Esved isnadıyla Hz. Âişe’den rivâyetine göre Hz. Âişe şöyle diyor: “Berire’nin kocası hür idi. Rasûlullah (s.a.v.), kocasına dönüp dönmemekte onu serbest bıraktı.” Ebû Avâne bu hadisi A’meş’den, İbrahim’den,

¹¹²⁰ İMAM MÂLİK, et-Talâk 25, (c.II, 562), el-Vesîyye 17, (c.II, 780); İBN HANBEL, c.X, 464, (Hn: 6415), XXXX, 58, (Hn: 24053), XXXX, 180, (Hn: 24150), XXXX, 220, (Hn: 24187), c.XXXXI, 246, (Hn: 24722), c.XXXXI, 335, (Hn: 24839), c.XXXXI, 384, (Hn: 24896), c.XXXXI, 400, (Hn: 24919), c.XXXXI, 482, (Hn: 25031), c.XXXXII, 89, (Hn: 25170), c.XXXXII, 170, (Hn: 25284), c.XXXXII, 226, (Hn: 25366), c.XXXXII, 243, (Hn: 25393), c.XXXXII, 264, (Hn: 25426), c.XXXXII, 282, (Hn: 25452), c.XXXXII, 295, (Hn: 25468), c.XXXXII, 321, (Hn: 25504), c.XXXXII, 345, (Hn: 25533), c.XXXXII, 365, (Hn: 25564), c.XXXXII, 376, (Hn: 25585), c.XXXXII, 471, (Hn: 25717), c.XXXXII, 476, (Hn: 25726), c.XXXXII, 491, (Hn: 25755), c.XXXXII, 515, (Hn: 25786), c.XXXXIII, 355, (Hn: 26335); DÂRİMÎ, et-Talâk, 15, (c.III, 1471-1472, Hn: 2335-2336-2337); BUHÂRÎ, es-Salât, 69, (c.I, 98, Hn: 456), ez-Zekât, 61, (c.II, 128, Hn: 1493), el-Buyû’, 67, (c.III, 71, Hn: 2155), 73, (c.III, 73, Hn: 2168), el-İtuk, 10, (c.III, 147, Hn: 2536), el-Mukâtip, 1, (c.III, 151, Hn: 2560), 2, (c.III, 152, Hn:2561), 3, (c.III, 152, Hn: 2563), 4, (c.III, 152, Hn: 2564), 5, (c.III, 153, Hn: 2565), el-Hibetü ve Fadlihe, 5, (c.III, 155, Hn: 2578), eş-Şurût, 3, (c.III, 189, Hn: 2717), 10, (c.III, 191, Hn: 2726), 13, (c.III, 192, Hn: 2729), 17, (c.III, 198, Hn: 2735), en-Nikâh, 19, (c.VII, 8, Hn: 5097), eTalâk, 14, (c.VII, 47, Hn: 5279), 16, (c.VII, 48, Hn: 5284), el-Atime, 31, (c.VII, 77, Hn: 5430), Keffârât el-Eymâm, 8, (c.VIII, 146, Hn: 6717), el-Frâiz, 19, (c.VIII, 154, Hn: 6751), 20, (c.VIII, 154, Hn: 6754), 22, (c.VIII, 155, Hn: 6757-6758), 23, (c.VIII, 155, Hn: 6759-6760); MÜSLİM, ez-Zekât, (c.II, 755, Hn: 1075), el-İtuk, (c.II, 1141-1142-1143-1144, Hn: 1504); İBN MÂCE, et-Talâk, 29, (c.I, 670-671, Hn: 2074-2076), el-İtuk, 3, (c.II, 842, Hn: 2521); EBÛ DÂVÛD, et-Talâk, 20, (c.II, 270, Hn: 2233-2234), 21, (c.II, 270, Hn: 2235), 22, (c.II, 271, Hn: 2236), el-Ferâiz, 12, (c.III, 126, Hn: 2916), el-İtuk, 2, (c.IV, 21, Hn: 3929); TİRMİZÎ, er-Rida’, 7, (c.III, 452-453, Hn: 1154-1155), el-Buyû’, 34, (c.III, 549, Hn: 1256), el-Vesâyâ, 7, (c.IV, 436-437, Hn: 2124-2125); NESÂÎ, ez-Zekât, 99, (c.V, 107, Hn: 2614), et-Talâk, 29, (c.VI, 162, Hn: 3447-3448), 30, (c.VI, 163-164-165, Hn: 3449-3450-3451-3452-3453-3454), el-Buyû’, 78, (c.VII, 300, Hn: 4642-4643), 85, (c.VII, 305, Hn: 4655), 86, (c.VII, 305, Hn: 4656).

Esved'den ve Âişe'den rivâyet etmiş olup Esved diyor ki: “Onun kocası hür idi.” Tabiin ve daha sonraki dönemlerden ilim adamlarından bir kısmı uygulamalarını bu hadisle yaparlar. Âişe hadisi hasen sahihtir” demektedir.¹¹²¹

3.14.5. Velâ Hakkı Azad Edene Aittir

Abdurrahnân b. Mehdî ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Rabîe İbn Ebî Abdurrahmân, el-Kâsım b. Muhammed, Hz. Âişe anlatıyor: “ Berîre olayında üç sünnet vardır. Biri, azad edilince, kocasıyla evli kalmaya devam etmekle boşanmak arasında muhayyer bırakılmasıdır. Resûlullah (s.a.v) Berîre hakkında: “*Velâ hakkı azad edene aittir*” buyurdu. Tencerede et kaynarken Hz. Peygamber (s.a.v) girince, kendisine ekmek ve evdeki katıktan takdim edildi. Resûlullah (s.a.v): “*Tencerede et olduğunu görmemiş miydim?*” buyurdu. Onlar: “Evet ey Allah'ın Reûlü! Ancak bu, Berîre'ye sadaka olarak verilen bir ettir. Sen ise sadaka yemezsin” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v): “*Bu et ona sadaka, bize ise hediyedir*” buyurdu¹¹²².

Bu rivâyet önceki hadisin bir benzeridir. Rivâyetin isnadı Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Bu rivâyeti imam Mâlik tahrir etmiştir. İbn Hanbel, Buhârî ve Müslim imam Mâlik'in tahrir ettiği isnadla rivâyeti

¹¹²¹ TİRMİZÎ, er-Rida', 7, (c.III, 452-453).

¹¹²² İMAM MÂLİK, et-Talâk 25, (c.II, 562), el-Vesîyye 17, (c.II, 780); İBN HANBEL, c.X, 464, (Hn: 6415), XXXX, 58, (Hn: 24053), XXXX, 180, (Hn: 24150), XXXX, 220, (Hn: 24187), c.XXXXI, 246, (Hn: 24722), c.XXXXI, 335, (Hn: 24839), c.XXXXI, 384, (Hn: 24896), c.XXXXI, 400, (Hn: 24919), c.XXXXI, 482, (Hn: 25031), c.XXXXII, 89, (Hn: 25170), c.XXXXII, 170, (Hn: 25284), c.XXXXII, 226, (Hn: 25366), c.XXXXII, 243, (Hn: 25393), c.XXXXII, 264, (Hn: 25426), c.XXXXII, 282, (Hn: 25452), c.XXXXII, 295, (Hn: 25468), c.XXXXII, 321, (Hn: 25504), c.XXXXII, 345, (Hn: 25533), c.XXXXII, 365, (Hn: 25564), c.XXXXII, 376, (Hn: 25585), c.XXXXII, 471, (Hn: 25717), c.XXXXII, 476, (Hn: 25726), c.XXXXII, 491, (Hn: 25755), c.XXXXII, 515, (Hn: 25786), c.XXXXIII, 355, (Hn: 26335); DÂRİMÎ, et-Talâk, 15, (c.III, 1471-1472, Hn: 2335-2336-2337); BUHÂRÎ, es-Salât, 69, (c.I, 98, Hn: 456), ez-Zekât, 61, (c.II, 128, Hn: 1493), el-Buyû', 67, (c.III, 71, Hn: 2155), 73, (c.III, 73, Hn: 2168), el-İtk, 10, (c.III, 147, Hn: 2536), el-Mukâtip, 1, (c.III, 151, Hn: 2560), 2, (c.III, 152, Hn: 2561), 3, (c.III, 152, Hn: 2563), 4, (c.III, 152, Hn: 2564), 5, (c.III, 153, Hn: 2565), el-Hibetü ve Fadlihe, 5, (c.III, 155, Hn: 2578), eş-Şurût, 3, (c.III, 189, Hn: 2717), 10, (c.III, 191, Hn: 2726), 13, (c.III, 192, Hn: 2729), 17, (c.III, 198, Hn: 2735), en-Nikâh, 19, (c.VII, 8, Hn: 5097), eTalâk, 14, (c.VII, 47, Hn: 5279), 16, (c.VII, 48, Hn: 5284), el-Atime, 31, (c.VII, 77, Hn: 5430), Keffârât el-Eymâm, 8, (c.VIII, 146, Hn: 6717), el-Frâiz, 19, (c.VIII, 154, Hn: 6751), 20, (c.VIII, 154, Hn: 6754), 22, (c.VIII, 155, Hn: 6757-6758), 23, (c.VIII, 155, Hn: 6759-6760); MÜSLİM, ez-Zekât, (c.II, 755, Hn: 1075), el-İtk, (c.II, 1141-1142-1143-1144, Hn: 1504); İBN MÂCE, et-Talâk, 29, (c.I, 670-671, Hn: 2074-2076), el-İtk, 3, (c.II, 842, Hn: 2521); EBÛ DÂVÛD, et-Talâk, 20, (c.II, 270, Hn: 2233-2234), 21, (c.II, 270, Hn: 2235), 22, (c.II, 271, Hn: 2236), el-Ferâiz, 12, (c.III, 126, Hn: 2916), el-İtk, 2, (c.IV, 21, Hn: 3929); TİRMİZÎ, er-Rida', 7, (c.III, 452-453, Hn: 1154-1155), el-Buyû', 34, (c.III, 549, Hn: 1256), el-Vesâyâ, 7, (c.IV, 436-437, Hn: 2124-2125); NESÂÎ, ez-Zekât, 99, (c.V, 107, Hn: 2614), et-Talâk, 29, (c.VI, 162, Hn: 3447-3448), 30, (c.VI, 163-164-165, Hn: 3449-3450-3451-3452-3453-3454), el-Buyû', 78, (c.VII, 300, Hn: 4642-4643), 85, (c.VII, 305, Hn: 4655), 86, (c.VII, 305, Hn: 4656).

¹¹²² TİRMİZÎ, er-Rida', 7, (c.III, 452-453).

nakletmişlerdir. Aynı zamanda Buhârî uzunca ve kısaca İsmâil b. Ca'fer tarikiyle Rabîa vasıtasıyla el-Kâsim'den rivâyeti naklatmaktadır.

3.14.6. Köle Satışında Şart Geçersizdir

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdulla el-Medenî, Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre H. Âişe bir cariyeyi satın alıp azad etmek isteyince, cariyenin sahipleri: "Velâ hakkını bize verirsen satarız" dediler. Hz. Âişe bu durumu Resûlullah'a (s.a.v) zikredince, H. Peygamber (s.a.v): *"Onların koştuğu şart, velâ hakkının sende olmasına engel değildir. Velâ hakkı, azad edene aittir"* buyurdu ¹¹²³.

Tirmîzî: Bu hadis hasen sahihtir. Bu hadisi sadece Abdullah b. Dinar'ın, İbn Ömer'den yaptığı rivâyetiyle biliyoruz. İlim adamlarının uygulaması bu hadise göredir.

Yahya b. Süleym bu hadisi Ubeydullah b. Ömer'den, Nafi'den, İbn Ömer'den: "Peygamber (s.a.v.), vela' hakkını satmayı ve hibe etmeyi yasakladı." Şeklinde rivâyet etmektedir. Bu rivâyette bir yanlışlık vardır. Yahya b. Süleym bu konuda yanlışmıştır.

Abdulvehhab es Sekafî, Abdullah b. Nümeyr ve pek çok kimse bu hadisi Abdullah b. Ömer'den, Abdullah b. Dinar'dan ve İbn Ömer'den rivâyet etmişlerdir ki bu rivâyet; Yahya b. Süleym'in rivâyetinden daha sahihtir. ¹¹²⁴

3.15. YEMİN VE ADAKLAR KİTABI

3.15.1. Yalan Yere Yemin Etmenî'n Cezâsı

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Hâşim b. Hâşim b. Ütbe İbn Ebî Vekkâs (ö. 145/762), Abdullah b. Nistâs (ö. ?), Câbir b. Abdullah'ın bildirdiğine göre H.

¹¹²³ İMAM MÂLİK, el-Vesıyye 18-20 (c.II, 781-782); İBN HANBEL, c.VIII, 165, (Hn: 4560), c.VIII, 435, (Hn: 4817), c.VIII, 463, (Hn: 4855), c.IX, 357, (Hn: 5496), c.X, 46, (Hn: 5761), c.X, 98, (Hn: 5850), c.X, 397, (Hn: 6313), c.X, 482, (Hn: 6452); DÂRİMÎ, el-Buyû', 36, (c.III, 1675, Hn: 2614), el-Ferâiz, 53, (c.IV, 2018, Hn: 3200-3201); BUHÂRÎ, el-Buyû', 73, (c.III, 73, Hn: 2169), el-İtk, 10, (c.III, 147, Hn: 2535), el-Mıkâtip, 2, (c.III, 152, Hn: 2562), el-Ferâiz, 19, (c.VIII, 154, Hn: 6752), 21, (c.VIII, 155, Hn: 6756); MÜSLİM, el-İtk 1506, (c.II, 1145); İBN MÂCE, el-Ferâiz, 15, (c.II, 918, Hn: 2747-2748); EBÛ DÂVÛD, el-Ferâiz, 12, (c.III, 126, Hn: 2915), 14, (c.III, 127, Hn: 2919); TİRMİZÎ, el-Buyû', 20, (c.III, 529, Hn: 1236); NESÂÎ, el-Buyû', 78, (c.VII, 300, Hn: 4644), 87, (c.VII, 306, Hn: 4657-4658-4659).

¹¹²⁴ TİRMİZÎ, el-Buyû', 20, (c.III, 529).

Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Şu minberin üzerinde yalan yere yemin eden herkes, cehennemdeki yerini hazırlasın*”¹¹²⁵.

Bu rivâyetin isnadında yer alan rical sikadılar Buhârî ve Müslim’in ricâlidirler. bu sebeble isnadı kavidir dalaysıyla bu hadis sahih halindedir.

3.15.2. Adağın Kefareti, Yemin Kefareti Gibidir

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdullah b. Lehîa, K’ab b. Alkame (ö. 127/745), Abdurrahmân b. Şimâse (ö. 101/720), Ebû’l-Hayr Mersed b. Abdullah (ö. 90/709), Ukbe b. Âmir’in bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “*Adağın kefareti, yemin kefareti gibidir*”¹¹²⁶.

Tirmizî: Bu hadis hasen sahih garibtir söylemektedir.¹¹²⁷

3.15.3. Allah’a İtaat ve İsyân İçeren Adaklar

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdurrahmân İbn Ebi’z-Zinâd, Abdurrahmân b. el-Hâris (ö. 143/760), Amr b. Şuayb (ö. 118/736), babasından, Şuayb b. Muhammed (ö. 81-90/700-709), dedesinden, Abdullah b. Amr b. el-Âs bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “*Allah rızasının gözetilmediği şeylerde adak yoktur. Akraba bağlarını koparmakla ilgili olan yemin de geçerli değildir*” buyurdu¹¹²⁸.

Bu hadisin isnadında İbn Ebi’z-Zinâd yer aldığına göre hasen haline gelmişti.

3.16. ZİKİRLER VE DUALER KİTABI

3.16.1. Zikrin Fazileti

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Abdullah b. Lehîa, Hayr b. Nüaym el-Hadramî (ö. 137/755), Sehl b. Muâz b. Enes el-Cuhenî’nin (ö. 111-120/729-738), babasından, Muâz b. Enes el-Cuhenî (ö. Abdülmelik hilafetine kadar yaşıyordu)

¹¹²⁵ İMAM MÂLİK, el-Akdiye 10, (c.II, 727); İBN HANBEL, c.XXIII, 54, (Hn: 14706), c.XXIII, 269, (Hn: 15024); İBN MÂCE, el-Ehkâm, 9, (c.II, 779, Hn: 2325); EBÛ DÂVÛD, el-Eymân ve’n-Nuzur, 12, (c.III, 221, Hn: 3246).

¹¹²⁶ İBN HANBEL, c.XXVIII, 535, (Hn: 17301), c.XXVIII, 556, (Hn: 17319), c.XXVIII, 562, (Hn: 17325), c.XXVIII, 575, (Hn: 17340), c.XXVIII, 637, (Hn: 17423); MÜSLİM, en-Nuzur 1645, (c.III, 1265); İBN MÂCE, el-Keffârât, 17, (c.I, 687, Hn: 2127); EBÛ DÂVÛD, el-Eymân ve’n-Nuzur, 31, (c.III, 241, Hn: 3323); TİRMİZÎ, en-Nuzur ve’l-Eymân, 4, (c.IV, 106, Hn: 1528); NESÂÎ, el-Eymân ve’n-Nuzur, 40, (c.VII, 26, Hn: 3832).

¹¹²⁷ TİRMİZÎ, en-Nuzur ve’l-Eymân, 4, (c.IV, 106).

¹¹²⁸ İBN HANBEL, c.XI, 324, (Hn: 6714), c.XI, 344, (Hn: 6732), c.XI, 558, (Hn: 6975); EBÛ DÂVÛD, el-Eymân ve’n-Nuzur, 15, (c.III, 228, Hn: 3273).

bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “Allah’ı zikretmek, Allah yolunda infakta bulunmaktan yedi yüz kat daha üstündür”¹¹²⁹.

Rivâyetin isnadında Abdullah b. Lehîa bulunduğuna göre zayıf derecesi almıştır. Bna ilaveten rivâyeti Sehl b. Muâz teferrüdle nakletmektedir. Aynı zamanda Zebbân ondan iki şekilde nakletmiştir. biris: (بِسَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ) = “yedi yüz kat fazladır”. obürü ise aynı yukarıdaki ibn Hanbel’in tahrir ettiği rivâyet gibidir: (بِسَبْعِ مِائَةِ أَلْفِ ضِعْفٍ).

Her ne kadar senesinde İbn Lehîa, Zeb-bân b. Fâid ile Sehl b. Muaz olduğu için bu hadisin zayıf olduğu söylenmişse de aslında bu hadisi destekleyen başka rivayetler de vardır.

Nitekim bu mevzuda Ebu Said el-Hudri'den rivayet edilen bir hadis-i şerif şu mealdedir: Rasûlullah'a (s.a.v): Kıyamet günü Allah katında derece bakımından kulların hangisi daha üstündür? diye soruldu ve Rasûlullah (s.a.v): "Allah'ı çokça zikredenler" buyurdu. Ya Rasûlallah Allah yolundaki gaziden de mi üstündür? dedim. "Kırılıncaya ve kana boyanuncaya kadar kılıcını kâfirlere ve müşrik-lere çalsa da, Allah'ı çok zikredenler, derece bakımından şüphesiz ondan daha üstündür." Buyurdu. Yine aynı mevzuda Hz. Ebu'd-Derda'dan da rivayet edilmiştir. Bu yüzden elimizdeki rivâyet hasen mertebesini kazanması mümkündür.

3.16.2. Tehlîl'in “Lâ İlâhe İllallah” Demenî'n Fazileti

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû Abdulla Sümeiy el-Mahzûmî, Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *Her kim günde yüz defa: « Lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerîke leh. Lehu'l-mülkü ve-lehu'l-hamdu ve-huve alâ külli şey'in kadîr = (Allah'tan başka hiç bir ilah yoktur. O tektir, birdir ve hiç bir ortağı yoktur. Mülk, Saltanat, O'nundur ve hamd ona mahsustur. O, her şeye gücü yeter) » derse kendisine bunun karşılığında, on köle hürriyetine kavuşturma sevâbı verilir, ayrıca yüz sevap yazılır ve yüz günahı silinir, bu kelimeler, akşama kadar şeytana karşı kendisini korur. Bundan daha fazlasını bir kimse yapmadıkça ondan fazla sevap kazanamaz. Kim de bir günde yüz kere «Sübhânallahi ve-bi-hamdihi = (Allah'ı*

¹¹²⁹ İBN HANBEL, c.XXIV, 380, (Hn: 15613), c.XXIV, 404, (Hn: 15647); EBÛ DÂVÛD, el-Cihad, 14, (c.III, 8, Hn: 2498).

hamdiyle tesbih ederim)» derse, günahları denizdeki kıyıya yakın mesafede yüzey üzerinde köpükleri kadar bile olsa günahları silinir (affedilir)»¹¹³⁰.

Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir demiştir. Ayrıca bu isnadla şöyle de rivâyet edilmiştir: “Kim günde yüz kere Allah’ı hamdiyle tesbih ederim derse denizin köpükleri kadar bile olsa günahları silinir.”¹¹³¹

3.16.3. Sabah ve Akşam Yapılacak Dua ve İstiğâseler

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Süheyl İbn Ebî Sâlih (ö. Mansûr hilafeti döneminde), Babasında, Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân (ö. 101/720), Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Eslem Kabilesinden bir adam: “Bu gece uyuduğum zaman beni akrep soktu” deyince, Resûlullah (s.a.v): “*Akşamladığın zaman «Yarattıklarının şerrinden, Allah’ın eksiksiz kelimelerine sığınırım» deseydin sana zarar veremezdi*” buyurdu¹¹³².

Tirmizî: Bu hadis hasendir. Ayrıca Mâlik b. Enes bu hadisi Süheyl İbn Ebî Sâlih’ten, babasından Ebû Hüreyre’den rivâyet etmiştir; Aynı zamanda bu rivâyeti Ubeydulla b. Ömer ve diğeri Süheyl’den rivâyet edince Ebû Hüreyre’ni zikretmemiştir.¹¹³³

3.16.4. Temenni ve Kader İlişkisi

İbn Hanbel, İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Ebû Avâne el-Veddâh b. Abdullah el-Yeşkurî (ö.175/792), Ömer İbn Ebî Seleme b. Abdurrahmân (ö. 132/750), babasından, Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî (ö. 94 veya 104/713 veya 723), Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Sizden biriniz temenni ettiği zaman hangi şeyi temenni ettiğine dikkat etsin, çünkü o, temennisinden kendisine ne yazıldığını bilemez.*”¹¹³⁴

Bu rivâyeti Kütüb-i Tis’a içinde sadece İbn Hanbel tahrir etmiştir. Rivâyeti Ömer İbn Ebî Seleme teferrütle naklettiği için zayıf derecesine düşmüştür. Ayrıca Ömer İbn Ebî Seleme’nin hakkında İbn Sa’d: çok hadis rivayet eden bir raviydi ama

¹¹³⁰ İMAM MÂLİK el-Kur’ân 20-21, (c.I, 209); İbn Hanbel, c.XIII, 384-385, (Hn: 8008-8009), c.XVI, 402, (Hn: 10683); BUHÂRÎ, Bedu’l-Halk, 11, (c.IV, 126, Hn: 3293), el-Deevât, 63, (c.VIII, 85, Hn: 6403), 64, (c.VIII, 86, Hn: 6405), MÜSLİM, ez-Zikr ve’duâ’ ve’t-Tevbeti ve’l-İstiğfâr 2691, (c.IV, 2071), İBN MÂCE, el-Edeb, 54, (c.II, 1248, Hn: 3798), 56, (c.II, 1253, Hn: 3812); TİRMİZÎ, el-Deevât, 61, (c.V, 511-512, Hn: 3466-3468).

¹¹³¹ TİRMİZÎ, el-Deevât, 61, (c.V, 511-512).

¹¹³² İMAM MÂLİK, eş-Şear 11, (c.II, 251); İBN HANBEL, c.XIII, 274, (Hn: 7898), c.XIV, 464, (Hn: 8880); MÜSLİM, ez-Zikr ve’duâ’ ve’t-Tevbeti ve’l-İstiğfâr 2709, (c.IV, 2081, (Hn:)), İBN MÂCE, et-Tıp, 35, (c.II, 1162, Hn: 3518); EBÛ DÂVÛD, et-Tıp, 19, (c.IV, 13, Hn: 3899); TİRMİZÎ, el-Deevât, 149, (c.V, 583, Hn: ?).

¹¹³³ TİRMİZÎ, el-Deevât, 149, (c.V, 583).

¹¹³⁴ İBN HANBEL, c.XIV, 316, (Hn: 8689), c.XV, 9, (Hn: 9024).

onun rivâyeti hucce deîğdir demiştir. İbn el-Medîni ise: O, bir şey değıl demektedir¹¹³⁵. Bu yüzden elimizdeki rivâyet zayıf hükmündedir.

3.16.5. Dua Edenin “Allahım! İstersen Beni Bağışla” Demesi

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebû’z-Zinâd , Abdurrahmân b. Hürmüz el-A’rec, Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Sizden biriniz: «Allahım! Dilersen beni bağışla, dilersen bana merhemet et» demesin. İsteddiğini kararlı olarak istesin. Çünkü Allah’ı zorlayacak bir şey yoktur”¹¹³⁶.

Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir söylemektedir.¹¹³⁷

3.16.6. Duada Aceleci Olmak

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Ebû Ubeyd Sa’d b. Ubeyd ez-Zührî (ö. 98/717), Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Siz acale davranıp: «Rabbime dua ettim, karşılık vermedi» demedikçe duanıza icabet edilir.”¹¹³⁸

Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Ebû Ubeyde’nin ismi Sa’d’tır. Abdurrahmân b. Ezher’in azâdlı kölesidir. Abdurrahmân b. Avf’ın azâdlısı olduğu da söylenir. Abdurrahmân b. Ezher ise Abdurrahmân b. Avf’ın amcasının oğludur. Ayrıca Bu konuda Enes’den de hadis rivâyet edilmiştir.¹¹³⁹

3.16.7. Allah’a Sığınma Duaları

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim Ebû’z-Zübeyr, Tavus b. Keysan el-Yemânî, Abdullah b. Abbâs bildiriyor: Resûlullah (s.a.v) bizlere, Kur’ân’dan bir sûreyi öğretir gibi şu duâyı öğretirdi: “Allah’ım

¹¹³⁵ İBN SA’D, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, c.V, 307; el-MİZZÎ, *Tehzîbu’l-Kemâl Fî Esmâi’r-Ricâl*, c.XXI, 376.

¹¹³⁶ İMAM MÂLİK, el-Kur’ân 28, (c.I, 213); İBN HANBEL, c.XII, 265, (Hn: 7314), c.XIII, 538, (Hn: 8237), c.XVI, 6, (Hn: 9900), c.XVI, 46, (Hn: 9968), c.XVI, 50, (Hn: 9979), c.XVI, 209, (Hn: 10310), c.XVI, 504, (Hn: 10868); BUHÂRÎ, ed-Deevât, 20, (c.VIII, 74, Hn: 6339), et-Tevhîd, 31, (c.IX, 140, Hn: 7477); MÜSLİM, ez-Zikr ve’duâ’ ve’t-Tevbeti ve’l-İstiğfâr 2679, (c.IV, 2063); İBN MÂCE, ed-Duâ’, 8, (c.II, 1267, Hn: 3854); EBÛ DÂVÛD, Tefrî’ ebvâb el-Vitr, 23, (c.II, 77, Hn: 1483); TİRMİZÎ, el-Deevât, 80, (c.V, 526, Hn: 3497).

¹¹³⁷ TİRMİZÎ, el-Deevât, 80, (c.V, 526).

¹¹³⁸ İMAM MÂLİK, el-Kur’ân 29, (c.I, 213); İBN HANBEL, c.XV, 74, (Hn: 9148), c.XV, 487, (Hn: 9785), c.XVI, 210, (Hn: 10312); BUHÂRÎ, ed-Deevât, 21, (c.VIII, 74, Hn: 6340); MÜSLİM, ez-Zikr ve’duâ’ ve’t-Tevbeti ve’l-İstiğfâr 2735, (c.IV, 2095-2096); İBN MÂCE, ed-Duâ’, 7, (c.II, 1266, Hn: 3853); EBÛ DÂVÛD, Tefrî’ ebvâb el-Vitr, 23, (c.II, 78, Hn: 1484); TİRMİZÎ, el-Deevât, 12, (c.V, 464, Hn: 3387), 151, (c.V, 583, Hn: ?).

¹¹³⁹ TİRMİZÎ, el-Deevât, 12, (c.V, 464),

Cehennem azabından ve Kabir azabından sana sığınırım. Mesih Deccâl'in fitnesinden sana sığınırım. Hayatın ve ölümün fitnelerinden sana sığınırım”¹¹⁴⁰.

Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir söylemektedir.¹¹⁴¹

3.17. ALIŞVERİŞ VE TİCARET KİTABI

3.17.1. En Temiz Kazanç Kişinin El Emeğidir

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Muhammed b. Ammâr (ö. 171-180/788-796)¹¹⁴², Saîd İbn Ebî Saîd el-Makburî (ö. 120/738), Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “*En hayırlı kazanç, yerinde harcanmak için el emeğiyle elde edilen kazançtır*” buyurmuştur¹¹⁴³.

Rivâyeti Kütüb-i Tis'a içinde sadece İbn Hanbel tahric etmiştir. Rivâyetin İsnadında bulunan ricâl Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Ancak Buhârî, Muhammed b. Ammâr-ı *Duaf'a*'ında zikretmesi sebebiyle¹¹⁴⁴ elimizdeki rivâyet isnad açısından hasen derecesine düşmüştür.

3.17.2. Koyun Beslemenî'n Fazileti ve Bereketi

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdurrahmân b. Abdullah (ö. 131-140/749-758), babasında, Abdullah b. Abdurrahmân İbn Ebî Sa'sae el-Ensârî (ö. ?), Ebû Saîd el-Hudrî'nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “*Müslüman kişinin fitnelerden korumak için insanlardan uzaklaşıp dağ başlarında ve sulu yerlerde olatıp beslediği koyun sürüsünün en hayırlı malı olması çok uzak değildir*” buyurmuştur¹¹⁴⁵.

¹¹⁴⁰ İMAM MÂLİK, el-Kur'an 33, (c.I, 215); İBN HANBEL, c.IV, 61, (Hn: 2168), c.IV, 408, (Hn: 2667), c.XVI, 496, (Hn: 2778), c.V, 40, (Hn: 2838); MÜSLİM, el-Mesâcid ve mevâdi' es-Salât 590, (c.I, 413); İBN MÂCE, ed-Duâ', 3, (c.II, 1262, Hn: 3840); EBÛ DÂVÛD, Tefrî' ebvâb er-Rukû ve's-Sucûd, 35, (c.I, 259, Hn: 984), Tefrî' ebvâb el-Vitr, 32, (c.II, 90, Hn: 1542); TİRMİZÎ, el-Deevât, 79, (c.V, 524, Hn: 3494); NESÂÎ, el-Cenâiz, 115, (c.IV, 104, Hn: 2063), el-İstiâze, 49, (c.VIII, 276, Hn: 5512).

¹¹⁴¹ TİRMİZÎ, el-Deevât, 79, (c.V, 524).

¹¹⁴² İbn el-Medîni: O, sikadır demiştir. Ancak Buhârî onu zayıflardan zikretmiştir. Ebû Hatim ise onda bir beis yotur ettiği rivâyet alınıyor ve yazılır demektir. Bhz. İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, c.VIII, 43; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.VII, 436; el-MİZZÎ, *Tehzibu'l-Kemâl Fî Esmâi'r-Ricâl*, c.XXVI, 165.

¹¹⁴³ İBN HANBEL, c.XIV, 136, (Hn: 8412), c.XIV, 317, (Hn: 8691).

¹¹⁴⁴ ZEHEBÎ, *Târîhu'l-İslâm Ve Vefeyâtu'l-Meşâhiru Ve'l-A'lâm*, c.IV, 709.

¹¹⁴⁵ İMAM MÂLİK, el-İsti'zân 16, (c.II, 970); İbn. Hanbel, c.XVII, 79, (Hn: 11032), c.XVII, 356, (Hn: 11254), c.XVII, 483, (Hn: 11391); BUHÂRÎ, el-İmân, 10, (c.I, 13, Hn: 19), Bedu'l-Halk, 15, (c.IV, 127, Hn: 3300), el-Menâkib, 25, (c.IV, 198, Hn: 3600), er-Rikâk, 34, (c.VIII, 104, Hn: 6495), el-Fiten, 14, (c.IX, 53, Hn: 7088); İBN MÂCE, el-Fiten, 13, (c.II, 1317, Hn: 3980); EBÛ DÂVÛD, el-Fiten ve'l-Melâhim, 4, (c.IV, 103, Hn: 4267); NESÂÎ, el-İmân ve Şerâih, 30, (c.VIII, 123, Hn: 5036).

Rivâyetin isnadı Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikadılar onların ricâlidirler. İmam Mâlik bu rivâyeti tahrir etmiştir ve isnadıyla Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî tahrir etmektedirler.

3.17.3. Yenmesi Yasaklanan Kazançlar

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa vasıtasıyla, Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim'den ve Hayr b. Nüaym, Atâ' İbn Ebî Rabâh'dan, Hocaları Câbir b. Abdullah el-Ensârî bildiriyor: "Hz. Peygamber (s.a.v) kedi ve köpek satışında elde edilen kazancı yasakladı"¹¹⁴⁶.

Tirmîzî: Bu hadisin isnadında karışıklık vardır. Kedi satışından elde edilen kazanç pek sağlam değildir. Bu hadis A'meş'den, Â'meş'in bazı adamlarından ve Câbir'den rivâyet edilmiş olup bu hadisin rivâyetinde Â'meş hakkında karışıklığa düştüler. Bazı ilim adamları kedi satışından elde edilen kazancı hoş görmezler bazıları ise buna izin verirler...İbn Fudayl, Â'meş'den, Ebû Hazım'dan, Ebû Hüreyre'den başka şekilde de rivâyet etmiştir. Ayrıca Tirmîzî, bu hadis garibtir. Abdurrezzak'tan başka Amr b. Zeyd'den rivâyet eden çok kimse tanımıyoruz söylemiştir.¹¹⁴⁷

3.17.4. Hacamattan Elde Edilen Kazanç

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Harâm b. Sa'd b. Muhayyisâ (ö. 113/731), Muhayyisâ b. Masûd b. K'ab (ö. 51-60/671-680) bildiriyor: "Babam hacamatçının kazancını yeme konusunda Resûlullah'tan (s.a.v) bu kazancı ona yasakladı. Babam ısrarcı olup birkaç defa aynı şeyi sorunca sonunda: "Bu kazancı su develerine yem almada ve kölelerini yedirmede kullan" buyurdu."¹¹⁴⁸

Tirmîzî, "Bu konuda Rafî' b. Hadîç, Ebû Cuhayfe, Câbir ve Sâib b. Yezîd'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Muhayyisa hadisi hasen sahihtir bazı ilim adamlarının uygulaması bu hadise göredir. Ahmed b. Hanbel diyor ki: "Kan

¹¹⁴⁶ İBN HANBEL, c.XXII, 74, (Hn: 14166), c.XXII, 302, (Hn: 14411), c.XXIII, 20, (Hn: 14652), c.XXIII, 87, (Hn: 14767), c.XXIII, 111, (Hn: 14802), c.XXIII, 345, (Hn: 15148); MÜSLİM, el-Musâkât 1569, (c.III, 1199); İBN MÂCE, et-Ticârât, 9, (c.II, 731, Hn: 2161), es-Sayd, 20, (c.II, 1082, Hn: 3250); EBÛ DÂVÛD, el-İcâre, 28, (c.III, 278, Hn: 3479-3479), el-Atime, 33, (c.III, 356, Hn: 3807); TİRMİZÎ, el-Buyû', 49, (c.III, 569-570, Hn: 1279-1280); NESÂÎ, es-Sayd ve'z-Zebâih, 16, (c.VII, 190, Hn: 4295), el-Buyû', 92, (c.VII, 309, Hn: 4668).

¹¹⁴⁷ TİRMİZÎ, el-Buyû', 49, (c.III, 569-570).

¹¹⁴⁸ İBN HANBEL, c.XXXIX, 95, (Hn: 23689), c.XXXIX, 100, (Hn: 23693), c.XXXIX, 102-103, (Hn: 23696-23698); İBN MÂCE, et-Ticârât, 10, (c.II, 732, Hn: 2166); EBÛ DÂVÛD, el-İcâre, 3, (c.III, 266, Hn: 3422); TİRMİZÎ, el-Buyû', 47, (c.III, 567, Hn: 1277).

alan adam benden para isterse onu yasaklarım, bu hadisin hükmü ile amel ederim.”¹¹⁴⁹

3.17.5. Cahiliye’ye Ait Yasaklanan Alışveriş Türleri

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Mâlik b. Enes, Nâfi’ Ebû Abdulla el-Medenî, Abdullah b. Ömer bildiriyor: Resûlullah (s.a.v) hayvanın henüz karnında olan yavrusunu önceden satmayı yasakladı”¹¹⁵⁰.

Kütüb-i Tis’a rivayeti nakletmektedir. Tirmîzî: “Bu konuda Enes, Âişe, Ebû Hüreyre, İbn Abbâs, Câbir, Ebû Saîd ve Zeyd b. Sabit’den de hadis rivâyet

¹¹⁴⁹ TİRMİZÎ, el-Buyû’, 47, (c.III, 567).

¹¹⁵⁰ İMAM MÂLİK el-Hac 72, (c.I, 349), en-Nikâh 2, (c.II, 523), el-Buyû’ 10, (c.II, 618), 23, (c.II, 624), 40-41-42, (c.II, 640-641), 62, (c.II, 653), 95-97, (c.II, 683-684); İbn Hanbel, c.I, 456-357, (Hn: 394-395-396), c.XIII, 75, (Hn: 4490), c.XIII, 78, (Hn: 4491), c.XIII, 81, (Hn: 4493), c.XIII, 111, (Hn: 4517), c.XIII, 125-126, (Hn: 4528-4531), c.XIII, 142, (Hn: 4541), c.XIII, 187, (Hn: 4582), c.XIII, 264, (Hn: 4640), c.XIII, 271, (Hn: 4647), c.XIII, 330, (Hn: 4708), c.XIII, 338, (Hn: 4716), c.XIII, 346, (Hn: 4722), c.XIII, 359-360, (Hn: 4736-4737), c.XIII, 474, (Hn: 4869), c.IX, 11, (Hn: 4943), c.IX, 41, (Hn: 4988), c.IX, 46, (Hn: 4998), c.IX, 53, (Hn: 5010), c.IX, 87, (Hn: 5060-5061), c.IX, 89, (Hn: 5064), c.IX, 119, (Hn: 5105), c.IX, 137, (Hn: 5134), c.IX, 146, (Hn: 5148), c.IX, 164, (Hn: 5184), c.IX, 189-190, (Hn: 5235-5236), c.IX, 207, (Hn: 5273), c.IX, 217, (Hn: 5292), c.IX, 220, (Hn: 5297), c.IX, 223-224-225, (Hn: 5304-5307-5309), c.IX, 230, (Hn: 5320), c.IX, 295, (Hn: 5398), c.IX, 314, (Hn: 5426), c.IX, 323, (Hn: 5445), c.IX, 336, (Hn: 5466), c.IX, 341, (Hn: 5473), c.IX, 358, (Hn: 5499-5500), c.IX, 365, (Hn: 5510), c.IX, 369-370, (Hn: 5521-5523), c.IX, 467, (Hn: 5652), c.X, 104, (Hn: 5861-5862), c.X, 111, (Hn: 5870), c.X, 152, (Hn: 5924), c.X, 227, (Hn: 6034-6036), c.X, 240-241, (Hn: 6058-6060), c.X, 258, (Hn: 6088), c.X, 283, (Hn: 6135), c.X, 378, (Hn: 6275-6276), c.X, 381, (Hn: 6282), c.X, 393, (Hn: 6307), c.X, 398, (Hn: 6316), c.X, 441, (Hn: 6376), c.X, 443, (Hn: 6379), c.X, 462, (Hn: 6411), c.X, 464, (Hn: 6417), c.X, 475, (Hn: 6437), c.X, 482, (Hn: 6451), c.X, 493, (Hn: 6472), c.XXXV, 460, (Hn: 21584), c.XXXV, 524, (Hn: 21672); DÂRİMÎ, en-Nikâh, 7, (c.III, 1392, Hn: 2222), el-Buyû’, 21, (c.III, 1664, Hn: 2597), 25, (c.III, 1664, Hn: 2601), 33, (c.III, 1672, Hn: 2609); BUHÂRÎ, ez-Zekât, 58, (c.II, 127, Hn: 1486), el-Buyû’, 49, (c.III, 66, Hn: 2124), 51, (c.III, 67, Hn: 2126), 54, (c.III, 68, Hn: 2131-2133), 55, (c.III, 68, Hn: 2136), 56, (c.III, 58, Hn:2137), 58, (c.III, 69, Hn: 2139-2140), 60, (c.III, 69, Hn: 2142), 70, (c.III, 70, Hn: 2143), 78, (c.III, 72, Hn: 2159), 80, (c.III, 72, Hn: 2165), 81, (c.III, 73, Hn: 2166-2167), 84, (c.III, 73, Hn: 2171-2172), 91, (c.III, 75, Hn: 2183-2185), 94, (c.III, 77, Hn: 2194), 98, (c.III, 78, Hn: 2205), es-Selm, 4, (c.III, 86, Hn: 2247-2249), 8, (c.III, 87, Hn: 2256), Menâkib el-Ensâr, 26, (c.V, 43, Hn: 3843), en-Nikâh, 45, (c.VII, 19, Hn: 5142), el-Hudûd, 44, (c.VIII, 174, Hn: 6852), el-Hiyel, 6, (c.IX, 24, Hn: 6963); MÜSLİM, en-Nikâh 1412, (c.II, 1032), el-Buyû’ 1514, (c.III, 1153-1154), 1516-1517, (c.III, 1156), 1526-1527, (c.III, 1160-1161), 1534-1535, (c.III, 1165-1166-1167), 1542, (c.III, 1171-1172); İBN MÂCE, en-Nikâh, 10, (c.I, 600, Hn: 1868), et-Ticârât, 13, (c.II, 733, Hn: 2171), 14, (c.II, 734, Hn: 2173), 16, (c.II, 735, Hn: 2179), 24, (c.II, 740, Hn: 2197), 32, (c.II, 746, Hn: 2214), 37, (c.II, 749, Hn: 2226), 38, (c.II, 750, Hn: 2229), 42, (c.II, 753, Hn: 2240), 54, (c.II, 761, Hn: 2265), 61, (c.II, 767, Hn: 2284); EBÛ DÂVÛD, en-Nikâh, 18, (c.II, 228, Hn: 2081), el-Buyû’, 19, (c.III, 251, Hn: 3361), 23, (c.III, 252, Hn: 3367-3368), 25, (c.II, 255, Hn: 3380), el-İcâre, 9, (c.III, 269, Hn: 3436), 12, (c.III, 271, Hn: 3446), 22, (c.III, 276, Hn: 3467), 31, (c.III, 281-282, Hn: 3492-3493-3494-3495-3498); TİRMİZÎ, el-Buyû’, 15, (c.III, 521, Hn: 1226-1227), 16, (c.III, 523, Hn: 1229), 57, (c.III, 579, Hn: 1292); NESÂÎ, en-Nikâh, 20, (c.VI, 71, Hn: 3238), 21, (c.VI, 73, Hn: 3243), el-Muzârae, 2, (c.VII, 48, Hn: 3921), el-Buyû’, 17, (c.VII, 256, Hn: 4497), 18, (c.VII, 257, Hn: 4498-4499), 20, (c.VII, 258, Hn: 4503-4504), 21, (c.VII, 258, Hn: 4505), 28, (c.VII, 262-263, Hn: 4519-4520-4522), 32, (c.VII, 266, Hn: 4532-4533), 33, (c.VII, 266, Hn: 4534), 39, (c.VII, 270, Hn: 4549), 40, (c.VII, 270, Hn: 4551), 55, (c.VII, 285, Hn: 4595-4596), 56, (c.VII, 286, Hn: 4604), 57, (c.VII, 287, Hn: 4606-4607-4608), 67, (c.VII, 293, Hn: 4623-4624), 68, (c.VII, 293, Hn: 4625).

edilmiştir. Ayrıca İbn Ömer hadisi hasen sahihtir. Rasûlullah'in (s.a.v.) ashabından ve daha sonraki dönemlerden ilim adamlarının uygulaması bu hadise göredir” demektir.¹¹⁵¹

3.17.6. Kaparonun Yasaklanması

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes vesitasıyla, Bir sikadan, o da, Amr b. Şuayb'den, babasından, Şuayb b. Muhammed, dedesinden, Abdullah b. Amr b. el-Âs bildirdiğine göre: “Resûlullah (s.a.v) alışverişte kaparo vermeyi yasakladı.”¹¹⁵²

Rivayeti İmam malik, İbn Hanbel, Ebû Davûd ve İbn Mâce nakletmektedir. Rivayetin isnadında adı zikredilmeyen sika olarak nakledilen ravi meçhul fakat İmam malik'in tadili ile nakledilmektedir. Rivayet isnadda yer alan bu inkıta sebebiyle zayıftır.

3.17.7. Malın Teslim Almadan Saatılması

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, Ebû'l-Esved Muhammed b. Abdurrahmân, el-Kâsım b. Muhammed, Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “*Belirli bir ölçü ve tartı ile yiyecek maddesi satın alan kişi, bunu teslim almadan başkasına satmasın*” buyurmuştur.¹¹⁵³

Sadece İbn Hanbel'in naklettiği bu rivayetin isnadında İbn Lehia ihtilat ve suil hıfz olmakla tenkide uğramıştır. Ancak rivayeti İbn Tabba'a ondan ihtialat etmeden almış ve rivayet hasen derecesindedir. Rivâyetin metin açısından tahliline gelince Abdullah b. Dînâr'ın yoluyla gelen rivâyet ise: *مَنْ اشْتَرَى طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَقْبِضَهُ* “*Belirli bir yiyecek maddesi satın alan kişi, bunu teslim almadan başkasına satmasın*” şeklinde nakledilmiştir.

3.17.8. Yiyecek Maddelerini Yerinde Satmak

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdulla el-Medenî, Abdullah b. Ömer der ki: Resûlullah (s.a.v) zamanında yiyecek alıp satarken Resûlullah (s.a.v) yanımıza birini gönderir ve satın aldığımız yiyeceği çarşıda başka bir yere taşınmadan aldığımız yerde satmamamızı emrederdi.”¹¹⁵⁴

¹¹⁵¹ TİRMİZÎ, el-Buyû', 15, (c.III, 521).

¹¹⁵² İMAM MÂLİK, el-Buyû' 1, (c.II, 609); İBN HANBEL, c.XI, 232, (Hn: 6723); İBN MÂCE, et-Ticârât, 22, (c.II, 738-739, Hn: 2192-2193); EBÛ DÂVÛD, el-İcâre 33, (c.III, 283, Hn: 3502).

¹¹⁵³ İBN HANBEL, c.IX, 89, (Hn: 5064), c.IX, 358, (Hn: 5500).

¹¹⁵⁴ İMAM MÂLİK el-Hac 72, (c.I, 349), en-Nikâh 2, (c.II, 523), el-Buyû' 10, (c.II, 618), 23, (c.II, 624), 40-41-42, (c.II, 640-641), 62, (c.II, 653), 95-97, (c.II, 683-684); İbn Hanbel, c.I, 456-357, (Hn: 394-395-396), c.XIII, 75, (Hn: 4490), c.XIII, 78, (Hn: 4491), c.XIII, 81, (Hn: 4493), c.XIII, 111, (Hn: 4517), c.XIII, 125-126, (Hn: 4528-4531), c.XIII, 142, (Hn: 4541), c.XIII, 187, (Hn: 4582), c.XIII, 264, (Hn: 4640), c.XIII, 271, (Hn: 4647), c.XIII, 330, (Hn: 4708), c.XIII, 338, (Hn: 4716),

Rivâyet Müslim'in şartlarına göre sahihtir.

3.17.9. Teslim Alınmayan Malın Satışı

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdulla el-Medenî, Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): *"Bir kişi yiyecek satın aldığı zaman ona tam olarak sahip olmadan başkasına satmasın"* buyurmuştur¹¹⁵⁵.

c.XIII, 346, (Hn: 4722), c.XIII, 359-360, (Hn: 4736-4737), c.XIII, 474, (Hn: 4869), c.IX, 11, (Hn: 4943), c.IX, 41, (Hn: 4988), c.IX, 46, (Hn: 4998), c.IX, 53, (Hn: 5010), c.IX, 87, (Hn: 5060-5061), c.IX, 89, (Hn: 5064), c.IX, 119, (Hn: 5105), c.IX, 137, (Hn: 5134), c.IX, 146, (Hn: 5148), c.IX, 164, (Hn: 5184), c.IX, 189-190, (Hn: 5235-5236), c.IX, 207, (Hn: 5273), c.IX, 217, (Hn: 5292), c.IX, 220, (Hn: 5297), c.IX, 223-224-225, (Hn: 5304-5307-5309), c.IX, 230, (Hn: 5320), c.IX, 295, (Hn: 5398), c.IX, 314, (Hn: 5426), c.IX, 323, (Hn: 5445), c.IX, 336, (Hn: 5466), c.IX, 341, (Hn: 5473), c.IX, 358, (Hn: 5499-5500), c.IX, 365, (Hn: 5510), c.IX, 369-370, (Hn: 5521-5523), c.IX, 467, (Hn: 5652), c.X, 104, (Hn: 5861-5862), c.X, 111, (Hn: 5870), c.X, 152, (Hn: 5924), c.X, 227, (Hn: 6034-6036), c.X, 240-241, (Hn: 6058-6060), c.X, 258, (Hn: 6088), c.X, 283, (Hn: 6135), c.X, 378, (Hn: 6275-6276), c.X, 381, (Hn: 6282), c.X, 393, (Hn: 6307), c.X, 398, (Hn: 6316), c.X, 441, (Hn: 6376), c.X, 443, (Hn: 6379), c.X, 462, (Hn: 6411), c.X, 464, (Hn: 6417), c.X, 475, (Hn: 6437), c.X, 482, (Hn: 6451), c.X, 493, (Hn: 6472), c.XXXV, 460, (Hn: 21584), c.XXXV, 524, (Hn: 21672); DÂRİMÎ, en-Nikâh, 7, (c.III, 1392, Hn: 2222), el-Buyû', 21, (c.III, 1664, Hn: 2597), 25, (c.III, 1664, Hn: 2601), 33, (c.III, 1672, Hn: 2609); BUHÂRÎ, ez-Zekât, 58, (c.II, 127, Hn: 1486), el-Buyû', 49, (c.III, 66, Hn: 2124), 51, (c.III, 67, Hn: 2126), 54, (c.III, 68, Hn: 2131-2133), 55, (c.III, 68, Hn: 2136), 56, (c.III, 58, Hn:2137), 58, (c.III, 69, Hn: 2139-2140), 60, (c.III, 69, Hn: 2142), 70, (c.III, 70, Hn: 2143), 78, (c.III, 72, Hn: 2159), 80, (c.III, 72, Hn: 2165), 81, (c.III, 73, Hn: 2166-2167), 84, (c.III, 73, Hn: 2171-2172), 91, (c.III, 75, Hn: 2183-2185), 94, (c.III, 77, Hn: 2194), 98, (c.III, 78, Hn: 2205), es-Selm, 4, (c.III, 86, Hn: 2247-2249), 8, (c.III, 87, Hn: 2256), Menâkib el-Ensâr, 26, (c.V, 43, Hn: 3843), en-Nikâh, 45, (c.VII, 19, Hn: 5142), el-Hudûd, 44, (c.VIII, 174, Hn: 6852), el-Hiyel, 6, (c.IX, 24, Hn: 6963); MÜSLİM, en-Nikâh 1412, (c.II, 1032), el-Buyû' 1514, (c.III, 1153-1154), 1516-1517, (c.III, 1156), 1526-1527, (c.III, 1160-1161), 1534-1535, (c.III, 1165-1166-1167), 1542, (c.III, 1171-1172); İBN MÂCE, en-Nikâh, 10, (c.I, 600, Hn: 1868), et-Ticârât, 13, (c.II, 733, Hn: 2171), 14, (c.II, 734, Hn: 2173), 16, (c.II, 735, Hn: 2179), 24, (c.II, 740, Hn: 2197), 32, (c.II, 746, Hn: 2214), 37, (c.II, 749, Hn: 2226), 38, (c.II, 750, Hn: 2229), 42, (c.II, 753, Hn: 2240), 54, (c.II, 761, Hn: 2265), 61, (c.II, 767, Hn: 2284); EBÛ DÂVÛD, en-Nikâh, 18, (c.II, 228, Hn: 2081), el-Buyû', 19, (c.III, 251, Hn: 3361), 23, (c.III, 252, Hn: 3367-3368), 25, (c.II, 255, Hn: 3380), el-İcâre, 9, (c.III, 269, Hn: 3436), 12, (c.III, 271, Hn: 3446), 22, (c.III, 276, Hn: 3467), 31, (c.III, 281-282, Hn: 3492-3493-3494-3495-3498); TİRMİZÎ, el-Buyû', 15, (c.III, 521, Hn: 1226-1227), 16, (c.III, 523, Hn: 1229), 57, (c.III, 579, Hn: 1292); NESÂÎ, en-Nikâh, 20, (c.VI, 71, Hn: 3238), 21, (c.VI, 73, Hn: 3243), el-Muzârae, 2, (c.VII, 48, Hn: 3921), el-Buyû', 17, (c.VII, 256, Hn: 4497), 18, (c.VII, 257, Hn: 4498-4499), 20, (c.VII, 258, Hn: 4503-4504), 21, (c.VII, 258, Hn: 4505), 28, (c.VII, 262-263, Hn: 4519-4520-4522), 32, (c.VII, 266, Hn: 4532-4533), 33, (c.VII, 266, Hn: 4534), 39, (c.VII, 270, Hn: 4549), 40, (c.VII, 270, Hn: 4551), 55, (c.VII, 285, Hn: 4595-4596), 56, (c.VII, 286, Hn: 4604), 57, (c.VII, 287, Hn: 4606-4607-4608), 67, (c.VII, 293, Hn: 4623-4624), 68, (c.VII, 293, Hn: 4625).

¹¹⁵⁵ İMAM MÂLİK el-Hac 72, (c.I, 349), en-Nikâh 2, (c.II, 523), el-Buyû' 10, (c.II, 618), 23, (c.II, 624), 40-41-42, (c.II, 640-641), 62, (c.II, 653), 95-97, (c.II, 683-684); İbn Hanbel, c.I, 456-357, (Hn: 394-395-396), c.XIII, 75, (Hn: 4490), c.XIII, 78, (Hn: 4491), c.XIII, 81, (Hn: 4493), c.XIII, 111, (Hn: 4517), c.XIII, 125-126, (Hn: 4528-4531), c.XIII, 142, (Hn: 4541), c.XIII, 187, (Hn: 4582), c.XIII, 264, (Hn: 4640), c.XIII, 271, (Hn: 4647), c.XIII, 330, (Hn: 4708), c.XIII, 338, (Hn: 4716), c.XIII, 346, (Hn: 4722), c.XIII, 359-360, (Hn: 4736-4737), c.XIII, 474, (Hn: 4869), c.IX, 11, (Hn: 4943), c.IX, 41, (Hn: 4988), c.IX, 46, (Hn: 4998), c.IX, 53, (Hn: 5010), c.IX, 87, (Hn: 5060-5061), c.IX, 89, (Hn: 5064), c.IX, 119, (Hn: 5105), c.IX, 137, (Hn: 5134), c.IX, 146, (Hn: 5148), c.IX, 164, (Hn: 5184), c.IX, 189-190, (Hn: 5235-5236), c.IX, 207, (Hn: 5273), c.IX, 217, (Hn: 5292), c.IX, 220, (Hn: 5297), c.IX, 223-224-225, (Hn: 5304-5307-5309), c.IX, 230, (Hn: 5320), c.IX, 295, (Hn: 5398), c.IX, 314, (Hn: 5426), c.IX, 323, (Hn: 5445), c.IX, 336, (Hn: 5466), c.IX, 341, (Hn: 5473), c.IX, 358, (Hn: 5499-5500), c.IX, 365, (Hn: 5510), c.IX, 369-370, (Hn: 5521-5523), c.IX,

Bu rivâyette önceki hadis gibi Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Bu hadis, öncekinden farklı olarak, satın alınan gıda maddesini ölçekle kayıtlamaktadır, önceki hadiste ise götürü yoluyla satın alınan gıda maddesinden bahsediliyordu. Bu iki rivayet birleştirilince; satın alınan bir gıda maddesinin teslim alınmadan satılamayacağı konusunda, götürü usulüyle alınanla ölçekle alınan arasında fark olmadığı ortaya çıkar. Bu sebeble elimizdeki rivâyet sahihtir.

3.17.10. Simsarlık

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebû'z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Zandan sakının! Zira zandan daha yalan bir söz yoktur. Birbirinizin kusurlarının peşine düşmeyin! Birbirinize kulak kabartmayın! Birbirinizle reKabete girmeyin! Birbirinize haset etmeyin! Birbirinize kin gütmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin! Allahın kardeş kulları olun!"*¹¹⁵⁶.

467, (Hn: 5652), c.X, 104, (Hn: 5861-5862), c.X, 111, (Hn: 5870), c.X, 152, (Hn: 5924), c.X, 227, (Hn: 6034-6036), c.X, 240-241, (Hn: 6058-6060), c.X, 258, (Hn: 6088), c.X, 283, (Hn: 6135), c.X, 378, (Hn: 6275-6276), c.X, 381, (Hn: 6282), c.X, 393, (Hn: 6307), c.X, 398, (Hn: 6316), c.X, 441, (Hn: 6376), c.X, 443, (Hn: 6379), c.X, 462, (Hn: 6411), c.X, 464, (Hn: 6417), c.X, 475, (Hn: 6437), c.X, 482, (Hn: 6451), c.X, 493, (Hn: 6472), c.XXXV, 460, (Hn: 21584), c.XXXV, 524, (Hn: 21672); DÂRİMÎ, en-Nikâh, 7, (c.III, 1392, Hn: 2222), el-Buyû', 21, (c.III, 1664, Hn: 2597), 25, (c.III, 1664, Hn: 2601), 33, (c.III, 1672, Hn: 2609); BUHÂRÎ, ez-Zekât, 58, (c.II, 127, Hn: 1486), el-Buyû', 49, (c.III, 66, Hn: 2124), 51, (c.III, 67, Hn: 2126), 54, (c.III, 68, Hn: 2131-2133), 55, (c.III, 68, Hn: 2136), 56, (c.III, 58, Hn:2137), 58, (c.III, 69, Hn: 2139-2140), 60, (c.III, 69, Hn: 2142), 70, (c.III, 70, Hn: 2143), 78, (c.III, 72, Hn: 2159), 80, (c.III, 72, Hn: 2165), 81, (c.III, 73, Hn: 2166-2167), 84, (c.III, 73, Hn: 2171-2172), 91, (c.III, 75, Hn: 2183-2185), 94, (c.III, 77, Hn: 2194), 98, (c.III, 78, Hn: 2205), es-Selm, 4, (c.III, 86, Hn: 2247-2249), 8, (c.III, 87, Hn: 2256), Menâkib el-Ensâr, 26, (c.V, 43, Hn: 3843), en-Nikâh, 45, (c.VII, 19, Hn: 5142), el-Hudûd, 44, (c.VIII, 174, Hn: 6852), el-Hiyel, 6, (c.IX, 24, Hn: 6963); MÜSLİM, en-Nikâh 1412, (c.II, 1032), el-Buyû' 1514, (c.III, 1153-1154), 1516-1517, (c.III, 1156), 1526-1527, (c.III, 1160-1161), 1534-1535, (c.III, 1165-1166-1167), 1542, (c.III, 1171-1172); İBN MÂCE, en-Nikâh, 10, (c.I, 600, Hn: 1868), et-Ticârât, 13, (c.II, 733, Hn: 2171), 14, (c.II, 734, Hn: 2173), 16, (c.II, 735, Hn: 2179), 24, (c.II, 740, Hn: 2197), 32, (c.II, 746, Hn: 2214), 37, (c.II, 749, Hn: 2226), 38, (c.II, 750, Hn: 2229), 42, (c.II, 753, Hn: 2240), 54, (c.II, 761, Hn: 2265), 61, (c.II, 767, Hn: 2284); EBÛ DÂVÛD, en-Nikâh, 18, (c.II, 228, Hn: 2081), el-Buyû', 19, (c.III, 251, Hn: 3361), 23, (c.III, 252, Hn: 3367-3368), 25, (c.II, 255, Hn: 3380), el-İcâre, 9, (c.III, 269, Hn: 3436), 12, (c.III, 271, Hn: 3446), 22, (c.III, 276, Hn: 3467), 31, (c.III, 281-282, Hn: 3492-3493-3494-3495-3498); TİRMİZÎ, el-Buyû', 15, (c.III, 521, Hn: 1226-1227), 16, (c.III, 523, Hn: 1229), 57, (c.III, 579, Hn: 1292); NESÂÎ, en-Nikâh, 20, (c.VI, 71, Hn: 3238), 21, (c.VI, 73, Hn: 3243), el-Muzârae, 2, (c.VII, 48, Hn: 3921), el-Buyû', 17, (c.VII, 256, Hn: 4497), 18, (c.VII, 257, Hn: 4498-4499), 20, (c.VII, 258, Hn: 4503-4504), 21, (c.VII, 258, Hn: 4505), 28, (c.VII, 262-263, Hn: 4519-4520-4522), 32, (c.VII, 266, Hn: 4532-4533), 33, (c.VII, 266, Hn: 4534), 39, (c.VII, 270, Hn: 4549), 40, (c.VII, 270, Hn: 4551), 55, (c.VII, 285, Hn: 4595-4596), 56, (c.VII, 286, Hn: 4604), 57, (c.VII, 287, Hn: 4606-4607-4608), 67, (c.VII, 293, Hn: 4623-4624), 68, (c.VII, 293, Hn: 4625).

¹¹⁵⁶İMAM MÂLİK, en-Nikâh 1, (c.II, 523), el-Buyû' 96, (c.II, 683), Husnu'l-Huluk, 15, (c.II, 907); İBN HANBEL, c.XII, 190, (Hn: 7248), c.XII, 254, (Hn: 7305), c.XII, 263, (Hn: 7312), c.XII, 291, (Hn: 7337), c.XII, 335, (Hn: 7380), c.XII, 424, (Hn: 7456), c.XII, 492, (Hn: 7523), c.XIII, 129, (Hn: 7698), c.XIII, 130, (Hn: 7700), c.XIII, 159, (Hn: 7727), c.XIII, 226, (Hn: 7825), c.XIII, 247, (Hn: 7858), c.XIII, 259, (Hn: 7875), c.XIII, 465, (Hn: 8100), c.XIV, 199, (Hn: 8504), c.XIV, 338, (Hn:

Tirmîzî: Bu konuda Semure ve İbn Ömer'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre hadisi hasen sahihtir.¹¹⁵⁷

3.17.11. Satıcıları Yolda Karşılama

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebû'z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Gelen tacirleri yolda karşılamayın. Birbirinizin satışı üzerine satış yapmayın. Pazarlık kızıştırmayın. Şehirli olan, köylü adına satış (simsarlık) yapmasın. Satacağınız deve veya koyunların memesinde süt biriktirmeyin. Memesinde süt biriktirilmiş hayvan satın alan kişi onu sağdıktan sonra iki şeyi yapamakta muhayerdir. Kabul etmişse yanında bırakır. Ya da (sütünden faydalandığı için) bir sâ' hurma ile birlikte hayvanı sahibine iade eder"*

1158

8722), c.XIV, 502, (Hn: 8937), c.XIV, 550, (Hn: 9006), c.XV, 53, (Hn: 9109), c.XV, 61, (Hn: 9120), c.XV, 122, (Hn: 9222), c.XV, 129, (Hn: 9236), c.XV, 178, (Hn: 9310), c.XV, 270, (Hn: 9456), c.XV, 317, (Hn: 9518), c.XV, 343, (Hn: 9559), c.XV, 475, (Hn: 9763), c.XVI, 5, (Hn: 9899), c.XVI, 21, (Hn: 9927), c.XVI, 35, (Hn: 9951), c.XVI, 40-41, (Hn: 9959-9960), c.XVI, 61, (Hn: 10004), c.XVI, 90, (Hn: 10058), c.XVI, 92, (Hn: 10062), c.XVI, 99, (Hn: 10078), c.XVI, 163, (Hn: 10219), c.XVI, 171, (Hn: 10235), c.XVI, 173, (Hn: 10239), c.XVI, 177-251, (Hn: 10251), c.XVI, 193, (Hn: 10276), c.XVI, 213, (Hn: 10316), c.XVI, 227, (Hn: 10346), c.XVI, 238, (Hn: 10366), c.XVI, 243, (Hn: 10374), c.XVI, 307, (Hn: 10516), c.XVI, 325, (Hn: 10553), c.XVI, 345, (Hn: 10586), c.XVI, 345, (Hn: 10586), c.XVI, 354, (Hn: 10605), c.XVI, 380, (Hn: 10649), c.XVI, 405, (Hn: 10689), c.XVI, 411, (Hn: 10701), c.XVI, 464, (Hn: 10796), c.XVI, 495, (Hn: 10849-10850), c.XVI, 557, (Hn: 10949); DÂRİMÎ, en-Nikâh, 7, (c.III, 1392, Hn: 2221), el-Buyû', 19, (c.III, 1662, Hn: 2595); BUHÂRÎ, el-Buyû', 64, (c.III, 70, Hn: 2148-2150), 65, (c.III, 71, Hn: 2151), 71, (c.III, 72, Hn: 2162), eş-Şurût, 11, (c.III, 192, Hn: 2727), en-Nikâh, 46, (c.VII, 19, Hn: 5143), 54, (c.VII, 21, Hn: 5152), el-Kadar, 4, (c.VIII, 123, Hn: 6600), el-Ferâiz, 2, (c.VIII, 148, Hn: 6724); MÜSLİM, ez-Zekât 1020, (c.II, 707), en-Nikâh 1408, (c.II, 1029), 1413, (c.II, 1033), el-Buyû' 1515, (c.III, 1154-1155), 1520, (c.III, 1157), 1524, (c.III, 1158-1159), 2563-2564, (c.IV, 1985-1986); İBN MÂCE, en-Nikâh, 10, (c.I, 600, Hn: 1867), et-Ticârât, 13, (c.II, 734, Hn: 2172), 15, (c.II, 734, Hn: 2175), 16, (c.II, 735, Hn: 2178), 42, (c.II, 735, Hn: 2239); EBÛ DÂVÛD, en-Nikâh, 18, (c.II, 228, Hn: 2080), et-Talâk, 3, (c.II, 254, Hn: 2176), el-İcâre, 9-10, (c.III, 269, Hn: 3437-3438), 12, (c.III, 270, Hn: 3443-3444-3445), el-Edeb, 56, (c.IV, 280, Hn: 4917); TİRMİZÎ, en-Nikâh, 38, (c.III, 432, Hn: 1134), et-Talâk, 14, (c.III, 487, Hn: 1190), el-Buyû', 13, (c.III, 517, Hn: 1222), 14, (c.III, 519, Hn: 1224), 29, (c.III, 545, Hn: 1251-1252), 65, (c.III, 589, Hn: 1304), el-Bir ve's-Sile, 56, (c.IV, 356, Hn: 1988); NESÂÎ, en-Nikâh, 20, (c.VI, 71-72-73, Hn: 3239-3240-3241-3242), 19, (c.VII, 258, Hn: 4502), 21, (c.VII, 258, Hn: 4506), 17, (c.VII, 256, Hn: 4496), el-Muzârae, 2, (c.VII, 48, Hn: 3921), el-Buyû', 17, (c.VII, 256, Hn: 4497), 18, (c.VII, 257, Hn: 4498-4499), 20, (c.VII, 258, Hn: 4503-4504), 21, (c.VII, 258-259, Hn: 4506-4507).

¹¹⁵⁷ TİRMİZÎ, en-Nikâh, 38, (c.III, 432).

¹¹⁵⁸ İMAM MÂLİK, en-Nikâh 1, (c.II, 523), el-Buyû' 96, (c.II, 683), Husnu'l-Huluk, 15, (c.II, 907); İBN HANBEL, c.XII, 190, (Hn: 7248), c.XII, 254, (Hn: 7305), c.XII, 263, (Hn: 7312), c.XII, 291, (Hn: 7337), c.XII, 335, (Hn: 7380), c.XII, 424, (Hn: 7456), c.XII, 492, (Hn: 7523), c.XIII, 129, (Hn: 7698), c.XIII, 130, (Hn: 7700), c.XIII, 159, (Hn: 7727), c.XIII, 226, (Hn: 7825), c.XIII, 247, (Hn: 7858), c.XIII, 259, (Hn: 7875), c.XIII, 465, (Hn: 8100), c.XIV, 199, (Hn: 8504), c.XIV, 338, (Hn: 8722), c.XIV, 502, (Hn: 8937), c.XIV, 550, (Hn: 9006), c.XV, 53, (Hn: 9109), c.XV, 61, (Hn: 9120), c.XV, 122, (Hn: 9222), c.XV, 129, (Hn: 9236), c.XV, 178, (Hn: 9310), c.XV, 270, (Hn: 9456), c.XV, 317, (Hn: 9518), c.XV, 343, (Hn: 9559), c.XV, 475, (Hn: 9763), c.XVI, 5, (Hn: 9899), c.XVI, 21, (Hn: 9927), c.XVI, 35, (Hn: 9951), c.XVI, 40-41, (Hn: 9959-9960), c.XVI, 61, (Hn:

Bu rivâyet Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Tirmizî, ez-Zührî'nin isnadıyla tahrir ettiği rivâyete göre ise: Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivâyet edilen bu hadis: Kuteybe, Rasûlullah'e (s.a.v.) kadar ulaştırarak, Ahmed b. Menî' ise Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu diyerek bize aktarıyorlar ki hadis şöyledir: “*Müslüman, Müslüman kardeşinin satışı üzerine satış yapmasın ve Müslüman kardeşinin evlenme talebinin üzerine evlenme talebinde bulunmasın.*” Tirmîzî: Bu konuda Semure ve İbn Ömer'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre hadisi hasen sahihtir.¹¹⁵⁹

«لَا تَتَّاجِسُوا» = “Pzarlık kızıştırmayın” ibaresinde Tirmîzî: Bu konuda İbn Ömer ve Enes'den de hadis rivâyet edilmiştir. İlim adamlarının uygulaması bu hadise göre olup, müşteri kızıştırarak aldatmayı hoş görmezler demektir¹¹⁶⁰.

3.17.12. Şartı Geçersiz Olan Satışın Geçerli Olması

İshâk b. İshâ et-Tabb'a, Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî, Muhammed b. Müslim b. Şehap ez-Zührî, Urve b. Zübeyr bildiriyor: Berîre, anlaşma bedelini ödeme konusunda maddi yardım almak üzere Müminlerin annesi Hz. Âişe'nin yanına geldi. Anlaşma bedelinde de efendilerine henüz bir ödeme yapmamıştır. Hz. Âişe ona: “Git efendilerle konuş, isterlerse taksitlerinin tümünü birden onlara ödeyeyim ama velâ hakkı bende olur” dedi. Berîre efendilerinin yanına gidip bu teklifi sundu. Ancak efendileri: “Şayet yardımının karşılığını Allah'tan

10004), c.XVI, 90, (Hn: 10058), c.XVI, 92, (Hn: 10062), c.XVI, 99, (Hn: 10078), c.XVI, 163, (Hn: 10219), c.XVI, 171, (Hn: 10235), c.XVI, 173, (Hn: 10239), c.XVI, 177-251, (Hn: 10251), c.XVI, 193, (Hn: 10276), c.XVI, 213, (Hn: 10316), c.XVI, 227, (Hn: 10346), c.XVI, 238, (Hn: 10366), c.XVI, 243, (Hn: 10374), c.XVI, 307, (Hn: 10516), c.XVI, 325, (Hn: 10553), c.XVI, 345, (Hn: 10586), c.XVI, 345, (Hn: 10586), c.XVI, 354, (Hn: 10605), c.XVI, 380, (Hn: 10649), c.XVI, 405, (Hn: 10689), c.XVI, 411, (Hn: 10701), c.XVI, 464, (Hn: 10796), c.XVI, 495, (Hn: 10849-10850), c.XVI, 557, (Hn: 10949); DÂRİMÎ, en-Nikâh, 7, (c.III, 1392, Hn: 2221), el-Buyû', 19, (c.III, 1662, Hn: 2595); BUHÂRÎ, el-Buyû', 64, (c.III, 70, Hn: 2148-2150), 65, (c.III, 71, Hn: 2151), 71, (c.III, 72, Hn: 2162), eş-Şurût, 11, (c.III, 192, Hn: 2727), en-Nikâh, 46, (c.VII, 19, Hn: 5143), 54, (c.VII, 21, Hn: 5152), el-Kadar, 4, (c.VIII, 123, Hn: 6600), el-Ferâiz, 2, (c.VIII, 148, Hn: 6724); MÜSLİM, ez-Zekât 1020, (c.II, 707), en-Nikâh 1408, (c.II, 1029), 1413, (c.II, 1033), el-Buyû' 1515, (c.III, 1154-1155), 1520, (c.III, 1157), 1524, (c.III, 1158-1159), 2563-2564, (c.IV, 1985-1986); İBN MÂCE, en-Nikâh, 10, (c.I, 600, Hn: 1867), et-Ticârât, 13, (c.II, 734, Hn: 2172), 15, (c.II, 734, Hn: 2175), 16, (c.II, 735, Hn: 2178), 42, (c.II, 735, Hn: 2239); EBÛ DÂVÛD, en-Nikâh, 18, (c.II, 228, Hn: 2080), et-Talâk, 3, (c.II, 254, Hn: 2176), el-İcâre, 9-10, (c.III, 269, Hn: 3437-3438), 12, (c.III, 270, Hn: 3443-3444-3445), el-Edeb, 56, (c.IV, 280, Hn: 4917); TİRMİZÎ, en-Nikâh, 38, (c.III, 432, Hn: 1134), et-Talâk, 14, (c.III, 487, Hn: 1190), el-Buyû', 13, (c.III, 517, Hn: 1222), 14, (c.III, 519, Hn: 1224), 29, (c.III, 545, Hn: 1251-1252), 65, (c.III, 589, Hn: 1304), el-Bir ve's-Sile, 56, (c.IV, 356, Hn: 1988); NESÂÎ, en-Nikâh, 20, (c.VI, 71-72-73, Hn: 3239-3240-3241-3242), 19, (c.VII, 258, Hn: 4502), 21, (c.VII, 258, Hn: 4506), 17, (c.VII, 256, Hn: 4496), el-Muzârae, 2, (c.VII, 48, Hn: 3921), el-Buyû', 17, (c.VII, 256, Hn: 4497), 18, (c.VII, 257, Hn: 4498-4499), 20, (c.VII, 258, Hn: 4503-4504), 21, (c.VII, 258-259, Hn: 4506-4507).

¹¹⁵⁹ TİRMİZÎ, en-Nikâh, 38, (c.III, 432, Hn: 1134).

¹¹⁶⁰ TİRMİZÎ, el-Buyû', 65, (c.III, 589, Hn: 1304).

bekleyecekse bunu yapsın, ama velâ hakkı bizde kalır” cevabını verdiler. Hz. Âişe durumu Resûlullah’a (s.a.v) söyleyince: “*Sen onu satın alıp azat et. Zira velâ hakkı, azat eden kişinin olur*” buyurdu.

Sonrasında Resûlulla (s.a.v) bir konoşma yapmak üzere kalktı ve şöyle buyurdu: “*Bazı insanlara ne oluyor da Allah’ın Kitâb’ında yeri olmayan bazı şartlar ileri sürüyorlar! Allah’ın Kitâb’ında yeri olmayan bir şart, bir değil yüz şart dahi olsa geçersizdir! Bilin ki bu konuda Allah’ın Kitâb’ının hükmü uyulmaya daha layıktır ve onun koştığı bir şart sizin koşacağınız bir şarttan daha sağlamdır*”¹¹⁶¹.

Tirmizî: Âişe hadisi hasen sahihtir. Hişâm babası vasıtasıyla Âişe’den şöyle rivâyet etmiştir. Âişe şöyle demiştir: “Berire’nin kocası köle idi.” İkrime İbn Abbâs’tan rivâyet ederek şöyle demiştir: “Berire’nin kocasını gördüm köle idi ve adı da Muğis” idi.

İbn Ömer’den de böylece rivâyet edilmiş olup bazı ilim adamlarının görüşü bu hadise göredir.

A’mes’in, İbrahim’den, Esved’den, Âişe’den rivâyetine göre Âişe şöyle diyor: “Berire’nin kocası hür idi. Rasûlullah (s.a.v.), kocasına dönüp dönmekte onu serbest bıraktı.”

¹¹⁶¹ İMAM MÂLİK, et-Talâk 25, (c.II, 562), el-Vesıyye 17, (c.II, 780); İBN HANBEL, c.X, 464, (Hn: 6415), XXXX, 58, (Hn: 24053), XXXX, 180, (Hn: 24150), XXXX, 220, (Hn: 24187), c.XXXXI, 246, (Hn: 24722), c.XXXXI, 335, (Hn: 24839), c.XXXXI, 384, (Hn: 24896), c.XXXXI, 400, (Hn: 24919), c.XXXXI, 482, (Hn: 25031), c.XXXXII, 89, (Hn: 25170), c.XXXXII, 170, (Hn: 25284), c.XXXXII, 226, (Hn: 25366), c.XXXXII, 243, (Hn: 25393), c.XXXXII, 264, (Hn: 25426), c.XXXXII, 282, (Hn: 25452), c.XXXXII, 295, (Hn: 25468), c.XXXXII, 321, (Hn: 25504), c.XXXXII, 345, (Hn: 25533), c.XXXXII, 365, (Hn: 25564), c.XXXXII, 376, (Hn: 25585), c.XXXXII, 471, (Hn: 25717), c.XXXXII, 476, (Hn: 25726), c.XXXXII, 491, (Hn: 25755), c.XXXXII, 515, (Hn: 25786), c.XXXXIII, 355, (Hn: 26335); DÂRİMÎ, et-Talâk, 15, (c.III, 1471-1472, Hn: 2335-2336-2337); BUHÂRÎ, es-Salât, 69, (c.I, 98, Hn: 456), ez-Zekât, 61, (c.II, 128, Hn: 1493), el-Buyû’, 67, (c.III, 71, Hn: 2155), 73, (c.III, 73, Hn: 2168), el-İtuk, 10, (c.III, 147, Hn: 2536), el-Mukâtip, 1, (c.III, 151, Hn: 2560), 2, (c.III, 152, Hn:2561), 3, (c.III, 152, Hn: 2563), 4, (c.III, 152, Hn: 2564), 5, (c.III, 153, Hn: 2565), el-Hibetü ve Fadlihe, 5, (c.III, 155, Hn: 2578), eş-Şurût, 3, (c.III, 189, Hn: 2717), 10, (c.III, 191, Hn: 2726), 13, (c.III, 192, Hn: 2729), 17, (c.III, 198, Hn: 2735), en-Nikâh, 19, (c.VII, 8, Hn: 5097), eTalâk, 14, (c.VII, 47, Hn: 5279), 16, (c.VII, 48, Hn: 5284), el-Atime, 31, (c.VII, 77, Hn: 5430), Keffârât el-Eymâm, 8, (c.VIII, 146, Hn: 6717), el-Frâiz, 19, (c.VIII, 154, Hn: 6751), 20, (c.VIII, 154, Hn: 6754), 22, (c.VIII, 155, Hn: 6757-6758), 23, (c.VIII, 155, Hn: 6759-6760); MÜSLİM, ez-Zekât, (c.II, 755, Hn: 1075), el-İtuk, (c.II, 1141-1142-1143-1144, Hn: 1504); İBN MÂCE, et-Talâk, 29, (c.I, 670-671, Hn: 2074-2076), el-İtuk, 3, (c.II, 842, Hn: 2521); EBÛ DÂVÛD, et-Talâk, 20, (c.II, 270, Hn: 2233-2234), 21, (c.II, 270, Hn: 2235), 22, (c.II, 271, Hn: 2236), el-Ferâiz, 12, (c.III, 126, Hn: 2916), el-İtuk, 2, (c.IV, 21, Hn: 3929); TİRMİZÎ, er-Rida’, 7, (c.III, 452-453, Hn: 1154-1155), el-Buyû’, 34, (c.III, 549, Hn: 1256), el-Vesâyâ, 7, (c.IV, 436-437, Hn: 2124-2125); NESÂÎ, ez-Zekât, 99, (c.V, 107, Hn: 2614), et-Talâk, 29, (c.VI, 162, Hn: 3447-3448), 30, (c.VI, 163-164-165, Hn: 3449-3450-3451-3452-3453-3454), el-Buyû’, 78, (c.VII, 300, Hn: 4642-4643), 85, (c.VII, 305, Hn: 4655), 86, (c.VII, 305, Hn: 4656).

Ebû Avâne bu hadisi A'meş'den, İbrahim'den, Esved'den ve Âişe'den rivâyet etmiş olup Esved diyor ki: "Onun kocası hür idi." Tabiin ve daha sonraki dönemlerden ilim adamlarından bir kısmı uygulamalarını bu hadisle yaparlar.¹¹⁶²

3.17.13. Satışta Muhayyerlik

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdulla el-Medenî, Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): "*Alan ve satan birbirlerinden ayrılana kadar muhayyerdirler. Ancak satış muhayyerlik şartıyla yapılmışsa muhayyerlik (ayrıldıktan sonra da) devam eder*" buyurmuştur¹¹⁶³.

Tirmîzî: "Bu konuda Ebû Berze, Hakîm b. Hızâm, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Amr, Semure ve Ebû Hüreyre'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca İbn Ömer hadisi hasen sahihtir. Rasûlullah'in (s.a.v.) ashabından ve başka dönemlerden bazı ilim adamlarının uygulaması bu hadise göredir" demektedir.¹¹⁶⁴

3.17.14. Kazancın Riski Üstlenen Kişiyi Ait Olması

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Müslim b. Hâlid ez-Zencî (ö. 179/795), Hişâm b. Urve (ö. 145/762), Urve b. ez-Zubeyr b. Avvam (ö. ? Hz. Osmân'ın hilâfetinin ilk döneminde), Hz. Âişe bildiriyor: Adamın biri bir köle satın aldı. Köleyi çalıştırıp kazanç da elde ettikten sonra onun kusurlu olduğunu gördü. Kusuruyla birlikte sahibine iâde etmek isteyince satan kişi: "O zaman kölenin kazancını ver!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): "*Kazanç, riski üstlenen kişisindedir*" buyurdu¹¹⁶⁵.

Tirmîzî: "Bu hadis hasen sahihtir. Ayrıca bu hadis değişik yollarla da rivâyet edilmiş olup ilim adamlarının uygulaması bu hadise göredir" demektedir.¹¹⁶⁶

¹¹⁶² TİRMİZÎ, er-Radâ', 7, (c.III, 452-453).

¹¹⁶³ İMAM MÂLİK, el-Buyû' 79, (c.II, 671) ; İBN HANBEL, c.VIII, 64, (Hn: 4484), c.VIII, 173, (Hn: 4566), c.IX, 135, (Hn: 5130), c.IX, 151, (Hn: 5158), c.IX, 308, (Hn: 5418), c.X, 207, (Hn: 6006), c.X, 331, (Hn: 6193); BUHÂRÎ, el-Buyû', 42, (c.III, 64, Hn: 2107), 43, (c.III, 64, Hn: 2109), 44, (c.III, 64, Hn: 2111), 45, (c.III, 64, Hn: 2112-2113); MÜSLİM, el-Buyû' 1531, (c.III, 1163-1164); İBN MÂCE, et-Ticârât, 17, (c.II, 736, Hn: 2181); EBÛ DÂVÛD, el-İcâre, 17, (c.III, 272, Hn: 3454); TİRMİZÎ, el-Buyû', 26, (c.III, 539, Hn: 1245); NESÂÎ, el-Buyû', 9, (c.VII, 248-249-250, Hn: 4465-4466-4467-4468-4469-4470-4471-4472-4473-4474), 10, (c.VII, 250-251, Hn: 4475-4476-4477-4478-4479-4480).

¹¹⁶⁴ TİRMİZÎ, el-Buyû', 26, (c.III, 539).

¹¹⁶⁵ İBN HANBEL, c.XXXX, 272, (Hn: 24224), c.XXXXI, 344, (Hn: 24847), c.XXXXII, 164, (Hn: 25276), c.XXXXII, 486, (Hn: 25745), c.XXXXII, 137, (Hn: 25999); İBN MÂCE, et-Ticârât, 43, (c.II, 754, Hn: 2242-2243); EBÛ DÂVÛD, el-İcâre, 37, (c.III, 284, Hn: 3508-3509-3510); TİRMİZÎ, el-Buyû', 53, (c.III, 573-574, Hn: 1285-1286); NESÂÎ, el-Buyû', 15, (c.VII, 254, Hn: 4490).

¹¹⁶⁶ TİRMİZÎ, el-Buyû', 53, (c.III, 573-574).

3.17.15. Varlıklı Olanın Borcu İhmal etmesinî yasaklanması

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine Resûlullah (s.a.v): *"Kişinin imkanı varken borcunu ihmal etmesi zulumdur. Biriniz (bir kişide bulunan alacağı için) varlıklı birine havâle edilirse bunu Kabul etsin"* buyurmuştur. ¹¹⁶⁷

Bu rivâyet Müsli'in şartlarına göre sahihtir. Hadis-i şerifin Ebû Hureyre'den olan rivayeti Kütüb-i Tis'a'nın tümünde yer almıştır. Tirmîzî: Bu konuda İbn Ömer ve Şerîd b. Sûveyd es Sekafi'den de hadis rivâyet edilmiştir demektedir. ¹¹⁶⁸

3.17.16. Yolun Genişliği

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Cerîr b. Hâzim (ö. 170/786), ez-Zübeyr b. el-Hirrît (ö. ?), Ebû Abdullahikrime el-kuraşî (ö. 104/723), Ebû Hureyre der ki: *"Resûlullah (s.a.v) yol konusunda ihtilafa düşen kişilerle ilgili olarak, yolun genişliğinin yedi arşın olmasına hükmetti"* ¹¹⁶⁹.

Tirmîzî: Bu hadis Vekî'in rivâyetinden daha sahihtir. Ayrıca bu konuda İbn Abbâs'tan da hadis rivâyet edilmiştir. Beşîr b. Ka'b el Adevi'nin, Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiği hadis hasen sahihtir. Bazıları bu hadisi Katâde'den, Beşîr b. Nehîk'den ve Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir ki bu rivâyet pek sağlam değildir. ¹¹⁷⁰

3.17.17. Hak Eden İşçinin Ücretini Zamanında Vermemenin Cezası

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Yahyâ b. Süleym el-Hezzâ' (ö. 193/809), İsmâil b. Ümeyye (ö. 144/761), Saîd İbn Ebî Saîd el-Makbûrî, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Allah buyurdu ki Kıyamet günü şu üç kişinin hasmıyım. Ben kimin hasmı olursam kıyamet günü onu mağlup ederim: Benim (adım) ile söz verip sonra vefasızlık eden, hür bir kimseyi köle olarak satıp*

¹¹⁶⁷ İMAM MÂLİK, el-Buyû' 84, (c.II, 674); İBN HANBEL, c.XII, 290, (Hn: 7336), c.XII, 423, (Hn: 7453), c.XII, 505, (Hn: 7541), c.XIII, 508, (Hn: 8175), c.XIV, 475, (Hn: 8896), c.XIV, 503, (Hn: 8938), c.XVI, 47, (Hn: 9973), c.XVI, 50, (Hn: 9978); DÂRİMÎ, el-Buyû', 48, (c.III, 1684, Hn: 2628); BUHÂRÎ, el-Havâlât,1, (c.III, 94, Hn: 2287), 2, (c.III, 94, Hn: 2288), el-İstikrâz, 12, (c.III, 118, Hn: 2400); MÜSLİM, el-Buyû' 1564, (c.III, 1197); İBN MÂCE, es-Sadakât, 8, (c.II, 803, Hn: 2403); EBÛ DÂVÛD, el-Buyû', 10, (c.III, 247, Hn: 3345); TİRMİZÎ, el-Buyû', 78, (c.III, 592, Hn: 1308); NESÂÎ, el-Buyû', 101, (c.VII, 316-317, Hn: 4688-4691).

¹¹⁶⁸ TİRMİZÎ, el-Buyû', 78, (c.III, 592).

¹¹⁶⁹ İBN HANBEL, c.XII, 26, (Hn: 7126), c.XV, 332, (Hn: 9537), c.XVI, 68, (Hn: 10012), c.XVI, 127, (Hn: 10135); BUHÂRÎ, el-Mezâlim ve'l-Ğasb,1, (c.III, 127, Hn: ... ?) ; MÜSLİM, el-Musâkât, (c.III, 1232, Hn: 1613); İBN MÂCE, el-Ehkâm, 16, (c.II, 784, Hn: 2338); EBÛ DÂVÛD, el-Akdiye, 31, (c.III, 314, Hn: 3633); TİRMİZÎ, el-Ehkâm, 20, (c.III, 629, Hn: 1355-1356).

¹¹⁷⁰ TİRMİZÎ, el-Ehkâm, 20, (c.III, 629).

bedelini yiyen ve kişiyi ücretle çalıştırıp ondan faydalandıktan sonra ücretini vermeyen adam”¹¹⁷¹.

Elbânî, Buhârî'nin de isnadında yer alan Yahya b. Süleym'i İbn Hacer saduk ve seyyiü'l-hıfz olmakla tenkid ettiğini ve rivayet zayıftır demektedir.¹¹⁷² Riayetin fert olması ve tenkide uğraması yanın da Buhârî'nin raviden de sadece bu rivayeti nakletmesi hadisin hasen dereceside bir rivayet olduğuna işaret etmektedir.

3.17.18. Hayvanların Verdiği Zarar

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Harâm b. Sa'd b. Muhayyisâ bildiriyor: Berâ' b. Âzib'in bir devesi bir bahçeye girip ona zarar verince, Resûlullah (s.a.v) şu şekilde hüküm verdi: “Gündüz bahçeleri korumak, bahçe sahiplerine aittir. Hayvanların gece verdiği zararı hayvan sahipleri öder.”¹¹⁷³

Haram b. Sa'd b. el-Muhayyisa¹¹⁷⁴ tabiinden olup rivayetin sahabe ravisini zikretmemektedir. Bu açıdan rivayetin isnadı mürsel olduğu görülmektedir. Rivayetlerin tamamı İbn Muhayyisa tarikiyle nakledilmektedir. Rivayet fert ve mürseldir.

3.18. HEDİYE VE BAĞIŞ KİTABI

3.18.1. Kafirlerin Hediyesini Kabul Etmek

Yûnus b. Muhammed el-Mueddeb (ö. 207/823) ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Hammâd b. Seleme, Ali b. Zeyd b. Cedân (ö. 131/749), Enes b. Mâlik bildiriyor: “Bizans kralı, Hz. Peygamber'e (s.a.v) ince ipekten yapılmış bir kaftan hediye etti. Hâlâ, Resûlullah'ın (s.a.v) onu giyince kollarının uzunluğundan dolayı nasıl sallandığını görür gibiyim. Ordakiler kaftana dokunup: “Ey Allah'ın Resûlü! Bu sana gökyüzünden mi indirildi?” demeye başlayınca Hz. Peygamber (s.a.v): “Bunun nesini beğeniyorsunuz? Muhammed'in canı elinde olana yemin ederim ki; Sa'd b. Mu'âz'ın cennetteki mendilleri bundan daha hayırlıdır” buyurduktan sonra onu Câfer b. Ebî Tâlib'e gönderdi. Câfer kaftanı giyince Resûlullah (s.a.v): “Bunu

¹¹⁷¹ İBN HANBEL, c.XIV, 318, (Hn: 8692); BUHÂRÎ, el-Buyû',106, (c.III, 82, Hn: 2227), el-İcâre, 10, (c.III, 90, Hn: 2270); İBN MÂCE, er-Ruhû, 4, (c.II, 816, Hn: 2442).

¹¹⁷² Elbanî zayıf demektedir. Bkz. İbn Mace, (c.II, 816, Hn: 2442).

¹¹⁷³ İBN HANBEL, c.XXIX, 97, (Hn: 2369); Abdurrezzâk, *Tefsir*, (c.II, 388, Hn: 1876); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, (c.VI, 9, Hn: 29059); İbn Mace, *Ahkâm*,13, (c.II, 781, Hn: 233).

¹¹⁷⁴ Bkz. BUHÂRÎ, *Tarihu'l-Kebîr*, c.IV, 210; Kasım b. Kutluboğa, *Es-Sikât Limenlem Yek'a Fi Kütüb-İ Sitte*, Tah. Şadi b. Muhammed, Merkezi'n-Numân, 1. Baskı., Sana, 1432/2011, c.IV, 394.

giymen için göndermedim” buyurdu. Câfer: “Peki ne yapayım?” diye sorunca ise: “Bunu kardeşin Necâşî’ye gönder” buyurdu.¹¹⁷⁵

Tirmizî, “Bu konuda Esmâ Binti ebî Bekir’den de hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis sahihtir” demektedir.¹¹⁷⁶

3.19. VASIYETLER KİTABI

3.19.1. Müslümanın Vasiyetini Yazması

İshâk b. İisâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Nâfi’ Ebû Abdullahel-Medenî, Abdullah b. Ömer’in bildirdiğine göre Resulullah (s.a.v): “*Müslümanın, vasiyeti edecek bir şeyi olup ta vasiyetini yazmadan iki gece geçirme hakkı yoktur*” buyurdu.¹¹⁷⁷

Tirmizî, bu konuda İbn Ebi’l-Evfâ da rivâyet etmiştir. Zührî, Sâlim ve İbn Ömer’den benzeri şekilde hadis rivâyet edilmiştir.. Ayrıca İbn Ömer hadisi hasen sahihtir.¹¹⁷⁸

3.20. FERÂİZ (MİRAS) KİTABI

3.20.1. Ninenin Payı

İshâk b. Süleyman er-Râzî ve İshâk b. İisâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes vastasıyla, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Osmân b. Harşe- İshâk b. İisâ et-Tabb’a der ki: Osmân b. İshâk b. Harşe’den-. Abdullah b. Hanbel, Musab ez-Zübeyrî, İmam Mâlik b. Enes vastasıyla, Osmân b. İshâk b. Harşe’den, Ka’bîsa b. Zueyb der ki: Hz. Ebû Bekr’e bir nine gelip torununun mirasındaki payını sordu. Ebû Bekr: “Kitâb’da senin miras alacağına dair bir şey bilmiyorum. Resûlullah’ın (s.a.v) de bu konuda verdiği bir hüküm bilmiyorum. Halka bu konuyu sorayım” dedi. Sorduğunda da Muğîre b. Şu’be: “Resûlullah’ın (s.a.v) bu konda altıda bir hisse

¹¹⁷⁵ İBN HANBEL, c.XIX, 145, (Hn: 12093), c.XIX, 254, (Hn: 12223), c.XX, 395, (Hn: 13148), c.XX, 415, (Hn: 13188), c.XXI, 90, (Hn: 13395), c.XXI, 92, (Hn: 13400), c.XXI, 123, (Hn: 13455), c.XXI, 145, (Hn: 13492), c.XXI, 227, (Hn: 13626), c.XXI, 377, (Hn: 13938); BUHÂRÎ, el-Hibe, 26, (c.III, 163, Hn: 2615-2616), Bidü’l-Hâlk, 8, (c.IV, 118, Hn: 3248); MÜSLİM, Fadâil es-Sahâbe, (c.IV, 1916, Hn: 2469); EBÛ DÂVÛD, el-Libâs, 9, (c.IV, 47, Hn: 4047); TİRMİZÎ, el-Libâs, 3, (c.IV, 218, Hn: 1723); ez-Zîne, 88, (c.VIII, 199, Hn: 5302).

¹¹⁷⁶ TİRMİZÎ, el-Libâs, 3, (c.IV, 218).

¹¹⁷⁷ İMAM MÂLİK, el-Vasiyye 1, (c.II, 761); İBN HANBEL, c.VIII, 43, (Hn: 4469), c.VIII, 184, (Hn: 4578), c.VIII, 502, (Hn: 4902), c.IX, 128, (Hn: 5118), c.IX, 171, (Hn: 5197), c.IX, 364-365, (Hn: 5511-5513), c.X, 264, (Hn: 6100); DÂRİMÎ, el-Vasâyâ, 1, (c.IV, Hn: 2027); BUHÂRÎ, el-Vasâyâ, 1, (c.IV, 2, Hn: 2738); MÜSLİM, el-Vasiyye, (c.III, 1249-1250, Hn: 1627); İbn Nâce, el-Vasâyâ, 2, (c.II, 901-902, Hn: 2699-2702), EBÛ DÂVÛD, el-Vasâyâ, 1, (c.III, 112, Hn: 2862); TİRMİZÎ, el-Cenâiz, 5, (c.III, 295, Hn: 974), el-Vasâyâ, 3, (c.IV, 432, Hn: 2118); NESÂÎ, el-Vasâyâ, 1, (c.VI, 238-239, Hn: 3615-3616-3618-3619), .

¹¹⁷⁸ TİRMİZÎ, el-Cenâiz, 5, (c.III, 295), el-Vasâyâ, 3, (c.IV, 432).

verilmesine hükmettiğine şahit oldum” deyince, Ebû Bekr: “Seninle beraber buna şahitlik eden biri var mı?” diye sordu. Muhammed b. Mesleme kalkıp aynı şeyi söyleyince Ebû Bekr, nineye mirasın altıda birini verdi .¹¹⁷⁹

Tirmizî: Bu konuda Büreyde’den de hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis İbn Uyeyne’nin hadisinden daha sahihtir.¹¹⁸⁰

3.20.2. Resûlullah (s.a.v) Terkettiği Miras Sadakadır

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî (ö. 125/743), Urve b. Zübeyr, Hz. Âişe bildiriyor: Resûlullah (s.a.v) Vefat ettiği zaman hanımları, miraslarını talep etsin diye Osman’ı, Ebû Bekr’e göndermek istediler. Âişe onlara: Resûlullah (s.a.v): “*Biz miras bırakmayız. Bizim terekemiz sadakadır*” buyurmadı mı? Dedi¹¹⁸¹.

Bu rivâyet Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise Buhârî ve Müslimîn ricâlidirler ve onlar sikadırlar. Rivâyeti imam Mâlik Muvatta’ında tahrir etmiştir. Ve isnadiyla İbn Hanbel, Buhârî, Muslim ve Ebû Dâvûd nakletmişlerdir.

3.21.DAVALAR VE HÜKÜMLER KİTABI

3.21.1. Şahitlik

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah İbn Ebî Bekr, Babası İbn Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr el-Ensârî, Abdullah b. Amr b. Osmân (ö. 96/715), Ebû Amre Amr b. Muhsan el-Ensârî (ö. Siffîn savaşında), Zeyd b. Hâlid el-Cühenî’nin (ö. 68/688) bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “*Size şahitlerin en hayırlısını bildireyim mi? İstemedenden şahitliği kendiliğinden yapan kişidir*” buyurdu.¹¹⁸²

Tirmizî: Bu hadis bu şekliyle hasen garibtir söylemiştir.¹¹⁸³

¹¹⁷⁹ İMAM MÂLİK, el-Ferâiz 4, (c.II, 513), 14, (c.II, 520); İBN HANBEL, c.XXIX, 493, (Hn: 17978), c.XXIX, 499, (Hn: 17980); İBN MÂCE, el-Ferâiz, 4, (c.II, 909, Hn: 2724); EBÛ DÂVÛD, el-Ferâiz, 5, (c.III, 121, Hn: 2894); TİRMİZÎ, el-Ferâiz, 10, (c.IV, 420, Hn: 2101).

¹¹⁸⁰ TİRMİZÎ, el-Ferâiz, 10, (c.IV, 420).

¹¹⁸¹ İMAM MÂLİK, el-Kelâm 27, (c.II, 993); İBN HANBEL, c.XXII, 59, (Hn: 25125), c.XXIII, 302, (Hn: 26260); BUHÂRÎ, Ferâiz, 3, (c.VIII, 149-50, Hn: 6727-6730); MÜSLİM, el-Cihad ve’s-Siyer 1758, (c.III, 1379); EBÛ DÂVÛD, el-Harac ve’l-İmâra ve’l-Fey’, 19, (c.III, 144, Hn: 2976).

¹¹⁸² İMAM MÂLİK, el-Akdiye 3, (c.II, 720); İBN HANBEL, c.XXVIII, 281, 281, (Hn: 17047), c.XXVIII, 294, (Hn: 17062), c.XXXVI, 7, (Hn: 21673), c.XXXVI, 15, (Hn: 21683), c.XXXVI, 18, (Hn: 21687); MÜSLİM, el-Akdiye 1719, (c.III, 1344); İBN MÂCE, el-Ahkam, 28, (c.II, 792, Hn: 2364); EBÛ DÂVÛD, el-Akdiye, 13, (c.III, 304, Hn: 3596); TİRMİZÎ, eş-Şehâdât, 1, (c.IV, 544-545, Hn: 2295-2297).

¹¹⁸³ TİRMİZÎ, eş-Şehâdât, 1, (c.IV, 545).

3.22. ÖLDÜRME, YARALAMA VE DİYETLER KİTABI

3.22.1. Çoban Köpeği Veya Av Köpeğinin Beslenmesi

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdullahel-Medenî, Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Hz. Resulullah (s.a.v): "*Çoban köpeği veya av köpeği dışında köpek besleyenin amelinden her gün iki kırat eksilir*" buyurdu.¹¹⁸⁴

Tirmizî: Bu konuda Abdullah b. Muğaffel, Ebû Hüreyre, Sûfyân b. Ebî Züheyr'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca: İbn Ömer hadisi hasen sahihtir. Rasûlullah (s.a.v.)'den "Ekin köpeği (Ziraat köpeği)" ilavesi yapılarak ta hadis rivâyet edilmiştir.¹¹⁸⁵

3.22.2. Caninin Diyeti ve Katilin Yakınlarının Diyet Ödemesi

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî, Muhammed b. Müslim b. Şehap ez-Zührî, Saîd b. el-Museyyib (ö. 90/709 dan sonra), Ebû Hureyre der ki: Resûlullah'ın (s.a.v) Huzeyl Kabilesinden Lihyân oğullarından olan bir kadının çocuğunu (darbe alarak) ölü olarak düşürmesi üzere ona diyet olarak bir köle veya cariye verilmesine hükmetti. Köle veya cariye vermesine hükmettiği kadın da ölünce, mirasının çocuklarına ve kocasına verilmesine, diyeti de asabesinin (baba tarafından akrabalarının) ödemesine hüküm kıldı".¹¹⁸⁶

Tirmizî: Bu konuda Hamel İbn Mâlik b. Nabiğa ve Muğîre b. Şu'be'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre hadisi hasen sahihtir. Yunus; bu hadisi Zührî'den, Saîd b. Müseyyeb'den, Ebû Seleme'den ve Ebû Hüreyre'den benzeri şekilde rivâyet etmiştir. Yine bu hadisi Mâlik; Zührî'den, Ebû Seleme'den, Ebû

¹¹⁸⁴ İMAM MÂLİK, el-İsti'zan 13-14, (c.II, 969); İBN HANBEL, c.VIII, 55, (Hn: 4479), c.VIII, 150, (Hn: 4549), c.VIII, 366, (Hn: 4744), c.VIII, 431, (Hn: 4813), c.IX, 12, (Hn: 4944), c.IX, 95, (Hn: 5073), c.IX, 157 (Hn: 5171), c.IX, 197-198, (Hn: 5254), c.IX, 291, (Hn: 5393), c.IX, 361, (Hn: 5505), c.X, 55, (Hn: 5775), c.X, 153, (Hn: 5925), c.X, 185, (Hn: 5975), c.X, 312, (Hn: 6171), c.X, 397, (Hn: 6315), c.X, 410, (Hn: 6335), c.X, 414, (Hn: 6342), c.X, 478, (Hn: 6443); DÂRİMÎ, es-Sayd, 2, (c.II, Hn: 2047), 3, (c.II, 1276, Hn: 2050); BUHÂRÎ, Bidu'l-Halk, 17, (c.IV, 130, Hn: 3323), ez-Zebâih, 6, (c.VII, 87, Hn: 5480-5481-5482); MÜSLİM, el-Musakât 1570-1571-1574, (c.III, 1200-1201-1202); İBN MÂCE, es-Sayd, 1, (c.II, 1068, Hn: 3202-3203); TİRMİZÎ, el-Ehkâm ve'l-Fevâid, 4, (c.IV, 79, Hn: 1487-1488), NESÂÎ, es-Sayd ve'z-Zebâih, 9, (c.VII, 184, Hn: 4277-4278-4279), 12, (c.VII, 186-188-189, Hn: 4284-4286-4287-4291).

¹¹⁸⁵ TİRMİZÎ, el-Ehkâm ve'l-Fevâid, 4, (c.IV, 79).

¹¹⁸⁶ İMAM MÂLİK, el-Ukûl 5, (c.II, 855); İBN HANBEL, c.XII, 151, (Hn: 7217), c.XII, 132, (Hn: 7703), c.XV, 409, (Hn: 9655), c.XVI, 285, (Hn: 10467), c.XVI, 533, (Hn: 10916); DÂRİMÎ, ed-Diyyât, 21, (c.III, 1539, Hn: 2427); BUHÂRÎ, et-Tıbb, 45, (c.VII, 135, Hn: 5758-5759), el-Ferâiz, 11, (c.VIII, 152, Hn: 6740), ed-Diyyât, 25, (c.IX, 11, Hn: 6904), 26, (c.IX, 11, Hn: 6909-6910); MÜSLİM, el-Kasâme ve'l-Muhârabe ve'l-Kisâs ve'd-Diyyât 1981, (c.III, 1309); İBN MÂCE, ed-Diyyât, 11, (c.II, 882, Hn: 2639); EBÛ DÂVÛD, ed-Diyyât, 21, (c.IV, 192-193, Hn: 4576-4579); TİRMİZÎ, ed-Diyyât, 15, (c.IV, 23, Hn: 1410), el-Ferâiz, 19, (c.IV, 426, Hn: 2111); NESÂÎ, el-Kasâme, 38, (c.VIII, 47-48, Hn: 4817-4818-4819).

Hüeyre'den rivâyet ettiği gibi ayrıca Zührî'den Saîd b. Müseyyeb'den de mürsel olarak rivâyet etmiştir.¹¹⁸⁷

3.23. HADLER (ŞERİ CEZALAR) KİTABI

3.23.1. Zina Eden Evli Kişinin Recmedilmesi (Taşlanması)

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Cerîr b. Hâzim¹¹⁸⁸, Ya'la b. Hakîm (ö. 121-130/739-748)¹¹⁸⁹, Ebû Abdullah İkrime el-Medenî (ö. 104/723)¹¹⁹⁰, Abdullah b. Abbâs bildiriyor: Mâiz b. Mâlik, Allah Resûlü'ne (s.a.v) gelince (ve itirafta bulununca), ona: “Belki onu öpmüşsündür veya göz atmışsındır veya sadece bakmışsındır” buyurdu. Mâiz ise: “Hayır” dedi. Resûlullah (s.a.v): “Onunla ilişkiye girdin mi?” diye sorunca Mâiz: “Evet” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) recmedilmesini emretti.¹¹⁹¹

Tirmizî: Bu konuda Sâib b. Yezîd'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca İbn Abbâs hadisi hasen sahihtir. Şu'be bu hadisi Simak b. Harb'den ve Saîd b.

¹¹⁸⁷ TİRMİZÎ, ed-Diyât, 15, (c.IV, 23), el-Ferâiz, 19, (c.IV, 426).

¹¹⁸⁸ İbn Hibban, Cerir b. Hazim'ı sikatında zikretmekle birlikte onun hafızasından naklettiği rivâyetlerde genellikle hata yaptığını ifade etmektedir. Şube, onu Basra'da iki hafızdan biri olduğunu, İbn Mâin, Katadeden nakile onun zayıf olduğunu ve zararı yok sözünü nakletmektedir. Ebû Hatim er-Razî onun saduk v esakih bir ravi olduğunu ancak ölmeden bir yıl önce ihtilat ettiğini haber vermektedir. Buhârî onun vehmle tenkit etmektedir. Ebû Dâvud insanlar ihtilatı sebebiyle ondan uzaklaştılar demektir. Abdurrahman b. Mehdî onun ihtilat ettiği dönemde kimsenin ondan hadis işitmediğini haber vermektedir. Zehebi ise buna ilaveten fert rivayetlerinde münkerlik ve gariblik vardır dedi. Bkz. İBN HİBBÂN, *Sikât*, c.VI, 145; el-CÜRĀNÎ, *el-Kamî fî Duafâi'r-Ricâl*, c.II, 345; EBU'L-VELİDİ'L-ENDULUSÎ, *Et-Tadi'l-Ve't-Tercih Liman Harrace Lehu El-Buhârîyyu Fi'k-Câmiu's-Sahih*, c.I, 458; ZEHEBÎ, *Tarihu'l-İslam*, c.IV, 320; *Siyeru A'lemu'n-Nübelâ*, c.VII, 98.

¹¹⁸⁹ Ebû Zur'a, Ahmed b. Hanbel, İbn main, Nesâî ve ez-Zehebî onu için sika dedi. Ebû Hatim onun zararı yok dedi. İbn Hiraş ve Ya'kûb b. Süfyan onun saduk olduğunu bildirdi. Bkz. EBÛ ZUR'A, *ed-Duafâ*, c.III, 957; EBU'L-VELİDİ'L-ENDULUSÎ, *et-Tadi'l-Ve't-Tercih*, c.III, 1246; İBN ASAKİR, *Tarihu Dimeşk*, c.LXXIV, 194; MİZZÎ, *Tehzib*, c.XXXII, 384; ez-ZEHEBÎ, *el-Kâşif*, c.II, 397.

¹¹⁹⁰ İbn Sa'd, İbn Abbas'ın azatlası İkrime hakkında onun ilimde derya ve soru sorulabilecek alim olduğunu ifade etmiştir. Salim b. Miskin tefsir konusunda döneminin en alim idi demektir. İbn Mâin ve İclî, onun için sika demektirler. İclî insanlar onun Haruriye'den biri olamkla tenkitlerine şaret etmiştir. Eyub onu sika görmesen rivayet etmezdim dedi. İbn Hatim babasına onu sorduğunda onun sika ve sikalardan rivayetlerinin delil olduğunu bildirmiştir. Tabiinden İbn Abbas'ın öğrencileri içerisinde tebarüz etmiş. Bkz. İBN SA'D, *Tabakâtül-Kübrâ*, c.II, 385; İBN MAİN, *Tarihu Rivayetu Dârimî*, c.I, 162; BUHÂRÎ, *Tarihu Kebir*, c.VII, 49; el-İCLÎ, *Tarhu's-Sikât*, c.I, 339; İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.VII, 9; İBN HİBBÂN, *es-Sikât*, c.V, 230.

¹¹⁹¹ İBN HANBEL, c.IV, 32, (Hn: 2129), c.IV, 81, (Hn: 2202), c.IV, 155, (Hn: 2310), c.IV, 253, (Hn: 2433), c.IV, 375, (Hn: 2617), c.V, 61, (Hn: 2874), c.V, 139, (Hn: 2998), c.V, 158, (Hn: 3028); BUHÂRÎ, *el-Hudûd*, 29, (c.VIII, 167, Hn: 6824); MÜSLİM, *el-Hudûd* 1693, (c.III, 1320); EBÛ DÂVÛD, *el-Hudûd*, 24, (c.IV, 146-147, Hn: 4421-4425-4426-4427), TİRMİZÎ, *el-Hudûd*, 4, (c.IV, 35, Hn: 1427).

Cübeyr'den mürsel olarak rivâyet etmiş olup bu rivâyetinde “ibn Abbâs'tan” dememiştir.¹¹⁹²

2.24. NİKÂH KİTABI

3.24.1. Bakire ve Dulun Evliliği

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî, Abdullah b. Abdurrahmân İbn Ebî Hüseyin (ö. 121-130/739-748), Adiy b. Adiy (ö. 120/738), Babasından Adiy b. Umeyre el-Kindî (ö. Muâviye'nin hilafetinde) bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “(Evlenme konusunda) dul kadın, kendisi söz sahibidir. Bekâr kızın razı olması ise susmasıdır” buyurmuştur.¹¹⁹³

Bu rivâyetin isnadında inkita' vardır. Çünkü Adiy b. Adiy babasından duyarak bu hadisi almamıştır. Ortalarında el-Urs b. Ömeyra zikredilmemiştir¹¹⁹⁴. Eğer olsaydı muttasil olarak sahih derecesini kazanmış olurdu. Bu sebeble zayıf haline gelmiştir.

3.24.2. Kızın Susması Kabuldür

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî, Abdullah b. Abdurrahmân İbn Ebî Hüseyin (ö. 121-130/739-748), Adiy b. Adiy (ö. 120/738), Babasından Adiy b. Umeyre el-Kindî (ö. Muâviye'nin hilafetinde) bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “Kadınlar evlendirirken muvafakatlarını alın” buyurdu. Kendisine: “Ey Allah'ın Resûlü! Bakire kız (bu konuda konuşmaya) utanır” denilince: “Dul kadın bu konuda söz sahibidir. Bakire kızın susması da Kabul etmesi demektir” buyurdu.¹¹⁹⁵

Bu rivâyet önceki rivâyetten daha da açıkca nakledilmektedir. Ancak Munkatî' olarak nakledilmiştir. Bu konuda başka sahabe'den sahih ve sâbit şekilde rivâyet edilmesi sebebiyle sahihun li-Gayrihi derecesini kazanmaktadır.

3.24.3. Babasının Kızın İzni Olmadan Nikahın Geçersizliği

Abdurrahmân b. Mehdî, İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Musab ez-Zübeyrî, İmam Mâlik b. Enes vastasıyla, Abdurrahmân b. el-Kâsim'den (ö. 126/744), Babasından

¹¹⁹² TİRMİZÎ, el-Hudûd, 4, (c.IV, 35).

¹¹⁹³ İBN HANBEL, c.XXIX, 260-261, (Hn: 17722-17724), İBN MÂCE, en-Nikâh, 11, (c.I, 602, Hn: 1872).

¹¹⁹⁴ EBU'L-ABBÂS, Şihâbeddîn Ahmed İbn Ebî Bekr b. Kaymâz el-Bavsîrî el-Kinânî (ö. 840/1436), *Misbâh ez-Zucâce fi Zevâid İbn Mâce*, (Thk.) Muhammed el-Muntaka, Dâru'l-Arabiyye, Beyrût, 2. Baskı, 1403/, c.II, s.101.

¹¹⁹⁵ İBN HANBEL, c.XXIX, 260-261, (Hn: 17722-17724), İBN MÂCE, en-Nikâh, 11, (c.I, 602, Hn: 1872).

el-Kâsim b. Muhammed İbn Ebî Bekr es-Sıddîk (ö. 106/725), Yezîd b. Cârîye'nin iki oğlu Abdurrahmân (ö. 93/712) ve Kardeşi Mucemmi' (ö. 51-60/671-680), Hansâ' binti Hizâme'den (ö. ?) bildiriyor: "Kendisi istemediği halde babası onu zorla evlendirmiştir. Kendisi dul biri idi. Ancak Allah Resûlü (s.a.v) bu nikâhı geçersiz kıldı.¹¹⁹⁶

Bu hadis-i şerif, buluğa ermiş bir kızı izni alınmadan evlendirmenin caiz ve sahih olmadığını söyleyen ulemanın delilidir. Bu rivâyet Buhârî'nin şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikadılar buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Rivâyeti imam Mâlik tahrir etmiştir. Ve isnadıyla İbn Hanbel, Buhârî ve Nesâî tahrir etmişlerdir.

3.24.4. Kur'an Öğretiminin Mehir Sayılması

İbn Hanbel, Abdurrahmân b. Mehdî ve İshâk b. İsa et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû Hâzim Selemete b. Dînâr el-Medenî, Sehl b. Sa'd anlatıyor: Kadının biri Allah Resûlü! Ben kendimi sana hibe ettim" dedi ve uzun bir müddet ayakta bekledi. Adamın biri kalkıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Eğer senin ona ihtiyacın yoksa onu benimle evlendir" dedi. Resûlullah (s.a.v), adama: "*Yanında (mehir verecek) bir şey var mı?*" Diye sordu. Adam: "Yanımda bu izarımdan başka bir şey yok" deyince, Rasûlullah (s.a.v): "*Eğer onu izarını verecek olursan sen de izarısız oturup kalırsın. Verebileceğin başka bir şeyin var mı bir bak?*" buyurdu. Adam: "Bir şey bulamadım" deyince, Allah Resûlü (s.a.v): "*Demirden de olsa bir yüzük bulmaya bak*" buyurdu. Adam arayıp bir şey bulamayınca, Resûlullah (s.a.v): "*Kur'an'dan ezberinde bir şey var mı?*" diye sordu. Adam sûrelerin isimlerini söyleyerek: "Evet, filan sûre ve filan sûre var" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v): "*Kur'an'dan ezber bildiğine karşılık seni onunla evlendirdim*" buyurdu.¹¹⁹⁷

Tirmizî: "Bu hadis hasen sahihtir. Şâfiî uygulamalarına bu hadisi delil alır ve şöyle derdi: "Erkeğin kadına mehir olarak vereceği bir şeyi yoksa; Kur'ân'dan öğreteceği bir sûre karşılığında nikahlaması caizdir." Bazı ilim adamları da: "Nikahı

¹¹⁹⁶ İMAM MÂLİK, en-Nikâh 25, (c.II, 535); İBN HANBEL, c.XXXXIV, 370, (Hn: 26786); BUHÂRÎ, en-Nikâh, 43, (c.VII, 18, Hn: 5138), el-İkrâh, 3, (c.IX, 20, Hn: 6945); EBÛ DÂVÛD, en-Nikâh, 26, (c.II, 233, Hn: 2101); NESÂÎ, en-Nikâh, 35, (c.VI, 86, Hn: 3268).

¹¹⁹⁷ İMAM MÂLİK, en-Nikâh 8, (c.II, 526); İBN HANBEL, c.XXXVII, 458, (Hn: 22798), c.XXXVII, 487, (Hn: 22831), c.XXXVII, 498, (Hn: 22850); DÂRİMÎ, en-Nikâh, 19, (c.III, 1412, Hn: 2247); BUHÂRÎ, el-Vekâle, 9, (c.III, 100, Hn: 2310), Fadâil el-Kur'ân, 21, (c.VI, 192, Hn: 5029), Tefsîr el-Kur'ân, 22, (c.VI, 192, Hn: 5030), en-Nikâh, 15, (c.VII, 6, Hn: 5087), en-Nikâh, 33, (c.VII, 13, Hn: 5121), 36, (c.VII, 14, Hn: 5126), 41, (c.VII, 17, Hn: 5135), 45, (c.VII, 18, Hn: 5141), 51, (c.VII, 20, Hn: 5149), 52, (c.VII, 20, Hn: 5150), el-Libâs, 49, (c.VII, 156, Hn: 5871), et-Tevhîd, (c.IX, 124, Hn: 7417); MÜSLİM, en-Nikâh, 1425, (c.II, 1025); İBN MÂCE, en-Nikâh, 17, (c.I, 608, Hn: 1889); EBÛ DÂVÛD, en-Nikâh, 31, (c.II, 236, Hn: 2111); TİRMİZÎ, en-Nikâh, 23, (c.III, 431, Hn: 1114); NESÂÎ, en-Nikâh, 1, (c.VI, 54, Hn: 3200), 41, (c.VI, 91, Hn: 3280), 62, (c.VI, 113, Hn: 3339), 69, (c.VI, 123, Hn: 3359).

caizdir fakat sonradan eline geçerse denklelerinin mehir miktarı kadar, mehir vermesi gerekir” dediler. Ahmed, İshâk ve Küfeliler bu kanaattedirler.”¹¹⁹⁸

3.24.5. Nikâha Engel Olan Şeyler

Abdurrahmân b. Mehdî ve İshâk b. İsa et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû’z-Zinâd Abdullah b. Zekvân, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A’rec, Ebû Hureyre bildiriyor Resûlullah (s.a.v): “Bir kadınla halası veya bir kadınla teyzesi il eayni kişinin nikâh altında bir arda toplanmaz” buyurdu.¹¹⁹⁹

Tirmîzî: İbn Abbâs ve Ebû Hüreyre hadisi hasen sahihtir. İlim adamlarının çumhuri uygulamalarını bu hadisle yaparlar. Aralarında ihtilaf olduğunu bilmiyoruz. Şöyle ki: Bir erkeğin bir kadınla okadının halasını ve teyzesini nikahı altında toplaması caiz değildir. Şayet bir kadını halasının üstüne veya teyzesinin üstüne veya halayı kardeş kızının üzerine nikahlarsa sonrakinin nikahı geçersizdir. İlim adamlarının çoğunluğu bu görüştedir. Ayrıca: Şa’bî, Ebû Hüreyre’ye yetmiş ve ondan hadis rivâyet etmiştir. Muhammed’e bu hususu sorduğumda “Doğrudur” dedi. Şa’bî; bir adam vasıtasıyla Ebû Hüreyre’den hadis rivâyet etmiştir.¹²⁰⁰

3.24.6. Azilin Yasaklanması Ve Kerih Görülmesi

İbn Hanbel, İshâk b. İsa et-Tabb’a, Abdullah b. Lehîa, Ca’fer b. Rabîa (ö. 136/754), Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Muharrar İbn Ebî Hureyre (ö. Ömer b. Abdülazîz’in hilafetinde), babasından Ebû Hureyre, Ömer b. el-Hattâb bildiriyor: “Hz. Peygamber (s.a.v), izni olmadan hür olan kadında (azil)¹²⁰¹ yapmayı yasakladı”.¹²⁰²

Rivâyeti İbn Hanbel *Müsned*’inde İbn Lehîa tarikiyle tahrir etmiştir. Ebû Dâvûd ve İbn Mâce ise mutabi’ olarak Ebu’n-Nadr Hâşim b. el-Kâsim isnadiyla rivâyeti nakletmişlerdir. Bu yüzden elimizdeki hadis hasen derecesini kazanmaktadır.

¹¹⁹⁸ TİRMİZÎ, en-Nikâh, 23, (c.III, 431).

¹¹⁹⁹ İMAM MÂLİK, en-Nikâh 20, (c.II, 532), el-Kadar, 7, (c.II, 900); İBN HANBEL, c.XII, 34, (Hn: 7133), c.XII, 429, (Hn: 7463), c.XV, 63, (Hn: 9124), c.XV, 110, (Hn: 9203), c.XV, 265, (Hn: 9446), c.XV, 303, (Hn: 9500), c.XV, 309, (Hn: 9586), c.XV, 519, (Hn: 9834), c.XVI, 35, (Hn: 9952), c.XVI, 57, (Hn: 9995), c.XVI, 130, (Hn: 10139), c.XVI, 227, (Hn: 10346), c.XVI, 354, (Hn: 10605), c.XVI, 405-406, (Hn: 10689-10690), c.XVI, 416, (Hn: 10712), c.XVI, 419, (Hn: 10717), c.XVI, 491, (Hn: 10844), c.XVI, 516, (Hn: 10886); DÂRİMÎ, en-Nikâh, 8, (c.III, 1394, Hn: 2224-2225); BUHÂRÎ, en-Nikâh, 28, (c.VII, 12, Hn: 5109-5110); MÜSLİM, en-Nikâh 1408, (c.II, 1028-1029-1030); İBN MÂCE, en-Nikâh, 31, (c.I, 621, Hn: 1929); EBÛ DÂVÛD, en-Nikâh, 13, (c.II, 224, Hn: 2065-2066); TİRMİZÎ, en-Nikâh, 31, (c.III, 425, (Hn: 1126); NESÂÎ, en-Nikâh, 47, (c.VI, 96-97-98, Hn: 3288-3289-3290-3291-3292-3293-3294-3295-3296).

¹²⁰⁰ TİRMİZÎ, en-Nikâh, 31, (c.III, 425).

¹²⁰¹ Doğum kontrolü amaçlı olarak erkeğin ilişki sırasında dışarı boşalması demektir.

¹²⁰² İBN HANBEL, c.I, 339, (Hn: 212); İBN MÂCE, en-Nikâh, 30, (c.I, 620, Hn: 1928).

3.25.TALÂK (BOŞANMA) KİTABI

3.25.1. Liân (Lanetleşme)

Abdurrahmân b. Mehdî ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes vasıtasıyla, Muhammed b. Müslim ez-Zührî'den, Sehl b. Sa'd bildiriyor: Uveymir el-Aclânî, Ensar'dan Âsim b. Adiyeye gelerek şöyle dedi: Ey Âsim! karısını yabancı biriyle yakalayan adama ne dersin, o yabancıyı öldürse, siz de (kisas olarak) onu öldürür müsünüz?, veya bu durumda bu adam ne yapmalı? Benim adıma bu meseleyi Resûlullah (s.a.v.)'a sorsana? dedi. Asım, Resûlullah (s.a.v.)'a sorunca, Resûlullah bu sorulardan hoşlanmadı ve ayıpladı (kınadı). Öyle ki Resûlullah (s.a.v.)'dan işittikleri Âsim'in ağırına (zoruna) gitti. Asım evine dönünce Uveymir onun yanına gelerek: "Ey Âsim! Resûlullah sana ne cevap verdi?" diye sordu. Âsim: "Başıma iş açtın. Resûlullah sorduğum meseleden hoşlanmadı" deyince Uveymir: " Vallahi Resûlullah'a (s.a.v.) sormadan bu meselenin peşini bırakmam" dedi. bunun üzerine Uveymir, Resûlullah (s.a.v.) ashopla birlikteyken yanına vardı ve dedi ki: Ey Resûlallah (s.a.v), karısını yabancı biriyle yakalayan adama ne dersin, o yabancıyı öldürse siz de onu (kisas olarak) öldürür müsünüz veya bu durumda bu adam ne yapmalı? Diye sordu. Resûlullah (s.a.v.) cevap olarak: Allah Senin ve hanımın hakkında âyetler indirildi. Git hanımını getir" buyurdu. Sehl der ki: "Ben ashopla beraber Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında iken Uveymir ile karısı lanetleştiler. Lanetleşme bittikten sonra Uveymir: "Ey Allah'ın Resûlü! Bununla evli kalırsam ona iftira edebilirim" dedi. Ve Resûlullah ona boşamasını emretmeden üç talakla karısını boşadı.¹²⁰³

Rivâyet Buhârî ve Müslim'in şaretlerine göre sahihtir. Ricâli ise onların ricâlidirler. İmam Mâlik bu rivâyeti rivâyeti tahrir etmiştir. Ve isnadıyla Dârimî, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî Mutabi' olarak tahrir etmişlerdir. Buna ilaveten İbn Hanbel, imam Mâlik'in isnadıyla bir başka rivâyetine göre kısaca كره المسائل وعابها ibaresini nakletmektedir. Bu açıklamaya göre elimizdeki hadis sahih derecesini kazanmaktadır.

¹²⁰³ İMAM MÂLİK, et-Talâk 34, (c.II, 566); İBN HANBEL, c.XXXVII, 462, (Hn: 22803), c.XXXVII, 484-485, (Hn: 22827-22830), c.XXXVII, 490, (Hn: 22837), c.XXXVII, 495, (Hn: 22843), c.XXXVII, 499, (Hn: 22851), c.XXXVII, 501, (Hn: 22853), c.XXXVII, 503, (Hn: 22856); DÂRİMÎ, en-Nikâh, 39, (c.III, 1430, Hn: 2275); BUHÂRÎ, es-Salât, 44, (c.I, 92, Hn: 423), Tefsîr el-Kur'ân, 217, (c.VI, 99, Hn: 4745), 219, (c.VI, 100, Hn: 4746), et-Talâk, 4, (c.VII, 42, Hn: 5259), 28, (c.VII, 53, Hn: 5308), 29, (c.VII, 54, Hn: 5309), el-Hudûd, 45, (c.VIII, 174, Hn: 6854), el-Ehkâm 1492, 18, (c.IX, 68, Hn: 7165-7166), el-İtisâm bi'l-Kitâb ve's-Sünne, 5, (c.IX, 98, Hn: 7304); MÜSLİM, et-Talâk, (c.II, 1129); İBN MÂCE, et-Talâk, 27, (c.I, 667, Hn: 2066); EBÛ DÂVÛD, en-Nikâh, 28, (c.II, 273-274-275, Hn: 2245-2248-2251); NESÂÎ, et-Talâk, 7, (c.VI, 143, Hn: 3402).

3.25.2. Zina İçin Dört Şahid Şartı

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Süheyl İbn Ebî Sâlih, Babasında, Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân, Ebû Hureyre bildiriyor: Sa'd b. Ubâde: "Ey Allah'ın Resûlü (s.a.v.): "Ne buyurursun, hanımımı yabancı bir erkekle yakaladığımda dört şahit getirinceye kadar onlara dokunmayayım mı?" diye sorunca, Resûlullah (s.a.v) "Evet" Karşılığını verdi.¹²⁰⁴

Tirmîzî: Bu konuda Âişe ve Abdullah b. Ömer'den de hadis rivâyet edilmiştir. Tirmîzî: Ayrıca Ebû Hüreyre hadisi hasen garibtir. Yine bu hadis; Yahya b. Ebî Kesir'den, Ebû Seleme'den, Urve'den, Esmâ binti ebî Bekir'den de rivâyet edilmiştir. Her iki rivâyet de sahihtir.¹²⁰⁵

3.25.3. Kocası Ölen Adet Olan Kadının İddeti

Ravh b. Ubâde (ö. 205/821) ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes vasıtasıyla, Hişâm b. Urve'den, Babasından Urve b. ez-Zubeyr b. Avvâm, el-Misver b. Mahreme (ö. 64/684) bildiriyor: Sübey'a el-Eslemiyeye kocası öldükten bir kaç gece sonra doğurdu. Resûlullah (s.a.v.) ona: "İdde'tin bitti evlenmen helâl, istediğinle evlen" buyurdu.¹²⁰⁶

Bu rivâyet Buhârî Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise onların ricâlidirler ve sikadılar. Bu rivâyeti İmam Mâlik tahrir etmiştir ve İsnadıyla İbn Hanbel ve Buhârî da mutabi olarak tahrir etmiştir. İbn Mâce ise Abdullah b. Dâvûd yoluyla Hişâm b. Urve'den nakletmektedir. Bu sebeble elimizdeki hadis sahih derecesini kazanmıştır.

3.25.4. Kocası Ölen Hamile Kadının İddeti

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, Bukeyr b. Abdullah b. el-Eşec, Busr b. Saîd, Ubey b. Ka'b (ö. 19/640) der ki: Hamileyken kocası ölen kadının evlenmesi konusunda Ömer b. el-Hattâb benimle tartıştı. Ben: "Doğum yaptıktan sonra evlenebilir" deyince, ümmü veledim (cariyem) olan Ümmü't-Tufeul:

¹²⁰⁴ İMAM MÂLİK, el-Akdiye, (c.II, 737, Hn: 17), el-Hudûd, (c.II, 823, Hn: 7); İBN HANBEL, c.XXII, 144, (Hn: 2710), c.XIII, 375, (Hn: 7994), c.XIV, 69, (Hn: 8321), c.XIV, 207, (Hn: 8519), c.XV, 11, (Hn: 9028), c.XV, 404, (Hn: 9642), c.XVI, 63, (Hn: 10007), c.XVI, 429, (Hn: 10735), c.XVI, 5441, (Hn: 10928), c.XVI, 557, (Hn: 10950); BUHÂRÎ, en-Nikâh, 106, (c.VII, 35, Hn: 5223); MÜSLİM, et-Talâk 1498, (c.II, 1135), et-Tevbe 2761, (c.IV, 2114-2115); İBN MÂCE, el-Hudûd, 34, (c.II, 868, Hn: 2605); EBÛ DÂVÛD, ed-Diyyât, 12, (c.IV, 181, Hn: 4532-4533); TİRMİZÎ, re-Rada', 14, (c.III, 463, Hn: 1168).

¹²⁰⁵ TİRMİZÎ, re-Rada', 14, (c.III, 463).

¹²⁰⁶ İMAM MÂLİK, et-Talâk 85, (c.II, 590); İBN HANBEL, c.XXXI, 234-235, (Hn: 18917-18918); BUHÂRÎ, et-Talâk, 38, (c.VII, 57, Hn: 5320); İBN MÂCE, et-Talâk, 7, (c.I, 654, Hn: 2029); NESÂÎ, et-Talâk, 56, (c.VI, 190, Hn: 3506-3507).

“Resûlullah (s.a.v), Subey’a el-Eslemiyeye doğum yaptıktan sonra evlenebileceği söylemişti” dedi.¹²⁰⁷

Rivâyeti Kütüb-i Tis’a içinde sadece İbn Hanbel tahrir etmiştir. İsnad açısından tahliline gelince İbn Lehîa sebebiyle zayıf hükmünü almıştır. Ancak bu konuda başka sahâbeden sahih ve sabit yollarla nakledilen rivâyetler nedeniyle sahîhun li-Gayrihi derecesini kazanmaktadır. Diğer Ricâli ise sikadrlar.

3.25.5. Üç Talâkla Boşanmış Kadının Hakları

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes vasıtasıyla, Abdullah b. Yezîd Mevlâ el-Esved b. Süfyân (ö.), Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf bildiriyor: “Ebû Amr b. Hafs (ö.) vekili aracılığıyla gıyabında Fâtıma binti Kays’ı (ö.) üç talâkla boşadı...” (Sonrasında ravi bir önceki hadisin aynısını aktarır) oda: “Bana, vekili arpa gönderdi. Ben de ona sinirlendim. Bana: Ebû Amr’ın vekili: “Vallahi, bizde bir hakkın yoktur” dedi. Ben de Resûlullah'a (s.a.v.) giderek meseleyi anlattım. Resûlullah: *“Nafakan kocana ait değil”* buyurup ve Ümmü Şerîk’in evinde iddet beklememi emretti. sonra şöyle dedi: *“Ashabım Ümmü Şerîk'e (iyi bir kadın olduğundan) çok gider gelirler. (Seni görmemeleri gerek) sen, Abdullah b. Ümmi Mektum'un yanında iddet bekle. Zira o âmâdır (kör biridir), ve onun yanında örtünü çıkarır, serbest olabilirsin. İddetin bittiğinde bana haber ver”* buyurdu. Fâtıma der ki: iddetim bitince Resûlullah'a, Muâviye İbn Ebî Süfyân ve Ebû'l-Cehm benimle evlenmek istediklerini söyledim. Resûlullah (s.a.v): *“Ebû Cehm, esasını omzundan bırakmaz (yani karılarını çok döver ya da çok seyahat eder), Muâviye de hiç malı olmayan (cimrinin) biri, sen Üsâme b. Zeyd'le evlen”* buyurdu. Ben istemedim, sonra Resûlullah: *“Üsâme b. Zeyd'le evlen”* buyurdular. Ben de evlendim. Allah, bu evliliği hayırlı kıldı ve onunla mesûd oldum¹²⁰⁸.

¹²⁰⁷ İBN HANBEL, XXXXV, 75-76, (Hn: 27108-27109).

¹²⁰⁸ İMAM MÂLİK, et-Talâk 67, (c.II, 580); İBN HANBEL, c.XXXXV, 53, (Hn: 27100), c.XXXXV, 303, (Hn: 27320), c.XXXXV, 305-306-307-308-309 (Hn: 27322-27323-27324-27326-27327), c.XXXXV, 311, (Hn: 27329), c.XXXXV, 313, (Hn: 27330), c.XXXXV, 315-316-318, (Hn: 27332-27333-27334), c.XXXXV, 320, (Hn: 27336), c.XXXXV, 322, (Hn: 27337), c.XXXXV, 325-326-327-328-329-330, (Hn: 27339-27340-27341-27342), c.XXXXV, 332-333-334-335, (Hn: 27343-27344-27345-27346-27347-27348); DÂRİMÎ, en-Nikâh 1480, 7, (c.III, 1392, Hn: 2223), et-Talâk, 10, (c.III, 1463-1464, Hn: 2320-2321); MÜSLİM, et-Talâk, (c.II, 1114-1115-1116-1117-1118-1119-1120), 1482, (c.II, 1121), el-Fiten ve Eşrât es-Sâe 2942, (c.IV, 2261); İBN MÂCE, en-Nikâh, 10, (c.I, 601, Hn: 1869), et-Talâk, 4, (c.I, 652, Hn: 2024), 9, (c.I, 656, Hn: 2033-2035-2036); EBÛ DÂVÛD, et-Talâk, 40, (c.II, 285, Hn: 2284), (c.II, 287, Hn: 2288-2289-2290), (c.II, 289, Hn: 2296); TİRMİZÎ, en-Nikâh, 38, (c.III, 433, Hn: 1135), et-Talâk ve'l-Liân, 5, (c.III, 476, Hn: 1180); NESÂÎ, 8, (c.VI, 62, Hn: 3222), 19, (c.VI, 70, Hn: 3237), 21, (c.VI, 74, Hn: 3244), 22, (c.VI, 75, Hn: 3245), et-Talâk, 7, (c.VI, 144, Hn: 3403-3404-3405), 15, (c.VI, 150, Hn: 3418), 70, (c.VI, 207-208-209, Hn: 3545-3546-3547-3548-3549), 72, (c.VI, 210, Hn: 3551), 73, (c.VI, 210, Hn: 3552).

Tirmîzî: Bu hadis sahihtir. Sûfyân es-Sevrî bu hadisi Ebû Bekr b. Ebî Cehm'den benzeri şekilde rivâyet etmiş ve şu fazlalığı yapmıştır: “Rasûlullah (s.a.v.) bana Üsâme ile evlen” buyurdu. Bu hadisi bize Mahmûd, Vekî' yoluyla Sûfyân'dan, Ebû Bekr b. Ebî Cehm'den bu şekilde rivâyet etmiştir.¹²⁰⁹

Ayrıca Tirmîzî, bu rivâyetle ilgili tahrir ettiği bir rivâyete göre bu sözleride aktarmıştır: “Muğîre diyor ki: Bu hadisi İbrahim'e bahsettim de Ömer'in bu hadis hakkında şöyle söylediğini aktardı: “Bir kadının sözü ile Allah'ın kitabını ve Peygamberimiz'in (s.a.v.) sünnetini terk edecek değiliz. Bilmiyoruz, doğrusunu hafızasında tuttu mu? Yoksa unuttu mu?” Ömer üç talakla boşanmış kadına mesken ve nafaka hakkı tanır. Ahmed b. Meni', Hüseyim yoluyla Husayn, İsmail, Mûcâlid bize aktarmışlardır. Hüseyim diyor ki: Dâvûd'ta aynı şekilde Şa'bi'den aktararak şöyle demiştir: “Fatıma binti Kays'ın yanına girerek kendisi hakkında Rasûlullah'in (s.a.v.) verdiği hükmü sordum” şöyle dedi: Kocasının kendisini Elbette (kesinlikle) boşadığını, kocasına karşı mesken ve nafaka davası açtığını, Peygamber'in (s.a.v.) de kendisine mesken ve nafaka hakkı vermediğini söyledi. Dâvûd'un rivâyetinde ise şöyledir: “İbn Ümmü Mektum'un evinde iddetimi beklememi bana emretti” dedi – Tirmîzî ise bu hadis hakkında – : Bu hadis hasen sahihtir. Bazı ilim adamları uygulamalarını bu hadisle yaparlar ... Rasûlullah'in (s.a.v.) ashabından bazı ilim adamları ise Ömer ve Abdullah b. Mes'ûd şöyle derler: “Üç talakla boşanan kadına mesken ve nafaka vardır.”¹²¹⁰

3.26. YİYECEKLER KİTABI

3.26.1. Çok Yemenîn Yerilmesi

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Süheyl İbn Ebî Sâlih, Babasından, Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân, Ebû Hureyre bildiriyor: Resûlulâh'a (s.a.v.) bir kâfir, mîsâfir oldu. Resûlulâh (s.a.v.) onun için bir koyun (getirip sağılmasını) emretti. Koyun sağıldı; kâfir misâfir, onun sütünü içti. Sonra Resûlullah (s.a.v.) başka bir koyunun sağılmasını emretti. Mîsâfir onun sütünü de içti. Sonra başka bir koyunun sütünü de içti. Böylece yedi koyun'un sütünü içti. Sonra sabah oldu ve kâfir müslüman oldu. Resûlullah (s.a.v.) da onun için bir koyun (sağılarak sütünün getirilmesini) emretti. O koyunun sütünü içti. Sonra ikinci bir koyunun (sütünün) getirilmesini emretti. Bu koyunun sütünü bitiremedi. Bu

¹²⁰⁹ TİRMİZİ, en-Nikâh, 38, (c.III, 433).

¹²¹⁰ TİRMİZİ, et-Talâk ve'l-Liân, 5, (c.III, 476).

münasebetle Resûlulâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Mü'min bir midesini doyurmak için içer. Kafir yedi bağırsağını doldurmak için içer”.¹²¹¹

Tirmizî: “Bu hadis Süheyl İbn Ebî Sâlih tarikiyle rivâyet edilmesi hasenun garibtir” dedi.¹²¹²

3.27. İÇECEKLER KİTABI

3.27.1. Su İçme Sırası

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû Hâzim Selemete b. Dînâr el-Medenî, Sehl b. Sa'd el-Ensârî'nin bildiriyor: Hz. Resûlullah'a (s.a.v) içecek getirildi ve onu içti. Sağında bir çocuk, solunda da yaşlı kişiler bulunuyordu. Resûlullah çocuğa: “Şu yaşlı kişilere öncelik vermeme izin verir misin?” diye sorunca, Çocuk da: “Hayır! Vallahi (izin veremem) ya Resûlulâh! İçeceğin senden bana verilmesi hakkımı kimseye vermem” deyince Resûlulâh (s.a.v.) da içeceği onun eline verdi.¹²¹³

Bu rivâyet Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise onların ricâlidirler ve sikadırlar. İmam Mâlik bu rivâyeti tahrir etmiştir ve İsnadıyla Buhârî ve Müslim Mutabi' olarak tahrir etmişlerdir. Aynı zamanda Buhârî ve Müslim bir çok tariklerle Ebû Hâzimden de nakletmişlerdir. Ayrıca Bu konuda İbn Abbâs ve Enes b. Mâlik'ten de rivâyet edilmiştir.¹²¹⁴

3.27.2. Eğilip Su İçmek

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Fuleyh b. Süleyman el-Medenî (ö. 168/785)¹²¹⁵, Saîd b. el-Hâris (ö. 121/739), Câbir b. Abdullah el-Ensârî (ö. 70/690 dan sonra) bildiriyor: Resûlulla (s.a.v) hasta ziyareti için Ensâr'dan bir ailenin yanına gitti. “Şayet tulumda soğumuş suyunuz varsa getirin içelim. Yoksa şuradaki sudan

¹²¹¹ İMAM MÂLİK, Sifetü'n-Nebî, (c.II, 924, Hn: 9-10); İBN HANBEL, c.XXII, 464, (Hn: 7497), c.XIII, 534, (Hn: 8226), c.XIV, 463, (Hn: 8879), c.XV, 221, (Hn: 9377), c.XV, 383, (Hn: 9621), c.XV, 539, (Hn: 9874); DÂRİMÎ, el-Atime, 13, (c.II, 1299, Hn: 2086); BUHÂRÎ, el-Atime, 12, (c.VII, 72, Hn: 5396-5397); MÜSLİM, el-Eşribe, (c.III, 1632, Hn: 2063); İBN MÂCE, el-Atime, 3, (c.II, 1084, Hn: 3256); TİRMİZÎ, el-Atime, 20, (c.IV, 267, Hn: 1819).

¹²¹² TİRMİZÎ, el-Atime, 20, (c.IV, 267).

¹²¹³ İMAM MÂLİK, Sifetü'n-Nebî 18, (c.II, 926); İBN HANBEL, c.XXXVII, 480, (Hn: 22824), c.XXXVII, 510, (Hn: 22867); BUHÂRÎ, el-Musâkât, 2, (c.III, 109, Hn: 2351), 11, (c.III, 112, Hn: 2366), el-Mezâlim ve'l-Ğsb, 13, (c.III, 130, Hn: 2451), el-Hibe ve Fadlûha ve't-Tehrîz aleyha, 20, (c.III, 161, Hn: 2602), 21, (c.III, 161, Hn: 2605), el-Eşribe, 19, (c.VII, 111, Hn: 5620); MÜSLİM, el-Eşribe 2030, (c.III, 1604).

¹²¹⁴ İBN HANBEL, c.III, 388, (Hn: 1904), c.XIX, 132, (Hn: 12077).

¹²¹⁵ İbn Maîn: onun hakkında kavî değildir ve onun rivâyetine ihticac edilmez söylemektedir. Ebû Hâtîm ise kavî değildir demekte. Bkz. YAHYÂ B. MAÎN, *Târîh İbnu Maîn (Duri)*, c.III, 171; İBN EBÎ HATÎM, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, c.VII, 85.

(kanaldan) eğilip içelim” buyurarak onlardan su istedi. Hemen yanında da bir su kanalı vardı.¹²¹⁶

Bu rivâyetin isnadı asılda sahihtir. Fuleyh b. Süleyman el-Medenî sebebiyle hasen derecesine düşmüştür. İnsanın artığı temizdir.. Ancak her temiz şey yenilip içilmez. Mikrobik bir hastalığa yakalanmış olan kimsenin artığı da temizdir, ama mikroplanmış olduğu için içmek caiz değildir.

3.27.3. Şıra ve Yapımına Dair Hükümler

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, Cerîr b. Hâzim, Ya’la b. Hakîm, Saîd b. Cübeyr bildiriyor: Abdullah b. Ömer: “Resûlullah (s.a.v) testi içinde yapılan şırayı yasakladı” dedi. İbn Abbâs’a gelip İbn Ömer’in bu sözünü aktardığımda: “İbn Ömer doğru demiş” karşılığını verdi. Ona: “Testi dediğiniz şey ne?” diye sorduğumda, İbn Abbâs: “Kuru çamurdan yapılmış her türlü kaptır” dedi.¹²¹⁷

Tirmizî: Bu konuda İbn Ebî Evfâ, Ebû Saîd, Süveyd, Âişe, İbn-ü Zübeyr Ömer, Ali, Ebû Hüreyre, Abdurrahmân b. Ya’mur, Semure, Enes, Imrân b. Husayn, Âiz b. Amr, Hakem el Gıfârî ve Meymûne ve İbn Abbâs’tan da hadis rivâyet

¹²¹⁶ İBN HANBEL, c.XXII, 395, (Hn: 14519), c.XXIII, 49, (Hn: 14700), c.XXIII, 57, (Hn: 14708), c.XXIII, 127, (Hn: 14825); DÂRİMÎ, el-Eşribe, 22, (c.II, 1349, Hn: 2169); BUHÂRÎ, el-Eşribe, 14, (c.VII, 110, Hn: 5613), 20, (c.VII, 111, Hn: 5621), İBN MÂCE, el-Eşribe 25, (c.III, 130, Hn: 2451), EBÛ DÂVÛD, 18, (c.III, 337, Hn: 3724).

¹²¹⁷ İMAM MÂLİK, el-Eşribe 5, (c.II, 843); İBN HANBEL, c.I, 316, (Hn: 185), c.I, 369, (Hn: 260), c.III, c.III, 429, (Hn: 1961), c.III, 459, (Hn: 2009), c.III, 464, (Hn: 2020), c.III, 470, (Hn: 2028), c.IV, 279, (Hn: 2476), c.IV, 300, (Hn: 2499), c.IV, 397, (Hn: 2650), c.IV, 490, (Hn: 2767), c.IV, 492, (Hn: 2771), c.V, 36, (Hn: 2830), c.V, 206, (Hn: 3086), c.V, 212, (Hn: 3095), c.V, 221, (Hn: 3110), c.V, 246, (Hn: 3157), c.V, 251, (Hn: 3166), c.V, 306, (Hn: 3257), c.V, 329, (Hn: 3300), c.V, 386, (Hn: 3406), c.V, 462, (Hn: 3518), c.VIII, 37, (Hn: 4465), c.VIII, 181, (Hn: 4574), c.VIII, 250, (Hn: 4629), c.VIII, 427, (Hn: 4809), c.VIII, 450, (Hn: 4837), c.VIII, 511, (Hn: 4913), c.VIII, 512,, (Hn: 4914), c.VIII, 513, (Hn: 4915), c.IX, 44, (Hn: 4995), c.IX, 56-57, (Hn: 5013-5015), c.IX, 70, (Hn: 5030), c.IX, 95-96, (Hn: 5072-5074), c.IX, 108, (Hn: 5090), c.IX, 110, (Hn: 5092), c.IX, 150, (Hn: 5156), c.IX, 166, (Hn: 5187), c.IX, 168, (Hn: 5191), c.IX, 183, (Hn: 5224), c.IX, 306, (Hn: 5415), c.IX, 311, (Hn: 5423), c.IX, 315, (Hn: 5429), c.IX, 342, (Hn: 5477), c.IX, 347, (Hn: 5486), c.IX, 355, (Hn: 5494), c.IX, 407, (Hn: 5572), c.IX, 489, (Hn: 5678), c.X, 49, (Hn: 5764), c.X, 60, (Hn: 5789), c.X, 81, (Hn: 5819), c.X, 89, (Hn: 5833), c.X, 148, (Hn: 5916), c.X, 170, (Hn: 5954), c.X, 173, (Hn: 5960), c.X, 212, (Hn: 6012), c.X, 464, (Hn: 6416), c.X, 477, (Hn: 6441); DÂRİMÎ, el-Eşribe, 14, (c.II, 1339-1340, Hn: 2155-2157); BUHÂRÎ, el-İmân, 38, (c.I, 20, Hn: 53), el-İlim, 25, (c.I, 29, Hn: 87), Mavâkîf es-Salât, 2, (c.I, 111, Hn: 523), ez-Zekât, 1, (c.II, 105, Hn: 1398), Fard el-Humus, 1, (c.IV, 81, Hn: 3095), el-Menâkib, 6, (c.IV, 181, Hn: 3510), el-Meğâzî, 71, (c.V, 169, Hn: 4369), el-Edeb, 98, (c.VIII, 41, Hn: 6176), Ahbâr el-Âhâd, 5, (c.IX, 90, Hn: 7266), et-Tavhîd, 58, (c.IX, 161, Hn: 7556); MÜSLİM, el-İmân 17, (c.I, 46-47), el-Eşribe 1997-1998, (c.III, 1579-1580-1581-1582-1583-1584); İBN MÂCE, el-Eşribe 13, (c.II, 1127, Hn: 3402), EBÛ DÂVÛD, el-Eşribe, 7, (c.III, 330-331, Hn: 3690-3691-3692-3696), es-Sünne, 15, (c.IV, 219, Hn: 4677), TİRMİZÎ, el-Eşribe, 4, (c.IV, 293, Hn: 1867), 5, (c.IV, 294, Hn: 1868), el-İmân, 5, (c.V, 8, Hn: 2611); NESÂÎ, el-İmân ve Şrâihi, 25, (c.VIII, 120, Hn: 5031), el-Eşribe, 5, (c.VIII, 289, Hn: 5548-5549), 9, (c.VIII, 290, Hn: 5557), 10, (c.VIII, 291, Hn: 5559), 29, (c.VIII, 303-304, Hn: 5615-5616-5617-5619-5620), 31, (c.VIII, 304-305, Hn: 5624-5625), 32, (c.VIII, 305-306, Hn: 5631-5632-5634), 37, (c.VIII, 208, Hn: 5643-5644), 38, (c.VIII, 308, Hn: 5645), 49, (c.VIII, 322, Hn: 5688-5691-5692).

edilmiştir. Ayrıca Bu hadis hasen sahihtir. edilmiştir. Kuteybe Hammad b. Zeyd vasıtasıyla Ebû Cemre'den, İbn Abbâs'tan bu hadisin bir benzerini bize aktarmıştır...Şu'be de bu hadisi Cemre'den rivâyet etmiş ve şu ilaveyi yapmıştır: “Biliyor musunuz? İman nedir? Allah'tan başka ilah olmadığına benim Allah'ın peygamberi olduğuma şehâdet etmek” cümlesini ilave ederek aynı hadisi zikretmiştir.¹²¹⁸

3.28. TIP, EFSUN, NAZAR VE UĞUR KİTABI

3.28.1. Allah'ın İzzetine Sığınma Duası

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Yezîd b. Husayfe (ö. 131-140/749-758), Amr b. Abdullah b. Ka'b (ö. ?), Nâfi' b. Cübeyr (ö. 99/718), Osmân İbn Ebi'l-Âs (ö. Muâviye'nin hilafetinde) der ki: Beni helak edecek kadar ağır bir rahatsızlığımdan dolayı Resûlullah (s.a.v) beni ziyarete geldi. Bana: “Sağ elini ağır olan yerine yedi defa sür ve her sürüşte: “Çektiğim bu ağrının şerrinden Allah'ın izzet ve kudretine sığınırım de” buyurdu. Dediğini yaptığım zaman Allah ağrımı giderdi. Hâlâ aileme ve başkalarına böylesi durumlarda bunu yapmalarını söylerim.¹²¹⁹

Tirmizî bu hadisin hakkında hasen sahih demektedir.¹²²⁰

3.28.2. Hastalık Bulaşması ve Uğursuzluk

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Sâlim ve Kardeşi Hamza, Babaları Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “Şayet uğursuzluk diye bir şey olsaydı ev, kadın ve att olurdu” buyurmuştur.¹²²¹

Tirmizî “Bu hadis sahihtir” demektedir. Zührî'nin adamlarından bir kısmı bu hadisin isnadında “Hamza'dan” demiyor, “Sâlim'den ve Sâlim'in babasından”

¹²¹⁸ TİRMİZÎ, el-Eşribe, 4, (c.IV, 293) 5, (c.IV, 294) el-İmân, 5, (c.V, 8).

¹²¹⁹ İMAM MÂLİK, el-Ayn 9, (c.II, 942); İBN HANBEL, c.XXVI, 196, (Hn: 16268), c.XXVI, 203, (Hn: 16274), c.XXIX, 435, (Hn: 17907); MÜSLİM, es-Selâm 2202, (c.IV, 1728); İBN MÂCE, et-Tıbb, 36, (c.II, 1163, Hn: 3522); EBÛ DÂVÛD, et-Tıbb, 19, (c.IV, 11, Hn: 3891); TİRMİZÎ, et-Tıbb, 29, (c.IV, 408, Hn: 2080).

¹²²⁰ TİRMİZÎ, et-Tıbb, 29, (c.IV, 408).

¹²²¹ İMAM MÂLİK, el-İs'ti'zân 922, (c.II, 972); İBN HANBEL, c.VIII, 144, (Hn: 4544), c.VIII, 392, (Hn: 4775), c.VIII, 522, (Hn: 4927), c.IX, 409, (Hn: 5575), c.X, 175, (Hn: 5963), c.X, 262, (Hn: 6090), c.X, 333, (Hn: 6169), c.X, 459, (Hn: 6405); BUHÂRÎ, el-Buyû', 36, (c.III, 62, Hn: 2099), el-Cihâd ve's-Siyer, 47, (c.IV, 29, Hn: 2858), en-Nikâh, 18, (c.VII, 8, Hn: 5093-5094), et-Tıbb, 42, (c.VII, 135, Hn: 5753), 53, (c.VII, 138, Hn: 5772); MÜSLİM, es-Selâm 2225, (c.IV, 1746-1747-1748); İBN MÂCE, el-İmân ve Fadâil es-Sahâbe ve'l-İlim, 10, (c.I, 34, Hn: 86), en-Nikâh, 55, (c.I, 642, Hn: 1995), et-Tıbb, 43, (c.II, 1171, Hn: 3540); EBÛ DÂVÛD, et-Tıbb, 24, (c.IV, 19, Hn: 3922); TİRMİZÎ, el-Edeb, 58, (c.V, 126, Hn: 2824); NESÂÎ, el-Hayl, 4, (c.VI, 220, Hn: 3568-3569).

diyorlar. Mâlik b. Enes bu hadisi Zührî'den rivâyet ederek şöyle diyor: Sâlim ve Hamza -ki Abdullah b. Ömer'in iki oğludur- babalarından rivâyet etmişlerdir. Aynı şekilde bize İbn Ebî Ömer bu hadisi; Süfyan b. Uyeyne'den, Zührî'den ve Abdullah b. Ömer'in iki oğlu olan Hamza ve Salim'den; babalarından ve Peygamber (s.a.v.)'den rivâyet etmiştir. Saîd b. Abdurrahmân, Sûfyân vasıtasıyla Zührî'den, Sâlim'den babasından bu hadisin bir benzerini rivâyet etmişlerdir. Saîd'in rivâyeti daha sağlamdır. Çünkü Ali el Medîni ve Humeydî ikisi birden Sûfyân'dan, Zührî'den, Sâlim'den, babasından rivâyet etmişlerdir. Sûfyân şöyle bir hatırlatmada bulunmuştur: Bu hadisi bize Zührî, Sâlim ve İbn Ömer vasıtasıyla rivâyet etmiştir. Mâlik bu hadisi Zührî'den rivâyet ederek şöyle demiştir: “Abdullah b. Ömer'in iki oğlu Sâlim ve Hamza, babalarından rivâyet etmişlerdir” demiştir. Bu konuda Sehl b. Sa'd, Âişe ve Enes'den de hadis rivâyet edilmiştir. Peygamber'den (s.a.v.) şöyle de rivâyet edilmiştir: “Uğursuzluk olmuş olsaydı kadın da, binitte ve evde olurdu.” Hakîm b. Muaviye'den rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: Rasûlullah'den (s.a.v.) işittim şöyle buyurdu: Uğursuzluk asla olamaz ve yoktur “Uğur ancak evde kadında ve binitedir.” Ali b. Hucr, İsmail b. Ayyaş vasıtasıyla Süleyman b. Süleym'den, Yahya b. Câbir et Tai'den, Muaviye b. Hakîm'den, amcası Hakîm b. Muaviye'den buradaki gibi rivâyet etmiştir.¹²²²

3.28.191. Hastalık Bulaşması ve Uğursuzluk

İshâk b. İsa et-Tabb'a, Abdurrahmân İbn Ebi'z-Zinâd, Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osmân (ö. 145/762)¹²²³, Fâtıma binti Hüseyin b. Ali İbn Ebî Tâlib der ki: Abdullah b. Abbâs'ın: “Resûlullah (s.a.v) cüzzamlılara uzun uzun bakmamızı yasakladı” dediğini işittim.¹²²⁴

Rivâyetin isnad açısından tahliline gelsek Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osmân isnad'da bulunduğu göre ve pek mekbul olmadığı için Buhârî ve Nesâî yanında zayıf hükmü aımıştır. Değer ricâli ise sikadırlar. Bu rivâyeti Kütüb-i Tis'a içinde sadece İbn Hanbel ve İbn Mâce tahrir etmişlerdir. İbn Hanbel ve İbn Mâce tahrir ettikleri bir rivâyete göre «لَا تُدِيمُوا إِلَى الْمَجْذُومِينَ النَّظَرَ» = “cüzzamlılara uzun

¹²²² TİRMİZÎ, el-Edeb, 58, (c.V, 126).

¹²²³ Buhârî: onuda yumuşaklık vardır demiştir. Nesâî ise: O, kavi değildir demekte.Bkz. ez-ZEHEBÎ, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, c.VI, s.225.

¹²²⁴ İBN HANBEL, c.III, 500, (Hn: 2075), c.IV, 453, (Hn: 2721); İBN MÂCE, et-Tıbb, 44, (c.II, 1172, Hn: 3543).

uzun bakmamızı” şu şekilde muttasıl olarak resûli ekrem’e (s.a.v.) nakletmişlerdir.¹²²⁵

3.28.3. Veba İle İlgili Konular

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Abdullah b. Âmir b. Rabîa bildiriyor: Ömer b. el-Hattâb, Şam’a gitmek üzere yola çıktı. Serğ’e ulaştığında kendisine Şam’da veba salgını olduğu bilgisi verildi. Abdurrahmân b. Avf ona Resûlullah’ın (s.a.v): *“Bir bölgede (veba) olduğunu duyarsanız o bölgeye girmeyin. Bulduğunuz bölgede görülürse de ondan kaçmak için o bölgeden çıkmayın”* buyurduğunu zikerdince Ömer b. el-Hattâb devam etmeyip Serğ’den geriye döndü.¹²²⁶

Bu rivâyet müslim’in şartlarına göre sahihtir. Diğer ricâl ise sikadılar buhârî ve Müslim’in ricâlidirler. Rivâyeti imam Mâlik tahrir etmiştir ve İsnadıyla İbn Hanbel, Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd mutabi’ olarak tahrir etmişlerdir.

bu hadis-i şerifin birinci cümlesi, taunun zuhur ettiği yere dışarıdan gelinerek hastalık alınmasını önleyici, ikinci cümlesi de hastalığın zuhur ettiği bölgeden etrafa yayılmasını durdurucudur. Binaenaleyh bu iki cümlede emredilen bugünün tıp dilindeki "karantina" uygulamasından başka bir şey değildir.

3.28.4. Bulaşıcı Hastalık Durumunda Hıfzussıha

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Abdülhamîd b. Abdurrahmân b. Zeyd b. el-Hattâb (ö. ?), Abdullah b. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel (ö.), Abdullah b. Abbâs bildiriyor: Ömer b. el-Hattâb, Şam’a gitmek üzere yola çıktı. Serğ’e ulaştığında Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ve arkadaşlarından bir grup ordu komutanı onu karşıladılar ve Şam’da veba salgını olduğunu söylediler...” Ravi söz konusu hadisi zekrettikten sonar şöyle devam etti: *“Abdurrahmân b. Avf da bir işinden dolayı orada bulunmuyordu. Geldiğinde şöyle dedi: “Veba konusunda bilgim var. Resûlullah’ın (s.a.v): “Bulduğunuz bölgede görülürse de ondan kaçmak için o bölgeden çıkmayın. Bir bölgede (veba) olduğunu*

¹²²⁵ İBN HANBEL, c.III, 500, (Hn: 2075); İBN MÂCE, et-Tıbb, 44, (c.II, 1172, Hn: 3543).

¹²²⁶ İMAM MÂLİK, el-Câmi’, 22-24, (c.II, 894-896), ; İBN HANBEL, c.III, 203, (Hn: 1666), c.III, 211-212, (Hn: 1678-1679), c.III, 214-215, (Hn: 1682-1683-1684); BUHÂRÎ, et-Tıbb, 29, (c.VII, 130, Hn: 5729-5730), el-Hiyel, 12, (c.IX, 26, Hn: 6973); MÜSLİM, es-Selâm 2219, (c.IV, 1740-1742); EBÛ DÂVÛD, el-Cenâiz, 10, (c.III, 186, Hn: 3103).

duyarsanız o bölgeye girmeyin” buyurduğunu işittim”. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb Allah’a hamdetti ve geriye döndü.¹²²⁷

Bu rivâyet önceki rivâyetin bir benzeridir. Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde bu şekilde tahrir etmiştir. Rivâyet Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikadrlar Buhârî ve Müslim’n ricâlidirler.

3.29. RÜYA TABİRLERİ KİTABI

3.29.1. Rüyanın Nübüvvetin Bir Parçası Sayılması

İshâk b. İshâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, İshâk b. Abdullah İbn Ebî Talha, Enes b. Mâlik’in bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “Sâlih kişinin gördüğü güzel rüya, peygamberliğin kırk altı bölümünden bir bölümdür” buyurmuştur.¹²²⁸

Tirmizî: Bu konuda Ebû Hüreyre, Huzeyfe b. Esîd, İbn Abbâs, Ümmü Kürz ve Ebû Üseyd’den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Bu hadis; Muhtar b. Fülful’ün rivâyeti olarak hasen sahih garibtir.¹²²⁹

3.30. GİYİM-KUŞAM VE SÜSLENME KİTABI

3.30.1. Ayakkabı İlgili Hususlar

İshâk b. İshâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebû’z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A’rec, Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Biriniz ayakkabısını giyeceği zaman sağdan, çıkaracağı zaman da soldan başlasın. Kişinin ilk giyeceği ve son çıkaracağı teki de sağ teki olsun”.¹²³⁰

¹²²⁷ İMAM MÂLİK, el-Câmi’, 22-24, (c.II, 894-896), ; İBN HANBEL, c.III, 203, (Hn: 1666), c.III, 211-212, (Hn: 1678-1679), c.III, 214-215, (Hn: 1682-1683-1684); BUHÂRÎ, et-Tıbb, 29, (c.VII, 130, Hn: 5729-5730), el-Hiyel, 12, (c.IX, 26, Hn: 6973); MÜSLİM, es-Selâm 2219, (c.IV, 1740-1742); EBÛ DÂVÛD, el-Cenâiz, 10, (c.III, 186, Hn: 3103).

¹²²⁸ İBN HANBEL, c.IX, 94, (Hn: 12037), c.IX, 291, (Hn: 12272), c.IX, 490, (Hn: 12508), c.XXI, 326, (Hn: 13824), c.XXI, 339, (Hn: 13849); BUHÂRÎ, et-Ta’bir, 2, (c.IX, 30, Hn: 6983), 10, (c.IX, 33, Hn: 6994); İBN MÂCE, Ta’bir er-Rü’yâ, 1, (c.II, 1282, Hn: 3893); TİRMİZÎ, er-Rü’yâ, 2, (c.IV, 533, Hn: 2272).

¹²²⁹ TİRMİZÎ, er-Rü’yâ, 2, (c.IV, 533).

¹²³⁰ İMAM MÂLİK, el-Libâs 14-15, (c.II, 916); İBN HANBEL, c.XII, 103, (Hn: 7179), c.XII, 301, (Hn: 7349), c.XII, 415, (Hn: 7447) c.XIII, 219, (Hn: 7812), c.XIII, 492, (Hn: 8151), c.XV, 176, (Hn: 9306), c.XV, 290, (Hn: 9483), c.XV, 343, (Hn: 9557), c.XV, 446, (Hn: 9715), c.XVI, 150, (Hn: 10188-10189), c.XVI, 164, (Hn: 10221), c.XVI, 381, (Hn: 10458), c.XVI, 488, (Hn: 10838); BUHÂRÎ, el-Libâs, 39, (c.VII, 154, Hn: 5855), 40, (c.VII, 154, Hn: 5856); MÜSLİM, el-Libâs ve’z-Zîne 2097-2098, (c.III, 1660); İBN MÂCE, el-Libâs, 28, (c.II, 1195, Hn: 3616-3617); EBÛ DÂVÛD, el-Libâs, 42, (c.IV, 69-70, Hn: 4136-4139); TİRMİZÎ, el-Libâs, 34, (c.IV, 242, Hn: 1774), 37, (c.IV, 244, Hn: 1779); NESÂÎ, ez-Zîne, 116, (c.VIII, 217-218, Hn: 5369-5370).

Tirmizî tahrir ettiği hadis in hakkında hasen sahihtir. Ayrıca bu hadis Câbir'den de rivâyet edilmiştir demektir.¹²³¹

3.30.2. Zâferan Sürünmenin Sünnet Olması

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Zeyd b. Eslem (ö. 164/781)¹²³², Babasından Zeyd b. Eslem'den bildiriyor: Abdullah b. Ömer zâfiran ile giysilerini boyar ve ondan sürünürdü. Kendisine: “Niçin giysilerini zâfiran ile boyuyor ve ondan sürünüyorsun?” denildiğinde: “Çünkü Resûlullah'ın (s.a.v) nezdinde en güzel boyanın zâfiran boyası olduğunu, kendisinin bununla giysilerini boyadığını ve ondan süründüğünün gördüm” karşılığını verdi.¹²³³

Bu rivâyet aslında sahihtir lakin Abdullah b. Zeyd isnadında bulunduğu sebebiyle hasen derecesine düşmüştür. Bu rivâyeti İbn Hanbel tahrir etmiştir. Ebû Dâvûd ve Nesâî ise mutabi' olarak rivâyeti tahrir etmişlerdir.

3.30.3. Resim Yasağı

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebu'n-Nadr Sâlim İbn Ebî Ümeyye bildiriyor: Ubeydullah b. Addilleh (ö. ?), hasta olan Ebû Talha el-Ensârî'yi ziyaret için yanına girdi. Sehl b. Huneyf de orada idi. Ebû Talha bir adamı çağırdı, altındaki sergiyi çıkarttırdı. Sehl b. Huneyf kendisine: “Onu neden çıkartıyorsun?” diye sorunca. O da: “Çünkü onda resimler var. Onlar hakkında da Resûlullah'in (s.a.v.) ne söylediğini sende biliyorsun” karşılığını verdi. Bunun üzerine Sehl de: “Resûlullah (s.a.v.): «Kumaşlardaki nakış ve süslemeler hariç» dememiş miydi?” deyince Ebû Talha: “Evet. demişti ama çıkartmak kalbime daha hoş geldi” diye cevap verdi.¹²³⁴

Tirmizî, tahrir ettiği hadis in hakkında “hasen sahihtir” demiştir.¹²³⁵

¹²³¹ TİRMİZÎ, el-Libâs, 34, (c.IV, 242).

¹²³² İmam Ahmed ve İbnu'l-Fesevî onu sika olarak değerlendirmişlerdir. Nesâî ise: kavî değildir demiştir. Yahyâ b. Ma'in onun zayıf olduğu görmektedir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-'İlel Ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, c.I, 344, c.II, 136, 473, c.III, 271; el-FESEVÎ, *el-Ma'riفة ve't-Târih*, c.I, 429; en-NESÂÎ, *ed-Du'afâ Ve'l-Metrûkûn*, c.I, 63; el-'UKAYLÎ, *ed-Du'afâ'u'l-Kebîr*, c.II, 255.

¹²³³ İBN HANBEL, c.X, 10, (Hn: 5717), c.X, 262, (Hn: 6096); EBÛ DÂVÛD, el-Libâs, 16, (c.IV, 52, Hn: 4064); NESÂÎ, ez-Zîne, 30, (c.VIII, 150, Hn: 5115).

¹²³⁴ İMAM MÂLİK, el-İs'ti'zân 7, (c.II, 966); İBN HANBEL, c.XXV, 353, (Hn: 15979), c.XXVI, 264, (Hn: 16345), c.XXVI, 273, (Hn: 16353), c.XXVI, 290, (Hn: 16369); BUHÂRÎ, Bidü'l-Halk, 7, (c.IV, 114, Hn: 3225-3226), 17, (c.IV, 130, Hn: 3322), el-Megâzî, 12, (c.V, 82, Hn: 4002), el-Libâs, 88, (c.VII, 167, Hn: 5949), 92, (c.VII, 168, Hn: 5958); MÜSLİM, el-Libâs ve'z-Zîne 2106, (c.III, 1665-1666); İBN MÂCE, el-Libâs, 44, (c.II, 1203, Hn: 3649); EBÛ DÂVÛD, el-Libâs, 46, (c.IV, 73, Hn: 4153-4155); TİRMİZÎ, el-Libâs, 18, (c.IV, 230, Hn: 1750), 44, (c.V, 114, Hn: 2804); NESÂÎ, ez-Zîne, es-Sayd ve'z-Zebâih, 11, (c.VII, 185, Hn: 4282), ez-Zîne, 112, (c.VIII, 212, Hn: 5347-5348-5349-5350).

¹²³⁵ TİRMİZÎ, el-Libâs, 18, (c.IV, 230).

3.31. EDEB KİTABI

3.31.1. Saçların Ağarmasının Fazileti

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Abdurrahmân İbn Ebi'z-Zinâd, Abdurrahmân b. el-Hâris, Amr b. Şu'ayb'ın, babasından, Şu'ayb b. Muhammed, dedesinden, Abdullah b. Amr b. el-Âs bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v), ağarmış saçları yolmayı yasaklamış ve "Onlar İslamın nurudur" demiştir.¹²³⁶

Tirmizî: Bu hadis hasendir. Abdurrahmân b. Hâris ve pek çok kimse bu hadisi Amr b. Şuayb'den rivâyet etmişlerdir.¹²³⁷

3.31.2. Saç Bakımı

İshâk b. İisâ et-Tabb'a ve Ya'kub b. İbrâhîm, Babasından İbrahim b. Sa'd vasıtasıyla, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'den, Ubeydullah b. Abdullah'den, Abdullah b. Abbâs der ki: "Müşrikler saçlarını ikiye böler, Ehl-i Kitab ise düz sarkıttı. Resûlullah (s.a.v) – Ya'kub rivâyetinde: "Kendisine bir emir gelmeyen hususlarda"; İshâk'ta ise: "Emrolunmadığı konularda" – Ehl-i Kitab'a muvafakatı severdi. Daha sonra Allah Resûlü (s.a.v) saçlarını ortadan bölmeye başladı".¹²³⁸

Rivâyet Ya'kub b. İbrâhîm tarafından Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. İshâk b. İisâ tarafından ise Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce mutabi' olarakbu rivâyeti bir çok tariklerle İbrâhîm b. Sa'd'dan tahrir ve nakletmişlerdir.

3.31.3. Müslümanın Müslüman Üzerindeki Hakları

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Ebû Avâne el-Veddâh b. Abdullah el-Yeşkurî, Ömer İbn Ebî Seleme b. Abdurrahmân, babasından, Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Üç şey vardır ki bunlar her Müslümanın üzerine haktır. Bunlar hasta ziyareti,

¹²³⁶ İBN HANBEL, c.XI, 253, (Hn: 6672), c.XI, 256, (Hn: 6675), c.XI, 521, (Hn: 6924), c.XI, 529, (Hn: 6937), c.XI, 550, (Hn: 6962), c.XI, 568, (Hn: 6989); İBN MÂCE, el-Edeb, 25, (c.II, 1226, Hn: 3721); EBÛ DÂVÛD, et-Teraccül, 16, (c.IV, 85, Hn: 4202); TİRMİZÎ, el-Edeb, 56, (c.V, 125, Hn: 2821); NESÂÎ, ez-Zîne, 13, (c.VIII, 136, Hn: 5068).

¹²³⁷ TİRMİZÎ, el-Edeb, 56, (c.V, 125).

¹²³⁸ İBN HANBEL, c.IV, 86, (Hn: 2209), c.IV, 194, (Hn: 2364), c.IV, 366, (Hn: 2605), c.V, 102, (Hn: 2942); BUHÂRÎ, el-Menâkib, 23, (c.IV, 189, Hn: 3558), Menâkib el-Ensâr, 52, (c.V, 70, Hn: 3944), el-Libâs, 70, (c.VII, 162, Hn: 5917); MÜSLİM, el-Fedâil 2336, (c.IV, 1817); İBN MÂCE, el-Libâs, 36, (c.II, 1199, Hn: 3632); EBÛ DÂVÛD, et-Teraccül, 9, (c.IV, 82, Hn: 4188); NESÂÎ, ez-Zîne, 61, (c.VIII, 184, Hn: 5238).

*cenazelere katılmak ve aksıran kimsenin Allah'ı hamd etmesi halinde ona teşmütte bulunmaktır".*¹²³⁹

Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Muhammed b. Musa el-Mahzûmî el Medenî güvenilen bir kimse olup kendisinde Abdulaziz b. Muhammed ve İbn Ebî Füdeyk hadis rivâyet etmiştir.¹²⁴⁰

3.31.4. Aksırana ve Aksıranın Duası

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, Ebû'l-Esved Muhammed b. Abdurrahmân vasıtasıyla, Ubeyd b. Seleme b. Ümmi Kilâb (ö. ?), Abdullah b. Ca'fer (ö. 80/699) der ki: Resûlullah (s.a.v) aksırdığı zaman kendisine: "Yerhamukellah" (Allah sana merhamet etsin) denilirdi. Allah Resûlü de (s.a.v): "Yehdîkumullah ve yuslihu bâlekum" -(Allah size hidayet versin ve halinizi ıslah etsin) diye karşılık verirdi.¹²⁴¹

Bu rivâyetin isnadında İbn Lehîa bulunduğu göre zayıf hükmü almıştır. Lakin Bu konuda şahid olarak Ali İbn Ebî Tâlib, Ebû Hüreyre, Ebû Musâ el-Eşârî, Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Hz. Âişe'den de rivâyet edilmiştir.¹²⁴² bu sebeble elimizdeki hadis hasen derecesini kazanmıştır.

3.32. SELÂM VE İZİN İSTEME KİTABI

3.32.1. Evin İçine Gizlice Bakmak

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Hammâd b. Zeyd b. Dirhem, Ubeydullah İbn Ebî Bekr (ö. 131-140/749-758), Dedesi Enes b. Mâlik'ten bildirir: "Adamın biri Hz: Peygamber'in (s.a.v) odalarından birinin içine bakınca Resûlullah (s.a.v) kalkıp okun uç demirlerinden bir veya birkaç tane aldı ve adama doğru yürüdü. Hz. Peygamber'in (s.a.v) onları adama saptamak için onu kolladığını hâlâ görür gibiyim."¹²⁴³

¹²³⁹ İBN HANBEL, c.XIV, 22, (Hn: 8271), c.XIV, 125, (Hn: 8397), c.XIV, 307, (Hn: 8675), c.XIV, 316, (Hn: 8688), c.XIV, 439, (Hn: 8845), c.XV, 12, (Hn: 9032), c.XV, 197, (Hn: 9341), c.XVI, 566, (Hn: 10966); BUHÂRÎ, el-Cenâiz, 2, (c.II, 71, Hn: 1240); MÜSLİM, es-Selâm 2162, (c.IV, 1704-1705); İBN MÂCE, el-Cenâiz, 1, (c.I, 461, Hn: 1435); EBÛ DÂVÛD, el-Edeb, 97, (c.IV, 307, Hn: 5030); TİRMİZÎ, el-Edeb, 1, (c.V, 80, Hn: 2737); NESÂÎ, el-Cenâiz, 51, (c.IV, 53, Hn: 1938).

¹²⁴⁰ TİRMİZÎ, el-Edeb, 1, (c.V, 80).

¹²⁴¹ İBN HANBEL, c.III, 277, (Hn: 1748).

¹²⁴² İBN HANBEL, c.II, 275, (Hn: 972), c.XIV, 279, (Hn: 8631), c.XXXII, 356, (Hn: 19586), c.XXXVII, (Hn: 23557), c.XXXXI, 44, (Hn: 24496).

¹²⁴³ İBN HANBEL, c.XIX, 112, (Hn: 12055), c.XIX, 415, (Hn: 12425), c.XX, 213, (Hn: 12829), c.XX, 298, (Hn: 12985), c.XXI, 154, (Hn: 13507), c.XXI, 175, (Hn: 13543); BUHÂRÎ, el-İs'ti'zân, 11, (c.VIII, 54, Hn: 6242), ed-Diyyât, 23, (c.IX, 10, Hn: 6900); MÜSLİM, el-Âdâb 2157, (c.III, 1699); EBÛ DÂVÛD, en-Nevm, 35, (c.IV, 343, Hn: 5171); TİRMİZÎ, el-İs'ti'zân ve el-Âdâb, 17, (c.V, 64, Hn: 2708); NESÂÎ, el-Kasâme, 45, (c.VIII, 60, Hn: 4858).

Tirmizî bu hadisin hakkında : Bu hadis hasen sahihtir demektedir.¹²⁴⁴

3.32.2. Tokalaşma

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Muhammed b. el-Munkedir (ö. 130/748), Umeyme binti Rukayka et-Teymîyye (ö. ?) der ki: İslam üzere Resûlullah (s.a.v.)'a bey'at eden kadınlar arasında ben de geldim. Onlar şöyle dediler: “Ey Allah’ın Resûlü! Allah'a hiç bir ortak koşmayacağımıza, hırsızlık yapmayacağımıza, zina etmeyeceğimize, çocuklarımızı öldürmeyeceğimize, kendi tarafımızdan yapılmış bir iftirada bulunmayacağımıza, iyiliklerde sana karşı gelmeyeceğimize dair sana söz veriyoruz ve biat ettik” Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v): “Elinizden geldiği ve gücünüzün yettiği kadarıyla” buyurdu. Onlar: “Allah ve Resulü bize, bizden daha merhametlidir. “Ey Allah’ın Resûlü! gel de sana biat edelim” dediğimizde Resûlullah (s.a.v): “Ben kadınlarla tokalaşmam, benim yüz kadına söylediğim söz, bir kadına söylediğim söz gibidir” buyurdu.¹²⁴⁵

Tirmizî: Bu konuda Âişe, Abdullah b. Ömer ve Esmâ binti Yezîd'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca bu hadis hasen sahihtir. Bu hadisi sadece Muhammed b. Munkedir'in rivâyetiyle bilmekteyiz. Sûfyân es Sevrî, Mâlik b. Enes ve pek çok kimse bu hadisi Muhammed b. Munkedir'den benzeri şekilde rivâyet etmişlerdir. Muhammed'e bu hadis hakkında sordum şöyle dedi: Ümeyme binti Rukayka'yı bu hadisin dışında tanımıyorum Ümeyme isimli başka bir kadın râvî daha vardır ki Rasûlullah (s.a.v.)'den bazı hadisler rivâyet etmiştir.¹²⁴⁶

3.33. KUR'ÂN'IN TEFSİRİ KİTABI

3.33.1. Fâtır Sûresi (32)

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Ebû Damre Enes b. İyad el-Leysî (ö. 200/816), Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/759), Ali b. Abdullah el-Ezdî (ö. 91-100/710-719), Ebû'd-Derdâ'nın bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Allah, “Sonra biz, o kitabı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere (Muhammedi'in ümmetine) miras olarak verdik. Onlardan kendine zulmedenler vardır. Onlardan ortada olanlar vardır. Yine onlardan Allah’ın izniyle hayırlı işlerde öne geçenler vardır. İşte bu büyük

¹²⁴⁴ TİRMİZÎ, el-İs'ti'zân ve el-Âdâb, 17, (c.V, 64).

¹²⁴⁵ İMAM MÂLİK, el-Beya 2, (c.II, 982); İBN HANBEL, c.XXXXIV, 556-557-558, (Hn: 27006-27007-27008), c.XXXXIV, 559-560, (Hn: 27009-27010); İBN MÂCE, el-Cihâd, 43, (c.II, 959, Hn: 2874); TİRMİZÎ, es-Siyer, 37, (c.IV, 151, Hn: 1597); NESÂÎ, el-Beya, 18, (c.VII, 149, Hn: 4181), 24, (c.VII, 152, Hn: 4190).

¹²⁴⁶ TİRMİZÎ, es-Siyer, 37, (c.IV, 151).

lutuftur”¹²⁴⁷ buyurmaktadır. Önde gidenler, hesaba çekilmeden Cennete girecek olanlardır. Ortada olanlar, hesapları kolay olacak olanlardır. Kendine zulmedenler ise Mahşer boyunca hesaba çekilecek, sonra da Allah’ın onları rahmetiyle sarmalayacağı kişilerdir. Bunlar, “Hamd, bizden hüznü gideren Allah’a mahsustur. Şüphesiz Rabbimiz çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir. O, lütfuyla bizi kalınacak yurda yerleştirendir. Bize orada bir yorgunluk dokunmaz. Bize orada usanç da gelmez”¹²⁴⁸ diyenlerdir”¹²⁴⁹.

Bu rivâyette inkita’ vardır. Ali b. Abdullah el-Ezdî ve Ebu’d-Derdâ’nın arsında bir ravî olmadığı nedeniyle zayıf hükmü almıştır. Aralarında Buhârî’in dediğine göre Ebû Hâlid el-Bikrî olması gerekmektedir.¹²⁵⁰

3.33.2. İhlas Sûresi

İshâk b. İsa et-Tabb’a, Mâlik b. Enes, Abdurrahmân b. Abdullah, Babasından Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebî Sa’saâ, Ebû Saîd el-Hudrî bildiriyor: Adamın biri: “Ey Allah’ın Resûlü! Benim bir komşum var. Gece ibadetine kalktığına da sadece İhlâs Sûresini okuyup duruyor” dedi. Adamın okuduğunu az bulmuş gibiydi. Ancak Hz. Peygamber (s.a.v): “Canım elinde olana yemin olsun ki: İhlâs Sûresi, Kur’ân’ın üçte birine denktir” buyurdu.¹²⁵¹

Bu rivâyet Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahihtir. İmam Mâlik bu rivâyeti tahrir etmiştir. Ahmed, Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî mutabi’ olarak rivâyeti imam Mâlik’in isnadıyla tahrir etmişlerdir. Müslim’in Ebu'd-Derdâ vasıtasıyla Peygamber'den (s.a.v) rivayet ettiği şu hadisi şerif bu anlayışa kuvvet vermektedir: “Sizden biri hergün Kur'an'ın üçte birini okumaktan âciz mi?” Evet, dediler. Buna karşılık Resûlullah (s.a.v): “Şüphesiz Allah Teâlâ, Kur'an'ı üç bölüme ayırdı ve Onun üçte biri kıldı,” karşılığını verdi.¹²⁵²

¹²⁴⁷ 35.Fâtır Sûresi, 32.

¹²⁴⁸ 35.Fâtır Sûresi, 34, 35.

¹²⁴⁹ İBN HANBEL, c.XXXVI, 27, (Hn: 21697), c.XXXVI, 57, (Hn: 21727), c.XXXXV, 497, (Hn: 27505).

¹²⁵⁰ BUHÂRÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, c.IX, 18.

¹²⁵¹ İMAM MÂLİK, el-Kur’ân 17, (c.I, 208); İBN HANBEL, c.XVII, 106, (Hn: 11053), c.XVII, 186, (Hn: 11115), c.XVII, 275, (Hn: 11181), c.XVII, 407, (Hn: 11306), c.XVII, 483, (Hn: 11392); BUHÂRÎ, Fadıil el-Kur’ân, 13, (c.VI, 189, Hn: 5013-5015), el-Eymân ve’n-Nuzur, 3, (c.VIII, 131, Hn: 6643), et-Tevhîd, 1, (c.IX, 114, Hn: 7374); EBÛ DÂVÛD, el-Vitr, 18, (c.II, 72, Hn: 1461); NESÂÎ, el-İftitâh, 69, (c.II, 171, Hn: 995).

¹²⁵² MÜSLİM, Salâtü'l-Müsâfirîn ve Kasriha 811, (c.I, 556).

3.34.SALİH AMELLERE TEŞVİK KİTABI

3.34.1. Allah'a Yaklaşmak

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Cerîr b. Hâzim, Vâsıl b. Heyyân el-Ahdeb (ö. 120/738), Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (ö. Ömer b. Abdülazîz'in hilafetinde), Şurayh b. Hâris el-Kindî (ö. 80/699 den önce veya sonra) der ki: Ashâbdan bir adamdan işittiğime göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Allah: «Ey Âdemoğlu! Bana doğru ayağa kalkarsan sana doğru yürür, bana doğru yürürsen sana doğru koşarım» buyurdu”.¹²⁵³

Bu rivâyette bulunan ricâl sikadîrlar Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Şurayh b. el-Hâris ise Dârimî *Sünen*'inde onun yoluyla rivâyet tahrîc etmiştir¹²⁵⁴. Bu hadisi Kütübî't-Tisâ dışında Ebû Naîm el-Asbahânî *Mârife*'de ve İbn Hacer *Matâlib el-Âliye*'de de yer almaktadır.¹²⁵⁵ Bu nedenle elimizdeki rivâyet hasen derecesini kazanmaktadır.

3.35. İYİLİK VE SOSYAL İLİŞKİLER KİTABI

3.35.1. Anne Babanın Dostlarına ve Akrabalara İyi Davranmak

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî, Yezîd b. Abdullah b. el-Hâd (ö.), Abdullah b. Dînâr, Abdullah b. Ömer der ki: Resûlullah'ın (s.a.v): “İyiliklerin en güzeli, kişinin (ölen) babasının sevdiği kimselerle bağlarını koparmamasıdır” buyurduğunu işittim.¹²⁵⁶

Tirmizî: Bu konuda Ebû Esîd'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca bu hadisin isnadı sahihtir. İbn Ömer'den değişik şekillerde de rivâyet edilmiştir.¹²⁵⁷

3.35.2. Yetimin Sorumluluğu ve Bakımı ile İlgili Hususlar

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Sevr b. Zeyd ed-Diyelî (ö. 135/753), Ebû'l-Ğays Sâlim el-Medenî (ö. ?), Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Rsûlullah (s.a.v): “Kendisinin veya başkasının yetiminin bakımını ve sorumluluğunu üstlenen

¹²⁵³İBN HANBEL, c.XXV, 273, (Hn: 1525).

¹²⁵⁴DÂRİMÎ, el-Ferâiz, 54, (c.IV, 2021, Hn: 3207);

¹²⁵⁵İBN HACER el-Askalânî, *el-Matâlib el-Âliye bi-Zevâid el-Mesânid es-Semâniye*, c.XIII, 187, (Hn: 3146); Ebû Naîm el-Asbahânî, *Mârifetu's-Sahâbe*, c.VI, 3138, (Hn: 7226).

¹²⁵⁶İBN HANBEL, c.IX, 435, (Hn: 5612), c.IX, 467, (Hn: 5653), c.X, 14, (Hn: 4721); MÜSLİM, el-Bir ve'sile ve'l-Âdâb 2552, (c.IV, 1979); EBÛ DÂVÛD, en-Nevm, 28, (c.IV, 337, Hn: 5143); TİRMİZÎ, 5, (c.IV, 313, Hn: 1903).

¹²⁵⁷TİRMİZÎ, 5, (c.IV, 313).

kişiyle cennette şu ikisi gibi birlikte olacağız” buyurmuştur. İshâk der ki: “Mâlik bunu rivâyet ederken en sonunda işaret ile orta parmağını gösterdi”.¹²⁵⁸

Bu rivâyet Müslim’in şartlarına göre sahihtir. İsnad’da İshâk b. İsa’dan yukarı sikadılar Buhârî ve Müslim’in ricâlidirler. Bu rivâyete göre Müslim İshâk b. İsa et-Tabbâ’, İbn el-Mübârek ve Abd b. Humeyd tarikleriyle tahrir etmiştir. İbn Mâce ise Saîd İbn Ebî Eyyûb vesitasıyla Yahyâ İbn Ebî Süleyma’dan, Zeyd İbn Ebî İtap isnadıyla Ebû Hüreyre’den de nakletmektedir. Mâlik ise bu rivâyete benzer farklı senedle tahrir etmektedir: Safvân b. Süleym bildirdiğine göre resûlullah (s.a.v) şöyle demiştir: yetiminin bakımını ve sorumluluğunu üstlenen kişiyle cennette ben ve o şu ikisi gibi birlikte olacağız” buyurmuştur.¹²⁵⁹

3.36.GÜZEL AHLAK KİTABI

3.36.1. Canlılara Karşı Merhamet Etmenîn Fazileti

İshâk b. İsa et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû Abdulla Sümeiy el-Mahzumî, Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân, Ebû Hureyre der ki: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *“Bir zaman adamın biri yolda yürürken çok susadı ve bir kuyu buldu. Kuyuya indi, suyu içti ve dışarı çıktı. Çıkar yıkamaz dilini harareten çıkarmış şiddetli nefes alan ve susuzluktan nemli toprağı yalayan bir köpekle karşılaştı. adam (kendi kendine) «Benim başıma gelen susuzluk bu köpeğin başına da gelmiş» diyerek, kuyuya indi ve ayakkabısının birisini (çıkararak) su doldurdu. Sonra suyla dolu ayakkabıyı ağzıyla tutarak kuyudan dışarı çıktı ve köpeğe su içirdi. Bundan dolayı Allah adamın bu amelini kabul etti ve günahlarını bağışladı”* Ashâb: “Ey Allah’ın Resûlü! Hayvanlara yapılan iyiliklerde de bizim için sevap var mı?” diye sorunca, Resûlullah (s.a.v): *“Her canlı hayvana iyilikte sevap vardır”* buyurdu.¹²⁶⁰

Bu rivâyet Müslim’im şartlarına göre sahihtir. Ayrıca rivâyeti imam Mâlik tahrir etmiştir. Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd imam Mâlik tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hanbel *Müsned*’inde imam Mâlik isnadıyla, Abdullah b. Dînâr yoluyla, Ebû Sâlih vasıtasıyla Ebû Hüreyre’den de

¹²⁵⁸ İBN HANBEL, c.XIV, 465, (Hn: 8881); MÜSLİM, ez-Zühd ve’r-Rekâik 2983, (c.IV, 2287); İBN MÂCE, el-Edeb, 6, (c.II, 1213, Hn: 3679).

¹²⁵⁹ İMAM MÂLİK, eş-Şaar 3491, (c.V, 1383).

¹²⁶⁰ İMAM MÂLİK, Sifetü’n-Nebî (s.a.v) 23, (c.II, 929); İBN HANBEL, c.XIV, 461, (Hn: 8874), c.XVI, 410, (Hn: 10699), c.XVI, 438, (Hn: 10752); BUHÂRÎ, el-Vudû’, 37, (c.I, 45, Hn: 173), el-Musâkât, 10, (c.III, 111, Hn: 2363), el-Mazâlim ve’l-Ğasb, 24, (c.III, 132, Hn: 2466), el-Edeb, 27, (c.VIII, 9, Hn: 6009); MÜSLİM, es-Selâm 2244, (c.IV, 1761); EBÛ DÂVÛD, el-Cihâd, 47, (c.III, 24, Hn: 2550).

nakletmektedir. Bu konuda İbn Hanbel Abdullah b. Amr yoluyla da rivâyet etmiştir.¹²⁶¹

3.36.2. Hayâ Sahibi Olmaya Teşvikler

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Hammâd b. Zeyd b. Dirhem, İshâk b. Süveyd (ö. 131/749), Ebû Katâde el-Adevî (ö. 81-90/700-709) anlatıyor: Adiy oğullarından bir grupla birlikte İmrân b. Husayn'ın yanına girdik. Aramızda da Buşeyr b. Ka'b da vardı. İmrân b. Husayn, Resûlullah (s.a.v): "*Hayâ, tümüyle hayırdır*" buyurdu. deyince , Buşeyr: "Bazı kitaplarda veya Hikmet'te (yani eski kutsal metinlerde) hayânın bir kısmının Allah'a karşı vakâr ve sekînet olduğunu, bir kısmının da zayıflık olduğunu görüyoruz" dedi. İmrân aynı hadisi bir daha tekrar edince Buşeyr de aynı söz söyledi. Bu şekilde iki veya üç defa aynı sözler tekrar edilince İmrân öfkelenip gözleri kıpkırmızı kesildi ve: "Ben sana Resûlullah'ın (s.a.v) sözünü aktarıırken sen bana bazı kitaplardan karşılıklar veriyorsun" diye çıktı. Biz de: "Ey Ebû Nuceyd! Aslında Buşeyr iyi biridir, bizden biridir" gibi sözlerle İmrân'ı sakinleştirdik.¹²⁶²

Bu rivâyet Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Müslim ve Ebû Dâvûd bir çok tariklerle Hammâd b. Zeyd vesitasıyla İshâk b. Süveyt'ten nakletmektedirler.

3.36.3. Büyüklere Saygı ve Küçüklere Sevgi

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdurrahmân İbn Ebi'z-Zinâd, Abdurrahmân b. el-Hâris, Amr b. Şu'ayb'ın, babasından, Şu'ayb b. Muhammed, dedesinden, Abdullah b. Amr b. el-Âs bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): "*Küçüklerimize merhamet etmeyen ve büyüklerimizin haklarını tanımayan bizden değildir*" buyurmuştur.¹²⁶³

Yukarıda Abdurrahmân İbn Ebi'z-Zinâd'da, müphemlik sebebiyle hadis sahih halinden hasen haline gelmektedir. Ancak başka sahâbeler tarafından nakledilen sahih ve sâbit hadislerde aynı anlamda mutabaatı sebebiyle sıhhat dercesine yükselir.. Bu konuda İbn Abbâs, Ubâde b. es-Sâmîd ve Enes b. Mâlik'ten de rivâyet edilmiştir.¹²⁶⁴ Tirmizî: Hennâd, Abde vasitasıyla Muhammed b. İshâk'tan

¹²⁶¹ İBN HANBEL, c.XI, 647, (Hn: 7075).

¹²⁶² İBN HANBEL, c.XXXIII, 51, (Hn: 19817), c.XXXIII, 64, (Hn: 19830), c.XXXIII, 137, (Hn: 19905), c.XXXIII, 144, (Hn: 19914), c.XXXIII, 175, (Hn: 19957), c.XXXIII, 183, (Hn: 19972), c.XXXIII, 187, (Hn: 19976), c.XXXIII, 203, (Hn: 19999), c.XXXIII, 210, (Hn: 20008); BUHÂRÎ, el-Edeb, 77, (c.VIII, 29, Hn: 6117); MÜSLİM, el-İmân, (c.I, 64, Hn: 37); EBÛ DÂVÛD, el-Edeb, 7, (c.IV, 252, Hn: 4796).

¹²⁶³ İBN HANBEL, c.XI, 527, (Hn: 6935), c.XI, 644, (Hn: 7073); EBÛ DÂVÛD, el-Edeb, 66, (c.IV, 286, Hn: 4943), TİRMİZÎ, el-Bir ve's-Sile, 15, (c.IV, 322, Hn: 1920).

¹²⁶⁴ İBN HANBEL, c.IV, 170, (Hn: 2329); TİRMİZÎ, el-Bir ve's-Sile 1919, 15, (c.III, 385).

bu hadisin bir benzerini rivâyet etmiş olup; “Büyüklerimizin hakkını tanımayan” demiştir.¹²⁶⁵

3.37. ZÜHD KİTABI

3.37.1. Dünyalıklara Karşı Resûlullah’ın Tutumu

İshâk b. İisâ et-Tabb’a, Dâvûd el-Attâr (ö.), Mansûr b. Abdurrahmân (ö. 137/755), Annesi Safiyye binti Şeybe (ö. ?), Hz. Âişe der ki: “Resûlullah (s.a.v) vefat ettiğinde insanlar iki siyah; hurma ve suya doymuşlardır”.¹²⁶⁶

Tirmizî, “Bu hadis hasen sahihtir. Ayrıca bu konuda Hafsa ve Câbir’den de hadis rivâyet edilmiştir - Başka tahrir ettiği rivâyette - : Bu hadis sahihtir” demiştir.¹²⁶⁷

3.38. SABIR VE FAZİLETİ KİTABI

3.38.1. Çocuk Ölümüne Sabır

İshâk b. İisâ et-Tabb’a, Yahyâ b. Süleym el-Hezzâ’, Abdullah b. Osmân (ö. 132/750), Mucâhid b. Cebr (ö. 101/720), İbrâhîm b. el-Eşter (ö. 72/692), Babasından Mâlik b. el-Hâris en-Nehâî (ö. 37/658), Ümmü Zer (ö. ?) der ki: Ebû Zer’in vefat anı geldiği zaman ağlamaya başladım. Bana: “Neden ağlıyorsun?” diye sorunca: “Çöl ortasında ölecekken, seni defnedecek hiç kimse yokken ve kefen olabilecek herhangi bir giysim bulunmazken nasıl ağlamayayım?” karşılığını verim. Bunun üzerine şöyle dedi: “ Ağlama ve sevin! Zira Resûlullah’ın (s.a.v): *“Müslüman bir çiftin iki veya üç çocuğu ölür de buna sabredip karşılığını Allah’tan bekledikleri zaman cehennemi asla görmezler”* buyurduğunu işittim.”¹²⁶⁸

¹²⁶⁵ TİRMİZÎ, el-Bir ve’s-Sile, 15, (c.IV, 322).

¹²⁶⁶ İBN HANBEL, c.XXXX, 254, (Hn: 24209), c.XXXX, 280, (Hn: 24232), c.XXXX, 335, (Hn: 24293), c.XXXX, 481, (Hn: 24420), c.XXXX, 508, (Hn: 24451-24452), c.XXXXI, 110, (Hn: 24561), c.XXXXI, 177, (Hn: 24631), c.XXXXI, 285, (Hn: 24768), c.XXXXI, 432, (Hn: 24963), c.XXXXII, 142, (Hn: 25245), c.XXXXII, 314, (Hn: 25491), c.XXXXII, 422, (Hn: 25629), c.XXXXII, 477, (Hn: 25729), c.XXXXII, 509, (Hn: 25773), c.XXXXIII, 8, (Hn: 25801), c.XXXXIII, 23, (Hn: 25825), c.XXXXIII, 140, (Hn: 26004), c.XXXXIII, 189, (Hn: 26077); BUHÂRÎ, el-Hibe ve Fadliha, 1, (c.III, 153, Hn: 2567), Farz el-Hums, 2, (c.IV, 81, Hn: 6458-6459); MÜSLİM, el-Libâs ve’z-Zîne 2082, (c.III, 1650), 2972-2973-2975, (c.IV, 2282-2283-2284); İBN MÂCE, el-Atime, 49, (c.II, 1110, Hn: 3345), ez-Zühd, 10, (c.II, 1388-1389-1390, Hn: 4144-4145-4151), EBÛ DÂVÛD, el-Libâs, 43, (c.IV, 71, Hn: 4146-4147), TİRMİZÎ, el-Libâs, 27, (c.IV, 237, Hn: 1761), Sifetü’l-Kiyâme, 31, (c.IV, 643, Hn: 2467), 32, (c.IV, 644, Hn: 2469), 34, (c.IV, 645, Hn: 2471).

¹²⁶⁷ TİRMİZÎ, el-Libâs, 27, (c.IV, 237), Sifetü’l-Kiyâme, 31, (c.IV, 643).

¹²⁶⁸ İBN HANBEL, c.XXXV, 300, (Hn: 21373), c.XXXV, 371, (Hn: 21467).

Bu rivâyeti Kütüb-i Tis'a içinde sadece İbn Hanbel tahrir etmiştir. Beyhakî ise bu rivâyeti Ali b. el-Medîni vasıtasıyla Yahyâ b. Süleym'den nakletmektedir.¹²⁶⁹ Buna ilaveten genellikle bu olay meşhûr bir olaydır. Bu nedenle elimizdeki rivâyet sıhhati kazanmaktadır.

3.39. SEVGİ VE ARKADAŞLIK KİTABI

3.39.1. Birbirlerini Allah İçin Sevenlerin Mükâfatı

Ravh b. Ubâde ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Ebû Hâzim Seleme b. Dînâr (ö. Mansûr'un hilafetinde), Ebû İdris el-Hâvlânî'den (ö. 80/699); Dımaşk mescidine (Şam Ümeyye camiine) girdim, bir de baktım ki dişleri parlak, güzel yüzlü bir genç ve etrafında insanlar toplanmış, bir şey hakkında ihtilaf edince ona müracaat ediyorlar ve onun sözünü kabul ediyorlardı. Onun kim olduğunu sorduğumda: Bu, Muâz b. Cebel dediler. Ertesi gün erkenden (mescide) gittim. Onu bulduğumda benden daha erken gelmiş namaz kılıyordu. Namazını bitirinceye kadar onu bekledim. Sonra huzuruna gittim, selam verdim ve dedim ki: "Vallahi ben seni Allah rızası için seviyorum" dedim. "Vallahi mi?" dedi. "Vallahi!" dedim. Tekrar: "Vallahi mi?" dedi. "Vallahi!" dedim Yine: "Vallahi mi?" dedi. "Vallahi!" dedim. Bunun üzerine abamdan tuttu, beni yanına çekti ve dedi ki: "Sana müjdeler olsun! Zira Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim *"Allah Teâlâ buyuruyor ki: benim için birbirini seven, benim rızam için bir arada oturan, benim rızam için birbirini ziyaret eden ve kendilerini benim rızama adayın kimselere benim muhabbetim vaciptir (sevgimi hakeder)"* buyurduğunu duydum."¹²⁷⁰

Tirmizî, "Bu konuda Ebû'd Derdâ'dan, İbn Mes'ûd'dan, Ubâde b. Sâmit'den, Ebû Hüreyre'den ve Ebû Mâlik el Eş'arî'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca bu hadis hasen sahihtir" dedi.¹²⁷¹

3.40. EDEB, ÖGÜTLER VE HİKMETLER KİTABI

3.40.1. İnsanlar Helak oldu Sözü

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Süheyl İbn Ebî Sâlih (ö. Mansûr'un hilafetinde), Babasından Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân, Ebû

¹²⁶⁹ el-BEYHÂKÎ, *Delâilu'n-Nubuvve*, (Thk.) Abdulmu'tî Kal'acî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1408/1988, eş-Şemâil, 169, c.VI, 401.

¹²⁷⁰ İMAM MÂLİK, eş-Şaar 16, (c.II, 953); İBN HANBEL, c.XXXVI, 326, (Hn: 22002), c.XXXVI, 359-360, (Hn: 22030-22031), c.XXXVI, 383, (Hn: 22064), c.XXXVI, 399, (Hn: 22080), c.XXXVI, 445, (Hn: 22131), c.XXXVII, 444, (Hn: 22782), c.XXXVII, 446, (Hn: 22783); TİRMİZÎ, ez-Zühd, 53, (c.IV, 597, Hn: 2390), Sifetü'l-Kiyâme, 31, (c.IV, 643, Hn: 2467), 32, (c.IV, 644, Hn: 2469), 34, (c.IV, 645, Hn: 2471).

¹²⁷¹ TİRMİZÎ, ez-Zühd, 53, (c.IV, 597).

Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*Birinin: «İnsanlar helak oldu!» dediğini duyarsan bil ki en çok kendisi helak olmuştur*”.¹²⁷²

Bu rivâyetin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Rivâyeti imam Mâlik tahrir etmiştir. Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd ise imam Mâlik'in tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

Ebu Davud dedi ki: (Bu hadisi hocam el-Ka'nebî'ye rivayet eden) Mâlik bu konuda şöyle dedi: İnsan bu sözü halkın dinî işlerindeki (gevşek) durumunu görüp de üzülmediğinden dolayı söyleyecek olursa, ben bunda bir sakınca görmem, kendini beğenip de başkalarını küçümseyerek bu sözü söylüyorsa o zaman bu yasaklanmış olan çirkin bir sözden başka birşey değildir.¹²⁷³

3.41. BÜYÜK GÜNAHLAR KİTABI

3.41.1. Münafıklık Alemleri

İshâk b. İsbâ et-Tabb'a, Hammâd b. Seleme, Dâvûd İbn Ebî Hind (ö. 140/758), Saîd b. el-Museyyib, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*Üç şey vardır ki kişi namaz kılsa da, oruç tutsa da, Müslüman olduğunu söylese de münafık olduğunu gösterir. Bunlar da konuştuğu zaman yalan söylemesi, verdiği sözde durmaması ve emanete hıyanet etmesidir*”¹²⁷⁴

Tirmizî, “Bu hadis ‘Alâ rivayeti olarak hasen garibtir. Ebû Hüreyre'den değişik şekillerde de rivâyet edilmiştir. Bu konuda İbn Mes'ûd, Enes ve Câbir'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ali b. Hucr, İsmail b. Cafer vasıtasıyla, Ebû Süheyl b. Mâlik'den babasından ve Ebû Hüreyre'den mana olarak bu hadisin bir benzerini rivâyet etmiştir. Sonuç olarak bu hadis sahihtir.”¹²⁷⁵

3.41.2. İnsanların en Şerlisi İki Yüzlü Olandır

İshâk b. İsbâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebû'z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre

¹²⁷² İMAM MÂLİK, el-Kelâm 2, (c.II, 984); İBN HANBEL, c.XIII, 114, (Hn: 7685), c.XIV, 204, (Hn: 8514), c.XVI, 62, (Hn: 10005), c.XVI, 409, (Hn: 10697); MÜSLİM, el-Bir ve's-Sile 2623, (c.IV, 2024); EBÛ DÂVÛD, el-Edeb, 84, (c.IV, 296, Hn: 3983).

¹²⁷³ EBÛ DÂVÛD, el-Edeb, 84, (c.IV, 296).

¹²⁷⁴ İBN HANBEL, c.XIV, 314, (Hn: 8685), c.XV, 81, (Hn: 9158), c.XVI, 539, (Hn: 10925); BUHÂRÎ, el-İmân, 23, (c.I, 16, Hn: 33), eş-Şehâdât, 28, (c.II, 180, Hn: 2682), el-Vasaya, 8, (c.IV, 5, Hn: 2749), el-Edeb, 78, (c.VIII, 25, Hn: 6095); MÜSLİM, el-İmân 59, (c.I, 78); TİRMİZÎ, el-İmân 14, (c.V, 19, Hn: 2631); NESÂÎ, el-İmân, 20, (c.VIII, 116, Hn: 5021).

¹²⁷⁵ TİRMİZÎ, el-İmân 14, (c.V, 19).

Resûlullah (s.a.v): “*En kötü insanlar, her topluluğa karşı farklı bir yüzle (tavırla) yaklaşan ikiyüzlü kişilerdir*” buyurmuştur.¹²⁷⁶

Tirmizî, “Bu konuda Enes ve Ammâr’dan da hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca bu hadis hasen sahihtir” demiştir.¹²⁷⁷

3.41.3. Dargınlık, Düşmanlık ve Zarar Verme

İshâk b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Süheyl İbn Ebî Sâlih, Babasından Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân, Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*Semanın kapıları her Pazartesi ve Perşembe günleri açılır. Bu günde Allah kendisine şirk koşmamış her kulu bağışlar. Ancak kişinin, kardeşiyle arasında bir düşmanlık varsa, Allah (meleklerle): «Barışana kadar bu ikisini bağışlamadan bekletin»* buyurur”¹²⁷⁸

Tirmizî, “Bu konuda Ebû Hüreyre hadisi hasen gariptir” demktedir.¹²⁷⁹

3.42. DİLİN MUSİBETLERİ KİTABI

3.42.1. Suskunluk ve Gıybetle Engel Olmak

Hasan b. Mûsâ (ö. 209/825), İshâk b. İsâ et-Tabb’a ve Yahyâ b. İshâk (220/835), Abdullah b. Lehîa vasıtasıyla, Yezîd b. Amr (ö. 131-140/749-758), Ebû Abdurrahmân el-Hublî (ö. 100/719), Abdullah b. Amr’ın bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “*Susan kurtuluşa erdi*” buyurmuştur.¹²⁸⁰

Tirmizî, “Bu hadis hasen sahih gariptir. Bu hadisi sadece İbn Lehîa’nın Ebû Abdurrahmân’dan rivâyetiyle bilmekteyiz” demektedir.¹²⁸¹

¹²⁷⁶ İMAM MÂLİK, el-Kelâm 21, (c.II, 991); İBN HANBEL, c.XXII, 295, (Hn: 7341), c.XXII, 463, (Hn: 7496), c.XXII, 506, (Hn: 7543), c.XIII, 432, (Hn: 8069), c.XIV, 157, (Hn: 8437), c.XV, 37, (Hn: 9079), c.XV, 90, (Hn: 9171), c.XV, 349, (Hn: 9568), c.XV, 535, (Hn: 9866), c.XVI, 201, (Hn: 10295-10296-10297), c.XVI, 267, (Hn: 10427), c.XVI, 287, (Hn: 10470), c.XVI, 411, (Hn: 10700), c.XVI, 461, (Hn: 10791); DÂRİMÎ, el-Mukaddime, 24, (c.I, 299, Hn: 229), BUHÂRÎ, el-Edeb, 52, (c.VIII, 18, Hn: 6058), el-Ahkâm, 27, (c.IX, 71, Hn: 7179); MÜSLİM, el-Fadâil 2378, (c.IV, 1846), 2526, (c.IV, 1958-2011), EBÛ DÂVÛD, el-Edeb, 39, (c.IV, 268, Hn: 4872); TİRMİZÎ, el-Bir ve’s-Sile, 78, (c.IV, 374, Hn: 2025).

¹²⁷⁷ TİRMİZÎ, el-Bir ve’s-Sile, 78, (c.IV, 374).

¹²⁷⁸ İMAM MÂLİK, Husnu’l-Huluk 17-18, (c.II, 908-909); İBN HANBEL, c.XIII, 77, (Hn: 7639), c.XIV, 98, (Hn: 8361), c.XV, 22, (Hn: 9053), c.XV, 107, (Hn: 9199); DÂRİMÎ, es-Savm, 41, (c.II, 1098, Hn: 1792); MÜSLİM, el-Bir ve’s-Sile 2565, (c.IV, 1987-1988); İBN MÂCE, es-Siyâm, 42, (c.I, 553, Hn: 1740); EBÛ DÂVÛD, el-Edeb, 55, (c.IV, 279, Hn: 4916); TİRMİZÎ, es-Siyâm, 44, (c.III, 113, Hn: 747), 76, (c.IV, 373, Hn: 2023).

¹²⁷⁹ TİRMİZÎ, es-Siyâm, 44, (c.III, 113).

¹²⁸⁰ İBN HANBEL, c.XI, 19, (Hn: 6481), c.XI, 235, (Hn: 6654); DÂRİMÎ, er-Rikâk, 5, (c.III, 1781, Hn: 1792); TİRMİZÎ, es-Siyâm, 50, (c.IV, 660, Hn: 2501), 76, (c.IV, 373, Hn: 2023).

¹²⁸¹ TİRMİZÎ, es-Siyâm, 50, (c.IV, 660).

3.42.2. Hadis Uydurmanın Vebali

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Leys b. Sa'd, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî, Enes b. Mâlik'in bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): "*Bilerek benim adıma söyleyen kişi, cehennemdeki yerine hazırlansın*" buyurmuştur.¹²⁸²

Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Abd b. Humejd, Cafer b. Avn vasıtasıyla A'meş'den, Ebû Salih'den rivâyet ederek Rasûlullah'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu bize aktarmıştır: "Kıyamet gününde Nuh çağrılacak ve Tebliğ ettin mi?" diye sorulacak o da "evet" diyecektir. Bu sefer Nuh kavmi çağrılıp: "Size tebliğ etti mi?" diye soracak: Onlar da bize hiçbir uyarıcı gelmedi diyecekler. Bunun üzerine Nuh'a şâhidlerin kimlerdir, denilecek? Nuh'ta: "Muhammed ve Ümmetidir" diyecek. Bunun üzerine sizler getirileceksiniz ve Nuh'un tebliğ ettiğine dair şâhidlik edeceksiniz. İşte Allah'ın indirdiği Bakara 143. ayetinin tefsiri budur: "vasat" adaletli demektir. Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Ayrıca Muhammed b. Beşşâr, Cafer b. Avn vasıtasıyla A'meş'den bu hadisin bir benzerini bize aktarmıştır.¹²⁸³

3.43. ÖVME VE YERME KİTABI

3.43.1. Çarşıların Yerilmesi

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Dînâr, Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) ashâbına şöyle buyurdu: "*Şu azaba uğramış kavmin yerlerine ancak ağlar vaziyette giriniz. Eğer ağlamıyorsanız oraya girmeyiniz. Çünkü onların başına gelenler sizinde başınıza gelebilir*".¹²⁸⁴

Bu rivâyetin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Rivâyeti imam Mâlik Ebû Musab ez-Zührî yoluyla tahric etmiştir.¹²⁸⁵ Buhârî ise imam Mâlik'in ettiği isnadla rivâyeti nakletmektedir. Ayrıca Buhârî ve Müslim bir çok tariklerle İbn Ömer'e ulaşarak nakletmektedirler.

¹²⁸² İBN HANBEL, c.XIX, 9, (Hn: 11942), c.XIX, 163, (Hn: 12110), c.XIX, 200, (Hn: 12154), c.XX, 127, (Hn: 12702), c.XX, 166, (Hn: 12764), c.XX, 192, (Hn: 12800), c.XX, 373, (Hn: 13100), c.XX, 416, (Hn: 13189), c.XXI, 387, (Hn: 13961), c.XXI, 392, (Hn: 13970), c.XXI, 400, (Hn: 13980); DÂRİMÎ, el-Mukaddime, 25, (c.I, 305-306-307, Hn: 241-242-244); BUHÂRÎ, el-İlim, 38, (c.I, 33, Hn: 108); MÜSLİM, el-Mukaddime 2, (c.I, 10); İBN MÂCE, İftitâh el-Kitap, 4, (c.I, 13, Hn: 32); TİRMİZÎ, el-İlim, 8, (c.V, 36, Hn: 2661).

¹²⁸³ TİRMİZÎ, el-İlim, 8, (c.V, 36)

¹²⁸⁴ İBN HANBEL, c.VIII, 167, (Hn: 4561), c.IX, 184, (Hn: 5225), c.IX, 245, (Hn: 5342), c.IX, 299, (Hn: 5404), c.IX, 322, (Hn: 5441), c.IX, 462, (Hn: 5645), c.IX, 517, (Hn: 5705), c.X, 191, (Hn: 5984), c.X, 343, (Hn: 6211); BUHÂRÎ, es-Salât, 53, (c.I, 94, Hn: 433), Ahâdis el-Enbiyâ', 18, (c.IV, 148-149, Hn: 3378-3379-3380-3381-3383), el-Meğâzî, 82, (c.VI, 7, Hn: 4419-4420), el-Meğâzî 181, (c.VI, 81, Hn: 4702); MÜSLİM, ez-Zühd ve'r-Rekâik 2980-2981, (c.IV, 2285-2286).

¹²⁸⁵ İMAM MÂLİK, Bevâis Te'lîfihî ve Te'rîh Tasnîfihî 8, (c.I, 120).

3.44. TEVBE KİTABI

3.44.1. Allah'ın Rahmedinden Ümidini Kesmemek

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Leys b. Sa'd, Muhammed b. Kays (ö. 121-130/739-748), Ebû Sırmate Mâlik b. Kays (ö. ?) bildiriyor: Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd el-Ensârî (ö. 50/670) vefat edeceği zaman şöyle dedi: "Ben Resûlullah'tan (s.a.v) işittiğim bir şeyi sizden gizlemiştim. Hz. Peygamber (s.a.v): "Eğer siz günah işlemesiniz, Allah günah işleyen bir topluluk gönderir ve onları bağışlardı" buyurdu.¹²⁸⁶

Tirmizî: Bu hadis hasen garibtir. Bu hadis Muhammed b. Ka'b'dan, Ebû Eyyûb'tan benzeri şekilde rivâyet edilmiştir. Aynı şekilde Kuteybe, Abdurrahmân b. Ebi'z Zinad vasıtasıyla Gafre'nin azâdlı kölesi Ömer'den, Muhammed b. Ka'b'tan ve Ebû Eyyûb'tan benzeri şekilde rivâyet edilmiştir.¹²⁸⁷

3.45. SİYER KİTABI

3.45.1. Kureyş Kâfirlerinin Resûlullah'a (s.a.v), Hicr'de Suikast Teşebbüsü

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Yahyâ b. Süleym el-Hezzâ', Abdullah b. Osmân, Saîd b. Cübeyr, Abdullah b. Abbâs anlatıyor: Resulullah (s.a.v) Kureyş'ten bir grup Hicr'de toplandı. Lât, Uzza, diğer üçüncüsü Menât, Nâile ve İsfâf adına şöyle sözleştiler: "Muhammed'i gördüğümüz zaman hepimiz bir kişiymişiz gibi üstüne saldıracağız ve öldürmeden onu bırakmayacağız." Kızı Hz. Fâtıma ağlıyarak geldi ve Resûlullah'ın (s.a.v) yanına girip: "Kureyş'ten şu topluluk bir araya geldiler ve seni gördükleri yerde hep birlikte saldırıp öldürmek için sözleştiler. Aralarından her biri senin kanında nasibi olduğunu söylüyor" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v): "Ey kızcağızım! Abdest almam için su getir" buyurdu. Sonra abdest alıp Mescid-i Haram'a yanlarına girdi. Onu gördüklerinde: "İşte bu o" dediler. Sonra bakışlarını indirdiler, çeneleri göğüslerine düştü ve oturdukları yerde kaldılar. Gözlerini kaldırıp ona bakamadılar bile. Hiç kimse ona karşı saldırıya geçemedi. Resûlullah (s.a.v) karşılıklarına gelip başlarına dikildi. Sonra yerden bir avuç toprak alıp: "Yüzünüz bedbaht olsun!" diyerek üzerlerine serpti. O toprağın değdiği herkese Bedir savaşında kâfir olarak öldürüldü."¹²⁸⁸

¹²⁸⁶ İBN HANBEL, c.XXXVIII, 497, (Hn: 23515); MÜSLİM, et-Tevbe 2748, (c.IV, 2105); TİRMİZİ, 109, (c.V, 548, Hn: 3539).

¹²⁸⁷ TİRMİZİ, 109, (c.V, 548).

¹²⁸⁸ İBN HANBEL, c.IV, 486, (Hn: 2762), c.V, 165, (Hn: 3042), c.V, 442, (Hn: 3485); BUHÂRÎ, el-Cihâd, 88, (c.IV, 41, Hn: 2915), el-Neğâzî, 5, (c.V, 73, Hn: 3953), Tefsîr el-Kur'ân, 301, (c.VI, 143, Hn: 4875), 302, (c.VI, 144, Hn: 4877).

Bu rivâyetin isnadında bulunan ricâl sikadırlar. Ancak Elbânî, Buhârî'nin de isnadında yer alan Yahya b. Süleym'i İbn Hacer saduk ve seyyü'l-hıfz olmakla tenkid ettiğini ve rivayet zayıftır demektedir.¹²⁸⁹ İbn Hanbel ve Buhârî bu rivâyeti İkrime vasıtasıyla İbn Abbâs'tan da tahrir etmişlerdir. Sonuç olarak elimizdeki hadie hasen derecesini kazanmıştır.

3.45.2. Akabe Biati

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Yahyâ b. Süleym el-Hezzâ', Abdullah b. Osmân b. Huseym (ö. 132/750), Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim, Câbir b. Abdullah el-Ensârî der ki: "Resûlullah (s.a.v) Mekke'de on yıl kaldı ve bu süre zarfında Hac mevsiminde Mina'da, Ukâz ve Mecenne pazarında halkın peşinden gidip: *"Kim beni barındırır? Rabb'imın emirlerini tebliğ hususunda kim bana yardımcı olmak ister? Böyle bir kişiye cennet va'dediyorum"* buyurdu. Bir yandan da kavmi ve akrâbaları dışarıdan, mesela Yemen veya bir şehirden gelen insanları çeviriyorlar ve onları "kendini şu gençten (Hz. Peygamber'den) sakın, yoksa fitneye düşersin" diye kandırıyorlardı. Öyle ki Hz. Peygamber Mina'da, Müzdelife'de insanlar arasında dolaşırken parmakla gösterilir oldu. Bu durum Allah Teâlâ'nın Medineli bir grup insanı peygamberine gönderinceye kadar devam etti. Biz Yesrip'ten gelip Hz. Peygamber'i barındırdık ve tasdik ettik. Bizim insanlarımız Medine'den kalkıp Hz. Peygamber'e geliyorlar, imân eder müslüman olup Kur'an öğrenerek dönüyorlardı. Daha sonra bu müslüman olan kişiler kendi aile efradını da müslüman ediyordu. Böylece içinde Müslüman bulunmayan evi neredeyse kalmadı. Nihayet bir gün bir araya gelerek "Hz. Peygamber Mekke'nin dağlarında korka korka daha ne kadar dolaşacak ve gittiği yerlerden kovulmaya devam edecek" dedik. Bunun üzerine de yetmiş kişilik bir heyet oluşturarak hac mevsiminde Mekke'ye vardık. Onunla Akabe vadisinde buluşmak üzere sözleştik ve birer ikişer orada toplandık ve Hz. Peygamber'e: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sana ne üzerine biat edelim" diye sorduğumuzda şöyle cevap verdi: *"İstekli ve isteksiz halinizde işitip itaat etmek, bolluk ve darlıkta infakta bulunmak, iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak, Allah yolunda kınayanın kınamasından korkmadan hakkı söylemek, bana yardım etmek, yanınıza geldiğimizde, kendinizi, hanımlarınızı ve çocuklarınızı koruduğunuz gibi beni korumak üzere biat edeceğiniz. Buna karşılık size cennet vardır"*. Bunun üzerine kalkıp ona biat ettik. Ordakilerden en küçüğü olan Esa'd b. Zürâre

¹²⁸⁹ Elbanî zayıf demektedir. Bkz. İBN MÂCE, er-Ruhûn, 4, (c.II, 816, Hn: 2442).

Resûlullah'ın (s.a.v) elini tutup şöyle dedi: “Yavaş olun ey Yesrib halkı! Biz develerimizin ciğerine vura vura buraya kadar onun Allah'ın elçisi olduğunu bildiğimiz için koşup geldik. Bu gün ona yardım etmek, bütün Araplarla ayrılığa düşmek, en hayırlılarınızın öldürülmesi ve kılıçların sizi ısırması anlamına gelmektedir. Siz buna sabrederseniz, mükafatınız da Allah'a aittir. Eğer kendiniz hakkında korkuyorsanız bunu şimdiden açıklayın. Çünkü bu, Allah katında sizi mazeretli yapar”. Onlar da: “Bırak bizi ey Esa'd! Vallahi biz bu biattan asla ayrılmayız” dediler ve hepimiz kalkıp ona biat ettik. Bizden söz alıp şartlarını koştı, buna karşılık ta Cenneti vaad etti.¹²⁹⁰

Tirmizî, “Bu hadis garib sahihtir” demektedir.¹²⁹¹

3.45.3. Hicretin Kıyamete Kadar Devam Etmesi

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Yahyâ b. Hamza el-Hadramî, Atâ' İbn Ebî Müslim el-Horâsânî (ö. 135/753), Abdullah b. Muhayrîz (ö. 99/718), Mâlik b. Hasel oğullarından olan Abdullah b. es-Sa'dî (ö. 57/677) bildiriyor: Abdullah, arkadaşlarından bazılarıyla Resûlullah'a (s.a.v) geldiklerinde, ona: “Sen yüklerimizi koru, sonra Resûlullah'ın (s.a.v) yanına girersin” dediler. Abdullah, en küçükleriydi. Abdullah onların istediğini yaptı ve onlar çıkınca: “Şimdi sen gir” dediler. Abdullah, Resûlullah'ın (s.a.v) yanına girince, Allah'ın Resûlü: “*Ne istiyorsun?*” diye sordu. Abdullah: “*İsteğim, bana hicretin bitip bitmediğini söylemendir*” deyince Resûlullah (s.a.v): “*Senin isteğin, onların isteğinden daha hayırlıdır. Düşmanla savaşıldıkça hicret bitmez*” buyurdu.¹²⁹²

Bu rivâyetin isnadı kuvetlidir. Ricâli ise sikadrlar buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Buhârî ve Nesâî mutabi' olarak Abdullah b. es-Sa'dî'nin yoluyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca Buhârî ve Nesâî Abdullah b. es-Sa'dî isnadıyla Muhammed b. Habîb el-Masrî'nin yoluyla da rivâyeti nakletmektedirler. Ebû Zur'a ise: bu hadis Abdullah b. es-Sa'dî isnadıyla sahihtir Muhammed b. Habîb-i kim zekrettiyse vehme düşmüştür demiştir.¹²⁹³ Bu açıklamaya göre elimizdeki hadis sahih mertebesindedir.

¹²⁹⁰ İBN HANBEL, c.XXII, 346, (Hn: 14456), c.XXIII, 22, (Hn: 14653), c.XXIII, 370, (Hn: 15192); DÂRİMÎ, Fadâil el-Kur'ân, 5, (c.IV, 2110, Hn: 3397); İBN MÂCE, İftitâh el-Kitab fi el-Fadâil, 13, (c.I, 73, Hn: 201), EBÛ DÂVÛD, es-Sünne, 22, (c.IV, 234, Hn: 4734); TİRMİZÎ, Fadâil el-Kur'ân, 24, (c.V, 184, Hn: 2925).

¹²⁹¹ TİRMİZÎ, Fadâil el-Kur'ân, 24, (c.V, 184).

¹²⁹² İBN HANBEL, c.III, 206, (Hn: 1671), c.XXXVII, 10, (Hn: 22324), c.XXIII; NESÂÎ, el-Beya, 15, (c.VII, 146, Hn: 4172-4173).

¹²⁹³ İBN ASÂKİR, *Târîh Dimeşk*, c.XXXI, 340.

3.45.4. Medine Humması

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Müslim b. Hâlid ez-Zencî, Hişâm b. Urve, Urve b. ez-Zubeyr b. Avvam, Müminlerin annesi Hz.Âişe (r.a.) der ki: Resûlullah (s.a.v.), Medine'ye hicret edince, salgın hastalık vardı ve hummanın halkı yere serdiği söylendi. Ebû Bekr ve Bilal (r.a.) sıtma hastalığına yakalandılar. Ebû Bekr sıtma humması tutunca (şu beyti) söylerdi: *“Herkes evinde Ailesi arasında gün doğarken mutludur ... bilmez ki Ölüm ona çarıkların kayışından daha yakındır”* Bilal-i Habeşi de sıtma nöbeti geçince şöyle derdi:

“Bir bilebilseydim: Mekke vadisinde

... güzel kokulu yumuşak otların arasında geceleyebilecek miyim⁹.

Veyahut bir gün Mecenne sularına varabilecek miyim⁹

... Mekke'nin Şâme ve Tafil dağlarını görebilecek miyim”.

Allah'ım! Bizi Mekkedden çıkardıkları gibi, Utbe b. Rabîa'yı, Şeybe b. Rabîa'yı, ve Umeyye b. Halef'i rezil et”. Hz. Âişe (r.a.) derki: Resûlullah (s.a.v.) onların hastalığını görünce şöyle niyaz (dua) etti: *“Allah'ım! Mekke'yi sevdirdiğin kadar veya daha çok Medine'yi de bize sevdire ve bizim için sıhhatli kıl. Ölçeklerini (Ölçekle satılan şeylerini) müddüne bize bereketlendir. Medine'nin sıtma hastalığını da uzaklaştırıp Cuhfe'ye götür.”*¹²⁹⁴

Bu rivâyet isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise Şayhayn'in ricâlidirler ve sikadırlar. Rivâyeti İmam Mâlik tahrir etmiştir. İbn Hanbel ve Buhârî imam Mâlik'in tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

3.45.5. Resûlullah'ın (s.a.v) Haram Ayda Gazveye Çıkması

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, el-Leys b. Sa'd vasıtasıyla, Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim'den, Câbir b. Abdullah el-Ensârî der ki: “Resûlullah (s.a.v) haram ayda savaşmazdı. Ancak saldırıya uğrarsa o zaman savaşır. Haram ay gelince bu aylar bitinceye kadar bekler ve savaşa çıkmazdı”.¹²⁹⁵

Bu rivâyetin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikadırlar Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Bu rivâyeti Kütüb-i Tis'a içinde sadece İbn Hanbel

¹²⁹⁴ İMAM MÂLİK, el-Câmi' 14, (c.II, 890); İBN HANBEL, c.XXXX, 332, (Hn:24288), c.XXXX, 419, (Hn: 24360), c.XXXXI, 79, (Hn: 24532), c.XXXXIII, 47, (Hn: 25856), c.XXXXIII, 154, (Hn: 26030); BUHÂRÎ, Fedâilü el-Medîne, 11, (c.III, 23 Hn: 1889), Menâkib el-Ensâr, (c.V, 66 Hn: 3926), el-Merda, 8, (c.VII, Hn: 5654), 22, (c.VII, 122, Hn.: 5677), ed-Deavât, 42, (c.VIII, 80 Hn:6372); MÜSLİM, el-Hac 1376, (c.II, 1003).

¹²⁹⁵ İBN HANBEL, c.XXII, 438, (Hn: 14583), c.XXIII, 60, (Hn: 14713).

tahric etmiştir. Ayrıca bu rivâyet *Müsne el-Hâris*'de ve *Müşkil'l-Âsar*'da da yer almıştır.¹²⁹⁶

3.45.6. Bedir Savaşı

İshâk b. İsâ et-Tabb'a ve Hasan b. Mûsâ (ö. 209/825), Hammâd b. Seleme, Âsim b. Behdele (ö. 128/746)¹²⁹⁷, Zir b. Hubeyş (ö. 81/700), Abdullah b. Mes'ûd der ki: Bedir günü her üç kişi bir deveye (nöbetleşe) biniyorduk. Ali İbn Ebî Tâlib, Ebû Lübâbe ve arkadaşım Resûlullah (s.a.v) bir deveye biniyorlardı. Yürüme nöbeti Resûlullah'a (s.a.v) geldiğinde arkadaşları ona: "Ey Allah'ın Resûlü! Sen bin, senin yerine biz yürüyelim" deyince Hz. Peygamber (s.a.v): "*Siz benden daha güçlü değilsiniz ve ben de sizin kader sevaba muhtacım*" karşılığını veriyordu.¹²⁹⁸

Rivâyetteki ricâl Buhârî ve Müslim'in ricâli olduğu için sıhhati görülmektedir. Ancak Âsim b. Behdele sebebiyle hasen haline gelmiştir. Kütüb-i Tis'a içinde sadece İbn Hanbel bu rivâyeti farklı tariklerle tahric etmiştir.

3.45.7. Hayber'in Fethinden Sonra Gelenlere Ganimet

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Hafs b. Ğiyâs (ö. 194/810), Bureyd b. Abdullah (ö. 141-150/759-767), Babasından Abdullah İbn Ebî Burde (ö. ?), Dedesinden Ebû Mûsa el-Eş'arî (ö. 50/670) der ki: "Resûlullah (s.a.v) Hayber'i fethettikten üç gün sonra kavmimden bazılarıyla yanına gittim. Bize de ganimetten pay verdi. Hz. Peygamber (s.a.v) bizden başka, Hayber'e katılmayan hiç kimseye pay vermemişti".¹²⁹⁹

Bu rivâyet Müslim'im şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikâdırlar Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Buhârî ve Tirmizî Hafs b. Ğiyâs'in tarikiyle rivâyeti tahric etmişlerdir. Öte yandan Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd Ebû Üsâme tarikiyle Bureyd b. Abdillâh'ten rivâyeti nakletmektedirler. Bu hadis hasen sahih garibtir. Bazı ilim adamlarının uygulaması bu hadise göredir. Evzâî diyor ki: Her kim, savaşa katılan asker ve binitlerine ganimet dağıtımını yapılmazdan önce Müslümanlara katılırsa ona da ganimetten hisse verilir. Bureyd: Ebû Bureyde diye künyelenir. Güvenilir bir

¹²⁹⁶ İBNU EBÎ USÂME, *Buğyetu'l-Bâhis*, el-Cihâd, 13, c.XI, 671, (Hn: 645); et-Tahâvî, *Şerhu Muşkil'l-âsar*, 47, c.XII, 384, (Hn: 4879).

¹²⁹⁷ İbn Sa'd: O, sikadır lakin hadiste çok hata yapan bir râviydi demiştir. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VI, 317.

¹²⁹⁸ İBN HANBEL, c.VII, 17, (Hn: 3901), c.VII, 75, (Hn: 3965), c.VII, 111, (Hn: 4009), c.VII, 127, (Hn: 4029).

¹²⁹⁹ İBN HANBEL, c.XXXII, 290, (Hn: 19524), c.XXXII, 407, (Hn: 196355), c.XXXII, 468, (Hn: 19694); BUHÂRÎ, *Farz el-Humus*, 14, (c.IV, 90, Hn: 3136), *Menâkib el-Ensâr*, 36, (c.V, 51, Hn: 3876), *el-Meğâzî*, 40, (c.V, 137-138, Hn: 4230-4233); MÜSLİM, *Fadâil es-Sahâbe*, (c.IV, 1946, Hn: 2503); EBÛ DÂVÛD, *el-Cihâd*, 151, (c.III, 73, Hn: 2725).

kimsedir. Kendisinden Sûfyân es Sevrî, İbn Uyeyne ve başkaları hadis rivâyet etmişlerdir.¹³⁰⁰

3.45.8. Mekke'nin Fethi

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Enes b. Mâlik bildiriyor: Resûlullah (s.a.v) fetih günü Mekke'ye başında bir miğferle girdi. Miğferini çıkarınca ona bir adam gelip: “İbn Hatal, Kâbe'nin örtülerine yapışmış” dediğinde: “*Onu öldürün!*” buyurdu.¹³⁰¹

Tirmizî: Bu hadis hasen sahih garibtir. Mâlik'den başka hiçbir kimsenin bu hadisi Zührî'den rivâyet ettiğini bilmiyoruz söylemektedir.¹³⁰²

3.45.9. Resûlullah'ın (s.a.v) Heraklius'e Gönderdiği Mektup

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Yahyâ b. Süleym el-Hezzâ', Abdullah b. Osmân b. Huseym, Saîd İbn Ebî Râşid (ö. ?) anlatıyor: Kayser Heraklius'un Resûlullah'a (s.a.v), gönderdiği elçi olan et-Tennûhî'yi Humus'ta gördüm. Orada piri fani olmuş bir ihtiyar komşum idi. Ona: “Kayser Herakliyas ile Hz. Peygamber Efendimiz arasında geçen yazışmayı anlatır mısınız?” diye sordum. O da “Olur” dedi ve şöyle anlattı: Rasûlullah (s.a.v.), Tebûk'e gelmiş ve Dihyetu'l-Kelbî'yi Herakliyas'a göndermişti. Herakliyas da Peygamber Efendimizin mektubunu okuduktan sonra Rumların keşiş ve patriklerini kendi odasında toplayıp üzerlerine kapıyı kilitledi ve onlara şöyle dedi: “Bu adam (Muhammed), bildiğiniz yere kadar gelmiş ve bana üç yoldan birini seçmem için bir mektup göndermiştir. Beni, ya dinine tâbi olmaya, ya toprağımız elimizde kalmak üzere ona malımızdan vergi vermeye, veyahut onunla savaşmaya davet ediyor. Ne diyorsunuz? Çok. iyi bilirsiniz ki, eğer ona tâbi olmaz veyahut vergi vermezsek ayaklarımızın altındaki şu yeri bile bizden alacaktır. Zira kitaplarda bunu açık olarak okuyoruz. Gelin de ona tabi olalım. Veya vergi verelim ki, toprağımız elimizde kalsın” dedi. Bunun üzerine hepsi başlarındaki külahları atıp homurdandılar: “Sen bizi Hristiyanlık dininden ayrılmaya veya Hicaz'dan buraya kadar gelmiş bir Arap bedevisine köle olmaya mı çağırıyorsun?” dediler. Kayser

¹³⁰⁰ TİRMİZÎ, es-Siyer, 10, (c.III, 180, Hn: 1559).

¹³⁰¹ İMAM MÂLİK, el-Hac 247, (c.I, 423); İBN HANBEL, c.XIX, 124, (Hn: 12068), c.XX, 113, (Hn: 12681), c.XX, 221, (Hn: 12852), c.XX, 265, (Hn: 12932), c.XXI, 57, (Hn: 13345), c.XXI, 101, (Hn: 13413), c.XXI, 112, (Hn: 13436), c.XXI, 160, (Hn: 13518); DÂRİMÎ, el-Menâsik, 68, (c.II, 1233, Hn: 1981), es-Siyer, 20, (c.III, 1596, Hn: 2500); BUHÂRÎ, Cezâu's-Sayd, 16, (c.III, 17, Hn: 1846), el-Cihâd, 167, (c.IV, 67, Hn: 3044), el-Megâzi, 50, (c.V, 148, Hn: 4286), el-Libâs, 17, (c.VII, 146, Hn: 5808); MÜSLİM, el-Hac 1357, (c.II, 989); İBN MÂCE, el-Cihâd, 18, (c.II, 938, Hn: 2805); EBÛ DÂVÛD, el-Cihâd, 107, (c.III, 60, Hn: 2685); TİRMİZÎ, el-Cihâd, 18, (c.IV, 202, Hn: 1693); NESÂÎ, el-Menâsik, 107, (c.V, 200-201, Hn: 2867-2868).

¹³⁰² TİRMİZÎ, el-Cihâd, 18, (c.IV, 202).

yanından çıkar çıkmaz onların halkı ayaklandırıp kendisini tahtından düşüreceklerini anlayınca şöyle dedi: “Ey Bizans cemaati! Ben sizi denemek ve dininize olan bağlılığınızı anlamak için bunu söyledim”. Sonra Tucîb Kabilesinden ve Hristiyan Arapların başında bulunan adama: "Bana Arapça'yı bilen ve hafızası kuvvetli olan bir adam bul, onunla şu zatın bana gönderdiği mektuba cevap yazıp göndereyim" dedi. Arayıp beni buldular. Herakliyas'un yanına gittiğim zaman bana şöyle dedi: “Şu mektubu oraya götür ve kendisine verirken ne söylerse hafızanda tut. İlk Önce bak, bana gönderdiği mektubtan bahsediyor mu etmiyor mu? Mektubumu açıp okuduğu zaman gecedен bahsediyormu, etmiyor mu? Sırtına da bak... Onda herhangi bir işaret var mı, yok mu? Araştır”. Ben kendisinden mektubu alıp yola çıktım. Tebûk'e vardığım zaman Peygamber'in (s.a.v.) su başında, ashâbı arasında oturduğunu gördüm. Onlara: “Arkadaşınız nerede? diye sordum. Bana: “Şudur” dediler. Bunun üzerine ilerleyip yanına vardım ve Önüne oturup mektubu kendisine uzattım. O da mektubu benden alıp eteğine koydu ve bana: “*Sen nerelisin (kimlerdensin)?*” Diye sordu. “Ben Tennûhluyum” cevabını verince: “*Babanız İbrahim'in dini olan İslâmiyet'e girmez misin?*” dedi. Ben: “Ben başka bir milletin elçisiyim ve onların dini üzerindeyim. Onların yanına bir daha dönmeden dinlerinden dönemem” karşılığını verince. Rasûlullah gülümsedi ve: “*Ey Muhammed Sen, sevdiğini doğru yola erdirmezsin. Ama Allah, dilediğini doğru yola erdirtir. Doğru yola girecekleri en iyi O bilir*”¹³⁰³. ayetini okudu ve bana şöyle dedi: “*Ey Tennûhlu kardeş! Ben Kisra'ya bir mektup gönderdim. O ise mektubumu parçaladı. Allah da onu ve mülkünü parçalayacaktır! Yine Necaşi'ye de bir sahife yazıp gönderdim. O, mektubumu yırttı. Allah da onu yırtacak, mülkünü parçalayacaktır. Senin sahibine (Herakliyas'a) da bir mektup yazdım. Ama o mektubu yanında koydu. Onun için iyilikle yaşadığı müddetçe o, halk üzerindeki nüfuzunu ve gücünü yitirmeyecektir*”. Tennûhî: “İçimden, bu Herakliyas'un unutmamamı tavsiye ettiği üç şeyden biridir, dedim ve okluğumdan bir ok çekip onunla kılıcımın kını üzerindeki derisini işaretledim”. Resûlullah (s.a.v) sonra o, mektubu sol tarafındaki bir adama uzatıp: “Al oku” dedi ve adam mektubu açıp okumaya başladı. Onlara: “Mektubu okuyan bu adam kimdir?” diye sordum. Bana: “Muâviye'dir” dediler. Mektup okunurken baktım ki, Kayser mektubunda: "Sen beni, göklerin ve yerin genişliğince olan Cennet'e davet ediyorsun. Eğer Cennet

¹³⁰³ 28.Kasas Sûresi, 56.

göklerin ve yerin genişliğini içine alan bir büyüklükte ise, o zaman Cehennem nerede oluyor?" diye yazmıştı. Hz. Peygamber de (s.a.v) sorusuna karşılık şöyle buyurdu: *"Sübhânallah! Öyle ise ben de ona, gündüz geldiği zaman gece nerede oluyor? diye sorayım"* dedi. Bunun üzerine okluğumdan bir ok daha çekip kılıcımın derisi üzerine bir işaret daha yaptım. Mektubun okunması tamamlandıktan sonra Hz. Peygamber bana dönüp: *"Sen haklısın, çünkü sen bir elçisin. Eğer sana verecek bir hediyemiz olsaydı verirdim. Ama biz, (seferberlik halindeyiz) azıkları bitmiş bir yolcu kafilesiyiz"* dedi. Ama kafilenin içinde birisi: "Ben ona hediye vereyim." diye bağırды ve yükünü açıp içinden sarı bir elbise çıkardı. Benim tarafıma doğru ilerleyip eteğime koydu. Baktım ki, Yemen yapısı sarı renkli bir elbisedir. Ben: "Bu adam kimdir?" diye sorunca. "Osman'dır" dediler. Bundan sonra Hz. Peygamber (s.a.v): *"Bu adama kim refakat (mîsâfir) edecektir?"* diye sorunca. Ensâr'dan bir genç: "Ben refakat ederim ya Rasûlallah" dedi ve onunla beraber kalktım. Biz kafilenin içinden çıkınca Peygamber (s.a.v.) arkadan bana: *"Ey Tennûhlu! Kardeş, gel"* diye seslendi. Bunun üzerine geri döndüm ve eski yerime oturdum. Bu sefer Rasûlullah (s.a.v.) belindeki kuşağı (kemerini) çözüp sırtını çıkarıp: *"Şu tarafa dön de sana dendiği şekilde iyice bak"* dedi. Ben de arkasına geçip sırtına baktığımda, kürek kemiği yanında hacamat yeri kadar bir mühür bulunduğunu gördüm".¹³⁰⁴

Rivayetin hadis garibdir. Abdullah b. Osman b. Husaym dışında Saîd b. Râşid'den rivayet eden biri yoktur mechulul haldir. İbn Hibbab dışında onu sika gören olmamıştır. Rivayetin isnadı zayıftır.¹³⁰⁵ Ayrıca rivayet metnin de yer alan *"Yine Necaşi'ye de bir sahife yazıp gönderdim. O, mektubumu yırttı. Allah da onu yırtacak, mülkünü parçalayacaktır"* ifadesi tarihi kayıtlara aykırıdır. Necaşi Mekke döneminde Habeşistan'a hicret edenleri korumuş kollamış ve Hz. Peygamber'e hediyeler göndermiştir. Bu rivayetin metninin tarihi kayıtlara aykırı olduğuna işaret etmektedir.

3.45.10. Resûlullah'm (s.a.v) Ahlâkı

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zühri, Urve b. Zübeyr, Hz. Âişe bildiriyor: Resûlullah (s.a.v) ne zaman iki şey arasında muhayyer bırakıldıysa, günah olmadıkça en kolay olanı tercih ederdi. O şey günahsa, insanlar arasında ondan en çok uzak duran o olurdu. Hz. Peygamber

¹³⁰⁴İBN HANBEL, c.XXIV, 416, (Hn: 15655).

¹³⁰⁵MİZZÎ, *Tehzibu'l-Kemâl*, c.V, 288.

(s.a.v) Allah'ın hürmet edilmesini emrettiği şeylerin çiğnemesi dışında kendi nefsi için hiç bir zaman intikam almadı. O, sadece Allah için intikam alırdı".¹³⁰⁶

Bu Rivâyetin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikadılar Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Mevzurnuzu teşkil eden bu babın hadislerinde, Hz. peygamberin, ümmeti için devamlı kolaylık düşündüğü, müsamaha ve af ile muamelede bulunduğu, kendi şahsıyla ilgili meselelerde asla intikam alma yoluna gitmediği, fakat Allah'ın haramlarının çiğnemesi söz konusu olunca, bu yasağı çiğnemenin intikamını Allah için mutlaka aldığı ifade edilmektedir.

3.45.11. Resûlullah'a (s.a.v) Has Özellikler

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa vasıtasıyla, Abdurrahmân b. Hüzmüz el-A'rec'den, Ebû Hureyre der ki: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Düşmanlarıma korku verme özelliği ile bana yardım edildi ve bana Hevâtımu'l-Kelâm (bir konuda son sözü söyleme yetkisi) verildi. Ben uykundayken yeryüzü hazinelerinin anahtarları getirilip ellerime bırakıldı"*.¹³⁰⁷

Tirmizî, Bu hadis hasen sahihtir demektir.¹³⁰⁸

3.45.12. Resûlullah'a (s.a.v) Uykusu ve Yatağı

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Abdurrahmân İbn Ebi'z-Zinâd, Hişâm b. Urve, Babasından Urve b. ez-Zubeyr b. Avvam, Müminlerin annesi Hz. Âişe (r.a.) der ki: Resûlullah (s.a.v.), üzerinde uyduğu yatak, içi hurma lifiyle dolu deri bir yataktı".¹³⁰⁹

¹³⁰⁶ İMAM MÂLİK, Husnu'l-Huluk 2, (c.II, 902); İBN HANBEL, c.XXXI, 101, (Hn: 24549), c.XXXI, 329, (Hn: 24830), c.XXXI, 343, (Hn: 24846), c.XXXI, 450, (Hn: 24985), c.XXXII, 171, (Hn: 25288), c.XXXII, 311, (Hn: 25485), c.XXXII, 359, (Hn: 25557), c.XXXII, 373, (Hn: 25579), c.XXXIII, 303, (Hn: 26262); DÂRİMÎ, en-Nikâh, 34, (c.III, 1424, Hn: 2264); BUHÂRÎ, el-Menâkib, 23, (c.IV, 189, Hn: 3560), el-Edeb, 80, (c.VIII, 30, Hn: 6126), el-Hudûd, 11, (c.VIII, 160, Hn: 6786), 45, (c.VIII, 174, Hn: 6853); MÜSLİM, el-Fedâil 2327-2328, (c.IV, 1813-1814); İBN MÂCE, en-Nikâh, 51, (c.I, 638, Hn: 1984); EBÛ DÂVÛD, el-Edeb, 5, (c.IV, 250, Hn: 4785-4786); NESÂÎ, es-Siyâm, 2, (c.IV, 125, Hn: 2096).

¹³⁰⁷ İBN HANBEL, c.XII, 207, (Hn: 7266), c.XII, 266, (Hn: 7403), c.XII, 403, (Hn: 7433), c.XIII, 28, (Hn: 7585), c.XIII, 70, (Hn: 7632), c.XIII, 492, (Hn: 8150), c.XIII, 538, (Hn: 8238); BUHÂRÎ, el-Cihâd, 121, (c.IV, 54, Hn: 2977), Farz el-Humus, 7, (c.IV, 86, Hn: 3124), en-Nikâh, 58, (c.VII, 21, Hn: 5157), et-Tâbir, 11, (c.IX, 33, Hn: 6998); MÜSLİM, el-Mesâcid 523, (c.I, 371-372), el-Cihâd 1747, (c.III, 1366); İBN MÂCE, et-Tahâra, 90, (c.I, 188, Hn: 567); TİRMİZÎ, es-Siyer, 5, (c.IV, 123, Hn: 1553), Tefsîr el-Kur'ân, 9, (c.V, 271, Hn: 3085); NESÂÎ, el-Cihâd, 1, (c.VI, 3, Hn: 3087).

¹³⁰⁸ TİRMİZÎ, es-Siyer, 5, (c.IV, 123).

¹³⁰⁹ İBN HANBEL, c.XXXX, 254, (Hn: 24209), c.XXXX, 280, (Hn: 24232), c.XXXX, 335, (Hn: 24293), c.XXXX, 481, (Hn: 24420), c.XXXX, 508, (Hn: 24451-24452), c.XXXXI, 110, (Hn: 24561), c.XXXXI, 177, (Hn: 24631), c.XXXXI, 285, (Hn: 24768); BUHÂRÎ, el-Hibe ve Fadliha, 1, (c.III, 153, Hn: 2567), Farz el-Humus, 2, (c.IV, 81, Hn: 3097), el-Atime, 6, (c.VII, 70, Hn: 5383), er-Rikâk, 16, (c.VIII, 96, Hn: 6451); MÜSLİM, el-Libâs 2082, (c.III, 1650), ez-Zühd ve'r-Rakâik 2972-2973-2975, (c.IV, 2282-2283-2284); İBN MÂCE, el-Atime, 49, (c.II, 1110, Hn: 3345), ez-

Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Ayrıca bu konuda Hafsa ve Câbir'den de hadis rivâyet edilmiştir.¹³¹⁰

3.46. MENKEBELER KİTABI

3.46.1. Ensârın Fazileti

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (ö. 144/761), Enes b. Mâlik'in bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Ensâr'dan en hayırlı ailelerin kimler olduğunu söyleyeyim mi? Bunlar Neccâr oğulları, sonra Abdüleşhel oğulları, sonra Hâris b. el-Hazrec oğulları, sonra da Sâide oğullarıdır. Ensârlı ailelerin hepsinde de hayırlar vardır”*.¹³¹¹

Tirmizî, “Bu hadis hasen sahihtir. Bu hadis aynı zamanda Enes'den, Ebû Üseyd es Saidî'den ve Peygamber'den (s.a.v) rivâyet edilmiştir” dedi.¹³¹²

3.46.2. Sefîne Ebû Abdurrahmân

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Hammâd b. Zeyd (ö. 179/795), Saîd b. Cumhân (ö. 136/754), Ebû Abdurrahmân Sefîne (ö. Haccâc zamanında) bildiriyor: Çok fazla şey taşıdığım için Resûlullah (s.a.v) bana (gemi anlamında): “Sen Sefîne'sin” buyurdu.¹³¹³

Bu hadisin aslını Ebû Dâvûd *Sunen*'de Rasûlullah'ın (s.a.v) azatlısı “Sefîne¹³¹⁴”den rivayetle yer vermiştir. Bu hadiste yer aldığına göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Nübüvvet hilafeti otuz yıldır. Sonra Allah hükümdarlığı veya hükümdarlığını dilediği kimseye verir.”* Sa'îd bana Sefîne şöyle söyledi: “Ebû Bekr'in halifelik süresini iki yıl; Ömer'inkini on, Osman'inkini on iki say! Ali'ninkini de say!” Sa'îd b. Cumhân şöyle devam etti: “Sefîne'ye dedim ki “Onlar iddia ediyorlar ki Ali aleyhisselâm halife değildir.” dedim. “ez-Zerkâ oğullarının –yani Mervan oğullarının- arka tarafları yalan söylemiş.” dedi.¹³¹⁵

Hadis hasen sahihtir. Bu konu hakkında İbn Ebî Bekre'den benzer bir rivayet mevcuttur. Ebû İsâ “Bu, Sa'îd b. Cumhân hadisi dışında bilmediğimiz bir

Zühhd, 10, (c.II, 1388, Hn: 4144); EBÛ DÂVÛD, 43, (c.IV, 71, Hn: 4146), TİRMİZÎ, el-Libâs, 30, (c.IV, 237, Hn: 1761), Sifetü'l-Kiyâme, 31, (c.IV, 643, Hn: 2467).

¹³¹⁰ TİRMİZÎ, el-Libâs, 30, (c.IV, 237).

¹³¹¹ İBN HANBEL, c.I, 455, (Hn: 392), c.XIX, 82, (Hn: 12025), c.XIX, 370, (Hn:13094); BUHÂRÎ, et-Talâk, 24, (c.VII, 52, Hn: 5300); TİRMİZÎ, el-Menâkib, 136, (c.V, 716, Hn: 3910).

¹³¹² TİRMİZÎ, el-Menâkib, 136, (c.V, 716).

¹³¹³ İBN HANBEL, c.XXXVI, 248, (Hn: 21919), c.XXXVI, 250, (Hn: 21921), c.XXXVI, 253, (Hn: 21924-21925), c.XXXVI, 256, (Hn:21928), c.XXXVI, 261, (Hn: 21932); EBÛ DÂVÛD, es-Sünne, 9, (c.IV, 211, Hn: 4646-4647); TİRMİZÎ, el-Fiten, 48, (c.IV, 503, Hn: 2226).

¹³¹⁴ Mehrân, Nacrân, ya da Român adlı ve diğer ismi söylenmiş olabilir.

¹³¹⁵ EBÛ DÂVÛD, es-Sünne, 9, (c.IV, 211, Hn: 4646).

hadistir” demiştir.¹³¹⁶ Kanaatimce Ebû Cumhân saduktur, ferd hadisleri bulunmaktadır. İbn Ebî Hâtim onun hakkında “Şeyhtir, hadisi yazılır, ihticac edilmez” demiştir.¹³¹⁷

Tirmizî ise şöyle demiştir: Bu konuda Ömer, Ali’den şu söz rivâyet edilmiştir: “Peygamber (s.a.v.), halifelik konusunda bir söz söylememiştir.” Bu hadis hasendir. Pek çok kimse bu hadisi Saîd b. Cem’han’dan rivâyet etmişlerdir. Bu hadisi sadece onun rivâyetiyle bilmekteyiz.¹³¹⁸

Rasûlullah (s.a.v)’in kendisinden sonraki hilafetin müddeti ve daha sonra hükümdarlık olacağı hakkında Ebû Bekr el-Beyhakî *Delâilu’n-nubuvve*’de Ebû Abdullah el-Hâfiz –el-Hâkim en-Nîsâbûrî-’dan, onun da Ebû Bekr b. el-Muemmil’den (ö. 350/961), onun da el-Fadl b. Muhammed –b. el-Museyyib eş-Şa’rânî-’den (ö. 282/895), onun da İbn Hanbel’den, onun da İshak b. İsâ et-Tabbâ’dan, onun da Ma’şer –Necîh b. Abdurrahmân-’den (ö. 170/786) şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Ancak Ali (ra) hakkında beş seneden üç ay eksik olduğunu söylemiştir.”¹³¹⁹

3.46.3. Abdullah b. Selâm

İshak b. İsâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Ebu’n-Nadr Sâlim İbn Ebî Ümeyye, Âmir b. Sa’d, Babası Sa’d İbn Ebî Vakkâs’tan bildiriyor: “Abdullah b. Selâm dışında Allah Resûlü’nün (s.a.v) hayatta olan bir insan için “Bu, cennetliktir” buyurduğunu işitmiş değilim.”¹³²⁰

Rivâyetin isnadı Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikadrlar Buhârî ve Müslim’in ricâlidirler. Müslim bu rivâyete göre İshak b. İsâ et-Tabb’a tarikiyle tahrir etmektedir. Buhârî ise imam Mâlik’in tahrir ettiği isnadıyla rivâeti nakletmektedir.

3.46.4. Amr b. el-Âs

İshak b. İsâ et-Tabb’a, Abdullah b. Lehîa, Huyey b. Hâni (ö. 128/746), Amr b. el-Âs (ö. 42/663) der ki: “Resûlullah’tan (s.a.v) bin tane mesel öğrendim.”¹³²¹

¹³¹⁶ el-Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, c.XIV, 75.

¹³¹⁷ İBN EBÎ HÂTİM, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, c.IV, 10.

¹³¹⁸ TİRMİZÎ, *el-Fiten*, 48, (c.IV, 503).

¹³¹⁹ Beyhâkî, *Delâilu’n-nubuvve*, c.VI, 341.

¹³²⁰ İBN HANBEL, c.III, 59, (Hn: 1453), c.III, 63, (Hn: 1458), c.III, 115, (Hn: 1533), c.III, 150, (Hn: 1591); BUHÂRÎ, *Menâkib el-Ensâr*, 19, (c.V, 37, Hn: 3812), MÜSLİM, *Fadâil es-Sahâbe* 2483, (c.IV, 1930).

¹³²¹ İBN HANBEL, c.XXIX, 341, (Hn: 17806).

Bu rivâyeti Kütüb-i Tis'a içinde sadece İbn Hanbel tahrir etmiştir. Ayrıca İsnadında ibn Lehîa bulunduğuna göre zayıf haline gelmiştir.

3.46.5. Ebû Hureyre

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Muhammed b. Müslim ez-Zührî, Urve b. Zübeyr, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec der ki: "Ebû Hureyre: "İnsanlar: "Ebû Hureyre çok hadis rivâyet ediyor" diyorlar. Vallahi Allah'ın Kitâb'ındaki iki âyet olmasa tek bir hadis bile rivâyet etmezdim" der ve: "İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti Kitap'ta insanlar için beyan etmemizden sonra onları gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet edebilecek olanlar lanet eder. Ancak tevbe eden, halini düzelten ve gerçeği söyleyenler başka İşte ben, onları bağışlarım Ben Tevvab – Rahîm'im (kendilerine merhamet ederim)¹³²², âyetlerini okurdu..." Sonrasında ravi söz konusu hadisi aktarır.¹³²³

Bu rivâyetin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikadrlar Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Buhârî ve Müslim bir çok tariklerle imam Mâlik'in tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Tirmizî, "Bu hadis garibtir. Ebû İshâk el Mahzûmî, İbrahim b. Fadl el Medenî olup kendisi hakkında bazı hadisçiler hafızası yönünden tenkid etmişler ve garib rivâyetleri olduğunu söylemişlerdir" dedi.¹³²⁴

3.47. YÖNETİCİLİK VE HİLÂFET KİTABI

3.47.1. Halifeye Biat Etmenîn Gerekliliği

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Abdullah b. Lehîa, Bukeyr b. Abdullah. el-Eşec, Nâfi' Ebû Abdullah el-Medenî, Abdullah b. Ömer der ki: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurduğunu işittim: "Allah'a itaat etmemiş bir şekilde ölen kişi lehinde herhangi bir dayanağı bulunmadan ölür. Her kim de yöneticisine biattan elini çekmiş bir şekilde ölürse dalalette iken ölmüş demektir".¹³²⁵

¹³²² 2.Bakara Sûresi, 159, 160.

¹³²³ İBN HANBEL, c.XII, 219, (Hn: 7275-7276-7277), c.XIII, 133, (Hn: 7705); BUHÂRÎ, el-İlim, 42, (c.I, 35, Hn: 118-119), el-Buyû', (c.III, 52, Hn: 2047), el-Muzâraa, 18, (c.III, 109, Hn: 2350), el-Menâkib, 28, (c.IV, 208, Hn: 3648), Ashâbu'n-Nebî, 10, (c.V, 19, Hn: 3708); MÜSLİM, Fadâil es-Sahâbe 2492, (c.IV, 1939); İBN MÂCE, İftitâh el-Kitab fi'l-Îmân, 24, (c.I, 97, Hn: 262), ez-Zühd, 7, (c.II, 1381, Hn: 4125); TİRMİZÎ, el-Menâkib, 96, (c.V, 655, Hn: 3766).

¹³²⁴ TİRMİZÎ, el-Menâkib, 96, (c.V, 655).

¹³²⁵ İBN HANBEL, c.IX, 284, (Hn: 5386), c.IX, 386, (Hn: 5551), c.IX, 489, (Hn: 5676), c.X, 10, (Hn: 5718), c.X, 233, (Hn: 6048), c.X, 307, (Hn: 6166), c.X, 467, (Hn: 6423); MÜSLİM, el-Îmâra 1851, (c.III, 1478).

Rivâyetin isnadında İbn Lehîa bulunduğuna göre zayıf haline gelmektedir. Ancak Müslim, Bukeyr b. Abdilleh b. el-Eşecc ve Zeyd b. Muhammed tarikleiryle Nâfi' Ebû Abdilleh el-Medenî'den mutabi' olarak bu rivâyeti tahrir etmiştir.¹³²⁶ Bu sebeble elimizdeki hadie hasen haline gelmektedir.

3.47.2. Yönetimde Vahdet

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Hammâd b. Seleme, Bişr b. Harb (ö. 120/738)¹³²⁷ bildiriyor: Abdullah b. Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî'nin yanına geldi ve: "Ey Ebû Saîd! Duyduğuma göre müslümanlar bir halife üzerinde henüz anlaşmamışken sen iki halifeye birden biat etmişsin" deyince, Ebû Saîd: "Doğrudur! İbnu'z-Zübeyr'e biat ettim. Ancak Şamlılar beni (Mervân'ın komutanı) Hubetş b. Delece'ye götürünce ona da (Mervân'a) biat etmek zorunda kaldım" karşılığını verdi. Bunun üzerine İbn Ömer: "Ben de bundan korkuyordum! Ben de bundan korkuyordum!" demeye başladı — Hammâd bu sözleri rivâyet ederken sesini yükselterek söylemiştir — . Ebû Saîd: "Ey Ebû Abdurrahmân! Resûlullah'ın (s.a.v): *"Kişi elinden geliyorsa başında bir yönetici olmadan uyumasın veya sabahı etmesin veya akşamı etmesin"* buyurduğunu işitmedin mi?" deyince, İbn Ömer: "İşittim, ancak müslümanlar birinin üzerinde ittifak etmeden iki halifeye biat etmeyi istemem" karşılığını verdi.¹³²⁸

Bu rivâyet Bişr b. Harb zayıflığı sebebiyle zayıf hale düşmüştür. Diğer ricâli ise sikâdırlar Müslim'in ricâlidrler.

3.47.3. Ebû Bekr'in Hilâfetine İşaret Eden Hadis

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Cerîr b. Hâzim, Ya'la b. Hakîm¹³²⁹, Ebû Abdullah İkrime el-Medenî, Abdullah b. Abbâs der ki: Resûlullah (s.a.v) vefatına sebep olan hastalığı sırasında başını bir bez parçasıyla bağlamış bir şekilde Mescid'e yanımıza çıktı. Minberde oturduktan sonar Allah'a hamdu senâda bulunup şöyle buyurdu: *"İnsanlar içinde hem canı, hem de malıyla bana en cömert davranan kişi İbn Ebî Kuhâfe'dir. Şayet insanlardan kendime bir dost edinecek olsaydım Ebû Bekr'i*

¹³²⁶ MÜSLİM, el-İmâra 1851, (c.III, 1478).

¹³²⁷ İbn Sa'd: hakkında hadisi zayıftır demiştir. İbn Hanbel ise: kuvetli değildir söylemekte. Bkz. İBN SA'D, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.VII, 174; ZEHEBÎ, *Mizânu'l-İtidâl Fi Nakdi'r-Ricâl*, c.I, 314.

¹³²⁸ İbn Hanbel, c.XVII, 346, (Hn: 11247).

¹³²⁹ Zeynuddin Abdurrahmân, Buhârî'nin isnadında Ya'la b. Hakîm'in mutabii olan Eyyubu zabt ve hıfz açısından takdim etmektedir. Bkz., Zeynuddin Abdurrahmân İbn Ahmed İbn Receb el-Badâdî (ö. 795/1393), *Fethu'l-Barî Şerhu Sahihu'l-Buhârî*, Tah. Komisyon, Mektebetü'l-Gurabâ, Medine, 1417/1996, c.III, 383.

*edinirdim. Fakat aramızda İslam kardeşliği vardır. Mescid'e açılan kapılar arasında Ebû Bekr'in kapısı dışındaki tüm kapılar kapatılsın!"*¹³³⁰

Zeynuddin Abdurrahmân, İbn Cerir'in rivayet hakkında görüşünü şu şekilde aktarır: “Buhârî ve Sünen sahipleri rivayetle delil alırken, Müslim kıran haccı konusunda bir rivayet dışında rivayetleri terketmiştir. Malik ve Müslim'in rivayeti terketmelerine sebep olan İkrime hakkınd alimlerden bir kısmının yapılan tenkitleri reddeden “ez-Zebbü an İkrimeti Minhum” adlı tezkiye yazdıklarını bildirmektedir. Bunlar Ebû Ca'fer b. Cerir et-Taberî, Muhammed b. Nasr el-Mervezî, Ebû Abdullah İbn Mende, Ebû Hatim İbn Hibbân, İbn Abdilber ve diğerleridir.¹³³¹

Buhârî'nin Abdullah b. Muhammed el-Cu'fi'den Eyub tarikiyle aldığı rivayet metninde yukardaki rivayet metinde yer alan *عَاصِبًا رَأْسَهُ فِي خِرْقَةٍ* ifadesini *عَاصِبٌ رَأْسَهُ بِخِرْقَةٍ* şeklinde fi harf ceri yerine bi harfi ceri ile nakledilmiştir. Ahmed b. Hanbel rivayetinde *إِنَّهُ لَيْسَ مِنَ النَّاسِ أَحَدٌ* ifadesi Buhârî de *إِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ* şeklinde من الناس (insanlardan) ifadesi zikredilmeden nakledilmiştir. Buhârî Müslim b. İbrâhim tarikinde hadisin bir bölümünü zikretmektedir. Rivayet mana ile nakledildiği ve muhtasar ve tam olarak rivayet sebebi ile farklılıklar vardır. Rivayet temelde aynı olayı anlatmaktadır. Buhârî'nin şartlarına göre *sahihtir*.

3.47.4. Ebû Bekr'e Biat Edilmesi

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İbrahim b. Sa'd'dan, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî vasıtasıyla, Ubeydullah b. Abdullah'ten, Abdullah b. Abbâs bildiriyor: Abdurrahmân b. Avf, eşyalarının yanına döndü. Ve beni, kendisini beklerken buldu. Kur'ân okuyordum. Bu, Mina'da, Hz. Ömer'in yaptığı haccın sonunda idi. Bana şöyle dedi: “Keşke görseydin. Bir adam emirü'l-mü'minine gelip şöyle dedi: “Ey emirü'l-mü'minin! Şöyle diyen, falan hakkında bir diyeceğin var mı? Diyor ki: Vallahi eğer Ömer b. Hattab ölmüş olsaydı, elbette falana bey'at ederdim. Ömer, bu duruma göre şöyle dedi: Yatsı vakti insanlara hitabta bulunacağım. Onları, idarî görevleri gasbetmek isteyen o kimselerden sakındıracağım! Abdurrahmân şöyle dedi: Ben de dedim ki: Ey mü'minlerin emiri! Böyle yapma. Çünkü hac mevsimi, milletin âdilerini ve ayak takımını toplar. Onlar o kimselerdir ki, insanların içinde durduğum zaman, sana yaklaşmak üzere bastırırlar. Ve korkarım ki, sen va'z

¹³³⁰ İBN HANBEL, c.III, 214, (Hn: 2432) c.V, 374, (Hn: 3385); BUHÂRÎ, es-Salat, 79, (c.I, 100, Hn: 467), Ashâbu'n-Nebî, 5, (c.V, 4, Hn: 3656- 3657), el-Ferâz, 9, (c.VIII, 152, Hn: 6738); DÂRİMÎ, el-Ferâz, 11, (c.IV, 1913, Hn: 2953).

¹³³¹ Zeynuddin Abdurrahmân, *Fethu'l-Barî*, c.I, 425.

ederken bir söz söylersin. O söz yüzünden hepsi de hemen kalkıp gider. Söylediklerini ne anlar, ne hıfzeder, ne de onu yerli yerinde anlatırlar. Medine'ye dönene kadar bekle, Orası sünnet yeridir. Fıkıh ehli ile ve insanların eşrafiyla özel bir toplantı yaparsın. Medine'de söylediğini temkinli olarak söylersin. Fıkıh ehli senin sözünü anlar ve gereğince hareket eder. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: Şayet Medine'ye Sâlimen dönersem, ilk fırsatta insanlara hitabta bulunacak ve bunu anlatacağım. Ibn Abbas dedi ki: zilhiccenin sonunda Medine'ye geldik. Cuma günü güneş batmak üzere iken acele ile geldim. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, minberin köşesinin yanında otururken buldum ve onun hizasına oturdum. Dizim dizine değiyordu. Çok geçmeden Ömer b. Hattâb çıkageldi. Onu gelirken gördüğüm zaman, Saîd b. Zeyd'e dedim ki: "Elbette akşam işte bu minberin üzerinde bir konuşma yapacaktır ki, halife seçildikten beri böyle konuşmamıştır" Saîd b. Zeyd, bu sözümü yadırgayarak: "Bundan Önce konuşmadığı şeylerden konuşması umulan ne vardır?" dedi. Ömer, minberin üzerine oturdu. Müezzinler sustukları zaman kalktı. Allah'a layık-ı veçhile hamdü senada bulundu. Sonra şöyle dedi: "İmdi, ey insanlar! Bugün ben size bir konuşma yapacağım ki, konuşmama imkân doğmuştur. Bilmiyorum belki de ecelim önümdedir. Kim o sözleri anlar ve hıfz ederse, onu bineğinin varacağı yere kadar iletсин. Kim ezberlemeyip benim adıma yalan söyleyecekse bu ona helal olmaz. Şüphesiz ki Allah, Muhammedi gönderdi. Ve ona kitap indirdi. Ona indirdiklerinden biri de recm ayetidir. Biz o ayeti okuduk, onu öğrendik ve hıfzettik. Rasûlullah (s.a.v.) recmetti. Ondan sonra biz de recmettik. İleride birinin çıkıp: «Vallahi, Allah'ın kitabında recm ayetini bulamıyoruz». diyeceğinden korkarım. Böylece Allah'ın inzal ettiği bir farizayı terketmekle sapıklığa düşerler. Erkeklerden ve kadınlardan zina eden bir kimse aleyhine delil bulunduğu veya kadın hamile kaldığı veya itiraf mevcut olduğu zaman recm, Allah'ın kitabından bir haktır. Sonra biz, Allah'ın kitabından okuduğumuz ayetler içinde, şu ayeti okuyorduk: "Babalarınızdan yüz çevirmeyin. Çünkü babalarınızdan yüz çevirmeniz, kendinizi inkar etmektir" Bilin ki Resûlullah (s.a.v): *"Meryem oğlu İsa'nın aşırı derecede övülmesi gibi beni çok övmeyin. Ben, sadece bir kulum. Benim için Allah'ın kulu ve elçisi deyin"* buyurmuştur. Duyduğuma göre birisi şöyle demiş: "Eğer Ömer olmasaydı, falana bey'at ederdim, ve Ebû Bekr'in halifeliği bir oldu bittidir demesi" sizi aldatmasın. Evet öyle oldu ama, Allah fitnenin şerrinden ümmeti korudu. Bugün aranızda Ebû Bekr'den başka, kendisine kayıtsız şartsız itaat edilen bir kimse yoktur. O, Rasûlullah'n vefatı esnasında bizim en hayırlı

arkadaşımızdı. Ali, Zübeyr ve beraberindeki sahabeler, Fatıma'nın (r.a.) evinde kalmış, bey'ata gitmemişlerdi. Öte yandan Ensâr da topluca Benî Sâide gölgeğinde kalmış, bey'ata gitmemişlerdi. Muhacirler, Ebû Bekr'in bey'atına topluca gitmişlerdi. Ben dedim ki: Ey Ebû Bekr! Bizi Ensâr kardeşlerimize götür. Onlara yönelerek gittik. Giderken yolda iki Sâlih adama rastladık. Onlar bize Ensâr'n kararlarını anlattılar ve: “Ey Muhacirler topluluğu! Nereye gitmek istiyorsunuz?” dediler. Ben de: “Ensâr kardeşlerimizin yanına gidiyoruz, dedim. Dediler ki: Onların yanına sakın yaklaşmayın. Ey Muhacirler topluluğu! Siz kendi işinize bakın. Ben de: Vallahi onlara gideceğiz, dedim. Gittik. Beni Sâide'nin gölgeğinde onlara vardık. Bir de baktık ki, onların arasında üzeri örtülmüş bir adam var. Bu kimdir? dedim. Onlar: Sa'd b. Ubade'dir, dediler. Ona ne olmuş? diye sordum. Onlar da hasta olduğunu söylediler. Biz oturduktan sonra hatipleri ayağa kalkıp Allah'a layık-ı veçhiyle hamdü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: İmdi biz Allah'ın Ensârı ve İslâm'ın öncü askerleriyiz. Ey Muhâcirler topluluğu! Siz bizden bir kavimsiniz. Sizden bir cemaat koşa koşa bir yere gitti. Bizi aslımızdan ayırmak ve idareyi bizden gasbetmek istiyorlar. Hatip sustuğu zaman konuşmak istedim. Kendimce beğendiğim iyi bir konuşma hazırlamıştım. Onu Ebû Bekr'in önünde takdim etmek istiyordum. Huyumdaki bir hiddeti ondan gizlemek istiyordum. Bunun üzerine Ebû Bekr: "Yavaş ol ey Ömer" dedi. Ben de onu öfkelendirmek istemedim. Ve o konuştu. O, benden daha âlim ve daha ağırbaşlı bir kimse idi. Vallahi iyi hazırladığım konuşmamdan beğendiğim hiçbir kelimeyi bırakmayıp bütün açıklığı ile onlara söyledi. Veya onun benzerini, yahud ondan daha üstününü söyledi. Şöyle konuştu: “Ey Ensâr topluluğu! Sizin bahsettiğiniz iyiliğe gelince siz ona layıksınız fakat Araplar, bu işi sadece Kureyş'ten şu küçük Kabileye layık görürler. Kureyşliler, Arapların nesebçe ve belde bakımından en şereflieleridirler. Sizin için işte bu iki adama razı oldum ve onları seçtim. O halde onlardan hangisini derseniz ona bey'at edin”. Böyle dedikten sonra beni ve Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın elini tuttu. O, o sırada ikimizin arasında oturmaktaydı. Söylediğini beğenmediğim hiçbir şey söylemedi. Vallahi günah olmasaydı başımın vurulmasını isterdim de, içlerinde Ebû Bekr'in olduğu bir kavmin üzerine emir olmayı istemezdim. Ensâr'dan da bir sözcü kalkıp şöyle dedi: Biz, develerin kaşındığı orta direğiz. (Yani bizim görüşümüze başvurulur). Altından direk verilmiş hurma ağacıyız. Ey Kureyş topluluğu! Bizden bir emir olsun, sizden de bir emir olsun. Farklı sesler çoğaldı. Sesler yükseldi, ihtilafa düşüleceğinden korktum, şöyle dedim: Uzat elini ey Ebû

Bekr! O da elini uzattı. Ona bey'at ettim. Sonra Muhacirler bey'at ettiler. Ensâr da ona bey'at etti. Biz de Sa'd b. Ubade'nin üzerine atıldık. Onlardan bir sözcü: «Sa'd b. Ubade'yi öldürdünüz, durun» demeye başladı. Bunun üzerine «Sa'd b. Ubade'yi Allah öldürsün» dedim. Ama Allah'a yemin ederim ki Ebû Bekr'e bey'at etmekten daha uygun bir çare bulamadık. Bey'at yapmadan o toplantıyı terkedersek, bizden sonra bir bey'at merasimi yapmalarından korktuk. Bu durumda razı olmadığımız bir kimseye bey'at edecektik veya ona muhalefet edecektik ki, bu durumda da fesad çıkacaktı. Müslamanlarla meşveret etmeden bir emire bey'at eden kimsenin bey'atı geçersizdir. Hem onun bey'atı hem de kendisine bey'at edilen kimsenin emirliği geçerli olmaz. Çünkü bunlar öldürülmekten korktukları için bey'at etmiş olurlar. Mâlik, Urve'nin şöyle dediğini rivâyet eder: «Beni Sâide gölgeliğine gidilirken Ensâr'dan karşılaşılan o iki kişiden biri Uveyym b. Saide, diğeri de Maan b. Adiy idi.»

İbn Şihâb, Saîd b. Müseyyeb'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Biz develerin kaşındığı orta direğiz. (Yani bizim görüşümüze başvurulur.) Altından direk verilmiş hurma ağacıyız” sözünü söyleyen kişi, Hubab b. Münzir'dir.¹³³²

İmam Ahmed b. Hanbel, Muâviye b. Amr kanalı ile Abdullah b. Mesûd'un şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

“Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiği zaman Ensâr; «Bizden bir emir, sizden de bir emir olsun» dedi. Hz. Ömer onlara gidip şöyle dedi: “Ey Ensâr topluluğu! Rasûlullah (s.a.v.)'ın, insanlara imamlık yapması için Ebû Bekr'e emir verdiğini bilmiyor musunuz? Şimdi sizden hanginiz Ebû Bekr'in önüne geçmeye gönül hoşluğu ile razı olur? Ensâr: Ebû Bekr'in önüne geçmekten Allah'a sığınırız” dedi. Muhammed b. İshak, Abdullah b. Ebû Bekr kanalı ile Hz. Ömer'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

“İnsanlara hitaben şöyle dedim: Ey Müslümanlar topluluğu! Mağarada iken iki kişiden ikincisi Ebû Bekr'dir. O, Allah'ın peygamberinin emri ile insanların bu işe en layık olanıdır. Ebû Bekr, kıdemli ve öncelikli kişidir. Böyle dedikten sonra Ebû Bekr'in elini tuttum. Benden önce Ensâr'dan bir adam Ebû Bekr'in elini tutup

¹³³²İMAM MÂLİK, el-Hudûd 8-10, (c.II, 823-824); İbn Hanbel, c.I, 296, (Hn:156), c.I, 327, (Hn: 197), c.I, 362, (Hn: 249), c.I, 378, (Hn: 276), c.I, 394, (Hn: 302), c.I, 414, (Hn: 331), c.I, 426, (Hn: 352), c.I, 449, (Hn: 391); DÂRİMÎ, el-Hudûd, 16, (c.III, 1496, Hn: 2368); BUHÂRÎ, el-Hudûd, 31, (c.VIII, 168, Hn:6829); MÜSLİM, el-Hudûd, (c.III, 1317, Hn: 1691); İBN MÂCE, el-Hudûd, 9, (c.II, 853, Hn: 2553); EBÛ DÂVÛD, el-Hudûd, 23, (c.IV, 144, Hn: 4418); TİRMİZÎ, el-Hudûd, 7, (c.IV, 38, Hn: 1431-1432).

bey'at etti. Sonra ben bey'at ettim ve bizden sonra insanlar ona bey'at etmeye başladılar.”

Muhammed b. Sa'd, Ârim b. Fadl kanalı ile Kasım b. Muhammed'in buna benzer bir kıssayı anlattığını ve Ömer b. Hattab'tan Önce Ebû Bekr'e bey'at eden adamın Beşîr b. Sa'd olduğunu söylemiştir. Beşîr b. Sa'd, Numan b. Beşîr'in babasıdır.

Hadisin isnadı Müslim şartına göre sahih olup ravileri, İshak b. İisâ et-Tabbâ' haricinde Buhârî ve Müslim'in ravilerinden sika ravilerdir. İshak b. İisâ et-Tabbâ' Müslim'in ravilerindedir. Hadis Muvatta'da sadece recm kıssasında muhtasar olarak yer alır. Mâlik'in tarikinden Buhârî, ed-Dârimî ve daha başkaları tahrir etmişlerdir. Bazılarında diğerlerine göre ziyadeler yer almaktadır. Hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce ez-Zührî'den gelen tarikleri de bu isnatla tahrir etmişlerdir.

Tirmizî, “Bu konuda Ali'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Ömer hadisi hasen sahihtir. Ömer'den değişik şekillerde de rivâyet edilmiştir” demektedir.¹³³³

3.47.5. Abdullah b. Şeddâd'ın Hariciler Hakkında Rivâyeti

İshâk b. İisâ et-Tabbâ'a, Yahyâ b. Süleym el-Hezzâ', Abdullah b. Osmân b. Huseym, Ubeydullah b. İyâd b. Amr el-Kârî der ki: “Abdullah b. Şeddad gelip Hz. Âişe'nin yanına oturdu. Biz de onun, Hz. Ali'den önce Irak'tan dönüşünün birkaç gece sonrasında yanında oturmaktaydık. Abdullah gelip oturduğunda Hz. Âişe, ona şöyle dedi: Ey Abdullah b. Şeddad, sana soracağım sorulara doğru cevap verecek misin? Ali'nin kendileriyle savaştığı şu kavim hakkında bana haber ver. Sana niçin doğru cevap vermiyecekmişim? Onların hikayelerini bana anlat. Ali, Muâviye ile yazışıp sulh antlaşmasını yazdığında, hakemler de kararlarını verdiklerinde, insanların kurralarından 8.000 kişi Ali'ye karşı baş kaldırdılar. Küfe yakınında bulunan Harura'ya gidip konakladılar. Ali'yi kınayarak şöyle dediler: “Allah'ın sana giydirdiği bir gömleği üzerinden çıkardın. Allah'ın sana verdiği bir ismi üzerinden çıkarıp attın. Sonra gidip Allah'ın dininde hakemlik yapıp hüküm verdin. Oysa hüküm vermek, sadece Allah'a mahsustur.” Ali, onların bu kınamalarından ve kendisinden ayrılı şiarından haberdar olunca emir verdi. Bir ilancı şöyle duyuruda bulundu: “Mü'minlerin emirinin yanına ancak Kur'ân hafızı kimseler girebilir. Bu duyurunun yapılmasından sonra Ali'nin evi Kur'ân hafızlarıyla doldu. Evi hafızlarla

¹³³³ TİRMİZÎ, el-Hudûd, 7, (c.IV, 38).

dolunca büyük mushaf'ın getirilmesini emretti. Getirilen mushafı önüne koyup eliyle vurarak şöyle diyordu: “Ey mushaf, insanlara anlat». Orada bulunanlar, kendisine yüksek sesle şöyle dediler: Ey mü'minlerin emiri, sen şu mushafa ne soruyorsun? Bu aslında kağıt üzerine yazılan bir mürekkektir. Biz bu mushafta rivâyet edilen şeyleri sana anlatıyoruz. Sen ne yapmak istiyorsun? Bana karşı başkaldıran ve benim yanımdan ayrılan arkadaşlarınız var ya, işte benimle onların arasında Allah'ın kitabı vardır. Bu kitab, hakemlik yapsın. Zira yüce Allah, kutsal kitabında bir erkekle bir kadın hakkında şöyle buyurmuştur:

“Karı kocanın arasının açılmasından endişelenirseniz, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin; bunlar düzeltmek isterlerse Allah onların aralarını buldurur.”¹³³⁴

Muhammed'in (s.a.v.) ümmeti ise bir kadın ve bir erkeğe nisbetle can ve saygınlık bakımından elbette ki daha büyüktür. Haricilerin önde gelen şahsiyetleri, Hz. Ali'yi Muâviye'yle aralarında yapılan antlaşma metninde: “Bu, Muâviye ile Ebû Talib oğlu Ali'nin üzerinde antlaştıkları bir namedir» diye yazdırmasından ötürü kınadılar. Hz. Ali de buna karşı kendini şöyle savundu: Hudeybiye'de kavmi olan Kureyşlilerle barış yaparken biz de Rasûlullah'ın (s.a.v) yanında bulunuyorduk. O, barış antlaşması metnini şöyle yazdırdı: “*Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla*” Kureyşlilerin temsilcisi olan Süheyl: “Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla yazmam” diye itiraz edince Rasûlullah (s.a.v.): “*Ya nasıl yazarsın?*» diye sordu. Süheyl de: “Allah'ım, senin adınla diye yazarım» diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “*Öyle yaz bakalım*” dedi. Süheyl de: “Allah'ım senin adınla” diye yazmaya başladı. Sonra Rasûlullah (s.a.v.): “*Bu, Allah Rasûlü Muhammed'in, üzerinde antlaşmaya vardığı bir karardır*” diye yaz, dedi. Süheyl ise, şu karşılığı verdi: “Eğer senin Allah, Rasûlü olduğunu bilseydim sana muhalefet etmezdim” Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “*Bu, Abdullah oğlu Muhammed'in Kureyşlilerle antlaşmaya vardığı bir namedir*” diye yazdırdı. Zira yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

“Ey inananlar! And olsun ki, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Rasûlullah en güzel örnektir”¹³³⁵.

Abdullah b. Şeddâd, sözüne şöyle devam ediyor: “Hz. Ali, Haricilere Abdullah b. Abbas'ı gönderdi. Ben de onunla beraber gittim. Haricilerin

¹³³⁴ 4.Nisâ Sûresi, 35.

¹³³⁵ 33.el-Ahzâb Sûresi, 21.

ordugahlarının ortasına vardığımızda İbn Kevva, kalkıp insanlara bir nutuk irad ederek şöyle dedi: “Ey Kur’ân hafızları! İşte bu Abdullah b. Abbas'tır. Onu tanıyan yoksa ben tanıyorum. O, Allah'ın kitabı hususunda bilmeden tartışanlardandır. O ve kavmi hakkında şu ayet nazil olmuştur:

“Onlar şüphesiz kavgacı bir millettir.”¹³³⁶

Beni dinlerseniz bunu, arkadaşının (Ali'nin) yanına geri gönderin. Allah'ın kitabında bununla münazara yapmayın. Orada bulunanlardan bazıları şöyle dediler: “Vallahi kendisiyle münazara yapacağız. Eğer gerçeği ortaya koyarsa, kendisine uyarız. Eğer bâtıl şeyler ileri sürerse kendisini düşürürüz. Bâtılıyla birlikte yok ederiz.” Bundan sonra Hariciler, Abdullah b. Abbas'la Kur’ân-ı Kerim üzerinde üç gün süreyle tartışılar. 4.000 kişi tevbe ederek sapıldıktan vazgeçti ki, aralarında İbn Kevva da vardı. Abdullah b. Abbas, bunları alıp Kûfe'ye Hz. Ali'nini yanına getirdi. Hz. Ali, orada kalan ve sapıklıklarında devam edenlere haber göndererek şöyle dedi: “Bizimle diğer insanlar arasında neler olduğunu gördünüz. Kan akıtmaksızın, yol kesmeksizin, haksızlık etmeksizin bekleyin. Nerede isterseniz orada kaim. Bu sabrınızı bizimle sizin aranızda Muhammed ümmeti hakemlik edinceye kadar devam ettirin. Aksi takdirde sizinle savaşırız. Kuşkusuz Allah, hainleri sevmez.”

Hiz.Âişe, Abdullah b. Şeddad'a dedi ki: “Ey Şeddad'ın oğlu, ama Ali onları Öldürdü, buna ne dersin?” İbn Şeddâd: “Vallahi onlar yol kesmedikçe, kan akıtmadıkça, zimmilerin kanlarını helal saymadıkça, Ali onlara birşey yapmadı”. Hiz. Âişe: “Allah için bu böyle midir?” İbn Şeddâd: “Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah için böyle oldu. Hiz. Âişe: Iraklılardan bir veya iki memeli bir adam hakkında bazı şeyler duydum. Bu husuta bilgin var mıdır? İbn Şeddâd: “Ben, Ali'nin yanında iken ölümler arasında o adamı gördüm. Ali, insanları çağırıp: «Şunu tanıyor musunuz?» diye sordu. Yanına birçok adam geldi. Kimi: “Ben şu adamı falan Kabilenin mescidinde gördüm” dedi. Kimi de: “Ben bunu falanca Kabilenin mescidinde namaz kılarken gördüm” dedi. Kimliğini tesbit etmek için gelen herkes mutlaka o adamı tanıdı. Hiz. Âişe: Ali, o adamın cesedinin yanı başında durduğunda ne dedi? Çünkü Iraklıların bu hususta bazı iddiaları vardır. Ben, onun: “Allah ve Rasûlü doğru söylediler” dediğini işittim. Hiz. Âişe: Bundan başka birşey söylediğini işittin mi?. İbn Şeddâd: “Allah için hayır. Hiz. Âişe: Evet, gerçekten de

¹³³⁶ 43.ez-Zuhruf, 58.

Allah ve Rasûlü doğru söylediler. Allah, Ali'ye rahmed etsin. O, tuhaf bulduğu birşeyle karşılaşınca mutlaka: “Allah ve Rasûlü doğru söylediler” der.¹³³⁷

Elbânî, Buhârî'nin de isnadında yer alan Yahya b. Süleym'i İbn Hacer saduk ve seyyiü'l-hıfz olmakla tenkid ettiğini ve rivayet zayıftır demektedir.¹³³⁸ Riayetin fert olması ve tenkide uğraması yanın da Buhârî'nin raviden de sadece bu rivayeti nakletmesi hadisin hasen dereceside bir rivayet olduğuna işaret etmektedir. Buna ilaveten Müslim Yahya b. Süleym'le ihticac etmiştir. Diğer ricâl ise sikâdırlar Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler.

3.48. FAZİLETLER KİTABI

3.48.1. Hak Üzere Olan Bir Topluluğun Mevcudiyeti

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Yahyâ b. Hamza el-Hadramî, Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir, Ömeyr b. Hâni' (ö. 127/745) der ki: “Şu minber üzerinde Muâviye İbn Ebî Süfyân'ın (ö. 60/680) şöyle dediğini işittim: Resûlullah (s.a.v): “Ümmetinden, Allah'ın buyrukları doğrultusundan hareket eden, kendilerini yüzüstü bırakanların veya muhalif olanların zara vermeyeceği, insanlara karşı üstün olan topluluk Allah'ın emir gelen (kıyamete) dek hep var olacaktır” buyurduğunu işittim.” Mâlik b. Yahâmir es-Seksekî kalkıp: “Ey müminlerin emiri! Muâz b. Cebel'in, bunlar Şam ahalisidir” dediğini işittim deyince, Muâviye sesini yükselterek: “Mâlik, Muâz'ın “Bunlar, Şam ahalisidir” dediğini söylüyor” dedi.¹³³⁹

Bu rivâyetin isnadı Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikadılar Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Müslim iki tarikle Yahyâ b. Hamza'dan rivâyeti nakletmektedir. Buhârî ise el-Velîd b. Müslim tarikiyle Abdurrahmân b. Zeyd b. Câbir'den rivâyeti nakletmektedir.

3.48.2. İki Kutsal Mescidin Faziletleri

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Selmân el-Ağar (ö. ?) Babasından Selmân el-Ağar (ö. ?), Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v): “Benim bu Mescid'imde (Mescid-i Nebevî'de) kılınan bir namaz, Mescid-i

¹³³⁷ İBN HANBEL, c.II, 84, (Hn:656).

¹³³⁸ Elbanî zayıf demektedir. Bkz. İBN MACE, er-Ruhûn, 4, (c.II, 816, Hn: 2442).

¹³³⁹ İBN HANBEL, c.XXVIII, 62, (Hn:16849), c.XXVIII, 94, (Hn: 16881), c.XXVIII, 116, (Hn: 16912), c.XXVIII, 128, (Hn: 16932); BUHÂRÎ, Farz el-Humus, 6, (c.IV, 85, Hn:3116) el-Menâkib, 28, (c.IV, 207, Hn: 3641), et-Tevhîd, 29, (c.IX, 136, Hn: 7460); MÜSLİM, el-İmâra 1037, (c.III, 1524); İBN MACE, İftitâh el-Kitab fi'l-İmân, 1, (c.I, 5, Hn: 9).

Harâm hariç diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır” buyurmuştur.¹³⁴⁰

Tirmizî, “Kuteybe bu hadisi “Ubeydullah’ı” atlayarak Zeyd b. Rebah ve Ebû Abdullah el Eğar diyerek hadisi aktarıyor. Ayrıca bu hadis hasen sahihtir...Bu hadis Ebû Hüreyre yoluyla değişik şekillerde de rivâyet edilmiştir. Bu konuda; Ali, Meymûne, Ebû Saîd, Cübeyr b. Mut’ım, İbn Ömer, Abdullah b. Zübeyr ve Ebû Zerr’den de hadis rivâyet edilmiştir” demektedir.¹³⁴¹

3.48.3. Medine’de Oturmanın Fazileti

İshâk b. İisâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes, Katan b. Vehb veya Vehb b. Katan el-Leysî (ö. ?), Zübeyr’in azatlısı Yuhannes İbn Ebî Mûsâ (ö. 90-100/709-719) der ki: İbn Ömer’in yanındayken azatlı bir cariyesi geldi. Çektiği sıkıntılardan yana şikâyetinde bulunup Medine’den ayrılmak istediğini söyleyince, İbn Ömer ona şu karşılığı verdi: “Oturduğun yerde otur! Zira Resûlullah’ın (s.a.v): “*Medine’nin çile ve meşakkatine katlanın kişinin kıyamet gününde şefaathçısı (veya şahidi) olurum*” buyurduğunu işittim.”¹³⁴²

Bu hadis *Muvatta*’da yer almakta olup İmam Ahmed de çeşitli tariklerden tahrir etmiştir. Tirmizî ise şöyle demiştir: Bu konuda Ebû Saîd, Süfyân b. Ebî Züheyr ve Sübey’a el Eslemiyye’den de hadis rivâyet edilmiştir. Ayrıca Bu hadis Ubeydullah’ın rivâyeti olarak bu şekliyle hasen sahih garibtir.¹³⁴³

3.48.4. Fetihedilen Topraklara Hicret yerine Medine’de İkamet

İshâk b. İisâ et-Tabb’a, İmam Mâlik b. Enes vasıtasıyla, Hişâm b. Urve’den, Babasından Urve b. ez-Zubeyr b. Avvâm, Kardeşinden Abdullah b. ez-Zübeyr (ö. 73/693), Süfyân İbn Ebî Zuheyr (ö. ?) der ki: Resûlullah (s.a.v): “*Yemen fethedilecek. Bir grup insan aileleri ve kendilerine tâbi olanlara birlikte Medine’den oraya gidecektir*” buyurduğunu işittim. Sonrasında Süfyân İbn Ebî

¹³⁴⁰ İMAM MÂLİK, el-Kible 9, (c.I, 196, (Hn:); İBN HANBEL, c.XII, 195, (Hn:7253), c.XII, 377, (Hn: 7415), c.XII, 452, (Hn: 7481), c.XII, 163, (Hn: 7733), c.XIII, 164, (Hn: 7734), c.XIII, 166, (Hn: 7739), c.XIV, 554, (Hn: 9012), c.XV, 77, (Hn: 9153), c.XVI, 70, (Hn: 10015); DÂRİMÎ, es-Salat, 121, (c.II, 889-890, Hn: 1458-14560); BUHÂRÎ, Fadlu’s-Salat fi Mescidi Mekke ve’l-Medîne, 1, (c.II, 60, Hn:1190) el-İtisâm, 16, (c.IX, 105, Hn: 7335); MÜSLİM, el-Hac 1394, (c.II, 1012-1013); İBN MÂCE, İkâmetü’s-Salat ve’s-Sünnetü fiha, 195, (c.I, 450, Hn: 1404); TİRMİZÎ, es-Salât, 117, (c.II, 147, Hn: 325), el-Menâkib, 137, (c.V, 719, Hn: 3916); NESÂÎ, el-Mesâcid, 7, (c.II, 35, Hn: 694), el-Menâsik ve’l-Hac, 127, (c.V, 214, Hn: 2899).

¹³⁴¹ TİRMİZÎ, es-Salat, 117, (c.II, 147).

¹³⁴² İMAM MÂLİK, el-Câmi’ 3, (c.II, 885); İBN HANBEL, c.X, 159, (Hn: 5935), c.X, 205, (Hn:6001), c.X, 314, (Hn: 6174), c.X, 477, (Hn: 6440); MÜSLİM, el-Hac 1377, (c.II, 1004); TİRMİZÎ, el-Menâkib, 137, (c.V, 719, Hn: 3918).

¹³⁴³ TİRMİZÎ, el-Menâkib, 137, (c.V, 719).

Zuheyir b. önceki hadisin aynısını aktardı. Oda: “ Hâlbuki bilseler Medine kendileri için daha hayırlıdır. Sonra Şam fethedilecektir. Yine bir grup insan aileleri ve kendilerine tâbi olanlarla birlikte Medine’den oraya gidecektir Hâlbuki bilseler Medine kendileri için daha hayırlıdır”.¹³⁴⁴

Bu rivâyetin isnadı Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikadrlar Buhârî ve Müslim’in ricâlidirler. Rivâyeti imam Mâlik tahrir etmiştir . Buhârî ise imam Mâlik’in tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmektedir. Müslim ise, Abdürrezzâk ve Vakî’ b. el-Cerrâh tarikleriyle Hişâm b. Urve’den rivâyeti nakletmektedir.

3.48.5. Medine’nin Vebâ ve Deccâl’e Karşı Korunmuşluğu

İshâk b. İisâ et-Tabb’a, Mâlik b. Enes, Nuaym b. Abdullah el-Mucmir, Ebû Hureyre der ki: Resûlullah (s.a.v) “*Medine’nin her girişinde bir melek bulunmaktadır. Bu sebeple Deccâl ve veba hastalığı oraya giremez*” buyurdu.¹³⁴⁵

Bu rivâyetin isnadı Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikadrlar Buhârî ve Müslim’in ricâlidirler. İmam Mâlik bu rivâyeti tahrir etmiştir. İbn Hanbel, Buhârî ve Müslim imam Mâlik’in tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

3.48.6. Mescid-i Nebevî

İshâk b. İisâ et-Tabb’a, Leys b. Sa’d b. Abdurrahmân el-Fehmî, İmrân İbn Ebî Enes (ö. 117/735), Ebû Saîd el-Hudri’nin bildirdiğine göre babası şöyle demiştir: “İki adam ilk günden takva üzere yapılan mescid hakkında münakaşa ettiler. Biri: “Bu Kubâ mescididir” derken diğeri: “Bu Resûlullah’ın (s.a.v) mescididir” dedi. (Bu tartışmayı işiten) Resûlullah (s.a.v): “*Bu, benim mescidimdir*” buyurdu.¹³⁴⁶

¹³⁴⁴ İMAM MÂLİK, el-Câmi’ 7, (c.II, 887); İbn Hanbel, c.XXXVI, 244-245, (Hn: 21914-21915); BUHÂRÎ, Fadâil el-Medîne, 5, (c.III, 21, Hn: 1875); MÜSLİM, el-Hac 1388, (c.II, 1008).

¹³⁴⁵ İMAM MÂLİK, el-Câmi’ 717, (c.II, 892); İBN HANBEL, c.XII, 174, (Hn: 7234), c.XIV, 462, (Hn: 8876), c.XVI, 184, (Hn: 10265), c.XXXXV, 57, (Hn: 27101), c.XXXXV, 336, (Hn: 27349); BUHÂRÎ, Fadâil el-Medîne, 9, (c.III, 22, Hn: 1880), et-Tıbb, 29, (c.VII, 130, Hn: 5731), el-Fiten, 25, (c.IX, 61, Hn: 7133); MÜSLİM, el-Hac 1379, (c.II, 1005).

¹³⁴⁶ İBN HANBEL, c.XVII, 99, (Hn: 11046), c.XVII, 271, (Hn: 11178), c.XVII, 282, (Hn: 11187), c.XVIII, 358, (Hn: 11846), c.XVIII, 370, (Hn: 11864); MÜSLİM, el-Hac 1398, (c.II, 1015); TİRMİZÎ, es-Salat, 125, (c.II, 144, Hn: 323), Tefsîr el-Kur’ân, 10, (c.V, 280, Hn: 3099); NESÂÎ, el-Mesâcid, 8, (c.II, 36, Hn: 697).

Tirmizî: Bu hadis Imrân b. ebî Enes rivâyeti olarak hasen sahih garibtir. Ebû Saîd'den başka şekillerde rivâyet edilmiştir. Üneys b. Eb'îl Yahya babasından ve Ebû Saîd'den bu hadisi rivâyet etmiştir.¹³⁴⁷

3.48.7. Mescidi Nebvi'nin Cennet Bahçelerinden Olması

Abdurrahmân b. Mehdî ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes vasıtasıyla, Hubeyb (ö. 132/750), Hafs b. Âsim (ö. 91-100/710-719), Ebû Hureyre veya Ebû Saîd el-Hudrî bildiriyor: Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurdu: *“Evimle minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim ise havuzumun üzerindedir”*.¹³⁴⁸

Bu rivâyetin isnadı Abdurrahmân b. Mehdî tarafından buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. İshâk b. Tabba' ise onun mutabi-dir. Bu rivâyeti imam Mâlik tahrir etmiştir. İbn Hanbel İmam Mâlik'in tahrir ettiği isnedle rivâyeti nakletmektedir. Ayrıca İbn Hanbel bir çok tariklerle Ebû Seleme, Abdurrahmân el-A'rec ve Ebû Sâlih es-Semmân isnadlarıyla rivâyeti nakletmektedir. Buhârî ve Müslim ise Ubeydullah b. Ömer'in yoluyla imam Mâlik'in tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Ebû Hüreyre'den değişik şekillerde de rivâyet edilmiştir.. demektedir¹³⁴⁹

3.48.8. Kubâ Mescidinin Fazileti

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Mucemmi' b. Ya'kûb, Muhammed b. el-Kermânî (ö. ?), Ebû Umâme b. Sehl b. Huneyf'in bildirdiğine göre babası şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.v): *“Kim bu mescidde (kubâ mescidinde) namaz kılmak için (evinden) çıkarsa bu kendisi için (sevap olarak) bir umre gibidir”* buyurdu.¹³⁵⁰

Bu rivâyetin isnadı hasen derecesindedir ricâli ise sikadılar. İbn Mâce mutabi' olarak bu rivâyeti Hâtem b. İsmâil ve İsâ b. Yûnus tarikleriyle Muhammed b. el-Kermânî isnadıyla rivâyeti tahrir etmiştir.

¹³⁴⁷ TİRMİZÎ, Tefsîr el-Kur'ân, 10, (c.V, 280).

¹³⁴⁸ İMAM MÂLİK, el-Kible 10, (c.I, 197); İBN HANBEL, c.XII, 159, (Hn: 7223), c.XIV, 337, (Hn: 8721), c.XIV, 467, (Hn: 8885), c.XV, 117, (Hn: 9214), c.XV, 195, (Hn: 9338), c.XV, 404, (Hn: 9641); BUHÂRÎ, Fadlû's-Salât fi Mescidi Mekke fe'l-Medîne, 5, (c.II, 61, Hn: 1196-1197), Fadâil el-Medîne, 11, (c.III, 23, Hn: 1888), er-Rikâk, 53, (c.VIII, 121, Hn: 6588); MÜSLİM, el-Hac 1391-1394, (c.II, 1011-1012); TİRMİZÎ, 26, (c.IV, 639-640, Hn: 2460), 137, (c.V, 719, Hn: 3916).

¹³⁴⁹ TİRMİZÎ, 26, (c.IV, 639-640).

¹³⁵⁰ İBN HANBEL, c.XXV, 358, (Hn: 15981); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salât ve's-Sünnetü fiha, 197, (c.I, 453, Hn: 1412), NESÂÎ, el-Mesâcid, 9, (c.II, 37, Hn: 699).

3.48.9. Hz. Peygamber'den Kuba'ya Vefa

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Nâfi' Ebû Abdulla el-Medenî, Abdullah b. Ömer bildiriyor: Resûlullah (s.a.v), Kubâ'ya bazen binitli bazen de yaya olarak gelirdi".¹³⁵¹

Bu rivâyetin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ricâli ise sikadrlar Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Bu rivâyeti imam Mâlik tahrir etmiştir. İbn Hanbel, Müslim ve Nesâî imam Mâlik'in tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir.

3.48.10. Uhud Dağının Fazileti

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Mâlik b. Enes, Amr İbn Ebî Amr el-Mehzûmî (ö. 150/767 den sonra), Enes b. Mâlik bildiriyor: Uhud dağı görününce Resûlullah (s.a.v): "*Bizi seven, bizim de onu sevdiğimiz bir dağ. Allah'ım! İbrâhîm, Mekke'yi haram kıldı. Ben de Medine'nin iki taşlık arasını haram kılıyorum*" buyurdu.¹³⁵²

Bu rivâyetin isnadı (ceyyid) derecesindedir. Bu rivâyeti imam Mâlik tahrir etmiştir. Buhârî ve Tirmizî imam Mâlik'in tahrir ettiği isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca Buhârî bir çok tariklerle Amr İbn Ebî Amr isnadıyla rivâyeti nakletmiştir. İbn Hanbel ise aynı bir çok tariklerle Enes b. Mâlik'ten ve bu konuda Ebû Hüreyre den şâhid olarak rivâyet etmiştir.¹³⁵³ Bu sebeble elimizdeki hadis sahihtir.

3.48.11. Şam'ın Fazileti

İshâk b. İisâ et-Tabb'a, Yahyâ b. Hamza el-Hadramî, Zeyd b. Vâkid (ö.), Busr b. Ubeydilleh (ö.), Ebû İdris el-Hâvlânî'den, Ebû'd-Derdâ' der ki: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "*Ben uyurken kitab'ın uzununu başımın altından alındığını gördüm. Onu alıp götürceklerini zannederek bakmaya başladım. Onu Şama götürdüler. Şunu bilinki fitne anında iman Şam'da olacaktır*".¹³⁵⁴

¹³⁵¹ İMAM MÂLİK, Kasru's-Salât fi's-Sefer 71, (c.I, 167); İBN HANBEL, c.VIII, 66, (Hn: 4485), c.VIII, 455, (Hn: 4846), c.IX, 172, (Hn: 5199), c.IX, 181, (Hn: 5218), c.IX, 236, (Hn: 5329), c.IX, 299, (Hn: 5403), c.IX, 369, (Hn: 5522); BUHÂRÎ, Fadlû's-Salât fi Mescidi Mekke fe'l-Medîne, 3, (c.II, 61, Hn: 1193-1194), el-İtisâm, 16, (c.IX, 104, Hn: 7326); MÜSLİM, el-Hac, (c.II, 1016-1017, Hn: 1399); EBÛ DÂVÛD, el-Menâsik, 97, (c.II, 218, Hn: 2040); NESÂÎ, el-Mesâcid, 9, (c.II, 37, Hn: 698), el-Muzârae, 2, (c.VII, 47, Hn: 3916).

¹³⁵² İMAM MÂLİK, el-Câmi' 10, (c.II, 889); İBN HANBEL, c.XIX, 491, (Hn: 12510); BUHÂRÎ, el-İtisâm, 16, c.IX, 105, (Hn: 7333); MÜSLİM, el-Hac 1393, (c.II, 1011); İBN MÂCE, el-Menâsik, 104, (c.II, 1040, Hn: 3115).

¹³⁵³ İBN HANBEL, c.XII, 152, (Hn: 7218).

¹³⁵⁴ İBN HANBEL, c.XXXVI, 62, (Hn: 21733).

Bu rivâyeti isnadında bulunan ricâl sikadrlar Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. bu konuda Amr b. el-Âs'tanda rivâyet edilmiştir.¹³⁵⁵ Bu sebeble elimizdeki hadis sahih mertebesini kazanmıştır.

3.48.12. Şam'da Guta'nın Fazileti

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Yahyâ b. Hamza el-Hadramî, Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir, Zeyd b. Artaa (ö. 111-120/729-738), Cübeyr b. Nufeyr (ö. 80/699), Ebû'd-Derdâ' bildiriyor: Resûlullah (s.a.v): "*Büyük savaş gününde Müslümanların çadırı (karargâhı) Ğûta'da, Şâm'ın en hayırlı kentlerinden biri olan Dimaşk Kentinin yan tarafında olacaktır*" buyurdu.¹³⁵⁶

Bu rivâyeti isnadında yer alan ricâl sikadrlar. Buhârî ve Müslim'in ricâlidirler. Ancak Zeyd b. Ar'taa Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin ricâlindendir. Ebû Dâvûd mutabi' olarak Yahyâ b. Hamza tarikiyle yukarıdaki İbn Hanbel'in tahrir ettiği isnadla rivâyeti makletmektedir. Bu sebeble elimizdeki hadis sahih derecesini kazanmıştır

3.48.13. Umân'ın Fazileti

Yezîd ve İshâk b. İsâ et-Tabb'a, Cerîr b. Hâzim, ez-Zübeyr b. el-Hirrît, el-Hasan b. Hâdiye (ö. ?) der ki: İbn Ömer ile karşılaştığımda, bana: "Sen kimlersin?" diye sordu. Ben: "Umân halkıyım" deyince: "Umân halkından mı?" dedi. Ben de: "Evet" deyince, bana: "Resûlullah'tan (s.a.v) işitmiş olduğum bir şeyi sana anlatmamı ister misin?" deyince de: "Evet (isterim)" dedim. Bunun üzerine dedi ki: "Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu işittim: "*Bir denizle kaplı Umân diye bir yer biliyorum. Oradan yapılan hac başka yerlerden yapılan iki hacdan daha üstündür.*"¹³⁵⁷

Bu rivayetin isnadında el-Hasan b. Hâdiye yer aldığına göre ve ondan ez-Zübeyr b. el-Hirrît teferrüdle rivâyet ettiği sebebiyle rivâyet zayıf haline kelmıştır. Ayrıca el-Hasan b. Hâdiye'nin sadece bu hadisi vardır.¹³⁵⁸

¹³⁵⁵ İBN HANBEL, c.XXIX, 310, (Hn: 17775).

¹³⁵⁶ İBN HANBEL, c.XXXVI, 56, (Hn: 21725); EBÛ DÂVÛD, el-Melâhim, 6, (c.IV, 111, Hn: 4298).

¹³⁵⁷ İBN HANBEL, c.VIII, 461, (Hn: 4853).

¹³⁵⁸ İBN EBÎ HÂTİM, el-Cerh ve 't-Tâdil, c.XXX, 40; BUHÂRÎ, et-Târihu'l-Kebîr, c.II, 307.

3.49. KIYAMET KİTABI

3.49.1. Şefaât

İshâk b. İsâ et-Tabb'a, İmam Mâlik b. Enes, Abdullah b. Zekvân Ebû'z-Zinâd, Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec, Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*Her peygamberin (Kabul gören) bir duası olmuş ve bu duasını etmiştir. Ben de duamı âhirette ümmetime şefaât için saklamak istiyorum*”.¹³⁵⁹

Tirmizî bu hadisin hakkında hasen sahih demektedir.¹³⁶⁰

DEĞERLENDİRME

Bu bilgileri Tablo halinde verecek olursak 255 rivayetinin 33 hocasına dağılımı aşağıdaki şekildedir:

TABLO-1: İbn Tabba'nın rivayetlerinin hocalarındaki dağılımı

1. İmam Mâlik b. Enes	143
2.	
3. Abdullah b. Lehîa	22
4. Leys b. Sa'd	18
5. Şerîk b. Abdulleh en-Nehâî	7
6. Abdurrahmân İbn Ebi'z-Zinâd	6
7. Cerîr b. Hâzim	6
8. Yahyâ b. Süleym	5
9. İsmâil b. Ayyaş	5
10. Yahyâ b. Hamza	5
11. Hammâd b. Seleme	5
12. Hammâd b. Zeyd	4
13. Abdurrahmân b. Zeyd	3
14. İbrâhîm b. Sa'd	2
15. Attâf b. Hâlid el-Mehzûmî	2
16. El-Munkedir b. Muhammed el-Münkedir	2
17. Ebû Avâne el-Vaddâh b. Abdullah el-Yeşkurî	1
18. Mucemmi' b. Ya'kub	1
19. Abdullah b. Ca'fer ez-Zührî	1
20. Süfyân b. Uyeyne	1
21. Dâvûd el-Attâr	1
22. Müslim b. Hâlid ez-Zincî	1
23. Muhammed b. Câbir	1
24. Abdurrahmân İbn Ebi'l-Mevâl el-Medenî	1
25. Ebu'l-Ahvas Selâm b. Süleym	1

¹³⁵⁹İMAM MÂLİK, el-Kur'ân 26, (c.I, 212); İBN HANBEL, c.XIII, 482, (Hn: 8132), c.XIV, 519, (Hn: 8959), c.XV, 73, (Hn: 9143), c.XV, 174, (Hn: 9303), c.XV, 309, (Hn: 9504), c.XV, 341, (Hn: 9553); DÂRİMÎ, er-Rikâk, 85, (c.III, 1850, Hn: 2847), BUHÂRÎ, ed-Deavât, 1, (c.VIII, 67, Hn: 6304), et-Tevhîd, 31, (c.IX, 139, Hn: 7474); MÜSLİM, el-İmân 198-199, (c.I, 188-189-190); İBN MÂCE, ez-Zühd, 37, (c.II, 1440, Hn: 4307); TİRMİZÎ, ed-Deavât, 148, (c.V, 580, Hn: 3602).

¹³⁶⁰TİRMİZÎ, ed-Deavât, 148, (c.V, 580).

26. Abdülazîz İbn Ebî Hâzîm	1
27. Saîd b. Abdurrahmân el-Cumahî	1
28. Hafs b. Ğiyâs	1
29. Abdullah b. Zeyd b. Eslem	1
30. Hüseyim b. Beşîr	1
31. Ebû Ma'şer Necîh b. Abdurrahmân el-Medenî	1
32. Muhammed b. Sâbit el-Abdî	1
33. Muhammed b. Ammâr	1
34. Fuleyh b. Süleymân el-Medenî	1

İbn Hanbel Kütüb-i Tis'a içinde 255 rivâyeti tamamını ondan nakleden öğrencisidir. Müslim de İshak et-Tabbâ'nın öğrencileri Muhammed b. rafi' ve Züheyr b. Harb vasıtasıyla altı rivayeti tahrir etmektedir.

İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan tahrir edilen bu rivayetlerin Kütüb-i Tis'a'da mutabaat eden veya şahid rivayetlerin sayısal dağılımı esas alındığında hocası İmam Malik isnadıyla % 57.25'i ile nakledilmektedir. Kütüb-i Tis'a'da rivayetler tabloda görüldüğü şekilde genellikle yüzde elliden yukardadır. Bu durum rivayetlerin hadis alimlerince meşhur olduğuna delildir.

TABLO-2: İmam Ahmed b. Hanbel'in İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan tahriri ettiği rivayetlerin Kütübü Tis'a da sayısal dağılımı

		Tahrir	yüzdeler
İmam Malik	Muvatta	146	% 57.25
İbn Hanbel	Müsned	255	% 100
Dârimî	Sünen	93	% 36.47
Buharî	Sahih	156	% 61.176
Müslim	Sahih	159	% 62.352
İbn Mâce	Sünen	139	% 54.50
Ebû Dâvûd	Sünen	153	% 60
Tirmizî	Sünen	137	% 53.72
Nesâî	Sünen	126	% 49.41

Hadislerin sıhhat derecelerinin tam olarak sağlıklı bir şekilde belirlenmesinde farklı görüşler sebebiyle zorlanılmıştır. Bunun sebepleri arasında şunları sayabiliriz:

- Bazı münekkit muhaddisler, bir rivayet hakkında hem sahih hem de hasen hükmünü vermiştir. Bazen de zayıf ve mutabii tarikin hükümlerini bir arada vermişlerdir ki bu tarz örnek çalışmamızda çoktur.
- Kütüb-i Tis'a kitaplarında hadisler bazen aynı lafızlarla, bazen farklı lafızlarla tekrar etmektedirler. Bazen de hadisin sadece bir kısmını yeniden zikretmektedirler.

TABLO-3: Sıhhat açısından hadisleri yüzdeler dağılımı.

Sahih	106	% 41.56
Hasen	42	% 16.47
Hsen Sahih	67	% 26.27
Sahih li-Gayrihi	13	%5.09
Hasen li-Gayrihi	5	% 1.96
Zayıf	20	% 7.84
Mürsel	1	% 0.39
Ferd ve Münker	1	%0.39
Toplam	255	Tekrar

Kütüb-i Tis'a'da tahrir edilen rivayetlerden elde edilen sonuçta, sahih, sahih li-gayrihi, hasen, hasn li-gayrihi, hasen sahih, zayıf, münker ve mürsel rivayetlerin yer aldığı görülmektedir.

SONUÇ

İshak b. İsâ et-Tabbâ' (140/757) yılında Bağdatta dünyaya gelmiş, Şam, Medine ve Mısır'a ilim için yolculuklar yapmış, uzun süre görev yaptığı Adana'da yaşamış, öğrenci yetiştirmiş ve Adana'da (ö. 215/ 831) vefat etmiştir.

Biyografileri tarih, tabakat, cerh ve tadil kaynaklarında mezkûr sika ve meşhur olmuş çok sayıda hadis âliminden ilim tahsil etmiştir.

Medine-i Münevvere'nin imamı Mâlik b. Enes ve Basra'nın muhaddisi, sünnet ve hadis bilgini, zamanının fakihî Hammâd b. Zeyd rivayet ve dirayet açısından en çok etkilendiği hocalarıdır. İmam Malik, Leys b. Sa'd ve Abdullah b. Lehia en çok rivayette bulunduğu hocalarıdır. İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın rivayetlerinin tahric, tahlil ve tenkidinden onun hocası İmam Malik'in ve İmam İbn Hanbel'in arasında önemli bir ilmi köprü olduğu anlaşılmaktadır.

Hocası İmam Malik isnadıyla İshak b. İsâ et-Tabbâ'dan tahrir edilen ile tespit edilen rivayetlerinin yüzdeleri oranı % 57.25'idir. Bu durum ona ait rivayetlerini derlediği bir muvatta nüshası olduğuna işaret etmektedir.

Kütüb-i Tis'a'da tahrir edilen rivayetlerden elde edilen sonuçta, sahih, sahih li-gayrihi, hasen, hasn li-gayrihi, hasen sahih, zayıf, münker ve mürsel rivayetlerin yer aldığı görülmektedir.

Zayıf rivayetlerin İbn Lehia'dan nakledildiği ancak İshak b. İsâ et-Tabbâ'nın onun hicri 164 yılında öğrencisi olduğunu hadis alimlerinin ise onun hicri 169 dan sonra hadis kitaplarının yandığı ve ihtilat ettiği için tenkit ettikleri görülmektedir. Bu durumu teyit eden diğer husus İbn Lehia'dan naklettiği rivayetlerin şahit ve mütabilerinin sahih derecesinde olmasıdır. Bu açıdan İbn Lehia rivayetleri sıhhat derecesindedir.

Sonuç olarak İshak b. İsâ et-Tabbâ', İmam Malik'in ilmi yetkinliği sebebiyle övdüğü sika bir âlim olarak döneminde ve sonrasında dirayet ve rivayet ilminde görüşleri tebarüz etmiştir.

KAYNAKÇA

KUR'ÂN KERÎM

ABDULKÂDIR, b. Muhammed b. Nasrullâh el-Hanefî (ö. 775/1373), *el-Cevâhiru'l-mudiyye fî tabakâti'l-Hanefiyye*, Thk. Humâm Abdurrâhîm Sa'îd, Dâru'l-Furkân, Ürdün, 1.Baskı, 1404/1984

ÂCURÎ, Ebû Bekr Muhammed b. el-Huseyn b. Abdullah el-Bağdadi (ö. 360/971), *eş-Şerî'a*, Thk. Abdullah b. Ömer ed-Dimici, Daru'l-Vetan, Riyad, 2.Baskı, 1420/1999

AHMED ER-RÂZİYÂNÎ İbn Abdurrahîm b. el-Huseyn el-Mısırî (ö. 826/1422), *el-Mudellisûn*, Thk. D. Rif'at Fevzî Abdulmuttalib, Daru'l-vefâ, Mısır, 1.Baskı, 1415/1995

ALÂUDDİN MOĞULTAY, Ebû Abdullah b. Kılıç b. Abdullah el-Bekcerî el-Hukrî (ö. 762/1360), *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâir-ricâl*, Thk. Ebû Abdurrahmân 'Âdil b. Muhammed, el-Faruk el-Hadîse, Mısır, 1.Baskı, 1422/2001

AYDINLI, Abdullah Hadis İstılahları Sözlüğü, 9. Baskı, 1437/2016

BÂCÎ, Ebu'l-Velîd Suleymân b. Halef b. Sa'd Eyyûb el-Mâlikî (ö. 474/1081), *et-Tâ'dîl ve't-tecrîh*, Thk. Ebû Lubâbe Huseyin, Dâru'l-Livâ', Riyad, 1.Baskı, 1406/1986

BEDRUDDİN el-'Aynî el-Aynî, Mahmûd b. Ahmed (ö. 855/1451) *'Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arâbî, Beyrut, t.y.

- *Me'ân'l-ahyâr fî şerhi esâmî ricâli Me'âni'l-âsâr*, Thk. Muhammed Hasen Muhammed, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1427/2006

BEĞAVÎ, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed İbnu'l-Ferrâ' (ö. 516/ 1122), *Şerhu's-Sünne*, Thk. Şu'ayb el-Arnâût, el-Mektebetu'l-İslamî, Beyrut, 2.Baskı, 1403/1983

BELÂZÛRÎ, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd (ö. 279/892), *Futûhu'l-buldân*, Dâru'l-Hilâl, Beyrut, 1409/1988

- *Cumel min ensâb'l-eşrâf*, Thk. Suheyl Zekkâr, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1.Baskı, 1417/1996

BEYHÂKÎ Ebû Bekr, Ahmed b. el-Huseyn b. Ali b. Mûsâ (ö. 458/1066), *es-Sünenu'l-kubrâ*, Thk. Muhammed b. Abdilkâdir 'Atâ, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1424/2003

- *Delâilu'n-nubuvve*, Thk. Abdulmu'tî Kal'acî, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1408/1988

- *el-Medhal ila's-Suneni'l-l-kubrâ*, Thk. D. Muhammed Diyâu'r-Râhmân, Dâru'l-Hulefâ li'l-kitâbi'l-İslâmî, Kuveyt, 1404/1983

- *Şu'abu'l-îmân*, Thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmid, Mektebetu'e-Raşîd, Riyad, 1.Baskı, 1423/2003

BEZZÂR, Ebû Bekr Ahmed b. 'Amr el-'Itkî (ö. 292/905), *Müsnedu'l-Bezzâr (el-Bahru'z-Zehhâr)*, Thk. Mahfuzu'r-Rahman Zeynü'llah, Mektebetu'l-'ulûm ve'l-Hikem, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1408-1430/1988-2009

BİCLÎ, Ebu'l-Kâsim Temmâm b. Muhammed b. Abdullah b. Ca'fer b. Abdullah İbnu'l-Cuneyd (ö. 414/1023), *el-Fevâid*, Thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, Mektebetu'r-Ruşd, Riyad, 1.Baskı, 1412/1991

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Cu'fî (ö. 256/870), *et-Târîhu'l-evsat*, Thk. Mahmûd İbrahim Zâyid, Dâru'l-Va'y, Haleb, 1.Baskı, 1397/1977

- *ed-Du'afâu's-sağîr*, Thk. Mahmûd İbrahim Zâyid, Dâru'l-Va'y, Haleb, 1.Baskı, 1396/1976

- *et-Târîhu'l-kebîr*, Thk. Muhammed Abdulmu'îd Hân, Dâiratu'l-me'ârif el-'Usmaniyye Haydârâbâd, Dekkân, t.y.

- *Sahîh-i Buhârî; el-Câmiu's-Sahîh*, Thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır, Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/.

CEVHERÎ, Alî b. Ca'd b. 'Ubeyd el-Bağdâdî (ö. 320/845), *Müsnedu İbni'l-Ca'd*, Thk. Âmir Ahmed Haydar, Muessesetu Nâdir, Beyrut, 1.Baskı, 1310/1990

İBN EI-CEVZÎ, Cemâleddîn Ebu'l-Farac (ö. 597/1201), *el-Muntezam fî Târîh el-Ümem ve'l-Mulûk*, Thk. Mustafâ Abdülkâdir Ata, Dâr'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrût, 1.Baskı, 1417/1996

CÜRCÂNÎ, Ebu'l-Kasım, Hamza b. Yusuf b. İbrahim es-Sehmî el-Kuraşî (ö. 427/1036), *Târîhu Curcân*, Thk. Muhammed Abdülhamid Han, 'Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, 4.Baskı, 1407/1987

CUZCÂNÎ, Ebû İshâk İbrâhîm b. Ya'kûb b. İshâk es-Sa'dî (ö. 259/873), *Ahvâlu'r-ricâl*, Thk. Abdulalîm Abdulazîm el-Bestevî, Hadîs Ekâdimî, Pakistân, t.y.

İBN ADIY, Ebû Ahmed b. Adiy el-Cürcânî (ö. 365/976), *el-Kâmil fî Duafâ'er-Ricâl*, Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed, Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrût, 1.Baskı, 1418/1997

İBN EBÎ ÂSİM, Bekr İbn Ebî Âsım, Ahmed b. 'Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî (ö. 287/900), *el-Âhâd ve'l-mesânî*, Thk. Bâsim Ahmed el-Cuvâbra, Dâru'r-Râye, el-Riyâd, 1.Baskı, 1411/1991

- *es-Sünne*, Thk. Muhammed Nasiruddîn el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1.Baskı, 1400/1980

DALGIN, Nihat, "İbn Lehia" DİA, yıl: 1999

DÂRAKUTNÎ, Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (Ö. 385/995), *Zikru esmâi't-tâbi'in ve men ba'dehum mimmen sahat rivâyetühû inde'l-Buhârî ve Müslim*, Thk. Buran ed-Danavî ve Kamal Yusuf el-Hût, Muessesetu'l-kütübî'l-Sekâfiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1985

- *es-Sünen*, Thk. Şu'ayb el-Arnâût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı, 1424/2004

- *ed-Du'afâ ve'l-metrûkân*, Thk. Abdülkerîm Muhammed el-Kaşkarî, Mecelletu el-Câmi'atî'l-İslâmiyye, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1403/1982

- *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, Thk. Muvaffak b. Abdullah. Abdilkâdir, Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1986

- *Ta'likâtu'd-Dâraikutnî ala'l-mecruhîn li İbn Hibbân*, Thk. Halîl b. Muhammed el-'Arabî, el-Fâruku'l-Hadîse, Kâhire, 1.Baskı, 1414/1994

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân (ö.255/869), *Sünen Dârimî*, Thk. Huseyin Selim Esed ed-Dârânî, Daru'l-Muğni, Suudi Arabistan, 1.Baskı 1412/2000

DİNURÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Mervân el-Malikî (ö. 333/944), *el-Mucalese ve cevâhiru'l-'ilm*, Thk. Ebû 'Ubeyde Meşhûr b. Hasen, Cem'iyetu't-terbiyeti'l-İslâmiyye, Bahreyn, 1419/1998

- *'Uyûnu'l-ahbâr*, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1418/1997

EBÛ ABDULLAH, Muhammed b. Ali el-Mâlikî (ö. 536/1142), *el-Muallim bi-Fevâidi Müslim*, Thk. Muhammed eş-Şâzilî, Dâru't-Tûnusiyye, Tûnus, BK. 2, 1408/1988, I, 565; Muhammed b. Ali b. Âdem el-Etyûbî, *Zehîretü el-Ukbâ fi Şarh el-Müctebâ*, Dâru'l-Meâric, 1.Baskı, t.y.

EBÛ ABDULLAH Muhammed b. Alî İbni'l-Hasen b. Bişr el-Hakim et-Tirmizî (ö. 320/932), *el-Menhiyyât*, Thk. Muhammed Osmân el-Haşt, Mektebetu'l-Kur'ân, Kâhire, 1406/1986

EBÛ ALİ KARDUŞ, el-Hasen b. Ali b. Nasr et-Tûsî (ö. 312/924), *Muhtasaru't-Tûsî ale Câmi'i't-Tirmizî*, Thk. Enîs b. Ahmed el-Endelüsî, Mektebetu'l-Ğurabâ el-Eserîyye, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1415/1994

VEKÎ' EL-BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Halef (ö.306/918), *Ahbâru'l-kudât*, Thk. Abdülazîz Mustafâ el-Murâğî, el-Mektebe et-Ticâriyeti'l-kubrâ, Mısır, 1.Baskı, 1366/1947

EBÛ BEKR Muhammed b. Abdulğanî b. Şuc'a Muînuddîn el-Bağdâdî (ö. 629/1232), *et-Takyîd li-mârifeti ruvâtî's-sünen ve'l-mesânîd*, Thk. Kemâl Yusuf Hut, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1408/1988

EBÛ DÂVÛD, Suleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö.275/889), *Su'âlât Ebî 'Ubeydi'l-Âcurrî Ebâ Dâvûd es-Secistânî fi'l-cerh ve't-ta'dîl*, Thk. Muhammed Alî Kâsim el-Ömerî, İmâdetu el-Ba'si'l-'ilmî, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1403/1983

- *Sünenü Ebî Davûd*, Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, t.y.

İBN KUDÂME, Ebu'l-Farec Kudâme b. Ca'fer b. Kudâme b. Ziyâd el-Bağdâdî (ö. 337/949), *el-Harâc ve Sinâatu'l-Kitâbe*, (Thk. Yok), Dâru'r-Raşîd, Bağdat, 1. Baskı, 1401 /1981

EBÛ MUHAMMED EL-HÂRİS b. Muhammed b. Dâhir el-Bağdâdî'l-Hasîp (ö. 282/895), *Buğyetu'l-bâhis 'an zevâidi Musnedi'l-Hâris*, Thk. Huseyn

Ahmed Sâlihi'l-Bâkirî, Merkezu Hizmeti's-Sünne, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1413/1992

EBÛ NUAYM EL-ASBAHÂNÎ, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mihrân (ö. 430/1039), *ed-Du'afâ'*, Thk. Fârûk Hammâde, Dâru's-Sekâfe, 1.Baskı, 1405/1985

- *Ma'rifetu's-sahâbe*, Thk. Adil b. Yusuf el-Azazî, Daru'l-Vatan, Riyad, 1.Baskı, 1419/1998

- *Hilyetu'l-evliyâ ve tâbâkâtu'l-asfiyâ*, es-Se'âde, Mısır, 1394/1974

- *el-Musnedu'l-mustahrac 'alâ Sahihi'l-İmâm Müslim*, Thk. Muhammed Hasen Muhammed, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1417/1996

EBÛ SUFYÂN ER-RUÂSÎ, Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh b. Adiy b. Fers b. Sufyân b. el-Hâris b. 'Amr b. Ubeyd b. Ruâs (ö. 197/812), *ez-Zühhd*, Thk. Abdurrahmân el-Firîvâî, Mektebetu'd-Dar, el-Medine, 1.Baskı, 1404/1984

EBÛ UBEYD EL-KÂSİM, b. Sellâm b. Abdullah el-Hiravî el-Bağdâdî (ö.224/839), *el-Emvâl*, Thk. Halil Muhammed Harras, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y.

EBÛ YA'KÛB EL-MERVEZÎ, İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî (ö. 238/853), *Müsned İbn Râhûye*, Thk. Abdulğafur b. Abdulhak el-Beluşî, Mektebetu'l-îmân, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1412/1991

EBÛ YA'LÂ EL-HALÎLÎ, Halil b. Abdullah b. Ahmed el-Halîlî el-Kazvînî (ö.446 /1055), *el-İrşâd fî ma'rifeti ulemâ-il-hadîs*, Thk. D. Muhammed Sa'îd Ömer İdris, Mektebetu'r-Raşed, Riyad, 1.Baskı, 1409/1988

EBÛ YA'LÂ EL-MÛSULÎ, Ahmed b. Ali b. Musennâ b. Yahyâ b. Hilâl et-Temîmî (ö. 307 /919), *el-Mu'cem*, Thk. İrşâdu'l-Hak el-Eserî, İdâretu'l-'ulûm el-Eserîyye, Feysal Ebad, 1.Baskı, 1407/1986

EBÛ YÛSUF EL-FESEVÎ, Ya'kûb b. Sufyân b. Cuvvân (Cuvân) (ö.277/890), *el-Ma'rife ve't-târih*, Thk. Ekrem Diyâ el-Ömerî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı, 1401/1981

EBÛ YÛSUF Ya'kub b. İbrâhîm b. Habîb el-Ensârî (ö. 182/798), *el-Âsâr*, Thk. Ebu'l-Vefâ, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, t.y.

EBÛ ZUR'A ŞEYH EŞ-ŞEBÂB, Abdurrahmân b. 'Amr ed-Dimaşkî (ö. 280/893), *Târîhu Ebî Zur'a*, Thk. Şukrullah b. Nîmetullah el-Kûcânî, Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye, Dimaşk, 1403/1982

EBÛ ZUR'A ER-RÂZÎ, Ubeydullah b. Abdilkerîm b. Yezîd (ö. 264/878), *ed-Du'afâ'*, Thk. Sâ'dî b. Mehdî el-Hâşimî, İmâdetü el-Ba'si'l-ilmî, Medîne-i Münevvere, 2.Baskı, 1402/1982

EBU'S-SİRRÎ Hennâd b. es-Sirrî b. Musab b. Ebî Bekr b. Şibr b. Sa'fuk b. 'Amr b. Zırâre b. Ades b. Zeyd et-Timîmî el-Kûfî (ö. 243/857), *ez-Zühhd*, Thk. Abdurrahmân el-Firîvâî, Dâru'l-Hulefâ li'l-kitâbi'l-İslamî, el-Kuveyt, 1.Baskı, 1406/1985

EBU'Ş-ŞEYH, Abdullah b. Muhammed b. Câfer (ö.369/979), *et-Tevbîh ve't-tenbîh*, Thk. Mecdî es-Seyyid İbrâhîm, Mektebetu'l-Furkân, Kâhire, t.y.

- *Kitâbu'l-emsâl fi'l-hadîsi'n-nebevî*, Thk. Abdulâlî Abdulhamîd Hâmîd, Dâru's-Selef, Bombay, 2.Baskı, 1408/1987

EBU'L-FİDÂ İsmâîl İmâduddîn b. Ömer b. Kesîr el-Dımaşkî (ö.774/1372), *el-Bâ'is'ul-hasîs fi ihtisâri 'ulûmi'l-hadîs*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 2.Baskı, t.y.

ENDELÛSÎ Ebu'l-Velîd Süleymân b. Hâlel (ö. 474/1081), *et-Ta'dîl ve't-Tercîh li-Men Harrace lehu el-BuHârî fi Câmi' es-Sahîh*, Thk. Ebû Lübâbe Hüseyin, Dâru'l-Livâ, er-Riyâd, 1.Baskı, 1406/1986

ĞASSÂNÎ, Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed (ö. 498/1105), *Elkâb es-Sahâbe ve't-Tâbiîn fi el-Müsnedeyn es-Sahîhayn*, Thk. Muhammed Zinhum Muhammed ve Mahmud Nassâr, Dâru'l-Fadîle, el-Kâhire, t.y.

HÂKİM Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed en-Nîsâbüri (ö. 405/1014), *Tesmiyetu men ahrace lehumu'l-Buhârî ve Müslim ve mâ inferade küllu vâhidin minhamâ*, Thk. Kemal Yusuf el-Hût, Muessesetu'l-kütüb's-sekâfiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1985

- *Marifetu ulûmi'l-hadîs*, Thk. Muazzam Huseyin, Dâru'l-Kütubi'l-İlmîyye, 2.Baskı, Beyrut, 1397/1977

HÂLİD ER-RABBÂT Seyyid İzzet İd, *el-Câmi' li-Ulûm el-İmâm Ahmed(fikh bölümü)*, Dâr el-Felâh, Misr, 1.Baskı, 1430/2009

HALİFE B. HAYYÂT Ebû 'Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî, *Atabakât (Zekkâr)*, Thk. D. Suheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993

- *Târîh Halîfe b. Hayyât*, Thk. Ekram Ziyâ' el-Ömerî, Dâru'l-Kamar, Dımaşk, 2. Baskı, 1397/1976.

HARÂİTÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Câfer b. Muhammed es-Sâmerrî (ö. 327/939), *Mekârimu'l-ahlâk ve me'âlîihâ ve mahmûdu tarâikihâ*, Thk. Eymen Abdulcebbâr, Dâru'l-Âfâk el-Arabiyye, Kâhire, 1.Baskı, 1419/1999

HATİB EL-BAĞDÂDÎ Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit (ö. 463/1071), *el-Fakîh ve'l-mutefakkih*, Thk. Ebû Abdurrahmân Adil b. Yûsuf el-Garazî, Dâru İbni'l-Cevzî, Suudi Arabistan, 1.Baskı, 1421/2000

- *el-Câmi'u li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, Thk. Mahmûd Tahhân, Mektebetu'l-Me'ârif, Riyâd, 1403/1983

- *el-Kifâye fi ilmi'r-rivâye*, Thk. Ebû Abdullah es-Sevrakî, el-Mektebetu'l-İlmîyye, Medine-i Münevvere, t.y.

- *Târîhu Bağdâd*, Thk. D. Beşşâr Avvad Maruf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut, 1.Baskı, 1422/2002

- *el-Mutefik ve'l-mufterik*, Thk. Muhammed Sâdik Aydın, Dâru'l-Kâdiriyye, Dımaşk, 1.Baskı, 1417/1997

- *es-Sâbık ve'l-lâhık*, Thk. Muhammed b. Matar ez-Zehrânî, Daru's-Sumayi, er-Riya d, 2.Baskı, 1421/2000

- *Telhîsu'l-muteşâbih fi'r-resm*, Thk. Sukeyne eş-Şehâbî, Tallas l'd-Diraset, Dımaşk, 1.Baskı, 1406/1985

HEYSEMÎ, Ebu'l-Hasen Nureddîn Alî b. Ebî Bekr b. Suleymân (ö. 807/1404), *Mecme'u'z-Zevâid ve menbe'u'l-fevâid*, Thk. Husâmeddîn el-Kudsî, Mektebu'l-Kudsî, Kâhire, 1414/1994

İBN ABDİLBER, Ebû 'Amr Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (ö. 463/1071), *Câmi'u beyâni'l-'ilmi ve fadlihi*, Thk. Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyrî, Dâru İbni'l- Cevzî, Suudi Arabistan, 1.Baskı 1414/1994

- *el-İntikâ' fî fadâili's-selâseti'l-eimmeti el-fukahâ*, Dâru'l-kütübi'l-'ilmîyye, Beyrut, t.y.

- *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, Thk. Ali Muhammed el-Bîcâvî, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1.Baskı, 1412/1992

- *et-Temhîd lima fî el-Muvatta min'el-meânî ve'l-Esânîd*, Thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevîvd, Vuzaratu Umumu'l-Evkâf ve's-Şuunu'l-İslâmiyye, Mağrib, 1387/1967

İBN ADÎ, Ebû Ahmed Abdullah b. Abdullah b. Muhammed (ö. 365/ 974), *el-Kâmil fî du'afâi'r-rîcâl*, Thk. Adîl Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kutübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1418/ 1997

İBN ASÂKİR, Ali b. Hasen b. Hibetullah b. Abdullah b. Huseyn ed-Dimeşki eş-Şâfi'î (ö. 571/1175), *Târîhu Dimaşk*, Thk. Amru b. Ğârâmete'l-Umrâvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1415/1995

İBN BATTA, Ebû Abdullah Ubeydullâh b. Muhammed b. Muhammed el-'Ukberî (ö. 387/997), *el-İbânetu'l-kubrâ*, Thk. Rizâ Mutî, Dar'r-Raye, Riyad, 1.Baskı, 1415/ 1994

İBN CÂRÛD, Ebû Muhammed Abdullah b. Alî en-Nîsâbûrî (ö. 307/919-20), *el-Muntekâ*, Thk. Abdullah Ömer el-Bârudî, Müessesetü el-Kitâbi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1408/1988

- *et-Tevhîd ve İsbât Sifâti'r-Rab Azze ve Celle*, Thk. Abdülazîz b. İbrâhîm, Mektebetü'r-Rüşd, er-Riyâd, 5.Baskı, 1414/1994

İBN CUMEYÎ, Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed b. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Ğassânî es-Saydâvî (ö. 402/1011), *Mu'cemu's-şuyûh*, Thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı, 1405/1985

İBN DÎNÂR, Ebû Abdurrahmân, Ahmed b. Şu'ayb b. Ali b. Sinân b. Bahr (ö.303/915), *Mecmû'atu rasâil fî 'ulûmi'l-hadîs*, Thk. Cemil Ali Hasen, Muessesetu'l-kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1985

İBN EBÎ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebî Hâtim b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî (ö.327/938), *el-Cerh ve't-ta'dil*, İhyâu'ttûrasi'l-'Arabî, Beyrut, 1372/1952

- *Meşâhîru ulemâi'l-emsâr ve a'lâmi fukahâi'l-aktâr*, Thk. Merzûk Ali İbrahim, Daru'l-Veva, el-Mansûre, 1.Baskı, 1411/1991

İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu'l-kebîr*, Thk. Salâh b. Fethî Hilal, el-Farûk el-Hadîse, el-Kâhire, 1. Baskı, 1427/2006.

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhîm el-Absî (ö. 235/849), *el-Musannef fî'l-ehâdis ve'l-âsâr*, Thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Mektebetu'r-Rud, Riyad, 1.Baskı, 1409/1988

- *Müsnedu İbn Ebî Şeybe*, Thk. Adil b. Yusuf el-İzâzi, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1.Baskı, 1418/1997

İBN EBÎ YA'LÂ, Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Muhammed b. el-Huseyn el-Bağdâdî (ö. 526/1131), *Tabakâtu'l-Hanâbile*, Thk. Muhammed Hâmid el-Fıkî, Daru'l-Marife, Beyrut, t.y.

İBN HACER EL-'ASKALÂNÎ, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed b. Ali (ö.852/1448), *Ta'rîfü ehli (uli)'t-takdîs bi-merâtibi'l-mevsûfîne bi't-tedlîs*, Thk. D.Asım b. Abdullah el-Kiryuti, Mektebetu'l-Menâr, Amman, 1.Baskı, 1403/1983

- *Nuzhetu'n-nazar fî tavnîhi Nuhbeti'l-fiker fî mustalahi ehli'l-eser*, Thk. Nureddîn Itr, Matba'atu's-Sabâh, Dimaşk, 1.Baskı, 1421/2000

- *et-Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi'r-Râfi'i'l-kebîr*, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1419/1989

- *el-İsâbe fî Temyîz es-Sahâbe*, Thk. Âdil Ahmed ve Ali Muhammed, Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrût, 1.Baskı, 1415/1995

- *Lisânu'l-mizân*, Thk. Abdulfettah Ebû Gudde, Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1.Baskı, Beyrut, 1423/2002

- *Ta'cîlu'l-menfa'a bi-zevâidi ricâli'l-Eimmeti'l-erba'a*, Thk. D.İkrâmullah İmdâdu'l-Hak, Dâru'l-Beşâir, Beyrut, 1.Baskı, 1417/1996

- *el-Metâlîbu'l-Âliye fî zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye*, Thk. Heyet (Sa'd b. Nâsır b. Abdilazîz eş-Şesrî editörlüğünde on yedi kişilik bir araştırmacı grup tarafından yapılmış ve basılmış tez çalışması.), Daru'l-Âsime, Riyad, 1.Baskı, 1419-1420/1998-1999

- *Fethu'l-bârî şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Thk. Muhibbuddin el-Hatib, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379/1977

- *Takrîbu't-tehzîb*, Thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, Suriye, 1.Baskı, 1406/1986

- *Tehzîbu't-Tehzîb*, Matbaâtu Dâirati'l-Ma'ârif en-Nizâmiyye, el-Hind, 1.Baskı, 1326/1908 ;

- *Ref'ul-İsr 'an kudâti Mısr*, Thk. D.Ali Muhammed Ümer, Mektebetu'l-Hanci, el-Kahire, 1.Baskı, 1418/1998

İBN HANBEL, Ahmed Ebû Abdullah eş-Şeybânî (ö. 240/855), *Müsned*, Thk. Şu'ayb el-Arnâ'ût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı, 1421/2001

- *el-İlel ve ma'rifetu'r-ricâl*, Thk. Vasiyyullah b. Muhammed 'Abbâs, Daru'l-Hani, Riyad, 2.Baskı, 1422/2001

- *ez-Zühd*, Thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1420/1999

- *Su'âlâtu Ebî Dâvûd li'l-İmâm İbn Hanbel fî cerhi'r-Ruvât ve ta'dîlihîm*, Thk. D. Ziyâd Muhammed Mansûr, Mektebetu'l-'ulûm ve'l-hikem, Medîne-i Münevvere, 1414/1993

İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim Muhammed ed-Dârimî el-Bustî (ö. 354/965) *Meşâhîru 'ulemâi'l-emsâr*, Thk. Merzûk Ali İbrâhîm, Dâru'l-Vefâ, Mısır, 1.Baskı, 1411/1991

- *el-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Duafâ' ve'l-Metrûkîn*, Thk. Mahmud İbrâhîm Zâyid, Dâru'l-Vaî, Haleb, 1.Baskı, 1396/1976

- *es-Sikât*, GLC. Muhammed Abdulmuîd Han, Dâru'l-Ma'ârif el-Usmâniye, Hind, 1.Baskı, 1973-1393

- *Sahîhu İbni Hibbân bi tertîbi İbni Belbân*, Thk. Şu'ayb el-Arnaud, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2.Baskı, 1414/1993

İBN HUZEYME, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk (ö. 311/923), *Sahîhu İbn Huzeyme*, Thk. D.Muhammed Mustafâ el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 2.Baskı, 1412/1992

İBN KÂNÎ', Ebû'l-Huseyn Abdülbâkî, b. Merzûk b. Vâsik el-Medenî (ö. 351/962), *Mu'cemu's-sahâbe*, Thk. Salâh b. Sâlim el-Mısrâtî, Mektebetu el-Gurabâi'l-Eseriyye, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1418/1997

İBN KESÎR, İsmâil b. Ömer el-Kuraşî el-Basrî (ö.774/1373), *Tefsiru'l-Kurâni'l-Azîm*, Thk. Sami b. Selâme, DâruTaybe, Riyâd, BK.2, 1420/1999

İBN MENCÛYE, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Muhammed b. İbrahim (ö.428/1037), *Ricâlu Sahîhi Müslim*, Thk. Abdullah el-Leysî, Daru'l-Marife, Beyrut, 1.Baskı, 1407/1987

İBN MENDE, el-İsfehânî, *Mârifetu's-sahâbe*, Thk. Amir Hasen Sabrî, Matbuat Cami'atu el-İmarati'l-Arabiyye, el-İmarat, 1.Baskı, 1426/2005

İBN RUŞD EL-KURTUBÎ, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed (ö. 520/1126), *el-Beyân ve't-tahsîl*, Thk. Muhammed Hâccî, Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 2.Baskı, 1408/1988

İBN SA'D, Muhammed b. Sa'd b. Meni' el-Haşimî (ö. 230/845), *et-Tabakâtu'l-kubrâ*, Thk. Muhammed Abdulkadir 'Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.Baskı, Beyrut, 1410/1990

İBN SEBÛN EL-VÂ'İZ, Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed b. İsmâil b. Anbes el-Bağdâdî (ö. 387/997), *Emelî İbn Sebûn*, Thk. 'Âmir Hasen Sabrî, Dâru'l-Beşâir el-İslamiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1423/2002

İBN SÛNNÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dîneverî (ö. 364/975), *Amelu'l-yevm ve'l-leyle*, Thk. Kevser el-Burnî, Dâru'l-Kible, Beyrut, t.y.

İBN ŞÂHÎN, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osmân b. Ahmed el-Bağdâdî (ö. 385/995), *Târîhu esmâi's-sikât*, Thk. D. Subhî es-Sâmerrâî, Dâru's-Selefiyye, el-Kuveyt, 1.Baskı, 1404/1984

İBN TAYFÛR, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ebî Tâhir (ö. 280/893), *Kitabu Bağdâd*, Thk. İzzet el-Attar el-Huseyni, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 3.Baskı, 1423/2002

İBN YÛNUS ES-SADEFÎ, Ebû Sa'îd Abdurrahmân b. Ahmed b. Yûnus b. Abdila'lâ es-Sadefî el-Mısrî (ö. 347/958), *Târîhu İbn Yûnus es-Sadefî*, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1421/2000

İBN ZEBRÛ'R-REB'I, Ebû Süleyman Muhammed b. Abdullah b. Ahmed (ö.379/989), *Târîhu mevlidi'l-'ulemâ ve vefeyâtihim*, Thk. Abdullah Ahmed el-Hamed, Daru'l-'Âsime, er-riyad, 1.Baskı, 1410-1989

İBNU'L-'ADÎM, Ebu'l-Kâsim Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh b. Muhammed el-'Ukaylî el-Halebî, (588/1192), *Buğyetu't-taleb fî Târîhi Haleb*, Thk. D. Süheyil zekkar, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y.

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ, Ali b. Ebi'l-Akrâm Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerim b. Abdilvâhid eş-Şeybânî (ö. 630/1243), *el-Kâmil fî't-târîh*, Thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî, Dâru'l- Kîtabi'l-'Arâbî, 1.Baskı, Beyrut, 1417/ 1997

- *Usudu'l-Ğâbe*, Thk. Âdil Ahmed Abdulmevcud, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1415/1994

İBNU'L-HÂC el-Fâsî Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Abderî (ö. 737/1336), *el-Medhal*, Daru't-Turas, Beyrut, t.y.

İBNU'L-KAYSERÂNÎ, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Alî b. Ahmed el-Makdisî eş-Şeybânî (ö. 507/1113), *Zahîratu'l-huffâz*, Thk. Abdurrahmân el-Firîvâî, Dâru's-Selef, Riyad, 1.Baskı, 1416/1996

İBNU'L-MEDÎNÎ Ebu'l-Hasen Alî b. Abdullah b. Câ'fer es-Sa'dî, (ö. 234/848), *Su'âlât İbn Ebî Şeybe li-Alî İbnu'l-Medîni*, Thk. Muvaffak Abdullah Abdülkâdir, Mektebetu'l-Me'ârif, Riyad, 1.Baskı, 1404/1984

- *El-İlel*, Thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mekteb el-İslâmî, Beyrût, 2. Baskı, 1401/1980.

İBNU'L-MULAKKIN, Ebû Hafis Sirâceddîn Ömer b. Ali b. Ahmed (ö. 408/1017), *el-Bedru'l-munîr fî tahrîci'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâki'ati fî's-Şerhi'l-kebîr*, Thk. Mustafâ Ebu'l-Ğayd, Dâru'l-Hicra, Riyad, 1.Baskı, 1425/2004

İBNU'L-'İMÂD Ebu'l-Feth 'Abdulhây b. Ahmed b. Muhammed b. el- 'Akerî' el-Hanbelî (ö. 1089/1678), *Şezerâtu'z-zeheb fî ahbâr men zeheb*, Thk. Mahmûd Arnâût, Dâru İbni Kesîr, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1986

İBNU'L-CEVZÎ, Cemaleddin Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed (ö. 597/1200), *el-Muntazam fî Târîhi'l-mulûk ve'l-umem*, Thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ, Beyrut, 1.Baskı,1412/ 1992

- *ed-Du'afâ ve'l-metrûkân*, Thk. Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-Kütubi'l'İlmiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1406/1985

- *el-Bir ve's-sıla*, Thk. Âdil Abdulmevcûd, Müessesetü el-Kutübi's-Sekafiyye, Beyrut, 1.Baskı,1413/ 1993

- *Menâkibu'l-İmâm Ahmed*, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hecar, Mısır, 2.Baskı, 1409/1988

İBNU'L-HARRÂT, Ebû Muhammed Abdulhak b. Abdurrahmân b. Abdullah el-Ezdî el-İşbîlî (ö. 581/1185), *el-Ahkâmu's-şerî'ati'l-kubrâ*, Thk. Ebû Abdullâh Huseyn b. Ukâşe, Mektebetu'r-Ruşd, Riyad, 1.Baskı, 1422/2001

İBNU'S-SALÂH EŞ-ŞEHREZÛRÎ, Ebû 'Amr Takiyyuddin Osmân b. Abdurrahmân eş-Şafî'î (ö.577/1181), *Mukaddimetu İbni's-Salâh*, Thk. Nureddîn Itr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1406/1986

İCLÎ, Ahmed b. Abdullah b. Sâlih Ebil-Hasen (ö.261/875), *Târîhu's-sikât*, Daru'l-Bâz, Mekke, 1.Baskı, 1405/1984

- *Ma'rifetu's-sikât*, Thk. Abdulalîm Abdulazîm el-Bestevî, Mektebetu'd-Dâr, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1405/1985

İMAM MÂLİK b. Enes Ebu Abdullah bin Mâlik bin Ebî Âmir b Amr el-Asbahi el-Medenî (179/795), *Muvatta*, Thk. Muhammed Mustafa el-Azami, Messesetü Zaid b. Sülân, Ebu Dabî, 1.BASKI, 1425/2004

- *Muvatta*, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Türâs el-Arabî, Beyrût, 1406/1985

İMAM ŞÂFİ'Î Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbâs b. Osmân b. Şâfî'î el-Kurayşî el-Hâşimî (ö. 204/820), *er-Risâle*, Thk. Ahmed Şâkir, Mektebetu'l-Halebî, Mısır, 1.Baskı, 1358/1940

İSFAHÂNÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî (ö. 369/979), *Ahlâku'n-nebî ve âdâbuh*, Thk. Sâlih b. Muhammed el-Vinyân, Dâru'l-Müslim, Riyad, 1.Baskı, 1419/1998

İSFERÂYİNÎ, Ebû 'Avâne, Ya'kûb b. İshâk b. İbrahim b. Yezîd (ö. 316/928), *Mustahrecu Ebî 'Avâne*, Thk. Eymen b. 'Ârif ed-Dımaşkı, Dâru'l-M'arife, Beyrut, 1.Baskı, 1419/1998

KARÂBÎSÎ, Ebû Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. İshâk en-Neysâbûrî (ö. 378/988), *Avâliye Mâlik*, Thk. Muhammed el-Hâc Nâsır, Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 2.Baskı, 1419/1998

KÂRÎ, Ali b. Sülân Muhammed Ebu'l-Hasan el-Mülle (ö. 1014/1606), *el-Esrâr el-Merfûa fi'l-Ehbâr el-Mevdûa*, Thk. Muhammed es-Sabbâğ, Dâru'l-Emâne ve Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, t.y.

KASTALÂNÎ Ebu'l-Abbâs, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdümelik (ö. 923/1517), *el-Mevâhibu'l-ledunniyye*, el-Mektebetu't-Tevfikiiyye, Kâhire, t.y.

KAYRAVÂNÎ, Ebû Sa'id el-Berâziî Half b. Ebi'l-Kâsim Muhammed Ezdî (ö. 372/982), *et-Tehzîb fi ihtisâri'l-Mudevvene*, Thk. D. Muhammed el-Emîn, Dâru'l-duhûs li'd-dirâsâti'l-İslâmiyye ve İhyâi't-turâs, Dubai, 1.Baskı, 1423/2002

KİSSÎ, Ebû Muhammed Abdulhamîd b. Humejd b. Nasr (el-Kişşî) (ö. 249/863), *el-Muntahab min Müsnedi 'Abd b. Humejd*, Thk. D.Subhî Bedri es-Samerrâî, Mektebetu's-Sunne, el-Kahire, 1.Baskı, 1408/1988

KOMİSYON, *Mevsûatu Ekvâl Ebi'l-Hasan ed-Dârekutnî fi Ricâl el-Hadisi ve İlelihi*, Âlem el-Kütüb, Beyrût, 1.Baskı, 1422/2001

KUDÂ'Î, Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâ'î (ö. 454/1062), *Musnedu's-Şihâb*, Thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2.Baskı, 1407/1986

KURTUBÎ, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Sa'id b. Hazm el-Endelüsî el-Zahirî (ö. 456/1064), *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y.

LALİKÂÎ, Hibetullah b. el-Hasen b. Mansûr Ebû'l-Kâsim (ö. 418/1027), *Şerhu usûli i'tikâdi ehli's-sünneti ve'l-cemâ'a*, Thk. Ahmed Sa'id Hamdan, Dâru Taybe, Suudi Arabistan, 8.Baskı, 1423/2003

MÂTURİDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî (ö.333/944), *Te'vîlatu Ehli's-Sünne*, Thk. D.Mecdi Baslum, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1426/2005

MECDÎ HİLÂLÎ, *et-Tevâzunu't-terbevî ve ehemmiyetuhû li'kulli muslim*, Daru's-Sirâc, Mısır, 1.Baskı, 1430/2009

MENNÂ b. Halîl el-Kattân (ö. 1420/1999), *Tarih et-Teşrii el-İslami*. 5. Baskı, 1422/2001

MERVEZÎ, Ebu'l-Fadl, Sâlih b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 265/879), *Sîretu'l-İmâm İbn Hanbel*, Thk. D. Fu'âd Abdülmunim Ahmed, Dâru'd-Da've, İskenderiye, 2.Baskı, 1404/1984

MİZZÎ, Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî (ö. 742/1342), *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Muessesetu'r-Risâle, 1.Baskı, Beyrut, 1400/1980

MUHAMMED FUÂD b. Abdülbâki b. Sâlih b. Muhammed (ö. 1388/1969), *el-Lü'lü' ve'l-Mercân fima İttefk Aleyhi eş-Şeyhân*, Dâr'l-Hadis, el-Kâhire, 1407/1986

MURSÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmâil b. Seyyid, *el-Muhassas*, Thk. Hâlîl İbrahîm Cefâl, Dâru İhyâu't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, 1.Baskı, 1417/1996

MÜBÂREKFURÎ, Ebu'l-a'lâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm, *Tuhfetu'l-ahvezî*, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, t.y.

MÜSLİM B. EL-HACCAC, Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nîsâbüri (ö.261/875), *el-Musnedu's-sahîhu'l-muhtasar*, Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Turâs el-Arabi, Beyrut, t.y.

- *Kitâbu'l-kunâ ve'l-esmâ*, Thk. Abdurrahîm Muhammed Ahmet el-Kaşkarî, imâdetu'l-bahsi'l-'ilmî, Medine-i Münevvere, 1404/1984

- *et-Temyîz*, Thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî, Mektebetu'l-Kevser, es-Sûdiye, 3.Baskı, 1410/1989

NEHREVÂNÎ Ebu'l-Farac el-Mu'âfi b. Zekeriyâ b. Yahyâ el-Cerîrî (ö. 390/1000), *el-Celîsu's-sâlih el-kâfi ve'l-enîs en-nâsîh eş-şâfi*, Thk. Abdülkerîm Sâmi'l-Cündî, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1426/2005

NESÂÎ, Ahmed b. Şu'ayb Ebû Abdurrahmân (ö. 303/915), *es-Sünenu'l-kubrâ*, Thk. Hasen Abdülmunim Şelebi, Müessetürrişâle, Beyrut, 1.Baskı, 1421/2001

- *Sünenu'n-Nesâî*, Thk. Abdulfettah Ebû Gudde, Mektebetu'l-Matbuat el-İslamiyye, Haleb, 1.Baskı, 1406/1986

- *ed-Duafâ' ve'l-Metrûkûn*, Thk. Mahmud İbrâhîm Zayid, Dâru'l-Vaî, Haleb, 1.Baskı, 1396/1976

- *Tesmiyetu meşâyihî'n-Nesâî*, Thk. eş-Şerîf Hatem b. Arifi'l-Avnî, Dâru Alemi'l-Fevâid, Mekke, 1.Baskı, 1423/2002

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref (ö. 676/1277), *el-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1.Baskı, 1431/2010

- *el-Medhal ila's-Sahîh*, Thk. D. Rabi Hadi Ömer, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı, 1404/1983

- *el-Mustedrek 'ala's-Sahîhayn*, Thk. Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1411/1990

- *Silsiletu's-su'âlâti'l-hadîsiyye*, Muvaffak b. Abdullah b. Addilkâdir, Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 1.Baskı, 1408/1988

RÛYÂNÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn (ö. 307/919), *Müsned*, Thk. Eymen Ali Ebû Yemânî, Muessesetu Kurtuba, Kâhire, 1.Baskı, 1416/1995

SA'DÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Abdilleh (ö. 1404/1984), *Suâlât Muhammed b. Osmân İbn Ebî Şîbe li-Ali b. el-Medînî*, Thk. Muvefak Abdullah Abdülkâdir, Mektebetü'l-Meârif, er-Riyâd, 1.Baskı, 1404/1984

SA'İD B. MANSÛR, Ebû Osmân b. Şu'be el-Cûzcânî (ö. 227/841), *et-Tefsîr min Suneni Sa'id b. Mansur*, Thk. D. Sa'd b. Abdullah b. Abdulaziz Âlî Humeyyid, Daru'l-Sumayi, Riyad, 1.Baskı, 1417/1997

SAYMARÎ, Ebû Abdullah el-Huseyn b. Ali b. Muhammed b. Câfer(ö.436/1044), *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbihî*, Âlemu'l-Kutüb, Beyrut, 1.Baskı,1405/1985

SEM'ÂNÎ Ebû Sa'd Abdulkerîm b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî (ö. 562/1166), *Edebu'l-implâ ve'l-istimplâ*, Thk. Maks Faysfayler, Dâru'l-kütubi'l-'ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1401/1981

- *el-Ensâb*, Thk. Abdurrahmân b. Yahyâel-Yemânî, Daru'l-Ma'ârif el-USmaniyye, Haydarâbâd, Hindistan, 1.Baskı, 1382/1962

SEM'ÛNÎ, Ebû Muhammed Tâhir b. Sâlih b. Ahmed b. Muhib el-Cezâirî (ö. 1338/1919), *Tevcihu'n-nazar ilâ usûli'l-eser*, Thk. Abdulfettâh Ebû Gudde, Mektebetu'l-Matbuât el-İslâmiyye, Hâleb, 1.Baskı, 1416/1995

SIRÂC, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. İshâk (ö. 313/925), *Hadis es-Sirâc*, Thk. Ebû Abdilleh Huseyin b. Ukâşe, el-Fârûk el-Hadise, 1.Baskı, 1425/2004

SUBEYHÎ, Ebû Enes İbrâhîm b. Sa'id, *en-Nuketu'l-ciyyed el-muntehabe min kelâm Şeyhi'n-nukkâd*, Dâru Taybe, Riyad,1 .Baskı, 1431/2010

SUYÛTÎ, Celâleddîn Abdurrahmân b. Kemâleddîn Ebû Bekr b. Muhammed (ö. 911/1505), *Elfiyyetu's-Suyûtî fi 'ilmi'l-hadîs*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, el-Mektebetu'l-'ilmîyye, Beyrut, t.y.

- *Miftahu'l-cenne fi'l-ihcâc bi's-sunne*, el-Câmi'atu'l-İslâmiyye, Medîne-i Münevvere, 3.Baskı, 1409/1989

- *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'an*, Thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, el-Heye'l-Misriyye el-Ammeti li'l-kitâb, Mısır, 1.Baskı, 1394/1974

- *ed-Dîbâc fi şerhi Müslim b. Haccâc*, Thk. Ebû İshâk el-Hivîni'l-Eserî, Dâru İbn 'Affân, Suudî Arabistan, 1.Baskı, 1416/1996

SÛLEMÎ, Ebû Abdurrahmân, Muhammed İbnu'l-Huseyn b. Muhammed b. Mûsâ en-Neysâburî (ö. 412/1021), *Su'âlât es-Sulemî li'd-Dârakutnî*, Thk. Sa'd b. Abdullah el-Hamîd, 1.Baskı, 1427/2006

ŞANKÎTÎ Ahmed b. Mahmûd b. Abdulvahhâb, *el-Vasf el-muntelib li-şâri'il-hukm*, İmadetu el-bahsi'l-'ilmî bi'l-câmi'ati'l-İslamiye, 1.Baskı, 1415/1994

ŞEHÂBEDDÎN EL-HAMEVÎ Ebû Abdullah Yâkut b. Abdullah er-Rumî (ö.626/1229), *Mu'cemu'l-udebâ İrşâdu'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb*, Thk. İhsân Abbâs, Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 1.Baskı, 1414/1993

ŞİHÂBE'D-DÎN EL-KASTALÂNÎ, Ahmed b. Muhammed İbn Ebî Bekr (ö. 923/1517), *İrşâd es-Sârî li-Şarh sahih el-Buhârî*, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkkî, el-Emîriyye, Bk. 7, 1323/1905

TABERÂNÎ, *Musnedu's-Şâmiyyîn*, Thk. Hamdi Abdulhamîd es-Selefî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1.Baskı, 1405/1985

TÂBERÎ, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Târîhu't-Tâberî* (veyâ *Târîhu'l-rusul ve'l-mulûk*), Dâru't-Turâs, Beyrut, 1.Baskı, 1387/1967

TAHÂVÎ, Ahmed b. Muhammed b. Selâme (ö. 321/933), *Şerhu Muşkili'l-âsâr*, Thk. Şu'ayb el-Arnâût, Müessesetürrisâle, Beyrut, 1.Baskı, 1415/1995

- *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, Thk. Muhammed Züheyr en-Neccâr, Dâru'l-ütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1414/1994

- *Muhtasaru İhtilâfi'l-'ulemâ'*, Thk. Abdullah Nezir Ahmed, Dâru'l-Beşair'l-İslamiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1417/1996

TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Mûsâ b. ed-Dahhâk (ö. 279/892), *Sünen et-Tirmizî*, (Thk.) Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd Abdülbâkî ve İbrâhîm Atve, Mektebetü Mustafâ el-Bâbî, 2. Baskı, 1395/1975, c.IV, 38, (Hn: 1431-1432)

- *el-'İlelu'l-kebîr*, Thk. D. Subhî es-Sâmerrâî, 'Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, 1.Baskı, 1409/1988

TUZCU, Recep, *Adanalı Muhammed b. İsâ b. Necîh, et-Tabbâ' ve Hadis İlmindeki Yeri*, Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Dergisi. 24, Sayı.1, 1434/2013

UKAYLÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr el-Mekkî (ö. 322/934), *ed-Duefâ'el-Kebîr*, Thk. Abdülm'uti Emîn Kalaçî, Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrut, 1.Baskı; 1404/1984

VÂKIDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *el-Meğâzî*, Thk. Marsidin Cons, Daru'l-Elemi, Beyrut, 3.Baskı, 1409/1989

YÂFİ'Î, Ebû Muhammed Abdullah b. Es'ad b. Ali b. Suleymân (ö. 768/1367), *Mir'atu'l-cinân ve 'ibretu'l-yakazân fî ma'rifeti mâ yu'tebar min hâvâdisi'z-Zemân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1.Baskı, 1417/1997

YAHSUBÎ, Ebu'l-Fadl İyâz b. Mûsâ b. İyâz es-Sebtî(ö. 544/1149), *İkmâlu'l-mu'lim bi fevâidi Müslim*, Thk. D. Yahyâ İsmâîl, Dâru'l-vefâ, Mısır, 1.Baskı, 1419/1998

- *Tertibu'l-medârik ve takrîbu'l-mesâlik*, Thk. . Abdülkadir es-Sahrav, Matbaatu Fudale el-Muhammediye, Fas, 1.Baskı, 1383-1404/1965-1983

YAHYÂ B. MA'ÎN, İbn 'Avn b. Ziyâd b. Bistâm b. Abdurrahmân el-Gatafânî, el-Mürri, el-Bağdâdî' (ö. 233/847), *el-Cuz'u's-sânî min hadîsi Yahyâ b. Ma'în el-Fevâid*, Thk. Hâlid b. Abdullah es-Seyyid, Mektebetu'r-Ruşd, Riyad, 1.Baskı, 1419/1998

- *Su'âlât İbnu'l-Cuneyd li Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Ma'în*, Thk. Ahmed Muhammed Nur, Mektebetu'd-Dâr, Medîne-i Münevvere, 1.Baskı, 1408/1988

- *Men Kelâ Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Ma'în fî'r-Ricâl (rivâyeti Tahmân)*, Thk. D. Ahmed Muhammed Nûr, Dâru'l-Me'mûn, Ammâm, t.y.

- *Târîh b. Ma'în rivâyeti Osmân el-Dârimî*, Thk. Ahmed Muhammed Nûr, Dâr'l-Me'mûn li-Turâs, Dimaşk, t.y.

- *Târîh b. Maîn rivâyeti ed-Dûrî*, Thk. Ahmed Muhammed Nûr, Merkez el-Bahsi'l-İlmî ve İhyâ' et-Türâs el-Eslâmî, Mekke el-Mukarrame, 1. Baskı, 1399/1979

YILMAZ, Muhammed, “*Tarsus’a Gelen İlk Türk Hadis Alimi Abdullah b. el-Mubarek*”, Çukurova Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi 11/1.

ZEHEBÎ, Muhammed b. Ebi Bekr Ebû Abdullah, Şemseddin İbn-i Kayyim-i Cevziyye (ö. 751/1350), *Zikru Esmâu Men Tüküllime fihi ve huve Mevsuk*, Thk. Muhammed Şekur b. Mahmud el-Hâcî, Mektebetu'l-Menâr, Zerkâ, 1406/1986

- *el-İber fi haberi men ğaber*, Thk. Ebû Hacer Muhammed es-Sa'id b. Besyunî Zağlul, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, t.y.

- *el-Muğnî fi'd-Du'afâ'*, Thk. D.Nureddin Itr, t.y.

- *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehu rivâyetun fi'l-kütubi's-sitte*, Thk. Muhamed Avvâme el-Hatib, Dâru'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1.Baskı, Cidde 1413/ 1992

- *Mizânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, Thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1.Baskı, 1382/1963

- *İğasetu'l-lehfân min mesâyidiş-şeytân*, Thk. Muhammed Aziz Şems, Dâru Alemi'l-Fevaidi, Mekke, 1.Baskı, 1432/2011

- *Muhtasar el-'uluvv li'l-'Aliyi'l-'Azîm*, Thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 2.Baskı, 1412/1991

- *Siyerua'lâmi'n-nubelâ*, Thk. Şu'ayb el-Arnâût, Müessesetü'rRisâle, Beyrut, 3.Baskı,1405/1984

- *Tenkîh et-Tahkîk fi Ehâdis et-Ta'lik*, Thk. Mstafa Ebu'l-Ğayt Abdülhay Acîb, Dâru'l-Vatan, er-Riyâd, 1.Baskı, 1412/2000

- *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhiru ve'l-a'lâm*, Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut, 1.Baskı, 1424/ 2003

- *Tezkiratu'l-huffâz*, Dâru'l-kütubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1.Baskı, 1419/1998

ZERKEŞÎ, Ebû Abdullah Bedruddîn Muhammed b. Abdullah b. Bahâdır b. Abdullah (ö.794/1392), *en-Nuket alâ İbni's-Salâh*, Thk. Zeynü'l-Abidin b. Muhammed, Edvâu's-Selef, er-Riyâd, 1.Baskı, 1419/1998

ZEYLA'Î, Ebû Muhammed Cemâleddîn Abdullah b. Yusuf b. Muhammed (ö. 762/1361), *Tahrîcu'l-ehâdis ve'l-âsâr el-vâkiati fi Tefsîri'l-Keşşâf*, Thk. Abdullah b. Abdurrahmân b. Sa'd, Dâru İbn Huzeyme, Riyad, 1.Baskı, 1414/1993

ZEYNUDDIN, Abdurrahmân b. Ahmed b. Receb es-Selam el-Bağdâdi ed-Dimaşkî el-Hanbelî (ö. 795/1393), *Fethu'l-bârî şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Thk. Mahmûd b. Şa'bân ve Diğerleri, Mektebetu Tahkiki Daru'l-Harameyn, Kahire, 1.Baskı, 1417/1996

- *Şerhu 'İleli't-Tirmizi*, Thk. D.Humâm Abdurrahîm Saîd, Mektebeü'l-Menâr, Ürdün, 1.Baskı, 1407/1987

ZÜRKÂNÎ, Muhammed b. Abdilbâkî b. Yusuf (ö. 1122/1710), *Şerhu'z-Zürkânî alâ el-Muvatta İmam Mâlik*, Thk. Taha AbdurraufSa'd, Mektebe es-Sakafeed-Diniyye, Kahire, 1.BASKI, 1424/2003.

ÖZGEÇMİŞ

OGHIZ SULIMAN 1974 yılında Kerkük'te doğdu. Orta ve Lise öğrenimini Irak'ta tamamladı. 1997 yılında, Bağdat Üniversitesi Din Bilimler Fakültesi'nden mezun oldu. 2007 yılından buyana Kerkük'te İmam-Hatip olarak olarak göreve devam etmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

VITAE

OGHIZ SULIMAN fair was born in 1974 in Kirkuk. Middle and completed his high school education in Iraq. In 1997 Bagdad University, he graduated from the Faculty of Religious Studies. In 2007-... he has been working at the Ministry of Religious Affairs. He is married and has four children.